

GOVERNMENT OF INDIA  
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA  
ARCHÆOLOGICAL  
LIBRARY

---

ACCESSION NO. 10718

CALL No. 891.04/Ker.

D.G.A. 79.

$$\frac{134}{2}$$



10718

80  
10

H. KERN

VERSPREIDE GESCHRIFTEN-vd 5

ONDER ZIJN TOEZICHT VERZAMELD

VIJFDE DEEL

vd.  
5

MALEISCH-POLYNESISCH TAAVERGELIJKING  
SLOT

INDONESIË IN 'T ALGEMEEN  
EERSTE GEDEELTE

'S-GRAVENHAGE  
MARTINUS NIJHOFF

1916



17

VERSPREIDE GESCHRIFTEN

VAN

PROF. DR. H. KERN

---

DE NEDERL. BOEK- EN STEENDRUKKERIJ, V/H H. L. SMITS.  
WESTEINDE 135, 'S-GRAVENHAGE.

~~12553~~  
H. KERN.

VERSPREIDE GESCHRIFTEN, vl. 5

ONDER ZIJN TOEZICHT VERZAMELD.

VIJFDE DEEL -

vl. 5

10718

MALEISCH-POLYNESISCH E TAALVERGELIJKING,

SLOT

INDONESIË IN 'T ALGEMEEN,

EERSTE GEDEELTE

891.04  
Ker

'S-GRAVENHAGE  
MARTINUS NIJHOFF  
1916

E. J. BRILL  
Antiquarian and  
Oriental Bookseller  
LEIDEN - HOLLAND

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL  
LIBRARY NEW DELHI  
Acc. No. 874  
Date. 2.1.49  
Call No. 439.3 Ker

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL

LIBRARY, NEW DELHI.

AN 10718

5.7.61

891.04/Rev.

—

IV. MALEISCH-POLYNESISCH E TAALVERGELIJKING.  
(slot)

	Pag.
De Fidji-taal vergeleken met hare verwanten in Indonesië en Polynesië. (Verbeterd en bijgewerkt). (1886). ( <i>Vervolg</i> ) . . . . .	1
Hoofdstuk VI. Tijden en wijzen, 3. — VII. Woordschikking, 16.	
Woordenlijst van 't Fidji, met vergelijking der stamverwante talen van Indonesië en Madagaskar, 24.	
Lijst van woorden in 't Samoa en Maori, met aanwijzing van hun verwanten in 't Fidji en Indonesisch, 103.	
Aanvullingslijst van Maorische woorden, 134.	
Errata der Volgorde, 141.	
Besprechung. (1900). . . . .	143
P. W. Schmidt. Ueber das Verhältniss der melanesischen Sprachen zu den polynesischen und untereinander, 145.	
Taalvergelijkende verhandeling over het Aneityumsch. Met een Aanhangsel over het klankstelsel van het Eromanga. (1906) . . . .	149
Voorbericht, 151.	
Hoofdstuk I. Klanken, 152. — II. Lidwoord, 165. — III. Substantieven, 166.	
— IV. Voornaamwoorden, 172. — V. Telwoorden, 183. — VI. Werkwoorden, 184.	
— VII. Bijwoorden, 209. — VIII. Voorzetsels, 210. — IX. Woordvorming, 213.	
Vergelijkende Woordenlijst, 217.	
Errata der Volgorde, 280.	
Aanhangsel: Klankstelsel van 't Eromanga, 281.	
Besprechung. (1915). . . . .	287
Dr. G. Friederici: Beiträge zur Völker- und Sprachenkunde von Deutsch-Neuguinea; & Untersuchungen über eine melanesische Wanderstrasse, 289.	

## V. INDONESIË IN 'T ALGEMEEN.

Java en het Goudeiland volgens de oudste berichten. (1869). . .	303
De naamsoorsprong van Java. (1871) . . . . .	315
Corrigenda, 323.	



IV.

MALEISCH-POLYNESISISCHE  
TAALVERGELIJKING.

(Slot)



AAN

DE NAGEDACHTENIS

VAN

H. N. VAN DER TUUK,

DEN GROOTEN MEESTER  
DER INDONESISCHE TAALVERGELIJKING.

# DE FIDJI-TAAL

vergeleken met hare verwanten

IN

Indonesië en Polynesië.

---

(Verbeterd en bijgewerkt.)

---

*(Vervolg)*



## HOOFDSTUK VI.

### *Tijden en wijzen.*

Evenals in de Idg. talen bij veel werkwoorden de naakte stam voldoende is om den 2<sup>den</sup> persoon van de Gebiedende Wijs van 't imperfectum <sup>1</sup> uit te drukken, is hij het ook in 't F. Bijv. Handel. 5, 8: «Tukuna mai vei au», d. i. «Vertel aan mij» <sup>2</sup>; 20: «Dou lako, ka laki tu e na vale ni soro ka tukuna», d. i. «Gaaf gijlieden! en gaat staan in het huis van aanbidding (den tempel) en bidt»; 38: «Dou laivi iratou», d. i. «Laat gijlieden hen vrij»; Markus 14, 13: «Drau lako ki na koro», d. i. «Gaaf gij beide naar de stad». De 1<sup>e</sup> en 2<sup>e</sup> ps. worden op verschillende manieren omschreven, evenals bijv. in 't Engelsch en Nederlandsch. Wat Hazlewood opgeeft (p. 54) als 2<sup>den</sup> ps., nl. mo lako of mo ko lako is evenmin een imperatief als «opdat gij gaan moogt» in onze taal.

In 't Sam. kan dezelfde 2<sup>e</sup> ps. even eenvoudig uitgedrukt worden. De aangehaalde woorden: «Tukuna mai vei au» luiden in de Sam. bijbelvertaling: «Fai (*zeg*) mai ia te au». Meestal evenwel hebben de bijbelvertalers verkozen den imperatief met ina in te leiden. Zoo luidt Handel. 5, 20 (vgl. F. boven): «Ina ò ia, ina tutu i le malumalu, ma folafola»; en Mark. t. a. p.: «Ina ò ia oulua i le àà». Ook is het niet ongewoon dat een ia in de zinsnede gevoegd wordt; Mark. 14, 14: «Fai ane ia i le matai o le fale», d. i. «Zeg dan aan den eigenaar van het huis». Eindelijk vindt men ina en ia te gelijk, bijv. ina fai wai ai, hoewel ik voor mij het er voor houd dat dit beteekent, «als u belijft, of zeker wel, zeg het mij maar», en ik twijfel of ina wel ooit zoo niets zeggend is als beweerd wordt; Mao. in a is «wel zeker, waarlijk»; en «dat» (gevolgtrekkend). Het door Violette als imperatiefteeken beschouwde sei is volgens de voorbeelden die hij zelf i. v. aanvoert niets van dien aard, maar 't Mao. he i, hetwelk een doel, een

<sup>1</sup> «Imperfectum» wordt in onze spraakkunsten onlogischerwijs alleen op het praeteritum imperfectum toegepast. De volle naam van het Lat. praesens is «Praesens Imperfectum»; van wat in de wandeling Imperfectum heet, «Praeteritum Imperfectum». De Germaansche en hedendaagsche Slawische talen bezitten in 't geheel geen Praeteritum Imperfectum, dat daarenboven ook den dienst van een Aorist Praeter. in 't Germ. waarneemt.

<sup>2</sup> In de hier gegeven vertalingen is zooveel mogelijk letterlijk het F. gevolgd.

zoodat of totdat, te kennen geeft, en als voorzetsel met het Fransche *pour* ongeveer gelijk staat.

Het Mao. heeft regelmatig den eenvoudigen vorm: «Haere koutou ki roto», d. i. «Gaaf gijlieden naar binnen»; «Tena, korero», «Komaan, spreek». Soms wordt een *e* voorgevoegd: «E tu koe ki runga» d. i. «Sta gij op!» De andere personen worden omschreven, vooral met behulp van *kia*, opdat: «Kia karanga au», z. v. a. laat ik roepen! Als passiefimperatief treedt het verbaaladjectief of gerundief op, gelijk in 't Jav. en Bisaya.

Eenen eigenlijken conjunctievorm, zooals 't O. J., Bis. en Mlg. nog bezitten, hebben 't F. en Pol. niet meer. Toch is er een spoor van overgebleven in de Mao. uitdrukking *tena, whakaekea!* «welaan, ruk op of val aan!» van *whakaeke*, oprukken. In dit woord zooals men ziet, is *-a* gebruikt om den imperatief uit te drukken, op Javaansche manier. Verschillende omschrijvingen van den conjunctief en optatief kunnen we laten rusten.

Voor den indicatief pleegt men drie tijden aan te nemen: tegenwoordig, verleden en toekomst. Daartegen bestaat geen bezwaar, mits men niet uit het oog verlieze dat de Tegenwoordige Tijd eene abstractie is. Als ik iemand ziende vallen zeg of denk «daar valt hij», dan spreek ik in den Teg. Tijd, maar geen verschijnsel kan tot mijn bewustzijn doordringen tenzij er tusschen dat verschijnsel en mijn besef er van eenige tijd verloopt. Op 't oogenblik dat ik zeg: «daar valt hij» behoort de val reeds tot het verledene. Zeg ik daarentegen: «ik ga van daag op reis», dan behoort mijn voorgenomen reis tot de toekomst. Strikt genomen kan men niet spreken in den Teg. T., en wanneer men dat toch doet, dan is het omdat men niet alleen een ondeelbaar tijdpunt als eenheid beschouwt, maar een gansch tijdperk hetzij een eeuw, of een jaar, een dag, een minuut, een seconde, enz., een samengesteld geheel, als geheel samenvat. Voor de zinnelijke waarneming is er geen Teg. Tijd.

Het heet dat het F. den Tegenw. T. aanduidt door *sa* of *e* of *e sa*. Hazlewood (p. 51) laat intusschen niet na op te merken dat ze «properly» teekens zijn «of the narrative tense», «and may be either past or present, but rarely future». Dit is, wat *sa* betreft, zeer waar, en dereden er van behoeft, na 't zooeven gezegde, niet meer opgespoord te worden. In onze taal moet men *sa* naar gelang van omstandigheden met den Verleden of den Teg. T., en in 't Latijn met het Praesens, Imperfectum of historisch Perfectum vertalen. Eenige plaatsen uit de bijbelvertaling mogen het bevreemde staven. Hand. V, 1—2: «A *sa* dua na tamata ko Anania na yaʔana, kei Safeira na watina, *sa* volitaka e dua na vanua, a *sa* vunia eso na kena ivoli, e bau kila talenga na watina, a *sa* kauta eso, ka virikotora ki na yavadratou na i-apositelo»; d. i. «En er was zeker man met name Ananias, met

Sapphira zijn vrouw, hij verkocht een stuk land, en verborg iets van den prijs, en ook zijne vrouw wist er van, en hij bracht een deel, en legde (dat) aan de voeten der apostelen». Markus 14, 18: «Au sa kaya vakaidina vei kemudou, ni na soli au yani e dua vei kemudou sa kana vata kei au», d. i. «Ik zeg ulieden waarachtiglijk, dat mij zal verraden een van ulieden, (die) met mij eet.»

Uit den eersten aangehaalden tekst kunnen wij leeren dat *sa* ook de plaats vervult van 't «verbum substantivum». Een ander voorbeeld levert Mark. 14, 44: «O koya k'au na renguda, sa ikoya», d. i. «Degene dien ik kussen zal, dié is het». In zulke constructies staat, uit den aard der zaak, het pers. voornaamwoord in den emphatischen vorm, evenals men in 't Fransch zegt «c'est lui», en niet «c'est-il».

Als tweede teeken van den verhalenden tijd wordt beschouwd *e*, dat dikwijls ook als eerste woord van den zin oogenschijnlijk overtoollig staat. De vraag is of dit *e* dat is waarvoor men het aangezien heeft, en of het een ander woord is dan het voor telwoorden, bepaalde en onbepaalde, optredende *e*; bijv. «a tamata e lewe dua», «de menschen, twee personen»; *e vida*, eenige (als gezegde); in *evei*, waar? wanneer? komt het overeen met Sam. *o* in *ofe-a*, waar? terwijl in deze taal *i-fea*, waarheen? en *ma ifea*, gelijk F. *mai-vei*, waar vandaan? beteekent. *E* is niet, gelijk *sa*, vóór een emphatisch pers. voornw. te gebruiken. Hand. 5, 38, leest men: *ia kevaka e ka mai na tamata na inaki ongko se na ðakaðaka ongko, ena vakarusai nga: ia kevaka e ka mai vua na Kalou, dou sa senga ni vakarusa rawa*», d. i. «Immers indien het iets van de menschen afkomstig is, dit opzet of dit werk, zal het vernietigd worden: indien het iets van God afkomstig is, kunt gijlieden het niet vernietigen». Hier wordt het gebruikt bij eene tegenstelling; zoo ook in de volgende aanmerking van eenen inlander <sup>1</sup>: «*Oi keimami na kai Viti, e ðala ni vosataki e na neimami vanua, O ðei na lako ðake: e dodonu nga vei keimami, O ðei ena lako ðake, kevaka e tarongi na kana ena lako*», d. i. Wat ons, Vitiërs, aangaat, het is fout, in ons land te zeggen: «*O ðei na lako ðake* <sup>2</sup>: het juiste daarentegen voor ons is: *O ðei ena lako ðake* <sup>3</sup>. Uit deze en soortgelijke zinsneden maak ik op dat dit *e* eene geheel andere functie heeft dan *sa* en dient om den nadruk te leggen op het praedicaat, hetgeen in 't Tombul. geschiedt door het m. i. met *e* identisch eng <sup>4</sup>, en in 't O.J. door *a n, n*. Bijv. Niemann, Leesst. (1866), p. XXI: «*Ya kuman sera, ya an rumumërran en siyow, kapulu un rumumërran ni Kusoi*»,

<sup>1</sup> Bij Hazlewood, Dict. (2<sup>o</sup> dr. 1872), i. v. *na*.

<sup>2</sup> Dit is in 't Nederlandsch: «Wie zal opgaan?» met toonloos uitgesproken *wie*.

<sup>3</sup> D. i. «Wie is het die zal opgaan?» of «Wie zal opgaan», met redeaccent op *wie*.

<sup>4</sup> Vóór eenen keelklank eng; vóór *m, p* en *b*: em; vóór klinkers *e*.

d. i. «Zij aten dan, de zitplaatsen négen (in getal) zijnde, (terwijl) de tiende zitplaats van Kusoi (was)»; XVIII: «Taan si wayarna en tunau», d. i. «En zijn speeltuig was van góud». Ook vóór andere volzinsbestanddeelen kan *e*, an tot nadruk geplaatst worden; bijv. XX: «Sei si tumoro-ma nisiya, en nisiya si mēndo nisiya kaawuna», d. i. «Wie haar treffen mocht, dié neemt haar tot zijne vrouw». Voorts doet het denzelfden dienst als ons declaratief voegwoord *dat*; bijv. XXI: «Kimua kamu en siyam biya kan», d. i. «Gij hebt gezegd dat zij weêr hier is». Reeds de omstandigheid dat ons voegwoord *dat* hetzelfde woord, hoezeer niet hetzelfde rededeel, is als het betrekkelijk voornw. *dat*, toont dat er verwantschap bestaat tusschen den nadrukwijzer en het relatief. In 't Mad. vervult dan ook *se* de functie van gewoon relatief en die van Tombul. *e*, *en*. Zoo in 't O. J. an niet in dezelfde gevallen gebruikt wordt als het relatief, en evenmin 't N. J. kang overal aan Mad. *se*, en Tombul. *e*, *en* beantwoordt, dan is dat omdat de eene taal fijner onderscheidingen maakt dan de andere. Ons relatief kan niet eens in 't Skr. altoos met het relatief weêrgegeven worden; geen wonder dus dat het in 't M. P. talen naar gelang van omstandigheden verschillende constructies vordert, en dat, omgekeerd, een M. P. nadrukwijzer in bepaalde gevallen de functie van ons relatief heeft. Dat het F. *e* zulk een woordje is, als hier bedoeld wordt, zal zoo straks aangetoond worden als wij over het Futurum te spreken komen. Vooralsnog geloof ik te mogen vaststellen, dat F. *e* identisch is met het Tombul. *e*, *en* in functie, en er is geen reden waarom het niet ook in oorsprong daarmee zou mogen gelijkgesteld worden. Synoniem met *sa* is *e* nooit; een teeken van den verhalenden Tijd is het evenmin. Dit laatste blijkt reeds genoeg uit de verbinding *e sa*, waarin *e* zijn gewone beteekenis heeft, al zal het niet altoos licht te onderscheiden zijn van 't enkele *sa*. Vermoedelijk zal *e sa* daar vereischt worden waar in onze taal het redeaccent anders ligt dan in volzinnen waarin enkel *sa* staat <sup>1</sup>.

In 't Mao. kan de Teg. T. — zoo heet het — aangeduid worden door *e* vóór, en tegelijk ana achter het gezegde te plaatsen. Dus: «*E* karanga ana te tamaiti ki tana matua», hetgeen Williams vertaalt met: «The child is

<sup>1</sup> Wat O. J. an, *n* aangaat, kan men zeker zijn dat het regelmatig beantwoordt aan een bijzonderen klemtoon in de Nederlandsche volzinnen; mangkana is «zoo», sic; an mangkana «zóó». Uit de aangehaalde voorbeelden heeft men ook kunnen zien dat in relatiefzinnen, bijv. kevaka, indien, Skr. ya di, een *e* pleegt te staan; om dezelfde reden als in onze taal het gezegde in relatieve zinnen met eenigszins meer nadruk wordt uitgesproken. Nog duidelijker is dit in 't Skr., waar een verbum finitum den toon verliest, behalve wanneer daarop min of meer nadruk valt; het accent blijft dus gespaard na relatiefwoorden; voorts wanneer het werkwoord den volzin opent, en in een paar andere gelijksoortige gevallen.

calling to his parent». Dat is onberispelijk, maar bewijst tevens dat de achtervoeging van a n a een duratief praesens uitdrukt, een praesens imperfectum, zoo men wil. Volgens Williams is soms of *e* of a n a voldoende; dus: «*E* haere nei te tira o Ngapuhi», vertaald: »The company of Ng. are proceeding along». Dit houd ik voor volkomen juist, en zoo dit waar is, dan volgt dat *e* iets anders is dan een praesensteeken, want haere is niet «are proceeding», maar «proceeds». Daar het koppelwoord aan 't Mao. onbekend is, zoo volgt dat *e* haere vermoedelijk niets anders is dan letterlijk = Engelsch proceeding. Gaan we verder met de aan Williams ontleende voorbeelden, wier uitstekend echt karakter dadelijk in 't oog valt. Een Engelsch: «Here is the company of Ngapuhi, the company which is proceeding along» is de vertolking van: «Tenei te tira o Ngapuhi, te tira *e* haere nei». Het is nog al duidelijk dat een Engelsch relatief de plaats van *e* inneemt. Er moet evenwel opgemerkt worden dat men in 't Skr. in den meêgedeelten volzin het relatief ya s, yā, ya d niet zou mogen gebruiken, maar het tegenwoordig deelwoord. In plaats van *e* komt *te* voor met dezelfde waarde, doch nooit aan 't begin van den volzin: «Tenei te haere nei te tira o Ng.»; d. i. «Hier gaat het gevolg van Ng.» Voor 't Latijnsche Imperfectum dienen *e* en a n a even goed als voor den z.g. Tegenw. T., zooals in 't F. *e* en sa. Dus: «Ka penei inanahi *e* haere a n a ahau ki Otahuhu»; d. i. «At this time yesterday I was going to Otahuhu.» De vertaling zou volmaakt wezen, indien er achter «yesterday» een komma stond. «I a ia e korero ana, ka puta mai te rongo, o te mate», d. i. «While he was speaking, the report of the death arrives».

Waarom hier *e* noodig is, kan voor niemand, die met de Indon. talen eenigszins bekend is, een geheim wezen. In 't O. J. kan men passim de voorbeelden vinden waaruit blijkt dat in overeenkomstige volzinnen Mao. *e* beantwoordt aan a n, *n*, en ya n; bijv. «eñjing kâla nira 'n lumâmpah sadulur» is «in den morgenstond, ging zij op reis met gevolg». In 't N. J. zou men de toevlucht nemen tot substantiefvormen <sup>1</sup>. Kortom, overal waar eene nadere bepaling van plaats, tijd of omstandigheden juist de hoofdzaak is van hetgeen medegedeeld wordt, moet dit op eene of andere wijze aangeduid worden, en wel, in talen die geen redeaccent hebben, door partikels of door een substantief. Als de Maori zegt ka penei inanahi enz., dan is het hem niet te doen om mede te deelen dat hij naar O. gegaan was, maar wanneer hij het gedaan had.

Bij 't futurum heeft *e* dezelfde waarde, bijv. «Ko wai e haere», d. i. «Wie zal gaan?», al. «Wie is het, die gaan zal?» «E hoki mai ano ahau», d. i. «Ik

<sup>1</sup> Bijv. in 't Jav.: «sêdangannira potjappan, datênge Pun Kâlâdaru», d. i. «Nadat zij een poos gesproken hadden, kwam Kâlâdaru.»



zal terugkomen»; «E kite koutou i ahau», d. i. «Gijlieden zult mij zien», in den zin van «Gij kunt er van verzekerd zijn dat gij mij zien zult»; «Kei te tohu a koutou, e ora?» «Zal hij, naar uwe meening, genézen?» Ook bij imperatieven vertoont het zich: «E tu koe ki runga! «Sta óp, gij!» Daargelaten dat een partikel, die bij alle denkbare tijden gelijkelijk voorkomt niet een kenmerk van eenigen tijd zijn kan, heeft *e* blijkbaar eene eigenaardige functie, die niets met het onderscheid der tijden te doen heeft. Het komt dan ook vóór allerlei woorden voor, gelijk F. *e*, Tombul. *e* of *en*, O. J. a n, *n*; bijv. vóór k o r e, niet; e k o r e e p o, dat wij niet gevoegelijk anders vertalen kunnen dan met «terwijl het nog geen avond is», of «vóór den avond nog.»

Te is eenvoudig hetzelfde woord als het artikel, en dus een relatief voornaamwoord, gelijk bijv. Jav. kang, en Mad. se. Ik vermoed zelfs dat het eene variëteit van se is.

Van 't Sam. *e* en te is alles van toepassing wat van 't Mao. gezegd is. Dus beteekent *e* mai «hij is ziék», of «was ziék» of «zal ziék zijn». Aardig is de wanhopige tegenstrijdigheid in de beweringen van P. Violette <sup>1</sup>. Onder E in 't Wdb. leest men: «signe de l'indicatif, est (the sign of the present)». Indicatif schijnt dus de Fransche vertaling te wezen van Praesens. Een paar regels verder is E «signe du futur (the sign of the future)». Op bl. XXXVI der Gramm. wordt als teeken van 't praesens opgegeven te: «ou te ngalue, je travaille»; bl. LXXIII daarentegen is *e* teeken van het praesens: «Il aime son père, *e* alofa i lona tamā»; bl. XXXVI wordt ons geleerd dat *e* «le signe ordinaire» (!) is van 't futurum; als voorbeeld: *e* sau «il viendra»; onmiddellijk vooraf gaat een voorbeeld: Ou te alu i se aso «je partirai un jour». Het diepe geheim dat *e* aan 't begin, en te in 't midden eens volzins, gelijkwaardig zijn, is den schrijver ontsnapt.

Mao. ka, Sam. *à* <sup>2</sup> gaat ook al door voor een teeken van den Tegenw. Tijd. Gelukkig dat de voorbeelden welke dat leerstuk moeten staven het tegendeel bewijzen: «Ka rere te kaupuke ki Tauranga» «The ship sails to T.» Ja, 't Engelsch zegt «sails» en wij zouden zeggen «zeilt», en desniettemin is ka geen teeken van den Teg. Tijd. Williams (1852, p. XXX) verzuimt niet te vermelden dat ka ook een teeken van 't futurum is: «Ka tore te waka aianeï». «The canoe will be adrift presently». Het is duidelijk dat ka op een onmiddellijk volgende handeling wijst, dus, als men het sterk

<sup>1</sup> De volledige titel van dit werk is: Dictionnaire samoa-français-anglais et français-samo-anglais précédé d'une grammaire de la langue samo-; Paris 1879. De Grammaire gaat voorop, en heeft Lat. pagineering; het Woordenboek heeft gewone pagineering; de omslag van het boek draagt echter het jaartal 1880. (Noot van 1916).

<sup>2</sup> Blijkens 't Mao. is de *a* zonder afkappingsteeken wanspelling.

wil uitdrukken, een «op 't punt zijn van» te kennen geeft; het is eene soort futurumteeken. Hetzelfde is toepasselijk op Sam. *à*. Bij de opsomming van alle tijdpartikels op bl. XXXVI van P. Violette's Gramm. bestaat het woordje nog niet; bl. LXXIII vertoont het zich in de voorbeelden voor den Teg. T. A matou atu i tai. «Nous allons vers la mer.» In 't Wdb. onder *a*, l. *à*, wordt het erkend als «signe du présent». Als eerste voorbeeld volgt: «À e alu». «Tu pars?» Ja, in 't Fransch spreekt men zoo, maar de Samoaeilanders heeft met de meesten zijner medemenschen dit gemeen dat hij best zien kan, of iemand gaat of niet, tenzij de man blind is. Het is tamelijk ongerijmd iemand te vragen: «Gaaf gij», wanneer hij reeds bezig is te gaan; maar er is niets vreemds in dat men iemand vraagt of hij voornemens is te gaan, want iemands gedachten ziet men niet. Dat een Engelschman À ou alu met «I am going» vertolkt, is onberispelijk, maar hij bedoelt daar niet mede een Fransch «je suis allant»; het is een vorm om een onmiddellijk futurum te kennen te geven. Wij zeggen dan «ik ga», overeenkomstig ons spraakgebruik; en elk spraakgebruik berust op goede gronden, doch moet geen belemmering zijn bij 't leeren begrijpen van een afwijkend spraakgebruik, dat op de keper beschouwd op nog beter gronden steunt en van fijner waarnemingsvermogen getuigenis aflegt.

Sa is in 't Sam. even goed in zwang als in 't F., en staat meestal daar waar men in 't Latijn een imperfectum zou bezigen. In 't Mao schijnt het ten eenenmale verouderd. De oorsprong, of liever de geschiedenis van dit F.-Pol. sa is moeielijk op te sporen. Met Sang. sɛng, uit sang of san, reeds, eens, durf ik het niet onmiddellijk gelijkstellen, want hoe dikwijls sɛng ook in verhalenden stijl gebruikt wordt, vervangt het toch, in zooverre mijn beperkte kennis van 't Sang. zich uitstrekt, nooit het verbum substantivum, noch Jav. dadi, Mal. dja di, enz. Misschien zal eenmaal, als de ontbrekende schakels gevonden zijn, een meer stellige uitspraak omtrent de verwantschap van Sang. sɛng met F. Pol. sa mogelijk zijn. Wat Pol. ka, *à* betreft, dit houd ik voor eene korteren vorm van 't gelijkwaardige Mal. aka n.

Het kenmerk van een Praeteritum is in 't F. *a*. Om 't spraakgebruik hiervan te doen kennen, is het noodig ettelijke voorbeelden uit de Bijbelvertaling aan te halen; de twee door Inlanders gestelde stukjes achter Hazlewood's Grammar leveren niets op. Matth. 2, 2: «Ni keitou *a* raida na nona kalokalo mai ðake, a keitou sa lako mai me soro vua;» «Daar wij zijne ster in 't oosten gezien hebben, en gekomen zijn om hem te aanbidden.» Men ziet dat het voldoende is eenmaal *a* uit te drukken en dat de kracht er van voortduurt in den onmiddellijk volgende, met het vorige samenhangenden volzin. Te recht leert dan ook Hazlewood: «*A*, or some other word, determines the tense, and then sa carries on the narrative in that tense, whatever

it may be.» Mark. 14, 49: Au *a* tiko voli vata kei kemudou e na veisinga e na vale ni soro ka vakatavuvuli, ia dou *a* senga ni tauri au;» «Ik heb <sup>1</sup> dagelijks met ulieden in het huis der aanbidding gezeten, leerende; en toch hebt gij mij niet gegrepen.» Hier is *a* herhaald omdat de tweede volzin niet als eene voortzetting van den eersten te beschouwen is. Hand. 5, 30, vg.: «A nodra Kalou na noda ngkase sa vakaturi Jisu *ð*ake tale mai, o koya dou *a* vakamatea ni dou *a* vakarubeda e dua na kau. O koya sa laveta *ð*ake na Kalou e na lingana i matau;» «De God onzer vaderen heeft Jezus opgewekt (Engelsch: raised up), welken gijlieden omgebracht hebt (Engelsch: slew) terwijl gij hem aan een hout nageldet. Hem heeft God met zijne rechterhand verhoogd (Engelsch: hath exalted).» Waarom «hath exalted» hier met «s a laveta» vertolkt is, begrijp ik niet recht, doch de vertaler zal daarvoor zeker goede redenen gehad hebben. Matth. 2, 15: «Au *a* ka<sup>1</sup>iva na luvengku mai Ijipita»: «Ik heb mijnen zoon uit Egypte geroepen (Engelsch: I have called).»

Als bijvorm van *a* geeft Hazlewood op ka. Dat is iets geheel anders, namelijk een betrekkelijk voornaamwoord, het Jav. kang. Een agens met voorgevoegd ka laat zich weêrgeven met een actief deelwoord; ka kaya, dat passim voorkomt, beteekent «die zegt, zeggende»; o. a. l. c.: a ya sa tukuna na parofita ka kaya «wat de profeet verkondigde, zeggende» of «die zeide.» Zoo ook in den tekst, boven aangehaald, «Ik heb dagelijks gezeten,» ka vakatavuvuli, «leerende». Met een volgend au, ik, smelt ka samen tot k'au «quem, quod, quae, enz. ego». Hierop kom ik straks terug.

Het F. *a* ter aanduiding van iets verledens houd ik voor dezelfde partikel als 't Tombul. an, dat op de wijze van Skr. sma aan eenen vorm van den Teg. T. de waarde geeft van een verleden handeling. Dus Tombul. siya kumua, (hij) zegt; kimua, (hij) zeide; wo siya kumua, en hij zegt; wo siya kimua of wo an siya kumua, en hij zeide.

In 't Mao. wordt als teeken van den Verleden Tijd *i* gebruikt in gevallen waar 't Grieksch zich van den Aorist zou bedienen. Een Grieksch perfectum is meestal te vertalen met behulp van kua, dat volkomen dezelfde functie heeft als het Jav. wis, wus, en dus ook het Plusquamperfectum aanduidt, hetgeen met *i* niet het geval is. Bijv. /kite ahau i a Te Potangaroa inanahi. Ik zag (of: heb gezien) gisteren Te P». »/ hoki mau ahau», d. i. ik kwam terug. Zeer gewoon is dit vóór het passief, en dan beantwoordt de vorm aan 't zoogenaamde part. perf. pass. van 't Skr. op ta en na, bijv.

<sup>1</sup> Men hechte niet aan het onderscheid dat in 't Nederl. gemaakt wordt tusschen Volm. Verl. V. en den Verl. T. (Parfait Défini), en houde in 't oog dat het Engelsch eenen anderen regel te dien opzichte volgt. In 't Skr. der Brāhmaṇa's wordt in dit geval de Aorist gebruikt, in tegenstelling tot het Latijn.

gata «gegaan». <sup>1</sup> Bijv. «Ko tehea o nga waka i pakaru», d. i. «welke van de booten werd stuk geslagen?» «I hoatu taku hoe ki a wai», d. i. «Aan wien werd mijn pagaai gegeven (of: is gegeven geworden).» Ook in 't Tahitisch en Hawaiisch wordt door voorvoeging van *i* het verleden lijdend deelwoord uitgedrukt: Te evanelia a Mataio, i ritihia ei parau Tahiti, d. i. «Het evangelie van Matthaëus overgezet in de Tahitische taal». <sup>2</sup> Voor 't Haw. verwijs ik naar de voorbeelden in Chamisso's Haw. Spr. § 102 vg.

De beteekenis van Mao. kua is zoo volkomen die van Jav. wis, dat het voldoende zal wezen slechts eenige weinige voorbeelden aan te halen. «Kua ma mai te Karaiti i te mate», d. i. «Christus is van den dood opgestaan»; «Kua tohia te tamaiti», d. i. «het kind is reeds of is gedoopt»; «Kua mate noa atu taku papa», d. i. «Mijn vader was reeds eene poos dood (of eene poos geleden gestorven).» In verbindingen als «Inangeto kua maoa», dat goed vertaald wordt met «it will be quickly cooked», beteekent kua natuurlijk z. v. a. geheel en al; «het is aanstonds geheel gaar.» Hoe de beteekenissen van «reeds» en «geheel» samenhangen, daarvan is ons Nederl. al een sprekend voorbeeld.

In 't Sam. is *uà* <sup>3</sup> niet minder in gebruik dan in 't Mao.; als de Bijbelvertaling te vertrouwen is, kan men zelfs beweren dat er niet weinig misbruik van gemaakt wordt. Het in Matth. 1 telkens herhaalde «gewan» is vertolkt met *uà fanaua*. Doch 2, 10 moeten de woorden *uà latou iloa* beteekenen: «toen zij zagen»; de F. overzetting heeft daar *ni ra sa raïda*. Daarentegen weder 2, 1: *Na fanau Jesu i Peteleema* «toen Jezus geboren was te Bethleem»; vs. 2 wordt «zeggende» weêrgegeven met *uà faàpea mai*. Het tegenw. deelw. wordt anders uitgedrukt door voorvoeging van 't relatief *o*, <sup>4</sup> gelijkwaardig met F. *ka*; het wordt ook als een voegwoord geconstrueerd: *Na ngao i o (of ò) matou momoe*, «hij heeft

<sup>1</sup> Eigenlijk dragen deze vormen op *ta*, *na* hun naam niet te recht; het part. perf. pass. van 't Skr. onderscheidt zich niet van 't medium; dus is *dadṛçāna*, een part. perf. pass. of med., evenals bijv. in 't Grieksch *σιγημένος* het is.

<sup>2</sup> Buschmann, Gramm. Marq.-Taït. (1843), p. 188 drukt zich niet nauwkeurig uit wanneer hij zegt: «L'infinitif se marque en tantien par *i* devant le verbe, et le participe du passif par *i* précédant la forme du passif ou par cette forme seule.» Vooreerst is hierop aan te merken dat geene enkele M. P. taal zich de weelde van eenen infinitief veroorlooft, en ten tweede is *i ritihia traductus*, en *ritihia, traducendus*, of vertaald wordende, niet hetzelfde. *I* is in 't Tah. ook = O. J. *i*, en in waarde een relatiefvorm, bijv. Buschmann, Textes Marq. et Taït. (1843), p. 24: «Te feia i mau i te paraua ra», d. i. «Al degenen *dte* aan het woord getrouw bleven.» Buschmann teekent aan: «*I* particule qui précède le verbe au présent et au prétérit,» met verwijzing naar zijne Gramm. § 37. Daar blijkt dat hij allerlei *i*'s dooreen gehasped en de waarde van geen enkele begrepen heeft.

<sup>3</sup> *Ua* bij *Violette* is wanspelling.

<sup>4</sup> Misschien *ò* = Jav. *kəng*, terwijl F. *ka* = *kang* is.

gestolen terwijl wij sliepen.» <sup>1</sup> Volgens Violette (Gramm. LXXIII, 19) duidt ùa zoowel het praesens als het perfectum, en na het perfectum aan. Het plusquamp. heeft ùa, gelijk 't Mao. Hoe het mogelijk is dat het plusquamp. en het praesens door hetzelfde woordje aangeduid worden is moeielijk te vatten, en ik neem de vrijheid zulks niet te gelooven vóórdat ik uit inland-sche stukken de overtuiging ontvangen heb dat de Samoeaïlanders zulke taalbedervers zijn.

Het Sam. na komt in gebruik, voorzooverre ik heb kunnen nagaan, overeen met het F. a.

Het Pol. kua is in 't F. niet onbekend, doch heeft eene andere beteekenis: kua of kakua is namelijk het vetatief, overal vertaalbaar met Skr. mā, Gr. μή, Lat. ne. Vermits het O. J. sāmpun, N. J. sampun beide beteekenissen van kua, de Pol. en de F., in zich verenigt, is er niet de minste twijfel omtrent de identiteit van Pol. kua en F. kua. Ook is de oorsprong niet duister, als men bedenkt hoe in 't Skr. kṛtam, gedaan, als vetatief kan gebezigd worden, evenals alam, genoeg, d. i. Jav. wis; bijv. kṛtam sandehena «weg met twijfel! twijfel niet!» Want kakua is het verled. deelw., en kua de stam, die uit het Ibn. kua, 't gedaan, gemaakt worden, Sang. koa, bekend is; het is hetzelfde woord als Tag., Bis. kúha, nemen, dragen, gebruiken. <sup>2</sup> Pol. kua is dus eigenlijk: gedaan; F. kua en kakua «gedaan!» d. i. genoeg! uit er meê!

Het teeken van den Toekomenden Tijd is in 't F. na. Waar, om de eene of andere reden, een nadrukwijzer noodig is, wordt e vóór n a gevoegd. Bij gelegenheid van de behandeling van 't gewaande praesensteeken e heb ik op p. 5 de kritiek van eenen inlander op de vertolking van Psalm 24, 3 aangehaald. Men had de Engelsche woorden: «Who shall ascend into the hill of the Lord» vertaald met «O ðei na lako ðake ki na ulu-ni-yanua nei Jiova?» De aanmerking van den inlander komt hierop neêr, dat, waar het in de bedoeling des sprekers is te vragen wié opstijgen zal — en dat geval doet zich hier voor — het een soloecisme is te zeggen O ðei na lako; het behoort te wezen: O ðei ena lako, d. i. «Wié (met redeaccent) zal opstijgen, of wié is het die opstijgen zal.» De man had volkomen gelijk, en hetgeen hij omtrent het spraakgebruik van 't F. opmerkte, is van toepassing op de M. P. talen in 't algemeen voorzoover ze niet door Europeeschen invloed verknoeid zijn. In 't Jav. — om mij hiertoe te bepalen — mag men evenmin als in 't F. in 't bewuste geval het praedicaat zonder meer uitdrukken; het moet noodzakelijk voorafgegaan worden door een relatief. Dus Jav. Brieven, N°. 92: Inggěng sudi ðatěng badankula sintěn? d. i. «Wié

<sup>1</sup> De reduplicatie duidt het duratief aan.

<sup>2</sup> Vgl. gawa, dat in het Tag. «werken», in het Jav. «brengen» beteekent.

(met klemtoon) geeft iets om mijn persoon?» <sup>1</sup> Het verschil tusschen 't Jav. kang, ingkëng en 't F. *e* is nu dit, dat het laatste niet op zich zelf als betrekkelijk voornaamwoord gebruikt wordt, doch wèl in verbinding met persoonl. voornaamwoorden deze tot relatieven stempelt, gelijk ik straks zal aantonen <sup>2</sup>. In zooverre laat het zich vergelijken met het Gotische *ei* in saei, enz.; Angelsaksisch *the* in se-the, enz.; Slawisch *z'e*.

Over 'talgemeen wordt het onderscheid tusschen *na* en *ena* in de Bijbelvertaling in acht genomen. Mark. 14, 13: Drau lako ki na koro, drau na ngkai sota kaya e dua na tamata «Gaaf gij beide naar de stad, gij zult dan eenen mensch ontmoeten»; 44: O koya k'au na renguda, saikoya, «degene dien ik zal kussen, dié is het»; 18: Au sa kaya vakaidina vei kemudou, ni na soli au yani e dua kei kemudou «Ik zeg ulieden waarachtiglijk, dat een van u mij zal verraden». Daarentegen Matth. 12, 50: Ni koya yadua ena ðakava na loma i Tamangu sa tiko mai loma-langi, o koya ongko na ta-ðingku, se na nganengku, se na tinangu «Want een iegelijk *die* den wil mijns Vaders doen zal, die in den Hemel is, die is mijn broeder, en mijn zuster, en mijne moeder»; Mark. 14, 14: Ia na vale ena ðuru kina ko koya, drau kaya vua na kena i-taukei «En in welk huis hij zal ingaan, zegt tot deszelfs eigenaar»; 15: Ena ngkai vakatakila vei kemudou e dua na tikina levu e ðake «Dan zal hij u wijzen eene groote opperzaal». In dezen laatsten tekst valt geen bijzondere nadruk op *na*, maar aan 't begin van een volzin is 't gebruik van een nadrukwijzer verklaarbaar en volkomen in overeenstemming met het feit dat in 't Sanskrit de klemtoon van een werkwoord op dezelfde plaats behouden blijft. In Mark. 14, 49 daarentegen staat *ena* niet aan 't begin, maar is het noodig wegens den nadruk: Ia na i-vola ena vakayaðori nga «doch de schrift, moet toch vervuld worden»; de Nederlandsche vertolking heeft zelfs nog sterker: «Maar (dit geschiedt) opdat de schriften vervuld zouden worden,» en inderdaad ligt in den volzin een relatief opgesloten. Volkomen duidelijk is de gelijkwaardigheid van *e* met een relatief in den volzin: O Jisu o koya sa vakabulai keda mai na ðudru ena muri mai «Jezus die ons redt van den toorn *die* komen zal.»

Nu zal ik aantonen dat zoowel *e* als *ka* dienen om persoonlijke voornaamwoorden tot betrekkelijke te stempelen, waaruit van zelf zal volgen dat het F. wel degelijk relatieven bezit, dus rijker is in dit opzicht dan het Latijn en de nieuwere Germaansche talen, welke er *geen* hebben en zich

<sup>1</sup> Niet alleen in gevallen waar in onze taal het readeaccent op 't onderwerp rust bezigt de Javaan het relatief, maar ook waar wij den klemtoon leggen op het gezegde; bijv. aku kang lali is «ik was het vergéten.»

<sup>2</sup> Er is evenwel op te merken dat ook in 't Jav. kang, ingkëng, vóór bijwoorden geplaatst, ook dienst doet als nadrukwijzer.

behelpen moeten met vragende of aanwijzende voornaamwoorden <sup>1</sup>. Ka of *i* is op zich zelf reeds een betr. voornaamwoord; bijv. Hand. 10, 87: A ivakavuvuli ko ya, dou sa kila, sa vunautaki mai Jutia tauðoka, a sa vakatekivuni mai Kalili, ni sa oti na papitaiso ka vunautaka ko Joni «Die leer, gij weet het, werd gepredikt in geheel Judaea, en nam een aanvang in Galilaea, toen geëindigd was de doop dien Johannes predikte». Hier is ka samenge trokken uit ka en *a*, teeken van den verleden tijd. Evenzoo wordt ka en au, ik: kau; bijv. in de bovenaangehaalde woorden: O koya k'au <sup>2</sup> na renguda «degene *dien ik* zal kussen. Matth. 12, 44: Au na lesu tale ki na nongku vale k'au a lako tani maikina «Ik zal wederkeeren in mijn huis van hetwelk ik ben weggegaan».

Voor o koya of ko koya is *k'* overbodig, daar *o* of *ko* reeds = Jav. kang is, dus gelijkwaardig met *k'*, zoo niet hetzelfde woord, hetgeen geenszins onwaarschijnlijk is. Van daar dat *o* of *ð* in 't Sam., bijv. in o n o f o «qui habitat, degit, degens» een deelwoord heet te vormen. Dat nu o koya werkelijk «dewelke» beteekent, daarvan kan men zich overtuigen uit de voorbeelden door Hazlewood p. 30 aangehaald; O Jisu, o koya sa vakabulai keda «Jezus *die* ons redt;» Thessalon. I, 2, 12: «Vua na Kalou, o koya sa kaðivi kemudou «Voor God, *die* u roept». In den 1<sup>sten</sup> Zendbrief van Johannes 1, 1 staat in den aanhef ko ya voor o koya: Ko ya sa tu mai na ivakatekivu, o koya keitou a rongoda, o koya keitou a raida e na mata i keitou, o koya keitou a vakaraida sara, ia ka sara na linga i keitou, «Hetgene van den beginne bestond, hetgene wij gehoord hebben, hetgene wij gezien hebben met onze oogen, hetgene wij goed aanschouwd hebben, en wat onze handen getast hebben». Waarom in den aanhef ko ya in twee woorden geschreven is, weet ik niet, doch kennelijk heeft men het willen onderscheiden van koya. Misschien is hier ya gelijkwaardig met het samengestelde koya, en ko het relatieve Jav. kēng, zoodat ko ya slechts eene oudere en minder omslachtige uitdrukking is voor ko (relatief) koya (demonstratief, samengesteld uit ko, lidwoord, en ya, = O. J. ya, Mal. ya, enz.). De zin waarin ka staat, is gecoördineerd met de andere waarin o koya voorkomt, moet dus insgelijks een relatiefwoordje bevatten; het is *k'* of ka, hetgeen men wegens de samenstelling met het tijdaanduidende *a* niet zien kan.

Dezelfde functie als *k'* (ko) of ka vóór au, enz. vervult *e* vóór ra, ratou.

<sup>1</sup> Alleen in *dewelke*, 't *welk*, heeft onze taal een soortgelijk middel te baat genomen om van een vragend voornaamwoord een relatief te maken, als 't F. doet met *ka*. Hazlewood betreurt dat gewaande gebrek van 't F. «This appears to be a great defect in the language to a learner.» Het «defect» bestaat alleen in de door Europeanen geschreven spraakkunsten.

<sup>2</sup> De spelling der Bijbelvertalers is ka'u.

Met andere woorden ra en ratou zijn eenvoudige demonstratieve of persoonlijke voornaamwoorden; era en eratou betrekkelijke, of nadrukkelijke vormen. Bijv. «Au sa lomani ira era sa lomani au»; d. i. volgens Hazlewoods eigene vertaling: «I love them who love me». Hand. 4, 32: Ia ko ira na lewe vungka era sa vakabauta, era sa lomavata ka yalovata «En zij de vele personen *die* geloofden, waren eens van zin en eens van ziel». Dat zulke vormen met voorgevoegd *e* ook aan 't begin van eenen volzin optreden, zonder relatieven te zijn, laat zich uit het karakter van *e* licht verklaren; in 't Jav. zal men na eene pauze herhaaldelijk ing zonder eenige logische waarde voorgevoegd vinden; het heeft dan evenals in het tweede era van den aangehaalden Bijbeltekst eene louter rhetorische beteekenis. Nu en dan is het zeer moeilijk zich rekenschap te geven waarom de rhetorische uitdrukking gekozen is, zoowel in 't Jav. als in 't F.; bijv. in 't liedje: O iko, ko tangi, o iau, k'au ðaki, d. i. «Wat u betreft, gij schreit; wat mij betreft, ik ontken». Men kan alleen zeggen dat woorden aan 't begin van den volzin licht versterkt worden; van daar dat in 't Sam. het bepalend lidw. le aan 't begin van den zin moet versterkt worden door ð, d. i. F. ko.

Om tot na terug te keeren; in verbinding met een voorafgaand sa geeft het eene verwachting, zonder zekerheid, te kennen. Sa na dina nga is ons «het zal wel zijn»; sa na nona beka nga «het zal wel van hem wezen».

Over 'tMao. ka als teeken van eene aanstaande toekomst hebben we bereids gesproken. Het Sam. bezit in 't geheel geen eigenaardigen vorm voor den Toek. Tijd. Onder de Indon. talen bedient zich, voor zoover ik weet, alleen het Ambonsch van na of n' om den Toek. T. uit te drukken: hau na soli, ik zal baden; ili n'i soli, hij zal baden; hau mister na soli, ik zal noodzakelijk baden, of ik zal zeker baden <sup>1</sup>.

Het F. na, als teeken van den Toek. T., en 't Sam. na, als aanwijzer van een verleden, zijn hoogstwaarschijnlijk één en hetzelfde woord. Men mag dit reeds vermoeden op grond van de schijnbaar evenzoo uiteenlopende opvattingen van ons eigen woord *straks*, en van 't Latijnsche *jam*. Het vermoeden wordt bijna tot zekerheid verheven, als men bedenkt dat het Bis. en Tag. na zoowel «reeds» als «aanstonds» beteekent.

Eenen infinitief bezit het F.-Pol. niet. Alleen valt op te merken dat er ééne constructie is welke den infinitief nadert: wanneer namelijk een werkwoordelijke stam, zonder eenige verandering, als een substantief, voorafgegaan wordt door een voorzetsel, en toch een volgend voorwerp als werkwoord blijft regeeren. Bijv. F. lako ki mode «ga slapen», eig. «ga

<sup>1</sup> Zie verder v. Hoëvell, Bijdragen Kon. Inst., 4<sup>e</sup> Reeks, I, 1877, bl. 25.



ten slaap»; sa laki (voor lako ki) dovi itutu «hij ging om brandhout te halen». Mao. homai he kai hei (F. vei, voor) whakarata i toku tamaiti «geef mij wat eten om mijn kind te stillen». Hierbij is in 't oog te houden dat in 't Jav. ondubbelzinnige nomina actionis of omstandigheidswwoorden ook gedeeltelijk de regeering van een werkwoord hebben. Bijv. in de reizen van Poerwo Lelono, I (1865), p. 1: Purwannipun pañë-rat-kula sërat punika, d. i. «De reden dat ik dit boek schrijf»; hier regeert pañë-rat, het schrijven, den subjectieven genitief (kula) als een substantief; het lijdende voorwerp, sërat punika, als een werkwoord. In de voorbeelden uit het F. en Mao. zouden de voorwerpen, indien het woord waarvan ze afhangen, in onze taal in een naamwoord werd omgezet, objectieve genitieven worden: «voor het halen van brandhout»; «voor 't stillen van mijn kind».

## HOOFDSTUK VII.

### *Woordschikking.*

Bij talen welker geschiedenis wij in verscheidene eeuwen kunnen nagaan, kan men de opmerking maken dat de woordschikking in verloop van tijd in meerdere of mindere mate aan verandering onderhevig is. Eene algemeene formule voor zulke altoos beperkte, veranderingen kan men niet geven, of het moest deze wezen, dat naarmate eene taal meer analytisch wordt, ze meer van hare vrijheid in de schikking der zinsbestanddeelen verliest. Is eene taal van den beginne af analytisch, dan zal ze ook minder vrijheid in de woordschikking toelaten dan eene synthetische taal.

Wanneer men de MP. talen onderling vergelijkt, ontwaart men dat sommige constructies in alle wederkeeren en dat in andere eenige afwisseling heerscht. Het bestaan van zekere afwisseling heeft niets bevreemdends, men vindt dezelfde afwijking in allerlei talen en wel om dezelfde oorzaak: de bedoeling van den spreker om een of ander bestanddeel des volzins meer te doen uitkomen.

Ten opzichte van de plaatsing der hoofdbestanddeelen van den volzin, namelijk gezegde en onderwerp, valt voor 't F. het volgende op te merken. Wanneer het onderwerp een zelfstandig naamwoord is, staat het na 't gezegde; wanneer het een persoonl. voornw. is, gewoonlijk er voor. Dus: sa lako mai ko Tuikilakila, T. kwam herwaarts; sa ðudru na kalou, de god was of is toornig; sa ðakava na tamata na Kalou, God maakte de menschen; sa ngkai laki kaba ivi ko Ra Vodre, Heer Sprinkhaan ging in den kastanjeboom klimmen. Daarentegen: au sa lako mai ki vura-vura, ik kwam in de wereld. Aanwijzende voornaamwoorden staan achter

't gezegde, en evenzoo meestal ko koya, dat als enkelvoud van 't voornw. des 3<sup>den</sup> persoons dienst doet. Bijv. a sa vodo ko koya ki na wangka, en hij ging in het schip; sa kaya vei ira ko koya, hij zeide tot hen. Waar een demonstratief het gezegde voorafgaat, is het toe te schrijven aan de bedoeling van den spreker om het onderwerp meer te doen uitkomen: O koya ongko sa vosavakaḍaḍataka na Kalou, deze lastert God.

In tegenstelling tot het F. plaatst het Mao. het onderwerp, onverschillig of dit een substantief of een voornaamwoord is, na 't gezegde, hetzij onmiddellijk er achter, of verder op. Dus: i hoki mai ahau, ik ben teruggekomen. In vragende zinnen is de constructie dikwijls anders; ook bij de ontkenning kore, niet: e kore au e kaha, ik ben niet in staat <sup>1</sup>. Het Sam. spraakgebruik wijkt weinig of niet van 't Mao. af; over enkele rhetorische omzettingen in 't F. en Pol. zal ik niet uitweiden.

De vooropplaatsing van 't onderwerp, hetzij substantief of voornaamwoord, is niet de meest gewone in Indonesië. O. a. in 't Bataksch en Ibanag staat het gezegde regelmatig voorop. Bijv. lao ma ibana medangedang tu baliyan, dida ma parbuwe ni rukkung banggik nunga sai marrara, hij ging zich naar buiten vermeien, door hem werden Rukkung-banggik-vruchten gezien die reeds rood waren <sup>2</sup>. In 't Tombul. staat dikwijls genoeg het gezegde vóór een substantief als onderwerp, doch alleen in zulke gevallen waar ook in onze taal zulks geschiedt, bijv. na bijwoordelijke bepalingen van tijd, plaats, enz., na zekere voegwoorden, en waar men in verhalenden stijl in 't Hoogduitsch het gezegde, van es vergezeld, voorop plaatst. Bijv. kumua si linta wiya si langkou, kuanna: «sa kou paar, ya kita mahawataru mahararawoyan, sa sei si untung», d. i. «Es sagt de bloedzuiger tot de wilde koe: «Zoo gij wilt, laten wij dan eenen wedloop houden, (om te zien) wie het wint». Doch: si tou ěsa tuama makangaran Kawulusan witi Pasambangko paar mange mënero sëra witi lauër», «zeker man, genaamd K. te P. wil visch (om te eten) gaan zoeken in de zee; taan reikan si opas i-endo si pongkor, «doch er was geen hengel om er een visch mēe te vangen». De woordschikking in 't O. J. wijkt niet noemenswaardig van de Tombulusche af. Hoe weinig de schikking van gezegde en onderwerp afhankelijk is van de familie, waartoe eene taal behoort, blijkt uit de overeenkomst tusschen Tombul. en Hoogduitsch of Nederlandsch. Men konde er bijvoegen het Spaansch; nemen wij bijv. de volgende volzinnen uit Solis, Conquista de Mejico: «Pudieran

<sup>1</sup> Insgelijks in 't Ibanag, dat een voornaamwoord onmiddellijk als enklitisch woord achter de ontkenning plaatst. Ari-ak kumat tad dumaga, ik eet niet vleesch.

<sup>2</sup> Bat. Leesboek, I (1860), bl. 1; vgl. Tob. Spr., 2<sup>e</sup> stuk (1867), § 105. Voor 't Ibanag verwijs ik naar de Arte van de Cuevas (2<sup>e</sup> dr. 1854), p. 326.

desanimarse los Españoles de ver á su oposicion tan desiguales fuerzas; pero sirvió en esta ocasion la experiencia de Tabasco, y Hernan Cortés se detuvo poco en persuadirlos á la batalla, porque se conocia en los semblantes y en las demostraciones el deseo de pelear».

Het object staat onmiddellijk achter 't gezegde. Dat is een algemeene regel, en bij de werkwoorden welke met de aanhechtsels *i* en *an*, *aki* en *akan* voorzien zijn, een natuurlijk gevolg daarvan, dat gezegde aanhechtsels eigenlijk voorzetsels zijn. De voorzetsels nu gaan in 't M. P., even als in de nieuwere Idg. talen, het door hen geregeerde substantief onmiddellijk vooraf. Bij de zoogenaamde «Indefinitive Transitives» wordt het aanhechtsel verzwegen, doch dat verandert natuurlijk niets aan 't innig verband tusschen 't gezegde en zijn voorwerp. In die M. P. talen, welke den accusatief uitdrukken met behulp van een voorzetsel, heerscht eenige meerdere vrijheid, omdat het voorwerp der handeling genoeg door 't voorzetsel gekenmerkt wordt <sup>1</sup>.

Een eigenlijk adjectief of hoedanigheidswoord, als attriboot, volgt steeds het bepaalde substantief; bijv. F. *a tamata vinaka*, de goede man; Mao. *te tangata pai*; Sam. *ò le tangata lelei*. Deze regel is algemeen in 't M. P., en zulke constructies als in Tag. *magaling na tauo*, en *mahal na Virgen*, en dgl. in 't Ibn. maken slechts eene schijnbare uitzondering, want het zijn min of meer rhetorische uitdrukkingen, die eigenlijk beteekenen *optimus hominum*, *Virgo sanctissima*, of de vereerenswaardige der Maagden.

Zoo er eenstemmigheid heerscht onder alle M. P. talen ten opzichte der plaatsing van 't attributief adjectief, niet hetzelfde kan men zeggen van de wijze waarop twee substantieven samengesteld worden. In verreweg de meerderheid dezer talen wordt het bepalende substantief, gelijk het adjectief, achter 't bepaalde geplaatst. Dit is een vaste regel in 't Malagasi en de talen van Indonesië met uitzondering van Timoreesch, Rottineesch, Ceramsch, Ambonsch, Burusch, enz., om van 't Nufoorsch niet te gewagen <sup>2</sup>. Het F. sluit zich geheel en al aan bij de westelijke verwanten; dus: *burekalou*, 't godshuis; *wangka-vodé*, pagaaiboot. In dit opzicht staat het F. lijnrecht tegenover de meest oostelijke talen van Indonesië en 't Nufoorsch; trouwens in schier alle opzichten vertoont het al heel weinig aanrakingspunten hiermede; veel meer met andere, o. a. Bug., Sang., Niasch, ofschoon wel niemand hieruit het besluit zal trekken dat het F. nauwer verwant is met de drie genoemde talen dan bijv. met Javaansch of Dayaksch.

Voor zooverre ik heb kunnen nagaan, stemmen de Pol. dialecten, met ééne straks te vermelden beperking, met het F. en het westelijke Indon. en

<sup>1</sup> O. a. in 't Ibn.; zie de Cuevas, *Arte*, p. 326, vg.

<sup>2</sup> Vgl. Brandes, *Bijdrage tot de verg. klankleer* (1884), blz. 20, vgg.

Mlg. overeen. De beperking die ik bedoel, betreft het Maori. Gewoonlijk gaat ook dit met zijne naaste verwanten mede, doch men vindt ettelijke voorbeelden van de omgekeerde woordschikking zooals die in de meest oostelijke Indon. talen in gebruik is. Zoo zegt men ko-wao, boschmensch, naast wao-ko; ni-kau, palmboom, waarin ni uit niu, Mal. *ñiur*, Tag. *niyug*, O. J. *nyū*, enz. moet ontstaan zijn, en kau, boom, Mal., Jav. enz. *kayu* is; een nog meer verbasterde vorm is mi-ko. Voorts karu-pango, zwart van 't oog, uit karu, oog, en pango, zwart. Wel is waar wordt pango alleen als adj. opgegeven, doch de samenstelling kan toch niet beteekenen «een zwart oog». Onzeker is het of paki-aka, gewestelijk pai aka, boomwortel, hiertoe behoort, want aka is wel «wortel», Mal. enz. *akar*, maar paki, pai is niet «boom», en het is de vraag of de beteekenis wel met volkomen nauwkeurigheid is opgegeven. Hoe schaarsch de voorbeelden waarop mijne aandacht viel ook zijn mogen, geloof ik toch dat ze recht geven tot de veronderstelling dat er eenmaal een tijd moet geweest zijn waarin in 't Pol. de plaatsing van de deelen eener samenstelling van twee substantieven niet aan zulke een onveranderlijken regel onderworpen was als thans, behoudens de flauwe sporen eener andere constructie in 't Maori.

Er is in 't M. P. eene soort van samenstelling, waarbij 't bepalende substantief door eene voorgevoegde *n* met het eerste verbonden is. Daar de *n* een oud genitiefteeken is, zou men dergelijke samenstellingen oneigenlijk kunnen noemen ter onderscheiding van de zooeven behandelde. Ze laten zich in 't F. en Pol. niet meer aanwijzen, al kan er geen twijfel rijzen dat ze eenmaal bestaan hebben, zooals reeds blijkt uit het F. aanhechtsel -*ngku*, van mij. In lo mā-lāngi midden des hemels, — hetwelk Hazlewood zonder den minsten grond uit lo mā ni lāngi laat ontstaan, — is de lange *a* een gevolg van de *n*, waarop lo mā (d. i. lēman) eenmaal uitging. In i volā-bōngi, avondster, laat zich de *ā* niet zoo verklaren, doch er moet toch een of andere medeklinker uitgevallen zijn (vgl. woordenlijst).

Tot de oneigenlijke samenstellingen kunnen ook gebracht worden uitdrukkingen bestaande uit twee substantieven, waarvan 't laatste door 't gewone genitiefteeken *ni* of *i* met het eerste verbonden is. Vormelijk zijn dusdanige uitdrukkingen geen samenstellingen, doch wegens hun beperkte, in zeker opzicht conventionele beteekenis, dragen zij 't karakter eener echte samenstelling. Het F. bezit verscheidene uitdrukkingen van dien aard: māta-ni-wai, bron, eig. oog des waters; māta-ni-vanua, ambassadeur, eig. oog des lands, dus iemand die in last heeft den toestand des lands op te nemen, verkenners, vgl. Jav. en Mal. māta-mata; māta-ni-sudu, tepel, eig. oog, fig. punt, der borsten; māta-ni-ngasau, pijlpunt; māta-ni-điva, parel, eig. oester oog; vu-ni-wai, geneesheer, eig. water-

meester; vu-ni-langi, gezichteinder, eig. basis of wortel des hemels; vu-ni-vunau, rechtsgeleerde, eig. meester in de rechten; ulu-ni-kolo, ulu-ni-vanua, heuvel, eig. kop des oords, des lands. Deze en andere dergelijke uitdrukkingen hebben hun wedergade in zulke Fransche samenstellingen als oeil de boeuf, homme de neige, sneeuwpop, verre d'eau, waterglas, enz. Het zijn, in tegenoverstelling tot andere, oudere oneigenlijke samenstellingen, als hôtél-dieu, nieuwere formaties. Wel is waar is dieu in hôtél-dieu ook een genitief, evengoed als de boeuf, enz. doch het is een verouderde genitief, terwijl de omschrevene met *de* thans nog gebruikelijk is. Woorden als pintu'n simbahān, kerkdeur, in het Tag., susu'ndara, meisjesborst, in 't O. J., bodjo'n-mantri, mantri's vrouw, in 't N. J., tita'n Duata, bevel Gods, in 't Sang., zijn voorbeelden van eene oudere, hoewel nog niet overal verouderde constructie; mata-ni-wai, e. dgl. van eene nieuwere. Als nog ouderen vorm van dergelijke verbindingen mag men de eigenlijke samenstellingen beschouwen, zooals Mal. mata-ayār, bron, mata-susu, tepel, mata-panah, pijlspits, welke in 't F., om zoo te zeggen verjongd zijn, in mata ni wai, mata ni suðu, mata ningasau. Een nog jonger vorm der samengestelde uitdrukking dan F. mata-ni-wai is Sam. mata o le wai, dat is alsof men in 't Fransch zeide verre de l'eau in stede van verre d'eau. Daarentegen heeft het Mao. 't oude mata-wai onveranderd bewaard.

Het behoeft niet gezegd te worden dat elke taal onophoudelijk hervormingen ondergaat; dat ze oudere bestanddeelen uitstoot en nieuwere opneemt, doch verreweg 't grootste gedeelte van haren woordenschat is geerfd van een voorgeslacht. Vandaar dat het niets vreemds is wanneer men oudere en nieuwere formaties naast elkaar aantreft. Zoo hebben zich bij ons *kinder-spel*, *raderwerk*, en dgl. gehandhaafd naast het jongere *goederentrein*; zoo in 't Fransch hôtél-dieu naast hôtél-de-ville. Een aardig voorbeeld daarvan vindt men in 't Sam. ùtu-fiti, vloo, eigenlijk: kippevloo, synoniem ùto o le man u, letterlijk «luis van den vogel». Wat fiti is, kan ons 't Sam. niet leeren; 't woord is verouderd, doch het kan voor niemand die Javaansch kent verborgen blijven dat fiti het Jav. pitik, kip, is. Daar nu man u, d. i. M. P. manuk, in tal van talen ook, en zelfs bij voorkeur «kip», *ḡqvis*, beteekent, ontbreekt er aan 't bewijs dat ùtu (M. P. kutu)-fiti en ùto o le man u letterlijk «kippeluis» beteekent, niets meer. Soms zijn samenstellingen naar oude voorbeelden gevormd, terwijl ze anderszins de blijken dragen van jong of verjongd te zijn; bijv. u na-ià, vischschal, waarvan de wijze van samenstelling oud is, doch de vorm van u na (voor u na f) betrekkelijk jong.

In 't Mao. komt als genitiefsteeken bij oneigenlijke samenstellingen in

plaats van F. ni een, anders als genitiefvormer verouderd, *z* voor. Zoo in ro-i-mata, traan, eig. water van ('t) oog, F. wai-ni-mata; ook Sam. lo-i-mata<sup>1</sup>. Nog merkwaardiger is het Mao. tu-i-au, vloo. Tu is eene verkorting van kutu, luis, en een bewijs hoe ook in 't Pol. woorden in samenstelling konden afgeknot worden, hetgeen in 't Jav. nog meermalen geschiedt; o. a. uit sidji-atus wordt dji-tus. *I*, van, is een bijvorm van ni, die ook aan 't O. J. niet vreemd is, al is het, in tegenstelling tot ni, gewoonlijk 't voorzetsel van den locatief en datief. Au zou uit het Mao. ten eenenmale onverklaarbaar wezen, doch is van elders welbekend; au, regelmatig<sup>er</sup> ahu, is de Mao. uitspraak van M. P. asu, hond. Dezelfde benaming voor «vloo» is over een groot deel van 't M. P. gebied verspreid, nu eens in den vorm eener oudere, dan weêr eener nieuwere samenstelling; dus: Tag. kutu 'n asu; Mal. en Sund. kutu-andjing; Mak. met een ander woord voor «hond»: kutu-kongkong<sup>2</sup>. Tombul. kuku-asëng, Tond. kuku-ansëng, Tons. këko-asën zijn blijkbaar verbasterd en vermoedelijk aan het Mal. ontleend. Uit het Mao. tu-i-au leeren wij tevens dat het Pol. eenmaal 't meest verbreide woord voor «hond» in 't M. P., asu, bezeten heeft. Dat dit asu, evenzeer als andjing, — dat in 't Jav. een Kramavorm van asuk is — verloren is gegaan, bewijst niets voor eene langere gemeenschappelijke ontwikkeling van F. en Pol.; meer de omstandigheid dat in beide asu vervangen is door één en hetzelfde woord: F. koli, Mao. ku ri, Sam. ùli<sup>3</sup>, Tah. uri. Dit is des te opmerkelijker omdat schier alle talen van oostelijk Indon. asu hebben, mut. mut., en geen er van een woord bezit, dat met het F. Pol. overeenkomt. Evenmin is het gebruikelijk in 't Nufoorsch, en de weinige andere Papoesche dialecten, voorzooverre wij iets daarvan weten. Toch zal het wel elders schuilen in eene andere beteekenis.

Als eene soort van samenstelling is ook te beschouwen de samenkoppeling van twee werkwoorden die te zamen één volledig begrip uitdrukken, elkaar aanvullen. In onze taal komen daarmede overeen werkwoorden met scheidbare partikels, bijwoorden, of met adjectieven, als daar zijn: *door-klieven, wegsnijden, misgooien, opdrinken, doodslaan*, e. dgl. De M. P. talen, die geene andere samengestelde werkwoorden hebben dan de twee reeds behandelde categorieën van afgeleide transitieven, drukken zich omslach-

<sup>1</sup> Vgl. Skr. netrajala, en synoniemen. Ik haal dit hier aan omdat men wel eens zulke dichtelijke woorden, waarin 't Skr. nog rijker is dan 't M. P., voor fabriek heeft gehouden. Hoe weinig grond voor zulk eene meening bestaat, daarvan kan men zich overtuigen als men let op de menigte alledaagsche dichtelijke woorden, en in 't M. P. en in andere talen; daartoe behoort in de eerste plaats het wijdverbreide mata-hari met synoniemen, voor de zon.

<sup>2</sup> Hiermede verwant is Jav. klongkong, gejanek van een hond.

<sup>3</sup> Uli zonder afkappingsteeken bij Violette is wanspelling.

tiger uit en wel door twee werkwoorden, waarvan 't eene 't andere aanvult, naast elkander te plaatsen. Zoo ook 't F. Om te zeggen «wegsnijden» of «wegkappen» moet het zich bedienen van een woord dat «kappen» beteekent, gevolgd van een ander waarin het begrip van «wegwerpen» ligt; dus taya-biuta; om te zeggen «doodslaan», verbindt men mokuta, slaan, en vakamatea, dooden; dus mokuta-vakamatea. In 't passief gebruikt men de stamvormen; «hij werd doodgeslagen» is sa moku-mate ko koya<sup>1</sup>.

De bijwoorden van wijze en graad staan in 't F. en Pol. achter 't adjectief of werkwoord waarbij ze behooren; dus e δa vakalevu, is zeer slecht; sa lako vakusakusa, ging haastig. Zoo ook het dikwijls voorkomende oti, geheel en al, (O. J. hēnti, N. J. ēntek) en het synonieme rawa, Mao. rawa, geheel en al, volstrekt; F. sa δaka rawa, is afgedaan; Mao. mate rawarawa te tamaiti nei, dit kind is al dood; e kore rawa ahau e haere, ik ga volstrekt niet; Sam. ou te alulawa, ik ga toch. Nagenoeg dezelfde beteekenis heeft F. sara, heel, zeer; Sam. sala, al door (vgl. woordenlijst).

De ontkenning, F. tawa, — welke echter meer met ons «on-» dan met «niet» overeenkomt, — staat vóór 't adjectief of een werkwoordelijken vorm. Zoo ook Sam. le. Het verbiedende Mao. aua, kaua, Sam. auā «ne», staat uit den aard der zaak aan 't begin van den volzin: aua (of kaua) koe e haere! ga niet! Mao. kore, kahore, niet, kan voorafgegaan worden door e, dat vroeger reeds ter sprake is gekomen: e kore (of kahore) au e kaha te haere, ik ben niet in staat te gaan. Het opmerkelijkste van dit kore is, dat het, eenigszins op de wijze van ons «loos» 't laatste lid van eene samenkoppeling kan uitmaken. Bijv. van rawa, have, eigendom, ráwa-kóre, haveloos, arm.

Kahore beteekent eigenlijk «er niet zijn»; kahore aku rawa, ik heb geengoederen, mihi non sunt bona. Dezelfde beteekenis heeft F. senga, bijv. sa senga e dua, er is niemand; sa senga na tamata, er is geen man. Wanneer het als eenvoudige ontkenning gebezigd wordt — eene verzwakking van de beteekenis *geen*, *niets*, zooals met ons eigen *niet* het geval is — dan wordt de constructie anders. Bijv. Matth. 12, 13: ni ra sa raida ka senga ni raida; a ra sa rongoda ka senga ni rongoda, ka leδava; d. i. «daar zij zien en niet zien; en hooren en niet hooren, noch verstaan». Joh. 8, 10: la ni sa tu δake ko Jisu, ka senga ni raida e dua, na yalewa dua-duanga, sa kaya vua, «En als Jezus oprees en niemand zag, behalve de vrouw, zeide hij tot haar». Dezelfde constructie heeft het verbiedende

<sup>1</sup> Vgl. Aanteek. op mijne uitgave van den Wṛttasañcaya (1875), bl. 118. Voor 't Ibn., zie de Cuevas, Arte (2<sup>e</sup> dr. 1854), p. 387.

kakua; Joh. 8, 11: «lako, ka kua ni valavala ʻa tale» d. i. «ga, en zondig niet meer!»

Deze zonderlinge constructie is vermoedelijk zóó te verklaren, dat ni achter senga en kakua het teeken was van een partitieven genitief. In uitdrukkingen als kakua ni valavala ʻa is valavala wel geen substantief — dit zou luiden ivalavala —, doch het laat zich denken dat er oorspronkelijk na ni een substantief stond, in welk geval de constructie te vergelijken ware met een Fransch: point de folie! De eerste afwijking van de veronderstelde oorspronkelijke constructie kan deze geweest zijn, dat senga ni en kakua ni alleen gebezigd werden in volzinnen die een object bevatten, om ons «geen» uit te drukken, bijv. in «ik doe geen kwaad». Evenals nu in 't Fransche «je ne fais point de mal» het woordje point eigenlijk het grammatisch voorwerp van «doen» is, doch niet meer zoo opgevat, en als ontkenningwoordje gevoeld wordt, zoo kan het gegaan zijn met senga, en met het grammatisch onderwerp kakua. Zoodra senga ni het karakter van een object verliest, kan het niet meer onmiddellijk achter 't gezegde geplaatst worden: het kwam vóór 't gezegde te staan, met geen andere waarde dan die van eene eenvoudige ontkenningspartikel.

Geheel anders is het spraakgebruik in het Tag., waar achter de ontkenningsspartikels dili, indi, hindi, niet, en het verbiedende huwa<sup>1</sup> wel de genitief van 't aangehechte voornaamwoord volgt, maar niet die van een werkwoordelijk gezegde, welk laatste trouwens zonder verwarring van twee of meer constructies onmogelijk is. Dus dili-ku kinuha, ik heb het niet genomen; huwa-mu gawin, doe het niet!

---

<sup>1</sup> Eig. «laat los! laat varen!» O. J. huwā.



## WOORDENLIJST VAN 'T FIDJI, MET VERGELIJKING DER STAMVERWANTE TALEN VAN INDONESIË EN MADAGASKAR.

Bij de aanhaling van woorden uit de Indonesische talen heb ik mij tot regel gesteld, niet meer vormen op te geven dan noodig zijn ter vaststelling van de oorspronkelijke gedaante van eenen woordstam of van zijne varieteten. Soms heb ik meer voorbeelden opgenoemd dan voor dit docl noodig was, wanneer ik meende dat het van belang was te doen uitkomen in welk gedeelte van Indonesië een of andere woordstam nog in gebruik is. Waar ik van deze beginselen ben afgeweken, wijte men zulks aan de onvolledigheid mijner hulpmiddelen of aan mijne gebrekkige kennis. In geen geval zoeke men in de volgende lijst een etymologisch woordenboek van 't Fidji, al levert zij daartoe eenige bouwstoffen.

Bij de samenstelling der lijst heb ik gebruik gemaakt 1°. van gedrukte en ieder toegankelijke woordenboeken, spraakkunsten en teksten welker vermelding ik overbodig acht; 2°. van eene geschrevene, vrij uitvoerige woordenlijst van ettelijke weinig bekende en nog nooit wetenschappelijk beoefende talen in 't oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel: van de Soela-eilanden; Moa; Letti; Dawaloor; Kisar; Alor ('t hoofddialekt); Borowahing en Barnusa; Timor; Rotti; Sawu; Binongko. Bedoelde woordenlijst werd opgesteld door of onder toezicht van den Heer J. G. F. Riedel, die ze mij welwillend ten gebruike afstond.

Bij de telwoorden en de meeste persoonlijke voornaamwoorden heb ik alleen dien vorm gegeven welks bestaan men op grond der taalvergelijking in de grondtaal mag veronderstellen. Zoodanige vormen, welke grootendeels hier of daar nog onveranderd voortleven, bestempel ik kortweg als M. P. Evenzoo ben ik te werk gegaan bij eenige andere woorden die in nagenoeg alle M. P. talen terugkeeren. <sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> In de nu volgende Wordenlijst werden de belangrijk gewijzigde of bijgewerkte artikelen gekenmerkt met een sterretje vooraan. Geheel nieuwe artt. zijn aangegeven door twee sterretjes vooraan. Van geheel geschrapte artt. werd steeds rekenschap gegeven. (*Noot van 1916*).

## A.

1. A, lidwoord. O. J. Tag. ang. Vgl. NA.

1. A, aanwijzer van den Verl. Tijd. Mogelijk Tombul. a, an, enz. Zie bl. 9 hiervóór.

\*ADI, Dame. Eigenlijk: schoone, edele; vgl. Bikol alé, schoonheid; Sund. hađe, schoon, goed; N. J. adi, schoon<sup>1</sup>; ngadihadi, versieren. Voorts behoort hiertoe O. J. hadyan, ofschoon; N. J. sanadyan, Day. harayan. Vgl. RADI.

ALEWA, vrouw, wijffe. Het voorvoegsel *a* is klaarblijkelijk hetzelfde als Day. ha, in habināi, vrouwelijk, vrouw; en hatuāi, mannelijk, man; Niasch *a* in alawe, vrouw. Al deze woorden zijn onmiskenbaar naar één model gevormd. De etymologie van alewa is onzeker; naar ik vermoed, beteekent het eigenlijk «gelijke, genoot, partner» en is het verwant met Mak. alewa, in evenwicht zijn; voorts met ewa, weêrstaan, hetwelk dus in beteekenis met Jav. lawan overeenstemt; eindelijk met Mak. siyewa, gelijkstaan, en ewai, helpen. Vgl. ons gade met *wedergade*. Het O. J. manglawani heeft niet alleen de beteekenissen van 't N. J. anglawani, maar ook die van «zich paren met», bijv. manglawani rakryan bini-hadji «hij paarde zich met de vorstin». Ook lette men op de Jav. uitdrukking sakaliyan, dat zoowel «beide te gader» als «met echtgenoot» uitdrukt. Vgl. Yalewa.

ANGO; zie YANGO.

ANI; zie YANI.

\*ATANGANE, van 't mannelijk geslacht; Lat. mas. Samenstelling van ata (eig. aṭa), dat in veel verwante talen «mensch» beteekent, en ngane, m. i. ontstaan uit mane, Bal. mwani, Bug. wowane, Bim. mone, Rotti mane, enz., mannelijk. Vgl. Alor, Sikka, Solor, Simalur, ata, Lifu atre, mensch; Rotti, Mak., Bug., Tombul., Sang., slaaf, Tim. ate.

AU, ik. M. P. aku.

## B.

1. BA, tak. O. J. pāng, N. J. pang, ĕpang. Opmerkelijk is de bijvorm panga in 't Tombul., Tont., Sea, Bent. en Ibn.; ook het Day. bezit dit panga, doch in de eenigszins gewijzigde beteekenis van «blok», en 't Sang. pēnga in die van «stok». Bij panga sluit zich aan Mao. en Sam. mangan, vertakking.

2. BA, vischhoek. Dit herinnert aan Tombul., Sea, Tond. opas, visch-

<sup>1</sup> In 't Jav. Hdwdb. ten onrechte verward met adi, O. J. ādi, eerste, hetwelk aan het Skr. ontleend is.

hoek. De *o* zou zieh uit eene *ǝ* kunnen ontwikkeld hebben, hoe zeldzaam zulk een overgang in 't Tombul. en Tond. ook zijn moge; vgl. Tombul. oge, Tag. ogoi naast goi, magoi, schudden.

3. BA, «a fishfence»; BAI, een omheining, haag; waarvan viri-bai-ta, omheinen. Door von der Gabelentz, Melan. Spr. p. 13, is dit ba vergeleken met Mal. pagar, omheining, haag, wal, en inderdaad moet ba hetzelfde woord zijn als Pol. pa, dat dezelfde beteekenis heeft als pagar. Ten gunste van die meening kan men ook aanvoeren Ceramsch pagara, Kei bangër, Rotti pã, Timor b a h a n. Dat het woord in O. en N. Jav., Tont., Tond., Bent. pagër luidt, is geen bezwaar, want dergelijke afwisseling tusschen de *a* en de doffe *ǝ* komt meer voor, o. a. in 'taanhechtsel akën naast aka n. Ook de bijzondere beteekenis van F. BA vindt men terug, wel is waar niet in Jav. pagër, maar toch in 't hiermede samenhangende t jagër. Niettemin is de vergelijking met b a, p a met p a g a r nog niet boven allen twijfel verheven, want het is onzeker of Mao. paia, versperd, alsook F. bai en viribaita van pagar is af te leiden. Oppervlakkig beschouwd herinnert BAI aan Mal. parit, Bat. parik, omwalling; ba aan Mak. emba, omheining, alsook Jav., Mal., Tag., Bis. t a m b a k, dam, schutsweer, afgedamde vischvijver. Uit eenen stam ǝ m b a k zou zich Mao. pa-ia laten verklaren, want de sluitende *ǝ* valt uit vóór 't aanhechtsel *i*.

BABA, hoog land, steilte, berghelling. Vermoedelijk een gereduplicateerde vorm van Jav. a m p a d, opgang, oplopende schuinte (van een grond, aan een weg).

BABATI, zekere wijze van visschen, waarbij een groote menigte van menschen een watervlak bij wijze van dam afsluit. Mogelijk hangt dit samen met Tag., Bis. p a t i, gezamenlijk.

BĀDUA, den eenen kant van 't gezicht beschilderd hebbende. Dit bevat dua, één; bā is dus «zijde», en hetzelfde als Jav. b a n g, zijde, waarvoor buiten samenstelling i m b a n g of t i m b a n g gebezigd wordt.

BAKANAWA, een op het water drijvende boom of stok. Het laatste gedeelte van dit woord is verwant met YANANAWA (z. d.); het eerste is onduidelijk.

\*BALAVU, lang; Mota m a l a w o, tall, long. Mak. l a w u, m a l a w u, lang. Doch J. l a w u, groot, Midden J. a l a w u, Sesake l a v u, large. Bevat het voorvoegsel ba, Day. ba, o. a. in b a - d j a w o, wijd; O. J. w a, Mal. ba, verwant met bār (zie bl. 301). L a v u is vermoedelijk verwant, ofschoon niet identisch met Day. d j a w o in 't zooeven aangehaalde b a d j a w o, alsook met Kei d j a w u i, lang (van tijd). Eenigszins verder af liggen. Bis. h a l a y ú, ver, en Tag. l a y u, m a l á y u, ver, welke *l* uit *r* ontstaan is blijktens Bik. h a r a y o, Bent. m a r a u, Mong. m o r a r u, enz. Vergelijkt men O. en N. J. d o h, Mal. d j á u h, dan komt men tot het besluit dat het woord oorspron-

kelijk op eene  $\frac{1}{2}$  uitging. De verhouding van al deze woorden tot F. *yawa*, O. J. *da wā*, N. J. *da wa*, Mlg. *la wa*, lang, is nog niet opgehelderd. Nadeemaal de beteekenissen lang en ver naverwant zijn, zooals men ook bij Skr. *dīrgha*, en Lat. *longus* kan opmerken, bestaat er waarschijnlijk verband tusschen al de vermelde woorden, alsook met O. J. *layū*, N. J. *layu*, loopen. Verg. nog LEVU.

BALIBALI en BALIKALI, averechts, dwaas, onhandig. Vgl. Mal. *balig* *adab*, onbehouwen van manieren; N. J. *walik*, omgekeerd, achterste voor; *kēwalik*, averechts; Sund., Day., Bat., Tag., Bis. *balik*, Mlg. *wadikā*. Beide, *balikali* en *balibali*, zijn m. i. ontstaan uit *walik-walik*; de uitstooting der *w* in 't eerste laat zich vergelijken met die in Bug. *ēli*, gewestel. O. J. *ēli*, voor *wēli*; waaruit N. J. *ili*.

BALIMURI, na een ander vallen. Dit bevat als laatste deel *muri*, volgende, na, achter (z. MURI).

BARAVI, zeekust, zijde van een berg of eiland. Eigenlijk eene samenkoppeling, in den trant van Jav. *wēlas-arēp*, e. dgl. van twee synonieme begrippen: *bā* = Jav. *bang* (z. boven onder *Bādua*) en *ravi*, Ibn. *dappit*, oever, rand; Bis., Tag. *dapit*, kant, zijde, tot aan.

BASA, «level with»; VAKABASA-YA, vergelijken. Ondanks de *y* vermoedelijk hetzelfde woord als Day. *pasang*, paar; vgl. 't afgeleide Jav. *pasangan*, wederga, paar; Mao. *mahanga*, tweeling.

BASANGA of BASONGA, tak. Dit schijnt eene samenkoppeling te zijn van twee synonieme begrippen: *ba* = O. J. *pāng*, enz. en *sanga*, Bis., Tag. *sangá*, Sumb. *kasanga*, tak. De vorm *songa*, uit *sēnga*, is vermoedelijk ontstaan uit een oxytonon *sangá*, zooals 't woord thans nog in 't Bis. en Tag. luidt. Mogelijk is *ba* ook het voorvoegsel, daar *wa* in 't O. J. ook substantieven vormt (zie bl. 302 hiervóór).

1. BATI, werktuig om te tatoeëren. Vgl. Day. *bapatik*, getatoeëerd; Tag. *patik*, schilderen; Jav. *batik*, batikken; Tombul. *papantik*, schrijfstift; mahapantik, schrijven; Bis. *patik*, merk; Day. *pantik*; stekel; bintik, schrift, teekening. Ten gevolge van het F. klankstelsel laat zich niet met volkomen nauwkeurigheid bepalen of *bati* gelijk te stellen is met *batik* of met *patik* of met *pantik*. De wortel is in allen gevalle *tik* of *tik*, welke twee varieteiten zelfs in 't Jav. voorkomen; vgl. Jav. *patik*, inleggen, en *pantek*, pin, Mlg. *fatsikā*.

2. BATI, spits, tand. Daar 't Day. *pantik*, stekel, en *mamantik*, prikken, beteekent, zou dit *bati* zeer wel met het vorige verwant kunnen wezen. Aan den anderen kant lijkt het oppervlakkig beschouwd verwant met *kati*, bijten; doch het woord beteekent ook «rand, zoom» en is synoniem met TEVE, lip (z. d.). Daar nu TEVE in hoofdzaak = Jav. *lambe*, lip, is, en

lambe synoniem is met laṭi, moet bati met laṭi verwant zijn; het staat tot bati als lambe tot Mal. bibir (vgl. TEVE).

BAVA, slamdek, bovenplank van een boot. Mal., Sund., Jav., Mak., Bat., Day., Tag., Bis. papan, Mlg. fafanā, Bur. haha, Kei. fofan plank, vloer. Daar hetzelfde woord in 't Sam., Mao., Tonga papa luidt, zou men in 't F. baba verwachten, doch er is op zich zelf niets onregelmatigs in den overgang van *p* in *v*, en daarenboven zij er aan herinnerd dat *b* en *v* in 't F. meermalen wisselen. Nauwkeurig met bava komt overeen 't Nufoorsch ambafēn, daargelaten den voorslag eener *a*.

1. BEBE, vlinder. Mak. pipi-pipi, Mao. pepepe, Sam. pepe.

\*2. BEBE, cunnus. Eigenlijk wel de lippen; vg. Jav. bebek, Mota veve. Zie TEBE.

\*BELUKA, buigen, krommen. Vgl. Mong. mobelung, krom; Mad. biluk, zich buigen.

BENU, afval, mest. Wellicht het Mong. bonog, afval. Het Sam. heeft zoowel penu, afval, als panupanu, besmeerd. Dit laatste komt uiterlijk overeen met O. en N. J. bañu, water; Mak. babañu en N. J. bañon, vocht om de tanden zwart te maken. Neemt men verder in aanmerking dat bañu in anggarap-bañu, «maandstonen» beteekent, dus met sukēr, vuil, drek, maandstonen, samentreft, dan schijnt de gelijkstelling van benu, panu en bañu gewettigd. Al deze schijnbaar tegenstrijdige opvattingen laten zich wel verklaren, als men de beteekenis van «vloeiing» ten grondslag legt. Het Mao. honu, water, moet ontstaan zijn uit eenen vorm wañu of wēñu; de F. *b* en Sam. *p* kunnen óók uit eene *w* ontstaan zijn; het opmerkelijke is alleen dit, dat het Mao. eenen anderen weg is ingeslagen dan 't Sam. en F., en dit laat zich het eenvoudigste verklaren door te veronderstellen, dat het Mao. uit de bestaande wisselvormen eene andere keuze heeft gedaan, en wel omdat het eene andere beteekenis aan 't woord hechtte. Wisselvormen met *w* en *b* komen in 't O. en N. J. meermalen voor, en er is geen reden waarom zulks ook niet in de moedertaal van F. en Pol. het geval zou geweest zijn. Ook in 't F. wisselen *b* en *v*, o. a. in betelei of vetelei, miljoen; aan F. *v* beantwoordt Mao. *h*.

BIBI, zwaar, gewicht; BITA, drukken op. Vgl. Jav. pipit; mipit, drukken, persen; inlipit, platdrukken. In BIBI-VORO en KABIBI, gekneusd, gekwetst, kan BIBI evengoed Jav. pipis wezen; kabibi ware dan letterlijk ka pipis, gebruikelijker ka plipis, gekneusd. De wortel pit maakt deel uit van de secundaire wortels Jav. apit, tjēpit, rupit, supit, djēpit, gapit; voorts Mal. dimpit, himpit; Tag., Bis. dapit, Ibn. dappit; dit laatste is synoniem met Ibn. pipit, rand; Jav. met ingeschoven ēr, pripit, waarvan mripit, langs den rand, omzoomen.

BISA, vallen van den regen; bisā, beregenen; Day. bisa, nat; m a m-bisa, natmaken.

BITU (in den bergtongval uitgespr. bitū), bamboe. Mal. bētung, Day. bētong, Bis. botúng, O. en N. J. pētung, Mong. patung. De lange *ū* in de uitspraak der bergbewoners van Viti Levu is een bewijs, dat een sluitende nasaal niet spoorloos uitvalt; hetzelfde hebben wij reeds opgemerkt van 't Samoa. De overgang van *ž* in *z* is in 't F. niet zeer gewoon, evenmin als in 't Jav., doch het ontbreekt ook in deze taal niet aan volkomen zekere voorbeelden, o. a. pitaya uit Skr. pratyaya (O. J. pēr-caya); pinudju voor pēnudju; ili voor ěli (wěli).

BIUTA, wegwerpen; vakabiubiu, naar een ander land overbrengen. Vgl. Ponos. en Mong. piyot, schieten; en Bis. pyut, wegbergen.

BOI, ruiken, rieken; I-BOI, reuk, geur; BONA, stinken. De wortel *bo* sluit zich nauwer aan bij Mal. bau, Bat., Bug., Mak. bau, Tag. báhu, Bis. bahú, Tombul., Tont., Sea., Tond., Bent., Tonsaw. wo u, Mong. bou, Ponos. umbau, Sumb. wáu, Midd. Ceram hau, Kei. humau, Alor. wō, Timor. na-vō, Moa. na-huwu, Rotti. na-bo, Sawu. do-wowan, Day. bēwau, ěwau, Mlg. wau, Mao. haunga<sup>1</sup>, dan bij O. J. en Sund. ambō, N. J. ambu, reuk; en N. J. ambung, ruikend kussen; Sund. ruiken. Niettegenstaande 't N. J. ambu regelmatig uit ambō ontstaan kan zijn, moet er een ambu of mbu, benevens varieteit ambung, bestaan hebben vóór ambō; dit ambu was een zwakkere uitspraak van ambau, gelijk bijv. laku van lakau. Uit wau of mbau ontwikkelde zich F. bo. De *z* in boi staat in waarde gelijk met aanh. an, (vgl. Sesake qoa, stinken), en in zooverre is boi te vergelijken, zoowel met Sund. ngambōan, beruiken, als met a-ambōan, in den neus krijgen. Te Murinaten (Z.-W. Ceram) beteekent boin, geurig.

BOKOLA, lichaam van een in den oorlog verslagen vijand bestemd om opgegeten te worden. Naar den vorm te oordeelen zou dit verwant kunnen wezen met O. J. en Bal. bēkēl, teerkost, leeftocht; maar in beteekenis komt het overeen met Ibn. bakálan, in den oorlog verslagene. Ik geloof het bēkēl, waaruit F. bokola, d. i. bokol-an, ontstaan is, te mogen houden voor eenen bijvorm, met zwakkere uitspraak, van bākál. Hoe nu Mal. bākál, Jav. bakal, grondstof; Tag. bākál, ijzer, in verband staat met Bis. bakal, wisseling; Ibn. twist, en verder met O. J., Bal. en N. J. bēkēl, leeftocht, en ondergeschikt hoofd, Mal. bākál, leeftocht, vereischt een nader onderzoek, waar ik mij hier niet in kan begeven.

BOLA, KABOLA, gespleten, gebroken. Mal., O. en N. J. bēlah, gespleten,

<sup>1</sup> Dit veronderstelt een ouder wahu.

gekloofd, gebarsten, halvescheid; N. J. ka b ě la h, Alor. ka bo la, gespleten, in tweeën; Day. b ě la, een gedeelte. BOLA duidt ook bepaalde getallenwaarden aan, nl. een tiental van visschen, en een honderdtal van booten. Dit veronderstelt eene oude gewoonte om partijtjes vogels te tellen bij de snees, en eene volledige prauwenvloot te schatten op tweehonderd. Bepaalde benamingen voor snees of stieg en voor 200 schijnen in 't F. niet meer gebruikelijk te zijn, maar dat ook in verwante talen 200 als eenheid voorkomt, blijkt uit het O. J. en Bal. sa ta k, 200. In 't Jav. kan b ě la h wel de helft van de tweede honderd, enz. aanduiden, maar niet van tweehonderd.

BONGI, nacht; M. P. w ě n gi. Va ka bo n gi-a, to cause one to be benighted; bo n gi δ a ka, tot den nacht of avond uitstellen. Waarom in 't eerste geval geen klank is ingeschoven, in 't laatste wel, laat zich wellicht zóó verklaren, dat va ka bo n gi a samengesteld is uit va ka + bo n gi a = Sam. po n gi a, O. J. ka w ě n gy a n, door den nacht overvallen, terwijl het aanhechtsel a ka minder innig met het stamwoord verbonden is. De δ zou uit eene γ, welke in 't gegeven geval eene overgangslitter ware, ontstaan kunnen zijn; vgl. echter bl. 322 hiervóór.

BONGI-LEKA, vertaald met «zonsverduistering». Het beteekent eenvoudig «bijna nacht», d. i. bijna donker alsof het nacht ware.

BONOT-A of VONOT-A, opstoppen, afsluiten. Tombul. p ě n ě t, sluiten, afsluiten; Tag. pi ni d, Bis. po no d, verstopping; mulier nimis arcta; N. J. p ě n ě t, toedrukken.

BOTO, bodem; BOTO-NI-KETE, onderbuik. Oogenschoonlijk O. en N. J. w ě t ě ng, Bug. w ě ta ng, Mak. b à ta ng, buik; ofschoon de beteekenis eenigszins afwijkt.

BU, grootmoeder; ook wel TUBU, welke laatste ook «voorouders» beteekent. Bis. bu - bu, liefkozende titel voor oude vrouwen (vgl. O. J. i bu, dame, en moeder), en Bis. u m bu of o m bu, grootmoeder. Verwant is ook Jav. ba ba u, moeder, pleegmoeder; waarvan ba bo n, oorsprong.

BUδO, wit. Iloko pu δ a o, Bis. pu la u, Ibn. fu ra u, wit.

BUI, staart. Vermoedelijk hetzelfde woord als N. J. bu ri, O. J. wu ri, achterdeel, achterste; Bis. bu li; verwant met Mal. en N. J. bu rit; vgl. MURL. Het uitvallen der r laat zich 't eenvoudigst verklaren, als men aanneemt, dat ze in eene gebrauwde r (') was overgegaan, want deze laatste verdwijnt regelmatig in 't F. en Pol.

BUKEBUKE, aardhoop. Eig. «kleine buke», Mao. pu ke, heuvel, berg; O. en N. J. wu kir, Bis., Ibn., Tag. bu ki d, Mlg. wu hi tr ā, Mal. bu ki t, Mak. bu ke.

BU-KETE, zwanger; BU-KETE-VATU, waterzucht; samengesteld uit kete, buik, en bu, waarin 't N. J. a bu h, O. J. a b ě h, gezwollen, te herkennen is;

N. J. a b u h - a b u h ě n, waterzuchtig. Of het toegevoegde v a t u hier de gewone beteekenis, die van «steen», heeft, is twijfelachtig.

1. BUKU, knoop, knobbel; BUKUBUKU-NI-LINGA, elboog, eig. geleding of gewricht van den arm; BUKUBUKU-NI-YAVA, hiel. Tombul., O. en N. J. w u k u, Tag., Bis., Ibn., Mong. b u k ú, geleding, gewricht, knobbel, kneukel; Bis. b u k u b u k u meer inzonderheid «kneukel»; Day. b u k o, Mal. b u k u, geleding, Mal. b u k u k a k i, hiel.

2. BUKU, staart; BUKU-NI-KESU, achterhoofd. Dit b u k u is een geheel ander woord dan 't vorige, en verwant, zoo niet identisch, met Jav. p u n g - k u r, achteren. Vgl. DAKU.

BULA, herstellen, genezen, gezond zijn, leven; ook subst. en adj. De eigenlijke beteekenis is «terugkeeren»; denzelfden overgang van begrippen ziet men o. a. ook in 't Jav. w a l u y a en p u l i h <sup>1</sup>. Vergelijkt men b u l a met het gelijkbeteekenende Sam. o l a, Mao. o r a, dan heeft men alles wat noodig is om te bewijzen dat het laatste te vergelijken is met Bat. u l a k, m u l a k, terugkomen, Day. u l a n g, 't herhalen, en F. b u l a met het verwante O. J. p u l a, terugkeeren, Mal. p u l a n g; 't Lamp. m u l a kan evengoed van een u l a als van een p u l a afgeleid worden; de eenvoudigste vorm is in ieder geval u l a, waarnaast eenige variëteiten met zuiver phonetische sluiters. Of nu b u l a oorspronkelijk zulk eenen sluiters had, is moeielijk te beslissen, daar de afleidingen b u l a i en b u l a betrekkelijk jonge vormen zouden *kunnen* wezen en dus niets bewijzen. Alleen mag men als waarschijnlijk aannemen dat de sluiters geen nasaal was, want dan zou die wel bewaard zijn. Vgl. vooral Tag. b u h a y. De *o* in Sam. o l a, Mao. o r a is vermoedelijk ontstaan uit *a* + u l a, zoodat het woord gevormd is als bijv. O. J. a p u l a, a h u r i p, e. dgl. Dat zulk een *a* zelfs in de substantieven voorkomt, al is het ten gevolge van verbastering, blijkt duidelijk uit Mao. a k o, onderricht, in tegenstelling tot O. en N. J. a k o n, dat nooit als abstract substantief kan optreden. — Of i - b u l a b u l a, pootsel, tot denzelfden wortel moet gebracht worden, is niet zoo geheel zeker, doch ontwijfelbaar is het dat het in oorsprong één is met Ponos. m o p u m b u l a, Mong. m o - m u l a, Ibn. en Alor m u l a, planten, poten; Ibn. m u l a m u l a, pootsel, aanplant. Verwant is Day. m u l a k, in de hoogte groeien. In aanmerking genomen den samenhang tusschen «groeien, planten, genezen, leven», zooals die zich deels in 't Skr. r o h a t i, r o p a y a t i, deels in 't Tombul. t o u, t u m o u, groeien, leven, openbaart, houd ik het er voor dat m u l a, planten, en b u l a, inderdaad één zijn in oorsprong; voorts acht ik het waarschijnlijk dat Ibn. t o l a i, levend wezen, mensch, een overoude af-

<sup>1</sup> Ook ons «genezen» is van denzelfden oorsprong als 't Grieksch *νόστος*, terugkeer; het Gotische *nasjands*, d. i. heiland, is letterlijk F. i - v a k a b u l a, Heiland.



leiding is van hetzelfde ula, waarbij als varieteiten behooren ula ng en ula k. Immers Tombul. t o u is óók «mensch».

BULI, de witte cowry. Misschien Jav. bule, Mak. bul eng, wit, albino, en tevens Bug. bole, een soort schelp, gebezigd om kleederen te glanzen.

BULU, het hulsel van de kokosnoot. Day. bul u t, vezelbast; Tag., Bis., Ibn. bu n u t, vezelhulsel van de kokosnoot. Daar 't Mal. m a m b u l u t-bul u t, inhullen, inwikkelen beteekent, zou F. bul u t a, (met aarde) bedekken, begraven, een uitwendig geneesmiddel aanwenden, tot denzelfden stam kunnen behooren. De verwisseling van l en n is een bekend verschijnsel; een sprekend voorbeeld levert Bis. bu l u = bu n u, kapmes. Dat in 't F. bu l u ook het begrip van inwikkelen, samenbinden ligt, mag men opmaken uit i-bul u k o v u, the knot on the top of the head dress. K o v u kan aan 't Jav. k ĕ p u k, knop aan een zadel, punt van een kleed, beantwoorden.

BULU-BULU, zekere visch, de jonge haai. Vermoedelijk bedoeld Mal., Amb. bul u s-bul u s.

BUNU-YA, zie BUTU-YA.

BURA, drabbig vloeien, uitvloeien (van se men, etter, enz.); BURAŏI, bevroeid, besmeerd; BURAKA, doen vloeien; uit den mond spuiten. Sund. bu r a, uit den mond spuiten; Day. bu r ā, schuim; Ibn. bu r á, drab; Tag., Bis. bu l á, schuim; Sumb. wo r a. Verwant is sa bu r a; zie KASABURA.

BUTAKO, stelen. Eigenlijk eene samenkoppeling van bu en TAKO (z. d.). Bu staat voor bu t, hetwelk voorkomt in Tag. a bu t, opnemen, O. en N. J., Sund. r ě bu t, Mal. r ā bu t, Mak. ra bu, en O. J. s ā m bu t, N. J., Mal., Sund., Tag., sa m bu t, Bik. sa m bo t, Mlg. sa m bu tr ā.

BUTÓ, donker; MATA-BUTÓ, duizelig. Dit vertoont groote overeenkomst met Jav. bu t ě ng, donker (zwart), bu t ě ng, verblind, dwaas; bu t ě k, Mal. bu t ā k, troebel, en schijnt in verband te staan met O. J. w u t a, N. J. hetz., Mal. bu t a, Day. bu t ā, Bik. bu t a, blind.

BUTU-YA of BUNU-YA, in een net sluiten, bijeenvoegen. In vorm kan dit overeenkomen met O. J. w u n t u, N. J. bu n t u, bu t u, verstopt, dicht; in beteekenis staat het dichter bij N. J. bu n t ě l, hulsel, bundel; bo n t o t, een pak dat aan beide einden toegebonden is. Al deze woorden zijn stellig onderling verwant, en dien ten gevolge is het geenszins onwaarschijnlijk dat F. bu t u of bu n u vormelijk één is met bu n t u.

## D.

1. DA, enclitische vorm van ke da, M. P. ki t a; zie reeds bl. 264 en 268.

2. DA, uitwerpsel, drek. Opmerkelijke bijvorm van DE(z. d.), welke herinnert aan Amb., Sula, Bur., M. Ceramsch ma t a, dood, voor M. P. ma t a i.

DAKU, rug, achterdeel. Dit bevat als laatste bestanddeel denzelfden stam die ook voorkomt in Bis., Tag., Ibn., Mong. likud, Sang. likudž, Bent., Ponos. likur, Tont. litjur, rug, en in Jav. pungkur, en O. J. ikū, Mal. ekor, Sam. iù (z. d.), enz. De eigenlijke beteekenis van da is vooralsnog niet met zekerheid te bepalen; ik vermoed dat het een plaatsaanduidend woord, een voorzetsel is, en wel hetzelfde als Mad. ɖa, aan, te, tot; in 't Mal. o. a. over in dahulu, eig. aan het hoofd, in den beginne.

DALI, koord, touw. M. P. tali.

DALINGA, oor, M. P. talinga.

DALO, Caladium Esculentum. Zie Sam. Talo.

DAMU, rood. Dit woord is zonder twijfel verwant, zoo niet identisch met Mal. tamú, soort kurkema, Jav. tēm u. Daar in N. O. Ceramsch tamun en tamuti «wortel» beteekent, en zich dus aansluit bij Bur. lamutž en bij Bis., Ibn. gamut, Sang. hamu, wortel, en Tag. gamút, geneesmiddel, en daar dit laatste onmiskenbaar in verband staat met Jav. djamu, geneesmiddel, zoo blijkt dat al deze vormen slechts variaties zijn van één en hetzelfde thema. In beteekenis sluit zich F. damu onmiddellijk aan bij Sang. mahamu, rood. Als men bedenkt dat de Sang. *h*, Philipp. *g* hier uit eene ' of gebrauwde *r* ontstaan is, en dat elke triller weinig verschilt van de linguale *ɖ*, welke eenerzijds licht verward kon worden met de dentale *d* en anderzijds met de palatale *ɖ* (waaruit verder *dj* zich ontwikkelde), dan ziet men hoe moeilijk het is juist op te geven met welke der opgegeven variëteiten damu geheel identisch is. Oogenschijnlijk staat het dichtst bij Ceramsch tamut-i.

DAMU-I-RARA, eene droogte als niets groen is. Eig. rood (roodheid), bruin van droogte, van 't warme jaargetijde; zie RARA 2.

DANGO, lichaam, romp. Een bijvorm van YANGO (z. d.). Hoe zich hier een *ɖ* heeft kunnen ontwikkelen, weet ik niet te verklaren.

1. DAU. Dit duidt eene gewoonheid aan, en wordt gebruikt als quasi-prefix, bijv. ɖau-vinaka, goed plegende te zijn. Jav. tahu, gewoon; Mao. tumau, bestendig. Natuurlijk hetzelfde woord als Mal. enz. tahu, weten. Deze laatste beteekenis komt ook voor in 't F., in DAU, een deskundige, kenner.

2. DAU, zee; in NGONE-DAU en TUNI-DAU, zeeman, visscher. Dau is Mal. láut, Mlg. alautră, Tag. láut, Tombul. lauër, louër, Bis. laud (in i-laud, zeewaarts), O. J. lod, zee. Verwisseling van *l* en *ɖ* komt meermalen voor, o. a. F. davu of lavu, Mal. dābu of lābu, Ibn. dakál, groot, Tombul. lakër, O. J. lakëtan, Tag. lakitan, kleefrijst, maar Ibn. dakkót, kleven.

DAU-LATO, maagd, meisje; en DAU-VE, vrouw's schoonzuster. Vermoedelijk is dau hierin 't M. P. tau, mensch, persoon; doch zoolang de oor-

sprong van *lato* en *ve* niet opgehelderd is, blijft de juistheid der vergelijking onzeker.

1. DE, drek, vuiligheid. M. P. *tahi*, *tai*.

2. DE, opdat niet, Eng. *lest*; o. a. Handel. 5, 26. Vgl. Tombul. *rei*, Bik. *dai*, Bis., Tag. *di*, en geredupliceerd met klankafwisseling: *dili*, (Sang. *madiri*, ontkennen), Sumb., *de*, niet, er is niet; Sam. *le*; vgl. N. J. *dede*, niet iets zijn; en Mao. *hore*.

DIA, iets schoons. Vermoedelijk verkort uit *adian*; zie onder ADI.

DINA, waar, echt. Mogelijk verwant met Day. *karinah*, duidelijk; doch vgl. Sam. *Tino*.

DINAU, te ruilen. Gevormd met infix in van *daul*; Sam. *taul-ia*, gekocht; Tombul., Tond., Tont. *sawəl*, Mal., Day. *djuwal*, Tag. *dual*, O. J. *dwal*, N. J. *dol*.

DIO, oester. Jav., Day. *tirəm*, Mal. *tiram*, Mak. *tirang*, Sumb. *nirip*, Amb. *tile-ne*, tiro-*no*, Bur. *tine-ne*, N. O. Ceramsch *tini-ne*. De *r* was vermoedelijk in eenen gebrauwd en klank overgegaan eerdat zij, volgens den regel, uitviel.

DIVA, blok, stuk hout, paal. Waarschijnlijk hetzelfde woord als Bis. *tipak*, afgebroken stuk hout; Tag. *behouwen* vierkante steen.

DOA, hart van een boom, 't harde van een vrucht, enz. Sund. *tōas*, O. J. *twas*, Mal. *tāras*, Bat. *toras*, Mlg. *tora*, Sang. *togasə*, Bis. *togas*, Tag. *tigás*, Mak. *térasa*.

\*\*DODORO, obsc. vgl. Bis. *doldog*, rascarse alguno en la verenda por vicio; frotarse las mugeres para abortar? Bal. *duldul*, hengelen, melken?

DOKA, the ridgepole of a house. Vgl. Mal. *tongkat*, staf, stut; Sula *tongka*, M. Ceram *toa*, N. J. *tungka*.

DOKO, stok, boom (waarmee men boomt). Andere uitspraak van TOKO (z. d.).

DOLA, TADOLA, open. Oogenschoonlijk verwant met Jav. *təla*, berst, scheur; en *təlag*, tusschenruimte; ofschoon DOLAVA, openen, eenen stam *təlap*, veronderstelt.

1. DOMO, verlangend zijn, begeerte; *domon-a*, (iets) begeeren; Jav. *ḍēmən* of *rēmən*, behagen, genegen zijn; *aṇḍēmən i*, begeeren (tr.).

2. DOMO, geluid. Eene variëteit van RONGO (z. d.), met verwisseling van linguaal en dentaal, en van de nasalen. Het laatste heeft ook plaats gehad in Ibn. *damag*, gerucht, en *dumug*, hooren; twee variëteiten van den wortel die in 't Tag. *dingig*, Bis. *dongog*, O. J. *rəngö*, N. J. *rungu*, *ḍangət* en *ḍengər*, Mal. *dəngar*, enz. luidt.

DONGADONGA, dwaas, dom, dwaasheid. Naar alle waarschijnlijkheid ver-

want met Jav. lěng-lěng, verbijsterd; en Tag., Bik. lolóng, dwaas; Sang. longon.

DONU, recht, rechtstreeks. Ibn. tunung, juiste richting; matunung, recht. Verwant is O. en N. J. dunung, plaats of punt waarop iets gericht is; alsook Tag. dunung, marunung, knap, geleerd.

DOTOA, hars, gom; gewestelijk voor drena, evenals tonga. Het is duidelijk dat do to a een geredupliceerde vorm is, met eigenaardige klankafwisseling, van een to a of do a. Zou de verhouding hiervan tot tonga dezelfde wezen als bijv. in 't Jav. die van dīhin (riyin) tot dīngin? Daar zoowel de *o* als de *e* verschillende ontwikkelingen zijn kunnen van eene *ž*, zouden ook drena en tonga oorspronkelijk één kunnen wezen. De *ž* in tonga is mogelijkwerijs de verscherping van eene oudere *d*, welke op Jav. wijze in plaats van of naaste eene *d* optreedt. Dewijl drena, blijkens de afleiding drena-t-a, lijmig, kleverig, op eene *ž* uitgaat, zou het eene zekere verwantschap kunnen hebben met O. J. (ha)ringět, zweet; waaruit N. J. kěringět. Voorbeelden van verwisseling eener *ž* en *i*, inzonderheid voor nasalen, ontbreken niet. Verwant met ringět is Bis. singót. Zoolang men niet uit andere gegevens kan opmaken dat do to a en tonga ook eene *ž* tot sluitletter hadden, moet men onbeslist laten of ze identisch zijn met drena. Even gewaagd zou het wezen dit DOTOA met DOA, hart van een boom, gelijk te stellen.

DOVU, suikerriet. Jav., Mal., Bur. tēbu, Day. tēwu, Tag., Bis. to bú, Sund. tiwu, N. O. Ceramsch to hu, tēhu, tēpu, Sumb. tib u.

1. DRA, aanh. bezitt. voornw. Zie bl. 268 hiervóór.

\*2. DRA, bloed. Mal. dārah, Ibn. dāga, Day. dāha, Tombul. rāha (dāha), O. J. rāh (uit ra'ah), Pamp. daya, Sal. rara, Sea., Tonsaw. dāha, Bur. rāha'n, Amb. lala; een varieteit met zwakkeren klinker in de tweede lettergreep is Bat. dāro (uit darēh), Sumb. rae, Letti, Kisar rare, Dawalōr rayo-l, doch Aru raya. Al deze vormen doen zich voor als reduplicaties van eenige wortelvarieteiten, welke reeds in de grondtaal schijnen bestaan te hebben: dāh en dēh, waaruit met verwisseling van de drie trillers, *d*, *r* en *'*, de opgegeven geredupliceerde vormen sproten. Tengevolge der neiging tot klankafwisseling is de reduplicatie niet eene volkomene. Of de eenlettergrepige vormen: Mlg. ra, F. dra, Alor. ra, Timor. nah, Rotti. dak, Sawu. ra, waarbij men Tont. ēnda voegen kan, werkelijk slechts den wortel bevatten, is niet licht met zekerheid uit te maken. Het N. J. rāh is zonder den minsten twijfel gesproken uit O. J. rāh, dus eene samentrekking van twee lettergrepen, doch in 't O. J. komt ook rāh met korte *a* voor, en al is dit vermoedelijk niets dan eene verbasterde uitspraak van rāh, met volkomen gewisheid kan men zulks niet aantonen. Duidelijk

daarentegen is 't Keische lar uit eene tweelettergrepig larəh of larah ontstaan, en evenzoo Moasch rā, doch na aftrek van de vormen die ontwijfelbaar of vermoedelijk uit een tweelettergrepig woord ontstaan zijn, blijven er toch nog eenige over die moeielijk anders kunnen verklaard worden dan als oorspronkelijk eenlettergrepige woorden; o. a. F. dra, dat gereduplicateerd dra dra luidt.

DRADRAKITA of DRAKIDRAKITA, goed geëffend, begaanbaar (van een weg). Vgl. Jav. rakit, goed in orde; voeging, enz.

DRAKI, weêrsgesteldheid. Hetzelfde woord als Jav. rakit, inrichting, schikking.

DRAMI<sup>1</sup>A, likken; VAKADRAMI, lekker vinden. Van denzelfden wortel als KAMIKAMI<sup>1</sup>A (z. d.).

DRANO, een meer, plas. Day., Tag., Bis., Mal. da n a u; O. en N. J. ra n u; Bent. da n o u; Bal. ḍ a n u; Bat. dano. Het Mlg. ra n u beteekent «water»; zoo ook Tombul., Tont., Tond. ra n o en 't Niasche i-d a n ò, doch dit laatste behoort misschien bij het volgende woord.

DRANU, zoet water. Day. da n u m.

DRATA, blok waarop iets geslagen of plat geklopt wordt, kaal. Mal. datar, vlak; Bis. dat á g, vlakke; O. J. rata, N. J. rata, Mlg. rat a n ã, Bug. san rata.

1. DRAU, honderd. M. P. ra t u s, wisselvorm: 'a t u s.

2. DRAU, blad. Tag., Bis. da h u n, Bik. da h o n, Mong., Pono s. da u n, Mal. dá u n, O. J. ron, rwan, ron ḍ o n, Sang., Sumb. rau(n), Day. da w ě n, Mlg. ra w i n ã, Bug. da u n g, gew. Mak. ra u n g. Het Bat. da o n is thans alleen nog in gebruik in den zin van geneesmiddel.

DRAVATA, iemand lastig vallen. Verwant met Jav. rep o t, a n g r e p o t i, iemand last veroorzaken.

DRAVU, asch, in DRAVUISINGA, droog als asch door de zon; DRAVUDRAVUA, aschachtig, aschkleurig; doch «stof» in DRAVU-KASI. Dit laatste dra v u zou, ook vormelijk, één kunnen zijn met Mal. d ā b u, ofschoon men dan eer dro v u of dre v u zou verwachten. Daarom acht ik het waarschijnlijk dat dra v u gelijk te stellen is met Sea. da w u in ki da w u a n, asch; en dat het behoudens den voorslag eener dr verwant is met Tag., Bis. a b ú, N. J., Mak. a w u, Mal. a b ú. Dat dra v u, stof, hetzelfde woord is als d r ā v u, asch, mag men opmaken uit Day. ka w o, dat evenzeer beide beteekenissen in zich vereenigt. Tombul. a w u is uitsluitend «stof»; doch dit kan voor a w u h, Bis. a b ú g staan, en behoeft dus niet identisch te wezen met Bis. enz. a b ú.

DRAVUDRAVUA, arm. Zonder twijfel eigenlijk «grauw»; vgl. ons «het grauw». Vgl. Jav. ḍ a w u k, Mal. da w u q, grijs; klaarblijkelijk verwant met

awu, asch; voorts Tonsaw. abu-abu, Ponos. en Bent. awoan, grijs.

DREDRE, onmogelijk, moeielijk. O. J. dede, verschillend, iets niet zijn, ontzettend, vervaarlijk; N. J. dede, iets niet zijn. Vgl. Tombul. rei (dei), niet; Bik. dai, Sam. le, Mao. ore, niet.

DRENGA; z. b. DOTOA.

DRO, vluchten; DRO-TAKA, DROVAKA, wegloopen met, of voor. Mogelijk O. J. drës, snelle vaart, Skr. vega; adrës of madrës, snel, hevig; N. J. dërës. Dat de sluitende s ook in de afgeleide vormen niet meer voor den dag komt, is niet zoo vreemd; ze is gewijzigd bewaard in 't volgende woord.

DROÐADROÐA, vertolkt met, «to be overeager to obtain a thing». Het is echter duidelijk een adj. op an, dat in 't O. J. zou leiden drësan; de eigenlijke beteekenis moet wezen «met aandrang, onstuimig»; vgl. N. J. andërësi, sterk bij iemand aandringen.

DRODRO, stroom; DRODRONGA, weggesleept door den stroom. Drong = O. J. drëng, synoniem van drës; vanwaar dinrëng, voortgestuwd, in Bhārata Yuddha 446: dinrëng adrës bubar-nya; N. J. adrëng, dringend verlangen.

DROMU, verdrinken, zich dompelen; DROMUÐA, DROMUÐAKA, onderdompelen. Sam. lëmo, bijvorm met anderen klinker in de tweede lettergreep Mak. lámasa, Bug. lëma. Als M. P. grondvorm van F. dromuð is aan te nemen dëmus, en, met sterker uitspraak der eerste lettergreep: dāmus. Uit dit laatste is gesproten Bis., Tag. hīlamus, zich 't gezicht wasschen; Ponos. (mong)iyamus, Mong. (mong)uyamoto, Tombul., Sea., Tond. rīyamus, vermoedelijk voor dīamus, na verwisseling van de linguale met de palatale *z*. Het Mak. en Bug. woord vertoont eenen bijvorm, die in de grondtaal dāmas en dēmas moet geluid hebben. Daartoe behooren ook O. J. karamas, N. J. kramas en kudjamas.

DRUA, dubbel. Bijvorm van RUA, twee.

DRUDRUNGA, villen, de huid of bast afstroopen. Verwant zoowel met N. J. lulang, wëlulang, Mal. balulang, Sumb. mēnulang, vel, leder; waarvan Jav. mēlulangi, villen; als met Bis. lulu, bedekking; detrahere tegumentum genitalis; O. J. walölö, waarvan winalölwan, gevild, afgestroopt.

DRUTI-A, DRUTI-LAKA, scheuren. O. J. runting, gescheurd, in flarden; N. J. sēbit-runting, in flarden gescheurd.

1. DUA, één. O. en N. J. tunggal, Bug. tungkë, enkel; Ibn. tunggal, één (streng katoen); duizend (daar één streng 1000 draden telt). Dui, elk afzonderlijk. Dit laatste is feitelijk z. v. a. O. J. patunggalan of matunggalan; vgl. Tag. magtunggali, aan ééne bezigheid zich wijden;

Pamp. tunggaltunggal, één voor één. Mogelijk dus dui verkort uit dua-i, doch het kan ook Jav. tunggil zijn.

2. DUA, been (gewestelijk voor SUI, z. d.). Bat., O. J. (naast tahula), Bis., Ponos., Mong. tulan, Mlg. taolanā, Mal., Ibn., N. J., Day. tulan g.

DULE of TULE, oorsmeer; doch «doof» in DALINGA-TULE. Tag. tutuli, Bis. atuli, oorsmeer; Mal., Jav. tuli, Mao. poturi, doof. In 't Sang. beteekent tuli, Mak. en Bug. toli, «oor».

DULU, in den oorlog de nederlaag lijden. Vgl. Jav. tēlung, 't onderspit delven.

DUNA, aal, paling. Menangkabausch, Sumb., Bima, Sassaksch tuna, N. J. tunang, aal, paling; Bat. tuna, groote worm; Ibn. tuná, soort waterhagedis.

1. DURU, knie. Mong. dulud, Ponos. lulur, Tag., Bis. tuhuḍ, Ibn. tuad, Lamp. tuwot, Bat. tot, Sund. tuur, Mal. tēlut (voor tulút); met wijziging in de beginletter Tombul., Sea, Tond. kurur. Uit de onderlinge vergelijking dezer vormen mag men opmaken dat reeds de grondtaal minstens twee varianten van hetzelfde woord kende, nl. turuḍ en tu'uḍ, behalve nog duruḍ of ḍurud; met andere woorden, de twee soorten van trillers werden met elkâar verward; de *h* in Bis. en Tag. staat onregelmatig voor *g*. Zonderling is 't Mal. lutut, dat moeielijk te verklaren is. Mogelijk is het eene omzetting van tulut.

2. DURU, «the shorter posts of a house». Mal. turus, steunpilaar; Jav. turus, staak, stek; Tag. túlus, staak; Day. turus, toros, paal.

DUSI-A, aanwijzen; i-dusi, wijsvinger. Dit schijnt min of meer verwant met Jav. tuding en tuduh, Mal. tuding, en is geheel identisch met Sam. Tusi (z. d.); vgl. TUSANAKA en TUSI.

DUVA of TUVA, zekere plant die gebezigd wordt om de visschen te bedwelmen. Sund., Mak. tuwa, Day. tuwä, Mal., Jav., Ibn., Bis. tuba. DUVA, visschen bedwelmen; Sund. nuwa, Ibn. manuba, Day. manuwä, Jav. nuba; enz.

#### A.

\*ḍA, slecht, boosheid; ḍATA, slecht vinden, haten. Mal. dja hat, Mong. moraat, moyaat, Ponos. mo haat, O. J. rahat, karahatan, bezeerd, Sund. rahōt, wond, Bis. ḍáot, Bikol raot, slecht; karatan, slechtheid; Errom. sat, Aneit. has, Bug. dja, Saleier dáa, Alor datē.

ḍABE, opklimmen; ḍABETA, beklimmen, bestijgen; verwant met KABĀ (z. d.). Verder af staat O. en N. J. rambat, ngrambati, beklauteren.

ḍABORA, offeren. In vorm te vergelijken met Jav. sawur, strooisel, geld dat te grabbel gestrooid wordt; maar in beteekenis met het naverwante O. J. tawur, N. J. patawur, offer.

δΑδΑ; ΙδΑδΑ, brokstukken. O. en N. J. tja tja h, stuk; van denzelfden wortel is pětja h, gebroken, in stukken; Bis. pos á.

δADRA, rijzen, opkomen (van zon en maan). Jav. d a d a r, 'tz. Het F. woord is een nieuw voorbeeld van klankafwisseling bij reduplicatie; het Jav. ver- toont die toevallig in dit woord niet, anders zou het zeggen dja d a r, op de wijze van djo d o.

δΑΙΤΑ, coire; VEΙδΑΙ, met elkander coitus oefenen. In vorm letterlijk Mal. djá hit, Bat. dja it, Mlg. dja it rā, naaien. Wat den samenhang der beteekenissen aangaat, vgl. men Bat. p a dja it, aan elkaar vastgehaakt zijn, en ons «naaien» in obscoenen zin.

\* δΑΚΑ-VA, werken; Tag. s a k a, arbeiden, veldwerk doen; Mad. s a k a, natte velden beploegen.

\* δΑΚΕ, opwaarts. Tombul., Sea, Tond. s a k e, opgaan, bestijgen; Tag., Bis. s a k a i, Ibn. t a k a i, Mong. t a k o i, Sam. a è, Mota s a g e, op; aan boord Bis. Tag. s a k y a n, schip. In verderen graad verwant is Day. d a k i, m a n - d a k i, Negrito d a k a i, m a n d a k a i.

δΑΛΑ, fout, dwalen. O. en N. J. s a l a h, Tag., Bis., Pamp. s a l á, Tombul., Tond., Day. s a l a, Sumb. d j a l a, Sam. s a l a.

\* δΑΜΑ, vlerk van een prauw; VAKAδAMATA, de vlerk opzetten. Dit woord is zeer verbreid, in de wisselende vormen s a m a, s e m a, enz. in de talen van den Bismarck-Archipel, alsook in die van de eilanden ten N. van N.-Guinea; komt ook voor op Banda, Ambon, enz. Voorts op Ternate, Batjan, Halmahera, waar 't woord ontleend moet wezen, daar de talen van deze eilanden niet M. P. zijn <sup>1</sup>.

δΑΝΓΑ, span. Identisch met het Poso (Toradja) dja ng g a, span (zie Riedel, Bijdr. Kon. Inst. 5<sup>e</sup> Rks., I, 1886, bl. 95). Misschien verwant met Mal., Bat., Day., O. en N. J. t a n g a n, Mlg. t a n a n ā, hand; en Tag. t a n g a n, vatten; de vergelijking is intusschen onzeker, wegens de afleiding δΑΝΓΑVA, omspan- nen. Het Jav. t j è n g k a n g en het Tag. d a n g k a l, beide «span» beteeke- nende, verklaren de v evenmin.

δΑΝΓΓU, zie δΑΝΓKU.

δΑΝΓΙ, wind; δΑΝΓΙΝΑ, door den wind getroffen. Feitelijk hetzelfde als Tag., Bis. h a n g i n, O. J. h a n g i n en a n g i n, N. J., Mal., Bat., Day., Sund. a n g i n, Mak., Bug. a n g i n g, Alor a n g i, Mlg. a n g i n ā, Amb., Aru, Moa, Timor., Rotti a n i n, Letti a n n i, Kisa r a n n e. In vorm komt het F. woord geheel of nagenoeg geheel overeen met Jav. r a n g i n, geruisch, waarvan a n g r a n g i n, ruischen; vgl. Sam. M a t a n g i.

<sup>1</sup> Zie G. Friederici, Wissensch. Ergebn. einer amtlichen Forschungs. nach dem Bis- marck-Archipel, II (1912), p. 288, vgg. (Mitteil. a. d. deutschen Schutzgebieten, Erg. Heft 5).



ðANGKOM-AKA, bijeenvoegen. Vgl. O. J. sangkëp en rangkëp, voltallig; N. J. rangkëp, dubbel, opeen, bijeen; djangkëp, voltallig; Tombul., Tont., Tond. rongkëm, Mong. langkum, handvol. Këm en këp zijn twee varieteiten van één en denzelfden wortel; in de grondtaal moet F. ðangkom geluid hebben sangkëm, djangkëm of ðangkëm.

ðANGKU (of ðANGGU), iets wat men vrienden aanbiedt bij hun vertrek. O. en N. J. sangu, teerkost voor de reis, iets wat men iemand meêgeeft op reis; ñangoni sëlamët, z. v. a. iemand goede reis toewenschen. Omtrent de verwisseling van ngk (ngg) en ng zie men bl. 258 hiervóór.

ðAU, landwind. Mak. en Bug. sáu, damp, lucht, adem; asáu, frisch. Zie voorts Mao. Hau.

ðAUR-AKA, zeggen, uiten. Waarschijnlijk Sund. saur, zeggen; ofschoon ook Tombul. sau, wat men verhaalt, zegt; Tag., Bis. ðau, zoo zeggen, (Skr. iti), in aanmerking zou kunnen komen.

ðAURA-VOU, jongmensch. Samengesteld uit VOU, nieuw, jong (z. d.) en ðaura; dit laatste bevat ura, O. J. urang, of wrang, bijvorm van wwang, Mal. orang, Bat. en Tond. urang, een kind, vanwaar Tond. maurang; kinderen krijgen; Mak. urang, gezel. F. ura beantwoordt niet aan O. en N. J. wwang of uwang in sowang, ieder, maar aan urang of uðang, met klinkerwijziging iðang (Niasch ira) in Jav. seðang; de gebrauwde triller ('), zou in 't F. evenzeer verdwijnen als in O. en N. J. Het voorvoegsel ða is te vergelijken, en waarschijnlijk geheel identisch, met Mlg. za in zulke woorden als zanakä, kind, zandry, jongere broeder of zuster, en met N. J. djë in djëbeng, jongman, uit djë en beng of ëbeng (Ibn. abbíng). Het Jav. dja in djaka, jongeling, en djalu en djalër, mannelijk, houd ik voor eene sterkere uitspraak van hetzelfde djë, F. ða.

ðAVA, wat. Tond. en Tont. sapa; de meeste andere talen, zooals Mal., Jav., enz. hebben apa<sup>1</sup>. De overeenkomst met N. J. sapa is slechts schijnbaar, daar dit eene verbastering is van O. J. syapa, wie.

ðAVĀ, storm. Zie Sam. Afa.

ðAVU, ðavuta, uitrukken, optrekken. Day. djawut, O. en N. J. dawut, N. J. ook djabut. Wortelverwant is F. BU in BUTAKO (z. d.).

ðAVUKA, afgebroken. Verl. lijd. deelw. (zie bl. 286 hiervóór) van vuka, Tag. pukan, knotten, of O. J. pukah, afgebroken stuk, N. J. pokah, geknakt.

ðEBETA, in tweeën snijden. Jav. sëbit, ñëbit, schuren, afknippen; Tag. sabitan, lap.

ðEI, O ðEI, wie? Amb. sei, Tomb. sei, Tont. en Tonsaw. si sei, Bik. si isai, Sang. isai, Bat. ise; met zwakkeren klinker Sea si, wie? Hetzelfde

<sup>1</sup> De s heeft in dit sapa geen beteekenis; vgl. de verhouding van Lat. super tot Skr. upari, Germ. ufar,

woord als dit laatste is Mao. se, N. J. si of sing, gebruikt als relatief voor-naamwoord.

ðELUA, zeer harig. Zonderlinge vervorming van VULUA (z. d.).

ðENGA, oplichten; opgeheven. Waarschijnlijk nauwverwant met Jav. djëngat, 't hoofd opheffen, en Day. (ha)djangah, Sang. (ma)rangë, hoog; Bis. dangog, 't hoofd opheffen; vgl. Jav. djongok, en dëngok, omhoog houden<sup>1</sup>.

ðENGU, adem, ademen, uitblazen. Verwant met Bis. singhut, ruiken; singok, stinken; N. J. sëngur, stinken; sengok, snuiven; Tag. singau, damp, geur; Bent. seho, reuk. Vgl. RENGU.

ðEVU, barsten. Misschien verwant met N. J. djëblug, barsten, of djëblos, knallend uiteenbarsten.<sup>2</sup>

1. ðILA, schijnen (der hemellichamen); ðILAVA, beschijnen. Onzeker of dit verwant is met O. J. dilah, een licht, schijnsel; en Bis., Tag. dilag, helderheid; schijnen (van zon, maan en sterren); of met Bis. silak, bestralen; N. J. silak, helder, zuiver. Ook zou het in verband kunnen staan met Sumb. kadjilak, in gloed, flikkerend.

2. ðILA, gaping; ðILAVA, door de mazen ontsnappen. Naar de beteekenis te oordeelen, verwant met O. J. sëlā, N. J. sëla, gaping, tusschenruimte; doch vormelijk staat het nader bij N. J. sinëlap, tusschengestoken.

ðILI, ðILIVA, snijden, besnijden. Vgl. Sumb. kasidi, mes.

ðINA, fakkel, lamp; ðINAVA, bijlichten. Mal. sínar, Tag. sinag, heldere schijn.

ðIU, baden; ðIUTI ðANGI, een windbad nemen. Mal. dirus, O. J. dyus, N. J. dus, Bis. digo, ligo, Tag. ligo, Saleier riyo, Sumb. disu.

ðIWA, negen. M. P. siwa.

ðOA, ðOARAKI, aankomen; vakaðoa, gasten onthalen. Niettegenstaande in den afgeleiden vorm zich eene *r* vertoont, kan de stam het Jav. sowan, komen (voor eenen hoogere), zijne opwachting maken, wezen.

\*\* ðOLO (KAI), «those who live far inland». O. en N. J. dalëm (O. J. ook ðalëman), ingewand, Maori ro, F. LOMA (z. d.), lëman.

ðUKITA, ðUKIRAKA, omgraven, omwroeten. Jav. ðungkir en ðongker, Tombul. sungkir. De Tombul. *s* is hier, gelijk in asare.a. ontstaan uit dj. Het F. woord staat één graad dichtër bij den Tombul. vorm, doch ð en dj. zijn, wat men zou kunnen noemen: buurtletters.

ðULĀ, naaien, steken; I-ðULA, naald. O. en N. J. sula, spits; Tombul. sula, susula, Sea susuda, stekel, distel; Bis. sula, Ibn. tula, puntig riet.

<sup>1</sup> De beteekenis in Roorda's Hdw. is niet geheel juist.

<sup>2</sup> Het vroeger hier volgende ðIdi is geschrapt. (Noot van 1916).

O. J. *ç ū l a*, speer, Mal. *s ū l a*, puntige paal, is een ander, aan 't Skr. ontleend, woord.

ØUNGKA, achterwaarts loopen, achteruit glijden. Oogenschoonlijk min of meer verwant met N. J. *ḍ o n g k r o k*, achterwaarts gebogen; *ḍ ẽ n g k ẽ n g*, achterover hellen.

ØURUM-A, ingaan. Bijvorm van O. en N. J. *surup*.

## E.

1. E, partikel tot versterking; zie bl. 5 hiervóór.

2. E, vocatief, O. J. en Tag. a i. Vgl. I.

3. E, in. Gewijzigde uitspraak van M.P. *z*.

4. E, voorslag, in *eso*, sommige, ietwat; *evei*, waar? Daar dit laatste in 't Sam. of *ea* luidt, is *e* hier vermoedelijk niet anders dan 't Jav. *ẽ*, dat zoo dikwijls als voorslag bij eenlettergrepige woorden gehoord wordt; bijv. in *ẽ p a n g*, *ẽ m a s*, *ẽ b e n g*. Het Mal. heeft dan *ẽ*, o. a. in *ã s a*, *ã m a s*; Bat. *o*, in *o m a s*; Tag. nu eens *z*, bijv. *is á*; dan weér *a*, bijv. *a m á s*. Vgl. So.

EWA-EWA, uitroep van verwondering. Jav. *iba*, hoezeer!

## I.

1. I, in, M. P. *z*. Het wordt ook als genitiefteeken gebruikt, gelijk menigmaal ook in 't O. J. Men vergelijke den genitief enk. der woorden op *us* en *um* in 't Latijn, welke eigenlijk ook een locatief is.

2. I, vocatief, verzwakte uitspraak van E.

IA en IO, ja. O. en N. J. *iya*, en Mak., Bug. *iy o*.

IALU, tusschenwerpsel als men zich bezeert. Vgl. O. J. *ḍ u h*, *ḍ ū*, N. J. *ḍ u h*, *a ḍ u h*, ach! wee! Tombul. *aro*.

IKA, visch. M.P. *ikan*.

IKO, du. M.P. *ikau*.

ILOVA, zich spiegelen, I-ILOILO, spiegel. N. J. *ilo*, *ngilo*, zich spiegelen; *pangilon*, spiegel; Mal. *hilau*, Tag., Bis. *ilau*, schijnsel, licht. Verwant is de secundaire wortel Mal. *kilau*, *gilau*, Mak. *kilo*, schitteren; Tombul. *kilo*, bleek.

IRIVA, met een waaier koelte toewuiven, I-IRI, waaier. O. J. *irir*, N. J. *ilir*, waaier; *ngiliri*, met een waaier bewuiven; O. J. *mirir*, waaien; Mak. *iri*, *miri*.

## K.

1. KA, en, maar. Vgl. O. J. *ngkã*, dan, en; Mal. *ka in maka*, N. J. *mongka*, en (Lat. *at*).

2. KA, iets, hetgeen; ding. Jav. *kang*.

3. KA, voorvoegsel van 't partic. pass. Zie bl. 282 hiervóór.

KABĀ of KABAT-A, beklimmen. Jav. *k a m b a t*. Verg. ØABE.

KABEKABEA, algemeen verbreiden; VAKABEKABEI, algemeen verbreid. O. en N. J. kabeh, Sang. kēbbi, al; O. J. makabehan, altgader; N. J. ngabehi, een voorname titel. Vgl. Mlg. aby, i-aby, zia by, alle.

KABI, aankleven, aanhangen; KABITA, trans.; KAKABIA of VAKABITA, causat. KABIRAKI, dicht bij elkander zijn. Tag. kapit, vastgehaakt; Mal. kápit, verkleefde makker; vgl. ook Tag. apid, zich paren.

KABU, nevel, mist; nevelig. Dit kan ook aan Mal. kábut, nevel, beantwoorden, maar evengoed aan Day. kawus, kabus, nevelig. Zelfs zou kabu tot stam kunnen hebben een awun, waarbij behooren O. J. awun-awun, nevel, en Bis. gabun, Tombul. awun, ahwun, damp, doom; en Tag. ambun, fijne regen, Jav. ěbun, dauw, mist, Mal. ambun, Day. ambon. Er zouden nog een tal van klank- en zinverwante woorden aan te halen zijn, doch het aangevoerde is voldoende om te doen uitkomen hoe de verwaarloozing van eindmedeklinkers en de vereenvoudiging van 't klankstelsel in 't algemeen, waardoor 't F. en Pol. zich kenmerken, de taalvergelijking belemmert.

KABURAKA, uitstrooien, zaaien. Vormelijk overeenkomende met Jav. kawurakēn, van awur, doch afgeleid van een secundairen stam kabur; nagenoeg hetzelfde beteekenen Jav. tawur en sawur, strooien, zaaien.

KADRUVA, krabben; I-KADRU, iets om meê te krabben of schrapen. Verwant, schijnt het, met Jav. kēmādu, prikkelend karbouweblad, en met Jav. garu, egge; Sund. garo, krabben. Vgl. NGADRO en NGKAROTA.

KAŌI, roepen, VAKAŌI, voorspellen; tooverspreuk. Bis. kadji, opzeggen, reciteeren; wellicht ook Ibn. kagi, woord. De wortel is O. J. adji, leer; N. J. tooverspreuk; ngadji, studeeren; Bal. adji, manganadji, leeren, studeeren; adji-adjian, toovermiddelen; Mal. adji, 't voorlezen; tooverspreuk; kadji, leer; Nufoorsch nadi, bidden.

KAŌU, gewestelijke uitspraak van kau, boom, hout. M. P. kayu. In 't eerste geval is de *y* in eene *dj*, daarna in eene *ŋ* overgegaan, evenals in LAŌA (z. d.); in 't laatste is de *y* uitgestooten. In 't Sang. kalu is de *y* in eene *l* overgegaan.

KAŌULU, gewond, gesneden. Bis. dulút, snijdend indringen; Tag. dulus, mes.

KAI-KAI, manier van spreken; KAYA, zeggen; KAINAKA, uitspreken. Mogelijk Ibn. kagi, woord, doch minder waarschijnlijk wegens Mao. ki.

KAKUA, Lat. ne; zie bl. 12 hiervóór.

KAKUVA, met de handen aanpakken. Vgl. Jav. kukup, met beide handen opnemen; ngrakup; bijenvallen.

KALAVO, rat. Sumb. kalavu, maar Sang. en Mlg. walawo, Bis. balabau, Day. balawau, Mak. balawo, Bug., Mandarsch en Tominisch

balao, Binongko wolawo; Rottilavo. Dit laatste bevat alleen den stam. Merkwaardig is de afwisseling tusschen de twee verschillende voorvoegsels wa en ka; eene afwisseling, die in bepaalde gevallen reeds in de grondtaal moet bestaan hebben, want anders zouden de opgegeven vormen onverklaarbaar wezen.

KALIA, scheiden; KALIRAKA, met geweld scheiden. Vgl. O. J. kālīh, N. J. kalīh, twee; N. J. en Bal. palīh, malīh, in tweeën deelen, splitsen; van eenen stam alīh, Day. verwisseling, Jav. verhuizing, Tag. ali.

KALOU, god. Mogelijk hetzelfde woord, behoudens 't voorvoegsel, als N. J. luhur, verheven; luluhur, de voorvaderen. Ik vermoed dat Nuf. korowar, afgod, hetzij ontleend of oorspronkelijk in deze taal, hetzelfde woord is.

KAMIKAMIDA, zoet, aangenaam. Het woord zal eigenlijk wel «zoetig» of «zeer zoet» beteekenen (vgl. bl. 306 hiervóór); de stam is amis, nog over in 't Sund. in den zin van «zoet», Lamp. mis, Tond. ěmmis, Tonsaw. ěme. Het Tag. en Bis. hebben tamis, matamis, Ponos. motami, Bent. en Bat. mamis, Mlg. mamy; Mong. heeft den frequentatief- of intensiefvorm moromimit. Het Sumb. mémi<sup>1</sup>, is hetzelfde woord als Bat., Bent. mamis, Mlg. mamy, doch beteekent «gaar, gekookt». Het Mal., Jav. en Day. hebben met andere nasaal: manis.

KANA, eten. Uit M. P. kan<sup>2</sup> en aanhechtsel an; KANI is een secundaire stam (zie bl. 333 hiervóór).

KARAVAU, rund. Amb. kərbau, rund. In verreweg de meeste verwante talen beteekent hetzelfde woord den buffel: Bis. kalabau, Mong. karombou, Sumb. karamboa, Mal. karbau, Tonsaw. karwou, Tombul. kėrwou, Ponos. kahambou, Jav. kėbo. De uitgang au in 't F. is niet geheel regelmatig en waarschijnlijk te verklaren als ouderwetsch, daar 't geheele woord min of meer verouderd is.

KARI-A, schrapen. Mak. kari, Bug. kėri, schrapen; Amb. keli, eri, scheren. Nauw verwant is Tag.; Bis. kalís, schrapen, scheermes; niet te verwarren met kális, kris.

\*KARO, KAROKAROA, prikkelend, ruw op het gevoel. Vgl. NGADRO en NGKAROTA, alsook Sund. garo, krabben; Mota gagar, schrapen; gagara, jeuken.

KASABURA, uitgebroken, uitvloeiende (van etter). Vgl. O. en N. J. samburat, met een straal uitspuiten (van bloed uit eene wonde). Vgl. BURA; Jav. borot, lekken, en Mal. sambur, Jav. sėmbur, spatten, uitspuiten.

<sup>1</sup> In 't Sumb. is *é* als Umlaut van *a*, ten gevolge eener *i* in de volgende lettergreep, even regelmatig als in de Duitsche talen.

<sup>2</sup> Tag. kain, Bis. kaon zijn ontstaan uit kaėn, eene gerekte uitspraak van kan; in 't Tomb. wordt kan nagenoeg als kėn uitgesproken.

KASO, het riet aan 't boveneinde van een stok; I-KASO, dwarsbalk. Mal. en Day. *ka sa u*, dwarsbalk, dakspaar; Sund. *ka so*, rietgras; vgl. NGASAU.

KATA, dicht aaneengesloten; VAKATA, gesloten. Vgl. Jav. *a t a k*, dichtmaken, afsluiten.

KATI, bijten. Sumb. *ka ti*, bijten. Het Tag. en Sang. *ka ti*, jeukte, is vermoedelijk hetzelfde woord, daar 't Spaansch hiervoor «comezon» heeft.

KATO, korf, doos. Day. *ka t o n g*, Jav. *ka ṭ o n g*, zak, beurs. Verwant zijn Mal. *ka d o n g* en *ka r o n g*, Bent. *ka r o n g*, Tont. *ka d o*, Tombul. *ka r o*, zak, en Day. *ka d o n g*, 't ingestopt zijn (wellicht eig. Maleisch).

KATU, vadem; KATUMA, vademen, met uitgestrekte armen meten. Jav. *nga ṭ u n g*, in horizontale richting uitstrekken; *ga ṭ u n g*, *ang ga ṭ u n g*, recht uitgestrekt houden.

KAU, boom, hout. Mal., O. en N. J., Day., Ibn., Mak., Tont. *ka y u*, Bat. *hayu* (gespeld *kayu*), Timor *ha u*, Mlg. *ha z u*, Alor *ka d j o*, Bug., Sawu *ad j u*, Bur. *ka u*, Sula *ka o*, Sang. *ka l u*, Mong. *ka y u* in *ka y u o n*, geboomte; eenigszins afwijkend Tag., Bis., Bik. *ka h u i*, en Sund., Aru *ka i*.

KAUKAU, KAUKAUWA, sterk, kracht. Gereduplicateerde vorm van *ka u wa*, d. i. *ka - u wa t*, eig. gespierd, Jav. *ku wa t*. Zie UA.

KAU-SUSU, pas kraamsch. *Ka u* is verwant met *VOU* (z. d.), O. J. *wa h u*, N. J. *wa h u* en *ma h u*, en Day. *aw a u* in *an a k a w a u*, zuigeling. Vermoedelijk is *ka u* ontstaan uit *kě wa u*.

KAUTA, opnemen, dragen, brengen. Van eenen wortel die in 't O. J. luidt *wwat*, Ibn. *au at*, waarvan o. a. O. J. *ma ww at*, brengen, aanbieden; *ku ma ww at a k ĕ n*, aanbieden. Hetzelfde woord is O. J. *ww at* en bijvorm *wrat*, gewicht, N. J. *bot*, waarbij ook *mot* behoort, en *wrat*; voorts Mal. *bu wat*, Bis. *bú hat*, Mlg. *wu atră*, *mambu atră*, doen, verrichten; doch Tag. *bu hat*, oplichten, enz. De voorvoeging van *ka* is is ook in 't O. J. zeer gewoon bij de afgeleide woorden op *-i* of *-an*, bijv. *kin a w ru han*, *ka w ru hi*. De *au* in KAUTA vat ik op als eene omzetting van *ua*, op de wijze van DINAU (z. d.); van O. J. *l war* = *lod*, Mal. *l aut*; O. J. *r wan* = *ron* (d. i. *ra un*) e. dgl.

KAWAḌA, over een brug gaan; I-KAWAKAWA, brug. Vgl. O. J. *ww at*, vondel, kleine brug; N. J. *w ot*.

KE, hier. Dichterlijk Jav. *ke*, hier, gewoonlijk samengesteld *ke ne*; O. J. *ma n g ke*, nu, zoo. KERI, samengesteld uit *KE* en *RI* (z. d.).

KEDA, wij, inclusief. M. P. *ka ta*.

KELI-A, graven. Day. *kali*, gracht; *ma n g ali*, Bat., Ponos. en Mong. *ma n g ali*, Tont. *ku ma li*, graven; Sang. *ka di*, *kě ka di*, gracht; Jav. *kali*, rivier; Bat. *ha li - ha li*<sup>1</sup>, Mlg. *ha dy*, spade. De *e* is Umlaut, ge-

<sup>1</sup> Gespeld *kalikali*.

lijk in 't Mao. *keri*, naast *kari*; voorbeelden van zulk eenen Umlaut in 't N. J. zijn *leren*, O. J. *raryan*; *keri*, naast *kari*, achterblijven.

KE-MU, KE-NA, enz. Zie bl. 264 hiervóór.

KERE-A, bedelen, om iets vragen. Jav. *kere*, bedelen; Sumb. *kerai*, vragen, eischen: *pakera*, afbedelen.

KETE, bergtongval *kāti*, buik. Stellig hetzelfde woord als Mao. *kete*, zak, korf. Wellicht verwant met Jav. *meṭe-meṭe*, een dikken buik hebben (als eene zwangere vrouw).

KEU, KEUA, krom; TAKEU, gekromd. Vgl. Tombul., Tond. *keol*, Sea. *keod*, kreupel.

KI, naar, tot, te. Zie bl. 326 hiervóór.

KIKAU, zeker bruin en wit vogeltje. Vormelijk beantwoordt hieraan Tombul. *kekəkou*, zekere vogel.

KIKILA, verbijsterd. Vgl. Day. *gila*, dol, gek; boos, Mal. *gila*, gek.

KILĀ (GILĀ), weten, beschouwen. Vgl. Bis. *gila-gila*, blinken, glanzen; Jav., Mal. *gilang*. Verwant Sang. *kēlla*.

KILA, wild, schuw; KILAVAKA, schuwen. Jav. *gilap*, schichtig, schuw.

1. KILI, gepast, geschikt. Vgl. Jav. *gilig*, eenstemmig, eensgezind, overal gelijk; vgl. voor de beteekenis Jav. *patut*, eensgezind, en gepast; gevoegelijk.

2. KILI, oksel. Tag. *kilikili*, Bul. *kikile*, oksel. Verwant is Sund., Jav. *kelek*, Mlg. *helikā*, alsook Bis. *ilok*, oksel; voorts Mal. *kilik*, onder den arm dragen, Sund. *ngelek*; alsook Tombul. *kumile*, kittelen, Tond. *kumilek*, Mong. *kumilok*, Ponos. *mokele*, Bent. *mokakile*, Sumb. *mēnggili*, Amb. *kirikiri*; voorts Jav. *gēli-gēli* en *ilik-ilik*.

KILIĀ, «to turn up stones», etc.; KILIĀKA, afwentelen. Jav. *gilis*, rollen.

KILU, duiken. Verwant met Jav. *tjēlup*, en Mong. *sirup*; *lup* is eene varieteit van den wortel *lēp*, *lēm*, *rēp*, *rēm*, zoodat KILU ook verwant is met Jav. *kēlē*, verdrinken. Vgl. ook Tond. *lilip*, Tombul. *ririp*, Tons. *didip*, Ponos. *dolop*; en Jav. *silulup*, alle het begrip van duiken, «dompelen» in zich sluitende.

KINAUTAKA, laten doen door een ander. KINAU is gevormd met infix *in* van *kaut* (*kauta*), dat hier den zin heeft van Mal. *buwat*, Bis. *búhat*; z. KAUTA, en bl. 276 hiervóór.

KINIT-A, knijpen. Vermoedelijk verwant met Jav. *pēnet*, *pēñet*, drukken, persen.

KINO, verdwijnen, in den grond verzinken. Verwant met Tont. *tinēp*, duiken. Wat den samenhang der beteekenissen aangaat, vgl. men Jav. *silēm*, verzinken, onderduiken, en *silum*, onzichtbaar worden. Zie ook onder KILU.

KIRIWA, oksel; KIRIWANA, onder den arm dragen. *Kiri* is eene andere

uitspraak van KILI 2 (z. d.); w a n schijnt testaan voor y a n, d. i. aanhechtsel a n met overgangslitter y.

1. KO, du. M. P. kau.

2. KO, lidwoord en nominatiefteeken vóór eigennamen; zie bl. 272 hier-vóór, en verg. O.

KOLA, wig, pin «driven in under the sinnet fastenings of a canoe». Tag. k a l a n g, Mal. k a l a n g, wig, blok dat men onder schepen plaatst bij 't op het strand trekken. De verzwakking van a tot ə (F. o) komt meermalen voor, voornamelijk, schijnt het, vóór of navloeiende letters. Zoo o. a. in RORO (z. d.).

KOLI, hond; zie Sam. ù l i. <sup>1</sup>

KOTIVA, knippen; I-KOTI, schaar. Tag., O. en N. J., Tombul., Sumb., Mal. enz. g u n t i n g, schaar, knippen; Mong. g o n s i n g, Bug. g o n t i n g, Mak. g o ŋ t j i n g, Day. g u n t i n g en k u n t i n g, Moa. k u n t i, Sawu g u t i, Timor n g u t i.

KOTO, liggen. Tond. k o m o t o, liggen (gelijk de beesten).

KUA = KAKUA.

KUŮVA, hoereeren. Vgl. Mal. k u t j u p, kus, zoen.

\* KUITA, inktvisch. Mal. g u r i t a, inktvisch; Bis., Ibn. k u g i t a, Tag. p u g i t a, Kei k r i t, Mentawai g o r i t a, polyp.

KUKU, nagel, hoof. Tag., Bis., Ibn. k u k ú, Jav., Mal. enz. k u k u; Mlg. h o h u.

1. KUKUVA, vasthouden. Jav. k u k u h, stevig; n g u k u h i, zich aan iets houden.

2. KUKUVA, krabben. Misschien Jav. k u k u r, Ibn. k u k k ú d, krabben; Mal. k u k u r, klauw; k u k u r a n, rasp. Het is echter waarschijnlijker dat het F. woord onmiddellijk van k u k u, nagel, is afgeleid, daar men anders KUKURA verwachten zou.

KULA-KULA, rood. Zie onder Sam. ù l a.

KULI, huid, bast. M. P. k u l i t.

KULU, gewijzigde uitspraak van k u l i, in samenstellingen.

KUMA, mot. Mak., Bug. k u m a n g, mot; Mal. k u m a n, zeker klein insect. <sup>2</sup>

KUMI, baard; KUMIKUMIA, gebaard, baardig. Tombul., Tont., Sea., Tond., Bent., Mong. k u m i, Day. en Tag. g u m i, baard. Vormen met toegevoegde s zijn Mal., O. J. k u m i s, Bat. g u m i s.

KUNE, zien, onderscheiden, ondervinden. Van denzelfden stam als Bis. h u n i-hu n i, beschouwen; Amb. u n i, zien. Verwant zijn Jav. u n i n g, u n i n g a, weten, zien; Day. t u n e n g, nauwlettend zien.

KURO, kookpot. Tombul. Tont., Tond. k u r ə, aarden kan, rijstketel.

<sup>1</sup> Het vroeger hier volgende Koro is geschrapt. (Noot van 1916).

<sup>2</sup> Het vroeger hier volgende KUMARA is geschrapt. (Noot van 1916).



KURU, donder. Tag. kulúg, Mal. guruh, donder; Sund. guruh, ge-raas; Jav. gumuruh.

KUSA, zich haasten; KUSATA, haasten. Vgl. Bis. kusai, bedrijvig zijn; O. J. usah, gejaagdheid, onrust, N. J. gusah, weggagen; en wellicht ook O. J. makusā, ontsteld; vgl. NGKUSA.

KUTU, luis. M. P. kutu.

KUVU, stoom, damp; KUVUŋA, rooken. Misschien 't Jav. kukus, stoom, damp, rook, en wel zóó ontstaan, dat de tweede *k* in eene *p* overging.

## L.

LA, zoogen. expletief. Het dient meermalen om den nadruk op 't voorafgaande woord te leggen, als ko la — ko la, de eene — de ander. Te vergelijken is Tombul. la, dat soms den zin heeft van Mal. en O. J. djuga, Skr. ewa, Grieksch γῆ; een andermaal, na imperatieven, dien van Mal. la h, waarmede het identisch zijn kan. Het Polyn. la, Mao. ra, zal wel hetzelfde woordje wezen, ofschoon het ook een zwak «daar» en «dan» uitdrukt.

LAŋA, zeil. Mal., Jav., Sund. layar, Day. en Bat. rayar, Tag., Bis. layág, Mak. láyara, Bug. en Alor la dja, Mlg. láy, Sumb. liru<sup>1</sup>, Mao. lare, Aru dalar, Borowahing alara, Amb. la-le.

LALAI, klein, weinig. Vgl. het Mak. le, dat gebruikt wordt om verkleinwoorden te vormen. Of het met Tombul., Ibn., Bis. lai, lailai, slap, flauw, lam, samenhangt, is twijfelachtig.

LAKO, gaan. Bis. laka u, Tombul. lako, Bug. la o; met zwakkeren eindklinker O. en N. J., Day., Sumb. laku, Mlg. laky. Ook Mal. en Tag. laku in gewijzigde beteekenis.

LALO, vlieg (bergtongval). Jav., Tomb. lalër, Sund. lalör, Mal. lálát, Mlg. lalitrā, Bug. lalak.

LANGI, hemel. M. P. langit.

LANGKA, wijd uiteen. Vgl. Tomb. lěngka, schaarsch, zelden, Jav. langka, zeldzaam, wonder.

LANGKARA, 't hoofd fier opgericht houden. Vgl. Jav. langak, 't hoofd achterover houden.

LANGO, vlieg. Tag., Bis., Mal., Day. langau, Sang., Gorontalo lango; in gewijzigden vorm ook in Mak. bu-lango, Bug. anango, stinkvlieg; deze bijzondere beteekenis heeft ook Ibn. dangau.

LASU, valsch, liegen. Vgl. Mal. lantjung, valsch, vervalscht.

1. LAU, loefwaarts; in tegenstelling tot RĀ, lijwaarts. LAU is Mal. láut, O. J. lod, Tag. laut, Tomb. lauër, louër, Mao. lore, Letti liora,

<sup>1</sup> De *u* is toegevoegd om de *r* niet te doen wegvallen, gelijk in 't Sang. voor hetzelfde doel ž, in 't Mak. en Mlg. *a* gebezigd wordt.

(voor i l o r a), K i s a r l o u r, S a w u l o u, Mlg. a l a u t r ā, zee; B i s. i l a u o d, zeewaarts. O. J. b i j v o r m l o r, l w a r, N. J. l o r, beteekent Noord. Denkelijk is ook F. l a u, eigenlijk «zeewaarts» en r a «landwaarts»; vgl. RĀ.

2. LAU, bijv. l a u v a t u, door eenen steen geraakt; het wordt verder vóór bijna alle woorden waarin 't begrip van verwonden ligt gebruikt, bijv. l a u - s e l e, gesneden geraakt; eindelijk in l a u - k a n a, eetbaar. LAUTA is «door-dringen in». Aangezien in TAU-đOKA, d. i. doorboord, TAU oogenschijnlijk dezelfde waarde heeft als LAU, veronderstel ik dat LAU en TAU synoniem en wortelverwant zijn; LAU is dan te vergelijken met Jav. l a b u h, waarin 't begrip van vallen ligt. Hierbij is op te merken dat O. J. t i b ā, vallen, met het voorwerp waarin iets valt verbonden wordt zonder voorzetsel. De t in LAUTA zou dezelfde letter kunnen zijn als in Jav. l a b ē t, een gewestelijke bijvorm van l a b u h. Vgl. TAU-đOKA.

1. LAWA, net; LAWALAWA, spin, spinnweb; Ibn. a l a w a l a w a, Mal. l a - b a l a b a, Bur. l a w a - e, N.-O. Ceram l a w a l a w a, Z.-W. n a w a n a w a, Day. l a w a, l a l a w a.

2. LAWA, medehelper. O. J. l ā w a n, N. J. l a w a n, medehelper, partner, tegenstander; Tag. l a b a n, tegenstander zijn; B i s. l a b a n, medehelpen, bijstaan; Mal. l a w a n, tegenpartij.

LAWAN-A, beschuldigen. Van 't voorgaande; Jav. a n g l a w a n i, partij trekken tegen.

LAWE, veder. Tag., B i s. l a w i, Mal. l a w i, staartveder; Day. l a w i, spits, uiteinde.

LEBO, a t a b u o n food. Vermoedelijk een bijvorm van, of althans naverwant met TABU (z. d.); Bat. r o b u, verboden.

LEKA, jaargetijde, tijd. Afgeleid van een verloren l e k, O. J. l e k, maan; vgl. N. J. d e k, tijd. In 't Mal. en Jav. heeft het overgenomene Skr. m ā s a, maand, ook de beteekenis van jaargetijde aangenomen, en het ligt voor de hand te veronderstellen dat het inheemsche woord, door m ā s a verdrongen, met dat voor «maan» in verband stond: men heeft op het Skr. woord alle beteekenissen toegepast welke 't inheemsche bezat. Zoo is het ook gegaan met d e ç a, dat «dorp», met a w a s t h ā, dat «naam» is gaan beteekenen, in spijt van de taal waaruit die woorden zijn overgenomen.

LELE, uiteinde van een tak; LELEđA, een tak naar beneden buigen om iets te plukken; LELE ook «iets wat opgehangen is». Tag. l a i l a i, hangen; B i s. l a i l a i, neêrhangen, plukken; bladeren die 't dicht bij den grond zijn.

LENGKA, te nauw, gedrongen. Vgl. Jav. d ě n g k ě k, gedrongen (van g e - s t a l t e); ineengedrukt.

\*LEVU, groot, dik. Vgl. Mak. l o m p o, groot, dik, grof. Santa Cruz l e p u, large, of l e b u; beide vormen zouden tot stam kunnen hebben w u h, w u -

wuh. Vgl. J. lawuh, toevoegsel. Vgl. ook BALAVU. Het O. J. lëwu, zeer groot, schijnt een ander woord te wezen, hoewel de beteekenis niet ver van die van LEVU afstaat.

LEWE, persoon, inhoud, vleesch. In vorm, en gedeeltelijk ook in beteekenis, identisch met Jav. dēwe (dēwek), zelf, alleen, in persoon; waarvan dawak als bijvorm kan beschouwd worden. Naverwant is Jav. lawak, 't hol (van een schip); de stam hiervan is awak, lichaam; 't hol van een vaartuig; bijvorm ambak in piyambak, = dēwe. Eindelijk is nog verwant Jav. iwak, vleesch, visch; waarin de derde beteekenis van F. lewe bewaard is. De vergelijking van 't F. en Jav. strekt ten bewijze dat klinkerwissel in den wortel in 't M. P. overoud is.

LIA, zich veranderen. Vgl. Jav. liya, liyan, anders, ander. De wortel is M. P. li (waarvan o. a. Mal. lain, en Jav. wali), bijvorm lih, in alih, malih, kalih, enz.

LIALIA, dwaas, gek; vakalialiā, voor den gek houden. Eigenlijk hetzelfde woord als 't vorige; vgl. wat de beteekenis aangaat, Jav. owah, veranderen, en gek. Etymologisch één met lialia is Day. lalea, halalea (dëngan), voor den gek houden, bespotten.

LIMA, vijf. M. P. lima. Zie het volgende woord.

LINGA, hand. Mak., Bug., Tombul., Ponos., Mong., Sang., Ibn., Sumb., Sula, Aru lima, Kisar, Alor, Rotti lima'n, Amb. lima, rima, Kei limā'd, Moa lim'ni, Letti limne, Timor nima'n, Binongko olima, Dawalōrim o'l, Midden-Ceram ima'n, Bur. lima-ne, Hatuwa (Ceram) srima'n, Z.-W. Ceram rima, dima, hand, arm. De verwisseling van *m* met *ng*, welke ook in 't Mao. ringa (daarentegen niet in Sam. lima) zich vertoont, is waarschijnlijk een gevolg van de zucht om het woord voor «hand» te onderscheiden van «vijf», en bevorderd door 't bestaan van een woord dat met Tombul. lëngën, Day. lëngä, hand, arm, O. en N. J. lëngën, arm, overeenstemde.

LISOTA, glinsteren of vurig zijn. Vgl. Day. malisën, lalisën, glad, glimmend; alsook taliso, gepolijst.

LIU, vóórgaan, overtreffen. Het naast verwant schijnt Sang. liu (mëliu, lumiu), voorbijgaan, overtreffen. Misschien is het eene omzetting van O. J. lwih, lëwih, N. J. luwih, Mal. läbih, Bis., Tag., Pamp. labi, Bug. lëbi, overheen, overtreffend; doch het zou ook met Day. lius, weggaan, O. J. lyus, verwant kunnen zijn.

LIVA, bliksem, weêrlicht. Bijvorm, met omzetting, van Sam. uila, Mao. uira, Sumb. bilà, Sawu bela, Bug. bila, bliksem; Sumb. kabilak, weêrlicht. Opmerkelijk is 't O. J. lewa, bliksemschicht.

LIWA en MALIWA, tusschenruimte. Dit herinnert aan Bis. liat, tusschen-

ruimte, Tag. liat, klove, doch dan blijft de *w* onverklaard. Mogelijk hetzelfde woord als Tag. liwag, geschil. MALIWA is geheel en al substantief geworden, zoodat 't voorgevoegde *ma* zijne eigenlijke beteekenis verloren heeft en die van M. P. *pa* heeft aangenomen; vgl. MASIMA en Sam. Masunu.

LO, bedaard, zacht, vriendelijk. O. en N. J. alon, hetz.

LOBIA, vouwen. Bug. lëpi, N. J. lëmpit, Mlg. lefiträ; met andere klinkers Day. lipët, Bis. lipot, Mal. lipät, en lipit; doch Tombul. lëpët.

LOBO-LOBO, week, mullig, modder. Mogelijk Tombul. lëpo, modder, doch het zou ook wel eene gewijzigde uitspraak kunnen zijn van 't volgende.

LOBURAKA, «to put into the mud». Vgl. O. J. lëbū, N. J. lëbu, Mong. lobud, stof, mullig; O. J. lëbur, vernield, versmolten, moet een bijvorm van lëbū wezen; vgl. Skr. dhvamsati, dhvamsate, verstuiven, te gronde gaan, vernield worden, met dhvasra, stuivend, dhūsara, bestoven.

LOKI-A, buigen; I-LOKILOKI, gewricht, gebroken lid; LOKI-LOKI, kreupel, tengevolge van een gebroken been of lid. Vgl. Jav. dengklik, geknikt.

LOLOA, zeeziek. LOA schijnt slechts eene andere uitspraak te zijn van LUA (z. d.).

LOMA, 't binnenste van iets, hart; de inwendige deelen. Van lom, M. P. lëm, en achtervoegsel *an*. Synoniem met lëman is de geredupliceerde vorm — deels met klankafwisseling —: Tombul. lalëm, binnenste; Mal. däläm, O. en N. J. dalëm, 't binnenste, diep; O. J. ðalëman, ingewand; Tombul. rarëm, Tag. lalim, Bis. en Bik. lalom, Mlg. lalinä, Pamp. lalam, Mong. dalom, Ponos. ralëm, 't diepe; Mak. lalang, Bug. lälëng, Sumb. dalu, Sang. ðalung, 't binnenste. Verg. Maori Ro.

LOMAN-A, genegenheid hebben voor, beminnen. Afgeleid van 't vorige. In 't Jav. komt van denzelfden wortel O. Jav. agëlëm, bepaald, verkiezen, willen.

LOMOŦA, indooopen. Verwant met Tombul. lëmës, verdrinken, Bug. lëma, Mak. lámasa, en verder met F. DROMUŦA (z. d.) en Sam. lemo.

LONGA, tuinbed; LONGAN-A, zulk een bed maken. Vgl. Jav. longan, ruimte die zich onder iets uitstrekt; in beteekenis Skr. tala.

LONGKA, iets dat niet goed sluit. Vgl. Jav. longkang, tusschenruimte, en O. J. rëngkā, spleet, N. J. rëngka, gespleten.

LOSE-LOSE of LOSI-LOSI, naam van eenen boom, waarvan men bougies maakt. Dit doet denken aan Day. lusing, hout waarvan de splint afgerot is; dunne pit.

LOVO, kuil, gat in den grond. Hetzij Tombul. lëwëng, Tag. libíng, Bis. lobóng, graf, of Tombul. lowëng, Jav. luwëng (bijvorm luwang, Mal. lubang), kuil, gegraven gat; Mak. kalobang, kuil, doch kalibong, graf, kuil.

LOVONA, begraven. Dit is ondubbelzinnig = Tombul. lëwəng, enz. De *ng* is verwisseld met eene andere nasaal.

LOVU, kuil met water gevuld. Dit schijnt verwant te zijn met Day. loau, lage plaats die zich gedurende den regentijd met water vult. Vgl. echter ook Mal. lúbuk, diepe plaats.

LUA, braken; LUARAKA of LUARA, uitbraken. Tombul., Tont. lua, lumua, Sea. dumua, braken; Day. malua, uitspuwen.

LUMA-LUMA, getaand, tanende in luister. Vgl. Jav. alum, verwelkt, verbleekt.

LUMI, mos, zeewier. Tombul., O. en N. J., Mal., Tag., Bis. lumut, mos, kroos, wier, aanzetsel, vuiligheid, slijk <sup>1</sup>; Day. lomot en limot; Jav. kalumut (wanspelling kalumud), besmeerd, bezoedeld, beslikt. Het Mak. heeft met anderen klinker in de eerste lettergreep lemo, alemolemo, bezoedeld; evenzoo Day. bijvorm limot, en Sam. limu, mos enz., terwijl het F. in de laatste lettergreep den klinker gewijzigd vertoont in lumi, mos enz., doch den ouden klinker bewaard heeft in LUMUT-A, besmeren, en I-LUMU, smeersel.

LUMILUMIS-A, glimmend, blinkend, gepolijst; zie het volgende.

LUMIS, eig. afgeleid met invoegsel um van lis, Day. lis in lalisən, malisən, glad, glimmend, is behandeld als stamwoord; en kon, als zoodanig, het aanhechtsel an, achter zich nemen. Dergelijke als stamwoorden behandelde afleidingen biedt ook 't Jav., in sumurup, dumugi, enz. Vgl. MELI.

LUTU, neêrvallen; LUTUK-A, neêrkomen op; VAKALUTUM-A, doen vallen. Het is de vraag of lutuka en vakalutuma van één en denzelfden stam zijn. Lutu is zeker verwant, zoo niet identisch met O. en N. J. runtuh, neêrvallen, afvallen, instorten; Mal. runtuh, instorten; en met Bent. luntu, waarvan papaluntu, neêrlaten. De vorm met sluitende *m* is vermoedelijk ontstaan uit een luntun; de *h* kan in lutuka ingeschoven zijn, op Makassaarsche wijze, ter vermindering van hiaat, of neemt de plaats in van eene oudere *h* op Malagassische wijze; zie onder MEDA.

LUVATA, losmaken, ontkleeden; LUVA-LUVA, wat weggedaan, uitgetrokken, versleten is; KALUVA, losgemaakt; veiluvaluvaki, elkanders kleeren uittrekken. Het is te betwijfelen of al deze woorden tot één stam moeten gebracht worden. Luvaluva, versleten («old mats which have been used») komt overeen met N. J. luwas, oud, afgedragen; luvat, kan verwant zijn met Tag. lupas, afschillen; en luvak met Bis. lupak, losgaan.

\*LUVE, zoon of dochter. Vgl. Tombul. lowai, een wicht (mannelijk); Singkansch Form. rauwei, Erom. alau, Aneity. hal, halav.

<sup>1</sup> In 't Jav. Hdw. is lumud eene slechte spelling voor lumut.

## M.

MADA, och of! precatief. Hetzelfde woord als Mad. mandar, in den optatief, of anders het N. J. mandah, o hoezeer! van O. J. ndah, wees zoo goed! als u belieft! och of! bijv. ndah kamung hyang Agni! Ādiparwan (fol. 19); meer gewoon als precatief partikel is indah.

MADUA, beschaamd. Vgl. Mal., Bat., Mlg. malu, beschaamd. Het F. woord is gevormd met aanhechtsel an.

MAĎA, droog. Ibn. magá-mamagá, Bis. Tag. malá, mamalá, Ceramsch mamala, Sang. mamara, Mak., Bug. mara, droog. Hiertoe behoort ook Tombul. përa (voor pará), droog; mëra, droogen; Jav. përa, droog.

MAĎEDAU, den hik hebben; de hik. De vormen van dit woord in de verwante talen vertoonen allerlei kleine onregelmatigheden. De stam luidt: Sund. siḍu, Bug. sidu, Ibn. sidu, Tonsaw. sendu, Mlg. sery, Sea sēdu, Tombul. sēru, Mong. todū, Tag. siguk, N. J. tǝguk <sup>1</sup>, Bis. soduk, Mak. tjado, Menangkabausch sandao, Mal. sadu <sup>2</sup>, Bent. hinduk.

MAI, komen, zoo het vóór een aanvullend werkwoord staat; herwaarts, zoo het op een werkwoord volgt. Bijv. au sa maikauta na kuro, ik kwam om den pot te nemen; doch: au sa kauta maina kuro, ik bracht den pot herwaarts. Sang. mai, Tombul. mei, komen, herwaarts — waarts; Sumb. mai, komen; Mak. mae, herwaarts, Bug. mai, verleden <sup>3</sup>; Niasch mō-i, komen; Ibn. u mai, gaan, komen; bijvorm Mal. mari, herwaarts. Vgl. Sam. Mai.

MALAI, verdord, verwelkt. Van mala, bijvorm van MAĎA en aanhechtsel i.  
MALIWA, zie LIWA.

\*MAMA, kauwen. Mal. mámah, Tag., Ibn. mamá, Bis. máma, J. mamah, stam pamah.

1. MANA, zóó zij het. Jav. mana, zoo (gebruikt als Skr. iti aan 't einde van eenen volzin die eene gedachte behelst); samengesteld samana, zoo-veel, zulk; Day. mana, zooals. In 't Mal. en Sund. vraagwoord.

2. MANA, wondermachtig, wonderwerk. Sam. mana, Mao. māna, macht; passief whakamanang-ia, machtig gemaakt; O. J. wěnanang, macht; N. J. gemachtigd; mēnanang, overwinnen; Sumb. mananang, winst; Day. mananang, winnen, doch Tomb. wěnanang, schuld <sup>4</sup>. Het bijdenkbeeld van

<sup>1</sup> In de gewijzigde beteekenis van «oprisping», sēngu.

<sup>2</sup> Beteekent «snik», doch is zeker wel eene variëteit van hetzelfde woord.

<sup>3</sup> Vgl. ons «geleden» bijv. in «lang geleden», van *lijden*, «gaan», Gotisch *leiþan*.

<sup>4</sup> De verklaring van deze beteekenis biedt zich van zelf aan als men weet dat O. J. wěnanang ook synoniem is met kěna.

wonderdadig ligt ook in O. J. *çakti*, in welk uit het Skr. overgenomen woord men de beteekenissen legde van de inheemsche uitdrukking, zonder twijfel *wənaŋ* zelf.

MANGA, pudendum muliebre. Vgl. Day. *bangap*, opening; N. J. *angap* en *tjangap*, gaping; O. J. *mangang*, gapend openstaan; *pamanga*, 't gapend openstaan; verder verwant nog Mal., Tag., Bis. *nganga*, gapen; Day. *hanganga*, *kanga*, alsook O. J. *wəngā*, N. J. *wənga*, *mənga*, open, openen.

MANI, wederom, nogeens; bijv. in *tinika manilima*, tien en nog eens vijf. Jav. *maning* of *maneh*, hetz. Vgl. TANI.

MANINI, opgehoopt; MANINI-TAKA, ophoopen. Van *tini*, in 't F. bepaaldelijk als «tien» in gebruik, doch eigenlijk ook «menigte» beteekenende, zooals in 't Mao. *Manini* is geheel regelmatig gevormd; dat het in passieven zin genomen wordt, laat zich alleen uit een verloop der oude grammatische vormen verklaren.

MANU-MANU, gevogelte. M. P. *manuk*.

MARAMA, dame. Oogenschoonlijk hetzelfde woord als Mao. *marama*, lichtende; maan (zie onder RAMAKA). Het is volstrekt niet onmogelijk dat het F. woord eigenlijk eene dichterlijke uitdrukking is.

MARAVU, kalm. Jav. *rapu*, bedaard.

MARI-A, flikflooiën; MAMARI, zich verontschuldigen, vleien. O. J. *marih*, sussen; N. J. *ngarih-arih*, zoeken te bevredigen.

MASIMA, zout (subst. en adj.). Mal. *masin*, Mlg. *masinā*, Tag., Pamp., Bis. *maasin*, Ibn. *masin*, Sumb. *mési*, *misin*, Jav. *asin* en *masin*, Bat. *ansim*, alle adj.; het subst. is Tag., Pamp., Bis., Ibn. *asin*, Mlg. *fanasinā* (dit eig.: waarmede men zout); Niasch *asi*, zee; Timor. *asi*, Amb. *ase-le*, Rotti echter *masik*; subst. of adj. Tombul., Tont., Ponos., Bent. *asin*, Tonsaw. *asing*.

MASU, bidden, verzoeken; MASUTA, verzoeken bij; MASULAKA, verzoeken voor. Vgl. Bat. *masasu*, zegenen; zegen erlangen; *masumasuwi*, zich toewenschen. Indien deze vergelijking juist is, zijn *t* en *l* ingelaschte letters.

1. MATA, oog. M. P. *mata*. *Mataniwai*, bron; Sumb. *mata-wāi*, Mal. *mata-ayār*. *Matanisudū*, tepel; Mal. *mata-susu*.

2. MATA, gezelschap, klasse; MATA NI TU, koninkrijk. Zie VATA.

\*MATAU, rechts, rechter (hand). Mogelijk is de oorspronkelijke betekenis «mannelijk», van *tau*, man, mensch; zie TAU, N°. 1. Uit het begrip «mannelijk» zou zich dat van «krachtig» kunnen ontwikkeld hebben.

MATE, dood. M. P. *matai*, zwak *mati*.

MATI, ebbend; MATIA, laag (water). Bijvorm van 't vorige; Jav. *mati*, dood, en ook: uitgedroogd (van eene rivier), laag (van een worp).

MATUA, sterk, oud, rijp. O. J. en Bat. *ma tu wa*, oud, volwassen; Tonsaw. *ma tu wa*, oud; Mlg. *ma tu a*, Day. *batuā*, oud, rijp, hard, moedig; zonder voorvoegsel: *tu a*, *tu wa* in Mal., N. J., Tombul., Sumb. enz.

MAVOA, gesneden, gewond; MAVOATA, snijden. Sam. *fo a*, doorboord, gewond; *fo a fo a i*, kerven, bevat zonder twijfel denzelfden stam; daar dit geen *ʔ* in den uitgang vertoont, is het niet zeker dat *vo a*, vormelijk = Jav. *pəgat*, afgebroken is.

\*MAWI, linker; Tahiti *a wi*; beide afleidingen van een stam *wi*, waarin te herkennen is *wi hi* in Tomb. *ka wi hi*. Een variant van *wi hi* is vervat in J. *keri* (voor *kairi*) en Mal. *kiri*. Tont. heeft *ka mbiri* en *ka na wi*, Aneit. *mou* (uit *mowi*?), Erom. *moor* (uit *mowri*?). Flor. *mauli*.

ME, iets voor —; MEA, opkweeken. Zie bl. 270 hiervóór; en vgl. Sam. *Me a*.

MEDA, vijand; VEIMEDA, onderlinge vijandschap. Jav. *məsa h*, *məngsa h*, vijand, hetwelk tot het Ngoko *mu su h*, Mal. *mu so h*, Rotti *mu su*, Timor *mū s*, Sawu *mu hu* in dezelfde verhouding staat als Krama *səda h* tot Ngoko *suru h*, O. J. *sərə h*. De *k* in VEIMEDA neemt de plaats in van een oudere *k*, gelijk meermalen ook in 't Mlg. geschiedt, tenzij ze alleen ingeschoven is om hiaat te voorkomen; zie ook onder LUTU.

MEKE, zang, dans. Vgl. Sang. *be ke* (weke), vertelsel, verhaal.

MELEK-A, een stukje afbreken. Day. *pələk*, breuk; *ma melek*, breken. Misschien ook verwant Jav. *pəlik*, vonkje, sprankje.

MELI, glad, blinkend. Verwant met O. en N. J. *mələs*, glimmend, en identisch in stam met Day. *ma lisən*, *ba lisən*, glimmend, en het secundaire stamwoord Tag. *linis*, blinken, glad zijn. Vgl. LUMIS.

MI, pissen, pis; MIDA, bepissen. Bat. Dairisch *miyə h*, pissen; *iyə h*, pis; Lamp. *mia*; O. J. *əyə h*, N. J. *uyuh*, Tag., Bis. *ihi* (subst.); *mihi*; Mak. *meya*, Bug. *teme*, Mota *mem e*. De *ɔ* heeft zich hier ontwikkeld uit eene *k*.

MIBOI, eene soort van kreeft of krabbe. Vgl. Jav. *mimi*, de Moluksche krab.

MIRA, sprenkelen. Jav. *su mi ra t*. Vgl. voor de weglating, of althans afwezigheid der eerste lettergreep, N. J. *məlun g*, = *tu məlun g*, buigen; O. en N. J. *mək ar*, ontluiken, met *sək ar*, bloem, zoodat *mək ar* in beteekenis aan een *su mək ar* beantwoordt. Evenzoo staat Mao. *maki*, ziek, tot Indon. *sakit*, zoodat *maki* in waarde gelijk aan een *su makit* is. *Mirat* zou regelmatig kunnen gevormd zijn van een *irat* = *sirat*, gelijk *siring*, ongeveer = *iring*. Eene zwarigheid tegen de vergelijking van *mira* met *sirat* leveren *vakamirā* of *vakamiraka*, doch deze twee vormen zijn met elkaar in strijd, zoodat men ze beide voor jongere afleidingen mag houden uit een *mira*; de *k* is te beschouwen als in 't Mak. en 't Bug.

MOE, slapen. Tombul. *mo se*, liggen (gelijk de beesten).

MOKOTA, omarmen, omstrengelen. Vgl. O. J. *amukət*, omstrengelen



(van worstelenden); N. J. m u k ě t, omwikkelen; van denzelfden wortel zijn O. en N. J. i k ě t, Tag. h i k i t, Bis. i k o t, band; O. en N. J. r u k ě t, tegen elkander geklemd; O. J. l a k ě t a n, N. J. k ě t a n, kleefrijst: Mal. r á k a t, Bat. l o k o t, Day. l ě k ě t, Jav. r a k ě t en đ ě k e t, Mlg. r e k i t r ā, Mak. r a k k a, Bug. r a k k ě, enz. enz. F. MOKO zou in 't Jav. luiden m ě k ě t, tenzij m o voor m u staat.

MOMOKA, in kleine stukjes breken. Van eenen wortel m ě k, waarvan O. J. r ě m ě k, verbrijzeld.

MOMONO, opgestopt; MONONOTAKA (verbasterd uit m o m o n o t a k a), opstoppen. Sam. m o m o n o, m o n o t i; dus m o m o n o vormelijk gelijk aan een Jav. m ě m ě n ě t, doch in beteekenis passief; de stam is F. v o n o (of b o n o), Tombul., Jav. p ě n ě t, Tag. p i n i d, Bis. p o n o d, waarin 't begrip van dichtdoen, drukken, ligt.

MORO, mannelijke roede. Wellicht het Jav. p u r u s, dat hetzelfde beteekent; wegens de afwijking in de klinkers is de vergelijking onzeker.

MUDU, afgesneden, ten einde; MUDUKA, afsnijden, ten einde brengen. Ondanks de *k*, is m u d u vormelijk = Jav. m u t u s, afdoen, en in beteekenis gelijk het stamwoord; Mal., O. J. p u t u s, afgesneden, afgebroken, afgedaan. Opmerkelijk is het dat in 't Mao. en Sam. twee vormen aan F. m u d u schijnen te beantwoorden, nl. m u t u, afgedaan; m u t u n g a; afdoening; en m o t u, afgescheiden, afgesneden, waarvan Sam. m o t u s i, afbreken, scheiden; Mao. m o t u h - i a, afgesneden, gescheiden. De stam van dit m o t u, d. i. m ě t u s (van een wortel t u s, Day. t u t u s, volledig) vindt men terug in het Lettineesche n a p ě t u, dat hetzelfde beteekent als Mal. p u t u s; op Timor. zegt men daarvoor k ě t u (dus van t u s); of Mao. m u t u, verminkt, niet eerder met Mal. p u t u n g, afgesneden, of anders met Jav. p u t ũ l, Tag., Bis. p ú t u l, Mong. p u t o l, afgekapte, of Tag. p u t ú l, verminkt, gelijk te stellen is, laat zich niet uitmaken.

MURI, wat achter iets is; E MURI, achter; MURIA, volgen; DAMURI in VAKA-DAMURIA, achternagaan. Tombul., Tond., Sea m u r i, achter, na; Jav. m ě - m u r i, volgen; Mal. k a m u d i, roer; k a m u d i y a n, achter, na; de stam is O. J. w u r i, achterdeel, N. J. b u r i, Mlg. w u d i, Tombul. w u r i; maar Mao. u r i, spoor (O. J. w u r y a n), Bis. u l i (u l i n, achterstevan), Tag. h u l i. Bij w u r i behoort wederom Day. k a m b u r i, k a m b u d i, roer, achterstevan. Da in d a m u r i is Mad. đ a, te; Mal. d a i n d a h u l u, in den beginne, eerst, vroeger.

MUSU, afsnijden; MUSUKA en MUSULAKA, doorsnijden; RAMUSU, doorgebroken. Het is de vraag of al deze woorden wel tot één stam te brengen zijn. MUSUKA zou eene gewijzigde uitspraak kunnen wezen van Jav. m o t j o k, m ě t j o k, afsnijden, doorkappen. Doch MUSULAKA schijnt dichter bij Jav.

puṭul, afgebroken, afgescheurd; Tag. en Bis. puṭul, afhouden, in stukken breken, te staan. Daartegenover staat dat Sam. mutu-ia, afgebroken, in 't geheel geen sluitmedeklinker des stams vertoont. Aangezien nu in de Indon. talen de stammen puṭul en putung (verwant met Jav. kuṭung) weinig in beteekenis verschillen, is het bij den toestand van 't F. Pol. klankstelsel moeielijk, zoo niet ondoenlijk, met volkomen nauwkeurigheid den oorspronkelijken vorm der behandelde woorden te bepalen. Wat de s van 't F. musu, enz. betreft, die niet in de Pol. vormen teruggevonden wordt, deze zou zich uit de linguale ʃ kunnen ontwikkeld hebben; vgl. de opmerking bij SIKOSIKO.

## N.

1. NA, lidwoord; zie bl. 274 hiervóór.

2. NA, teeken van den Toekomenden Tijd; zie bl. 12 hiervóór.

NADAKUNA, den rug toekeeren aan. Dit woord bevat DAKU, rug (z. d.) en het aanhechtsel a n met ingevoegde n. Als stam is aan te nemen tadaku, dat volkomen analoog gevormd is met Day. ta-likut, Tag., Bis. ta-likud, met den rug ergens naar toe gekeerd; waarvan Day. nalikut, den rug toekeeren, met de achterzijde gekeerd staan; hiermede komt het F. nadakuna geheel overeen, behalve dat het nog een aanhechtsel bevat.

NAME, kieskauwen. Vgl. Mak. ñame, proeven, smaken en YAME, tong (z. d.).

NAMU, mug, muskiet. Mal. ñamuk, Bat., Tag., Bis. namuk, Ibn. namúk, Day. ñamok, Kisar. namu-e, Mak. en Bug. ñamo en lamu, Jav. lamuk, Mlg. mokā.

NAMUTA, kauwen. Vgl. Jav. tjamuk, ñamuk, kauwen, en tjemut, de lippen bewegen; verwant Tomb. sēmur, lippen, snuit; Ibn. simut, mond; Bis. simud, snuit; gulzig eten.

NANA, etter. M. P. nanah.

NAUTA, haken, een haak in iets slaan. O. en N. J. sahut, ingrijpend (van een gesp); ñahut, nahut, happen, snappen, schielijk pakken.

NAWA, (op 't water) drijven. Zie YANAWA.

NE —; zie bl. 268 hiervóór.

NI, van. M. P. ni.

NIU, kokos. Ibn. niúg, Tag., Bik. niyug, Day. ěnjoh, O. J. nyū, Mal. niyur, Bent. niu.

NO —; zie bl. 268 hiervóór.

NOKUḌA, ombuigen. Vgl. Jav. nēkuk, st. tēkuk, ombuigen.

NU, gewestelijk z. v. a. KEMUNU, gijlieden. Het wordt beschouwd als eene andere uitspraak van ni, eene verminking van kemuni, doch het is waar-

schijnlijk niets anders dan O. J. nyu, Tag. ni-nyu, Bis. ni-ñu, Tombul. niyo, 't possessief aanhechtsel van den 2 ps. meervoud.

NUNU, duiken; NUNUVA, duiken naar. Als oude stamvorm is aan te nemen sunup, voor sulup, waarvan 't Jav. salulup, duiken, onderdompelen, als frequentatief kan beschouwd worden.

## NG.

NGA, slechts. Sund. ngan. Ook het Mal. djangan,  $\mu\eta$ , bevat m. i. een verouderd dja, d. i. N. J. adja,  $\mu\eta$ , en ngan; vgl. F. SENG.

NGADI, eene soort van knods. Vgl. O. J. gandi, zeker werpwapen; N. J. ganden, houten hamer.

NGADRO, stekel, prikkel; NGADRO-NGADRO, stekelig, braam. Oogenschiijnlijk verwant met Jav. këmaring, stekel van de plant gëmbili of gëmbolo. Daar 't Mal. këmbili eene op de Dioscorea hirsuta gelijkende aardvrucht is, en deze in 't Jav. ook gaḍung heet, schijnen al deze woorden met elkaar verwant te zijn; vgl. F. KARO.

NGADROTA, krabben, prikken; zie NGKAROTA.

NGANOV-A, geil zijn op. Eene wijziging van NGAROVA. Wij hebben hier dus een voorbeeld van verwisseling van twee liquidae.

NGAROVA, begeeren. N. J. ngarëpi, begeeren; van O. J. harëp, N. J. arëp; waarvan O. J. aharëp, N. J. arëp, begeerte hebben. De bijvorm NGANOVA beteekent meer bepaaldelijk «geil zijn op»; dat in 't O. J. harëp ook deze bijbeteekenis gehad heeft, mag men opmaken uit het feit dat als equivalent van harëp gebezigd werd en nog wordt het Skr. harṣa. Dit laatste nu kon nauwelijks in den zin van «vreugde» als synoniem van harëp beschouwd worden; het is echter ook het gewone woord voor «geilheid, opgewekte geslachtslust», en daarom is het, in aanmerking genomen het F. nganova, niet onwaarschijnlijk dat men harṣa in den laatsten zin opvatte. Ook NGARONGARO heeft eene ongunstige bijbeteekenis; Hazlewood vertaalt het met «hunger, desire, lust». Vgl. NGKARO.

NGASAU, riet, pijl. Vermoedelijk eene afleiding van KASO.

NGATA, slang, adder, krachtig, scherp. In hoofdzaak hetzelfde woord als N.-O. Ceramsch monata, giftige slang, van ata, Bis. ata, dierlijk vergif. De schijnbaar zoo afwijkende beteekenissen van «krachtig, scherp» en «slang» leveren een sprekend bewijs hoe nauw de M. P. talen verwant zijn niet alleen in 't uiterlijke, het lichaam, maar ook in de ontwikkeling der denkbeelden. Immers evenals in ata, ngata, monata, de begrippen van gif, slang en krachtig verbonden zijn, zoo ook in Jav. ampuh, giftig; krachtig werkend; machtig van werking; waarbij behoort Sang. tẽmpu, slang. Het Mal. mandjur is «vergiftig, scherp, welsprekend». Zoo

men dit niet wist, zou het een raadsel zijn hoe men er ooit toe komen kon, bij het overnemen van Skr. *viṣa*, vergif, daaraan niet alleen den zin dien het in 't Skr. heeft te hechten, maar ook dien van «krachtige werking» (vooral van een geneesmiddel), die het Tag. *bisa* heeft; en van «kunnende, bekwaam», in 't Jav. *bisa*. In 't O. J. heeft *biṣa* nog de beteekenis van «giftig»; het is als zoodanig synoniem met *mandi*, N. J. *mandi*, giftig; krachtig van werking (van een geneesmiddel, toovermiddel, vervloeking, van de uitspraken van Zieners, van eene welsprekende rede).

\*NGATO, bij 't spreken eene letter of lettergreep uitlaten. Vgl. Jav. *gaṭul*, hakkelen, niet vlot spreken.

NGAUN-A, tijd, jaargetijde, leeftijd. Zonder twijfel van denzelfden stam als O. en N. J. *tahun* of *ta-un*, Mal. *tahun*, Tag. *taún*, Mlg. *taună*, Mak. en Bug. *táung*, Bat. *ta-on*, Polyn. *tau*, jaar. Behalve *tahun* bezit het Jav. ook een *nahun* in dezelfde beteekenis, terwijl de vorm in 't Bis. en Ibn., met onregelmatigen overgang van *h* in *g*, luidt *dagun*. Verder zijn verwant Ibn. *nayun*, duurzaamheid, bestendigheid; Sang. *naun*, dagteekening; Tag. en Bis. *laun*, overjarig, oud; Sund. *la-un*, met der tijd. De *ng* acht ik hier, gelijk in NGOLE (zie hieronder) ontstaan uit *n*.

\*NGAVU, smerig. Vgl. J. *gabul*, beslijkt, bemorst.

NGI, piepen, gillen, schel geluid. Een soortgelijk woord als Day. *ngis*, sissen, snuiven, proesten. NGINGI, toejuichen, uitjouwen, <sup>1</sup> herinnert aan Bis. *ngisngis*, aldoor lachen; Tombul. *ngingi*, grimlachen.

NGOLE, 't hoofd omwenden. O. J. *tolih*, *anolih*, 't hoofd omwenden; N. J. *tolih* of *toleh*; *nolih*, *noleh*; Ibn. *tolih*, Mlg. *toly*, *todikă*. Dit is natuurlijk een secundaire stam, afgeleid van M. P. *ulih*, terugkeer, enz. Evenals in NGAUNA moet de *ng* in NGOLE ontstaan zijn uit eene *n*. Over verwisseling van *n* en *ng* in den bergtongval zie bl. 258 hiervóór.

NGONE-DAU, zeeman. DAU is een verouderd woord voor «zee»; z. o. TUNI-DAU.

NGONGO, zwak, hulpeloos. Misschien Bis. *ngotngot*, pijn, ziek; verwant, schijnt het, met O. J. *ngrës*, aandoening, pijnlijke aandoening, en O. J. *ngësngës*, *ngösnğös*, neërslachtigheid.

NGUNUV-A, drinken. M. P. *inum*; met assimilatie der klinkers, gelijk in UđU, neus (z. d.). Ook 't Sumb. heeft *unu*.

NGUSU, mond. Tag. *ngusu*, snuit, snoet; vgl. Niasch *mangusu*, bijten; pass. *la-usu*.

NGUTUVA, afsnijden. Stam, O. en N. J. *kuṭung*, verminkt, defect. Of schoon niet in gebruik, zou een Jav. *nguṭung* regelmatig gevormd zijn en «verminken, afknotten» beteekenen.

<sup>1</sup> Deze beteekenis maak ik op uit de verwarde opgaven bij Hazlewood, waarnaar ik verwijz.

## NGK.

1. NGKA, hard, sterk; NGKĀNGKĀ, sterk, moedig. Verwant met O. J. akas, sterk, moedig; N. J. kas, Bis. kaskas, ten uiterste toe; O. J. angangkasa ngkas, zijne laatste krachten inspannen. Vgl. Mao. kaha (uit kas-an), kracht, grens; en O. en N. J. wëkas. De *ng* is hier, gelijk in een menigte andere volgende woorden een louter phonetisch voorvoegsel, zooals o. a. ook in O. J. ngkāna = N. J. kana; N. J. mangka = Mal. maka.

2. NGKA; I-NGKĀ of VANGKA, leeftocht voor eene reis. Jav. angkat, 't zich opmaken, op reis gaan; Mal., Day. angkat, Mlg. akatrā, Mak. angka, Bug. akka, oplichten.

NGKAðO, verbrand. Zie NGKESA.

1. NGKAI, gaan. Vermoedelijk verbasterd uit ngkati, Jav. angkat, enz. Dat nu en dan eene *t* tusschen twee klinkers kan uitvallen, blijkt uit DRAU, honderd.

2. NGKAI, nu, dan. O. J. ngkā, dan, en toen, en nu; eene afgeleide vorm is O. J. mangkā, mangka, N. J. mangka, Mal. maka. De *i* in ngkai zou ik willen vergelijken met de versterkende *e* in zulke Jav. woorden als kae, kiye, kuwe.

NGKALI, eene onderhoorigheid van eene hoofdplaats; ngkali-na, samenbinden; NGKALI-A, een koord oprollen. Van denzelfden wortel als M. P. tali, boord, lijn, band, binden. Met de eigenaardige eerste beteekenis van NKALI is te vergelijken N. J. sumatali, landgenoot, uit satali, letterlijk «van één lijn».

NGKAMITA, onder den arm houden. Jav. kěmpit, ngěmpit, onder den arm houden of dragen; Mal. kapit; verwant Tombul., Tond. měngimpit, mahimpit, Tont. kumipit, alle ontwikkelingen van eenen eenvoudigeren wortel mpit, pit, waarin 't begrip van «drukken, knijpen», ligt. Verder af in vorm en beteekenis staat Bis. kamot, hand; Tag. kamit, onthouden; Ibn. ka mót, handvol; waarbij zich Jav. amět, eene dracht padi, aansluit.

NGKAMUTA, knijpend vasthouden. Mogelijk staat de *u* hier voor eene *o*, ouder *ž*, en dan zouden Bis. kamot, enz., bij 't vorige artikel aangehaald, te vergelijken zijn. Is de klinker *u* echter oorspronkelijk, dan zou ik slechts Ja. kěmput, geheel ingesloten, weten te vergelijken.

NGKANGKOTA, zich toeigenen; NGKANGKO, inhalig. O. en N. J. angkěn, Bis., Day. angkon, zich toeigenen. Zonderling is het Tag. angká (voor angka h), hoewel de genitief van aku is akin, en dus volkomen identisch met Jav. akěn, andere uitspraak van angkěn. De ngk aan 't begin van 't F. houd ik voor eene onregelmatige plaatsvervangster van *ng*; de *t* is evenmin oorspronkelijk.

NGKARAVA, to face, to front, to minister. Het grondwoord is Mal. *hádap*, het front maken naar iets, zich bevinden, of staan vóór of tegenover iets; O. J. *harəp*, N. J. *arəp* en *aðəp*; Tag., Bis. *hadáp*; Bat. *adop*; daarvan Mal. *manghadap* (radja), zijn opwachting (bij den vorst) maken; Jav. *ngaðəp*, vóór (iemand) staan, ten dienst staan; Bat. *mangadop*, dienen; *mangadopi*, bij (iets) tegenwoordig zijn. Eigenlijk is *arava* slechts eene andere uitspraak van *arova*; de scheiding van beide vormen berust op hetzelfde beginsel als die van *hoofsch* en *heusch* bijv. in onze taal. De *ng* in *ngkarava* houd ik voor zuiver phonetisch.

NGKARIA (of NGGARIA), «to graze, to scrape». Vgl. Mak. *kari*, Bug. *kəri*, Jav. *kərik*, schrapen.

NGKAROTA (of NGGAROTA), krabben, prikken. Jav. *garut*, schrammen; Mal. *garut* (naast *garuq*, *gəruq* en *karuq*), Day. *garut* (naast *garus*), Mlg. *hauträ*, Mak. *keru* (voor *kəru*), Sang. *kaho'*, Sumb. *kauw*, Ponos., Bent. *kahu'*, Tombul., Sea., Tond., Tont. *kərot* (voor *karót*), krabben, schrapen. Zoo de *ngk* hier uit *ngg* ontstaan is, dan staat het F. *ngkarot* het dichtst bij Jav. *nggarut*, Mal. *manggarut*. De met *k* beginnende vormen zijn dan vertegenwoordigd door F. *KARO*.

NGKASE, een oud man, klein voor zijn leeftijd, dwergachtig. Vgl. Bal. *pəkās*, bejaard; verwant met O. en N. J. *wėkas*, einde, laatste wil; *wėkasān*, later, laatste, eindelijk; ook *kawėkasān*, Tag. *kawakasan*, einde, slot; van denzelfden stam ook Jav. *pitungkas*. De beteekenis «dwergachtig» zal zich ontwikkeld hebben uit die van «klein voor zijn leeftijd», en dit laatste uit «laat (in ontwikkeling, in groei)». Wat se eigenlijk beteekent, is niet zoo duidelijk; vermoedelijk SE, bloesem, fig. z. v. a. ontwikkeling.

NGKATI-A, wedijveren met; VEINGKĀTI, wedijver. De stam is Tag., Bis., O. en N. J., Mal. *gāti*, vergelden, verwisselen, beurt. De lange *ā* in *ngkāti* (*nggāti*) wijst terug op de nasaal die 't woord oorspronkelijk bevatte; in *ngkatia* is ze kort geworden omdat de klemtoon op de volgende lettergreep oversprong.

NGKESA, verbrand, verzengd, verschroeid; synoniem van NGKAÐO; NGKISARA-RA, verbranden, verzengen. Vgl. O. J. *gəsöng*, N. J. *gəsəng* en *gosong*, gezengd, verschroeid, aangebrand; en de variëteit N. J. *gosang*, verschroeid (van bladeren, enz. door de hitte). NGKESĀ (*nggesa*) komt overeen met *gosang*; NGGAÐO ware in 't O. J. *gasöng*, hetwelk ik echter niet ontmoet heb.

NGKIO (NGGIO), haai. Mal. *hyau*, Day. *hiu*, O. J. *hyu*, Sumb. *iyu*, Bis. *ihu*, Mlg. *akio*, Aru *dju*. De nasaal zuiver phonetisch.

NGKIRI-A (NGGIRI-A), doen klinken. Van denzelfden stam als TANGGIRI,

(z. d.). Uit Sam. 11i (uit kiri) is op te maken dat de voorslag der nasaal in 't F. zuiver phonetisch is.

NGKISI-A (NGGISIT-A), maken, gereedmaken. Jav. nggrisi, ijverig werkzaam zijn; eigenlijk een intensief van een verloren gisi.

NGKO, deze, dit, nu, hier. Jav. ɛngko, ko, nu, aanstonds; waarvan mɛngko, en O. J. mangko, zóó, nu, een uitgebreide vorm is.

NGKOLI, gaan visschen, zoeken, halen (in de Fabel achter Hazlewood's Grammar, p. 70). Vgl. Jav. golek, nggolek, zoeken; verwant met O. J. ulih, N. J. oleh, wat men erlangt, enz.

NGKOMA, handvat. Afgeleid met aanhechtsel an van een stam gëm, waarvan Jav. gëgëm, greep, vuist; rëgëm, in de vuist houden. Naverwant met gëm is këm, këkëm, Tag. kimkim, Bis. komkom, handvol, de vuist ballen; hiervan ook Jav. təkëm, vuist; Ibn. tukká m, de hand op iets leggen. Het F. woord is te brengen bij gëm.

NGKORI, dit, dat, daar. Samengesteld uit ngko en het nader bepalende Ri (z. d.), op de wijze van 't Fransche celui-là.

NGKOU-NGKOU, aardkluiten. Jav. gëlu of këlu, aardkluit. De l is uitgevallen gelijk in tou van den Trialis.

NGKU, aanhechtsel van den 1 pers. enk., van mij. O. J. en Day. ngku.

NGKUI-NGKUI, gewestelijke uitspraak van NGKU-NGKU, en KUKU, hoof.

NGKUMI, gebald (van vuist). Vermoedelijk voor NGKOMI, van den wortel gëm; zie NGKOMA. De i is zeker wel 't bekende aanhechtsel, hetgeen niet wegneemt, dat men ngkumi als stamwoord behandeld, en een transitief daarvan gemaakt heeft, ngkumi-a.

1. NGKUNGKU = NGKUMI. Vormelijk Tag. kimkim, Bis. komkom of eerder gëm-gëm (Jav. gëgëm). De i in ngkumi moet dus nagenoeg dezelfde functie hebben als de herhaling van den stam; het is het veelvuldigheid aanduidende i.

2. NGKUNGKU, hoeven van een dier. Daar in den tongval van Lau ook kuku gezegd wordt, en de begrippen «hoef» en «nagel» door één woord kunnen uitgedrukt worden, — zoo bijv. beteekent Tombul. sulu «nagel» en «hoef» beide —, is ngkungku niets anders dan eene gewijzigde uitspraak van kuku, nagel, ten einde de twee beteekenissen ook door verschil in klank te onderscheiden.

NGKUSA, nagenoeg synoniem met KUSA, dus: haastig. Vgl. Jav. gusah, nggusah, weggagen; alsook het verwante Mal. gësá-gësá, gehaast, gejaagd; Jav. sës a; verder de woorden aangehaald bij KUSA, en Tag., Bis. usá (uit usah), gejaagd wild.

NGKUSI-A, afvegen. Vgl. Jav. gusis, weggevaagd. Men zou verwacht hebben NGKUSIḏA; in 't Sam. en Mao. zou de uitstooting geheel in den regel zijn.

## O.

O, lidwoord; zie KO.

OđA, het moede zijn. Vgl. Jav. lěsah, uitgeput, moede.

OLON-A, tot een bundel vereenigen. Vgl. Jav. gělěng, golong, bijeengevoegd, op een hoop; Day. gělěng, verzamelplaats.

ONGKO=NGKO. Het eerste staat tot het laatste als Jav. ěngko tot ngko. De theorie van Hazlewood dat ongko het lidwoord o bevat, is onhoudbaar; 1°. omdat, volgens die veronderstelling, ook kongko zou voorkomen, hetgeen niet geschiedt; 2°. omdat o in 't F. uitsluitend bij eigennamen geduld wordt. Hetzelfde is van toepassing op ONGKORI.

ONO, zes. M. P. ěn ěm.

OO, wolk; OONA, bewolkt. Misschien O. en N. J. awun, nevel.

ORE, eene boete voor zeker vergrijp; ORE-A, beboeten. O. en N. J. reh, ěreh, regeling, maatregel, bestier; vgl. de Hoogd. uitdrukking «maass-regeln».

1. OSO, blaffen. Dit herinnert aan M. P. asu, hond. Wel is waar wijken de klinkers af, doch eene verwisseling van o en u is in 't F. niet ongehoord, en wat den klinker der eerste lettergreep aangaat, valt op te merken dat eene nog sterker afwijking aangetroffen wordt in 't Ibn. itu, hond<sup>1</sup>, en 't nog zonderlinger Bis. idu.

2. Oso, nauw, eng, gedrongen. Tombul. sěk, O. J. sōk, sěk, en met reduplicatie sěsōk, N. J. sěsěk, en in gewijzigden zin sok; de o in oso is een voorslag, die men in 't Mal. mangāsak, verdringen, terugvindt.

\* OTI, geëindigd, gedaan, op (d. i. ten einde); Tahitioti, Motati. O. J. hěnti, ěnti, hetz.; N. J. ěntek, Mal. hānti.

OVIđA, bedekken; I-OVI-OVI, nest. Uit vergelijking met Sam. ofi, bedekken; ofanga, Mao. owhanga, nest, blijkt dat de i niet tot den wortel behoort; deze is dus ov, Sam. of, Mao. owh, d. i. O. J. hōb, hěb, bedekking, schaduw; waarvan mang-hōbi, beschermen, beschaduwen; N. J. heeft ngahubi, beschermen, beschaduwen, van ahub, dat door verloop als stam beschouwd is geworden; Sumb. heeft mau, d. i. O. J. mahōb.

## R.

RA, «frequently used before the name of a person, by way of respect». Anders gezegd, het vormt, wat men in 't Javaansch noemt, Krama-Inggilwoorden. Volkomen dezelfde functie heeft ra in 't O. J. en Mlg. In 't N. J. zijn nog ettelijke van zulke woorden bewaard gebleven, zooals rama, raka, rayi; O. J. rena, moeder; Mlg. reny. De bewering van Hazlewood

<sup>1</sup> In 't Ibn. wordt de s vóór eene u en a gewoonlijk t, als ware het om 't evenwicht te herstellen omdat elke t vóór i in eene s overgaat.



(1872), dat *ra* is «a contraction of *Ratu*» is even stout als ongerijmd; integendeel is *RATU* (z. d.) samengesteld uit *ra* en *tu*, heer; en verg. *RADI*.

*RĀ*, wat beneden is; *erā*, beneden, onder. Hetzelfde woord als *O. J. rāt*, bijvorm *ḍarat*, *Mal. darat*, *Tag., Bis., Ibn. dagat*. De beteekenis van *F. rā* moet zich ontwikkeld hebben uit die van «(op den) grond», welke *ḍarat* in 't *Jav.*, *darat* in 't *Mal.* heeft. De aequivalenten van dit *ḍarat* zijn: *Bur. darah-e*, *Aru raya*, *Moa rā*, *Letti riā* (met regelmatige omzetting uit *i ra*, ter aarde), *Kisar rō*; het bewijs dat het *F. ra*, en de vormen uit het *Bur. enz.*, met *ḍarat* identisch zijn, is dat *Mal. darat* in 't *Binongka* vertaald wordt met *i wawo*, het gewone woord voor «beneden». *RĀ* duidt ook het Westen aan, in tegenstelling tot het Maleisch taalgebruik, volgens hetwelk *di atas angin*, d. i. «boven den wind» westelijk aanduidt. Voorts is *rā* «lijwaarts, onder den wind», in tegenstelling tot *LAU* N° 1, loefwaarts.

*RABA*, breedte, wijdde. Vgl. *O. J. amba*, *N. J. omba*, breed, wijd; ook subst.; *Mal. rambaq*, uitgebreid.

*RABOT-AKA* of *RABO-KA*, verstrikken; *I-RABO*, strik. *Bat. rambut*, *mangarambut*, verstrikken. De vorm *RABOKA* laat zich verklaren uit *rabotkan*, en veronderstelt dus een bijvorm *kan*, *Jav. dichterlijk kēn*, *Bat. kon* (*hon*), *Mal. kan*, van *akan*, *Jav. akēn*, *Mal. akan*.

*RADI* of *RANADI*, Koningin. Eigenlijk z. v. a. ons «Vrouwe»; uit het eerbiedige *RA* en *ADI*, dame (z. d.). *RAN* is te vergelijken met *O. J. ḍang*, *N. J. ḍan*, bijvorm van *ra* vóór klinkers; bijv. *ḍang ācārya* «de Leeraar»; *ḍanyang* (*ḍanghyang*), schutsgeest.

*RAI*, gezicht. *Jav. rahi*, aangezicht; *Mal. dahi*, *Mao. rae*, *Tond. kirai*, voorhoofd.

*RAKOVA*, omvatten, pakken, vangen. *Bat. dakop*, *Mal. dakap*, omhelzen, omvatten; *Bis. dákop*, *Tag. dakíp*, pakken. De wortel *kěp* maakt ook deel uit van de stammen *Jav. sikěp*, *Tombul. sikop*, *Mong., Ponos., Bent., Sea singkap*, vatten, pakken. Nagenoeg identisch met *F., Bis. en Tag. is Bent. rakup* (voor *ḍakup*), *manakup* (voor *mandakup*, op *Ibn. wijze*), pakken, grijpen; *kup* en *kěp* zijn variëteiten van één en denzelfden wortel.

*RAMAKA*, beschijnen; *RARAMA*, licht (niet donker). *Mal. en Jav. damar*, *Sund. ḍamar*, *Mak. dámarā*, *Bug. dama*, *Rotti dama*, fakkel, licht, hars; *Jav. andamari*, beschijnen, bijlichten. De *k* is onorganisch, tenzij ze dezelfde geschiedenis gehad heeft als de sluitende *k* in 't *Bat. aek* = *Mal. ayar*, *O. J. air*; *ulok* = *Jav. ulěr*. Vgl. *TUNAKA*.

*RAN*, zie *RA* en *RADI*. — *RANADI*, zie *RADI*.

1. *RARA*, pijn, zeer; *RARAWA*, pijnlijk aangedaan. *O. J. rara* en *lara*,

pijn, zeer; alara en malara, adj.; N. J. lara, pijn, zeer, leed; als adj. verbasterd uit alara, pijnlijk aangedaan, ziek; Tombul. rara, rumara; Mlg. rary, marary; in den zin van «jammer» Mak. en Bug. dara. Eene andere uitspraak van RARA is RORO (z. d.).

\* 2. RARA, warm jaargetijde; in damu i rara «a drought when nothing is green». Vgl. Bat. rara, rood. lichtbruin; si rara-on, van de rijst op 't veld «rood er uitzien», alsof zij verschroeid is.

3. RARA, zich bij 't vuur warmen; I-RARA, waar of waarmede men zich verwarmt. Van denzelfden stam als 't vorige.

4. RARA-BOTABOTA, rood; eig. rood van rijpheid of overrijpheid. Bat. rara, rood, lichtbruin. Eigenlijk dus hetzelfde woord als RARA 2 en 3.

RASA, zeer groot; A KA VAKA-IRASA wordt vertolkt met «iets groots, iets wonderbaarlijks», doch tevens opgegeven als synoniem met A KA VAKA-IDINA. Daar dit laatste duidelijk «waarachtig, zeker» beteekent, zal rasa wel niets anders wezen dan Jav. *ḍasar*, grondslag, bodem, waarlijk. Het is evenwel mogelijk dat rasa ook zoo iets als «groot» uitdrukt, dewijl *ḍasar* wortelverwant is met Mal. *bəsar*, groot. De eigenlijke beteekenis van *ḍasar*, rasa, alsook van Tombul. *ləsar*, erf, plein, moet wezen «uitgestrektheid, wat uitgebreid is»; vandaar *bəsar* «uitgebreid, uitgestrekt».

RATU, Heer. Uit het eerbiedige RA en TU 1, heer (z. d.); O. en N. J. ratu of *ḍatu*, vorst; Sumb. ratu, priester; Tag., Bis. *dātu*, Mal. *dātuq*, stamhoofd; Bat. datu, priester; Ponos., Mong., Sang. datu (ratu), koning, hoofd; enz. Kortom, nagenoeg alle Indon. talen bezitten ratu of *ḍatu* nog in den zin van vorst, heer, priester. Ratu mai Bulu is op Fidji de titel van de godheid der veldgewassen.

RAU, bladeren van den kokosboom, ook als dak gebruikt. Andere uitspraak van DRAU (z. d.).

RAVU, verpletteren, doodslaan, slachting, oorlog; VEIRARAVUI, wederk.; VEIRAVU, slachting, moorddadig gevecht. O. J. *rəmpū*, N. J. *rəmpu*, verpletterd, zwaar gekwetst; *rəmpo*n of *rarəmpo*n, elkander te pletter slaan, moorddadig vechten.

RAWA, bereikt, volbracht; RAWATA, bereiken, volbrengen, in staat zijn. Tag. *dāwat*, bereiken. RAWA-RAWA, gemakkelijk; eig. (zeer wel) te bereiken.

RENGU, snuivend kussen. Sang. *ḍengu* (rengu), hetzelfde. Verwant met *ḍengu* en Jav. *sengok*, snuifkus.

RERE, vrees, vreezen. Vgl. Jav. *djəri*h, *djiri*h, *djəreh*, bevreesd, beschroomd.

RI, een enklitisch aanwijzend woordje na naam- en werkwoorden, bijv. *a valé-ri*, 't huis daar; *ongko-ri*, die, dat. Bis. *didi*, hier; Tag. *ḍi* en

ya-đi, deze, dit; en vgl. Bat. *í* «bepalende iets dat bij den spreker of den aangesprokene bekend, of wel door hen vermeld is geworden»; na klinkers wordt in 't Bat. *si* gebruikt; bijv. *disi*, aldaar; *tusi*, derwaarts naar bewuste plaats. In 't Bug. wordt een aanwijzend *e* als een achtergevoegd lidwoord gebezigd: *ěssów-e*, de dag; *ulúw-e*, het hoofd.

RIKA, loopen, springen; RIKAT-A, trans. Jav. *rikat*, rasch, gezwind, vlug.

RIKO, beven; sidderen. Day. *rarigut*, *marigut*, beven, schudden; O. J. *rigarigu*, opgeschrikt; N. J. *regu*, gestoord.

RIVA; zie SAU-RIVA.

RIVI-RIVI, vierkant. Day. *ripi-ripih*, kantig; *paripih*, zijde, kant.

\*1. RO, neerstrijken, nestelen; ROVA, neerstrijken op, nestelen op. O. J. *děpa*, *rěpa*; Sund. *děpa*, *ngaděpa*, voorover vallen; N. J. *rěpa*, Tag. *dapa*. Vgl. ook N. J. *aṇḍěpa*.

2. RO; ROTAKA of VAKAROTA, bevelen. Misschien Ibn. *dob*, bevel; doch zoo deze vergelijking juist is, moet de *z* in VAKAROTA onorganisch zijn.

ROKO, gebogen houding; ROKOVA, eerbiedig buigen voor. Vgl. Jav. *đoko*, Mak. *dongko*, Sund. *đongko*, gebukt, ineengekromd zitten; en Jav. *đěku*, zich eerbiedig voorover buigen, knielen; Bis. *đokú*; vgl. ook Day. *rěkut*, krom naar voren buigen; welks *z* in 't F. ROKOTA, een boog buigen, bewaard kan zijn.

RO-KUITA, naam van eene kwaal. Uit *ro*, verkorting van RORO (z. d.) en *kuita*, inktvisch. Waaraan de kwaal haren naam te danken heeft, is mij onbekend.

RONGO, gehoord worden; RONGOđA, hooren. Bis., MONG. *đongog*, Tag. *đingig*, Sang. *đingihě*, Bent. *ringi*, O. J. *rěngö*, N. J. *rungu*, met de bijvormen *đangět* en *đengěr*, Mal. *dangar*, Mlg. *reny*, Sumb. *rongu*, Kei *děnar*, Aru *rěngar*, Alor *děnga*, Timor *nena*, Sawu *rěngě*, Binongko *pindongo*.

RONGKO-VEINU, de armen samengevouwen hebben wegens de koude; I-RONGKORONGKO, «a present to the child of a chief when newly born»; RONGKOTA «to hug, or carry in the arms; I-RONGKO, a small mat for nursing children on». Vermoedelijk is RONGKO slechts eene andere uitspraak voor, of althans stamverwant met ROKO, gelijk Jav. *đěngku* hetzelfde is als *đěku*, zich eerbiedig buigen, knielen; ook van dieren: met de knieën van de voorpooten op den grond gebogen; vgl. Jav. *siđěku*, op de knieën met voorovergebogen bovenlijf; *siđěkus*, met gebogen knie en samengevouwen beenen; *đěngkul*, knie; O. J. *đěngkulakěn*, samenvouwen (de beenen). Zoowel in RONGKO als in ROKO moet de tweede *o* uit eene *u* ontstaan zijn. Met welken medeklinker de F. vormen eenmaal sloten, is niet meer uit te maken, en dit is dan ook eene zaak van minder belang, daar 't

Jav. voor «knie» zoowel *ḍəŋgkul* als *djəŋgku* zegt; een derde vorm is *Day. rəkut*.

*RORO*, andere uitspraak van *rara*, pijn, zeer. De afwisseling tusschen *a* en *ə* (waaruit later *o*) is geenszins ongewoon; vgl. de opmerkingen daaromtrent onder *Sam. Alelo*.

\**ROVA*, roeiwedstrijd. *N. J. rəbat*, *Krama van rəbut*, wedijveren.

\**ROVE ROVE*, in kleine brokjes snijden. *Mal. robeq*, verscheurd; *mă-ngă robeq*, bij kleine stukjes afscheuren.

*ROVU*, uitspruiten. *Mal. rəbung*, uitspruitsels; van denzelfden stam is *Jav. bung*, *bumbung*, bamboespruiten; *Day. bumbong*, jonge blaadjes.

*RUK-AKA*, verwenschingen uiten, vervloeken. Zonder twijfel van een grondwoord *ruk*, *Jav. ruk*, verdelging. *Ruk-aka* is dus eigenlijk «verdelging uiten», zeggen *κακῶς ἀπολοῖο*, of *Skr. apadhvaṃsayati*.

*RUA*, twee. *M. P. ḍua*.

*RUBE* of *RUBU*, the seat; *dij. Tombul. rumër*, zitten; *rurumër*, *Tond. rërumbër*, de billen. Blijkbaar is *rubu* een minder juiste uitspraak voor *rubo*, hetgeen reeds uit de afwisseling met *c* zou op te maken zijn.

*RURU*, kalm, bedaard, bedaren. *Jav. ruruh*, zacht, bedaard.

*RUSU*, bedorven, verwoest, vernield. *Jav., Sund. rusak*, *Mal. rusaq*, *Mlg. rutsakă*, *Bug. rusa*.

## S.

*SA*, teeken van den Verhalenden Tijd; zie bl. 9 hiervóór.

*SAKIT-A*, uitdagen om te vechten. Zonder twijfel eigenlijk «tergen», want *sakit* is klaarblijkelijk *O. en N. sakit*, pijn; waarvan (*ma*)*ñakit*, kwellen; *Tag., Bis., Ponos. sakít*, *Mal. sákit*, *Ibn., Mong. takít*.

*SALA*, weg, pad. Onregelmatig voor *ḍala*, *Sam. ala*, *Mao. ara*, *Mal., Day. djalán*, *O. en N. J. dalán*, *Bis., Bik., Pon., Mong. ḍalán*, *Tombul. Tont., Tond., Sea lalan*, *Mlg. lalană*, *Tag. daan*, *Bent. ralen*.

*SALANGA*, inhullen; *I-SALA*, hoofddeksel. Vermoedelijk *Jav. saṇḍang*, kleeding; niettegenstaande dit eigenlijk «dracht» beteekent, blijktens *Mal. sandang*, dragen over den schouder; *Day. basandang*, in de hand houden.

*SALATO*, brandnetel. *Mak., Bug. lalatang*, *Mal. djalatang*, *Jav. latəng*, *Bat. latong*, *Sam. lalato* naast *salato*. *SALATO* is een vorm met onvolkomen reduplicatie ter wille der klankafwisseling; zoowel *Mal. dj*, als *F. en Sam. s* moeten hier uit *ḍ* ontstaan zijn.

*SAMAKA*, met de handen wrijven; *SAMARAKA*, insmeren. *Mal. samaq*, insmeren.

*SANGA*, vertakking; zie *BASANGA*.

SANGO, boomtak. Gewijzigde uitspraak van 't vorige.

SANGKAI, een woord gebruikt bij het optellen van vaartuigen; bijv. *wangka sangkai va*, vier booten. Vermoedelijk niets anders dan eene oudere uitspraak en bijvorm van *ðake*, Tag. *sakai*, Tombul. *sake*, bestijgen, aan boord gaan; Tag. *sakayan*, vaartuig; zoodat de zoo even aangehaalde woorden eigenlijk beteekenen: booten, vier vaartuigen. Ter bevestiging van deze verklaring strekt, dat SANGKAI gewestelijk ook «dakvorst» beteekent, en synoniem is met *tokai*. Nu komt *sangkai* vormelijk en ook etymologisch overeen met O. J. *sangke*, waarvoor even dikwijls gezegd wordt *sake*; zoo ook N. J. *sangka* naast het minder gebruikelijke *saka*, hoewel men gewoonlijk het laatste geschreven vindt. Aangezien Jav. *saka* of *sangka* in sommige beteekenissen door *tëka* kan vervangen worden, en F. *tokai* vormelijk aan een O. J. *tëke* beantwoordt, laat het zich gereedelijk verklaren dat ook in 't F. *sangkai* en *tokai* synoniem zijn.

SARA, achter adj. en werkw. gevoegd in den zin van zeer, uitermate; ook «juist», bijv. Handel. 2, 1. Mak. *sarang*, heftig; Mal. *sādaŋ*, juist; Bis. *sađáŋ*, voldoende, gepast; O. J. *sěđěŋ*, zeer, juist; vgl. voor de beteekenis Lat. *satis*, Fransch *assez*.

SARAVA, zien. Sterkere uitspraak van Jav. *sěrap*, *suměrap*, zien, inzien, begrijpen.

1. SASA, tien matten. Vgl. Mal. *sásaq*, grof matwerk, horde.

2. SASA, bladrib van de kokospalm. Misschien voor *sada*, en dan te vergelijken Jav. *sada*, rib van een palmblad.

1. SAU, bevel of verbod van een hoofd; vorst, gebieder. Verwant, zoo niet identisch met Jav. *dawuh*, bevel, gezegde van eenen hoogere tot eenen lagere. In de eerst opgegeven beteekenis synoniem met het stamverwante TABU (z. d.), zoodat VAKASAUTAKA of VAKATABUYA is «den ban op iets leggen».

2. SAU, «a thing to put into the slit of the ear»; SAUNA, dat in 't oor steken. Mal. *subang*, Jav. *suwěŋ*, zeker oorsieraad in den vorm van een dun langwerpig klosje. De stam *saun* is eene omzetting van *suwang*, met verwisseling der nasalen.

SAUĐA, 't net neêrlaten (bij schildpadvangst). Misschien Bis. *sabug*, de benoodigdheden om te visschen in de zee of rivier neêrlaten.

SAUMA, vergelden. Wegens de *m* laat zich dit kwalijk vergelijken met Jav. *sahur*, Mal. *sahut*, Tag. *sagút*, antwoorden, terugbetalen; Day. *tahor*, terugbetalen; eer dus met O. J. *sawung*, waarvan *anawung sih*, de genegenheid beantwoorden.

SAU-RIVA, oogwenk. Uit *riva*, dat «oog» of, evenals Mao. *rewha* «ooglid», moet beteekend hebben; vgl. Ibn. *jipat* (gepalataliseerd uit *đipat*),

turen, milken; in den Tegenw. T. actief: *manipat* (uit *mandipat*), *mangiripat*. Sau zal hier te nemen zijn in den zin van «vallen», Jav. *ḍawuh*, bijvormen *labuh*, *rəbuh*, *djawuh*, enz. Vgl. de Skr. uitdrukking *ḍṛk-pāta*, *blik*.

SAVA, tempel. O. J. *sāmbah*, *sambah* naast *səmbah*, N. J. en Sund. *səmbah*, Tag. *sambá*, naast *simbáhan*, Mal. *sāmbah*, Mlg. *samba* en *somba*, Mak. *somba*, Bug. *sompā*, Bat. *somba*, Ponos. en Mong. *sumba*, Sang. *səmba*, aanbidding, vereering, hulde. Wat het verdwijnen der nasaal betreft, vgl. TAVAYA.

SAVASAVĀ, schoongewasschen; SAVĀ, wasschen; SAVATA, met ingelaschte *ṭ*, wanvorm voor *savā*. Omzetting van Tag., Bis. *basá*, Sawu *bahě*, wasschen; Mak. *basā*, nat; met F. komt overeen Timor en Rotti *savě*. Vgl. SAVU-YA.

SAVU, waterval; afgrond. Naverwant, doch niet identisch met Jav. *labuh*, bijvormen *ḍawuh*, enz., en Tombul. *nawu*, neêrstorten; Bis. *nauḡ*, Ibn. *nabu*, Sang. *nawo*, Sumb. (*kě*) *nabu*, Mak. *nauḡ*. Of de *n* hier de tegenhanger is van een *ṭ* of een *s*, is evenmin uit te maken, als of de *s* in *savu* aan een Jav. *dj* of *s* of *ḍ* beantwoordt.

SAVU-YA, «to dash water against a canoe in washing it». Tombul. *səwu* (voor *səwuh*), Sang. *səbbu*, Tag., Bis. *sóbu*, schuim, blusschen. De klinker der eerste lettergreep wijkt af, doch in Mal. *basuh*, Jav. *wasuh*, wasschen, hetwelk eene omzetting is van den zooeven genoemden stam, komt de *a* te voorschijn; vgl. hierboven SAVASAVĀ.

SAWA, «the beach, or seaside»; MATĀ-SAWA, «the part of the beach where canoes are accustomed to come to land». Bis. *sawang*, geul, lagune, Mal. laag water bij de kust.

SE, bloesem; bloeien. Tombul., Tont., Sea, Tond. *see* (d. i. *sē*), spruit, uitspruitsel.

\*SE-A, scheuren, verdeelen. Vgl. Sumb. *pěsea*, scheiden; *pěsewa*, uitzonderen, Hoogd. ausscheiden; Tombul. *sea*, afsnijden. Doch vgl. ook J. *sewak*.

SELEVA, snijden; I-SELE, mes. Mak. *sele*, dolk; misschien ook Amb. *seit*.<sup>1</sup>

SENGA, neen, niet. Zonder twijfel samengekoppeld uit *se* en NGA (z. d.), en dus in vorming te vergelijken met Skr. *nāhi*, Grieksch *οὐχι*, Lat. *ne*. Se houd ik voor ontstaan uit *ḍe*, d. i. Jav. *de* in *dede*, iets niet zijn; Tombul. *rei* (*dei*), Bik. *dai*, Sam. *le*, niet. Zie verder onder Sam. *le*. Een variant van *se* is *dre* in DREDRE (z. d.).

SERUTA, kammen; I-SERU, kam. Tonsaw. *sosiyud* (voor *səsirud*), Ponos. *sosiyur*, Sea, Tond. *sasurur*, *səsurur*, Tombul. *susurur*,

<sup>1</sup> Het hier volgende SEMA is geschrapt. (Noot van 1916).

regelmatig geredupliceerd uit *sirud*, bijvorm *surud*<sup>1</sup>, *Bis. sulud*, *Tag. suyuḍ*, *Ibn. tugúd*, *Day. sundur*, *Jav. en Bat. suri*. Behalve de varianten *r*, gebrauwde *r* en *ḍ* in 't midden des woords, wisselen de klinkers *i* (*e*) en *u* van plaats; andere voorbeelden van dit laatste levert *lumut* vergeleken met *F. LUMI* (z. d.) en *Sam. LIMU* (z. d.); *Tobasch Bat. anduri*, zeef, met *Dairisch anderu*, *Mal. ñiru*, enz.; *Mal. tidor*, *Mak. tinro*, slapen, met *Jav. turu*, *Tag. tulug*, enz.

*SEUSEUA*, wit van schuim. *Seu* is een zwakkere vorm van *SAVU*, geheel beantwoordende aan *Tombul. səwu* (z. *SAVU*). Hiervan *SEVUKA* «to dash water upon» en *SEVUYA*, sprenkelen.

*SEVA*; *SEVAKA* en *VAKASEVA*, weggagen, haten. Het zal eigenlijk wel «verschoppen», en *se vaki* «hated, or hateful» eigenlijk «verschoppeling» zijn, want *se va* is *Jav. se pak*, *Mal. se paq*, schop, trap.

*SEVUKA*, libare, en *I-SEVU*, libatio; zie *SEUSEUA*.

*SEWA*, *SESEWA*, gek. Synoniem met *LIALIA*, en dus van denzelfden stam als *Jav. ewah*, gek, krankzinnig. Dit is een ander bewijs hoe oud sommige Kramavormen van 't *Jav.* in het *M. P.* zijn.

*SI*, semen genitale. *O. en N. J. sih* of *asih*, *min*, *Day. asi*, *Mlg. asy*; waarvan *o. a. Mak.*, *Bug. mase*, *Tag. kasi*. Opmerking verdient, dat het *Škr. kāmā*, hetwelk de beteekenissen van «min» en «semen genitale» in zich vereenigt, in 't *O. J.* als *kāma* (bijv. *Adiparwan*, fol. 52); en in 't *N. J.* als *kama* in den tweeden zin zoo herhaaldelijk voorkomt. Men mag dit gerust toeschrijven aan een Javaansch, — en zooals uit het *F.* en *Polyn.* blijkt — *M. P.* taalgebruik, en 't *Jav. kama* voor een plaatsvervanger houden van een inheemsch *sih*. In 't *F.* is *si* een tabu-woord. Vermoedelijk was het evenzoo bij de oude Javanen, en werd het daarom vervangen door een vreemd woord, dat altoos minder aanstootelijk klinkt. Wij doen immers juist hetzelfde en nemen bij tabu-woorden de toevlucht tot het Latijn.

*SIASIAWA*, eene plaats geheel en al bederven. *Jav. siyasiya*, zonder iets te ontzien, wreedaardig en willekeurig met iets omgaan; *Day. siak*, *basiak*, woest, woedend; *Mlg. masiakā*, slecht, snood; *Tont. masea*, misdoen.

\* *SIKOSIKO*, gras dat op nieuw uitspruit op eene plaats die pas gewied is. Misschien = *J. sukët*, gras. Ook *O. J.*, gewoonlijk in ruimeren zin: ruig, kreupelhout, enz. Wat de *i* voor *u* betreft vgl. men *Viðo*, navel.

*SILI*, zich baden; *SILIMA*, doopen; *SILISILI*, «a diving». *Jav. silēm*, onderduiken, onderdompelen.

*SINGA*, daglicht, zonnelicht. *Mak. sngara*, daglicht; *Day. singah*, fakkel. Eene andere uitspraak hiervan, *nl. Mal. sínar*, *Tag. sngag*, *Ibn. sinág*,

<sup>1</sup> Daarnaast een varieteit met gebrauwde *r*, *Philipp. g*.

of wel O. J. sinang, schitterend, rood, vindt men terug in 't Sam. sina, blinkend, waarnaast ook senga voorkomt. Uit het bestaan van zulke varianten in zeer nauw verwante talen als F. en Sam., Day. en Tag., mag men gerust het besluit trekken dat de varianten zich reeds in de grondtaal ontwikkeld hadden. De gewone naam van de zon is MATA NI SINGA, oog van den dag, dus feitelijk dezelfde dichterlijke, maar desniettemin populaire uitdrukking, die over 't geheele M. P. taalgebied in gebruik is en derhalve in de grondtaal reeds moet bestaan hebben: Mal. matahari, Mlg. mata-andro, Day. mata 'n andau, Mong. mata in singgai, Amb. le-matai.

\*SINGANA, in de zon bakeren of droogen. De *n* zou bepaaldelijk pleiten voor eene gelijkstelling van singa met O. J. sinang, ware het niet dat de gebrauwde *r* in 't F. geheel uitvalt, en de *n* zeer wel hier eene ingelaschte klank kan wezen.

SIRI, verkeerdt; VEISIRISIRIA, onderling scheef plaatsén. Vermoedelijk Jav. sirih, waarvan firih «naar bezijden af doen loopen»; Tombul. sere, schuin, en siri, hellen.

SIRO, zie TIRO.

SISI, a landslip; SISIV-A, to slip upon. Jav. sisip, scheef; nisip, scheef gaan, afschampen.

SISINGA, vischlucht; gewestelijk: SISIWA. Verwant met Jav. këtjing, stank als van trassi; Day. kasing, stank, als van kattepis; Jav. pësing, pislucht; en batjin, stinken (als visch, enz.); voorts Jav. ising, ngising, Bat. miting, Lamp. mising, kakken. De wortel is dus tjing of tjin, met variant sing. De ba in Jav. batjin, is identisch met het pref. Day. ba, andere uitspraak van ma.

SO, vergadering. Andere uitspraak van OSO (z. d.), O. J. en Tombul. sèk, enz. <sup>1</sup>

SOBU, afkomen, afstijgen, aan wal gaan; sobuta, trans. Verwant met Day. sěwu, afstijgen, afkomen, naar beneden springen. Wat de *t* aangaat, vergelijkte men de verhouding van Jav. lěbět en lěbu, binnengaan, onderduiken. Dat dit lěbu of lěbět, mogelijkerwijze van denzelfden wortel als SOBU en zelfs als een min of meer synonieme afleiding zou kunnen beschouwd worden, volgt 1°. uit het feit dat de woorden voor «binnen» en «diep, laag», bijv. Jav. djěro en dalěm, beide beteekenissen in zich vereenigen; 2°. uit de onmiskenbare feitelijke gelijkwaardigheid der vormen van een geheel ander woord, namelijk Tombul., Tond. sěwu, schuim, uitdooven; hetwelk in 't Sang. sěbbu, Bis. sóbu, Bent. sowu luidt, maar in 't Tont. lěwu, Ponos. lowu. Verder sluit zich aan bij lěbu het met dawuh, enz. verwante labuh en labět, neerkomen.

<sup>1</sup> Een 2° art. So is hier geschrapt. (Noot van 1916).



SOKO, zeilen; sokoti *ḍangi ḍa*, een slechten wind bezeilen; Tombul., Tont., Sea, Tond. *səŋkot*, *suməŋkot*, Tonsaw. *səŋgot*, *suməŋgot*, zeilen.<sup>1</sup>

SOMIḌA, drinken. Daar *t* en *s* in 't F. wisselen, o. a. in *sosomi* of *tomi-tomi*, naam van zekere heester, laat zich vermoeden dat *somiḍa* overeenkomt met Tag. *tamis*, zoet; vgl. *DRAMIḌA* en *KAMIKAMIḌA*. Bij *SOMIḌA* behoort *I-SOMI NI WAI*, bovenlip.

SOMO, vuil, morsig; SOMOSOMOA of SOMOSOMOTA, hetz.; SOMOTA, zwart verwen. Verwant met Jav. *tjəməŋ*, zwart; *tjəmər*, vuil; *tjemot*, vuil, morsig. De stam van 't F. woord zou in 't Jav. luiden *tjəmət*, waaruit *tjemot* zeer wel kan ontstaan zijn, aangezien de *ḍ* vóór nasalen meermalen in eenen helderder klank, *i* of *e*, bijv. *p i n u d j u*, *ḍ e n g ě r*, overgaat, en nu en dan *o* wordt.

SOMU, de zuiger van den inktvisch. Misschien Tombul. *səmur*, muil.

SONOSONOUA, toornig blikkend. Vgl. O. J. *sənō*, *sənən*, glans, schijn; Sund. *sönō*, vuur. Het F. woord is afgeleid met aanhechtsel *an* en beteekent dus eigenlijk: vlammend, vurig (van blik).

SORO, om vrede of vergiffenis smeeken; huldigen; *I-SORO*, wat men aanbiedt als vergoeding, middel om vergiffenis te erlangen; *SOROVAKA* of *SOROWAKA*, voor een ander smeeken. O. J. *sərəh*, o. a. aanbieden; Sund. *soroh*, hulp vragen door iemand goederen aan te bieden; O. J. bijvorm, ook N. J. *suruh*, Mal. *suruh*, boodschap, bevel; Day. *soho*, Tag., Bis. *súgu*, afvaardigen, zenden.

SOROKA, «to push aside with the hands, or to draw a curtain». Jav. *sorog* of *sorok*, van zich afschuiven, voorschuiwen. Eigenlijk m. i. hetzelfde woord als *sərəg*, voortdringen, opdringen, vervolgen in rechten, dat in 't O. J. zoowel *sərəg* als *sərək* geschreven wordt.

SOSA, ongeduldig, vermoeid van de drukte. Vgl. *oḍa* en Jav. *susah*, beslommering, last, bezorgd; en *səsa*, haast; Mal. *susah*, last, zorg, moeite. *Sosā* kan samengesteld zijn uit *sa*, met, en Jav. *usa*; vgl. Jav. *gusah* of *gēsah*, weggagen; het kan echter ook uit Jav. *səsa* + *an* gevormd zijn.

SOSO UḌU, den neus toestoppen; *VAKASOSO*, opstoppen; *VAKASOSONGA*, aanvullen. Jav. *səsəl*, stop, prop; *nəsəl*, toestoppen, dichtmaken. In 't Tombul., Tont., Sea en Tond. beteekent *səsəl* «zuinig», eigenlijk «dicht» (van hand). De *ng* is vermoedelijk uit eene *n* ontstaan; en *l* en *n* zijn evenzeer aan verwisseling onderhevig.

SOSOMI; *I-S.* «a thing planted in the place of another that has died: hence a successor». Klaarblijkelijk is *somi* het O. en N. J. *səmi*, jonge loot, bot, uitbotten, uitloopen. Dat een jonge loot figuurlijk eenen opvolger aanduidt,

<sup>1</sup> Het hier volgende *SOMAI* is geschrapt. (*Noot van 1916*).

strookt geheel en al met de Jav. uitdrukking *nandur* «planten» en fig. «een dorpshef aanstellen». Geheel hetzelfde beeld herkent men in Jav. *sulur*, loot, en plaatsvervanger; de laatste beteekenis in 't Mak., Mal., Sund., Mlg.; de eerste in Day. *suloh*.

SOVA; SOVARAKA, uitgieten. Jav. *sẽbar*, strooien.

SOVETAKA «to break the head in pieces». Misschien Jav. *sẽbet* of *sẽbit*, scheuren, opensnijden, in stukken scheuren.

SUDU, zuigen, vrouwenborst. M. P. *susu*. Zoo ook de verdere afleidingen; voor vaka-SUDUMA, zoogen, zie bl. 317 hiervóór.

SUI, been, Lat. os. Tombul. *ruhi*, Ibn. *dugi*, Sea, Tont., Tond. *rui*, Tons. *duchi*, Letti *ruri*, Bur. *rohi'n*, Kei *luri'n*, Bent. en Sang. *duhi*, Alor *rui'n*, Sumb. *ri*, Rotti *duik*, been, graat; hetzelfde woord als O. J. *rwi*, Mal. en Bat. *duri*, Day. *duhi*, Ponos., Mong. *dugi*, Lamp. *wuy*, Dawalor *wur*, Kisar *ruri*, Binongko *orui*, Sawu *huni*, doorn; in Kisar is *ruri* ook «been», en zoo ook in 't Sawu *rui*, waarvan *huni*, een bijvorm is. De Timoreesche vorm, *nuiv*, is «been». De *s* in 't F. moet ontstaan zijn uit *ð*, en deze laatste moet zich ontwikkeld hebben uit een palatale *d*; deze uit een linguale *d*. Verg. nog DUA 2.

SULI, loot, waterloot; SULISULI, uitspruiten. Zeker wel Jav. *sulih*, plaatsvervanger. Wel is waar is de beteekenis welke het F. vertoont, in *sulih* verloren gegaan, doch naar analogie van Jav. *sulur* (zie onder SOSOMI) mag men aannemen dat *sulih* eenmaal beide beteekenissen in zich vereenigde.

SUSU, MASUSU, «a landslip»; synoniem met SISI. Jav. *susup*, sluipen, insluipen. Vgl. voor den samenhang der beteekenissen 't Engelsche *slip* met het Nederl. *sluipen*.

SUSUNGA, opkweeken. Wijziging van SUDUMA.<sup>1</sup>

## T.

1. TA en TAWA, niet. O. en N. J. *tan*; Mak., Mal., Sang., Rotti, Letti *ta*, Bug. *tä*, niet, on-. Met TAWA laat zich vergelijken O. J. *taya* (eigenlijk: er is niet; vgl. Sund. *aya*, er is), en Timoreesch *kāv* (voor *kava*), Barnusa *kawa*, Kisar *kaa*, Amb. Haruku *taha*. Intusschen zouden de Timor. en verdere vormen ook de aequivalenten kunnen wezen van O. J. *tapwan*. Het Sang. *tawe*, er is niet, geen, niet, lijkt samengesteld te wezen uit *ta* en *we*, Tombul. *weh-*, zoodat het niet met F. *tawa* geheel identisch is. Het waarschijnlijkst acht ik dat TAWA wegens de verwisselbaarheid van *w* en *y* aan O. J. *taya* beantwoordt.

2. TA, TATA, hakken, houwen, kappen, (intr.); TA, ook passief (doch dan

<sup>1</sup> Het hier volgende Suvia is geschapt. (Noot van 1916).

trans. passief); als trans. gebruikt TAYA. Vermoedelijk zijn hier twee wortels: tak en tah dooreengelopen. Wegens 't ondubbelzinnige Mao. tata, kloven, pass. trans. tataki-a, nom. act. tatakanga, is F. tata zeker ook, eensdeels ten minste, hetzelfde woord als Day., Tond. tatak, Tombul., Tag., Bis., Tont., Sea taktak, Mlg. tatakä, kappen, en de varieteit Mal. tătaq, N. J. tětak en tětëk, hakken, afhakken. Anderdeels wijst F. TAYA heen naar een tah, Bis. tatha (voor tatah), tata, kappen, in stukken snijden, N. J. tatah, beitelen; panatah, snijder van poppen. Hoe nauw de twee wortels, met hun varieteiten, verwant zijn, kan ook daaruit blijken, dat Jav. tětëk, waarbij zich onmiddellijk Sund. tēktëk, Bat. toktok, Bug. tēta, Mak. tatta aansluit, evengoed «een beitel» beteekent als tatah. Of TALAKA, in stukken snijden, hetwelk Hazlewood bij TA brengt, wel er toe behoort, is zeer twijfelachtig; zie TATA N° 1. TAVAKA is door hem stellig verkeerdelijk bij TA gevoegd; zie TAVA.

TABA, een der twee zijden, vleugels, partijen. De wortel is Jav. bang, zijde; primaire afleidingen hiervan zijn o. a. timbang, wedergade, tegenhanger, evenwicht, en tambang, touw waaraan een paard aan weërskanten geleid wordt; het moet ook «overzijde» beteekend hebben, blijkens nam-bang, oversteken met een veerschuit; Day. tambang is «het tegemoet gaan» en Day. tamangan is volmaakt hetzelfde als Jav. timbangan, nl. weegschaal. Aangezien Jav. brang, zijde, slechts eene versterkte uitspraak van bang is, behoeft het geene verklaring dat sabrang, eigenlijk slechts eene varieteit van tambang, beteekent «overzijde, overwal» en ñabrang «oversteken, overvaren». Het F. TABA is dus ontstaan uit tambang. Vgl. BĀDUA en BARAVI.

TABAKA, de hand op iets leggen, met de hand drukken. Men zou kunnen denken aan Mal. en Day. tampar, Tag. tam pāl, slag met de vlakke hand, en in dat geval zou de *k* onoorspronkelijk zijn evenals bijv. in RAMAKA van stam ðamar. Doch ik houd het voor niet onmogelijk dat het ware equivalent van tabak is O. J. tāmpak, tampak, N. J. tampak of tampëk. Wel is waar is de gewone beteekenis hiervan «als een vlaag, of met vaart tegen iets aanslaan», doch ook wel «met de hand», o. a. in nēmpak-ake, met de hand tegen iets aanslaan.

TABA-KI-DUA, aan ééne zijde. Uit taba + ki, aan, en dua, één.

TABANA, toevoegen; I-TABANI, toevoegsel, aanvulsel. Mal. tam bah, O. J. bijvorm tām bēh, het toegevoegd zijn, of anders O. en N. J. tambal, N. J. bijvorm tambēl, het ontbrekende aanvullen, bijlappen.

TABONAKA, bedekken, verhullen, voor 't gezicht verbergen; TABONO of TABONGO, verhuld, verduisterd. O. J. tawēng, tinawēngan, katawēngan, verduisterd, verhuld, voor 't gezicht bedekt.

\* TABU, ban, onder den ban; VAKATABUYA, den ban leggen op; Polyn. TAPU. Deze term ook gebruikelijk in Poso: potongo tabu pomali, z. v. a. de voorvaderlijke gebruiken en zeden. Hier vindt men dus de twee als synoniem beschouwde termen bijeen; pomali is natuurlijk Mal. pamali, Bug. pemali, Day. pali, Mlg. fady, Mak. kasipali, Tag. pasubali. Verwant schijnen Bat. robu, verboden, O. en N. J. labuh in den zin van «zich aan iets wijden, devovere», bijv. alabuh pëdjah, zich ten dood wijden. Het is een synoniem en bijvorm van sau, ban (d. i. gebod of verbod), evenals O. en N. J. labuh het is van dawuh en dawah in verschillende beteekenissen; 't zooveen vermelde Bat. robu is etymologisch O. J. rëbuh, bijvorm rëbah, neêrgevallen. Vormelijk is tabu verder de aorist- of substantievorm van 't gewone woord voor «vallen» in de talen der Minahasa, enz.: Tombul. nawu, Sang. nawo, Ibn. nábu, Sumb. (kë)nabu, Mak. naung. De vorm van 't woord voor tabu, verbod, luidt in Tjamsch tabung. De herinnering aan 't feit dat tabu zoowel «ban, bevel, verbod» als «val» beteekende, drukt zich op eigenaardige wijze uit in een symbool bij de lieden van Buru. Wanneer namelijk iemand een bevel van den vorst of de overheid mededeelt, werpt hij zijnen staf op den grond; 't bevel en de stok heeten tabu. Welnu, deze beteekenis van 't woord is ook bewaard gebleven in O. en N. J. tabuh, bijvormen tabëh en tabah, stok voor slaginstrumenten, bekkenstok, hamer; zoo ook is Mal. tábuh, stok om op de gong te slaan, terwijl tabuh larangan, hetwelk eigenlijk slechts eene verduidelijking is van eene der oude beteekenissen van tabuh, beteekent «verbod», of meer nauwkeurig «verbodsbán».

1. TAÐI, zee. M. P. tasik.

2. TAÐI, jongere broeder of zuster. Mal. adiq, adi, O. J. ari, N. J. en Sund. ađi, Lamp. ading, Mak. ari, andi, Bug. anri, andi, Day. andi, Bat. anggi, Ibn. agit, Mlg. zandry, Niasch achi, Tomb., Tond. ari in tuari, Sawu en Alor ari, Timor oli; eene andere uitspraak van ari, ađi in 't O. en N. J. is ayi, over in den Krama-Inggilvorm rayi, waarbij zich 't Binongkoesche ai aansluit. De *t* van TAÐI is karakteristiek voor 't F. en Polyn. (Sam. tei, Mao. tei-na); het is een der vele bewijzen voor de nauwere onderlinge verwantschap dier talen. Wat die *t* eigenlijk voorstelt, is niet zoo licht met zekerheid te beslissen; ik gis dat het een oud lidwoord is; een ander voorvoegsel, even karakteristiek voor eene andere groep der M. P. talen is *u*, in Letti, Amb. wari, Bur. wai, Middel-Ceram wali, Kei waring<sup>1</sup>, Rotti vadi.

<sup>1</sup> De sluitende *ng* vindt men elders in andere verwantschapswoorden terug, Sang. i-amang, vader; Jav. kakang, oudere broer of zuster; Mal. indung, Mak. anrong, moeder; enz. Ook Sam. tamā en tinā veronderstellen, wegens den circumflex, een ouder tamang, tinang.

Dit houd ik eveneens voor een artikel, hetzelfde als Tombul., Sang. *u*. De *g* in Moa *gāri*, Aru *gali* heeft zich vermoedelijk uit die *u* ontwikkeld.

TADU, aangekomen. Jav. *tanduk*, 't juiste punt; de wortel is O. en N. J. *nduk*, *duk*, *tref*; een *tref*; juiste tijd; waarvan *anduk*, *treffen*, *willen treffen*; *dumuk*, tot aan.

TAI, kust, strand. Sawu *dahi*, hetzelfde. Zonder twijfel verwant met Tag., Bis. *tahi*, *naaien*; *tahi* is dus eigenlijk «zoom».

1. TAKA, afkomstig zijn; TAKA-TAKA, oorsprong. O. en N. J. *saka* of *sangka*, N. J. ook *sēka*, afkomst, oorsprong, waar iets van daan komt; een tweelingvorm van Jav. *tēka*, Sal. *takka*, *komen*.

2. TAKA, in TAKA LAILAI, eenige weinige; TAKA LEVU, vele. Etymologisch hetzelfde woord als 't vorige; Jav. *saka* of *sangka*, dienende om 't min of meer onbepaalde van zekere hoeveelheid te kennen geven, zoodat men iets meer of minder dan die hoeveelheid bedoelt, bijv. *saka lima*, ongeveer vijf; *saka satus*, een honderd; *saka sēdela*, eenige oogenblikken.

TAKELO, gebogen, gekromd. Uit prefix *ta* en secundairen stam *kelo*, Jav. *kēluk* of *kēlung*, waarvan *pēngkēluk* of *pēngkēlung*, *buiging*. Een eenvoudigen stamvorm is Jav. *eluk*, *bocht*, *bochtig*; Mak. *elu*, *melu*, *zich kronkelen*.

TAKO, in BU-TAKO, stelen. Tag., Ibn., Bis., Day. *takau*, Mong. *takou*, Tonsaw. *tachau*, Bat. *tangko*, Sang. *tako*, Pamp. *nakau*, Bent. (ma) *nakau*, Ponos. (mo) *nakau*, Niasch (ma) *nago*, stelen.

TAKORI, langs iets schrapen; I-TAKORI, scheermes. Jav. *kērik*, *schraapmesje*, *schrapen*, of Tag., Bis. *kalís*, *schrapen*.

TALE, terugkeeren. Vgl. Ibn. *tali*, *verwisselen*, *opvolgen*, verwant met *toli* en *ulih*, O. en N. J. *tolih* en *ulih*.

TALI-A, vlechten. Vgl. Tombul. *tumali*, *spinnen*; eigenlijk hetzelfde woord als M. P. *tali*, *touw*.<sup>1</sup>

TAMA, vader. M. P. *ama*, of met sluitende nasaal: *amang*.

\*TAMATA, mensch. Amb., Kei, Aru *tamata*, *tumata*, Sang. *taumata*, Bent. *tomata*. Verg. ATANGANE.

TANGA, beurs, zak, netje; TANGAVA, met een netje (visch) vangen. Mischien O. J. en Tag. *tanggap*, *aannemen*.

\*TANGANE, van 't mannelijk geslacht; een man. Hetzelfde als ATANGANE.

TANGI, schreien; TANGI<sup>da</sup>, beschreien. M. P. *tangis*, hetzelfde.

1. TANGKA, dubbelgevouwen; TANGKAVA, dubbelgevouwen. In hoofdzaak hetzelfde als O. en N. J. *rangkēp*, dubbel, dubbelgevouwen, gevoerd (Fransch *doublé*), en *tangkēp*, tegen elkāar aangesloten; Mal. *tangkap*, *pakken*.

<sup>1</sup> Het hier volgende TALIKURA is geschrapt. (Noot van 1916).

2. TANGKA, «used of warriors, coming»; TANGKAVA, «to come upon». Juister zeker «handgemeen worden», want dit is de beteekenis van O. J. a tangkëp of ma tangkëp; in 't N. J. is het «gevat, vaardig». Blijkbaar eigenlijk hetzelfde woord als 't vorige.

TANGKIRI, klinkende; TATANGKIRI-NGKIRI, klingelend. Mal., Mak. giring-giring, Bug. giring-kiring, schelletje.

TANI, verschillend, anders, elders. Van denzelfden stam als YANI (z. d.), Singkansch Form. pani, en verwant met O. J. waneh, N. J. wëneh, verschillend, anders; met aneh, vreemd — eene beteekenis die het F. vertoont in sa dua na ka tani, dat is een vreemd geval! — en maneh, wederom, nog anders; het zou wel vreemd wezen, niet te veronderstellen. Aangezien in 't Jav. maning synoniem is met maneh, en dus F. MANI (z. d.) evengoed met maning als met maneh, gelijk gesteld zou kunnen worden, is het denkbaar dat ook tani, enz. aan een \*taning beantwoorden. Ik geloof evenwel dat tani eerder uit een tanih ontstaan is, en dat de oudste vorm van den stam ook in 't Jav. anih, andere uitspraak van alih, geweest is.

1. TARA-, in TARALIVALIVA, bliksemsnel, en TARA-TUNUŋA, te hard gebraden, is oogenschijnlijk hetzelfde prefix als Day. tara, doch de beteekenis is die van een frequentatief of augmentief van ta; men mag het beschouwen als eene andere uitspraak van Tag. taga, Sang., Tombul. taha; zie bl. 280 hiervóór.

2. TARA, TARAVA, onmiddellijk volgen of voorafgaan. Jav. tarap, in eene rij of reeks geschaard.

TARONGA, vragen (om te vernemen). Tag. ta n o n g, vragen; Day. ta r o n g, bericht.

1. TATA, I-TATA, snippers. Tag. tá tal, Jav., Day., Mal., Sund. ta ta l, Mlg. Sakalawa ta ta l ě, Mak. tá ta la, snippers. Hazlewood schrijft t ā t ā; ik houd dit voor onjuist, daar geen enkele der verwante talen, zelfs diegene er onder welke gewoonlijk den vollen stam herhalen, ta ta l in den opgegeven zin bezigt; wel luidt «afkappen» in het Tag. ta l ta l, en daar i-tā t ā ook vermeld wordt in den zin van «a chopping», vermoed ik dat Hazlewood een ta ta of ta t ā, snippers, daarmee verward heeft. Zie nog TA 2.

2. TĀTĀ, I-TĀTĀ, order, bevel om te werken. Vgl. O. J. ta t ā, N. J. ta ta, regel, orde; Tombul. ta ta r, Tag. ta t ā g, Bis. ta l ta g (reduplicatie met klankafwisseling), in orde schikken, regelen, ordenen. Een secundaire stam is Sang. ta na ta, verordening, waarvan tu ma na ta, bevelen. De lange ā in de eerste lettergreep, zoo het geen fout is, laat zich verklaren uit den vorm in 't Bisaya.

1. TAU, ieder, vóór distributieven, bijv. tau ya dua, ieder één; tau ya rua, ieder twee. TAU is Tag., Bis. ta w u, tau, Mak., Bug., Bis., Tond.,

Sea, Tont. t o u, Ponos., Mong. tau, Sang. tau (in samenstelling), mensch. T a u y a d u a is dus eigenlijk ons «de man één».

2. TAU; VEITAU, vriendschap; I-TAU, vriend. Eigenlijk kennis; met wien men gewoon is (om te gaan). Verwant met Mal. t a h u, leeren kennen, kennen; Jav. t a h u, gewoon zijn, plegen, waaraan rechtstreeks F. DAU (z. d.) beantwoordt. TAU is een bijvorm met eenen medeklinker tot sluiters. Dit blijkt uit I-TAURAKI, boezemvriend, eig. iemand dien men tot gemeenzamen vriend maakt, en uit het Mao. m a t a u r - a n g a, het kennen; zie onder Sam. M a t a u.

3. TAU, vallen (van regen), regenen; TAU $\delta$ A, beregenen. Feitelijk het Jav. d j a w u h, regenen, dat evenzeer, doch op andere wijze, een bijvorm is van d a w u h, d a w a h, vallen. TAU $\delta$ A, de oogen betten, «bathe the eyes», is natuurlijk hetzelfde als TAU $\delta$ A, beregenen; de andere beteekenis «to anoint the eyes» lijkt ietwat verdacht, tenzij de zelf zeer dun en vloeiend is. I-TAU, «a branch thrown down in a place where one has seen a god, done every time one passes the place» is, als men deze omschrijving van Hazlewood voor nauwkeurig houden wil, een verbazend veelzeggend woord. Ik twijfel niet of het beteekent eenvoudig «wat men laat vallen», van t a u, vallen; vgl. Tombul. n a w u, vallen, en de overeenkomstige vormen onder TABU aangehaald.

TAU- $\delta$ OKA, doorboord. Hier is t a u duidelijk synoniem met LAU 2 (z. d.), zoodat beide woorden vermoedelijk tot denzelfden stam behooren, welks vertakkingen zoo menigvuldig zijn.

TAUKE, bezitten, eigenaar zijn. Uit t a u, mensch, man, persoon, en ke, bezitting (zie bl. 269 hiervóór). Het woord moet dus oorspronkelijk een substantief zijn, samengesteld op de wijze van Sumb. t a u - k u k u s, gierigaard, van k u k u s, gierig; Mak. t u - m a n g i n r a n g, schuldenaar. In 't Maleisch doet t u k a n g denzelfden dienst in samengestelde uitdrukkingen als Mak. t u, Sumb. en F. tau; bijv. t u k a n g - t j u r i, leugenaar.

TAUMADA, voorste; en TAUMURI, achterste. Eigenlijk «voorman» en «achterman»; de beteekenis van t a u is in deze en soortgelijke uitdrukkingen zóó verzwakt, dat het woord het karakter van een afleidingselement heeft aangenomen.

TAUR-A, planten op, beplanten. O. en N. J. t a n d u r, Sund. t a n d u r, Sumb. t ō n d u, planten. TAURA, aanvatten schijnt eenen anderen oorsprong te hebben.

TAVA, snijden, intr.; TAVĀ, trans. Misschien verwant met Moa t a w ē, Letti t a w e, of Mal. t ā b a n g, Jav. t ě b a n g, Mak. t a b a n g, snijden, snoeien, houwen.

TAVAYA, flesch. Tag. t a p a y a n, kruik; Mal. t a m p a y a n, watervat.

1. TAVI-A, TAVIRAKA, to brush, to sweep. Tombul. *těpi*; *tuměpi*, vegen; *tětěpi*, bezem.

2. TAVI-A, plechtig ontvangen; I-TAVI, aandeel. Denkelijk Jav. *ta mpi*, ontvangen, iemand ontvangen, onthalen.

TAVUE-TAKA, ankeren; I-TAVUE, steen als anker gebruikt. Van *tavu*, wortel- en zinverwant met Mal. *lábuh*, Jav. *labuh*, het anker laten vallen, ankeren. Eene varieteit van denzelfden stam is Tag. *sáu*, Bis. *sáo* g<sup>1</sup>. Welke beteekenis de *e* in den uitgang heeft, kan ik niet verklaren.

1. TAWA, gevuld, geladen, bewoond. Van den stam *awak* of *wak*, lichaam; waarvan o. a. in 't Jav. *awak ing prahu*, 't hol van een vaartuig; *awak-prahu*, de bemanning van een vaartuig, scheepsvolk; eene afleiding is Jav. *lawak*, buik van een vaartuig. Een bijvorm hiervan met anderen klinker is F. LEWE (z. d.) en Jav. *dewek*.

2. TAWA, zie TA 1. — TAYA, zie TA 2.

TEBE, rand; TEBE NI NGUSU, de lippen. Van denzelfden stam als O. J. *wiwi*, mond; Mal. *bibir*, rand, zoom, de lippen; Day. *biwih*, Mak. *bí-bere*, Bug. *wiwe*, lippen; Tag., Mong. *bibig*, Ponos. *biwig*, mond; Tombul., Tont., Sea., Tond., Bent. *wiwi*, lippen; zoo ook Bur. *vivi'n*, Amb. *hihi*, Aru *bibir*. In 't Mong is *bibig* ook «rand, zijde», waarvoor men in 't Tombul., Tont., Sea, Tond. *těmbir* zegt, Jav. *tambir*, een woord gevormd van denzelfden wortel, met verandering van *w* in *b* wegens den neusklank. Ditzelfde *těmbir*, een voorbeeld van veelzijdig klankverloop<sup>2</sup>, vertoont hetzelfde prefix als F. *tebe*, dat uit *těbe* moet ontstaan zijn. De sterke O. J. grondvorm is *we* (uit *we'*, met gebrauwde sluitletter), waarvan Jav. *lambe*, lip. In *tebenimanga*, schaamlippen, heeft *tebe* denzelfden zin als Bis. *bibig*. Nagenoeg synoniem met TEBE is BATI 2<sup>3</sup> (z. d.), verwant met Jav. *laŋi*, lip. Verg. ook nog BEBE 2.

TEVE, besnijden. Misschien verwant met Tond. *tumewal*, en Tombul., Tond., Sea *tewel* of *těwel*, scherp. De aard der klinkers in deze twee woorden staat niet geheel vast.

TEVURAKI, ontploken of uitgespreid als een bloem of blad. Uit voorvoegsel *te*, Bat. *tar*, Mal. *tär*, enz. en den stam *wurak*; zie onder VURA.

TIKO, zitten. Vgl. Bent. *tikil*, Sang. *tiki* (uit *tikil* blijkens de afleidingen), Tombul., Tond., Tont. *tekkël* (of *těkkël*), rusten.

TILOM-A, slikken; I-TILOTILO, keel. Day. *tělën*, Bat., Bis. *tolon*, Tag. *tilin*, Ibn. *tallán*, Mal. *tălan*, Mlg. *telină*, Niasch *tölö*, Amb. *tong-*

<sup>1</sup> De *g* staat onregelmatig in plaats van *h*; zoo ook in 't Bis. *dąg* = Jav. *dawuh*, en *nąg* = Tombul. *nawu* (voor *nawuh*).

<sup>2</sup> Nl. in 't Tombul. enz. en in 't Jav., alsook in 't Day. *tambiran*, terwijl de *r* normaal is in Mal. *tambirang* (voor *tambiran*). — (Het slot is geschrapt. *Noot van 1916*).

<sup>3</sup> Op p. 27 r. 1 v. o. en p. 28 r. 2 hiervóór, leze men TEBE in plaats van TEVE.



vallen tolo-lo, solo, sele, 't slikken, keel. TILOM heeft zich dus ontwikkeld uit tēlēn.

TIMO, komkommer. Jav. timun, katimun, Day. hantimon, tantimon, Tag. katímon, Bis. atimun, Ibn. asimun, Lamp. antimun, Bat. ansimun, Dair. tjemun, Mlg. tsimundry, Mal. timon, hantimon, mantimon, enz.

\*TINA, moeder. M. P. ina, in a ng. Over de *t* zie bij TAMA en TAŌI. TINA-TINA, wijffe, van vogels; Tombul., Tons. tina, Ponos. toina. In 't Mal. vervat in bētina, vrouwelijk.

TINI, tien. Een als secundaire stam gebezigde afleiding, op de wijze van Jav. sinung, ginahu, binahu, van ti, d. i. nti = ěnti, F. oti. Dat deze gelijkstelling juist is, blijkt uit het feit dat i-tinitini, «einde, besluit», volmaakt hetzelfde beteekent als i-otioti. Een synoniem van O. J. hēnti, ěnti is hantus, verwant met putus en met M. P. ātus, Mal. ratus, enz., honderd. Evenals nu F. tini, eig. ten einde, geëindigd, gebruikt wordt om het getal tien aan te duiden, zoo is van putus, afgedaan, afgeleid de term voor tien in de Ambongsche tongvallen: hutusane, hu-usai, etymologisch «waarbij men eindigt». Voor het verband dat er bestaat tusschen deze termen en 't woord voor honderd, in 't Amb. uton, utun, Bur. utun, Nufoorsch utin, verwijs ik naar mijn opstel over de verhouding van het Nufoorsch tot de Maleisch-Polynesische talen (volgt hierachter in Rubriek V).

TIRI, druppelen. Mal., Bat. tiris, druppen, lekken; Day. tirit, met een dunnen straal vloeien; Bis. tigus, Ibn. sigit, ingieten; Tombul. tihis, uitvloeien, sijpelen, druppen; Tag. tigus, het sap dat uit de kokospalm vloeit; van daar ook het Jav. tirisan, kokosstam, eig. dat, waar uitdruppelt of uitvloeit.

TIRO of SIRO, nederdalen. Uit een voorvoegsel ti of si en ro, Mao. ro, binnen; O. en N. J. ro in djēro, 't diepe en inwendige.

TITI, uitvloeien; TITIVA, uitvloeien of neerdruppen op. Het zij Ponos. titik, of Jav. titis, druppelen.

TOBU, diepte in een water. Vgl. Tombul. Tond., Sea tambu, kolk, vijver. Daar TOBU ook vertolkt wordt met «pool for bathing in», schijnt het ook verwant met Tag. hambú, waarvan hambuhan, plaats waar men zich baadt.

TOTOI, de vrouwelijke scheede. Bis., Tag. toitoi, soort kruik met wijden mond (vgl. F. MANGA), en met korten, nauwen hals.

TOKA, staan, geplaatst zijn; VAKATOKA, noemen, een naam geven aan. Het feit dat het woord voor «stand» ook «naam» beteekent, treft door de overeenkomst met het Jav., waarin djēnēng, zoowel «stand, 't geplaatst

zijn» als «naam» is. Hieruit verklaart zich hoe 't Skr. *avasthā*, positie, in 't Jav. onder den vorm van *awasta*, *wasta* overgegaan, de beteekenis «naam» die het nooit in 't Skr. heeft, kon krijgen. Of TOKA etymologisch hetzelfde woord is als Tombul. *těkkā*, gaan zitten, of met O. J. *těkā*, N. J. *těka*, komen, is eene vraag die vooralsnog onbeslist moet blijven.

TOKA-LLAU, oostenwind. Hierin heeft TOKA klaarblijkelijk den zin van «richting», of, algemeener uitgedrukt, die van 't Jav. voorvoegsel *sa*, bijv. in *sakidul*, ten zuiden; *sangisor*, beneden. Vermits *sa* hier de waarde heeft van het Skr. suffix *tas*, of den ablatief in plaatsbijwoorden, en Jav. *těka* al de beteekenissen van Jav. *sa* vóór richting aanduidende woorden en van Skr. suffix *-tas* uitdrukt, is het geenszins onmogelijk dat *toka* inderdaad in oorsprong één is met Jav. *těka* of *těkan*. LAU is zonder twijfel Mal. *lāut*, O. J. *lodenz.*, zee; waarom dit bij de Javanen het noorden, bij de Madureezen daarentegen het zuiden aanduidt, is begrijpelijk genoeg. Indien de term mocht blijken alleen bij de bewoners van Groot Viti in zwang te zijn, dan zou de verklaring gevonden zijn, want voor de lieden van Mbau, Rewa en de Zuidoostkust van Groot Viti in 't algemeen strekt zich de oceaan werkelijk in 't oosten uit.

TOKARA, bloesem. Uit stam *tokar*, bijvorm van O. en N. J. *sěkar*, bloem, bloesem, en aanhechtsel *an*. Bij denzelfden wortel behooren O. J. *měkar*, ontluiken; en Tag. *bukaḍkaḍ* en *biklaḍ*, Bis. *boklaḍ*, ont-plooien.

TOKONA, stutten; I-TOKO, staak, stut, stok om te boomen. Day., O. en N. J., Tombul. *těkěn*, Mlg. *tehinā*, Tag. *tikín*, Bis. *tokón*, Sumb. *tokung*, Bug. *těkang*, Mak. *takkang*, Mal. *tăkan*, stok, staf, boom (van een schuit).

TOLO, 't midden van het 't lijf, middelrif. Jav. *tělēng*, het midden van iets.

TOLU, drie, M. P. *tělu*.

TONOK-A, prikken in. Tag. *tiník*, Bis. *tonók*, iets prikkends; prikken, steken.

TORO, «clouds appearing to go against the wind». Er zal wel bedoeld zijn «windstilte», O. en N. J. *těřěh*, *těruh* of *těḍuh*.

TOSE, verspreid uiteengaan. Eigenlijk een part. perf. pass. of gerundief van *se*, met prefix *to*, Bat. *tar*, Mal. *tār*. Hetzelfde voorvoegsel ook in TOVURE, ontspringend (van water), weinig of niet verschillend van *vure*; voorts ook, schijnt het, in *tomimi*, uitsijpelen, uitdruppelen (intr.).

TOVA, vlak stuk gronds, Jav. *těbak*, lap of stuk vlakken grond; verwant met Jav. *lěbak*, vlakke, vlakland.

TOVI, «to go fishing and get nothing». De opgegeven beteekenis kan niet nauwkeurig wezen; het woord zal op zich zelf wel niets anders zijn dan

eene andere uitspraak van Jav. tapis, schoon op (zoodat er niets meer overblijft). Dat *a* en *ə* kunnen afwisselen, ziet men uit de homoniemen Mal. tǎpis of tápis, afslaan, en O. J. tapis, N. J. tǎpis, rand.

TOVO; TOTOVO, I-TOVO, gewoonte. Grondvorm van Sam. nofo, Mao. noho, wonen, verblijven, verwijlen. TOVO is O. J. tǎpǎt, bestendig, vast; Tag. tapát, Bis. tápat. In eenigszins gewijzigde beteekenis Ibn. táppot, huisvesten en Bat. topot bezoeken; vgl. ons «logeren» dat nu eens intransitief, dan weer transitief is.

TOVU, rug, romp (gewestelijk). Vermoedelijk Mal. túbuh, lijf, lichaam.

1. TU, heer, in TU-RANGA (z. d.); «tu at the end of words seems to imply greatness, or importance»; hetzelfde woord als in turanga. TU is ǫf Mal. tun, titel van den Bandahara, ǫf tu, dat voorkomt in M. P. ratu, datu, vorst, priester, of beide.

2. TU, staan, er zijn; doch ook in bepaalde gevallen z. v. a. daar, ginds; bijv. sa lako tu, ginds komt hij. Even als de meeste, zoo niet alle woorden in 't M. P. welke het begrip «er zijn» uitdrukken, een plaatsaanduidend woord, nu eens bijwoord van plaats, dan weér aanwijzend voornaamwoord<sup>1</sup>, als ook voorzetsel en werkwoordelijk praedicaatswoord. Het Bat. bezigt tu in den zin van «naar, tot», doch ook in dien van «aan de zijde van»; het Day. in-tu in dien van «in, aan, te, naar». Neemt men in aanmerking dat het Jav. tǎka eenige van de beteekenissen van tu, in tu in zich vereenigt, en dat de ontbrekende om zoo te zeggen aangevuld worden door F. toka, dan zal men den afstand die er tusschen tǎka en toka oppervlakkig beschouwd schijnt te bestaan niet zoo groot vinden. Intusschen zou men ook kunnen denken aan Bis. tuntun, rechtopstaan; Tag. tungtung, met den voet op iets gaan staan; het Sam. tutu pleit hier niet voor, want uit den vorm met nasaal zou tutū voortkomen.

3. TU; zie onder TUNGI en TUTU N° 1.

\*\* 4. TU, als achtervoegsel geeft superlatieve beteekenis. Zie Sam. Tu.

TUA, een woord waarmede kinderen hun grootvader aanspreken. O. en N. J., Mal. tuhan, tuwan, Heer. In ettelijke verwante talen wordt op gelijke wijze «grootvader» door «heer» aangeduid; o. a. Tag. Bis. apú, heer, grootvader; Ibn. afú; Tombul. Tond., Tont., Seaopo; Bent. awu. Dit gebruik is niet beperkt tot M. P. gebied; ook in 't Skr. beteekent ārya Heer, en grootvader; āryā Mevrouw, en grootmoeder.

TUAKA, oudere broeder of zuster. Uit hetzelfde tuhan, tuwan<sup>2</sup> en ka, Jav. ka, of kang, meer gewoon kaka of kakang, doch steeds raka;

<sup>1</sup> Dit laatste gewoonlijk in verbinding met i, o. a. Mal., Tag. itu; als declaratief voegwoord «dat» ook afzonderlijk in 't Ibanag.

<sup>2</sup> Ook in 't Skr. is ārya een gewone betiteling van een ouderen broeder.

Mal. kakaq, Bat. kaka, kakang, (Tobasche uitspr. h a h a, h a h a n g), Day. kaka en aka, Ibn. kaká, Tag. kaka, kakang, Mak., Bug. kaka.

1. TUBU, opschieten, groeien; TUBURA, groeien, opkweeken; O. en N. J. tuwuh, Bug. tuwo, Mak. (in katuwo, gekweekt), Tag., Bis. tubú, Ibn. túbu, Mal. tumbuh, (en tubuh, lichaam), Mlg. en Sumb.umbu, Day. tumbo, Bent. tuwu, Sang. tuwo, Tombul., Tont., Tond., Sea, Tonsaw. tou, Timor tuvu, tūv, Aru tupu (in artupui = Mal. bārtumbuh), Amb. kuhu, (Teg. T. akuhu) ontspruiten, opschieten, groeien, leven. De *r* in tubura is ingeschoven ter vermijding van den hiatus.

2. TUBU, grootmoeder; voorouders. Vermoedelijk twee verschillende woorden. Voor tubu, grootmoeder, zie BU; TUBU, voorouders, daarentegen heeft tot stam M. P. mpu, baas, meester, heer. Tu in 't eerste woord zou hetzelfde bestanddeel kunnen bevatten dat men ook in tama, tina, taði aantreft, en ubu het Bis. umbu kunnen wezen. Het andere woord zou ik geneigd zijn eenvoudig gelijk te stellen met O. J. tēmpu of tampu, Day. tēmpo, Mlg. tompo, Heer, Baas. Het is waar dat men dan F. tobu zou mogen verwachten, doch de *u* zou hier toch licht door invloed van de volgende lettergreep kunnen ontstaan zijn. Denkbaar is natuurlijk ook dat tubu eene pleonastische uitdrukking is, bestaande uit TU, heer (z. d.), en M. P. mpu, op de wijze van ons eigen «heer en meester».

1. TUI, ris, aaneengeregen; TUTUI, aaneenrijgen, vastnaaien. Vgl. Tombul., Tond., Day. suit, stikken, naaien; Tag. súgit, scherp; doch ook Day. tuis, uitsteken, Tombul., Tond. tuis, pandanus (eig. wel prikkel).

2. TUI, koning. Nauwkeuriger Sam. tui, voornaam hoofd, oppervorst. Dit woord is gevormd op dezelfde wijze als Tag. tuai, opperhoofd, waarvan Bis. tomuai, bewind voeren. Tui is vermoedelijk een soort comparatief of augmentatief van tu, terwijl tuai het is van tua. Dewijl de suffixen *i* en *a* n synoniem zijn, en *a* n tot vorming van comparatieven en superlatieven dient, mag men veronderstellen dat *i* in tui en tuai dezelfde waarde heeft. Tui en tuai zouden dus eigenlijk synoniemen zijn van tuhān, tuwan, die ook comparatieven kunnen wezen, volkomen overeenstemmende met Senior en Majoor. De uitdrukking a i-tu i tui, die men bezigt als geen eigennaam volgt, beteekent natuurlijk «de als opperhoofd beschouwde», te vergelijken met het Mal. ya ng di-pārtuwa n, titel van sultans.

TUKA, grootvader; iemand die zeer oud is. Vermoedelijk hetzelfde woord als Mal., Day. tukang, een baas, knap man, enz. Een synoniem van M. P. mpu, pu.

TUKI-A, kloppen, slaan; I-TUKITUKI, hamer, klopper. Amb. tokitoki, tikken, slaan. Tuki is een secundaire stam, waarin *i* hetzelfde uitdrukt als anders de volkomen of onvolkomene herhaling; dus eene veelvuldigheid der

handeling. Jav. *tuṭuk*, Mlg. *totokä*, Bis. *tuktuk*, Tag. *tugtug*, Mal. *tutuq*. De eenvoudige stam zonder *i* komt nog voor in 't Polyn., bijv. in Sam. *patutu*, kloppen (vormelijk = een Mal. *batutuq*), doch Mao. *patuki*, *tuki*. De niet gereduplicateerde vorm is over in Jav. *ṭuk*, klop; Mak. *pantu*, bepaald: *pantuk-a*, knods.<sup>1</sup>

TULE, oorsmeer; *dalinga-tule*, verstopt oor, doof. Gewestelijke uitspraak van DULE (z. d.).

TUNAKA, de ingewanden van dieren uithalen. Verwant met Ibn. *únag*, binnenste, ingewand; Tombul. *unër*, Sea *unëd*, Tond. *unër*, *nunër*, 't midden, te midden; Bis. *unod*, 't binnenste van iets; Bat. *unok*, 't binnenste gedtelte; 't middelste van iets. Een opmerkelijke bijvorm van *unër* in 't Tombul. is *wunak*, merg (van beenderen). Vgl. omtrent de *ê* de opmerking bij RAMAKA, YAKAVI en YALOKA.

TUNI in TUNI-KA, rijkraad; TUNI-DAU, zeeman. Aangezien TUNI-DAU synoniem is met NGONE-DAU, is het duidelijk dat *tuni*, persoon, man, mensch, moet beteekent hebben. Het is Timoreesch *aton*i, Anudha en Mahaga *tinoni*, Nufoorsch *snun*. Deze laatste zijn gevormd met infix in van een secundairen of met aanhechtsel *i* verbonden stam *tuni*, dien we in 't F. als substantief gebruikt aantreffen. De wortel van dit *tuni* vertoont zich in Jav. *wētu*, F. *votu*, voor den dag komen; waarvan o. a. *wëton*, geboortig, voortbrengel, geboorte. *Tinuni* is dus eigenlijk «de voortgebrachte, wat geboren is», Skr. *jāta* of *janman*. De *d* van *dau*, zee, in plaats van *lau*, kan daardoor ontstaan wezen dat tusschen *tuni* en 't volgende woord de genitiesaanduiding stond; uit *tuni'n lau* kan zeer licht *tuni'n dau* worden. Noodzakelijk is die veronderstelling evenwel niet. In *vu tunika*, (niet *vutu nika*, zooals Hazlewood schrijft) herkent men licht *vu*, M. P. *pu*; de uitdrukking beteekent dus eigenlijk «heer rijkraad».

TUNGI, secundaire stam, waarvan TUNGIVA, aansteken (vuur). Sam. *tungi-a*, aangestoken; Mao. *tungitungi*, oven. De eigenlijke stam is duidelijk M. P. *tung*, bijvorm van *tun* en *tu*, welke in sommige talen niet meer uiteen te houden zijn. Voorbeelden van den door nasaal gesloten stam zijn: Sang. *tinung* of *tinun*, gezoden; *matutung*, aangebrand, doch ook *manu*, verbranden; Ponos. *tutungan*, in brand; *mohotutun*, Tonsaw. *tumutun*, branden; Day. *totong*, *manotong*, aansteken, afvuren; Tombul. *tutung*, fakkel. Een van *tung* of *tun* afgeleid woord is Sang. *putung* of *putun*, vuur; dat als nieuw stamwoord behandeld oplevert Mak., Sumb. *mutung*, branden. Voorbeelden van *tu* zie men onder TUTU, N°. 1.

<sup>1</sup> Het hier volgende TUKUNA is geschrapt. (Noot van 1916).

TUNU-TUNU, warm; VAKATUNUNA, opbraden. O. en N. J., Mal., Sumb., Ibn., Mak., Bug. tunu, bakken, blakeren, roosteren; Tont. to no, Tombul. tinono, houtskool.

TURANGA, opperhoofd. Samengesteld uit tu, heer, en ranga, hoog, verheven, in 't F. verouderd, maar nog over in Mao. ranga, Sam. langa, opheffen; maranga, oprijzen; zie onder Sam. Lang a.

TURU, drup, dakdrup; druppen; TURUVA, druppen op. Jav. turuh, Day. turo, Tag. tulu, druppen, lekken.

TUSUNAKA, en VAKATUSA, toonen; TUSI, veelkleurige inlandsche stof. Sam. tusi, aanwijzen, toonen, letter, boek, geschrift; tusitusi, gestreept; Mao. tusitusi, schrijven. Dit is voldoende om te doen uitkomen dat F. TUSI niets dan eene andere uitspraak van DUSI (z. d.) is. De stammen tusi en tusan zijn synoniem, ofschoon het twijfelachtig is of de uitgangen hier wel de gewone achtervoegsels i en an zijn, en volkomen raadselachtig is de verhouding er van tot de met hen en onderling klank- en zinverwante woorden Mal., Jav. tuding, Sumb. tudji, aanwijzen, en Tag. túdu, mikken, wijzen, aanwijzen, hetwelk vertegenwoordigd is in 't Jav. door de tweelingen: tudju, mikken, en tuduh, wijzen, aanwijzen; Mak. tjo djo, Tombul. tundu en turu, Ponos., Tond. tundu, Sea tudu, Bent., Tonsaw. turo, Mlg. turu. Het eenigste wat ik durf besluiten is dat in F. Pol. tus-i en tus-an (waaruit tusā) de s eene dj of d vertegenwoordigt. Rechtstreeks bij tusan (vermoedelijk uit tudjan) sluit zich m.i. aan Tont. patuusan<sup>1</sup>, voorbeeld. Voorts zijn verwant Day. tundjik, insnijden (vgl. Pol. tusi, schrijven), tunding, beschilderen (vormelijk echter Jav., Mal. tuding), en tundjok, vinger, Mal. tundjuk, wijzen, aantonen; djari tundjuk, wijsvinger. Voor de Day. beteekenis vgl. Gr. δάκτυλος, digitus.

1. TUTU; I-TUTU, brandstof<sup>2</sup>; TUTUAKA, ontsteken, in vlam zetten. Van den wortel tu, zwakkeren vorm van tung of tun (z. TUNGI). Voorbeelden van tu zijn: Sang. manu, verbranden; Day. tino, aangebrand; Mak. tino, gaar.

2. TUTU, «the border or edge of a thing; the corner of a thing; fins of a fish». Dit is een lastig woord. Is het O. J. tutuk, snuit, bek, of O. en N. J. tutug, eindpunt? of O. J. tungtung, tuntung, punt, uiteinde; Mal. tuntung, punt van een kris; N. J. tipje, punt? Het Sam. tútū, «to reach

<sup>1</sup> De verdubbeling der klinkers duidt in 't Tont. eene eigenaardige rekking aan; u u bijv. klinkt nagenoeg als uë; aa als aë. Zonder twijfel is uit zulk eene gerekte uitspraak voortgekomen Tag. kain, Bis. kaon, beide uit kaën, dit uit kan, uitgesproken als in 't Tombul., nl. tussehen kân (Nederl. kaan) en kan in.

<sup>2</sup> Misverstaan door Hazlewood.

the end» komt in beteekenis volkomen met Jav. *tu tu g* overeen, ofschoon de accentuatie eerder naar *tu n tu ng* heenwijst. In F. KOTO VAKANATUTU, op de zijde liggen, is *na tu tu* gevormd op de wijze van NADAKU (z. d.), doch ter verklaring van den oorsprong des stamwoords baat ons dit niet.

1. TUVA; hetz. als DUVA (z. d.).

2. TUVA, vlijen, op elkaar plaatsen; TUVA, trans. O. J. *tumpak*, op elkaar liggen; *nu mpak*, opstapelen. Hierbij zal ook wel behooren *i-tu va tu va*, «the stones which surround a house».

## U.

1. UA, vloeien, vloed, golf. O. J. *wāh*, Mal. *bah*, vloed, stroom; N. J. *wawahan*, overstroomd.

2. UA, zenuw, spier, ader; UAUANA, gespierd, sterk. Mal., Bat. *urat*, Day. *uhat*, Tag., Bis., Ibn., Mong. *ú gat*, Tombul. *ohat*, Tond. *oat*, Mlg. *uzatră*, Mak. *ura*, Bug. *urč*, Sumb. *uwa*, Niasch *uwo*, Lamp. *oya*, O. en N. J. *uwat* (in *kuwat*, gespierd, lichaamskracht) en O. J. *wwad*, N. J. *oyo d*, ader, spier, zenuw, vezel, pit, wortel.

UBE, ook. Vgl. O. J. *nguni-weh*, alsook; *u* vermoedelijk Bis. *ug*, en.

UBI-A, bedekken. Andere uitspraak van OVI (z. d.). Ook in 't N. J. is O. J. *hōb*, *hēb* tot *hub* (*ahub*) geworden.

\*UđA, regen. Mal. *húdjan*, Day. *udjan*, O. J. *hudan*, N. J., Bat., Rotti *udan*, Sea *udan*, Ponos., Mong. *uyan*, Tombul., Tont., Pamp., Ibn., Amb., Alor. *uran*, Bik. *oran*, Tag. *ulán*, Bis. *ulan*, Mlg. *urană*, Middel-Ceram *rowa*, Aru *guwon*, Sula *iya*, Timor. *na-ula*. Vgl. de zeer uiteenlopende, hoewel oorspronkelijk identische vormen van dit woord bij Codrington, *The Melanesian Languages* (1885), p. 48.

UđU, aanlanden. Jav. *uđun*, afdalen; secundaire stam Sumb. *purung*, *puru*.

UđU, neus, landtong, kaap. Mal. *hidung*, O. en N. J. *hirung*, *irung*, Bent. *irun*, Tombul. *ngirung*, Mong. *ngiyung*, Tag., Bis. *ilung*, Ibn. en Bat. *igung*, Niasch *ighu*, Sam. *isu*, Day. *urong*, Mlg. *urună*, Sumb. *urung*, neus. De assimilatie van de *i* der eerste lettergreep aan de *u* der volgende, gelijk men in de drie laatste talen en in 't F. opmerkt, is niet vreemd aan andere verwanten, want men vindt haar terug in den bijvorm, die Mal. *hudjung*, Day. *hudjong*. Mak., Bug. *udjung*, luidt, en voor de tweede beteekenis van F. UđU, nl. landtong, kaap, bewaard is.

ULI, roer. Tag. *huli*, Ibn., Bis. *ulin*, achterstevan; Day. *kamburi* en *kambudi*, Mal. *kamúdi*, roer, achterstevan; Mlg. *wudi*, achterstevan. ULI is eene varieteit van *uri*, *wuri*, waarvan MURI (z. d.); zulk een bijvorm is ook Mal. (Jav.) *uđik*, stroomop.

ULI-A of ULI-VA, antwoorden op. M. P. ulih, waarin 't begrip van terug, keeren, ligt.

ULO, worm, made. O. en N. J., Sund., Tont. ulër, Bis., Mong. ulod, Tag. uwo d, Mlg. ulitră, Mal. ulat, Day. urët, Bug. ulë, Mak. olo, worm, made, rups; Bat. ulok, Niasch, ulö, slang.

ULU, hoofd. M. P. (h)ulu. ULU NI KORO, heuvel; vgl. Saleier eenvoudig hulu, heuvel.

UNU, diep in iets gestoken; I-VAKAUNU, «a narrow place for water to escape». Stellig bedoeld M. P. (h)unus (Day. unos, scheede); waarvan o. a. Mal. mǎngunus rotan, gespleten rotting tusschen twee mesjes doorhalen. Vgl. Sam. Unu.

UNUMA, drinken. M. P. inum; vgl. NGUNU.

URA, garnaal; ura-u, kreeft. Mal. hudang, O. J. hurang, N. J. urang, Bat. udang, Mlg. urană, Tont., Tag. en Bis. ulang, Ponos. uyang, garnaal, kreeft.

UTI, penis. Day., Amb., Z.-W. Ceram uti, Bur. oting, Tag., Bis. utin, Ibn. usin (voor utin), Alor, Timor. uti'n, Roti uti, Arugutin, guson, Sula ot.

UTO, merg, pit. Day. untëk, hersenen, merg; Jav., Tombul. utëk, Ponos., Bis., Ibn. utok, Mal., Tag. utak.

\*UTU, verbinding in de lengte, samenvoeging, ontmoeten; veiuturi, elkander ontmoeten, van eind tot eind. Jav. udjur, gestrektheid in de lengte; mudjur, in de lengte; het treft zoo.

UVI, obi. M. P. uwi, huwi.

\*UVUđA, blazen, opblazen; UVU-UVU, de blaas. Vgl. J. ěmpus, geproest; ngěmpus, ngěpus, blazen; en met klinkerverandering impës, blaas van een buffel of rund.

## V.

1. VA, vier. M. P. pat, ěpat.

2. VA, of YAVA, voet; VAđA, treden op. Tag. paha, paa; Bis., Tombul., Sea, Tont., Mong. paa, been, voet; in 't Day. pai, Mlg. fe, M. Ceram hai'n (fain), Timor. hae, onderbeen, voet, poot, vindt men eenen anderen klinker in den uitgang, welke zich ook in 't Sam. wae, been, voet, vertoont. De *w* in 't Sam. wijkt af van den aanvangletter der aangehaalde woorden; het Tomb. ae, Kisar ei'n, Rotti eik, Aru eiād, Amb. ai, voet, poot, hebben in 't geheel geen medeklinker aan 't begin, en Sula yae vertoont eene *y*, die misschien met de Sam. *w* in *wae* te vergelijken ware. Het verband tusschen de laatste en de eerste vormen is duister. Vgl. YAVA. I-YAVA, schoen, behoort bij va, voet.



VADA, dienstmaagd. Jav. padang, kookster, z. a. v. dienstmaagd (Lakon Palasara 34).

VAI, rog (visch). Mal. pari, Tag., Bis., Ibn. pagi, Day. pahī, Amb. en Ceram hari, ali, Bur. hale, N. J. pe (uit pa'i).

VAKA-, prefix. M. P. paka-; zie bl. 288 hiervóór.

VAKAROTA, zie RO 2.

VAKAYARE, van eene ziekte beter worden; zie YAREA.

VAKOTA, vastnagelen; I-VAKO, nagel, spijker. Mal., O. en N. J., Tag., Tombul., Tond., Sea, Ponos., Mong. Day. páku, spijker. De *z* is ingelascht.

VALA, VEIVALA, vechten. Vgl. O. en N. J. suwala, vechten, kampen, gevormd uit su, synoniem met F. vei, en een in 't Jav. verloren, in 't F. bewaard gebleven wala; vgl. ten aanzien der vorming, Jav. sulaya, en O. J. masudakētan = masidakētan, aan elkander grenzend.

VALE, (gewest. bale), huis. M. P. walai.

VALU, oorlogen; VEIVALUTI, met elkander kloppen, Hoogd. sich klopfen, Fransch se battre. M. P. palu, slaan.

VANA, schieten. O. J., Mal., Day. panah, boog, pijl, schot; Sumb., Mak., Bug. pana, boog; Tag. pána, Bis. paná, pijl en boog, daarmee schieten.

VANUA, land. M. P. wanua.

VANGON-A, opwekken. Tag., Bis., O. J., Mal. bangun, Mong. wangon. oprijzen, opstaan, ontwaken; Day. mamangun, oprichten, bouwen; welke laatste beteekenis de oorspronkelijke eenheid van bangun met O. en N. I. wangun, gestalte, figuur (Skr. samsthāna) enz., Tombul. wangun, fraai, Jav. wangunan, bouw, in 't licht stelt; met wangun is rechtstreeks F. YANGO te vergelijken.

VANGKA, teerkost voor de reis. Zie NGKA 2.

VAROTA, vijlen, raspen. Jav., Mal. parut, rasp, raspen; Day. wrijven; Bis. palut, afschrappen, raspen. Vgl. echter ook Jav. barut (wanspelling: barud), schrammen, schaven, krabben.

VASA, dicht bijeen gedrongen. Jav. pasēk, 'tz. Sak als andere uitspraak van sēk, F. oso, komt ook in 't Jav. voor in 't nagenoeg synonieme sēsak, naast sēsēk.

\*1. VATA, gelijk, altgeder. O. j-panṭa, groep, troep. Sund. panta, rang, volgorde; N. J. poṇṭa = O. J. moṇṭa, in groepen verdeelen. F. mata heeft de waarde van een subst. gekregen.

\*2. VATA, rek, schap, halfzolder. Iban, batangan, solera de la casa; Tag., Bis. batang, balk; eene media, en wel een met de *d* verwisselbare klank, is in *t* overgegaan.

VATU, steen, rots. M. P. watu.

VATU-VATU, steenachtig. Hier vervult de verdubbeling van den stam

geheel dezelfde rol als anders de toevoeging van suffix *a n* bij den enkelvoudigen stam.

\*\*VAU, zekere boom, Jav. *waru*, Sund. id. (*Hibiscus tiliaceus*), Bug. *warù*, Mak. *barù*, Day. *baro*, Tag. *balibago*.

VAVA, op den rug dragen; VAVA, trans. O. J. *wawa*, Mal., Ponos. *bawa*, Mong., Tag. *baba*, Sang. *wawa* (*bawa*), op den rug dragen.

VAVATA, gelijke, gelijkheid. Geheel 't O. en N. J. *papaða*, (iemand's) gelijke; evenbeeld <sup>1</sup>.

VEKAI, andere uitspraak van VOKAI (z. d.).

VELAVELA, afschuwelijk, verfoeilijk, beschaamd. In beteekenis O. en N. J. *hila hila*, schandelijk, eene schande, *foeifoei*, *contra fas et mores*, kortom: *tabu*; Tag. *hiya*, eene schande, zich schamen. Vormelijk lijkt *vela* het O. en N. J. *bela*, zich ten dood wijden, vooral: getrouw een hoofd of geliefde in den dood volgen; kortom: Lat. *devotus* in alle beteekenissen. Doch *bela* is vermoedelijk niet afgeleid van *ila* = *hila* en 't voorvoegsel *ba*, ouder *wa*; het is wel synoniem met *labuh* (*pëdjah*), maar *labuh* is ook tijdpoint, seizoen, zoodat *bela* eene eigenaardige begripsbeperking van Skr. *welā*, stonde, ook doodsuur, schijnt te zijn.

VELI, krul, gekruld. Variatie van O. en N. J. *wilët*, verward, omslingerd; en *lilit*, *pëlilit*, omheen geslingerd, gedraaid; Tont. *wilit*, *wiwilit*, draad; Bis. *bilit*, omzoomen.

VELO-VELO, kleine boot. Mal. *bíduq*, Tag. *bilug*, kleine visscherschuit; zonderling Bis. *bilus*, hetz., doch *biluk*, Jav. *beluk*, loeven <sup>2</sup>.

1. VERA, overvloedig. N. J. *bërah*, overvloedig, rijkelijk.

2. VERA, in KAVERA, gebroken; bijvorm van KAVORO: zie VOROTA.

VERE, entangled; VERETA, to entangle. Naverwant met Bal. *wëlët*, omwonden, en met O. en N. J. *wilët* verward. De beteekenis «samenzwering», die *vere* ook toekomt, verbindt het met Jav. *writ*, *wërit*, hetwelk o. a. ook beteekent «zich gesloten houdende, schuw» en «ontoe-gankelijk, door ongewijden niet te naderen».

VESI, naam van een speer; VESIVESIA, hard. Vgl. O. en N. J. *wësi*, *wsi*, Bat. *bosi*, Mal. *bäsi*, Tont. *wasei*, Tombul. en Sea *uwasa ei*, Tond. *uwasei*, Bent. *oasei*, Ponos. *oase*, Sang. *uwase*, *uase*, Timor., Rotti *bësi*, Binongko *ase*, Mong. *watoi*, ijzer; Bis. *wasai*, Ibn. *watai*, bijl. Het verband tusschen «ijzer» en «hard», op zichzelf geen verklaring behoevende, komt duidelijk uit in Jav. *tos*, hard, *to san*, ijzer.

VESU; I-VESU, touw of keten waarmede iemand geboeid is. Jav. *pësù*, bedwingen; Bis. *pisú* (minder regelmatig voor *posú*), drukken, knellen;

<sup>1</sup> Het hier volgende VEKA is geschrapt. (Noot van 1916).

<sup>2</sup> Het hier volgende VELULU is geschrapt. (Noot van 1916).

of Tombul., Tont. pēsut, nauw; Tombul., Tont., Sea, Tond. mēsut, drukken, nippen, persen. Of in Sang. pēsū, mēsū, hetz., eene *z* in den uitgang afgevallen is, laat zich niet met zekerheid zeggen.

VETA, 't beste van iets. Jav. wētah, gaaf, ongeschonden, en met gewijzigde uitspraak en beteekenis bētah, goed tegen iets bestand.

VETAKI, «the sticks placed over a native oven that the food may not be pressed by earth». O. J. patakis, afweer; van takis, N. J. tangkis, Day. takis, afweren.

VEVEKA, vermolmd, wormstekig. Jav. bēbēk, andere uitspraak van bēbak en bijvorm van bubuk, molm, mijt, vormolmd; met aanhechtsel an.

VEWA, zaailing, teelzaad, poteling. Dit woord is, naar alle waarschijnlijkheid eene oude samenstelling, waarvan 't laatste lid is WA, plant (z. d.), en 't eerste òf O. J. wet, wit, begin, kiem; waartoe o. a. het geredupliceerde Mal. bibit (overgenomen in 't Jav.), kweekplantje, behoort, òf een stam wih, weh, waarvan Jav. winih, Sumb. wini, Bug. wine, Mak. bine, Day. biñi, Tag., Bis. binhí, zaadje teelzaadje, kweekplantje, met infix in zou kunnen gevormd zijn.

VIA, willen. De Indon. verwanten hiervan onzeker; zie bl. 296 hiervóór.

VIDA, splijten, breken; VIDA, trans. Jav. bēdah, doorgescheurd, gebroken.

VIDA, hoeveel? O. en N. J., Tomb., Tont., Sea, Tond., Sang., Bik., Sumb., Alor pira, Bis., Bur. píla, Pamp. pilán, Ibn. en Bat. piga, Day. pirā, Mlg. firy, Amb. wira, M. Ceram hilā, Moa, Kisar en Letti woira (voor owira), hoeveel? Bal. pídān, «over hoe lang?» Mak. pirang, hoeveel (te meer)! Tag. zegt ilan, Dawalōr irrē, Borowahing irēn.

VIDI-A, villen; bijvorm VOĐI-A. Van eenen stam viđi, Sang. pisi of pisin, huid, bast; Bent. pisi, schil; pisin, huid. Vođi moet ontstaan zijn uit pēsí, met verzwakking van *i* tot *ě*, wegens den klemtoon der volgende lettergreep.

VIDO, VIDOVIDO, navel. Day., O. en N. J., Tombul. pusēr, Ponos. pusor, Tag., Bis. pusod, Form. pusol, Mong. putod, Ibn. futad, Mal. pusat, Bat. pusok, Mlg. fuitrā, Saleier poso, Sumb. pusū, Bur. pusē'n, Aru vusa, Kei vuhar, Alor kapohoro, Borowahing ta-puhē, navel; Sund. pusōr, Niasch fusō ook navelstreng; welk laatste, behoudens de afwezigheid van de aanvangletter overeenkomt met Sam. uso, Mao uho, navelstreng. De *p* is ook afwezig in Rotti usēk, Timor. osa, Kisar en Moa ohor-ne, ohar-ne, Amb. useune. In geen dezer talen treft men de *i* van 't F. in de eerste lettergreep aan, al ontbreekt het niet aan soortgelijke wijzigingen van den klinker, bijv. in Mal. tidor, Mak. tinro, tegenover 't schier algemeene turu'; Sam. limu, Bat. limut, Day. limot tegen-

over 't meer gewone l u m u t. Vermoedelijk heeft er eene aanleiding bestaan dat men den klinker opzettelijk veranderd heeft, doch welke die aanleiding geweest is, laat zich moeielijk meer opsporen. Ter onderscheiding van VUSO 2 (z. d.) was de wijziging niet noodig, zou men zeggen, daar de s en ð reeds verschillen.

VILI, vruchten lezen; VILIKA, trans. M. P. p i l i h, kiezen; de k is ingelascht, op Mak. en Bug. wijze.

VINAKA, goed. Eigenlijk «te gebruiken, nuttig»; van M. P. paka en infix in; zie bl. 276 hiervóór.

VITU, zeven. M. P. p i t u, zeven.

VOÐA, stuk geslagen (door tegen iets aan te komen), kapot. Jav. p ĕ t j a h, Bis. p o s á, aan stukken, kapot.

VOÐE, pagaaien; I-VOÐE, pagaai. Algemeen M. P.; de voornaamste vormen zijn: Day. b ě s ā i, Bis. b o g s a i, Tag. b a g s a i, Bat. b o r s i, Sund. b o s e h, Tombul., Tond., Tont., Sea, w o l e, Bug. w i s e, Mak. b i s e, Mlg. f i w o y, Sumb. b u s i, pagaai, pagaaien.

VOÐI-A, villen; zie VIÐIA.

VOKAI of VEKAI, kameleon. Mad. b r a k a y, leguaan. Volgens Gatschet is b o k a i in den bergtongval «krokodil», doch er zijn geen krokodillen op Viti. Meent hij soms «leguaan»? De r in 't Mad. woord is naar analogie van Tond. en Sea t o r o k e k, hagedis, tegenover Tombul. t o k e k, Mak., Bug. t o k e, Jav. t ě k ě k, Mal. t o k e q, Sumb. t e k é.

VOLA, geteekend, geschreven; VOLĀ, merken, schrijven; I-VOLA, ietswaarmede gemerkt is; boek. Jav. w ě l a, duidelijk zichtbaar, merkbaar.

VOLI-A, koopen; VOLI-TAKA, verkoopen; I-VOLI, prijs. M. P. w ě l i, koopen, verkoopen.

VONOT-A, water opstoppen; zie BONOT-A.

VONU, schildpad. O. en N. J., Lamp., Bug. p ě ñ u, Mal. en Mak. p a ñ u, Bat. p o n u, Mlg. f a n u, Mong. p o m p o n u, zeeschildpad.

VORAKINA, verduren; VAKAVORAKI, onwillig. Vgl. Jav. p l ě r a k (van een stam p ě r a k), misnoegd kijken, ontevredenheid toonen.

VORI, een afkeer hebben; niet met elkaar willen slapen (van echtelingen); VORITA, trans. O. J. p u r i k, wrevelig zijn, afkeerig worden; N. J. uit wrevel 't echtelijk dak ontvluchten.

VOROTA, breken (vooral brooze voorwerpen); KAVORO, gebroken; bijvorm: KAVERA. Vgl. Sund. p r ě t, knap! (geluid); en Jav. b o r o t, stuk, kapot, lek.

\*VOSA, spreken; VOSAKA, spreken tot; VEIVOSAKI, samenspraak. Sesake v a s a, Fate f i s a of b i s a, Florida b o s a. Van dit woord weet ik geene bevredigende verklaring te geven; aan een M. P. p a u t j a p, O. J. p o t j a p,

uit prefix *pa* en *utja p*, Tag. *usap*, spreken, zou men al licht denken, doch de *h* levert een bezwaar op.

VOTA, aandeel, toedeelen. Vgl. Jav. *patah*, en Bis. *bata*, aandeel, toegewezen taak.

VOTU, verschijnen. O. en N. J. *wētu*, Mak. *batu*, voor den dag komen, uitkomen, ergens van daan komen.

VOU, nieuw; ook jong, in *ḍAURA-VOU* (z. d.). Tomb., Tont., Sea, Tond. *wěru*, Sang. *wěhu*, wuhu, Bent. wuhu (uit *wěhu*), Mak. *beru*; doch met volleren klank in de eerste lettergreep: O. J. *wāhu*, (N. J. *wa-hu*), Ibn. *bagú*, Tag., Bis. *bágu*, Ponos., Mong. *bagu*, Bug. *baru*, Saleier *báu*, Mlg. *wáu*, Bat. *im-baru*, Sumb. *bāra*, Bik. *su-bago*, Mal. *bāharu*<sup>1</sup>, nieuw, jong.

VOVOU of VOUVOU, jong. Tusschen de volledige herhaling en de reduplicatie van den stam schijnt volstrekt geen onderscheid gemaakt te worden.

1. VU, meester, heer; in samenstellingen, zooals VU-VALE, huisbewoners; VU-TUNI-KĀ en VUTUNIYAU, rijkard, eig. heer rijkard, rijke baas. Ook in oneigenlijke samenstellingen, bijv. VU-NI-WAI (z. d.). VU is M. P. *pu*, bijvorm *mpu*, heer, baas, meester. In VU-VALE heeft *vu* eene verzwakte beteekenis, gelijk het Mal. *tukang* en Jav. *djuru* ook zoo dikwijls hebben. Vgl. ons *rik*, Got. *reiks*, vorst, in mannelijke diernamen, als *ganzerik*, en zelfs in *dommerik*.

2. VU, bodem van iets, basis, wortel. M. P. *pung* of *puhun*, 't eerste o. a. in Bug. *pong*, Sang. *pung*, stam; het laatste in O. J., Bis., Mal. *puhun*, begin, stam, boom (al de beteekenissen van O. J. *wet*, *wit*, *wit*, N. J. *wit*); eene samentrekking, of althans kortere vorm van *puhun* is Ibn. *fun*, Day. *pun* in *puna*, in tegenstelling tot Tombul., dat *puna*, «eerste» heeft.

1. VUA, vrucht. O. J. *wwah*, Sumb. *uwa*, Mal. *buwah*, Ibn., Day., Tonsaw. *bua*, Tombul., Tont., Tond., Sea *wua*, Bent. *woa*, N. J. *woh*, vrucht. In de beteekenis van (één) stuk, bijv. *avua ni ivi* te vergelijken met Mal. *sabuwah*, één.

2. VUA, ledig, van de bewoners verlaten. Bis. *buang*, leege kokosnoot, dwaas; Day. *boang*, ledig, onbewoond, vergeefs, hol en in de afleidingen Jav. *tawong* (uit *tawuang*), of *towong*, uit *ta + uwang*, ledig, ledige plaats, en *lowong*, vacant, onbevolkt.

\*VUATA, de veldgewassen, vruchten. Vgl. Sund. *mibuwat*, oogsten; *pibuwatön*, de te velde staande oogst.

VUDI, pisang. O. Jav., Tombul., Sumbawa *punti*, Mak. *unti*, Mlg. *untsi* (ouder*funti*), M. Ceram *vuri*, Moa en Letti *udi*, Rotti *huni*, pisang.

<sup>1</sup> In O. J. plaatsnamen komt *waharu* of *warahu* dikwijls voor.

Opmerkelijk dat ook bij dit woord, evenals bij 't klankverwante *p u s ər*, enz. (zie *viðo*) de aanvangs-*ð* in ettelijke talen is weggelaten. Het is alsof *p u* en *u* in 't begin van een woord reeds in de grondtaal als gelijkwaardig werden beschouwd; zoo zou men ook kunnen verklaren de gelijkwaardigheid van *p u m a t a i* en *u m a t a i* = *m a t a i*, dood, bijv. in Tag.

*VUDUA*, van takken ontbloot. Vgl. Day. *p u d u s*, van top of spits beroofd (o. a. hout).

*Vuða*, rot, verrot; andere uitspraak van *VUSA 2* (z. d.).

*Vuðu*, uiteinde van eenen boog. Twee geheel verschillende woorden schijnen hierin samengesmolten te zijn: Mal. *b u s u r*, Tag., Bis. *b u s u g*, Mak. *b i s o r o*, boog, en Jav. *p u t j u k*, punt, uiteinde. Het waarschijnlijkste is dat de ware vertolking eenvoudig «boog» is.

*VUKA*, vermolmd. Gevormd met achtervoegsel *a n* van eenen stam *w u k*, die deels geredupliceerd, deels met volledige herhaling voorkomt o. a. in Tond., Ponos., Bent. *w u w u k*, Mong. en Jav. *b u b u k*, Mal. *b u b u q*, Mak. *b u b u*, Bug. *b ě b b u*, Mlg. *w u w u k ä*, en Tombul., Sea *w u k w u k*, Bis. *b u k b u k*, molm, mijt.

*VUKOA*, gewestelijke uitspraak, en naar 't schijnt eene verbastering, van 't vorige.

*VUKU*, wijs, wijsheid. Dit bevat in allen gevalle *VU N° 1*, meester, daar *VUKU NI WAI* en *VU NI WAI* hetzelfde uitdrukken. Wellicht eenvoudig «Mijnheer», O. J. *m p u - n g k u*, dat evenals ons woord in den zin van «heer», bijv. in «die Mijnheer», gebruikt wordt. Doch tegen deze gissing pleit, dat het woord niet *v u n g k u* luidt. Of hangt het samen met Jav. *ḍ u k u n*, daar *VUKU* ook z. v. a. Doctor is?

*VULA*, maan, maand. M. P. *w u l a n*. *VULAI*, bij maanlicht visschen. De *u* is uitgevallen, of wel deze afleiding dagteekent eerst uit een tijd toen de stam zijnen eindmedeklinker bereids verloren had.

*VULI*, discere (leerling zijn, zich oefenen); *vuliða*, iets oefenen (iets leeren, *discere aliquid*); iemand oefenen (*docere aliquem*, iemand leeren). Verwant met Tag. *ulit*, herhalen; Sang. *uli*, tellen, vertellen, zeggen, leeren; *la uli k a n*, leerling. Uit de *k* in 't Sang. kan niet met zekerheid opgemaakt worden, dat men als stam *ulik* aan moet nemen. Dit is trouwens een punt van ondergeschikt belang, dewijl *ulit* en *vuli* slechts wijzigingen zijn van den stam *ulih*, *pulih*, waarin 't begrip van «keer», dus van «herhalen» ligt.

*VULOða*, een draad wringen of twijnen. Jav. *pulës*, wringende om-draaien. Hierbij *VULOVULO*, draad, koord.

*VULU*, tiental; alleen nog maar in gebruik bij de veelvouden van tien, bijv. *rua sanga vulu*, 20. M. P. *puluh*, tiental. *Sanga* is een òf met

toegevoegde *a* voorziene vorm van *sang*, één, bijv. in Tag. *sangpuwu*, 10, of *sa*, in waarde = *sang*, 't Jav. *sa*, *sě* in *sapuluh*, en *nga*, dat het meervoud aanduidt o. a. in 't Mao. en Sam.

VULUA, schaamharen. Van M. P. *wulu*, lichaamshaar, veêren, wol. Het aanhechtsel *an* dient of om een collectief meervoud uit te drukken of om te kennen te geven, dat men zeker soort van haar bedoelt.<sup>1</sup>

VULUVULUKA-NI-MATA, oogharen, wimpers. Uit *vuluvulu* + aanhechtsel *an* met ingelaschte *k*; zie boven VULUA.

VUNA, beginnen. Uit M. P. *puhun* of samengetrokken *pūn*, en *an*.

VUNAVUNAWA, sponsachtig. De stam is *vuna*, andere uitspraak van *vunga*, Sam. *pungā*, beschimmeld, Sang. *wungan*, schimmel, Bal. *bungan kahang*, spons; vgl. VUNGA.

VUNI, verborgen; VUNIA, verbergen. M. P. *wuni*, geheim, verbergen.

VU-NI-WAI, geneesheer. Eigenlijk «watermeester, waterdokter, drankjesmeester», uit VU, M. P. *pu* en WAI, water. In 't Sam. heeft *wai* den zin van «geneesmiddel» aangenomen, en datzelfde mag ook wel voor 't F. verondersteld worden.

VUNGA, rots in zee. Het zal eigenlijk wel koraal beteekenen, en hetzelfde woord zijn als Sam. *punga*, koraal. Dit laatste is wederom oorspronkelijk een bijvorm van *pua*, bloem; O. J. *wungah* en *bungah*, Day. *bungāh*, Mal. *bunga*, Sang. *wunga* (*bunga*), Tombul., Pak., Tond. *wunga*, Bent., Tonsaw., Ponos. *bungan* (Sang. *bungan*, schimmel), bloem, en Ibn. *bungá*, Bis., Tag. *búnga*, Bik. *bonga*, vrucht. De vergelijking van koralen met bloemen heeft niets bevreemdends.

VURA, zwellend; VURA-VURA, uitspruitsel; VURAKARAKA, in bloei; vgl. TEVURAKI. Tombul., Bent. *wurak*, Ponos. *wuyak*, Mong. *buyak*, Sang. *wura'ě*, Bik. *burak*, Bis. *bulak*, Tag. *bulaklak*, bloesem, bloem; vgl. Day. *lělak*, hetz.

\*VURAVURA, wereld, aarde. Florida *vure*, volk. Vermoedelijk in oorsprong hetzelfde woord als 't vorige; het begrip van eene ontplooiing ligt er aan ten grondslag; een dergelijk begrip ligt in Skr. *prapañca*.

VURE, uitspuiten; VUREVURE, bron. Mal. *burei*, uitstorten, uitloopen. Verwant met Day. *pura*, uitspuiten; denkkelijk is VURE een secundaire stam, met aanhechtsel *i*, om een veelvuldigheid der handeling te kennen te geven. In 't Day. is met *pura* synoniem *sambur*, en dit herinnert aan Jav. *sumbër*, bron, en *sumur*, put.

VURU, kruimelen. Vgl. Day. *purut*, *urut*, kneden, wrijven. Er moet evenwel opgemerkt worden dat het trans. VURU-YA luidt.

1. VUSA, geslacht; zie YAVUSA.

<sup>1</sup> Het hier volgende VULUVULU is geschrapt. (Noot van 1916).

2. VUSA of VUĎA, rot. Jav. bosok en basah, Mal. busuq, Sumb. musu, Barnusa bula, rot, verrot, stinkend. In verderen verwantschapsgraad staat Tombul. wuruk, Tag., Bis. buguk, Ibn., Mal., Bat. buruk, Mlg. wurukă, O. J. wūk, enz.

1. VUSO, schuim. Mal. en Mak. busa, Sund. buḍah, Bat. bura, Mlg. worry, Tag., Bis. bula. De *o* in VUSO veronderstelt eenen uitgang ěh, die terug gevonden wordt in den bijvorm O. J. wërěh, naast wërō, N. J. uruh.

2. VUSO, de jongste bladeren van den kokos, smal uiteinde of spits van iets; YATE-VUSO, long (uit yate, lever, hart, en VUSO). Day. puso, bloesemknop, vooral des kokospalms; Tombul. pusu, bloesemtroos van den kokos, hart; Bis., Tag. pusu, Ibn. futu, bloesemtroos, hart; Sumb. pusu, hart; Jav. pusuh, long.

VUTI en VUTIKA, haar, wol, veëren. De stam is M. P. wut, o. a. in Ibn. but, meerv. bubut; Sang. uta, Bent. utak, Tonsaw. utach, haar; Tombul. wutwut, Tag., Bis. butbut, Jav. bubut, waarin 't begrip ligt van uittrekken, uithalen (van daar F. vuti-a, haren of veëren uittrekken; gras uittrekken of uithalen); in afleidingen als Jav. rambut, haar, djambut, schaamhaar, enz. Vut-i beteekent dus eigenlijk «uitgetrokken, wat uitgetrokken wordt»; een gelijkwaardige Indon. vorm zou wezen wutan. Wat ka in vuti-ka voorstelt, is niet duidelijk, doch het is klaarblijkelijk een stamwoord, dat in Mao. kaka, een haar, verdubbeld voorkomt.

1. VUVU, ijverzucht, ijverzuchtig, jaloersch. Uit wuwu, dit uit wu-u, wu'u. Ibn. abubu (minder regelmatig voor abugu), Bis. abugú, Tag. (pangi)bughu naast — mbulu, Day. kabĕhu, Mal. tjamburu, Mak. kimburu, Bug. empuru, Sang. kalimburu en kalimbuhu, jaloersch, ijverzucht, nijd.

2. VUVU, fuik. M. P. wuwu.

3. VUVU, modderig, drabbig. Vgl. Jav., Mal. bubur, pap, brij.

## W.

WA, algemeene benaming van kruipplanten. O. J. wwad, Tag. ugať, N. J. oyod, enz.; hetzelfde als UA 2.

WAI, water. O. J. wāy, way, (N. J. we in we-dang), Sumb. wāi, Bur., Ceram wae, Bug. uwae.

WAKA, wortel. Dit sluit zich onmiddellijk aan bij Niasch wa'a, Aru wagĕr, Kei, Amb. wār, Letti war-ni, Z.-W. Ceram waa, bijvorm van Mal. akar, Bal. akah, Mak. aka, Kisar ār-ne, Barnusa ar, Rotti okak, Mao. aka, Sam. aà. Het feit dat zoo nauwverwante dialekten als Kisar en



Letti, alsook F. en Pol. ten opzichte van den voorslag van elkáar afwijken, toont voldoende dat beide vormen reeds in de grondtaal in zwang moeten geweest zijn.

WALE, voor niets, gratis, nutteloos. Mogelijk Jav. *waleh*, eenvoudig, platweg, flauw; doch wegens de beteekenissen van Polyn. WALE eer Mal. *baliq*, Tag., Bis. *bali* of *balik*, Jav. *wali* of *balik*, verkeerd.

WALI, schertsen. Vermoedelijk eigenlijk «keeren», hetzij men dit opvatte als «antwoorden, repartie geven», of als uitspreken of opgeven van wat de Jav. noemen: Wangsalan's; of, waarschijnlijker nog, van beide tegelijk. Immers, *wangsal* is synoniem met *wali*, en van denzelfden, of den verwanten stam *alih*, is Tag. *páli*, woordspeling. Een Krama-vorm van dit *páli* is misschien het welbekende Mal. *pantun*, dat, zonderling genoeg, niet in 't Jav. voorkomt <sup>1</sup>.

WALU, acht. M. P. *ualu*, *uwalu*.

WALUKI, rimpel. Wa moet een formatief zijn, en waarschijnlijk hetzelfde als in Tombul. *walulang*, rimpel.

\* 1. WANGKA, vaartuig, boot. Tag., Bis., Binongko *bangka*, Mong. *wangga*, Bur. *waga*. Het Jav. en Day. *wangkang* heet uit het Chineesch overgenomen, wat onaannemelijk is.

2. WANGKA, brandend, vlammend. Dit herinnert aan N. J. *wongwa* (*wangwa*), bijvorm van *wawa*, Tombul. *waha*, Mong., Tag., Bis., Ibn. *bága*, O. J. *wā*, Mal. *bára*, enz., kolenvuur; doch de *k* blijft dan onverklaard. Zou het samenhangen met O. J. *wangkawa*, stralenkrans?

WARA-I, er niet zijn. Tag., Bis. *ualá*, er niet zijn; etymologisch hetzelfde als O. J. *wwara*, *wara*, Mad. *baḍa*, er zijn; doch N. J. *ora* wederom «niet».

WASA, oceaan. Vermoedelijk eigenlijk «het sop, het nat», Mak. *basa*, nat; Tag. *basa*, wasschen; Ibn. *batá*, *basá*, nat.

WATI, echtgenoot. Jav. *batih*, lid van 't huisgezin; Tag. *kabati*, maker, gezel.

WEKA, bloedverwant. O. J. *wěka*, zoon, telg, kroost.

WERUT-A, schrapen met de hand. Jav. *běrut*, schrammen.

WEWELI, helder, schijnend. Oogenschojnlijk wat men in 't Jav. zou noemen een Kramavorm van O. en N. J. *wela*, *welawela*, helder, duidelijk.

WILIKA, tellen. O. en N. J. *wilis*, tellen. De *k* ingelascht nadat de *s* des uitgangs verdwenen was.

WINIWINI, smal, dun, van dieren; WINIWINI-A, hetzelfde, doch alleen van den nek gezegd. Kwalijk te vergelijken met Jav. *wingit*, deftig, zedig;

<sup>1</sup> Er zijn trouwens, zooals men weet, meer Kramavormen in 't Mal.: *hintěn* (Skr. *hīra*), *djintěn* (Skr. *jīra*).

daar de beteekenis niet past. Misschien hetzelfde woord als M. P. wini, vrouw.

WIRI, ronddraaiing. Jav. wiri, in wirawirj, heen en weer.

## Y.

YA, voornw. 3 pers. M. P. ya.

\*YABA, mat. Day. en Bat. a mak, doch Mlg. lamakă, O. J. lamak, N. J. lemek. Over de *y*, zie 't volgende woord.

1. YAĀA, naam. O. en N. J. haran, aran, Sang., Bent. arēn, Mak. aseng, Bug. asēng, Day. aran (ara), naam; een andere vorm is O. J., Tombul. ngaran, Bis., Tag. ngalan, Ibn. ngagan, Mgl. anarană, Sumb. ngara, enz. De *y* staat hierin en in andere woorden op de plaats waar nu en dan in de verwante talen eene *h* optreedt of optreden kan. Daaruit volgt geenszins met zekerheid dat de *y* uit die *h* is voortgekomen; het kan een voorslag zijn op de wijze van de Slawische *i* (*j*) in *ia z ũ* naast *az ũ*, *ik*; *ia sti*, eten, voor *a d-ti*; *ia gn ũ*, lam, voor *agn ũ*, Lat. *agnus*. Aan den anderen kant is het wel opmerkelijk dat *y* soms bepaaldelijk eene andere letter vervangt, bijv. eene *w* in YANGO; eene *dj* of *đ* in YARE; vgl. het Mlg. lamakă hierboven, waar Day. en Bat. a mak vertoonen<sup>1</sup>; vgl. ook de verhouding van Tombul. atu (eig. ha tu, blijkens atu ha tu), vonk, met Jav. la tu, vuur.

2. YAĀA, slijpen; YAĀĀ, trans. Tag. há sa, Bis. has á, Sund., Mal., N. J. asah, Day., Tombul., Mlg. asa, Mong. ata, slijpen.

YAĀEA, splijten; bijvorm van WASEA, en in beteekenis weinig verschillende van SEA (z. d.). Hier zou *y* uit *w* kunnen ontstaan zijn.

YAĀO, «come to pass», gebeuren; zich uitstrekken. O. J. hadjēng, adjēng, N. J. adjēng, of O. en N. J. adju, voortgaan. YAĀO is dus eigenlijk «voortgang hebben, vor sich gehen»; en voortgaan (tot), d. i. zich uitstrekken.

<sup>1</sup> Zonderling schijnt het dat de Bataks uit het Indisch alphabet wel de letters *i* en *u* overgenomen hebben, maar niet de *a*. Zij schrijven daarvoor *ha*; in schrift onderscheiden zij *i* en *hi*, *u* en *hu*, al spreken zij thans die *h* in 't geheel niet meer uit. Men zou geneigd zijn uit dat alles te besluiten dat hun *a* aan 't begin eens woords anders klonk dan de Indische en de onze. De gedurige verwarring tusschen *a* en *ha* reeds in 't oudste ons bekende Kawi is ook niet voldoende verklaard. Eén ding staat vast, nl. dat de M. P. *a* of *ha* gelijkwaardig is met, of vervangen kan worden door *l*. Dit volgt onwederlegbaar uit het Sangirisch, waarin het een vaste regel is dat *a* of *ha* bij reduplicatie wordt *la-a*, *laha*, en niet *a-a*, *haha*; bijv. *habarē* na reduplicatie wordt *laha bāre*; *aku* wordt *la-aku*. Ook de spir. *lenis* redupliceert met *l*, waarachter evenwel de klinker dikwijls versterkt wordt; dus *idopē* geredupliceerd: *lō-idopē*, gewoonlijk *la-idopē*. Vgl. dit met de verhouding van Tag. *hamug*, dauw, met Bis. *yamug*, Ibn. *namug*, en Jav. *lamur*, en men zal aan de gelijkwaardigheid van *ha*, *ya*, *na* en *la* aan 't begin van een woord niet kunnen twijfelen, al is de physiologische verklaring van 't feit nog te zoeken.

YAKAVI, avond; zoo ook in den bergtongval, waarin YAVI daarentegen «namiddag» uitdrukt. Zoowel 't eene als 't andere houd ik niet alleen voor verwant met Tag., Bis., Ibn. *gabi*, Sang. *hëbbi*, Ponos. *gowii* (identisch met Bis. bijvorm *gabii*), maar voor twee ontwikkelingen van hetzelfde woord behoudens den voorslag van *ya* in 't eerste. De lettergreep *ya* in *yavi* zou dan een anderen oorsprong hebben dan in *yakavi* en gelijkwaardig zijn met de lettergreep *ka*. De letter waarmede *gabi* begint moet nu eens geklonken hebben als de Philippijnsche *g*, waar die uit den gebrauwden triller ontstaan is, dan weër als eene gewone *g*; alleen zóó kan men een Ponos. *gowii* naast een Sang. *h* verklaren. Varianten van één en hetzelfde woord met verwisseling van naverwante klanken moeten reeds in de grondtaal bestaan hebben, zoodat de klankverschillen die men in de verwante talen aantreft grootendeels niet te wijten zijn aan eigenaardige vervormingen van 't oude klankstelsel, maar aan eene keuze uit het erfgoed der vaders. Als men bijv. een Mal. *bukit* met Jav. *wukir* vergelijkt, dan kan er alleen in zooverre van latere klankontwikkeling sprake wezen dat het Mal. eene sluitende media heeft laten overgaan in eene tenuis, maar de media, in dit geval eene linguale *q*, moet het geërfd hebben. Evenzoo heeft de Batak in *aek*, water, niets veranderd dan eene sluitende *g*; welke *g* hij geërfd had, evenals de Maleier de gewone *r* van *a yär*, of anders eene soort van gebrauwde *r* of wat op hetzelfde neêrkomt, eene geschraapte *gh*, iets als de Arabische *ghain*. Vóór de scheiding van Bataks en Maleiers moeten die twee soorten van trillers verward zijn geworden. Het sterkste bewijs voor deze stelling ligt in 't feit dat in één en dezelfde taal beide ontwikkelingen naast elkâar voorkomen. Bijv. Tombul. *unër* is Ibn. *unag*; het Bat. moet *unëg*, met geschraapte *g*, geërfd hebben, welke het heeft laten overgaan in de gewone *g*, en daarna zelfstandig aan 't einde des woords verscherpt tot *k*. In 't Tombul. ging de gebrauwde *r* in eene gewone over, en kon toen niet meer in eene tenuis overgaan. Maar 't Tombul. had ook eenen bijvorm van Ibn. *unag* geërfd, nl. een *wunag*, in de eenigszins gevarieerde beteekenis van merg (van beenderen), en deze vorm ging denzelfden weg op als in 't Bat.: het werd *wunak*. Dat dit ook in 't F. gebeurd is, daarvan strekt ons TUNAKA (z. d.) tot borg, en in YALOKA (z. d.) zullen we een ander treffend voorbeeld ontmoeten, waarbij het tevens duidelijk zal worden dat het Jav. evenals 't Tombul. en F. hier en daar naast de in zijn eigen gebied typische vormen ook andere, die elders karakteristiek zijn, bezeten heeft. Om nu tot YAKAVI terug te keeren, de typische F. vertegenwoordiger van de Philipp. *g* in *gabi* is een klank die anders verdwijnt, doch in 't bewuste woord is ze bewaard, ofschoon verscherpt tot tenuis (ten minste in 't schrift); het F. had dus naast 'abi geërfd een *gabi*, gelijk het Ponos., met gewone *g*. De *y* in *yavi* is

of een voorslag, en dan is *a* volkomen regelmatig en typisch ontstaan uit '*a*', of de *y* vervangt hier op Lampongsche en Mongondousche wijze <sup>1</sup> de gebrauwde *r*, Philipp. *g*, Tombul. en Sang. *h*.

YALA, zich uitstrekken; I-YALAYALA, grens; YALANA, begrenzen. Dit schijnt verwant met O. J. walër, begrenzing.

YALEWA, vrouw, van 't vrouwelijk geslacht, bijvorm van ALEWA. Vergelijkt men Day. habināi, hetz., en hatuā, mannelijk wezen, dan schijnt *y a* = *a* aan een Day. ha te beantwoorden.

YALI, afwezig, verloren, weggegaan. Vermoedelijk Jav. alih, verhuisd.

YALO, schaduw in 't water, schim, een geest, geest. Van denzelfden wortel als ILOVA (z. d.). Van daar YALOVA, wenken, een teeken geven aan.

YALOKA, ei. De verwanten van dit merkwaardigewoord zijn: O. J. hantlū, hantēlū, Day. hantēloh, tantēloh, Tag., Bis. itlúg, Ibn. íllug, Tonsaw. tēluch, Tombul. atēlu, Sea atēdu, Mlg. atody, Sula mantēl, Amb. mantēlu, mantēru, gewestel. tēruē, ēruē, Bent. tuhu, Sang. tēluhē, Mal. tēlor, Aru tulur, Kei tilur, Rotti tolo, Sawu dallu, Sumb. télo, Bur. tēlo'n, M. Ceram tolu'n, Kisar kēru'n, Borowahing aru, Letti ternu (omgezet uit teru'n), Moa teran-ni, Dawalōr peintelgo, Alor taluk-un (voor talug-n), Barnusa takul (met omzetting uit talug), Timor tēko (voor tēkol, tēlog); N. J. en Sund. ēṇḍog. In dit laatste vindt men eene *g* op Philippijnsche wijze, in strijd met den meer gewonen regel, die in O. J. hantlū (uit hantlu') gehandhaafd is. Dezelfde afwijking keert in 't F. yaloka terug, waar *h*, verscherpt uit *g*, tegen den gewonen regel voorkomt, evenals ook in TUNAKA (z. d.). De *a* aan 't einde vindt haren tegenhanger in den Jav. Kramavorm tigan, duidelijk bestaande uit tiga, synoniem van tēlu, + aanh. an. De eerste lettergreep *y a* beantwoordt ondubbelzinnig aan 't han van 't O. J. en Day., of aan de *a* (= ha) in 't Tombul., Sea, Tonsaw., Mlg. De *t* is uitgevallen, waarschijnlijk een gevolg van assimilatie, zoodat yaloka in ouder vorm overgebracht zou luiden hallogan, nog ouder hatlogan of hadlogan of handlogan. Uit een hēndlog, moet ook het Jav., Sund. ēṇḍog, ontstaan zijn. Verder af staan Nuf. pēnōr, uit bēndoru; mēndoru; en Mahaga kindoru, uit tēndoru. De verzwakking van *t* achter de *n* is regel ook in 't Sumb., alsook in 't Nieuw-Grieksch.

YAMATA, verspieder. Natuurlijk van mata, oog, en feitelijk gelijk aan 't Jav. mata-mata, verspieder. De functie van *y a* is onduidelijk; vermoedelijk is 't hier = O. J. *a* of ha, zoodat YAMATA eigenlijk beteekent: «als oog (dienende)».

<sup>1</sup> In 't Mong. klinkt deze *y* in den mond van veel sprekers als eene flauwe gebrauwde *r*.

\* YAME, tong. Sumb. l é m a (omgezet uit l a m e), Amb. l a m a <sup>1</sup>, gewest. m e i (voor a m e i); Moa n a m e, Letti n a m n e, Kisa r n a m a 'n (voor n a m a i 'n), Ceram m e i, tong; Mak. ñ a m e, smaken, proeven. Vgl. Mao. t a m e - t a m e, smekken. Ook hier afwisseling in de eerste lettergreep van a, l a, n a en ñ a.

YANA-YANA, «loosely plaited» van eene mat. «Loosely», d. i. «zoo wat», ligt in de herhaling. Op zich zelf is y a n a klaarblijkelijk eenvoudig M. P. a n a m, vlechten.

YANANAWA, licht op 't water drijven. Het bijbegrip van «licht» ligt in de reduplicatie; y a n a w a komt op hetzelfde neêr als NAWA (z. d.). Van dezen stam is O. J., Mak., Bug. b a n a w a, Timor w ê n a w, b e n a w, Day. b a n a m a, schip; Tag. b a n a b á, plank, scheepsplank.

YANGKA, kruipen. Verwant met Jav. m ê r a n g k a n g, b ê r a n g k a n g, r u m a n g k a n g, kruipen. Hier is y a gelijkwaardig met r a, welk r a echter uit een 'a zou kunnen verlopen zijn.

YANGO, lichaam. O. en N. J. w a n g u n, gedaante; w a n g u n a n, gestalte, bouw; Tombul., Tond. w a n g u n, fraai; vgl. Skr. r ū p a en r ū p a w a t, Lat. f o r m a en f o r m o s u s, voor den samenhang der begrippen. YANGO is slechts eene andere uitspraak van VANGO (zie VANGON-A), gelijk O. en N. J. w a n g u n van b a n g u n. Hier vervangt y a onmiskenbaar w a.

YANI of ANI, weg, heengegaan. Dit moet eigenlijk «elders» beteekenen; het is verwant met TANI (z. d.) en Jav. w a n e h, ander; a n e h, vreemd. Het kan zoowel met het een als met het ander identisch zijn.

YANUYANU, eiland. Op Vanua Levu zegt men hiervoor n a n a n u. Desniettemin veronderstel ik dat y a n u niets anders is dan in 't O. en N. J. w a n u h, gemeenzaam bekend. De twee thans zoo uiteenlopende beteekenissen kunnen zich ontwikkeld hebben uit een woord als ons «wonen», zoodat y a n u eigenlijk ware: woonplaats; w a n u h, iemand met wien men gewoon is om te gaan.

YARANGI, wapentuig. Gevormd met aanhechtsel i = a n, en y a r a n g, Bis. a ð a n g, gereed; waarvan O. J. a ð a n g a n of m a ð a n g a n, gereed, vaartuig; N. J. a ð a n g a n, en meer gewoon ð a n g a n, bereid; Tombul. a y a n g (op Mongond. wijze <sup>2</sup>), waarvan p a p a y a n g, gereedschap. Van den wortel ð a n g komt ook Mal. p a ð a n g, Jav. p ê ð a n g, zwaard. Dat een woord voor gereedschap, tuig, gebezigd is geworden om meer inzonderheid wapentuig aan te duiden, blijkt o. a. uit Jav. d ê d a m ê l. Nog dichter bij YARANGI staat

<sup>1</sup> Amb. heeft meermalen in den uitgang a voor een ouder ai of i, o. a. in m a t a, dood, M. P. m a t a i, of m a t i.

<sup>2</sup> Dezelfde onregelmatigheid ook in 't N. J. in r a y i, doch hier om klankafwisseling te hebben, voor r a ð i, r a r i. Hetzelfde geldt van Tag. y a ð i = Mal. d j a d i, Jav. d a d i.

het aan 't Skr. ontleende woord O. J. sañdjata, wapen; N. J. geweer; Tag. sandata, wapen. Dit is een verbastering van Skr. samyata of samyatta, gereed, uitgerust; dus, in beteekenis, verwant met Bis. aḍang en Jav. aḍangan. Het is geenszins onmogelijk dat het vreemde woord een inheemsch, uit aḍang afgeleid, verdrongen heeft. Immers sommige van de meest alledaagsche uitdrukkingen zijn in 't Javaansch, en nog wel in Ngoko, verdrongen door de Sanskritwoorden, zooals desa, rasa, gēni, enz., soms met eigenaardige uitbreiding van beteekenis.

YARE; VAKAYARE, in gezondheid verbeteren; YAREA, opkweken (eigenlijk: doen gedijen). Day. djari, geworden; mandjari, goed gedijen, tierig staan; Mal. djadi, O. en N. J., Sumb. dadi, Bis. dali, Tag. yaḍi, Mak. djari, Bug. tjadji, Mlg. zari, manjari, worden, gedijen, groeien.

YATE, lever. M. P. atai, hatai (Sund. hate), en met verzwakten uitgang: ati of hati, dat nu eens lever, dan weër hart, en in ettelijke talen alle beide tegelijk beteekent. Opmerking verdient de Form. vorm wate.

YATU-NA, in eene rij plaatsen, I-YATU, rij; O. J. hatur, o. a. regel, schikking; zoo ook N. J., Bat., Mal. atur; Day. atoh, Tag. hatul, overleg, raad; enz. Vgl. Jav. tur, en ook O. J. tutur, overleggen, denken, spreken.

YAUTA, brengen; YAU, goederen. Een secundaire stam hiervan is KAUTA (z. d.).

YAU-YAU, mist, nevel. O. J. hawun-hawun, mist, nevel; Day. dichters-lijk hawon, hemel.

YAVA, voet; hetzelfde als VA N°. 2. Waaruit ya ontstaan is, laat zich voornog moeilijk raden, doch het is in elk geval identisch met de *a* in Tahitisch awae, voet. Men zou zulk eenen voorslag eerder bij VA, vier, verwachten, dan bij «voet».

YAVIT-A, slaan (met eenen stok). O. J. a bit in de verbinding ubat-abit, rechts en links om zich heen slaan; N. J. m o b a t - m a b i t; verwant met abēt en sabēt.

YAVOU, besnijden, besnijdenis. De opgegeven beteekenis kan kwalijk nauwkeurig zijn; het woord moet beteekenen als «een vou», d. i. hier: een jonkman, een vrijer. Men wordt namelijk eerst jonkman door de besnijdenis. Deze bijzondere toepassing van 't woord vou, jong, vindt men terug in de Tag. uitdrukking bago ng tauo, jonkman, jongeling die vrijen gaat.

YAVU, de grond waarop een huis staat. Hetzelfde woord als Mal. dapur, haard; Day. dapohan, Tont., Tond. amporan, Tombul., Sea ramporan, Bis., Tag. dapúg en apúgan, Ibn. dafúg, haard; Jav. ḍapur, aard, stam, zoogen. stoel van bamboe of suikerriet, waarvan de stengels uit één wortel opschieten.

YAVUKAVUKA, tuin. YAVUKA is vormelijk identisch met Day. dapohan

of Tont., Tond. amporan, doch in beteekenis «dat wat bij den yavu, den dapoh behoort». De geschiedenis der *k* is hier dezelfde als in YALOKA.

YAVUSA of VUSA, stam, geslacht, geslachtstreeks. Indien we alleen den vorm vusa kenden, zou men allicht denken dat het eene andere uitspraak was van viðO, d. i. Mal. pusat, enz. navel. Doch het voorgevoegde ya is dan moeilijk te verklaren. Ik vermoed dus dat het eigenlijk «lijn», Fransch lignage beteekent, en met an afgeleid is van O. J. en Bis. apus, Mao. aho, lijn, koord, streng; Bis. en Tag. gapus, Bis. apus, binden, vastsnoeren. Aangezien matangkali synoniem is met YAVUSA, en de eerste term duidelijk samengesteld is uit mata, «gelijkelijk, even», en ngkali, welk ngkali «band» uitdrukt, zoo kan de hier gegeven afleiding van YAVUSA op eenige waarschijnlijkheid aanspraak maken, want F. ngkalina en Tombul. mahapus, Tag. maggapus zijn synoniem <sup>1</sup>.

YAWA, verte. O. J. dawā, 't lang zijn; N. J. dawa, Mlg. lawa. De lange ā in 't O. J. toont dat het woord oorspronkelijk met eene geschraapte *g* sloot; wij vinden deze, tot *k* verscherpt, terug in VEIYAWAKI, ver uit elkander. Voor den samenhang der begrippen is het voldoende te verwijzen naar Lat. *longus*, *longe*, en de daarvan afkomstige Romaansche woorden; alsook op Skr. dīrgha, lang en ver reikend.

---

<sup>1</sup> Het blijft de vraag of er ook niet tusschen apus en pusër eenig verband bestaat.

# LIJST VAN WOORDEN IN 'T SAMOA EN MAORI, MET AANWIJZING VAN HUN VERWANTEN IN 'T FIDJI EN INDONESISCH.

In de volgende lijst zal men alleen *dán* eene verwijzing naar Indonesische vormen aantreffen, wanneer deze niet in de vorige lijst bij 't Fidjiwoord vermeld zijn. — Om de eindelooze herhaling van *Mao*. te vermijden, heb ik de Maorivormen *tusschen haakjes* aangegeven. — De meer gewone afgeleide vormen heb ik onvermeld gelaten, behalve waar ze licht verspreiden over den stamvorm.

## A.

1. A, maar, en: F. *a*.

2. A, lees: à (KA), teeken van den Toek. Tijd; zie bl. 8 hiervóór.

Àà (AKA), wortel, vezel. F. *waka*.

`AI (KAI), eten. F. *kan-i*. De *n* verdwijnt tusschen *a* en *i* regelmatig in 't Polyn. Van den wortel KAN met aanhechtsel *ēn* komt voorts ààNO, vleesch, oorspr. *kakanēn*.

`AAPU, gezwollen. Vgl. F. *bu* in *bu-kete*. De spelling is verdacht, het zal wel *aapu* wezen.

ÀÈ (AKE), klimmen, opgaan. F. *ake*. Grondv. *sakai*, blijkens de afleidingen FANAÈ (WHANAKE), rijzen.

AFĀ, bui, storm; AFATIA door storm belooopen. Tag., Bis. *habagat*, Ibn. *abagak*, Mal. *barat*, M. Ceram *vahata*, Kei *warat*, Alor *wara*, Moa, Letti *wartē*, Aru *apara*, Binongko *bara*, Amb. *halat-o*, Kisar *waraka*, Sula *marabaha*, Sawu *wa*, F. *avā*. In 't laatste schijnt *av* onorganisch te zijn.

AFAFINE, dochter. Daar *fafine* vrouw beteekent, zou AFAFINE eene verkorting kunnen wezen van *ana* (anak) *fafine*. Dat het voorvoegsel *a* de beteekenis zóó zou kunnen wijzen, is niet waarschijnlijk.

AFAINA (AHATIA), door wat gedeerd? Van eenen stam die met Indon. *apa*, wat? overeenkomt, doch waarschijnlijk uit een bijvorm van *apa*, n.l. *sapa* (F. *ava*) ontstaan.

1. AFE, bij iemand onder weg aangaan, ergens aanleggen. Vgl. Jav. *ampir*, hetzelfde.

2. AFE, duizend. Misschien hetzelfde woord als Tag., Bis. *gabi*, Sang.



hëbbi, nacht; in welk geval de overgang der beteekenis dezelfde zou wezen als in Mlg. alinǎ, tienduizend, eig. nacht.

AFI (AHI), vuur. Mal. ápi, Bat. Pamp. en Sula api, Binongko avi, Alor ape, Sumb. épi. Met anderen klinker in den uitgang O. J. en Mad. apuy, Tag., Day. apui, Mlg. afu.

AFI-AFI (AHI-AHI), avond. Vermoedelijk Tag., Bis. gabi, Sang. hëbbi, nacht.

1. AFU, motregen. Dit kan aan Day. hawo, stofregen, beantwoorden.

2. AFU, zich 's nachts dekken; deken. Misschien Mal., Bat., O. J., Day., Tag., Bis. saput, Mlg. safutrǎ, Bug. sampo, bedekken. Aangezien er geen afleidingen worden opgegeven waaruit de oudere sluitletter op te maken ware, en het woord ook niet in 't F. voorkomt, zoodat men alle zekerheid mist omtrent de oorspronkelijke beginletter, blijft de vergelijking onzeker.

3. AFU, heet gestookt, van een oven. Hoogst waarschijnlijk hetzelfde woord als, of althans verwant met Mal. dapur, keuken, haard; Tag., Bis. dapug, Day. dapohan, Tombul. ramporan, Tont. amporan.

AFUA (AHUA), zwanger. Uit voorvoegsel a, O. en N. J. a, Day. ha, en FUA, vrucht (z. d.); dus eig. «met vrucht zijnde».

AFUAFUA, in den staat zijnde van vrucht (foetus). Uit hetzelfde voorvoegsel in den zin van «als» en FUA.

AFULU, overrijp; eig. verrot; AFULUNGA, verrotting. Tombul. wuruk, Mal., Bat. buruk, Mlg. maburukǎ, Bug. amporo, N. J. borok, naast wuk, O. J. wük, Tag., Bis. buguk, Ponos. wuyuk, Mong. buyuk, Sund. biyuk, Bent. wuwuk. Na vergelijking dezer talen mag men opmaken dat reeds in de grondtaal twee variëteiten van hetzelfde woord bestonden, de eene met gewone *r*, de andere met de gebrauwde *r̃*.

AI (AI; in den nomin. w-AI, d. i. o, nominatiefteeken, + ai), wie? F. ðei.

`AI; lees Al (AKI), om iets vragen; in 't Sam. alleen in samenstelling, als prefix: Al-SEE, voedsel vragen; Al-SILA, om visch vragen. AKI is synoniem met het voorvoegsel maki in Tag., Bis., Ibn. Sang.

ĀI; lees ài, in ài-WAO, wild, eig. in de wildernis wonende; àINGA, geslacht, Mao. KAINGA, dorp. F. kai, bewoner (van).

AITU, een geest; AITUA, waar geesten of spoken zijn; Mao. een slecht voorteeiken. Tag., Bis., Ibn. anitu, Bat., Sawu nitu, Mentawai si-nitu, geest, spook.

ALA (ARA), weg. F. sala.

`ALĀ, gladde steen (KARA, basaltsteen). Mal., Sund., O. en N. J., Mak. karang, Bat. harang (gespeld karang), Mlg. harangǎ, rots, zwarte steen, koraal; Day. karangan, kiezel.

ALAALA, tegenwoordig zijn; ALAALAFANGA, het aanwezige gezelschap. Van denzelfden stam als Mal. hádap, Tag., Bis. hađáp, waarvan ook F. ngkarava.

ALAFIA, te bereiken, te halen. O. J. alap, nemen; ook: zoeken, in alap-kěna; Sumb. ngala, vinden; Tag. hanap, halen, zoeken. Day. galap, ontvreemd, is gelijkwaardig met \*kalap of \*kālap. Mao. arahi, leiden, ergens brengen, waarvan arahanga, het leiden, ergens brengen, *kan* vormelijk hetzelfde wezen als een Sam. alafi, doch de *h* zou ook uit eenen anderen klank kunnen ontstaan zijn, en daarenboven vertoont het eene andere beteekenis.

ALASA, vurig begeeren. Vgl. F. lasa?

\*ALELO (ARERO), tong. Tombul., Tont., Tond., Mak., Bug. lila, Ponos., Mong. dila, Bent. rila, Day. djela, Mal. lidah, O. en N. J. liđah, Mlg. en Niasch lela, Tag., Bis., Bat. dila, Dairisch dilah, tong. Van denzelfden stam komt Mao. korero, Hawaii olelo, spraak, taal, gezegde<sup>1</sup>, terwijl reo, taal, woord, slechts eene gewijzigde uitspraak is van rero met uitstooting eener *r*, of liever eener oudere *ʔ*, den klank die zich in 't F. zoo dikwijls ontwikkeld heeft tot *ʔ*, en in het Tonga eindelijk *h* geworden is, in Sam. en Mao. geheel wegvalt. De overgang van *i* tot *e* is in dit woord niet alleen tot het Polyn. beperkt, zooals de aangehaalde voorbeelden uitwijzen; men kan er bijvoegen Ibn. delut, likken, O. en N. J., Bat. dilat, Mal. djilat, Mlg. lelatrā; met anderen sluiters Day. djelap, Bis. tilap (onregelmatig voor dilat), en, oogenschojnlijk zonder sluiters, Tombul., Tond., Tont. sila, Sea dila, Mong. modila. De *u* in Ibn. delut is ontstaan uit eene *ʔ*, zoodat het Ibn. ten opzichte van den klinker der tweede lettergreep met het Pol. overeenstemt. Ook in Sumb. djalli, likken, moet de *i* uit eene doffere letter dan *a* ontstaan zijn. Bij Ibn. delut schijnt zich, wat den vorm betreft, ook Mak. lero, akalero, kauwen, Bug. magalero, aan te sluiten.

`ALI (houten peuluw). F. kali.

ALO (ARO), voorzijde. O. J. harēp, N. J. arēp, Day. taharēp. Eigenlijk slechts eene andere uitspraak van hetzelfde woord dat men in ALAALA ontmoet.

ALOFA (AROHA), liefde, beminnen; ALOFANI, elkander beminnen. O. J. harēp, N. J. arēp, waarbij ook F. ngarova behoort.

AMUIA of AMUTIA, gezegend; Tahitisch AMUI, vermeerderen. Verwant met Jav. imbuh en imbēt, toeneming, vermeerdering, ngimbuhi, ngimbēti, vermeerderen.

AMULI (AMURI), later, naderhand, achter. Zie MULI.

<sup>1</sup> Vgl. Tond. lumila, spreken.

ANGA, span. F. *ð* a n g a. ANGA-WALE, left-handed. Hierin komt de betekenis van «hand» duidelijk uit.

ANGI, waaien; ANGINA, door den wind bewogen. F. *ð* a n g i en *ð* a n g i n a. Angi is wel verwant, maar niet identisch met Indon. *h a n g i n*, *a n g i n*, hetgeen men zonder de hulp van 't F. niet zou kunnen weten. In 't gewestelijk Mao. *k o h e n g i h e n g i*, wind, is de oude beginmedeklinker, na overgang in eene *h*, bewaard gebleven, op Tongasche wijze. De *e* in *h e n g i* is een voorbeeld van Umlaut. Evenzoo in 't synonieme KOTENGITENGI, waarmede in hoofdzaak overeenstemt Sam. *m a t a n g i*, wind. De *t* acht ik ontstaan uit eene media, en wel eene linguale *d*, terwijl de vorm *h e n g i*, *a n g i*, *ð* a n g i berust op een variant met palatale *d* (*dj*); vgl. TIVA = F. *ð*IVA.

ANGO, lijnen trekken, merken; ANGOANGO, beramen. Vermoedelijk oorspronkelijk hetzelfde woord als F. *y a n g o*, gestalte, lichaam, O. en N. J. *w a n g u n*, enz.

ANUSIA, gehaat; andere uitspraak van INOSIA (z. INO). Hieruit blijkt dat *o* en *u* soms verwisseld worden; over de verhouding van *a* tot *i* in dit woord zal gesproken worden onder INOSIA.

AO, daglicht; ASO, dag; doch Mao. in beide beteekenissen AO, Tonga, Florida, Ysabel AHO. In 't F. komt het woord niet meer voor, doch men kan met voldoende zekerheid zeggen dat AO daarin *að*o moest luiden. Tag. *að* a u, Bent. *la* u, Day. *a n d a u*, Mlg. *a n d r o*, Tombul., Tont., Tond., Sea *ẽ* n d o, Bis. *að* l a u (voor *að* a u), Mak. *a l l o*, Ibn. *a g g a u*. Men ziet dat er vormen met en zonder versterking van den medeklinker voorkomen; dat Sam. ASO den medeklinker bewaard heeft, is vermoedelijk het gevolg daarvan dat *a s o* voor *a s s o* staat, welk *a s s o* terugwijst op een *ɲ* d of een variant hiervan, terwijl AO uit een bijvorm *að* a u voortgesproten kan wezen.

Að (AKO, pass. AKON-A), onderrichten. O. en N. J. *a k o n*, bevelen, enz.

`APA, koper (KAPA, lijn, afgesloten kring). Mal., Jav. *k a w a t*, Tag., Bis., Ibn. *k a w a d*, ijzerdraad, enz.

1. APIAPI (APIAPI), nauw, dichtbij, dichtaaneen; APITIA (APITIA), in 't nauw gebracht, aaneengevoegd; Mao. APITI, aaneenvoegen. Wortelverwant met Jav. *a p i t*, Day. *h a p i t*, Sumb. *épiépi*, klemmen; *ngépiépi*, tang; vgl. Bis. *k o m p i t*. De *p* in *a p i* zal wel uit *pp*, en dit uit *mp* te verklaren zijn; vgl. voor de *mp*, behalve Bis. *k o m p i t* ook Tombul., Tont., Tond. *l a m p i t*, Sea *d o m p i t*, klemmen. Misschien is in 't Polyn. een met F. *ð* overeenkomende beginletter weggevallen, en in dat geval ware API = Jav. *d a m p i t*. Vgl. Mao. *k a r a p i t i*.

2. API, logies. Wellicht Mal. *h a m p i r*, genaderd bij iemand komen; Jav. *a m p i r*, onderweg ergens aanleggen.

APULUPULU, kleverig, van pulu, gom, kleverige stof; a pulu pulu tia, met eene kleverige stof bestreken. Zie PULU 2.

`ASI, zekere kwaal. F. ka si, a disease, an abscess.

ASIOSIO, wervelwind. Van denzelfden stam als O. J. h alis yus, N. J. Ie s u s.

ASO, dag. Zie boven bij AO.

`ASO (KAHO), dakspaar. F. ka s o.

1. ASU, putten (water). Jav. a n g s u.

2. ASU (AU), rook. Tag., Bis. a s u, Tombul. s u s u w, Bent. s u w; daarentegen met sluitmedeklinker *p*: Ibn. a t u p (voor a s u p), Mal. a s ä p.

\*ATA (ATA), schemering, schim, beeld. Misschien verwant met M. P. ma ta, oog.

`ATA (KATA), lachen. Van denzelfden wortel als Jav. la ta h, schaterlachen.

ATE (ATE), lever. F. y a t e.

ATEA (ATEA), opgeruimd; ATEATEA, ruim. Dit kan eene afleiding wezen van eenen stam die in 't Jav. t e h, helder, luidt.

ATI, lees àTI (ka ti), bijten. F. ka ti.

ATO (ATO), een huis dekken; ATOF-AI, dekken met; Mao. ATOHIA, te dekken. O. en N. J., Tombul. at ë p, Mong. en Bis. a t o p, Tag. a t i p, Mal. á t a p.

`ATO, korf, doos, zak. F. ka t o.

1. ATU, rij, reeks, rangorde. F. ya t u.

2. ATU (ATU), heen, derwaarts; geeft eene verwijdering te kennen. Vgl. Bat. a d u w i, ginds, ginder (uit a d u + i; zie v. d. Tuuk Tob. Spr. § 141)?

ATUA, God; algemeen Polyn.: Mao., Tah., Marq. id.; Hawaïi a k u a, Tonga ho t u a. Stamverwant met O. J. a t u h a of a t u w a, oud, aanzienlijk; Day. ha t u ä, held, man; Niasch a t u a t u a, vroed, wijs; Mak. to w a, oud, grootvader; Tuwa-longrong, Bug. To wa-longrong, de eerste der voorvaderen. Men zou ook kunnen denken aan Mak. ma t u w a, gelukzalig, machtig, eene niet ongewone benaming van God; dit tu wa schijnt identisch te zijn met Day. tu a h, geluk; waarvan ba t u a h, gelukkig. Aan gezien bij de M. P. volken de vereering der voorouders zoo zeer op den voorgrond treedt, acht ik het niet onwaarschijnlijk dat men met At u a vooral het denkbeeld van oudvader, — de Indiërs zouden zeggen Pitāmaha, eene gewone aanduiding van Brahma den Schepper — verbond. De oorspronkelijke vorm van 't prefix is onzeker; de *a* zou uit eene *ɖa* = O. J. *ɖa*, bijv. in *ɖa tu*, kunnen ontstaan zijn; doch ook in dat geval ware at u a «De Heer», en «De Oudere».

AU (AU), ik. F. a u, M. P. a k u.

`AU, boomstam. F. kau.

AUA (AUA, KAUA), *μῆ*. Ibn. auan, Iloko aoan, er niet zijn.

AU-FANA, boog. Z. FANA.

AWA, doorgang (AWA, kanaal, rivier). O. J. hawan, weg.

1. AWE, zonnestraal. O. J. we, ngwe, van waar sang hyang we, N. J. srëngenge, zon.

2. AWE, geven, nemen, wegbrengen; AWEA, weggebracht. Mao. zegt kawe, kawea, zoodat de ware uitspraak misschien àwe, àwea is. Ik denk dat het woord met O. en N. J. aweh, stam weh, te vergelijken is.

## E.

1. E (E), door. F. e, in, te.

2. E (E), tusschenwerpsel bij den vocatief. F. e.

EFU, EFU-EFU (NEHU, PU-EHU, PU-NENEHU), stof. O. J. lëbū, N. J. lëbu, Mal. dābū, lābū. De e is hier ontstaan òf uit a òf uit ě, welke laatste overgang in 't Mak. zeer gewoon is. Vgl. LEWA = O. en N. J. lawas, en LEWE-LEWE.

`ELE, roode aarde; ÈLE-ÈLE, aarde. F. ngkele.

`ELI (KERI en KARI), graven. F. KELI. De e is hier door Umlaut te verklaren.

## F.

FA (WHA), vier. F. va.

FAà (WHAKA). F. vaka.

FABA (WAHA), op den rug dragen. F. vava.

FAFINE (WAHINE), vrouw, wijfje; Mao. TAMA HINE, dochter. Sang. wawine, Bent. wawinei, Saleier bahine, Mak. baïne, Tont., Sea. wewene, Day. habinai, Z.-W. Ceram mafinai, mahina, bina, N.-O. Ceram mahina, Bur. ěmbina, vina, Tonsaw. bene, O. J. bini, Tag. binibini, Sumb. kawini, wini.

FAFO, I FAFO (WAHO), buiten. Tag. babau, boven, veraf; i babau, boven; Bat. babo, Bug., Tombul. wawo, Mak. bawo. Vgl. wat het verband tusschen de beteekenissen betreft Skr. ud, op, en uit, met Germ. ūt, ons uit, van waar *buiten*.

1. FAI (WHA), rogvisch. F. vai.

\*\*2. FAI, zeggen. Uit fani, Sumb. péni.

\*FALA, pandanus. O. en N. J. paṇḍan, Sumb. panda, Mal. pandan, Tag., Bis. pangdan, Iban. paddan.

FALE (WHARE), huis. F. vale.

FALIU, ten ondergang neigen (van de zon); FĀLIU, 't hoofd wenden. Ik houd het onderscheid tusschen deze vormen voor denkbeeldig; het is Bis. baliu, O. J. waluy, wenden, keeren.

FANA, geweer, schieten; AU-FANA, l. à u - f., boog. F. v a n a. `AU is hout; dus à u f a n a eig. schiet-hout.

FANĀ, mast. F. i - v a n ā.

FANAÈ; zie AÈ.

\*FANAU (WHANAU), kroost, geboren worden, voortbrengen. Ibanag p a - n a u, partida. Eigenlijk omstandigheidswoord, gevormd met prefix p a + nasaal van t a u, Tag., Bis. t a u o, t a u, Sang., Bug., Mak. t a u, Tombul. t o u, mensch; enz.

FANGA, FAFANGA (WHANGAI), voeden, voederen; FANGA-MANU, dierenkwecker, herder. Jav. p a n g a n - i. Van denzelfden wortel, doch anders afgeleid F. v a k a n i, = Jav. p a k a n i.

1. FANGU, FAFANGU, wekken; FANGUA, wakker. F. v a n g o n a.

2. FANGU, flesch. F. v a n g o, kalebas (als flesch gebruikt).

FANUA (WHENUA), land. F. v a n u a.

FAO (WHAO), spijker, pin. F. v a k o.

FĀSI, snijden. F. v a ð i.

FATA (WHATA), schap, rek. F. v a t a.

FATI, gezelschap, partij personen. Vgl. Tag., Bis., O. J. p a t i, gezamenlijk, gelijkelyk; Sang. p a t i - k u, alle.

FATU (KOHATU), steen. F. v a t u.

1. FAU, de hibiscusplant. F. v a u.

2. FAU, binden. F. v a u ð a.

FÈ, duidt wederkeerigheid aan. F. v e i.

FETŭ, ster. Sang. w i t u ě n, w i t u n, Tag. b i t u i n, Bis. b i t u o n, Ibn. b i t u n, Bug. w i t o e n g, Mak. b i n t o e n g, Sula v a t u i.

1. FIA (HIA en gewest. WHE), willen. F. v i a.

2. FIA, hoeveel (HIA en HIRA, veel, talrijk; EHIA, hoeveel?). F. v i ð a.

1. FILI, FILIFILI (WHIRIWHIRI), kiezen. F. v i l i.

2. FILI, vlechten; FILIFILI, verwikkeld; Mao. P O W H I R I W H I R I, draaien. Vgl. F. v i r i t ā - l a w a l a w a, spinneweb; Tombul. w i w i l i t, draad.

FILO, draad; vermengd met. Van denzelfden stam als F. v u l o ð a. Eene afleiding van filo is MILO (z. d.).

FISI, pellen. F. v i ð i - a, villen.

FITI, kip. Alleen over in ù t u - f i t i, vloo, eig. kippeluis, zooals blijkt uit het synonieme ù t u o l e m a n u. Jav. p i t i k.

FITU (WHITU), zeven. F. v i t u.

FO, geneesheer. Eig. meester, heer. Andere uitspraak van F. v u, o. a. in v u n i w a i.

FOA, doorboren. Vgl. F. m a v o a.

FOE (HOE), pagaai. F. v o ð e.

FOÈ; l. FOE, villen. F. voðia.

FOI, terugkeeren; FOI-A, genezen. Ibn. poli, keeren, stelpen. De / is tusschen twee klinkers uitgevallen, gelijk meermalen ook in het Tag. geschiedt.

FOLA (HORA), uitspreiden. Jav., Tombul. wëlar, Tag. bilad, id. Verwant is ook gëlar.

FOLAFOLA, bekend maken, uitleggen. F. vola.

FOLE, uitgeteerd. Bis. polai, impotent; Mak. pale, zwak.

1. FONO, lap, ingelapt stuk. F. vono.

2. FONO, vergadering. Misschien eig. vergadering in plenum, en dan te vgl. O. en N. J. pënuh, Mal. pãnuh, Tag., Bis. pono, Pamp. pno, Mlg. feno; vol.

FONOT-IA, verhinderd. F. vonot-a.

FOTU, verschijnen, uitkomen, vrucht dragen. F. votu.

FOU (HOU), nieuw, recent. F. vou.

FU, vulva. Mal., Day., Tag., Bis., Jav. púki, Ibn. fukí, Alor uki'n, M. Ceram hui, Letti, Kisar, Sawu ui, Sula pōk.

1. FUA, beginnen, zijn oorsprong hebben. F. vuna, vgl. MUA.

2. FUA (HUA), vrucht, enz. F. vua.

3. FUA, bloot, ledig, ijdel. F. vua, ledig, onbewoond.

4. FUA (HUA), wegen, oplichten; FUAFUATIA, te wegen. Bis. bogat, Tag. buhat, Pamp. buat, Bik. gabat, Day. bëhat, Sund. börat, O. J. bwat, N. J. boten wrat, Sang. wëha'.

FUà, 't haar afsnijden. Dit moet eene afleiding zijn, met aanhechtsel an, van een stam fuk, Tombul., Tont., Tons., Tond., Mong. wuuk, Ponos. buok, haar.

FUÀ, ijverzuchtig. Uit een stam fū, uit fuu, F. vuvu, en aanhechtsel an. Als subst. wordt opgegeven fuà. Zeer apocryph, daar eene *k* evenzeer in 't adjectief zou gestaan hebben als in 't substantief.

FUATA of FUANGA, het gewas, crop. F. vuata.

FULA, FUFULA, zwellen; eene zwellings. F. vura, krop, bloesem; vgl. F. vuravura.

FULI (HURI), terugkeeren, omkeeren, Vgl. O. en N. J. pulih, terugkeeren, zich herstellen; ulih, mulih, terugkeeren.

1. FULU, tiental. F. vulu, M. P. puluh.

2. FULU, veêren, lichaamsharen (HURU, haar; HOU, veêren). F. vulu. Mao. huru en hou vertegenwoordigen twee verschillende uitspraken van één en hetzelfde woord. Het gebruik dat het Mao. van die twee vormen maakt laat zich gevoegelijk vergelijken met onze onderscheiding van hoofsch en heusch.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Een 3<sup>e</sup> art. FULU is hier geschapt. (Noot van 1916).

FUNGA, bloem, bloesem. Mal. bunga, O. J. wunga en bungah, Day. bungāh, Tombul., Sang. wunga, bloem, bloesem; Tag., Bis. búnga, Ibn. bungá, vrucht. Dat het woord in 't Mal. eertijds ook «vrucht» uitdrukte, mag men opmaken uit de beteekenis «rente, interest», daar het Skr. hiervoor phala gebruikt. Opmerkelijk afwijkend in vorm is Mao. pua, bloesem, bloem. Of dit uit een oud wunga(h) te verklaren is, dan wel eene andere uitspraak is van fua, vrucht, is moeielijk uit te maken.

FUSI, vastmaken, knopen. F. vusi, vastmaken, toeknopen.

1. FUTI, pisang. F. vudi.

2. FUTI, haren of veëren uittrekken. F. vuti.

## I.

I (i), in, naar. M. P. i.

IA, voornw. 3 pers. Vgl. F. ya.

I-à (IKA), visch. F. ika.

`IE, fijne mat, doek, lap. F. kie-kie.

IFI, kastanje. F. ivi.

IFO (IHO), naar beneden; zich nederbuigen. Samenkoppeling van i, naar, en een stam fo. De reduplicatie van dit fo, M. P. wo, nl. wawo, duidt wel is waar meestal het tegendeel aan, nl. boven, doch Sang. mawawo is «laag, ondiep»; vgl. de verhouding van Lat. *sub* tot *super*, *supra*, Gr. *ὑπὸ* tot *ὑπέρ*, Skr. upara, lager, tot upama, hoogste. Hoewel oorspronkelijk eene samenkoppeling, wordt IFO geheel als stamwoord behandeld, evenals de analoge woorden ingSOR, naar beneden, inḍuhur, omhoog in 't O. J., waaruit afgeleid zijn umingsor, miṇḍuhur.

ILI, waaier. F. i-iri, bij iriva.

`IL, doen klinken. F. ngkiria.

1. ILO (IRO), worm. F. ulo. De verandering van *u* in *i* bij dit woord is eigenaardig Polyn, evenals in filo.

2. ILO, blikken, bespeuren; ILOA, aanblikken. F. ilova.

`INI, ìni (KIKINI, pass. KINITIA), knippen. F. kini.

INO (KINO), slecht; inoïno, haten; INOSIA of ANUSIA (KINONGIA), gehaat, hatelijk. Vgl. O. en N. J. *ēnēs*, verdriet. Zelfs in talen waarin de *ē* anders niet in *i* pleegt over te gaan, bijv. in 't Jav., vindt men dien overgang meer-malen vóór eene *n*, bijv. N. J. pinudju, voor pēnudju; Menangkabausch Mal. minang voor mānang.

INU (INU), drinken; INUM-IA, te drinken. M. P. inum, F. unum-a.

IO, ja. F. io.

`IO, vol. Vermoedelijk wanspelling voor io, O. J. hibēk of ibēk, vol.

ISU (IHU), neus. F. uḍu.



ITA, wij, ik. M. P. kita.

ITE, voorspellen; Mao. kite, zien; misschien de ware spelling ite. Secundaire stam met aanhechtsel *i*. Tag., Bis., Bik. kita, Day. itä, mitä, gitan, Sumb. ita, ngita, Bug. ita, mita, makita, Jav. was-kiṭa, Bat. mida.

ITI (ITY), klein, gering. Jav. iṭik.

ITU, zijde, kant. Vgl. O. J. tung, tuntung, spits, punt; Mong. luntung.

Iù (HIKU), staart. O. J. ikū, Bat. ikur (uitgespr. ihur), Day. ikoh, Mal. ekor, Tag., Bis. ikug, Form. ikog, Bug. iko, Mak. ingkong, Sumb. kiku.

IWA (IWA), negen. F. ḍiwa.

IWI (IWI), been. F. sui, onregelmatig voor ḍui. De *w* in iwi strekt ten bewijze dat de overgang van *u* in *i* eerst in betrekkelijk laten tijd heeft plaats gehad; de *w* was natuurlijk een overgangsklank tusschen de *u* van du'i (in de moedertaal van F. en Pol. waarschijnlijk reeds dju'i geworden <sup>1</sup>).

## L.

\* 1. LĀ (RA), zon. Yap (Carol.) ran, Erom. dan, Marsh. ran; N. Cal. tan, Lifu dra, Mare ran, dag. Vgl. O. J. arang, doorschijnend, ijl, dun; N. J. arang en tĕrang. Vgl. voorts Tombul. tĕrang, Tag. madalang, helder, duidelijk. Iban. dalang-arang, helder schijnsel (der maan; van goud). Bat. torang, 't aanbreken van den dag, 't dagen, patorang ari, bij 't aanbreken van den dag, dageraad. Alor. taran, helder; Ot Danum brang; J. paḍang, licht. Simaloer dan, dan, tijd. dan, ran, tijdsduur.

2. LA, tak. Sang. lĕlang, tak; Bis. langa-langa, boom met veel takken.

3. LA (RA), zeil. F. laḍa.

4. LA (RA), daar, ook meermalen zgn. expletief. F. la. <sup>2</sup>

LAA, lees: LAà, stappen, overstappen (RAKA, in 't loopen verward raken); pass. LAKASIA. Jav. langkah, overstappen, overheestappen. De *s* in 't passief heeft zich of uit de *h* ontwikkeld, of er bestond een bijvorm langkas; vgl. de verhouding van Jav. tapih, vrouwenkleed, tot Tag., Bis. tapis.

LAAU, lees: LAàU (RAKAU), stok, boom, hout. Samenkoppeling van la, tak, en àu, hout.

LAE, een gedeelte van 't gelaat; Tonga. voorhoofd; zoo ook Mao. rae. F. rai.

LAFO, laten vallen, neêrwerpen. Vgl. Mal., O. en N. J. labuh, Day. laboh, Ponos. lawu, Mong. labu, Bis. labú; wegens de *o* zou LAFO identisch kunnen zijn met den O. en N. J. bijvorm labĕh, lawĕh.

<sup>1</sup> De palatalisering van *t* en *d* wordt niet alleen door eene volgende *i* of *e*, maar ook door eene *u* of *o* begunstigd; o.a. Sund. tjuli voor tuli; Bug. tjowa (uit tjuwa) voor tuwa.

<sup>2</sup> Een 5<sup>e</sup> art. LA is hier geschrapt. (Noot van 1916).

LAFULAFU, grauw. F. dradravua.

LAI, doch Mao. RA, westenwind. RA is natuurlijk F. rā. Het toevoegsel i in 't Sam. begrijp ik niet, daar het woord wegens zijne beteekenis zich niet vergelijken laat met Sang. ḍaki, oost.

LALATO, bijvorm van SALATO (z. d.).

LALO (RARO), 't onder, 't diepe. O. en N. J. dalēm, (O. J. ook ḍalēm in ḍalēman, ingewand), Mal. dalām, Tombul. rarēm, Mong. en Bis. da-lom, Sang. ḍalung, Tag. lalim, Mlg. lalină (dalină).

LAMA, met toortsen visschen; boom die olie geeft; Mao. RAMA, toorts. F. ramaka.

LANGA (RANGA), oprichten, zich verheffen; MALANGA, oprijzen, zich op-maken (MARANGA, oprijzen). Sang. marangě, hoog; karangětan, hooger; mëndangě, hoog maken; Sumb. djangga, hoog.

1. LANGI (RANGI), hemel. F. langi.

2. LANGI (RANGI), lied, zingen. Tombul., rani, lied, zingen; of Jav. rangin, zacht ruischen?

1. LANGO (RANGO, en met omzetting NGARO), vlieg. F. lango.

2. LANGO, steunpunt; LANGOMIA, gesteund. F. lango, dorpel.

LANGONA, hooren, verstaan (RANGONA als pass. beschouwd van RONGO). Andere uitspraak van LONGO, te vergelijken met Jav. ḍangět, Mal. dāngar, in verhouding tot rungu, O. J. rěngö. Vgl. LONGA en LONGO.

LANO, een meer. F. drano.

LATA, gewend, tam. F. lasa.

1. LAU (RAU), blad. F. drau.

2. LAU (RAU), honderdtal. F. drau.

LAU, overbrengen. O. en N. J. laku, gaan, doch in den zin van 't causatief.

LAUA (RAUA), zij beide. F. rau.

LAWA (RAWA), geheel en al, heel, zeer. F. rawa.

LĀWELAWE, gestrengeld; FELAWELAWEI en FELAWELAWEI, in elkaar strengelen. O. en N. J. lawe, draad, garen.

LE (KORE, KAHORE), niet. F. dredre.

LEÀ-LEÀ, schijngestalte van de maan. Afgeleid met aanhechtsel an van een stam dien men terugvindt in O. J. lek, maan.

LEFU (REHU), asch. Vermoedelijk slechts eene variant van EFU.

LEMO, verdrinken. Tombul. lēmēs, Bug. lěma, Mak. lámasa, verdrinken. Vgl. ook F. dromu.

LEO, stem; geluid (REO, stem; spraak). Zie ALELO.

LEWA, langgeleden. O. en N. J. lawas. Vgl. LOA.

LEWELEWE, spin, in APONGA-LEWELEWE, spinneweb. F. lawalawa. De

verandering der beide klinkers is zonderling; men zou haast zeggen dat het geschied is naar het voorbeeld van 't homonieme Jav. *ḍewe* (*ḍewek*), F. *lewe*, voor *ḍawak*.

1. LIMA, hand, arm. F. *linga*, waarmede Mao. *ringa* volkomen overeenstemt. De grond van die verwisseling der nasalen ligt zeker wel in de neiging om *lima*, hand, van «vijf» te onderscheiden.

2. LIMA (RIMA), vijf. F. *lima*.

LIMU, mos. F. *lumi*.

LINGOA, verschrokken. Jav. *lěngĕr*, versteld, verbouwereerd; met aanhechtsel an.

LIU, veranderen, wenden. F. *liu*, in eenigszins gewijzigde beteekenis; Sang. *saliu*, verwisselen; Bis. *liwan*, anders.

LOA (ROA), lang, lang geleden. O. en N. J. *lawas*; vormelijk zou het identisch kunnen wezen met O. J. *lĕwas*, N. J. *luwas*, oud, over den tijd, versleten. Vgl. LEWA.

LOFIA, overstroomd; LOLO, overstrooming. Jav. *lĕb*, *lĕlĕb*.

LOI, mier (RO, insekt). F. *lo*, *lolo*. De *i* drukt hetzelfde uit als de herhaling.

LO-I-MATA (RO-I-MATA), traan; eigenlijk «oogwater»; soortgelijke uitdrukking F. *wai ni mata*. Lo is Jav. *loh*, Oj. *lwah*, water, waarvan de zwakkere vorm *luh* voor «traan» gebruikt wordt; Bent. *loh*, traan; Tombul. *lue*, Ponos. en Mong. *lua*.

LOLO, kokosolie. F. *lolo*, kokosmelk; *loloi*, (met olie) insmeren. Wellicht eig. hetzelfde als *lo* in *lo-i-mata*.

LOMI, drukken, neêrdrukken. Misschien Sang. *lumbidĕ*, *lupitĕ*, drukken; *lalumbidĕ*, pers.

LONGA, LALONGA, begrijpen. Andere uitspraak van 't volgende, en 't dichtst staande bij Mal. *dāngar*.

LONGO (RONGO), hooren. F. *rongo*.

LOTU, godsdienst, geloof. F. *lotu*.

1. LUA (RUA), twee. F. *rua*.

2. LUA, groeve, holte, gat (RUA, graf; KORUA, kuil). Jav. en Tag. *luwang*, Mal. *lubang*; Mak. *kalobang*.

LUAI, lees: LUAI (RUAKI), uitbraken, uitspuwen. Vgl. F. *lua*, dat de stam is.

LULU, afsluiting (RURU, beschut). F. *i-vakaruru* «thing for shelter».

LUNGA (RUNGA), op, boven. In de taal van Tana luidt dit *lunha*. Het is dus hetzelfde woord als O. J. *lunghā*, N. J. *lunga*, heengaan, weggaan. De verwantschap tusschen opgaan en weggaan, zich opmaken en vertrekken, blijkt o. a. uit Skr. *ud*; uit ons *rijzen* en *reizen*; uit Jav. en Mal. *angkat*; uit MP. *wawo*, Tag. *babau*, enz. Een eenvoudiger vorm dan *lunga* schijnt

Mao. unga, aankomen; zenden. Ik denk dat ook dit eigenlijk opgaan of opkomen beteekende, en verwant is met Jav. unggah, opgaan, stijgen. Een voorbeeld dat ngh en ngg nu en dan verwisseld worden, levert O. J. hīnga (te verklaren uit hingha, van daar de verlenging der *i*), tegenover Mal. hīngga, grens.

LUPE, duif. Het F. heeft ruve, en zelfs rupe, zonder twijfel ontleend, daar het woord, indien het oorspronkelijk F. was, zou luiden rube.

## M.

1. MA, kunnen. Vermoedelijk Tag. voorvoegsel ma-, als passief van ma ka-.

2. MA, MAMA, kauwen. F. m a m a. <sup>1</sup>

MAà (KAMAKA), steen. Eig. «hard», uit ma en ka s, waarvan ook O. en N. J. a ka s, hard, sterk; N. J. ka s-ka ya, macht en vermogen; Tag., Bis. ka s-ka s, met uiterste inspanning volbrengen; Tag. a ka s-a ka s, zich inspannen. Voor eenen versterkten vorm van ka s houd ik Mal. kã ra s. Tegen deze vergelijking bestaat wel is waar dit bezwaar dat voor «steenachtig» wordt opgegeven MAàà, doch de voorbeelden van wanspelling zijn in 't woordenboek van Violette zóó talrijk, dat men vooralsnog ook wel MAàà hiertoe mag rekenen; te meer omdat Mao. ma ka ka geheel iets anders, nl. gebogen, gekromd, beteekent.

MAALILI, wanspelling voor ma à lili (ma ka ri ri), koud. Vgl. F. lili wa.

MAFA, MAMAFa, zwaar, zwaarte; MAFATIA, belast, beladen. O. J. ma b wat, ma w rat, zwaar, enz. FA is ontstaan uit eene andere uitspraak van PUA N°. 4 (z. d.), en staat tot dit laatste als O. J. b wat tot Tag. bu ha t.

MAFANA (MAHANA), heet, warm. Uit ma en stam fa na, Mal. pá na s, O. en N. J. pa na s, Mlg. fa na, waarvan ma fa na, Sumb. ě m ba na (volgens Sumb. klankregel voor ě m pa na).

\*MAFAUFAU, bedachtzaam. Uit ma en fa u, hetwelk aan Jav. ba hu in bina u, of ba hu d kan beantwoorden.

MAFINE, z. v. a. FAFINE (z. d.).

1. MAFOLA, uitgebreid. Zie FOLA.

2. MAFOLA, duidelijk. F. vola; vgl. FOLAFOLA.

MAFULU, glimmend, schitterend, vet. Misschien Ibn. ma fu rau, Bis. ma pu ða u, blank. Men moet dan veronderstellen dat de *u* des uitgangs hier voor *o* staat; dat *u* en *o* wel eens verward worden, blijkt o. a. uit ma ngu naast mango, droog; ta nu, onregelmatig voor tano, M. P. tan ě m; e. a.

MAI (MAI), waarts, herwaarts. F. mai.

MAi (MAKI), ziek, ziekte. Verwant met Indon. sa kit. Het staat tot een

<sup>1</sup> Een 3<sup>e</sup> art. MA is hier geschrapt. (Noot van 1916).

Indon. *sumakit* in dezelfde verhouding als bijv. O. en N. J. *měkar* tot *suměkar*; O. J. *měmbang*, in bloei, tot *kuměmbang*, en tot *sakit* als O. en N. J. *měkar* tot *sěkar*, bloem, F. *tokara*. Eene soortgelijke verhouding vindt men in O. J. *mubur* tot *luměbur*, vergruizen, verdelgen.

*MAILI*, beginnen te waaien. Zie *ILI*.

1. *MALA*, ramp; *MALATO-I-MEA*, calamity coming on things. O. J. en N. J. *walat*, ramp, vloek; Bal. overtreding. Vreemd is het substantief *malato*, daar dit duidelijk in vorm met het O. J. adjectief *walatěn*, vloekwaardig, gevloekte, overeenstemt,

2. *MALA*, een doode. Vgl. F. *mara*, begraafplaats, en Jav. *kěmara*, verschijning van een doode.

*MALAMA* (*MARAMA*), lamp, de maan, licht (worden of zijn). Uit voorvoegsel *ma* en *LAMA* (z. d.).

*MALAU*, visch. Sund., Day. *lauk*, visch. Het voorvoegsel is hier geheel overbodig.

*MALEMO*, verdrinken. Zie *LEMO*.

*MALIU*, gaan; M. *ATU*, heengaan; M. *MAI*, komen. F. *liu*; vgl. *LIU*.

1. *MALO*, doek, lap. F. *malo*, narrow native cloth (van den bast des moerbeziebooms, die *malo* heet).

2. *MALO*, gebied, gezag. O. en N. J. *walěr*, gebod of verbod; grenslijn.

*MALō*, den staart laten langen. F. *malo*.

*MALō*, *MALOSI* (*MARO*, *MAROH*), hard. Oogenschojnlijk verwant met Jav. *rosa*, kracht; doch vorm en oorsprong van dit laatste zijn alles behalve duidelijk.

*MALU*, tempel; *MALUMALU*, verblijf van een geest. Indien het woord *malū* klonk, zou men mogen denken aan Tag., Bis. *balungbalung*, hut, loods; O. en N. J. *warung*, kraam.

*MALUMALU*, bewolkt, betrokken, beschaduwen. F. *malumalu*, schaduw.

1. *MAMA*, ring. F. *mama*.

2. *MAMA*, kauwen. F. *mama*.

*MAMā* (*MAMA*), niet zwaar. F. *mamađa*.

*MANA* (*MāNA*), macht; Mao. *WHAKAMANA*, machtig maken; pass. *WHAKAMANANG-IA*. F. *mana*, N°. 2.

*MANAWA* of *MĀNAWA*, ademen, leven, pols, buik (*MANAWA*, adem, buik; ook: geest, zin, in *MANAWA REKA*, vergenoegd zijn). Mal., Jav. *ñawa*, ziel; Mak., Bug. *nawa*, gedachte; Bug. *ininawa*, Mak. *ñawa*, ziel.

*MANGA* (*MANGA*), vertakking. Tombul., Tont., Sea, Ibn. *panga*, tak; Day. *panga*, blok; Sang *pěnga*, stok; voorts O. J. *pāng*, N. J. *pang* of *ěpang*, F. *ba*, tak.

*MANGI* (*MAI-A*, voor *MANI-A* = *MANGI* met aanhechtsel *a*n), heldhaftig,

dapper. Uit een ouder māni, (stam wāni met prefix um, ěm); Sumb. ěm-béni; de naakte stam Sumb. béni, O. J. wāni, N. J. wani, Sang. wahani, Tag. bayani, Tombul. waranei, Mal. bārani, Mak. barani, Bug. warani, dapper.

MANGITI, vleermuis. Tag., Ibn., Sang. paniki, Sumb. pani, N. O. Ceram, uniki; gewest. hiniě.

MANGO, of MANGU, droog. F. mango, rijp, droog.

MANGONGI, welriekend, aangename geur. Vermoedelijk ontstaan uit mangwangi, d. i. prefix mang en O. J. wangi, geur; awangi en mangwani, N. J. wangi, geurig; Tag. bangi, geur, stank. Vgl. ook N. J. angangi, welriekende kruiden.

MANIFI, dun, fijn (MANIHI, to pare). Day., Ponos., Bent. manipis, Mong. manipit, Sang. manipi, Alor manipi, Sula manip, Kei manivi-n, O. J. anipis, Tombul., Sea, Tond., Tonsaw., Mal. nipis, Bis. manipis en nipis, Tont. nimpis, Mak. nipisi, Rotti nihis. De grondvorm is Jav., Mal. tipis, Mlg. tifi (tifiso = Jav. tipisēn).

MANINO, helder. Vermoedelijk van een stam tino, Tag., Bis. tinau, 't helder zijn. De beteekenis van 't prefix mang is hier dezelfde als in MANIFI en MANUNU.

1. MANU (MANU), vogel, dier. F. manu.

2. MANU, bekend beginnen te worden. O. en N. J. wanuh, bekend zijn, enz.

MANUà, gekwetst, verwonding. Sumb. manua, gewond; pamanua, 't kwetsen; Alor uka, Letti nuě, Kisar nanoě, wonde, gewond. In 't Sumb. kan eene k tusschen twee klinkers uitvallen, bijv. iang, visch, voor ikang. De stam is onbekend; misschien is het F. ðoka, doorboren; een Indon. suka in de vereischte beteekenis bestaat er nochtans niet; wel Mal., Mlg. luka, Bat. luha. Aangezien n en l wel eens aan verwisseling onderhevig zijn, zou manuka mogelijkwijze = maluka zijn. Mao. MANUKANUKA, is oogen-schijnlijk hetzelfde woord, in spijt van de beteekenis «beduchtheid», die het woordenboek er aan toekent.

MANUIA, voorspoedig, gezegend. Zie NUI.

MANUNU, verbrand. Grondw. TUNU (z. d.).

MAO (MAMAO), ver af zijn. Sang. marau, Tombul. rou, O. J. madoh, N. J. adoh, Mal. dja uh. In MAO is de klank die in 't F. als ð over is, uitgevallen; vermoedelijk stond de oudere vorm het naast bij de Mal. uitspraak.

MAPUNI, gesloten. Vgl. F. bunuya.

1. MASA, leeg. Eig. schijnt het «droog» te beteekenen, hetgeen men uit F. ma ða geneigd zou zijn op te maken. Maar het zou ook met het volgende identisch kunnen wezen.

2. MASA, laag (van water). Mak. masa, amasa, Jav. asat. MASATO, zeer

droog. Hierin heeft het aanhechtsel ẽn dezelfde functie die anders het verwante an heeft.

3. MASA, zuur. Day. masẽm, Bat. masom, subst. Day. asẽm, Bat. asom; deels substantief, deels adjectief Mal. ásãm, Jav. asẽm, Tag. asim, Bis. aslom.

MASANGA (MAHANGA), tweelingen. Jav. pasangan, paar, koppel; zonder aanhechtsel Day, Mal., Bug., Mak. pasang.

MASELE, scherp, snijdend. Zie SELE.

MASIMA, zout (subst. en adj.). F. masima.

\* MASINA, de maan. Sula vasina. Eig. de lichtende; zie SINA.

MASIOFO, gemalin van een hoofd. Uit een verloren masi, beminde, van O. en N. J. asih, sih, Mal. asih, Bat. asi, beminnen; en OFO. Dit is ɔf Tombul. opo, Ibn. afú, heer (bijvorm van Indon. pu, mpu) ɔf bestaat uit o, van, en fo = M. P. pu, heer; zie boven FO.

MASŭ, zwaar ademen, hijgen; MASŭSŭ, rochelen, snikken; Tahiti en Hawaii aho, ademen. Jav. angsur.

MASUNU, verbrand, verzengd; Mao. PAHUNUHUNU, vuur; PARAHUNUHUNU, in 't vuur roosteren. O. J. sunu, bijvorm van sẽnõ, flikkeren, stralen; Sund. sõnõ, vuur.

1. MATA (MATA), oog. F. mata. MATA O LE WAI (MATA-WAI), bron. F. mata ni wai.

2. MATA (MATA), rauw, onrijp. Mal. mantah, Day. manta, Mak. matta, Jav. mẽntah, Sula bamata, Amb. amata, M. Ceram humata, Bur. mata'n, Aru mata, Timor matẽ, Kei mat, Letti matmatẽ, Suwu mada.

MATALA, open, helder, helder van verstand, exact. Misschien Mal. tãrang, O. en N. J., Tombul. tẽrang, Alor taran.

MATANGI (MATANGI), wind. Zie ANGI.

1. MATAU, tellen, rekenen; MĀTAU, beschouwen. Mao. MATAU, wijs; MATAURANGA, wijsheid. Mal. en O. J. tahu, Day., Tombul., Bat. tau, weten; N. J. tahu, gewoon; Mao. tumau, gewoon, bestendig; F. dau. De r in MATAURANGA is ɔf een ingeschreven klank, ɔf te vergelijken met de toegevoegde d in 't verder verwante Jav. bahud.

2. MATAU, bijl. F. matau.

3. MATAU (MATAU en KATAU), rechtsch. F. matau.

MĀTAU (MÁTAU), hengelroede. Vgl. Tag. patau, visschen (op zekere wijze).

MATAŭ (MATAKU), bevreesd. Indon. matakut.

MATAŭTIA (MATAKURIA), geducht, gevreesd. Hiervoor heeft het Indon. katakutan.

MATE (MATE), dood, ziek, sterven, F. mate.

MA-TIWA, rampzalig, ongelukkig. Mal., O. en N. J., Sund., Day. ti was.

MATOSI, in stukken, in flarden. Feitelijk hetzelfde als Bat. matostos, gebroken, van to s, in stukken, stuk.

MATUA (MATÚA), oud, volwassen. Sumb., Bat. matuwa, O. J. matuwa en atuwa, Mal., N. J. tuwa, Tombul. tua.

MĀTUA (MÁTUA), ouders. Een meervoudsvorm van 't vorige; zie bl. 279 hiervóór.

MAU, weten, kennen, besloten zijn. Mal. mau, willen.

MAWA, hebben, krijgen. Jav. mawa, eig, de mediaalvorm of zgn. toestandswoord van wawa, Sam. fafa.

MEA, zaak, ding, goederen, levensmiddelen; plaats (MEA, ding). Tag., Bis. mai, mei, er is, hebben. Vgl. bl. 271 hiervóór.

MEMEA (MEA), rossig, bruin, geel. Mal. merah, Mak. edja, Tonsaw. meha, Tond. mea, Sula mia.

MILI (MIRI), wrijven. Mogelijk verwant met Jav. pilis, zalfje, zich smeren.

MILO (MIRO), draaien, twijnen, draad; pass. MILOSIA (MIROA). Mediaalvorm of toestandswoord van FILO (z. d.). Jav. mulës, F. vulo ða. Aangaande den overgang van u in i vgl. ILO N° 1.

MIMI, pissen. F. mimi.

MISIMISI en MITIMITI (MITIMITI), likken; pass. MITIA, lees; MITIÀ (MITIKIA). F. misika, pikken.

MITI, fijne regen. F. miri?

MOE (MOE), slapen. F. mo ðe.

MOMONO (MONO), dichtstoppen; meerv. monoti. F. mononotaka (voor momonotaka).

MONI, waar, echt. Vgl. O. en N. J. tēm ě n, trouw, oprecht, in allen ernst.

\*MUA (MUA), eerst, eerder. Voor muna, Tag. muna, Day. muna, mula en puna, Bis. una, Ibn. unona, Tombul. puuna, Duke of York muga-muga formerly; mugana; first.

MUA!, vooreerst. Uit het vorige + aanhechtsel aki.

MULI (MURI), achtereinde, einde, achter (AMURI, hierna). F. muri, i muri. MULIMULI, volgen. F. muria, Jav. murimuri. Vgl. Mao. URI.

MUSU, oververzadigd, zat, beu. O. J. bës ur, Day. bës oh, verzadigd, beu. MUSU staat dus voor mosu.

MUTU, afgesneden (MUTU, verminkt; MUTUIA, afgebroken (in een gesprek) F. musu.

## N.

NAMU (NAMU), muskiet. F. namu.

NĀMU, NANAMU, reuk, geuren. Jav. ngambu, stamambu.

NAFA, tegenstander. Indon. lawan.



NAONAO, met de hand visschen. Jav. *nawu*, water uitscheppen, en zoo visch vangen, *nawu ngambil mina* (Kantjil).

NAU-NAU, verlangen. F. *nanuma*. Vergelijkt men Sang. *naun, naung*, gemoed, zin; *naungan*, gedachte; dan komt men tot de veronderstelling dat de tweede *n* in F. *nanu* ingeschoven is.

NAWU, kalk; zich met kalk het haar smeren. O. J. *hapū, apū*, N. J., Sang., Tombul., Bur., Alor *apu*, Sea *apū*, Tag., Bis., Form. *apug*, Ibn. *afug*, Mal. *kapur*, Bat. *hapur* (gespeld *kapur*), Aru *kawar*, Kei *yavur*, Kisar *aurē*, Letti *āru* (voor *a-ur*), Rotti *hao*, Timor, Sawu *ao*. De *n* in *nawu* is vermoedelijk ontstaan uit *ng*, en dit *ng* het prefix *ng*, dat, in 't *twkw.* op zijne plaats, ingedrongen is in 't substantief. Vgl. echter de verschillende vormen van 't volgende woord.

NIFO (NIHO), tand. Tag. *ngipin*, Bis., Mong. *ngipon*, Ibn. *ngipan*, Mlg. *nify*, Bat. *ipon*, Niasch *ifō*, Kisar *nihin*, Kei *nifān*, tand; Tombul. *ipēn*, tandvleesch.

NIMO, ver uit het gezicht. O. en N. J. *limun*.

NIU, kokos (NI-KAU, voor NIU-KAU, kokos-boom). F. *niu*.

NIWANGA, duizelingwekkende hoogte. Vermoedelijk eig. een plaats waar hellingen zijn; vgl. Jav. *giwang*, helling.

NOA, lees: NOà, binden; pass. *noàtia*. F. *nokata*.

NOFO (NOHO), verwijlen, vertoeven, wonen. Actief-duratief van een verloren tofo, F. *tovo*.

NOù, zich bukken. Hetzij Jav. *někung* of *ēṇḍěku*.

NUI, toenemen (NUI, groot); NUNU, in menigte bijeenzijn. Vgl. Jav. *tutuh*, *nutuh*, toenemen, waarin de reduplicatie denzelfden dienst doet als het veelvuldigheidsaanhechtsel *z* in NUI.

NUU; z. TAU-NUU.

## NG.

NGAFA, vadem. Verwant met Day. *djapang*, als ook met Ibn. *appá*, Indon. *ḍěpa*, en Jav. *djěpapang* en *bapang*, alle het uitstrekken der armen te kennen gevende.

NGALU (NGARU), golf. Mal., Tag., Bis., O. en N. J. *alun*.

NGALULU (NGARURU), hoofdpijn hebben. Samengesteld uit *ngalu*, Jav. *ngělu*, en *ulu*, hoofd.

NGAOI, stelen; dief. Voor NAOI, d. i. Indon. *nakau* (naast *takau*, F. *tako*) met transitiefvormend aanh. *z*.

NGATA (NGATA), slang. F. *ngata*.

NGENGE, sterven (NGENGE, vermoeid zijn). O. en N. J. *ngel*, vermoeienis.

NGONGOLO in troepen komen. Vgl. Jav. *golong*, troep, bij troepen.

NGOTO (NGOTO), zinken, ondergaan (van de zon). Eig. wel «gaan liggen», F. koto.

NGUTU, mond (NGUTU, lip). F. ngusu. In 't Sawusch beteekent ngutu «tand».

## O.

1. O (O), genitiefteeken. Misschien het Sang. *u*, Tombul. *u*, ung.

2. O (KO), de, 't. F. ko.

1. Oà, to husk (OKA-OKA, to strip off; pass. OKANGIA). Bis. okang, Tag. ikang, losmaken.

2. Oà, «bâton pointu». F. *ðoka*, doorboren.

`OE (KOE), 2 pers. Jav. kowe.

OFI, dekken; OFANGA (OWHANGA), nest. F. ovi.

OFO, beleefd groeten. Eigenlijk wel «Heer zeggen». Tombul. opo, heer; maopo, dienen. Vgl. MASIOFO.

`OFU (KAHU), kleed. Jav. *kam p u h*. De *o* voor *a* is onregelmatig; in het Tonga daarentegen is zulk een overgang zeer gewoon.

OLA (ORA), levend, tierig; leven; FAàOLA, genezen; Mao. WHAKAORANGIA, gered wordende of te redden. Van denzelfden wortel als F. bula, waartoe het stamwoord in dezelfde verhouding staat als Mal. ulang tot pulang.

`OLE, liegen. Eigenlijk: ontkennen; Mao. kore, niet; WHAKOREKORE, ontkennen, te vergelijken met Bis. pagkadili, hetz.

`OLO, burcht. F. koro.

`ONA, vergiftig; òNĀ, vergiftigd. Vormelijk O. en N. *kěna* en *kěnan*, getroffen; *kěna* is echter ook «kunnen», evenals *bisa*, al maakt het spraakgebruik een verschil in de toepassing. *Bisa* nu is eig. Skr. *viṣa*, vergif. Vgl. de opmerkingen onder F. ngata.

\*ONE (ONE), zand. O. J. *hěni*, Nias ene, Sang. *ěne*, Moa en Letti *ěni*, Binongko *hone*, Bur. *ěna*, Alor. *ta-ni*.

ONO (ONO), zes. F. ono.

ONO-ONO, eene beleediging ondergaan; ONOSAİ, verduren. Jav. en Sund. *ěnės*, hartzeer.

`OPA, zwak, onbekwaam om eene rede te houden, Jav. *kěmba*, flauw, laf (ook van eene rede).

OSO, voorwaarts rukken. Vgl. O. J. *asō*, *asěh*, en de bijvormen N. J. *angsah* en *měngsah*.

\*OTA, rauw (van visch). Mal. *měntah*, vermoedelijk eig. «pas uit het water gekomen»; Jav. *ěntas*, *měntas*.

`OTI (KOTI), snijden, knotten, korten. Mlg. *hetsy*, N. J. *kětik*. Daarentegen Mao. KUTIKUTI, schaar; KUTIKUTIA, geknipt. F. *koti*.

OTI (OTI), sterven. F. oti.

OU, blaffen. Mogelijk O. en N. J. uwuh, uhuh, schreeuwen; vgl. ook Day. augh, geluid.

## P.

1. PA (PA), omheining, wal, versterkte plaats. F. ba.

2. PA, vischhaak. F. ba.

PAIA, geheiligd; Mao. PAIA, versperd. Zie opmerkingen onder F. ba.

1. PALA, heeft eene superlatiefbeteekenis na werkwoorden. Vgl. Day. voorvoegsel bara, of anders Mal., Jav. ba rang, al; iets. Als voorvoegsel, in PALAĀAI, te veel gevoed, zeker wel 't Day. bara.

2. PALA, zekere kinderziekte (PARA, met zweren bedekt). Jav. barah, Bis. balahak, zweer. Verwant met Sund. borok, huidziekte; bederf; Jav. borok, verrotting; bërək, rot.

3. PALA (PARA), vuilnis; Mao. PARAK-I-WAI, modder van eene rivier. Andere uitspraak van Jav. bërək of borok.

PALOLO, zekere zeeworm. F. balolo.

PALU, mengen (PARU, vuil; vuil zijn; vuil, modder). Bis. balut, mengen.

PANU-PANU, besmeerd. Zie onder F. ben u.

PAPA (PAPA), plank, vloer. Mal., Tag., Bis., Bat., Sund., Day., Mak papan, Mlg. fafană.

PEà (PEKA), vleermuis. F. beka.

PENU, afval. F. ben u.

PEPE (PEPEPE), vlinder. F. bebe.

PIò (PIKO), krom, gebocheld. Verwant met Mak. beko, Jav. bengkok.

PO (PO), nacht; PONGIA (PONGIA), door den nacht overvallen. F. bongi.

PONGAI en PONGATI, boomstam van onderen. Afgeleid men aanhechtsel *z* van ponga en pongat, twee stamvarieteiten die hun wedergade hebben in O. J. en Mal. bungkah en N. J. bongkot.

PONGI, toornig, stuursch; PONGISA, donker. Mal. bāngis, Day. bangi-bangis, O. en N. J. wēngis, toornig, stuursch; Pamp. bangis, moedig.

POPO, tot poeder geworden. Jav. bēbək; bēbėkkan, wat tot poeder gestampt is.

POU, pijler, (POU) in POU-TU, hoofdpijler van een huis. F. bou.

PUA (PUA), bloem. Bijvorm van FUNGA. Ik acht dit ontstaan uit eene uitspraak bunga of bungah met *h*, die reeds in de grondtaal bestond, naast eene met *w*, uit welk laatste funga zich ontwikkeld heeft. Ook in 't O. J. staan bungah en wunga naast elkander. Vgl. PUNGA.

PUAL, heet «braken» te beteekenen. Dat is zeer verdacht, daar Mao. puaki, den zin heeft van «openen» (α. a. den mond). Vgl. Bis. buwak, openen en

Day. buap, openstaan. Het grondwoord van buap is uap en hiermede laat zich vergelijken een Mao. uak, waarvan het transit. UAKI, openen, sluiten; UAKANGA opening, sluiting.

PUE (PUKE), heuvel, bergje. F. buke.

\*PULA, schitteren; PULĀ, de oogen. Vermoedelijk O. J. wulat, N. J. ulat, blik, gelaat; O. J. en Pamp. mulat, zien; O. J. ook parel, juweel, en Mal. parmata, juweel; »oog» en »juweel» worden door één woord uitgedrukt, o. a. Jav. sotja.

PULE, witte schelp. F. buli.

PULEPULE (PUREPURE), gevlekt. Van denzelfden stam als 't vorige.

1. PULU, husk of the cocoanut. F. bulu.

2. PULU, gom, kleverige stof; PULUTI, lijmen, O. en N. J., Tombul. pulut, kleefstof; in eenigszins gewijzigde beteekenis ook Mal., Tag., Bis., Day.

PUNA, bron, wel. Vgl. Ibn. bubun, put.

PUNGA, koraal; PUNGĀ, beschimmeld; PUNGA moet dus ook »schimmel» beteekenen of beteekend hebben; PUNGA-REHU, asch. Sang. wungan, schimmel; Bal. bungan kahang, spons. F. buna »a sunken reef» zal wel »koraal» beteekenen.

PUNI, sluiten; PUNITIA, gesloten (PUNI, bedekt, opgestopt). Vgl. Mak. bone, vulsel; F. bonota.

PUPŪ, koker. Jav. bumbung, Tag. bungbung.

PUTE, navel. Sang. pude, Mak. potji, Bug. posi.

## S.

1. SA, één, een zekere. Indon. sa-, sang-.

2. SA, teeken van den verhalenden Tijd. F. sa.

SAÈ, een been oplichten. Andere uitspraak van aè; en even als dit = F. δake. Dat Sam. s wel eens = F. δ is, blijkt o. a. uit SALA, misslag, F. δala. SASAÈ, 't oosten; eig. opkomst of plaats waar opkomt. Dit staat tot Sang. δaki, 't oosten, in dezelfde verhouding als Day. daki, opgaan, stijgen, Negrito dakai tot Tag., Bis. sakai, Tombul. sakei. Sang. sake.

SAFE-A, getroffen; weggevoerd. Mal. sampei, bereiken, raken; Jav. sampe, in 't voorbijgaan raken.

SAILI, zoeken (HAERE, ergens heengaan). Eig. wel »uitgaan zoeken», uit SA, Jav. sah (waarvan kesah), Bis., Tag. sa, in sa-uli of saguli, heengaan en terugkeeren, uit en thuis». Tont. maere, zoeken, is vermoedelijk verkort uit sumaeere, op de wijze van MAI (z. d.), en Jav. mēkar.

SALA (HARA), misslag, fout. F. δala.

SALAFA, plat, vlak. Reduplicatie met klankafwisseling van lafa, Mal. lapang. De overeenkomstige Mal. vorm ware djalapang.

SALATO of LALATO, brandnetel. F. *salato* (voor *ðalato*). Beide vormen zijn geredupliceerd, de eene met, de andere zonder klankafwisseling. Met *salato* geheel identisch is Mal. *djalátang*.

SALEFU, aschpot. Geredupliceerde vorm van LEFU.

SAMU, plat woord voor «eten» (HAMU, to eat scraps). Jav. *tjamuk*, kauen; Tag. *samukmuk*, eten.

SANGA, ijverig bezig zijn (HANGA, maken, werken, werk). F. *sangasanga*, druk bezig.

1. SAU, komen. Jav. *ɖawuh*, *rawuh*.

2. SAU, dauw; SASAU, sterke dauw; er valt dauw (HAU-KU, dauw; HAU-PAPA, vorst, ijs). F. *ɖau*, en Tond. *sao*, Tonsaw. *saho*, dauw. Andere betekenissen nog onder Mao. HAU (z. d.).

SAŨ, tyranniek. F. *sau*, N<sup>o</sup>. 1, met achtervoegsel *an*.

SAWALI, wandelen. Eig. wel «uitgaan wandelen»; samenkoppeling van hetzelfde *sa*, dat in SAILI voorkomt, en Indon. *wali*, keeren.

SE (HE), één. Bug. *se* (naast *si*), ook in *se-di*, *tje-di*, *se-uwa*, Amb. *sai*, Mad., *se-tong*, Ibn. *itte*; zwakkere uitspraak Bug., Mak. *si*, en O. en N. J. *si* in *si-ki*, *si-dji*.

SĒ, SESĒ, dwalen, dolen. F. *sese*.

SELE, snijden. F. *sele*.

SELU (HERU), kam. F. *seru*.

SEMA, z. SOMA.

SENGA-SENGA, een flauw schijnsel geven. F. *singasinga*.

1. SI, als verkleinwoord. Jav. *si*.

2. SI, pollutio. F. *si*, sperma.

SII, van plaats verwisselen. Vermoedelijk Jav. *silih*, verwisselen, en dan is de *ɖ* in 't pass. SIITIA ingeschoven. De *ɭ* uitgevallen gelijk in FOI en SUI (z. d.).

1. SILA, zien; SILAF-IA, te zien; SILAF-ANGA, beschouwingwijze, inzicht, gevoelen. Varieteit van Jav. *sĕrĕp* en *surup*.

2. SILA, rauwe visch, in de uitdrukking *ai SILA*. Ibn., Bik. *sirá*, Bis. *soɖa*, Tombul. *sĕra*, Tag. *isɖa*; etymologisch hetzelfde woord als Jav. *sĕɖah*.

SINA, blank. Mal. *sinar*, Tag. *sínag*, Ibn. *sinág*. Min of meer verwant is O. en N. J. *sinang*, dat meestal een roodachtig schijnsel uitdrukt.

SIPA (HIPA), op zij afgaan of afslaan. O. en N. J. *simpar* en *simpang*, op zij afslaan, afdwalen; zijweg; Sund. en Mal. *simpang*.

1. SISIFO, 't Westen (Tonga: HIHIFO). F. *ɖivo*, windvlaag.

2. SISIFO in MATA SISIFO, zeker scheldwoord. Eig. wel «scheeloog»; van stam *sisif*, Jav. *sisip*, scheef, schuins, en aanh. *ĕn*.

Siù, hoek, uiteinde. Mal., Jav., Sumb., Tombul. siku, Bis., Ibn. sik ú, Tag. síku, elleboog, enz.

SOA (HOA), kameraad, gezelschap; koppelaar. Vgl. Day. sawā, Tag., Bis. asaua, gade. Uit de afleiding SOANIA, eenen gezelschap hebben, volgt niet met zekerheid dat men als stam sauan moet aannemen.

Soà, doorboren. F. ðoka.

SOLO, handdoek. F. solota, afvegen, zich afdrogen na 't wasschen.

SOMA en SEMA, makkers! vrienden! Merkwaardige dubbelvorm, die ook in 't Jav. somah en semah, gade, bewaard is. Evenals SOA hebben deze twee vormen in 't Sam. de beteekenis van «makker», terwijl in 't Indon. sawā, asawa, en somah, semah op echtelingen wordt toegepast. Vgl. F. soma en sema.

SOU, schuimen van de zee. Tombul. sěwu, Sang. sěbu, Tag. subu, schuim.

SUA, planten, ontginnen. Vermoedelijk hetzelfde woord als Sang. sua, planten.

SUI, plaatsvervanger. Jav. sulih. De / uitgevallen als in FOI en SII.

SUI, naaien. Vermoedelijk Mal., Day. sungkit, borduren.

SULI of SULU, de ware zoon. Aangezien Jav. sulih, behalve «plaatsvervanger» (Sam. SUI) ook een «jonge spruit» beteekent, en als zoodanig synoniem is met sulur, Day. suloh, is het niet onwaarschijnlijk dat men sulih met sulih, en sulu met sulur gelijk te stellen hebbe. Maar sulu zou ook 't Mal. sulung, voornaamste zoon, kunnen wezen.

1. SULU, fakkel, licht. Mal., Jav. suluh, Tag., Bis. sulú. Tombul. sulu, Ibn. tulú.

2. SULU, plonger, s'enfoncer; se réfugier; SULUFANGA, toevlucht. Jav. surup.

SUNU (PAHUNU), branden. Zie MASUNU.

SUSU, borsten; zuigen. F. suðu en susu. Mao. heeft u, voor u-u, en dit zou beantwoorden aan een F. ðuðu. In samenstelling wai-u, zog, melk, = Mal. ayār susu.

## T.

1. TA, slag; TATA, slaan. Jav. tak, taktak.

2. TA = ITA, wij (ik). Zie bl. 264 hiervóór.

3. TA, gij en ik. Zie bl. 264 hiervóór.

TAA, voorvoegsel dat in waarde gelijkstaat met ons suffix aard, en er. Tag., Bis., Ibn. taga, Tombul. taha. Bijv. TAA-NEWA, vagebond, landlooper; TAA-NOA, weduwnaar, weduwe; TAA-MILO, draaier, twijner; TAA-WAO, in de bosschen leven.

TAA-TAA, sterk. Mal. en O. J. t a h a n , m a n a h a n , Bent. m a n a h a n , Mong. m a k o t a h a n , Tag., Bis. t a h a n , uithouden, harden.

TAE, drek. F. d e e n d a .

1. TAFA, insnijding; TAFANGA, houtkap, «to be clear of trees». F. t a v a .

2. TAFA, zijde; t a f ā , grenzen, slagveld. Misschien Mal. t a p a s , kant. Mogelijk is het F. t a b a , doch dan is de klankverhouding onregelmatig. Identisch met F. t a b a is in allen gevalle Mao. TAPA.

TAFI, borstelen, vegen; TAFITAFI, bezemen. F. t a v i .

TAFOLA (TAHORA), walvisch. Verwant met Sang. k ě m b o l ě n g , Bent. k o m b o l ě n g , Mong. k a m b o l i n g , Bur. k a m b u a n , haai; ook Tombul., Tont., Tond., Sea hebben k ě m b o l ě n g , doch dat is blijkbaar ontleend, en wel aan 't Sang., daar de echte Tombul. vorm zou luiden k a m b u l a n of k a m b o l a n , blijkens het Burusch.

1. TAI (TAI), zee. F. t a ð i .

2. TAI (TAI), strand. F. t a i .

TAlIA, ziek zijn, naar het heet; doch dat kan niet, het moet beteekenen «door ziekte getroffen, gekwetst». De stam is t a l , voor s a l , Indon. s a k i t , pijn, ziekte, enz.

TALA, tijding; melden. F. t a l a , zenden; t a l a i , boodschap, bevel; i-ia-latala, bode. Vgl. TALAI.

TĀ-LAFU (TARAHU), kookplaats. LAFU kan beantwoorden aan Mal. d a p u r , Tag., Bis. d a p u g (Day. d a p o h a n , Tombul. r a m p o r a n ) haard, doch wat is t ā ? Naar ik gis een voorvoegsel dat denzelfden dienst doet als in d a p o h a n het aanhechtsel a n ; dus een plaatsaanduidend woordje, zoodat TĀLAFU eigenlijk ware «haardplaats, stookplaats». Nu wordt in 't Bis. en Tag. het prefix t a g gebruikt om den tijd van iets aan te duiden, bijv. t a g u l a n , regentijd; t a g a n i , oogsttijd. Vermits alle tijdaanduidende partikels oorspronkelijk plaatsaanduidende zijn, houd ik TĀ hier voor identisch met Bis., Tag. t a g -; een onregelmatigen vorm ervan zie ik in Jav. t ě l a n a k a n , vulva, waarmede men 't synonieme Mal. p ģ r a n a k a n vergelijke. Hoe geschikt een plaatsaanduidend woordje is om het passief verbaaladjectief uit te drukken, kan men ook uit ons voortzetsel *te* opmaken. Het Mao. bezit KARAHU — waarin ka onmiskienbaar het prefix is — naast TARAHU.

TALAI, afkondigen, uitnoodigen; heraut. F. t a l a k i , i-t a l a k i , gezant.

TALI, antwoord, referein. F. t a l e .

TALINGA (TARINGA), oor. F. d a l i n g a .

\*TALO (TARO), Caladium esculentum. F. d a l o . Aneit. t a l , Sund. t a l ō s , O. en N. J. t a l ě s ,

TALUTALU, jonge uitspruitsels (TARUTARU, gras). Mal. t a r u q , jonge uitspruitsels, blaadjes, takjes.

TAMĀ, vader. F. t a m a. Wegens de lange ā moet men als ouderen vorm t a m a n g aannemen. Niets is gewoner dan de toevoeging van een nasaal bij verwantschapwoorden, o. a. bij i n d u n g, i n a n g, k a k a n g in ettelijke Indon. talen.

TANE (TANE), mannelijk, man, mannetje; moedig, held. F. t a n g a n e.

TANGA, zak, beurs, pens; krop. F. t a n g a. TANGATANGA, van wien men gemakkelijk iest krijgt; hiermede te vgl. Tag. t a n g g a p in den zin van «verleenen, toestaan». TANGAFA, van talrijke familie (?); dit schijnt zich aan te sluiten bij Mao. TANGA, bijeen vergaderd.

TANGATA (TANGATA), mensch, volk. F. t a m a t a.

TANGI (TANGI), schreien; TANGISIA, beweend, te beweenen; Mao. TANGI-HANGA, nom. act. van schreien. F. t a n g i.

TANGO (TANGO), aanvatten, nemen; TANGOFIA (TANGOFIA), aan te vatten, genomen. Jav. t a n g g ě p. Zoowel hier als in 't verwante TANGA is de n g g dus in n g overgegaan.

TANU (TANU), bedelven, begraven; pass. van het trans. is TANUMIA. Regelmatiger ware \* t a n o, Bat. t a n o m, Ibn. t a n á m, begraven; O. en N. J. t a n ě m, Mal. t a n a m, Tombul. t a n ě m, Tag. t a n i m, Bis, t a n o m, planten, poten.

TAO (TAO), speer. Bijvorm van O. J. t ě w ě k, t ě w ö k, N. J. t o w o k.

TAPU (TAPU), sacer, ban; TAPUAI, zich van den arbeid onthouden. F. t a b u.

TASI (TAHI), één. SI is eene zwakkere uitspraak van s e, evenals in 't Mak., Bug., enz. Z. onder SE.

1. TAU, lezen, rekenen, (TATAU; pass. TAUA). Grondw. van MATAU N° 1.

2. TAU, koopen; TAULIA, te koop. F. d a u, waarvan d i n a u.

3. TAU, slaan, treffen; TATAU, tatoeëering; TAUAL, verwonden; verwond. Mal., Jav. t a t u, wonde, gewond. De t tusschen twee klinkers uitgevallen gelijk in l a u, honderdtal, Mal. r a t u s.

4. TAU, mensch, man; in samenstelling; bijv. t a u - t a i, zeeman. F. t a u, Mak. t a u e n t u, enz.

5. TAU, ter vorming van frequentatieven, vooral vóór woorden met prefix f a i, bijv. TAUFATA, herhaaldelijk slaan. F. d a u, N°. 1; eigenlijk hetzelfde woord als TAU N°. 1.

6. TAU (TAU), oorlogen; TAUA, oorlog (TAUA, leger; doch TATAU, twisten; pass. TATAURIA). Mal. t a r u h, O. en N. J. t o h (uit t a' u h), en b o t o h, Tombul., Tont., Tond. w a t a r u, Ponos. w a t a r o, Bent. en Tonsaw. b a t a r o, Mong. b a t a r u, Bug. b o t o, wedden; zonderling in vorm is 't Mak. b ó t o r o, waarin men, wegens het Bug., de r als ouderen sluitersluit moet aanmerken, en niet als overeenkomende met de r van t a r u h, w a t a r u h, enz. In zooverre Mao. TATAURIA ook eene oorspronkelijke r bevat, laten deze



Mak. en Mao. woorden zich met elkaar vergelijken, al is de oorsprong der *r* misschien niet dezelfde.

7. TAU (TAU), jaar, jaargetijde. Indon. *ta(h)un*.

TAU-AWA, loods. Hetzij uit TAU N<sup>o</sup>. 4, of TAU (MATAU), weten, en *awa*, O. J. *hawan*, weg.

TAU-NUU, voltooid worden, bereiken. Vormelijk komt NUU oogenschijnlijk overeen met een Jav. *nut*, stam *tut*, O. J. *tūt*, uit *tu'ut*, Mal. *turut*, Bis. *tugut*, enz., maar hierin ligt het begrip van volgen, meêgaan, inwilligen, hetgeen niet goed met de verklaring van TAU-NUU strookt. Daarom zou men geneigd zijn NUU gelijk te stellen met Jav. *nutug*, st. *tutug*, ten einde toe, aangekomen aan 't doel. De *ʔ* kan uitgevallen zijn gelijk in LAU, honderdtal.

TEFE, besnijden. F. *teve*.

TEI (TEI; Rarotonga *tae*), jonge broeder of zuster. F. *TAʔI*. De *ʔ* is Umlaut.

TEWA, van huis wegloopen; actief durat. is NEWA in TAANEWA, vagebond; landlooper. F. *teva*, op zij? De F. *v* beantwoordt echter anders niet aan Sam. *w*. Jav. *tiwar* of *tiwang*, afdwalen.

TIFA, paarloester. F. *ʔIVA*. De klankverhouding is onregelmatig; vgl. MA-TANGI, wind, met F. *ʔangi*.

TILA (TIRA-TU), mast. Mak. *tinra*, rechtopstaande paal.

TINĀ, moeder. F. *tinā*. De *ā* veronderstelt eenen vorm *ināng*, die o. a. in 't Sang. als Voc. de gebruikelijkste is.

TINO, zeker, waarlijk, inderdaad, lichaam; tegenwoordig zijn. Wellicht Tag., Bis. *tināu*, helder zijn. De verhouding tot F. *dina* is niet duidelijk.

TIO (TIO), oester. F. *dio*.

TO, planten (TO, stengel). F. *ʔo*, plant, kruid, gras. Klankverhouding als bij TIFA en MA-TANGI.

1. TOA, sterk, moedig, krijgsman (TOA, dapper). F. *doa*, O. J. *twas* (pit en hart), enz.

2. TOA, persoon; à TOA (KATOA), alle (vgl. Oudhoogduitsch *gimanno*, *viritim*). Afleiding met aanhechtsel *an* van \**to*, Tag. *tauo*, Bis. *tauo*, *tau*, Ponos., Bent., Sang., Mong., Mak. *tau*, Tombul., Tond., Tont. *tou*.

3. TOA, hoen. F. *toa*.

TOFO, proeven. F. *tofo-lea*.

TOLE, de vrouwelijke geslachtsdeelen. Vgl. Ibn. *kinatolayan*, geslachtsdeel; van *tola*, mensch, dier; van daar ook *katolai*, natuur, aard; *tolayan*, wat geboren wordt.

TOLU (TORU), drie. F. *tolu*.

TOMA, vervloeken. O. en N. J. *tēmah*, gevolg, inzonderheid dat van eene verkeerde handeling.

TONGA, 't zuiden. Eig. Indon. t<sup>ə</sup>ngah, 't midden, omdat de zon in 't zuiden staande de helft van haren dagboog doorloopen heeft.

TONU (TONU), recht, waar, correct; TONUNGA, iets waarop men vertrouwen kan. F. donu.

TOò, stok; TOòNAì, tot stok gebruiken. F. tokona. Een bijvorm met onregelmatige, schoon niet geheel ongehoorde, uitstooting der *k* is Mao. TEO (vgl. WHAO, Sam. FAO); dezelfde uitstooting in Sam. TOO-TOO, wandelstok, zoo dit geen wanspelling is.

\*TU, achter een woord staande heeft de beteekenis van een superlatief. F. tu. Bat. tu achtervoegsel ter uitdrukking van een excessief.

TUA, groot, in FO-TUA, groote Fo-visch. Dit kan de comparatief van 't vorige woord zijn.

TUàÀ, lees: TUàĀ; opgegeven als «a brother's brother, a sister's sister», hetgeen onzin is. Klaarblijkelijk F. TUAKA, oudere broeder of zuster; Mao. TUAKA-NA, (zijn, haar) oudere broeder of zuster. TUA, komt ook voor in Mao. tu a-hir e, zuster; en in Tombul. tu a ri, broeder of zuster. Kā is uit den met nasaal gesloten vorm, die o. a. ook in Jav. kakang voorkomt, ontstaan.

TUI, vorst, koning. F. tui.

TUI (TUKI), kloppen, slaan, verslaan. F. tuki.

TUI-TUI, doornig. TUI vermoedelijk slechts andere uitspraak van IWI, F. sui, en verkozen om de beteekenis «doorn» van «been» te onderscheiden.

TULA FALE, plaats (?) van een huis. Vgl. Jav. tulang wuwung, middelversiering van den gevel.

TULA-rù, stuitbeen. TULA is gewestelijk F. dua N<sup>o</sup>. 2 (z. d.).

1. TULI (TURI), doof; TALINGA TULI. F. dalinga tule of dule. TULI, hooren; vgl. Sang. tuli, Sund. tjöli, oor.

2. TULI (TURI), knie. F. duru.

TULUI, langdurig. O. J., Sund. tuluy, N. J. tuli, voorts.

TULU-TULU, huisdrup; TUTULU (TUTURU), lekken. F. turu.

TUMA, kleêrluis. Indon. tuma.

TUMAU (TUMAU), bestendig, gestadig. Eig. gewoon zijn; van TAÚ N<sup>o</sup>. 5, met infix um.

TUMU (TOMO), vol. Sang. timu, matimu, Pamp. tmo, vol; Bug. t<sup>ə</sup>mu, Mak. tamu, rondom; O. en N. J. t<sup>ə</sup>mu, samenkomen, ontmoeten, enz. De Sam. en Mao. vormen zijn beide min of meer onregelmatig; de normale vorm zou wezen to mu.

TUNA (TUNA), paling, aal. F. duna.

TUNGIA (TUNGIA), aangestoken, aan te steken; TUTU (TUTU), aansteken. F. tungiva en tutuvaka.

TUNU (TUNU), braden, roosteren, bakken, koken. F. tunu.

1. TUPU, oppervorst. Uit tu en mpu, of t en umpu (Sumb. umbu, Heer). Vgl. Mlg. tompo, Day. tẽmpo, O. J. tampu, heer, groote heer. Eig. hetzelfde woord is F. tubu, voorouders; Mao. tupu-na. Vandaar Sam. TUPUA, afgodsbeeld.

2. TUPU (TUPU), Tonga tubu, spruit, spruiten, groeien. F. tubu.

TUSI, aanwijzen, letter, boek; TUSITUSI, gestreept; ook even als Mao. tuhi-tuhi, schrijven. F. dusi, aanwijzen; i-dusi, wijsvinger; en tusi, inlandsche gestreepte of gebloemde stof. Voor het onderling verband der beteekenissen vgl. ook F. vola, i-vola.

1. TUTU; zie TUNGIA.

2. TUTU, in PATUTU, slaan. Jav, tuk, tũtuk of tuktuk.

1. TUTũ, 't einde raken. F. tutu, uiteinde, rand.

2. TUTũ, walvisch. Eenigszins verdacht, daar ook TAFOLA als «walvisch» te boek staat. Niet onwaarschijnlijk heeft men 't Jav. tju tju t, haai, te vergelijken.

TUTũ, soort van krabben. Zou soms Mal. tuntung, soort van zeeschildpad, bedoeld zijn? In klank stemmen beide woorden volkomen overeen.

TUTUE, mager. F. tutue.

TUU, laten; wanspelling voor 't volgende.

TUũ, zetten, geven, laten, navraag (TUHU, neêrlaten, overgeven); TUUNA, lees: TUũNA (TUKUA), gelaten, neêrgelaten. F. tuku, i-tukuni.

TUUPU, lees: TUũPũ, eenen dag bepalen; eig. eenen nacht zetten. Bij de Malayo-Polynesiërs wordt of werd «nacht» gebruikt om ons «etmaal» aan te duiden, evenals bij de Germanen. Sporen daarvan vindt men ook bij de oude Indiërs, o. a. in de uitdrukking dīrgharātram, voor langen duur; cirarātra; enz.

## U.

U, loeien. Zie UU N° 1.

Ū, riet. Vermoedelijk samengetrokken uit ue of ui; vgl. Tombul., Sea ue, Tag., Bis., Ibn. uai, u wai, Mak. uwe, Sund. howe, Day. uāi, oāi, Ponos. uoi, Bent. oi. Vgl. ook Tombul., Sea wiwi, Sumb. iwi, rotting, en Mao. wiwi, biezen. F. heeft tui.

1. UA (UA), regen. F. uða.

2. Ua, zenuw; UA, ader. Denkbeeldig onderscheid; in beide gevallen luidt het woord UA; Mao. met herhaling: UAUA, zenuw, ader. F. ua.

3. UA, braken. Ondanks de beteekenis, welker juistheid niet boven alle bedenking verheven is, Mao. UA, zie onder PUA.

UAUATAI, met een hefboom oplichten. Dat bevat eene varieteit van denzelfden stam als FUA N° 4, en MAFA; uat veronderstelt een O. J. u w a t naast w w a t; vgl. O. J. u w a n g in s o w a n g, ieder, naast w w a n g.

1. UFI (UWHI), obi. F. u v i.

2. UFI, dek, dekken (UWHIA, te bedekken). Andere uitspraak van o fi, gelijk Jav. (a) h u b van (a) h ò b. F. u b i.

1. UI, donkerkleurig. Andere uitspraak van ULI N° 2.

2. UI, bekennen (eene vrouw); vleeschelijke gemeenschap hebben. Bis. h u n a i.

1. UINGA, wijze van zien, beschouwing. Bis. h u n i h u n i; van denzelfden stam F. KUNE (z. d.) en Jav. u n i n g a, leeren kennen, weten. Ik houd Bis. h u n i en h u n a i voor variëteiten van één hetzelfde woord.

2. UINGA, oorzaak, reden, uitwerksel. Kan verwant zijn met O. J. u n i, reden, uithoofde; doch de opgegeven beteekenis laat zich des noods uit die van 't vorige artikel verklaren.

UILA (UIRA), weerlicht. Vgl. F. l i v a.

1. ULA (KO-URA), kreeft. F. u r a, en u r a u.

2. ULA, gedrag; in ULA-WALE, slecht van gedrag. O. J. u l a h; hetzelfde woord als Tag., Bis. u l a, keeren, wenden; Mal. u l a h, toeven; Bat. u l a, gelijk ook O. J. u l a h, veldarbeid verrichten.

ULA (KURA), rood; ùLA ùLA, rood (MAKURAKURA, rood zijn, licht worden), F. k u l a. Dit woord staat tot Tag., Bis. p u l a, m a p u l a, Ibn. f u l a, m a f u l a, rood, in dezelfde verhouding als Tombul. k u l o, blank, wit, tot Tag. p u l a u, Iloko p u d l a o, Ibn. f u r a u, blank. Op gelijke wijze zegt men in 't Jav. zoowel k u l u n g a t i als p u l u n g a t i, hartkuil.

1. ULI, achterstevan, roer. Tag. h u l i, Bis., Ibn. u l i n, achterstevan; Tombul. u u l i n g, roer; m a h u l i n g, stuurman; Mal. m u d i, k a m u d i, Day. k a m b u d i, k a m b u r i, Mlg. w u d i- n t s a m b u; verwant met MULI (z. d.).

2. ULI, zwart (PARA-URI, persoon met zwarte huid). Eigenlijk slechts eene variëteit van het woord dat in de verwante talen, nu eens met dezelfde, dan weer met gewijzigde klinkers voorkomt in den zin van houtskool, zwartsel en zwarte kleur. Vormelijk staat dit Polyn. woord voor «zwart» het dichtste bij Bis., Tag., Pamp. u l i n g, Ibn. en Form. u g i n g, Day. b ú r i n g, Tombul., Sea, Tond. w u r i n g, Bent. w o h e n g, Ponos. b u i n g, Bug. u s i n g<sup>1</sup>, houtskool, waarvoor Mal. a r ä n g, Jav. en Sund. a r ä n g, Bat. a g o n g, Mlg. a r i n ä, Mao. w h a r o (als 't ware eene versmelting van u r ä n g en a r ä n g) hebben, en Mong. a g u i. De onderlinge afwijking tusschen Mong. en Ponos. vooral is merkwaardig, omdat deze twee talen zeer naverwant zijn. Vormelijk identisch met Jav. enz. a r ä n g is Tombul., Tont., Sea, Tond. a r ä n g, doch de beteekenis is «roet».

ULI, lees: ùLI (KURI), hond. F. k o l i. Twijfelachtig of men dit vergelijken

<sup>1</sup> Hieruit ziet men dat de twee soorten van trillers verwisseld zijn.

mag met Sawu, Rotti k o d e, aap; te meer omdat de ī op eene sluitende nasaal wijst.

1. ULU, hoofd. F. u l u. ULUAi, eerste; vgl. Ibn. o l u, eerste.

2. ULU, ingaan; pass. van 't trans. ULUFIA. Bijvorm van s u l u = Jav. s u - r u p, F. δ u r u.

`UMALA (KUMARA), soort Batatas. F. k u m a r a.

UNA, vischschub, schildpadschaal; UNAFI, schubben, d. i. de schubben verwijderen (UNAHl, vischschubben, mv.), Ponos., Mong. u n a p, Bent. o n o p, Sumb. u n a, schub; Bat. u n a p, onkruid. Eene gewestelijke uitspraak van 't woord in 't Mao. luidt i n a h i.

`UNE, vinden; pass. ùNEA. F. k u n e.

UNU, «the strainer used in making oil». Vgl. de Mal. uitdrukking m a n g u - n u s r o t a n, gespleten rotting tusschen twee mesjes doorhalen; de stam is Mal., Tag., Bis. h u n u s, Jav. u n u s, uittrekken, uithalen, 't uit de scheede trekken, en deze in 't Indon. meest gewone beteekenis keert terug in Mao. UNU, uittrekken; nom. act. UNUHANGA; pass. UNUHIA, Sam. UNUSI, uithalen<sup>1</sup>; zoo ook F. u n u. Day. u n o s is «vrouwelijke scheede».

`UPU (KUPU), woord, geleding, spreken; pass. ùPUA. Eig. wel, «tellen, toevoegen». Vgl. Mak. u m p u, bijvoegen; en, voor den samenhang der betee-kenissen, Jav. t ě m b u n g, woord, taal, met s a m b u n g, aanlasschen, aanvoegen.

USI, glad maken. Jav. u s i k.

1. USO (UHO), navelstreng. Sund. p u s ě r, p u s ö r, Niasch f u s ö, navelstreng; doch ook «navel», en deze beteekenis heeft Day., Jav., Tombul. p u s ě r, Ponos. p u s o r, Tag., Bis. p u s o d, Form. p u s o l, Mong. p u t o d, Ibn. f u t á d, Mal. p u s á t, Bat. p u s o k, Mlg. f o i t r ä, Sumb. p u s u, Sa- leier p o s o.

2. USO, hart van een boom. Gewijzigde uitspraak van UTO (z. d.) tenzij de beteekenis onnauwkeurig is opgegeven.

USUISUI, aandringen. Sui schijnt O. J. s w i, aandringen, te zijn; het voorafgaande u blijft dan onverklaard.

UTA (UTA), land, vaste wal. Misschien Bis. y u t a. Ponos., Mong. b u t a, land, Gorontalo h u t a, landschap; Poso u t a, aarde. Eene verwantschap met Mal. h u t a n, bosch, behoort niet tot de onmogelijkheden.

UTO, spongy substance inside of a cocoanut; kop (klaarblijkelijk eig. hersens). F. u t o en de daarbij aangehaalde woorden.

`UTU (KUTU), luis. F. k u t u.

UTUA, luizig. Wanspelling voor ùTUA, van ùTU met aanhechtsel a n.

<sup>1</sup> Opgegeven: «to pick out the full grown t a l o; to pick out the chiefs in order to kill them».

1. UU, schreien. O. J. u h u h, schreeuwen.
2. UU, lees: ù ù, nagel; in MATI-ù ù (MATIKUKU of MAIKUKU) F. k u k u.
3. UU, lees: ù ù (KUKU), vasthouden. F. k u k u - v a.

## W.

WAA (WAKA; ook Tonga), schip, boot. F. w a n g k a.

WAE (WAE), been, voet. De verhouding hiervan tot Day. p a i, Mlg. f e eenerzijds en F. v a, Tag., p a a, Tombul., Mal., Tond., Mong. p a h a, p a anderzijds is moeilijk vooralsnog te bepalen. Naardien Indon *þ* niet dan hoogst zelden aan Polyn. *w* beantwoordt <sup>1</sup>, zou men geneigd zijn w a e te vergelijken met Tombul. a e, Ceramsch h a i, a i, a h e, Amb. e i, a y e, a y i, Sula y a e, Kisar e i 'n, Timor h a e, Rotti e i k; wat de *w* aan 't begin betreft, vgl. F. w a k a, en voorts Bal. w e r, water, = O. J. a i r, Mal. a y ä r.

WAI (WAI), water. F. w a i. In den zin van geneesmiddel, ook F. i n v u - n i - w a i.

WALE, verkeerd, nutteloos, ijdel, dwaas (WAREWARE, vergeetachtig). F. w a l e.

WALU (WARU), acht. F. w a l u.

WAO, bosch, plant, gewas (KO-WAO of WAO-KO, boschbewoner). Bis. b a o l, Sang. w a ě l ě, akker, tuin, veld.

WASA, oceaan, zeeëngte. F. w a s a.

WASE, afdeelen; WASENGA, aldeeling. F. w a s e.

WASIWASI, aarzelen. Secundaire stam; eenvoudige stam O. J. w ā s w ā s, aarzelen; Day. u a s, 't bang zijn,

WAWA; in PUWAWA, babbelen; WAWA moet bestaan hebben in den zin van mond; nog over in Mao. w a h a, mond, wat Sam. eigenlijk w a f a zou luiden. Mlg. w a w a, Niasch, Mak. b a w a, Bug., Bat. b a b a, Bis. b á b ā, Rotti b a f a, Kisar w a w a - n a, Moa. w a w ě, mond; N. J. b a b a h, opening, doorbraak.

WĀWĀNGA, twist. O. en N. J. w a w a n, altercari.

WAWAU, oudtijds. Jav. w a h u w a h u.

WELE, wieden. F. w e r e, tuin; w e r e ð a, wieden.

WIRI, wringen; draaikolk (WIRI, twijnen, vlechten). F. w i r i, draaien.

WOLU, schildpad. F. v o n u.

---

<sup>1</sup> Een zeker voorbeeld levert nochtans wolū.

## AANVULLINGSLIJST VAN MAORISCHE WOORDEN.

AHA, wat? Indon. a p a of s a p a. AHATIA; zie Sam. a f a i n a.

ARA, namelijk. Jav. a r a n, Sang. a r ě n g. Andere uitspraak van F. YADA. AU, in TU-I-AU (z. d.).

AUAHI, rook. Vgl. Mal., Bat. u w a p, damp, wasem; Jav. u w a b. Het aanhechtsel *i* drukt een collectief begrip uit.

AWANGAWANGA, angstig. Oogenschoonlijk verwant met N. J. wangwang, aarzelen; met prefix *a*, en aanhechtsel *a n*.

AWEKE, «to teaze, to be angry». Vgl. Jav. b e k a, gemelijk, verstoord; a m b e k a, plagen. WEKE bevat w e k a en *i*, op de wijze van KITE, zien.

AWHI, «to draw near»; pass. van het transitief: AWHITIA. Jav. a p i t, insluiten van twee kanten; Day. h a p i t, geklemd. Als gewijzigde uitspraak hiervan is te beschouwen API-API, dicht aaneengesloten; APITI, aaneenvoegen; zie Sam. a p i a p i, en vgl. hieronder KARAPITI.

EKE, opgaan, bestijgen. Zie Sam. a è. De *e* der eerste lettergreep is ontstaan door eene verzwakking der uitspraak van *a*, gelijk o. a. ook in WHE-NUA, Sam. f a n u a. Daarentegen heeft zich de *a* gehandhaafd in WHANAKO; zie t. a. p.

HAPU, geslacht. Mak. s a m p u, van hetzelfde geslacht, neef en nicht.

HAU, wind; HAUHAU, frisch; HAU-HUNGA, vorst; h a u - n u i, dauw; HAU-HAU-AITU, zich flauw gevoelen. Mak., Bug. s á u, damp, lucht, adem; a s á u, frisch, aangenaam van gevoel; Tond. s a o, Tonsaw. s a h o, dauw. Hiertoe behoort zeker ook wel h a u n g a, reuk (vgl. Nederl. «lucht» in den zin van «reuk»). Zie ook Sam. s a u.

HENGI, in KOHENGIHENG, wind, = F. *δ a n g i*. De *e* is Umlaut; de *h* schijnt hier op Tongasche wijze den klank te vervangen waaruit zich de F. *δ* ontwikkeld heeft; doch het is ook mogelijk, dat het aan «cockneyism» is toe te schrijven; want zulk een onechte *h* komt nu en dan in 't Mao. voor, bijv. in h i k u, staart, voor IKU. PAHENGIHENG, zacht koeltje. Het prefix *p a* beantwoord aan Day. en Mal. b a, O. J. w a, Vgl. TENGI.

HINE, vrouwelijk; in TAMA-HINE, vrouwelijk kind, dochter; TUA-HINE, zuster. Niet-gereduplicateerde vorm van WAHINE, Sam. f a f i n e (z. d.).

HUNA, verborgen. Dit is ontstaan uit h u n i a, passief van h u n i, F. v u n i.

INOHI, vischschubben. Gewestelijke uitspraak van UNAHI, Sam. u n a f i (z. u n a).

IRO, tevreden. Ibn., Bis. *ilug*, begeerte, lust; Mak. *ero*.

KAHA, sterk. Vlg. *ngka*. Het woord is gevormd uit Indon. *kas* en affix *an*.

KAHUA, gelijkenis. O. J. *kapwa*, *kapua*, Tag. *kapuwa*, gelijk, gelijkelijk.

KAI, boom. Sund., Tombul., Aru *kai*, boom. Een vorm zonder *k* vertoont Kei, Rotti, Letti *ai*, M. Ceram *aia*, Amb. *aii*. De naaste verwanten van alle deze talen bezitten *kayu* of wat hiermeê overeenstemt. Wij vinden dus over 't gansche M.P gebied het verschijnsel dat onderling zeer naverwante talen, zooals Jav. en Sund., Mao. en Sam., Rotti en Tim., Tombul. en Tont. tusschen *kai* (*ai*), en *kayu* eene verschillende keuze gedaan hebben. Zulks ware volstrekt onmogelijk indien de verschillende vormen niet reeds in de grondtaal bestonden.

KAIA; zie KEIA.

KAME en KOME, voedsel; TAME, voedsel; smaken, eten. Klaarblijkelijk zijn deze woorden eenerzijds verwant met F. *yame* en wat daarbij aangehaald is; anderzijds met Bis. *homai*, Ibn. *ammai*, Sang. *ẽme*, Bent. *mai*, Bat. *ome*, *eme*, Lamp. *me*, rijst.

KAPI, bedekt. Vgl. Jav. *amping*, bedekken, schutten; de *k* = Jav. *kẽ* of *ka*.

KARAHU of TARAHU, haard, oven. Uit voorvoegsel *ka* of *ta* — welker gelijkwaardigheid hier duidelijk uitkomen — en Mal. *dapur*, enz. Zie onder Sam. *afu*, N<sup>o</sup>. 3.

KARAPITI, aan elkaar voegen. Vgl. Jav. *dampit*, tweelingen; *dempet*, tegen elkaar aan; voorts de voorbeelden aangehaald onder Sam. *apiapi*.

KARAPOTI, insluiten. Van eenen wortel *pẽt*, waarvan o. a. Jav. *rapẽt*, Bat. *marapot*, Mal. *rapat*, Mlg. *rafitrã*, als ook Jav. *pẽpẽt*, versperd, behooren. De *p* is vermoedelijk uit een *mp* ontstaan, gelijk in 't vorige woord.

KARU, oog; hoofd. Vgl. Sumb. *pẽnggađu*, het toezien.

KEIA of KAIA, stelen (intr.); KEIATIA, gestolen. O. J. *ayat*, bedoeling, wil; Ibn. *kayat*, geneigdheid; Tombul. *ayat*, *mayat*, opheffen; O. en N. J. *mangayati*, *ngayati*, de hand naar iets uitstrekken.

KEU-KEU, bewegen (intrans.). Sang. *kiyo*, *kumiyo*, Mak. *giyo*, *agiyo*, bewegen.

KI, spreken; denken. F. *kai*, *kaya*.

KINO, boos zijn; KINONGIA, gehaat. Vgl. Sam. *inosia*.

KIRI, huid, bast; Tonga *kili*, F. *kuli*.

KITE, zien. Zie Sam. *ite*.

KOMARU; zie MAMARU.

KOME; zie KAME.

KOPAKI, «husk of seed, a covering». Uit prefix *ka* en een te vermoeden



u m p a k, nasale uitspraak van Ibn., Tag., Bis., Day. u p a k, Mlg. u f a, bolster, schil. Het aanhechtsel *i* geeft te kennen dat het woord een collectief begrip is.

KOPU, Rarotonga KOBU, buik. Jav. k ĕ m p u n g, onderbuik; Sumb. k a m b u (voor k a m p u n g), buik <sup>1</sup>; Ponos., Mong. k o m p o n g, ingewand.

KOPUNI, te gader. Uit prefix k o = Jav. k ĕ, e n m p u n, dat het hoofdbestanddeel uitmaakt o. a. van Mal. en O. J. h i m p u n, Jav. i m p u n; Tag. en Bis. zonder nasaal i p u n; voorts Mlg. f o m p u n a, Jav. p u n p u n a n, in 't geheel. Ook behoort hiertoe Tag. k a m p u n of k a m p u n g, Mal. k a m p u n g, k a m p o n g.

KOPURUPURU, stinkend; PURU, muf. Mal. b u r u q, Jav. b u r u k, b o r o k, Sund. b u r u k, bedorven, verrot, rottig.

KUMIKUMI, baard. F. k u m i.

KUTANGA; zie TANGA.

\*\*MÁHANA, warm; = O. J. m a p a n a s, stam J. p a n a s.

MAHARO of MIHARO en MIHO, wonderbaar; wonder; zich verwonderen. Een prefix m i (naar gelang van omstandigheden ook p i) komt in verscheidene Indon. talen voor; in sommige echter, o. a. Mlg., schijnt het ontstaan uit m ě r (p ě r). Wegens den aard van 't begrip in m i h a r o vervat, zou ik denken dat Mao. m i hier de waarde heeft van Jav. m i, bijv. in m i t ě n g g ě n g of m i t ě n g g ě n g ě n, gebruikelijker k a m i t ě n g g ě n g ě n, verbaasd. De o in m i h a r o is een aanhechtsel, Jav. ě n, zooals blijkt uit den bijvorm MIHA.

MAKUTU, betooveren, beheksen. Vgl. Sang. k a k a k u t u, 't vervloekt zijn; m u t u, vervloeken; grondvorm u t u, waarvan k u t u een secundaire stam is op de wijze van M.P. k i t a, zien, grondv. i t a.

MAMARU en KOMARU, de zon. Van denzelfden wortel als O. J. l a h r ū, warm jaargetijde. Als wortel beschouw ik O. J. h r ū, pijl; m a h r ū, letterlijk «als pijl» of «scherp», Skr. t i k ṣ ṇ a. Daar nu in alle talen de begrippen scherp, steken en hitte, sterk licht, verwantschap toonen, en m a r u, m a m a r u in beteekenis geheel aan een Skr. t e j a s v i n beantwoordt, schijnt de afleiding niet twijfelachtig. K o i n k o m a r u heeft m. i. de waarde die het in 't F. nog bezit, van een persoonsaanduidend woordje. Ook in 't Jav. bevat de naam der zon, s a n g h y a n g w e, N. J. verbasterd s r ě n g e n g e het persoonsaanduidend s a n g.

MAPURA, vuur. Zie Sam. p u l a.

MAUKA, droog. F. m a d u, met aanh. a n.

<sup>1</sup> Een sluitende nasaal valt in 't Sumb. menigmaal af, bijv. in r a u, blad (voor r a u n); d j a r a, paard (voor d j a r a n), n g a r a, naam (voor n g a r a n); p u r u, naast p u r u n, afdalen (van denzelfden wortel als Jav. t u r u n).

ME, opdat, om te; ten behoeve van. F. me.

MEHAMEHA, eenzaam. Verwant hetzij met Pamp. misan, Ibn. mittan, Tag. minsan, pinsan, O. en N. J. pisan, eens; of met O. en N. J. pisan, gescheiden, afgezonderd. De wortel is in allen gevallen MP. sa, een, of eene varieteit er van.

METENGI, hooggeplaatst. Het woord zal eigenlijk wel «winderig» betee-  
kenen, van TENGI (z. d.), tenzij het eene andere uitspraak is van TIKE (z. d.).

MIHARO, of MIHO; zie MAHARO.

MINAMINA en MINAKA, wenschen; wensch. O. J. inak, 't aangename; enak of menak, aangenaam, behagend, lief; N. J. enak, aangenaam, lekker; waarvoor in Krama etja, d. i. Skr. icchā gebruikt wordt.

MINGOMINGO, dwarrelend; TAKA-MINGOMINGO, draaien (intr.). O. en N. J. mingërminger, grondv. ingër.

MIRAMIRA, roodgloeiend. O. J. irang, schaamte; erang en merang, beschaamd; Sund. era; Tombul. mairang, Bat. ira; hierbij behoort ook N. J. wirang, mirang.

NAMUNAMU, in whaka-n., verdwijnen. Jav. ñamutñamut.

NGARU, vlieg. Dit is een omzetting van RANGO, Sam. en F. lango.

NGE, gedruisch. Oogenschoonlijk verwant met Mak. ngenge, huilen; N. J. bëngengeng, brommend huilen.

NGENGERE, geraas maken; NGENGERI, grommen, grunniken. Vgl. Mak. ngángara, schreeuwen.

NGUNGURU, geraas, geruisch. Vgl. Jav. gumuruh.

NUNUMI, verdwijnen. F. nunuva, duiken.

OHU, omringen; gezelschap. Bis. opung en topung, aaneengesloten; hiervan afgeleid zijn Jav. tēpung en kēpung.

OKE, zich verroeren, spartelen; OKEOKE, een zieke. Bis. okai, verroeren; okai-okai, zich weér kunnen verroeren (van eenen zieke).

ORE, boren; pass. OREA. Jav. urik, boor, verwant Tombul. en Sea gogori, Tond. gëgori, boor.

ORU, week, zacht. Sund. uduh.

PA, PAPA, vader. Day., Mal., Bat., Lamp., Tag., O. en N. J., Sund., Mak., Bug. bapa, Mlg. baba, vader; Pamp. bapa, oom, stiefvader, doch ibpa, vader.

PAHUNU, vuur; PARAHUNUHUNU en PARANGUNU, in 't vuur roosteren. Z. onder S. masunu.

PAI, goed. Mal. báiq; etymologisch hetzelfde woord als N. J. bahe.

PANGO, zwart. Van denzelfden wortel als Jav. langës, zwartsel, roet, verkoolde stof; en añdjangës, pikzwart.

1. PARA, voorvoegsel. Zie bl. 304 hiervóór.

2. PARA, rooien. Jav. b ěra, a m b ě b ěra, ontginnen.

PONO, waar, PONONGA, waarheid. O. en N. J. b ěn ěr, Mal. b ān ar, Tag., Pamp. b a n a l, juist, recht, waar.

POUARU, weduwe, weduwnaar. O. J., Bug., Sang. w a l u, Mak., Mal., Tag., Bis., Bat., Sula, Kisar, Sawu b a l u, Day. b a l o, Kei w ā r, Rotti f a l u, Timor b a n u, Binongko i a r o, Letti p ěp a l u, Aru p a l p a l u i, Moa p a l p a l g e, Amb. m a h a h a r u.

PUAKI; zie UAKI.

PUANGIANGI, koel. A n g i is zonder twijfel Sam. a n g i, wind, doch de functie van p u is nog niet met zekerheid te bepalen. Of het samenhangt met de Bis. partikel m u, die eenen toekomstigen tijd aanduidt, is geheel onzeker.

PUKU, gezwel. knobbel, F. b u k u.

PUMAHU, hitte. Tombul., Tag., Bis. p a s u, hitte; Ibn. p a t u. De vorming van p u m a h u is onduidelijk; evenzeer die van k o r o m a h u, warme damp, stoom.

PUMAU, bestendig, steeds. Synoniem met t u m a u, en evenzoo gevormd. Evenals t u m a u van een M. P. t a h u, zoo moet PUMAU van een M. P. b a h u komen; dit laatste herkent men in Jav. b i n a h u, zich oefenen. Vgl. voor den samenhang der beteekenissen van tahu en b a h u, Skr. a b h y a s y a t i, herhalen, zich oefenen, leeren; a b h y ā s a, herhaling, studie, gewoonte.

PUPURI, vasthouden; pass. PURITIA. PURITANGA, handvat. Vgl. Jav. t j ě m - p u r i t, handvat.

PURE, «a sacred service; sacred food». F. b u r e, heiligdom.

PURU; zie KOPURUPURU.

RANGO; zie NGARU.

RARA, in MARARA, TIRARA en TURARA, verspreid, zich verspreiden. Mak. l a r a, algemeen bekend; van denzelfden stam O. J. l u m r ā, N. J. l u m r a h, zich uitbreiden, verbreid, gewoon; l u m r a, verbreid (bijv. Damar Wulan 84: l u m r a w r a s u p ě n u h).

REHU, (niet in 't Mao., maar in 't Marques.) honderdduizend; Haw. LEHU, vierhonderdduizend (in overeenstemming met het feit dat Haw. l a u, de waarde van 400 heeft, terwijl het anders als 100 geldt). Mal., Bat., Day. r i b u, Tag., Bis. l i b u, Ibn. r i b u, Mlg. a r i w u, Tombul., Tont., Mong. r i w u, Sang., Ponos. h i w u, Bent. h u w u, O. J. i w u. De vormen in 't Sang., Ponos., Bent. en Jav. zijn ontstaan uit verwisseling van de twee soorten van trillers.

REKA, zich verblijden, blijdschap. F. r e k i.

REO, spraak. Zie onder Sam. a l e l o.

REWHA, ooglid. F. r i v a in s a u - r i v a.

RIHA, neet. Jav., Bat. l i s a, Tag. l i s á, Ibn. l i t á, Mak. k u l i t j a, Sang.

lesia, Tombul. le sea, Bis. los á. De *o* in dit laatste vervangte eene oudere *ž*, welke doffe klank op zijn beurt ontstaan was door verdoffing der *i*, op dezelfde wijze en om dezelfde reden als bijv. Skr. *viçeṣa* in 't N. J. geworden is *wēsésa*.<sup>1</sup>

RIKI, klein. Vgl. Jav. *ḍikih*, klein (van planten of vruchten).

RO, binnen in. Vermoedelijk grondv. van O. en N. J. *djro*, *djěro*, doch het kan even goed aan een M. P. *lēm*, waarvan o. a. O. en N. J. *dalēm* een oude reduplicatie is, beantwoorden.

ROHE-ROHE, toorts. F. *losi-losi*.

ROPA, slaaf. Day. *rěwar*.

RUWHA, vermoënis. O. en N. J. *lupa*, O. J. *alupā*, *malupā*, mat, vermoëid.

TAHU, branden; pass. TAHUNA. F. *tavuna*, braden, roosteren.

TAME, voedsel. Zie KAME.

TANGA, in KU-TANGA, handvol. Mal., Jav., Bat., Day. *tangan*, Mlg. *tanañ*, hand; Tag. *magtangan*, terhand nemen. Of ku een voorvoegsel, dan wel de verkorting van een substantief is, gelijk die bij samenstellingen voorkomt, kan ik niet beslissen.

TAPA, zijde. F. *taba*.

TAPANIHI, op zij gaan, uitwijken. Uit prefix *ta* of *tar*, en *panisi*, Jav. *panisih*, van *sisih*, zijde; *nisih*, op zij gaan. Ik vermoed dat *p* hier in 't Mao. stand heeft gehouden omdat het staat voor *pp*, welke verdubbeling een gevolg was van assimilatie der *r* van 't prefix met de volgende *p*.

TARAHU; zie KARAHU.

TARE, opgehangen. Vgl. F. *lele*.

TARI, «to carry»; pass. TARIA. Vermoedelijk Jav. *tarik*, Mal. *tariq*, Mlg. *tarikā*, Alor *tare*, trekken.

TAU, persoon, iemand; bijv. TAU-HOU, vreemdeling (eig. nieuweling). F. *tau* N°. 1.

TE, niet. O. J. *te*; waarvan Mak., Tombul. *teya* eigenlijk een conjunctief is.

TENGI in KOTENGITENGI, koelte, wind; hetzelfde als Sam. *tangi* in *matangi*, behalve dat de *a* eenen Umlaut ondergaan heeft.

TEO, stok. Zie Sam. *toð*.

TIA, staak, in den grond steken; pass. TIAIA. O. J. *tihang*, Bat., Mal. *tiyang*, paal. De sluitende nasaal is in TIAIA uitgestooten.

<sup>1</sup> De meening dat *lisa*, enz. uit Skr. *likṣā* verbasterd zou zijn, is onjuist, niet alleen omdat het woord ook in 't Mao. voorkomt, maar omdat Skr. *kṣ* tusschen twee klinkers nooit in 't Jav. *s* kan worden, evenmin als in 't Bataksch.

TIHERU, uithoozen, een schepper. HERU identisch met, of een variant van Mak. siru, sirung, Bug. sindu, N. J. serok, schepper.

TIKE-TIKE, hoog, hoogte. Mal., Day., Mak. tinggi, O. J. matinggi, Mlg. dinggy. De nasaal is geassimileerd of weggevallen, gelijk ook in waka, boot, voor wangka; de g, of gg werd, evenals met de overige mediae pleegt te geschieden, verscherpt. Vgl. METENGI.

1. TIRI, «an offering». Mak. tiri, gieten, schenken.

2. TIRI, bij elkaar plaatsen. Mak. tinri, naast elkaar; Mal. tindih, Jav. tinḍih, Mlg. tindry, wat bovenop ligt.

TOA, spel. Vgl. Jav. toh, inzet bij een weddenschap; botoh, dobbelaar, speler; botohan, met elkander spelen; Mak. abótoro, Bug. boto, speler. Men zou verwacht hebben taua, daar etymologisch Jav. toh = Mal. taruh is, doch het Mak. en Bug. vertoonen ook eenen van den gewonen regel afwijkenden vorm.

TOHUNGA, priester. Poso tadjuna, priesteres (zie Riedel, Bijdr. Kon. Inst. 5<sup>e</sup> Rks, I, 1886, bl. 83; de vorm tadunja is een drukfout).

TOREMI, verdwijnen; nom. action. TOREMITANGA; ook met verwisseling der nasalen: TORENGI, TORENGITANGA. Jav. ḍēmī, verborgen. TO is het prefix Mal. tār.

TORO, kruipen. F. dolo.

TUIAU, vloo. Eigenlijk «hondenluis», van tu, verkorting van kutu in samenstelling; i, van; en een verouderd au, eig. ahu, M. P. asu, hond. Evenzoo Tag. kutu'n asu, Mal., Sund. kutu andjing.

TURAKI, wegduwen. Tag., Jav., Sund. tulak, Mal. tulaq, Mak., Bug. tola, Mlg. tulakā.

U, vrouwenborst, uier. Zie Sam. susu.

UAKI, openen; sluiten; PUAKI, openen (bijv. den mond). Zie Sam. puaḷ.

UHU, gewezen. Vermoedelijk Sam. uu, Jav. uhu, u wuh, schreeuwen; voor de h vgl. hiku voor iku, staart.

UNGA, aankomst, zenden. Zie onder Sam. lunga.

URI, spoor. O. J. wuri, wuryan; waarvan ook Mao. muri, Sam. muli, enz.

UTU, loon, betaling; UTUNGA, tijd of wijze van betaling. Tag., Bis., Jav., Sund. untung, Day., Mak., Bug., Mal. ontong, Mlg. wintana, Sumb. utu, gewin; Tombul. muntung, mahuntung, gewinnen.

UWHA (Tahiti UFA), wijffe (van beesten). Ibn., Tond. upa, hen.

WAHA, mond. Zie Sam. wawa. KUWAHA, monding, moet ontstaan zijn uit kēwaha, gelijk o. a. Jav. kuwasa uit kēwasa. Evenzoo PUAHA, een synoniem van kuwaha, uit pēwaha; daarentegen POUARU. De functie van een prefix pē, dat Indon. wē of wēr zou luiden, is in puaha nog

moeielijker te verklaren dan in *POUARU*. Zouden *bëuaru* en *bëwaha* — de vormen waaruit zich *pouaru* en *puahu* ontwikkeld hebben — eenvoudig reduplicaties zijn? Hierbij moet opgemerkt worden dat in 't Sang. de reduplicatie regelmatig zoo geschiedt; *wehe* geredupliceerd, wordt *bawehe*; *wëra'*: wordt *bawëra'*.

*WAIRUA*, ziel; een geest, schim; Tah. *warua*, ziel. Day. *hambaruan*, ziel; Bis. *balú*, geestverschijning. Van denzelfden wortel als O. en N. J. *wëruh*, *wruh*, weten, zien; *karuhan*, bekend, enz.

*WHAINGA*, vijandschap. Oogenschoonlijk van denzelfden stam als O. I. *pahi*, N. J. *pahe*, verschillend.

*WHAKATU*, eene rede houden. Vgl. *akatu*, veel praten; de wortel is *tur*, waarvan o. a. Jav. *tutur*, zeggen.

*WHANAKO* of *WHENAKO*, diefstal; dief. F. *tako*.

*WHANGAI*, voeden; gevoed. Jav. *pangan*, en vgl. F. *vakan*.

*WHARO*, houtskool. Zie onder Sam. *uli* N° 2.

*WHARU*, in *POWHARUWHARU*, in 't zand zakken. Klaarblijkelijk moet dus *wharu* de beteekenis van «zand» hebben of ten minste gehad hebben, en is het hetzelfde woord als Jav. *paluh*, slijk, modder.

*WHENAKO*; zie *WHANAKO*.



#### ERRATA DER VOLGORDE:

Op enkele plaatsen moet de *alphabetische volgorde* verbeterd: p. 43 (*Kadruva*), 53 (*Madua*), 66 (*Rongo*), 67 (*Ruk-aka*), 68 (*Sango*), 84 (*Tuni*), 88 (*Vanua*), 93 (*Vudua*), 94 (*Vuni & Vu-ni-wai*).



# BOEKBESPREKING.

---

SCHMIDT, P. W.: Ueber das Verhältniss der melanesischen  
Sprachen zu den polynesischen und untereinander.  
Wien, 1899.

---

Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien,  
XXX Band.

Wien, 1900.





SCHMIDT, P. W.: UEBER DAS VERHÄLTNISS DER MELANESISCHEN  
SPRACHEN ZU DEN POLYNESISCHEN UND UNTEREINANDER  
(Sitzungsber. d. kais. Akademie d. Wissensch. in Wien, phil.-  
hist. Cl., Band CXLI, 1899).

Der Verfasser dieser Abhandlung hat es sich zur Hauptaufgabe gestellt, den Nachweis zu liefern, dass die melanesischen Sprachen, wozu einzelne Forscher, wie der verstorbene Fr. Müller, auch die sogenannten Papuasprachen Neu-Guineas rechnen, keine Mischsprachen sind, wie Müller behauptete, und ebenso wenig eine vermittelnde Stellung zwischen den polynesischen und malayischen Sprachen einnehmen. Im Gegensatz zu Müller's Ansicht hat Codrington den Satz aufgestellt, nicht nur dass die melanesischen Sprachen keine Spur einer Sprachmischung zeigen, sondern auch, dass die Melanesier «have the *ancient* idomatic use». Mit anderen Worten; die melanesischen Sprachen repräsentiren eine ältere Stufe der malaio-polynesischen Sprachen als die polynesischen.

Um die Theorien Müller's und Codrington's zu prüfen, untersucht Verfasser zunächst die Stellung der melanesischen zu den Papuasprachen. Nachdem er derauf aufmerksam gemacht hat, dass das von Müller als echte Papuasprache bezeichnete Nufor als eine reine malaio-polynesische erwiesen worden, ganz verschieden von den Papuasprachen der Torresstrasse, unterwirft er die Ansicht Müller's über die Beeinflussung der Sprachform des Nengone durch die Papua einer eingehenden Kritik. Gegen die Gründe, die Verfasser zur Widerlegung der Theorie Müller's anführt, haben wir nichts einzuwenden, und wir sind vollkommen mit ihm einverstanden, wenn er sich dahin äussert, «dass die Verknüpfung seines (Müller's) ethnologischen Systems mit seiner Sprachenclassification, so förderlich sie auch in manchen Punkten gewesen sein mag, doch hier bei dieser Frage den sonst so exacten und scharfblickenden Gelehrten irregeleitet hat und ihn an Ansichten festhalten liess, für welche die *sprachlichen* Thatsachen nicht die hinreichende Rechtfertigung bieten».

Zur Lösung der Frage, inwieweit Codrington Recht hat, wenn er zu dem Schluss gelangt, «das die melanesischen Sprachen wie örtlich, so auch der

inneren Beziehung nach, zwischen den beiden anderen Sprachgruppen stehen, aber in der Weise, dass *sie* den Ausgangspunkt bilden», findet Verfasser sich veranlasst zu einer Digression über die Possessivsuffixe.

Als Possessivsuffixe für den Singular führt Verfasser auf: *ku*, *mu* und *na*. Dies ist nicht ganz richtig. Erstens existiren im Altjavanischen, Dajakschen u. s. w. nebeneinander *ku* und *ñku*; ersteres ist der reine, verkürzte Pronominalstamm; letzteres derselbe mit vorgeschlagener Genetivpartikel *n*. Dies erhellt klar aus altjav. *nya*, malayisch *ña*, aus Genetivpartikel *n* und 3 ps. sg. *ya*, er, sie, es. Im heutigen Javanisch wird neben *ne* (aus *nya*) auch *e* (aus *ya*) als Possessiv gebraucht, ganz analog dem jetzigen Gebrauch von *ku*, statt *ñku*. Das Malagasi hat nur (ursprüngliches) *ñku*, denn das jetzige *ko*, z. B. in *vola-ko*, mein Geld, kann nur aus *ñku* entstanden sein; wäre die Form des Possessivsuffixes im Malag. *ku* gewesen, so würde es jetzt nothwendig *vola-ho* lauten. Nicht nur in Indonesien und Madagaskar, auch in der stillen Südsee ist *ñku* sehr gebräuchlich; so im Fidji. Nur scheinbar hat das Maori *ku* in *taku*, *noku* u. s. w.; denn auch in dieser Sprache kann einfaches *k* nach einem Selbstlauter nicht standhalten. Ob *na* ursprünglich sei, wie Verfasser meint, scheint sehr fraglich; denn es enthält offenbar dieselbe Genetivpartikel *n* als altjav. *nya*, malay. *ña* und *ñku*, und solange nicht statt Pron. 3 sg. *ya* nachgewiesen ist ein *a*, scheint uns die Form *nya* älter als *na*.

Ueber die Pluralsuffixe macht Verfasser manche Bemerkungen, die uns richtig erscheinen; einzelne sind zweifelhaft. So können wir ihm nicht beistimmen, wenn er *kayo* im Tagalog aus *kamo* entstehen lässt, durch Ausfall des *m*. Nicht nur das Tag., auch das Altjav. besitzt *kanyu* neben *kamu*. In beiden Sprachen kommt *yo*, *nyo* im Plural und *nyu* auch im Sing. vor; Tag. *iyō*, *sa iyo* und *ni nyo*; Altjav. *nyu*, «von euch» und «von dir»; Bugi *nu* thatsächlich = *mu*. Es ist sehr wohl möglich, dass *mu* und *nyu* denselben Ursprung haben; dass *mu* sogar aus *nyu* hervorgegangen sei, gerade wie, nach unserer Ansicht, altjav. und Fidji *ma mi*, von uns, Genetiv von *kami*, durch Assimilation aus *nami*, bisaya *namon*, tag. *namin*, aber das ist doch etwas Anderes, als *kayu* aus *kamu* entstehen zu lassen. Dass ein *m* zwischen zwei Vocalen ausfallen kann, dass aus *kamu* nächstens *kawu*, weiter *kau* würde, aus *kami* erstens *kayi*, endlich *kai*, ist übrigens keineswegs zu leugnen. Was die Function des *ka* betrifft, können wir dem Verfasser nicht beipflichten, doch ist dies ein Punkt, der nicht wesentlich mit seiner Beweisführung zusammenhängt und deshalb hier unberührt bleiben kann.

Bei der Besprechung der Stellung der melanesischen Sprachen zu den polynesischen kommt Verfasser zu dem Ergebnis, dass das Melanesische

gegenüber dem Polynesischen unzweifelhaft als die ältere Sprache erscheint. Dagegen hat Referent destoweniger etwas einzuwenden, da er selbst in seiner 1886 erschienenen «Fidji-taal» dieselbe Ansicht verfochten hat. Besonders alterthümlich, auch in lautlicher Beziehung, ist unter den melanesischen Sprachen das weder von Codrington noch vom Verfasser behandelte formenreiche Eromanga. Wenn Codrington sich mit dem Studium des Eromanga befasst hätte, so würde er gesehen haben, dass diese Sprache, treuer als irgend eine andere melanesische, die ursprünglichen Endconsonanten bewahrt hat, und würde er dadurch eine bessere Einsicht in die Auslautgesetze der von ihm behandelten Sprachen erlangt haben. Um nur ein einziges Beispiel anzuführen: wenn man weiss, dass, was im Fidji  $\delta a$ , schlecht heisst, im Eromanga  $s\ddot{a}t$  lautet, identisch mit malay.  $djahat$ , kann man nicht mehr bezweifeln, dass das abgeleitete  $\delta ati$ , hassen im Fidji nicht aufzulösen sei in  $\delta a + ti$ , sondern in  $\delta at + i$ .

Der funfte Abschnitt, über die Entstehung der polynesischen Sprachen, enthält eine reichhaltige und nützliche Zusammenstellung von Thatsachen, doch gibt er keine Veranlassung zu besonderen Bemerkungen.

Im letzten Abschnitt werden zunächst die von Sydney H. Ray behandelten und von diesem als sicher melanesisch bezeichneten Sprachen besprochen und zwar lexikalisch wie grammatisch. Ferner sucht Verfasser die Stellung der von Sydney Ray sogenannten *melano-papuanischen* Sprachen näher zu bestimmen. Eine solche nähere Bestimmung ist sogar bei den bestbekannten Sprachen mit Schwierigkeiten verbunden, wie viel mehr denn, wo das vorliegende Material spärlich ist. Mit einer gewissen Reserve glaubt Verfasser die Stellung sowohl der eigentlich melanesischen Sprachen, als der «melano-papuanischen» einigermaßen schon bestimmen zu können, und zwar so, dass erstere mit den Sprachen der südlichen Salomon-Inseln zusammenhängen und sich von dort abgezweigt haben, *nachdem* die Neu-Hebridengruppe sich abgelöst hatte.

Bis soweit hat der Verfasser sich auf *rein sprachlichem* Gebiete bewegt und wie er selbst richtig betont, ist der Haupttheil seiner Abhandlung derjenige, «der sich mit dem Nachweise abgibt, dass die Sprachen der südlichen Salomon-Inseln und Fidji die Ueberleitung von den melanesischen Sprachen zu den polynesischen bilden». In einem Anhang führt er aus massgebenden Werken Tatsachen an, woraus erhellt, dass auch auf anthropologischem und ethnologischem Gebiete sich Gleichheiten und Aehnlichkeiten zwischen Melanesiern und Polynesiern, trotz der angenommenen Verschiedenheit, finden. Die Erwägung der angeführten Tatsachen sei den Anthropologen und Ethnologen bestens anempfohlen.

Der Zweck unserer Besprechung ist nicht, die Lectüre der Abhandlung

überflüssig zu machen. Im Gegenteil wünschen wir, dass die gediegene Arbeit des Verfassers jedem Fachgenossen eine willkommene Gabe sein möge. Belehrung kann ein Jeder von uns darin finden, direct oder indirect, bald dadurch, dass man Neues lernt, bald auch dadurch, dass man zur näheren Erwägung und Nachforschung angespornt wird. Wir erhoffen viel in der Zukunft von der Tätigkeit des Verfassers auf dem ergiebigen Felde der malaio-polynesischen Sprachforschung.



# Taalvergelijkende verhandeling over het Aneityumsch.

---

Met een Aanhangsel over het klankstelsel  
van het Eromanga.

---

Verhandelingen der Kon. Akad. v. Wetenschappen, afd. Letterkunde,  
Nieuwe Reeks, dl. VIII.

Amsterdam, 1906.



## VOORBERICHT.

De bronnen, waar ik bij de samenstelling van dit geschrift uit geput heb, zijn de volgende:

1. Nieuw Testament in 't Aneityum (*Intas-Etipup Mat u Iesu Kristo, Natimarid uja, im Natimi imyi-atamaig caija*). Londen 1863.

2. A Dictionary of the Aneityumese Language. In two parts. I. Aneityumese and English. II. English and Aneityumese. Also Outlines of Aneityumese Grammar. And an Introduction By the Rev. JOHN INGLIS. Londen — Edinburgh 1882.

Voor 't Eromanga heb ik mijne gegevens verzameld uit de vertaling der Evangeliën van Mattheus en Markus. Toronto 1884. Verder heb ik geraadpleegd «Die Melanesischen Sprachen» door H. C. von der Gabelentz, (1860 & '73) waarin een gedeelte, van blz. 124—144, aan de taal van 't eiland Eromanga gewijd is. Ditzelfde werk was mijn eenigste bron voor de taal van Tana.

Voor de taal van Florida heb ik gebruik gemaakt van de vertaling der Evangeliën en der Handelingen (uitgegeven door de «Melanesian Mission»), Londen (zonder jaartal).

Van groot nut is voor mij geweest het bekende werk «The Melanesian Languages» door R. H. Codrington (Oxford, 1885), waarin een goed geordend, beknopt, maar toch betrekkelijk volledig overzicht te vinden is van de meeste zgn. Melanesische talen. Ook de «Dictionary of the Language of Mota» door denzelfden Schrijver en J. Palmer (Londen, 1896), is mij van veel dienst geweest. Had ik meer dergelijke woordenboeken van de naastverwante talen gehad, zoo zou ik vrij wat meer bestanddeelen van den Aneityumschen woordenschat tot hun ouderen vorm hebben kunnen herleiden en zoo in verband brengen met de overeenkomstige in de talen van Indonesië, Madagaskar en Formosa. Zoo als ze daar ligt, beschouwe men mijne Verhandeling als eene proeve, welke voornamelijk ten doel heeft de beoefenaars der Indonesische talen opmerkzaam te maken op 't belang dat de studie der talen van de Stille Zuidzee heeft voor de Maleisch-Polynesische taalvergelijking.





De taal van 't eiland Aneityum, of zooals ook wel geschreven wordt Anaitum of Annatom, het zuidelijkste der Nieuw-Hebriden, is nauw verwant met de talen der iets noordelijker gelegen eilanden Tana en Eromanga, hoewel de werkwoordsvormen eigenaardige verschillen vertoonen. Iets verder af staat 't A. van de talen der overige Nieuw-Hebriden, der Banks-, Torres- en Salomons-eilanden. Voorts is het verwant met de overige talen der Maleisch-Polynesische familie in de Stille Zuidzee, den Indischen Archipel, op de Filippijnen, Formosa en Madagaskar, als ook met het Maleisch van 't Maleische Schiereiland en het Tjam.

In de volgende bladzijden wordt een proeve geleverd eener taalvergelijkende behandeling van 't A. Voor zulk een behandeling is noodig: voor eerst een overzicht der spraakkunstige verschijnselen in vergelijking met de overeenkomstige in de verwante talen; ten andere: een opsomming van woorden die ook bij andere leden der familie, *mutatis mutandis*, in zwang zijn. Ten gevolge der eigenaardige klankveranderingen, die 't A. heeft ondergaan, is het dikwijls zeer moeielijk de verwantschap te herkennen en met zekerheid vast te stellen. Daarom is het een eerste vereischte, zoo uitvoerig en grondig als de beschikbare gegevens het toelaten, te onderzoeken in welke verhouding de klanken van 't A. staan tot de algemeen Maleisch-Polynesische.

## HOOFDSTUK I.

### *Klanken.*

Het alfabet, zooals het door de zendelingen is vastgesteld, bestaat uit de volgende letterteekens:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, v, w, y.

Omtrent de uitspraak der letters, voor zooverre die afwijkt van de algemeen gebruikelijke, is het volgende op te merken: *c* heeft de waarde van de media *g*; *d* van de zachte Engelsche *th*, Nieuw-Grieksche *ð*; *g* van de gutturale nasaal, onze *ng*; *j* klinkt volgens Rev. J. Inglis <sup>1</sup> als *te* in «righteous, or ty», hetgeen niet juist kan wezen, daar men dan niet een spelling als *Aneityum* zou aantreffen. Men kan gerust aannemen dat de ontwerpers der spelling met *j* den Engelschen klank dezer letter bedoeld hebben; vermoedelijk hoort men ook wel eens de uitspraak van onze *tj*, niet te verwarren

<sup>1</sup> In zijn Dictionary of the Aneityumese Language (1882), p. 82.

met *zy*, want etymologisch is *j* meermalen ontstaan door palataliseering van *z*. De *y* komt overeen met onze *j*. Daar de volkomen noodeloze afwijking van 't gewone gebruik slechts verwarring sticht, zal ik in 't vervolg de *c* vervangen door *g*; de *g* door *ng*.

De klinkers en tweeklanken hebben dezelfde uitspraak als in onze taal, met de volgende uitzonderingen. Van *u* wordt t. a. p. gezegd dat ze klinkt als de Engelsche *u* in «rule; when unaccented, like *u* in sun.» Jammer dat men ten gevolge dezer aanduiding van twee geheel verschillende klanken door één letterteeken meermalen in twijfel verkeert welke van de twee klanken bedoeld is, want een regel voor de plaatsing van 't accent ontbreekt. Van de *e u* heet het t. a. p. dat ze de uitspraak heeft van de «*u* in kutikin; of *o o* in soot, in 't Schotsch.» Hierdoor wordt men niet veel wijzer, want er bestaan niet minder dan zeven verschillende uitspraken van *soot* in Schotland<sup>1</sup>; hetgeen de Rev. Inglis, hoewel hij zelf een Schot is, blijkbaar niet weet. Volgens Murray in 't Engelsch Wdb. o. *cuticin* wordt de *u* hierin uitgesproken als onze *u* in open lettergrepen. Vergelijkt men nu de spelling *Aneiteum*, dan zou men geneigd zijn het besluit te trekken dat bedoeld is de klank onzer *e u* of wel onzer *u*, zooals de klinker van 't Eng. *soot* in een deel van Schotland wordt uitgesproken. Hoe het zij, in allen geval is in 't A. de klank daardoor ontstaan dat eene *e* in een lettergreep den invloed heeft ondergaan van een *u* in de volgende lettergreep; de *e u* is dus de *u*-Umlaut eener *e*. Voor de taalvergelijking komt het dus op de juiste uitspraak hier minder aan.

Uit het boven opgegeven alfabet blijkt dat het A. geenszins arm aan klanken is. Ten opzichte der veranderingen, welke 't lichaam der woorden in verloop van tijd allengskens ondergaan heeft, kan en moet men tot richtsnoer bij 't vergelijken van den taalschat met dien in de verwante talen eenige algemeene regelen, om niet te spreken van wetten, vaststellen. Wien het alleen te doen is om juist den toestand te beschrijven, waarin een taal zich tegenwoordig bevindt, kan volstaan met een zuivere vermelding der waargenomen feiten, maar wie een taal van een vergelijkend standpunt beschouwen wil, moet trachten zich een voorstelling te maken van de historische ontwikkeling dier taal.

Een eerste hoofdregel, dien men uit de beschouwing van den woordenschat kan opmaken, is dat het A. reeds in een vroeger tijdperk de oude eindmedeklinkers heeft verwaarloosd, behalve *s*, *t*, *h*, die soms bewaard zijn, als ook *ng* voor *m*, en *p*, als verharding van *b* of *v*; in een volgend tijdperk heeft het de eindklinkers, onverschillig of ze oorspronkelijk waren dan wel door 't wegvallen van een sluitenden medeklinker sluiters geworden, afgeworpen,

<sup>1</sup> Volgens Wright, Engl. Dial. Grammar, 1905.

zoodat in den huidigen toestand een groot aantal woorden wederom op een medeklinker uitgaan. Bijv. *man*, vogel, *Eromanga manok*; *eom*, huis, *Erom. imo*, kunnen alleen zoo ontstaan zijn, dat eerst de *h* van *MP. manuk* afviel; en de *h* van *imah*, *Mal. rumah*, *MP. 'umah*.<sup>1</sup> Evenals in 't *Erom.* moet de *a* in *o* overgegaan zijn, want door epenthese heeft de *o* een spoor van zijn voormalig bestaan in *eom* nagelaten. In het tweede tijdperk verloren *manu* en *eomo* hun eindklinker, en zoo bleef over *man*, *eom*. Een bijvorm van *eom* is *im*, *im-im*, huis en erf. Een uitzondering op den regel dat eindklinkers wegvallen is op te merken bij de werkwoorden die voorzien zijn van de achtervoegsels *ai*, *oi*, welke deels beantwoorden aan *Mao. en Fi. aki*, *Sam. ai*, *Jav. ake*, *Lamp. ki*, deels aan *Jav. ani*; bijv. *egetai*, iets (een bepaald voorwerp) zien, van *eget*, zien (in 't algemeen); *athai*, vastmaken, van *\*ateh*, vgl. *Day. atēp*, slot, *Jav. tētēp*, *anētēpake*, vastzetten, vast; *almoi*, zien (meerdere voorwerpen), vormelijk = *Oj. anēmwan i*, *Nja. anēmōni*, van *alum*, zien, *Jav. anēmu*, vinden. De uitstooting van den stamklinker in deze en tal van andere voorbeelden<sup>2</sup> bewijst dat het accent op de volgende lettergreep rust. De zoo-even aangenomen regel dat de eindklinkers wegvallen is dus te algemeen gesteld en zal moeten luiden: ongeaccentueerde eindklinkers vallen weg.

In onmiddelijk verband met dezen hoofdregel staat het feit dat de klinker in de lettergreep die aan de geaccentueerde voorafgaat regelmatig wordt uitgestooten. Bijv. *imtag*, bevreesd, uit *matákut*; daar geen woord met *mt* kan beginnen, vormde zich een voorslag, in dit geval van een *i*; evenzoo te verklaren is *imtan*, oog (zijn, haar, het) uit *máta* en possessiefsuffix *na*; *máta* op zich zelf is paroxytonon, maar volgens een welbekenden regel verspringt het accent wanneer 't suffix wódt aangehecht; het werd dus *matána*. Uit *táma*, vader, en *na* werd *tamána*, verder *etman*; hier is de voorslag een *e*. Evenzoo *etwan*, broeder of zuster (van hem, haar) uit *túána*. Uit deze voorbeelden blijkt reeds dat de voorslag nu eens in een *e* bestaat, dan weer in een *i*. Regel is dat *i* optreedt vóór nasalen; gewoonlijk ook vóór een *h*, ten minste als de uitgestooten klinker een *i* was bijv. *ikman*, hand, (zijn, haar) *limana*; *tikngan*, (zijn, haar, het) oor, uit *talingana*. Proklitische woordjes, gelijk het lidwoord *na*, woorden behandeld als prefixen; dus wordt uit *na + eom*; huis, *n—eom*; maar uit *na + man*, vogel, *in — man*. Dezelfde neiging tot uitstooting van den klinker in de lettergreep vóór de geaccentueerde vertoonen eenige talen der Banks-eilanden; zoo in *Gog* bijv. *lima*, hand. maar *na lma k*, mijn hand; *vusu*, boog,

<sup>1</sup> Met ' wordt hier bij gebrek van beter aangeduid de gutturale triller, de letter der eerste Van der Tuuksche klankwet.

<sup>2</sup> De tweede *e* in *egetai* zal zeker wel een zwakke *e* zijn.

maar *na vsuk*, mijn boog; *liwo*, tand, maar *nalwona*, zijn tand.<sup>1</sup> Evenzoo in Motlav; bijv. *namtan*, zijn oog, voor *namatána*.<sup>2</sup>

Ofschoon de voorslag van *e* of *i* in boven aangehaalde voorbeelden in 't A. een gevolg is van de verandering die een woord ondergaat, waardoor twee medeklinkers aan 't begin van 't woord komen te staan, is het niet te ontkennen dat men menigmaal een voorslag aantreft, waar geen phonetische noodzakelijkheid bestaat. Zoo bijv. in *etoh*, suikerriet, uit *tovu*, Fi. *dovu*, N. O. Ceramsch *tohu*, *tehu*, *tepu*, Jav., Mal. *těbu*, Tag., Bis. *tobú*, Day. *těwu*, Sund. *tiwu*, enz.; zoo ook *ohos*, pisang, uit *punti*, Oj., Tomb., Sumb. *punti*, Fi. *vudi*, Sam. *futi*, enz. Daarentegen is de voorslag noodzakelijk in *ohran*, de stem er van, want «stem» op zich zelf moet *hora* zijn, = Erom. *sora*, met lidwoord *na sora*, Mota *suware*. Dat de voorslag hier een *o* is, moet toegeschreven worden aan den assimileeren den invloed van den stamklinker in *hora*, welks invloed nog zichtbaar is, al is hij zelf door verspringing van 't accent verdwenen. Om dezelfde reden is de voorslag in *ohos* een *o*; waarom dan niet in *etoh*? Omdat de *o* hier niet oorspronkelijk is, maar ontstaan uit *ž*, onder invloed van den thans afgevallen eindklinker *u*. In 't Erom. komt een voorslag zonder noodzaak zeer dikwijls voor; bijv. *orīgi*, hooren, bespeuren, voor *rīgi*, Oj. *rěngö*, enz.; *okesi*, zien, voor *kesi*, omzetting van *kiša*; het is echter mogelijk dat in sommige gevallen zulk een voorslag het overblijfsel is van prefixen die niet meer als zoodanig gevoeld worden; noodzakelijk is de voorslag bijv. in Erom. *im*, en, uit *ma* gelijk ook *im* in 't A., want blijkbaar is het woordje accentloos en proklitisch.

De invloed van een klinker, hetzij nog bestaande of oorspronkelijk aanwezig, meer bepaald *i* of *y*, en *u* of *o*, op den klinker der voorafgaande lettergreep is in 't A. zeer sterk. Die invloed openbaart zich op tweeërlei wijze: of door Umlaut te bewerken, of door epenthese. Menigmaal is een en hetzelfde woord in gebruik in drie gedaanten: met onveranderden klinker, met Umlaut en met epenthese. Bijv. naast *gap*, vuur, uit *gapu*, is in gebruik *gop*, met labialen Umlaut, en *gaup*, met epenthese; *itap*, heilig, verboden, naast *itau*, Polyn. *tapu*, Fi. *tabu*, Tjam *tabuñ*. Een ander voorbeeld van epenthese is *eom*, huis, uit *imo*, naast *im*; ook *iyum* (d. i. *ium*) in *mal-eom*, *mal-iyum*, stad. Eug, u (enk.), uit *iko*. Een *i* bewerkt den overgang van *e* in *i* in de voorafgaande lettergreep: zoo is *risin*, moeder (zijn, haar, de) uit *resin*; *i* of *y* bewerkt epenthese; dus *ainyak*, ik, uit *anyak*; *gaing*, eten, uit *gani*, Fi. *kani*, enz.; of de *ng* hierin ontstaan is nadat de *i* van den uitgang weggevallen was, zoodat de *n* sluit-

<sup>1</sup> Codrington, *Melanesian Languages* (1885), p. 368.

<sup>2</sup> Codrington o. c. p. 321.

letter werd, dan wel of reeds van te voren *g a n i* geworden was *g a n g i*, is moeilijk uit te maken. Een voorbeeld van epenthese en tevens van palataliseering eens medeklinkers door een *i* of *y* levert *g a i j a*, ons (incl.), uit *g a t i j a*, d. i. *g a t i* + een onverklaard toevoegsel, Erom. *k o s*; *k a t i* is een omzetting van 't meer gewone *k i t a*, ook in 't Mak. *k a t e*.<sup>1</sup>

Door een *i* of *e* wordt bewerkt dat een voorafgaande *t* overgaat in *s*, gelijk ook in 't Erom. geschiedt. Dus *m a s*, dood, Erom. *m a s*, uit *m a t e* of *m a t i*; *o h o s*, pisang, uit *p u n t i*; *a g e s*, bijten, uit *a g a t i*, Fi., Sang., Sumb. *k a t i*; *s e i j*, drie, uit *t ě l i*, ouder *t ě l u*. Ter verklaring van *s e i j* heeft men te letten op de neiging van 't A., die het gemeen heeft met het Erom. om een *u* in den uitgang over te doen gaan in *i*; in 't Erom. is uit *t ě l u* ontstaan de verkorting *l i* in den Trialis, ofschoon 't woord, op zich zelf staande, luidt *t e s e l*, (vgl. Tag. *t a t l u*), waarvan men niet zien kan welke klinker afgevallen is. Een ander voorbeeld is A. *a k l i n*, het ei (er van) uit *a k l u*, Oj. *h a n t l ū*, Tomb. *a t ě l u*, enz.; ook Maewo *t o l i*; nog een voorbeeld is *n g i d j i (n)*, neus, Mal. *h i d u n g*, Jav. *i r u n g*, Sam. *i s u*, enz. Aan Mota *p i s u* beantwoordt A. *u p s i (n)*, Erom. *o v s i (n)*. Om te verklaren hoe uit *t ě l i* kon voortkomen *s e i j*, mag men veronderstellen dat *t* overgegaan is in de klankverwante *ʔ*; uit *d i* werd *d y*, verder *d j*, *d z j*, de klank die met *j* bedoeld is; de epenthese van *i* in de eerste lettergreep geschiedde toen de *i* of *y* nog gehoord werd.

Overgang van *u* in *i* in de stamlettergreep komt voor in 't woord voor huis, niet alleen in A. en Erom., maar ook in Mota, Espiritu Santo, Ambrym, Meralava, Ulawa, Fagani, Malanta, terwijl zeer naverwante talen als Fate, Api, Lakon, Wango, Alite de *u* bewaren.<sup>2</sup> Merkwaardig nu is het, dat wij *i m a h* terugvinden in 't Jav. en Sund. Dat er een historisch verband bestaat, is moeilijk aan te nemen; de overgang van *u* tot *i* op Java is zeker onafhankelijk van die in Melanesië, en hangt samen met de onderscheiding van grover en fijnere klinkers, maar wel schijnt men uit het verschijnsel te mogen afleiden dat er reeds in de grondtaal hier en daar een dialektische uitspraak van *u* als *i* gehoord werd.

Het zoeven aangehaalde voorbeeld *a k l i* leert ons dat de consonantverbinding *t l* overgaat in *k l*.<sup>3</sup> Uit het feit dat *i k n i* het meervoud is van *a t i*, zetten, mag men besluiten dat ook *t n* in *k n* overgaat, al is het niet duidelijk waaraan de uitstooting van den stamklinker te wijten is. Wanneer men verder ziet dat *i k m a n* voortgekomen is uit *l i m a n*, en *t i k n g a n* uit *t ě l i n g a n a*, dan komt men tot het besluit dat vooraf zijn gegaan vormen als

<sup>1</sup> De *j* in *g a i j a* zal vermoedelijk als *t s j* uitgesproken worden.

<sup>2</sup> Gemakshalve zij hier verwezen naar Codrington o. c. p. 45, onder House.

<sup>3</sup> Hetzelfde gebeurt in 't Litausch en Latijn.

itman en titngan, waarin de *t* een verscherpte *d* is, welke *d* op hare beurt de plaats had ingenomen van de *l*, evenals aan seij vooraf moetgegaan zijn seidj of seitj voor seili, teili.

Een gewoon verschijnsel in 't A. is dat *k* en *n* uitvallen tusschen een *a* en een *i* staande. Dus lai, trouwen (een man nemen), Mota laki, Jav. alaki, van laki, man. Zoo ook in het werkwoordsuffix ai, bijv. in egetai, voor aki, Fi. aki, Sam. al, Mota ag, Jav. ake, Lamp. ki. In sommige gevallen is ai of oi = ani, bijv. in almoi. Een duidelijk voorbeeld dat *n* tusschen *a* en *i* uitvalt is vai, voor, wegens, bijvorm van vaing, beide uit ouder vani; ook van in van he, waartoe; Erom. vëng, vën, Flor., Tasika vani, aan. Vgl. ook Flor. vani, Sam. fai, Sumb. peni, zeggen. In de Polyn. dialekten is de uitstooting van den *n* in dezelfde omstandigheden ook zeer gewoon; bijv. in 't zoeven aangehaalde Sam. fai; voorts in aitu, een geest, Mao. aitu, anitu. Uit lai voor laki is op te maken dat de neiging om *k* en *n* uit te stooten reeds opgekomen is in een tijdperk toen de hoofdregel dat eindmedeklinkers wegvallen nog niet bestond. Het accent van áki en áni bleef van zelf op den tweeklank, door samenvloeiing ontstaan, rusten, en daardoor de uitgang gespaard.

Een algemeene regel is het, dat een nasaal, gevolgd door een medeklinker, verdwijnt.

Om de verhouding aan te toonen, waarin de medeklinkers van 't A. staan tot de daaraan beantwoordende in eenige van de verwante talen, diene 't volgende vergelijkend overzicht, hetwelk, al is het geenszins volledig, toch een leidraad verstrekt bij de woordvergelijking.

A.	Erom.	Fi.	Mota.	Sam.	Mal.	Jav.	Tag.Bis.	Iban.	Bug.
1.d	d	ð	s	+	d	r	l	g	s
2.d		s	s	s	s	s	s	s(+)	
3.h	s	ð	s		dj	r(d)	d	d	dj
4.h	s	s	s	s	s	s	s	s(t)	s
5 <sup>a</sup> .h	v	v	v	f	b	w(b)	b	b	w(b)
5 <sup>b</sup> .h		v	v	f		p	p	p(f)	
6.v	v	v	v	f	p	p	p	p(f)	p
7.j	d	dr	n	l(Mao.r)	d	d,r	d	d	
8.dj		ð		s	d	r	l	g	
9.+	+	+	+	+	r	+	g	g	
10.g	k	k,g	g,k	(Mao.k)	k	k	k	k	k
11.t	t	t	t	t	t	t	t	t	t
12.t	t	t	t	t	t	t	t	t	t
13.p	p,w	b	q	p	b	w,b	b	b	w
14.p	p(?)	?	p	p	p	p	p	p(f)	

A.	Erom.	Fi.	Mota.	Sam.	Mal.	Jav.	Tag.Bis.	Iban.	Bug.
15.s	s	s	s						s
16.f-		v-	w-		b	w	b	b	w
17.f-		v-	v-	f-	p-	p-	p-	p-	p-
18.-k	-k,-ng	k,ngk			k	k(ngk)	k	k	k
19.dsoms=t									
20.d		ð		+	dj	d	l		r
21.r	d-,r	r	r	l(Mao.r)	d	r,ð	d-,r	d-,r	d-,r
22.-h	r	r	r	l(Mao.r)	d	r	l	d	
23.-d	s	ð	s		s	s	s	s	s
24.w		w	p	w		w	u,uw	u,uw	uw
25.y		w		w		w		u	

Tot staving van de juistheid der in deze tabel vervatte klankvergelijking volgen hieronder voor elke reeks enkele voorbeelden.

1. A. *hed*, hoeveel; Fi. *viða*, Mata *visa*, Sam. *fia*, Jav. *pira*, Tag. *ila*, Bis. *pila*, Iban. *piga*; Erom. heeft met omzetting *deve*, evenals Fagani *sifa*, Wango *siha*. De Mal. vorm, die verloren is gegaan, moet *pida* (d. i. *piða*) geweest zijn, blijkens Balin. *pida*. Een ander voorbeeld is *ida*, naam, Fi. *yaða*, Mota *sasa*, *sa*, Oj. *ngaran*, Nj. *aran*, Tag. *ngalan*, Iban. *ngagan*, Bug. *asəŋg*; in Fag. luidt het woord *ata*, Araga *iha*, Mak. *asəŋg*, Tomb. *ngaran*, Sang. *arəŋg*, Day. *ara*, Sumb. *ngara*, Malag. *anaranā*, Sid. Formos. *nanang*, enz. Hierbij behoort misschien ook *gedo*, rat, Fi. *gaðo*, Mota *gasuwe*, Sesake *kusuwe*, Ysabel *kusi*<sup>1</sup>, Maori *kiero*, Whitsuntide *garivi*; op Ceram is *kiedo*, Ambon *kusu*, Menado *kuso*i, *kusee* de benaming van een soort buidelrat; de vergelijking is evenwel niet volkomen gelijk aan 't vorige voorbeeld, dewijl Araga hierin een *r*, in 't vorige een *h* heeft; in 't W. van Indonesië is 't woord geheel onbekend.

2. A. *eding*, zon; Fi. *singa*, zon, daglicht; Mota *singa*, schijnen, *singar* (uit *singari*), beschijnen, Mal. *sinar*, Mak. *singarà*. Ook Wango en Fag. hebben *sina*, Motu *dina*.

3. A. *has*, slecht; Erom. *sat*, Fi. *ðā*, Mal. *djahat*, Bis. *daot*, Bikol *raot*, slecht, *karatan*, slechtheid; Bug. *dja*, Saleier *dāa*, Alor *data*; in 't Oj. heeft het woord zich gesplitst in *rahat*, *karahatan*, verwond, bezeerd, en *dahat*, zeer, dus met denzelfden begripsovergang als in onze taal, doch in twee wisselvormen. Mongondousch *moraat*, Ponosakansch *mo-haat*, slecht. Uit de *s* van A. *has* moet men opmaken dat het ontstaan is uit *hati*, eigenlijk een wkw. vorm; zoo ook schijnt Motlav het door Umlaut ontstaan te zijn uit *hati*; nog andere vormen geeft Codrington o.c.p. 39.

<sup>1</sup> Voor nog andere talen z. Codrington o. c. p. 48 onder *Rat*.

4. A. ahen, branden, staat vormelijk 't dicht bij Sund. sönö, vuur; Oj. sënö, Nj. sënën, zonnegloed, heldere schijn, waarvan sunu een bijvorm is; met sunu komt geheel overeen Sam. sunu, Mao. pahunu, branden; een afleiding van sënö of sunu is Fi. sonosonoua, toornig blikkend, afgeleid met suffix an. Een ander voorbeeld levert e thi, een, uit tasai, Erom. sai, Sam. se. Mao. he, Ambon sai, Bug. se, Iban. itte uit ittai, (want vóór een anderen klinker dan *i* en *e* gaat *s* over in *t*: dezelfde overgang in Fagani, Wango, Ulawa, Saa, bijv. tangafuru, 10, uit sangapuluh).

5. A. hat, steen; Erom. evat, Fi. vatu, Mota vat, Sam. fatu, Mal. batu, Jav. watu, Tag. batu, Iban. batu, Bug. watu. A. uh, obi, Fi. uvi, Sam. ufi, Mal. ubi, Jav. uwi, Tag., Iban. ubi. A. he, een veelheid aanduidende, bijv. in he gaing, verscheidenheid van spijzen, Erom. ove, Fi. vei, Sam. fe. A. atahing, vrouwelijk persoon, Mota tavine, vine, = Mal. Jav. bini, Tag. bini-bini, Sam. fafine, Sang. bawine, enz. Eenigszins anders zijn de verhoudingen in A. ohos, pisang, Fi. vudi, Sam. futi, Oj. punti. Eigenlijk behoort dit woord bij een reeks, aldus gerangschikt: A. *h*, Erom. *v*, Fi. *v*, Mota *v*, Sam. *f*, Mal., Jav., Tag., Iban. *p* (doch Iban. *f* vóór *u*). Misschien moet ook he = Fi. vei, Sam. fe hiertoe gebracht worden, doch he = vei zou ook met Oj. bari verwant kunnen zijn.

6. A. hang, eten. Erom. vang, voedsel, Sam. fanga, voeden, Jav. pangan. A. hed, hoeveel, Erom. deve, met omzetting, (vgl. onder reeks 1), Fi. viða, Mota visa, Jav. pira, Iban. pila, enz. In A. he, wat? is aan 't eind een *h* uit *v* afgefallen, nog over echter in aua n'ev, wat doet het? Hier is de *h* aan 't begin weggelaten, hetgeen meer gebeurt, bijv. in eli naast heli, penis, Jav. pëli, enz. Hev, in den zin van «wat?» kan geheel overeenkomen met Fate sefa, Fi. ðava, Mota sava, Sam. afa; vgl. Mal., Jav. apa, doch ev in den zin van «welke?» schijnt een ander woord; zie Woordenlijst onder de N.

7. Ja, bloed, Erom. de, Fi. dra, Mota nara, Mal. darah, Oj. rāh, Iban. daga. Hiertoe zal ook wel behooren jai, opwaarts, uit jaki, o. a. in ari-jai, aan land gaan, rijzen, Day. daki. Iban., Negrito dakay, bestijgen, terwijl 't synonieme en klankverwante dai, o. a. in ati-dai, rijzen, overeenstemt met Fi. ðake, Tomb. sake, Tag., Bis. sakay, Iban. takay.

8. A. ngidji, neus, Fi. uðu; Mota heeft het woord niet, doch in dit geval kan tot vergelijking even goed dienen Sesake, Api ngisu, Fate gusu, Vaturanga isu, Sam. isu, Mal. hidung, Jav. irung, Tag. ilung, Iban. igung. De dj is te beschouwen als de palataliseering van de *d*, veroorzaakt door de volgende *i*.

9. De gutturale triller valt weg, gelijk in zooveel andere verwante talen. Duseom, im, huis, Erom. imo, Mota imo, Mal. rumah, Jav. umah, Day.



huma. Ja, bloed, voor jaa, Mal. darah, Iban. daga, enz.; z. bij 7.

10. A. gaing, eten, uit gani, (Erom. onregelmatig eni, oni, Tana ani), Fi. kani, Mota gan, Mal. (ma)kan, Jav. st. kan, Tag. kain, Bis. kaon, Iban. kan. Gama, ons (excl.), Erom. kam, Fi. kei, Mota kamam, Mal., Oj., Tag., Iban. kami, Bug. këng. Gedo, rat, heeft ook *g* in Fi. gaðo, Motagasuwe; in deze laatste taal is MP. *k* trouwens gewoonlijk *g* geworden, o. a. in iga, visch = IKAN. Gaija, ons (incl.) beantwoordt aan Erom. kos, Fi. keda, Sam. ðta, Mal., Oj. kita, enz.

11. A. taing, weenen; Erom. tēngi, Fi. tangi, Mota tangi, Sam. ta-  
ngi, Mal., Jav., Tag., tangis, Iban. tangit.

12. A. eget, zien, okesi (uit oketi). Sam. ite, Mao. kite, Jav. was-kiṭa, Tag., Bis., Bik. kita, Bug. ita, makita. Ata, ta, mensch, in atimi, Erom. eteme, Fi. tamata, Mota ta-nun, ata, Alor ata, en in de beteekenis van slaaf: in Mak., Bug., Tomb., Sang. In geen van deze talen wordt de linguale *t* onderscheiden van de dentale, maar dat de *t* linguaal is, blijkt uit Lifu atre, Tana aremana.

13. epeing, nacht, poing, donker; Erom. pu-morok, Fi. bongi, Mota qong., Sam. po, Jav. wēngi, Bug. wēnni. A. par, om te, Erom. wor.

14. A. apol, kleven, Mota pulu, gom; kleven (intr.); pulut, kleven (trans.), Sam. pulu, gom; puluti, lijmen; Jav. pulut, Iban. fulut, (pass. pinulut); ook in de beteekenis kleefrijst Mal., Day.; honig, Tag., Bis. Dit is een van de zeldzame gevallen dat een oorspronkelijke *p* in de Polyn. en zgn. Melan. talen om zoo te zeggen onverschoven blijft, het is echter de vraag of men niet moet aannemen dat de *p* ontstaan is, niet rechtstreeks uit MP. pulut, maar uit een verzwakt wulut of bulut, want verwisseling van bijv. Jav. *p* en *w* komt voor, o. a. in Oj. wēṇtang = pēṇtang, spannen, ook van *p* en *b*, bijv. Nj. bagēlen en pagēlen; bakupon en pagupon. Opmerkelijk is het dat Day. heeft sambulut, lijmstok. Een ander voorbeeld in 't Polyn. is Sam., Mao. papa, plank, Mal., Tag., Mak., Sund. papan, waarvoor Malag. regelmatig fafanā heeft.

15. A. se (voor seh), nederwaarts; Erom. sip, sep, Mota siwo; vgl. Fi. subo. De *s* ontstaan uit *t* gevolgd door *e* of *i* komt hier natuurlijk niet in aanmerking.

16. A. afwe, pagaaien; Fi. voðe, Mota wose, Sam. foe, Bat. borsi, Day. bēsai, Bis. bagsai, Sund. boseh, Bug. wise. Afwe is ontstaan uit afohe, dat na 't wegvallen der *h* werd afoe, eindelijk afwe; wat de reden is dat het accent blijgbaar op de *e* rust, is niet met zekerheid te zeggen; vermoedelijk trok de lange klinker, oorspronkelijk ai, 't accent tot zich. Een verbinding fw vertoont ook Erom. fwaki, ēfwaki, bidden, Tana fuage, welks oorsprong mij echter onbekend is.

17. A. efana, pijl; Fi. vana, schieten, Mota vene, Sam. fana, Mal., Oj. panah, pijl, schot, Tag. panah, Bug. pana. Fara, pandanus, Jav. pandan, Mal., Bat. pandan, Sumb. panda, Tag., Bis. pangdan, Iban. padan, Sam. fala, Sikka peddang, Rotti hendak, gewest henak.

18. A. *k*, als sluiters, is dit geworden door afval van een klinker. Ze komt voor o. a. in nyak, mij, uit ni + aku, Tomb. niyaku; Jav., Mal. enz. aku. Iek, du; Fi., Sam. iko, Tag. ikau, Mal. angkau, Oj. ko, Bug. iko; Erom. ik; Mao. koe, Sam. òe. Doch in den Accus. heeft A. eug, tegenover Erom. ok, evenals iek uit ikau. De oorzaak der differentieering is onnaspeurbaar. Stond iek niet in den weg, dan zou de *k* in nyak, en de *g* in eug wel te verklaren zijn; de klinker die in nyak is weggevallen, was namelijk kort, die in eug lang: nadat de *u* was weggevallen, bleef de *au*, hoewel verkort tot *o*, bestaan; in dit tijdperk had de overgang plaats van *k* vóór een klinker in *g*; zoo ontstond igo; later viel ook hierin de eindklinker weg na epenthese bewerkt te hebben, en zoo ontstond eug. Men zou dus ook verwachten iek, als bijvorm euk of eo, evenals im bijvorm van eom, huis, uit imo, ouder imah. Waar A. *k* ontstaan is uit ngk — zonder twijfel na eerst door assimilatie *kk* geworden te zijn — bijv. in etmak, mijn vader, daar hebben Fi. en Oj. ngk; dus tamangku, ramangku, (uit rāma + ngku, wegens de verplaatsing van 't accent). Erom. heeft dan ng, bijv. vevenəng, mijn zuster; avəngsai, mijn broeder.

19. Of A. *d*, welke altoos een spirant is, wel eens voor *t* kan staan, schijnt twijfelachtig. Wel is waar kan agid, gereduplicateerd agidagid, kijken, niet anders zijn dan eget, zien, beide uit akita of a'kita, maar hier hebben we met een linguale *t* (*t*) te doen en het zou mogelijk zijn dat zich hieruit zoowel een *d* als een *t* ontwikkeld heeft. A. eduo, been, is natuurlijk = Fi. dua, Flor. tua, doch het is de vraag of men dit gelijk mag stellen met Mal., Nj., Day. tulang, knook, bot, Bat., Bis., Ponos., Mongond. tulan, Lamp. tullan, tuhlan, Malag. taolanā en tahula, Oj. tahulan, want er is geen voorbeeld, mij althans bekend, dat in 't A., Fi. en Flor. een *l* tusschen twee klinkers uitvalt. Anderzijds is aan te voeren dat Mota heeft tura, been (lichaamsdeel), terwijl A. eduo evenals in onze taal, zoowel knook (Eng. bone) als 't lichaamsdeel (Eng. leg) beteekent. Hierom houd ik het voor alleszins geoorloofd eduo enz. met tulan gelijk te stellen; overgang van *l* in *r* is geenszins ongewoon, en overgang van de *r* in den gutturalen triller komt begrijpelijkerwijze ook voor, terwijl het omgekeerde in 't Mal., Bat., Makass., Nufoorsch, Tana, Wango, Fagani, Duke of York, Motu, enz. regel is. Flor. tua, A. eduo, Fi. dua is dan regelmatig ontstaan uit een te veronderstellen tu'a. Een oogenschijnlijk zeker voorbeeld levert getpu of gedpu, a sheath, a cover. Get is duidelijk hetzelfde woord als Mao. kete,

zak, korf, Sam. ète; verwant met àto, Fi. kato, korf, doos, zak, en A. gat, korf. Dit laatste is = Jav. kaṇṭong, zak, beurs, Day, kantong, doch Oj. en Nj. hebben ook kaṇḍi, Bat. hande, Lamp. kandiḡ, Day. kakandi, terwijl 't Mal. in kandong, Tont. kando een media vertoonen, waarmee overeenstemt Bent. karong, Tomb. karo. Ontwifelbaar heeft men dus in deze woorden als varianten media en tenuis, gelijk in A. ged en get, maar het is heel wel mogelijk dat de dubbele vorm met *t* en *d* zich niet eerst in 't A. ontwikkeld heeft, maar overgeërfd is.

20. A. gaupda of gopda, regen, uit gav- of gap-, wat dit dan ook zijn moge, en uda, Fi. uḍa, Fate, Sesake usa, Sam. ua, Mal. hudjan, Oj. hudan, Tag. ulan, Iban., Tomb., Tont., Pampanga uran; vgl. voorts Malag. uranā, Nj., Bat., Tonsea udan, Ponos., Mongond. uyan. Dit woord vertoont in alle verwante talen een verschuiving, naar verschillende zijden, van een klank in de grondtaal, welks juiste uitspraak moeielijk te bepalen is. Misschien was het een palatale *d*-klank, waaruit zich licht in 't Mal. *dj* ontwikkelen kon, anders een linguale of cacuminale *d*; waaruit een dentale *d*. De *d* ging over in *r*, en eenmaal *r* geworden, moest het in het Tag. en Bis. een *l* worden. De klank waaruit zich Fi. *ḍ*, Sesake *s* in dit woord ontwikkelde, moet eenmaal samengevallen zijn met dien in viḍa, Mota visa, A. hed; hoe die luidde, is onbekend, evenzeer als de trappen die hij doorloopen heeft alvorens *ḍ*, *s*, A. *d* te worden. Een ander voorbeeld van niet onder regels te brengen verschuiving, hoezeer phonetisch verklaarbaar, levert een van de meest verbreide woorden voor «zon, dag», nl. Day. andau, Malag. andro, Bikol, Iloko, Pampanga aldao, Bis. aḍlao, Tag. aḍao, Iban. aggau, Tomb. ěndo, Jav. ando in andon, Lakon alo, Sesake elo, Mota loa, Vaturanga aso, Mak. allo, Sam. aso (dag, ao, daglicht), Lifu dho.

21. A. ro, twee; Erom. duru, Fi. rua, Sam. lua (Mao. rua), Mal. dua, Oj. rwa, Nj. ro, (piṇḍo, tweemaal), Tag. dalaua, Bis. duha, Iban. dua (marua, 12), Bug. duwa. Fara, pandanus; z. o, 17. A. ehr, gezamenlijk, Mota var-, Leon, Sasar ver-, Volow vear-, O. en Nj. paḍa, Tag. pala, Bug. pada. In den regel blijft *d* (d. i. *ḍ*) in 't Erom. als beginletter, en staat *r* in 't midden: dus duru; Tag. dalaua is onregelmatig voor daraua; Oj. blijft *ḍ* na *n*: dus rēngō, maar ṇ ḍēngō; Bug. heeft juist omgekeerd *n* voor *nd*, bijv. nrēngēng, op de hertenjacht zijn, doch padēngēng, hertenjager; dat het madodia, waken, heeft, naast rodia, komt doordat *m* oorspronkelijk op een medeklinker, den gutturalen triller, uitging, zoodat *na* assimilatie maddodia, eindelijk mādodia ontstond.

22. In de verbinding ahtaj of ehtaj, Drievoud van den 3 ps., kan ah of eh niet anders zijn dan een verzwakking van ra, 3 ps. mv.; duidelijk blijkt dit uit vergelijking met Tana ira har. Ra nu is Erom. ora (gaat een

*n* vooraf: *nda*), *Fi. ra* (*Gen. da d. i. nda*), *Mota iratol, ratol, Sam. latou*, (*Mal. alleen als poss. aanhechtsel nda*), *Oj. (si)ra, r*, *Tag. sila, Iban. da*.

23. *A. di*, wie? *Erom. sai, Fi. dei*, *Mota sei*, *Fagani ti*, *Tomb. sei*, *Tonsea si*, *Bikol. Sang. i-sai, Bat. i-se*; *Mao. se*, *Mad. se* wordt gebezigd als *betr. vnw*. Vgl. ook, hoewel 't woord in 't *A.* toevallig ontbreekt, *Fi. dala*, *dwaling, fout, Sam. sala* (doch *Mao. hara*) *Mal., Jav. salah, Tag., Bis., Tomb., Day. sala, Sumb. djala*.

24. *A. wai*, water; *Fi. wai*, *Mota pei*, *Sam. wai*, *Oj. wāy, wai*, *Bug. uwae*; *Erom. heeft umpe*, rivier, doch de *p* moet hier uit we ontstaan zijn, daar elke *w, v* of *b* overgaat in *p* bij aansluiting aan een medeklinker. Het woord ontbreekt in *Tag. enz.*, maar naar analogie van *Mao. wiwi*, biezén, zou het aan 't begin *u*, *uw* hebben; vgl. *Tag., Bis., Iban. uay, uway*, *Makass. uwe*, *Ponos. uoi*, *Day. uāi, oāi*, *Sund. howe*, *Tomb., Tonsea ue*, riet, naast *Tomb. wiwi, Sumb. iwi*, rotting.

25. *Yas, yas-yas*, aanschouwen; *Jav. was-kiṭa*, duidelijk zien nauwkeurig toezien; *Oj. waswas*, aanzien, inzien. *Yah*, kruipplant; *Fi. wa*, slingerplant; eigenlijk hetzelfde woord als *waka*, wortel, *Aru. wager*, *Nias wa-a*, *Ambon war*; een bijvorm hiervan is *Mal. akar*, *Mak. aka*, *Mao. aka*, *Sam. aà*, *Bal. akah*; *Mal. akar* is zoowel «slingerplant» als «wortel»; *Mota wakar* is de benaming van een groote pepersoort; *Mota gae*, kruipplant is een bijvorm van *akar* en *wakar*. *Yilyil*, mooi; *Fi. weweli*, helder, blinkend.

In bovenstaand overzicht van klankvergelijking, met de daarbij behoorende voorbeelden, zie men niet meer dan een poging om de klankontwikkeling eenigermate onder regels te brengen. Van volstreckte regelmaat kan geen sprake zijn, want het *A.* vertoont in hooge mate het karakter van inconsequentie en storingen, eigenschappen die trouwens min of meer aan al de stamverwante talen gemeen zijn. Eenerzijds heeft een en dezelfde klank zich om zoo te zeggen gesplitst in twee of meer, die aanvankelijk natuurlijk zeer weinig verschilden, doch gaandeweg zich in verschillende richtingen ontwikkelden, zoodat ze ten slotte aanmerkelijk uiteenloopen. Anderzijds zijn verwante klanken, dezulke die op nabij elkaar gelegen plaatsen in de mondholte werden uitgesproken, samengevallen. Vooral dit laatste, in vereeniging met het dikwijls spoorloos verdwijnen van de slotlettergreep, maakt het uiterst moeilijk de woorden in hun oudere gedaante te herstellen, en toch moet dit voorafgaan aan elke poging tot taalvergelijking. Evenmin als men bijv. een Italiaansch, Fransch of Spaansch woord onmiddellijk kan vergelijken met het Grieksch, Sanskrit, enz., maar 't woord moet terugbrengen tot een Latijnschen vorm, of, zoo het een woord is van Germaanschen oorsprong, tot het oudst bekende Germaansch, evenzoo min kan een Anei-

tyumsch woord ter vergelijking dienen, wanneer het niet hersteld is geworden in de gedaante welke het eenmaal moet gehad hebben. Hierover kan bij niemand die met de Indogermaansche en de Indonesische taalwetenschap bekend is eenige twijfel bestaan, en wat van 't Indonesisch geldt, is ook van toepassing op 't Maleisch-Polynesisch in 't algemeen, want 't eerste is slechts een onderdeel van 't laatste.

Wat de klinkers betreft valt, na hetgeen reeds bij de algemeene regels gezegd is, niet veel meer op te merken. Toch mag op eenige punten nog wel de aandacht gevestigd worden. Er is tusschen *a* en *e* een zekere schommeling, al is het in lichten graad; bijv. naast *ahtaij*, drievoud van den 3 ps. ook *ehtaij*; de *e* van *eget*, zien, kan etymologisch niet verschillen van de *a* in *agid*; de *e* in *lei*, een man trouwen, zou men kunnen beschouwen als een Umlaut van *a*, doch in allen gevalle zijn *lai* en *lei* beide evenzeer in gebruik.

Behalve met *e* wisselt *a* af met *u* of *eu*— in dit geval zeker wel bedoeld een klank als onze *u* in dus of *ž*— in *ageij*, *egeij*, *ugaij*, *ugij*, *agaij*, *graven*, Oj. enz. kali met prefix. *a*.

Ook tusschen *a* en *o* komt afwisseling voor; bijv. het heet zoowel *ahpoijajijng* als *ahpaijajijng*, *wenken*; *joi*, opwaarts, komt voor naast *jai*; zoo ook de uitgang *oi* naast *ai*. Het zooeven genoemde *taij*, waarin de *a* den overgang van *t* in *s*, die anders in *seij* plaats heeft, verhindert, moet uit *toij*, *toli* ontstaan zijn; de *Pëpët* toch, die in 't A. gewoonlijk als *e* optreedt, is soms door *o* vertegenwoordigd; duidelijk is dit in *poing* naast *epeing* of *eping*, waarin de *e* door epenthese *ei* en door Umlaut *i* is geworden. Volgens de opgave van Rev. Inglis zou de *e* klinken als de Engelsche *a* in »mate». Dit kan niet waar zijn voor gesloten lettergrepen; zelfs is het twijfelachtig of de *e* in open lettergrepen overal gerekt wordt uitgesproken; het is moeilijk te gelooven dat bijv. in *lele*, *gemoed*, *zin*, uit *lëlëm*, vgl. Jav. *dalëm*, de *e* lang is. — Welke klinker de *e* = *o* in *ese* = *aso*, kleeden vertegenwoordigt, is niet duidelijk.

Begrijpelijkerwijze wisselen *u* en *o*. Zoo zegt men *u* of *o*, van; men vindt geschreven *etoan*, zijn broeder, naast *etwan*, waarin de *w* uit *u* is. Sommige woorden hebben steeds *o* voor oorspronkelijke *u*; bijv. *ohos*, *pisang*, uit *punti*; *moij*, terug, uit *mulih*, *Mota mule*, enz. Nauwelijks meldenswaard is een afwisseling tusschen *e* en *i*, bijv. *idei* of *edei*, *kauwen*. Voor *yas-yas* vindt men ook gespeld *ias-ias*; voor *yas* met prefix *a*: *aes* en *eas*. — Het verschil tusschen *leugse* en *lugsei*, mv. van *leh*, nemen, schijnt meer een verschil van spelling dan van uitspraak te wezen; hetzelfde geldt van *Aneityum* en *Anaiteum*.

Het voegwoord *ma*, en, wordt *im* of *um*, blijkbaar dewijl het proklitisch

is en den klemtoon verliest. Het spraakgebruik maakt tusschen *im* en *um* dit onderscheid, dat het eerste woord —, het tweede zinverbindend is. In 't Erom. is *ma* geworden *im* en *m*, 't eerste vóór medeklinkers, het tweede vóór klinkers.

## HOOFDSTUK II.

### *Lidwoord.*

't Lidwoord voor gewone attributieve substantieven in 't enkelvoud is *na*, dat vóór klinkers *n* wordt, vóór medeklinkers in (soms *un*) dus *n'eom* een huis; in *pege*, een land; doch na 't voorzetsel *a*, in, op, is het *n*; dus *an pege Jutaa*, in het land Judaea. <sup>1</sup> Gewoonlijk laat zich dit lidwoord met ons zgn. onbepaald lidwoord vertalen; dus *n'eom*, een huis. Eigenlijk is dit toch niet geheel onbepaald; wanneer ik zeg: «ik zie daar een vogel vliegen», dan heb ik toch een bepaald voorwerp op 't oog, al is het niet vroeger vermeld, noch nader bekend. Wanneer 't substantief nader bepaald wordt door een genitief, possessief-suffix, bijvoegelijke of andere bepaling staat 't lidwoord gelijk met ons bepalend lidwoord; bijv. *n'aopan ijehki*, die tijd; *Jakobus in hal o Sebetaius*, Jacobus, de zoon van Zebedeus. Als gezegde mist het naamwoord 't lidwoord; bijv. *El et Hal a Atua aiek*, indien Gij Gods zoon zijt. In 't mv. blijft het lidwoord achterwege; soms wordt 't naamwoord voorafgegaan door *ilpu*; bijv. *ilpu atimi*, meerdere mensen, menschen.

Als lidwoord voor eigennamen, woorden die het karakter hiervan dragen, de persoonlijke voornaamwoorden en ook vragende voornaamwoorden als ze op personen slaan, dient *a*, doch gewoonlijk alleen wanneer die woorden 't subject van den zin zijn. Bijv. *a Tevit*, David; *a Atua*, God; *a etmak*, mijn vader, *a risim*, uw moeder; *a etwan*, zijn broeder; *ainyak*, ik, doch *nyak*, mij; *a di*, wie? (doch in *he*, wat?). Voorts staat *a* vereenigd met het lidwoord *n*, in bij woorden die een redelijk wezen of verpersoonlijkte begrippen, buiten de zooeven genoemde categorie, aanduiden, Bijv. *a n'angelo*, de engel; *is ika a n'atimarid*, de landvoogd zeide; *a n'atimi ehnang itai*, de dieven (dievig volk), Matth. 27, 44; *a N'esngan Upene*, de Heilige Geest; *a Intas*, het Woord, Joh. 1, 1, blijkens de hoofdletter verpersoonlijkt. Meermalen blijft bij deze categorie van woorden *a* achterwege zonder dat de reden te ontdekken is; bijv. *et mun mas in hal unyum*, uw kind is gestorven, Luk. 8, 4; *is wat ato in takata iyehki*, toen die vrouw merkte, 8, 47; *eru wit eti leh gaua n'atimi*, als men (eig. men-

<sup>1</sup> 't Voorzetsel is *a*, zooals bij de voorzetsels zal aangetoond worden, niet *an*, zooals de bijbelvertalers en Inglis aannemen. In Lukas 5, 1 staat *un jop*, zoodat *un* hier gelijk in is; het zal wel eenvoudig een vocalische *n* zijn; daarentegen *u in jop*, Matth. 13, 1. Ik houd *u un jop*, d. i. bij de zee, eenvoudig voor een verkeerd begrepen *u n'jop*.

schen) ulieden niet zal ontvangen, 9, 5; eris amen ijo n'atimi asenge is ahinang, al 't volk in menigte verwijlde buiten, 1, 10. Op te merken valt dat *a* ook staat vóór de meervoudpartikel *ilpu*, doch uitsluitend bij woorden als *atimi*, *Farisi*, *Farizeeën*, e. dgl.

Volgens Rev. Inglis is *a* het teeken van den Nominatief. Dat dit maar half waar is, heeft men reeds uit het voorgaande kunnen zien; zaaknamen hebben nooit *a* vóór zich; woorden als «mensch» en dgl. slechts nu en dan. Neemt men in aanmerking dat *a* 't persoonlijk lidwoord is in *Ulawá*, *Saa*, *Vaturanga*, *Florida*, *Ysabel*,<sup>1</sup> in 't *Maori*, en niet ongewoon in 't *Fidji*, bijv. in *a tamangkú*, mijn vader, dan komt men tot het besluit dat in 't *A.* *a* een dubbele functie heeft, zoowel een pers. lidw. is als aanduider van 't subject. Dit strookt zeer wel met het feit dat in de verwante talen waar 't pers. lidw. *si* is, gelijk in 't *Oj.*, *Tag. enz.*, of *i*, zooals in 't *Bal.*, *Makass.*, *Bug.*, *Mota*, *Maewo*, *Oba*, *Vanua Lava*, *Malag. enz.*, *si* en *i* alleen in den Nominatief optreden, niet enkel bij substantieven, maar ook bij de persoonlijke en vragende voornaamwoorden.<sup>2</sup> Van 't spraakgebruik in 't *Maewo*, dat als pers. lidw. *i* heeft, maar als nominatiefteeken *a* bezigt, zegt Codrington: As a rule it may be said that *a* is used with a Noun which is the subject of a sentence, and *na* with one under government of a Verb or Preposition». Hier heeft *a* dus slechts een der twee functies die het in 't *A.* vervult. Zoo ook in *Espiritu Santo*, *Oba*, *Fagani*, *Duke of York*.

In 't *Fidji* dient als subjectteeken *o* naast *ko*, doch *a* heeft het karakter van een pers. lidw. Niettemin zouden *o* en *a* oorspronkelijk wel eens wisselvormen kunnen wezen van één en hetzelfde woord. In 't *Mota* maakt men geen onderscheid tusschen *o* en *na*; in beteekenis komen beide overeen met *A. n*, in. In 't *Erom.* zegt men *o ve*, waar 't *A.* heeft *a ilpu*; *ve* = meervoudpartikel *vei* in 't *Fi.*, dus *o* = *a*. Een blik op al deze punten van geheele of gedeeltelijke overeenstemming tusschen *a* en *o* leidt tot de gevolgtrekking dat *a* niets anders is dan *Oj.* en *Tag.* *ang*, de, 't (Nominatief); en *o* uit *ëng* de zwakkere vorm, *Oj. ng.* Zoowel *ang* als *ng* is meestal met ons bepalend lidw. te vertalen, maar wordt ook in menig geval gebezigt waar wij «een» gebruiken.

## HOOFDSTUK III.

### *Substantieven.*

Eenige weinige substantieven vormen hun meervoud door voorvoeging van *r-* (uit *ra*); etpon, zijn grootvader, voorvader; mv. retpon. Etpo uit

<sup>1</sup> Codrington o. c. p. 109.

<sup>2</sup> Bijv. *Malag. izahu* (uit *iyaku* = *itaku*), *ik*; *ahy*, mij. Vgl. Codrington p. 116.

tempu = Fi. tubu, grootmoeder; voorouders; eigenlijk hetzelfde woord als Day. tēmpo, Malag. tompo, Heer. Men vergelijke, wat den samenhang der begrippen «grootvader» en «heer» betreft, o.a. Sanskrit ārya, iemand uit de hoogere kaste, heer, en grootvader; āryā, dame en grootmoeder. Een ander zoo gevormd meervoud heeft eintal, menschenmenigte, mv. reintal. In de woordenlijst van Inglis wordt opgegeven: Ra, ri of ru, al, geheel, en als voorbeelden: in pege ra Neityum, 't geheele eiland Aneityum; het is de vraag of men het niet eerder moet nemen als: land van 't zoo genoemde volk, zoodat ra Neityum als meervoud de collectieve naam is van een volk en verder van 't door hen bewoonde land, zooals ons Polen, Zweden, en dgl., om van andere Indogermaansche talen niet eens te spreken. Ook wordt opgegeven in pege ri Galili, doch ri ontbreekt in de bijbelvertaling en de *i*, onmiddellijk gevolgd door een lettergreep met *a*-klinker, is zeer verdacht <sup>1</sup>.

Op gelijke wijze is ra een meervoudsteeken in Mota: ra tamak, mijn vaders; ra tatasik, mijn jongere broeders (of zusters); ra ta Motelava, de lieden van M. Het Erom. heeft avinsai, zijn broeder; mv. ravinsai. Zoo ook Oj. ra bij volksnamen; bijv. ra Pañcāla, de Pañcāla's, Pañcāla-troepen; ra Bāhlika, de Bāhlika's; ra Kekeya, de Kaikeya's. Volkomen analoog aan A. retpo, heeft Iban. dama, vaders, van ama.

In raimu, een broer of neef; broers- en zusters-kinderen, kan ra zoowel gemeenschappelijkheid als een meervoud aanduiden. In Oj. en Nj. duidt ra gemeenschappelijkheid aan bijv. in rowang, reñcang, gezelschap, makker, uit ra + u'ang, mensch. Raimu laat zich verklaren als bestaande uit ra in dezelfde toepassing en imu, den ouderwetschen vorm van im, eom, huis, Erom. imo. Het woord zou dan in 't enk. beteekenen «van gelijken huize;» mv. personen van gelijken huize <sup>2</sup>. De *a* van ra is niet samengevloeid met *i*, omdat imu (imah) oorspronkelijk met een medeklinker, den gutturalen triller, begon; van daar de hiaat. Welke der twee zoo averechts door één teeken voorgestelde *u*'s bedoeld is in imu, blijkt niet.

Een andere beteekenis heeft het voorvoegsel in risi, moeder, 't eenig overblijfsel, zoover mij bekend, in 't A. van een klasse van woorden, die eenmaal ruimer vertegenwoordigd moet zijn geweest. Risi is ontstaan uit retina, waarin de *t* regelmatig *s* geworden is vóór de *i*, welke de *e* in de voorafgaande lettergreep tot *i* gekleurd heeft. In dit re is te herkennen 't Mota ro, dat vóór vrouwelijke eigennamen gevoegd wordt; dus i ro-Taviro, terwijl een man i Taviro heet <sup>3</sup>. Dit ro is = A. re, gedifferentieerde zwak-

<sup>1</sup> Tenzij ri en ru gelijk te stellen zijn met ra + *i*, ra + *u*, d. i. «zij van».

<sup>2</sup> Voor 't eigenaardig spraakgebruik van den bijvorm re in Mota zij verwezen naar Codrington & Palmer, Mota Dict. (1896), o. re.

<sup>3</sup> Codrington o. c. p. 258.



kere uitspraak van ra, ouder ḍa, dat in Oj., Nj., Fi., Malag. enz. eershalve staat in woorden als Jav., Fi. ratu, vorst, Tag., Bis. dato, Mal. datuq, enz.; Fi. radi, vorstin, vrouwe; Oj. rāma, Nj. rama, Singkansch Form. rama, Sideisch zama, vader; Oj. reṇa, Nj. rena, Malag. reny, Singk. rena, enz. Aangezien in schier alle talen der Stille Zuidzee tina optreedt waar de Westelijke verwanten rena hebben, zoodat tina als gelijkwaardig met rena <sup>1</sup> moet beschouwd worden, dus als hoffelijker dan 't eenvoudige ina, zou men kunnen vragen waarom dan nog in 't A. re voorgevoegd wordt. Hierop kan alleen geantwoord worden dat wij ook in 't Oj. en 't Singkansch ra tweemaal uitgedrukt vinden, juist bij 't woord voor «moeder.» Dus Oj. ra reṇa ni wēkangku, de moeder mijns zoons, zegt een moeder tot haar vorstelijken zoon, Bhomakāwya 3, 5. In 't Singkansch Evangelie van Mattheus 2, 11 leest men: nipakiwalei n' ein ta rauwei lam ki Ra rena n'tin ka ti Maria, zij vonden het kindeke met zijne Moeder Maria, 12, 40: kitei, itu mala hinna mituko ta ti rena, zie uwe moeder staat daar buiten; doch onmiddellijk daarna: ti mang Ra rena n'au; wie is mijne Moeder? ra rena is blijkbaar nog hooger dan rena. Gehechtheid aan de etiquette, zoo nauw in verband staande met hoffelijkheid en 't gebruik van Krama- en Un-woorden, is een heerschende trek van de MP. volkenfamilie. Geen wonder dus dat men 't eerende, hoffelijke ra, rē overal terug vindt: zoo in 't Jav. rabi, gade, als in Erom. retep; tep, (tepo) is hetzelfde woord, maar in andere toepassing als A. etpo, voorvader; hoe dit te verklaren is, blijkt uit Fi. tubu, zoowel «grootmoeder», als «voorvader». In 't algemeen zijn de begrippen «oud» en «eerwaardig» en «Heer, Vrouw» met elkaar verbonden, en evenals 't Ital. Signore, Fransch Seigneur, enz. alsook ons «Heer» eigenlijk «een Oudere» beteekent, zoo ook is Oj. tuhan, Mal. tuwan eigenlijk een oude comparatiefvorm van matuha, atuha, oud. Hoe een woord voor Vrouwe, Mevrouw ook Grootmoeder kan aanduiden ziet men o.a. uit Sanskr. āryā, en hoe de begrippen «domina» en «uxor» samenhangen, blijkt o. a. uit ons woord «vrouw». Ten slotte zij nog opgemerkt dat in 't Bug. ḍa (d.i. ḍa) uitsluitend van vrouwen gebezigd «moeder» aanduidt; dus ḍi (pers. lidwoord) ḍa Bata ngēng, Moeder van B. <sup>2</sup>.

De genitiefverhouding wordt uitgedrukt: 1 door 't voorzetsel o of u; 2. door 't voorzetsel i; 3. door naastschikking; 4. door een possessief-suffix. Bijv. a In ha lo n'a ti mi, de Zoon des menschen, Luk. 5, 24; a n' a ng e lo o I h o v a, de engel van Jehova, Matth. 1, 20; u i n l i i n m o p o m i a, van

<sup>1</sup> Zoo is Oj. ta m p u - h a w a n g, t a n g p u - h a w a n g, Nachoda, (Bhār. Y. 44, 11) gelijkwaardig met ḍa m p u - h of ḍa n g p u - h. Hawang, schip, bleef over in 't Singk. Formos. a w a n g.

<sup>2</sup> Matthes, Boeg. Spraakk. (1875), § 99.

ulier binnenste, Luk. 3, 8; is *u* but potet o un mas o-un, (zij) was in de nabijheid van haar dood 8, 42; hier dus in vervangen door *un*; zoo ook *o un tah*, van iemand, en *o un jop*, bij de zee ('t meer) 5, 1; de *u* verbeeldt blijkbaar een doffen klank en wordt geschreven ingeval in de volgende lettergreep een *a* of *o* staat, terwijl in staat in *li in*; eenvoudig *u n* wordt geschreven als 't substantief met een klinker begint; dus *u n'oh u au i gai*, aan den stam (wortel) der boomen; *u* beteekent hier wel niet «van», maar voor den vorm maakt dit geen verschil. Voor een substantief in 't mv. wordt *u* of *o* vervangen door *ura i* of *ira i*<sup>1</sup>; *ura* en *ira* worden behandeld als substantieven, nemen dan ook de possessief-suffixen aan, waarvan later voorbeelden zullen gegeven worden, en worden dus ook gevolgd door de Genitiefpartikel *i*; bijv. *ura i u a r i p e g e a s e n g a u n'of o wai Jortan*, van alle streken van de rivier de Jordaan, Matt. 3, 5; *ira i ha t i j i e i n g k i* «of these stones», ib. 9 (eigenlijk geen Ablatief, maar een Locatief).

Voorbeelden van 't gebruik van de partikel *i*, een echt voorzetsel, wshalve het niet met een possessiefaanhechtsel kan verbonden worden, zijn: *Ak Jozef, ma po i Tevit*, o Jozef, naneef van David, Matth. 1, 20; *va i ilpu ret po i Iesu Kristo*, 1; *n'esngan imta i ilpu atimi*, het oog der menschen, 11, 5. Hierboven hebben wij *i* reeds aangetroffen in *ira i* en *ura i*. Het onderscheid in spraakgebruik tusschen *u* of *o* en *i* is vooreerst dit, dat het eerste niet zonder *ra* voor substantieven in 't mv. kan optreden; verder dat het staat na klinkers en medeklinkers, *i* steeds na klinkers<sup>2</sup>. Vermits er geen reden denkbaar is waarom *i* niet even goed als *o* of *u* achter een medeklinker zou kunnen staan, rijst van zelf 't vermoeden of niet van *i* de beginletter *n* is uitgevallen, zoodat bijv. *ma po i Tevit* eertijds was *ma po ni T.*, want bij de klankleer is bereids gezegd dat tusschen twee klinkers, vooral *a* of *o* en *i*, de *n* licht verdwijnt. *Ni* is de gewone Genitiefpartikel zoowel in 't Fidji, Florida, enz. als in Oj., de talen der Filippijnen, van Noord-Celebes, enz. Nochtans mag niet verzwegen worden dat in 't Oj. *i*, ofschoon eigenlijk Locatiefpartikel, vaak den Genitief uitdrukt. In 't Mota is de Genitiefpartikel na woorden, op *a* uitgaande, *i*, welke met de *a* samensmelt tot *e*; dus *s a s a*, naam, *s a s e t a n u n*, eens mans naam; dus ook in dit geval is er geen hiaat. Het kan vreemd schijnen dat in een taal, waarin *i* 't persoonlijk lidwoord is, ditzelfde ook als Genitiefpartikel dienst doet, maar hetzelfde heeft toch zijn tegenhanger in 't Sangirsch, waarin *i* pers. lidw. en

<sup>1</sup> Daar *i* enklitisch is, wordt het in de teksten steeds met het voorgaande woord aaneengeschreven.

<sup>2</sup> Een vaste regel voor *o*, *u* is niet te ontdekken; Luk. 11 komt onmiddellijk na *n'up-sik mai Atua*, de vinger Gods, voor: *n'elgau o Atua*, het koninkrijk Gods.

Nominatiefteeken ook Genitiefpartikel is bij eigennamen en verwantschapswoorden <sup>1</sup>. Doch al moge *i* als Genitiefpartikel, op grond van 't gebruik er van in 't Mota, Sangirsch, Oj. verklaarbaar zijn, moet A. toch ook de meer gewone partikel *ni*, van, bezeten hebben, waarvan nog sporen over zijn, gelijk in 't Hoofdstuk over de Voorzetsels zal aangetoond worden.

In sommige gevallen vindt men den Genitief uitgedrukt door naastschikking; bijv. *u n'ohu au i gai* aan den wortel der boomen, Matth. 3, 10; *n'ahaiji ilpu atimi esenge*, eengedeeltederschriftgeleerden ('tEngelsch heeft: certain of the scribes); *n'ahaiji ilpu atimi atahaijeng yin*, een gedeelte zijner discipelen (Engelsche tekst: some of his disciples), Mk. 7, 1 vg. Dat *ahaiji* een substantief is, volgt niet alleen uit het lidwoord, maar ook bijv. uit *n'ahaijin*, een gedeelte er van. Een ander voorbeeld is *ehele Atua*, aan (van) God, Joh. 8, 42; *ehele etoak*, aan, tot uwen broeder, Luk. 12, 13; *ehele ilpu atimi atahaijeng yin*, aan zijne discipelen, Mk. 4, 34; *ehele tak atimi*, aan vreemde menschen, 4, 11. *Ehele* doet dienst als voorzetsel, maar is een substantief, want het wordt verbonden met het possessiefaanhechtsel. De bijbelvertalers hebben dit niet begrepen en schrijven dus *ehele ra*, aan hen; geheel averechts voor *ehelera*, want *ra* is in deze verbinding 't possessiefaanhechtsel, ontstaan uit *ŋda*, en niet de Accusatief *ra*, uit *da*. Het bewijs levert *ehelek*, *ehelum*, *ehelen*, aan, tot mij, u, hem (haar).

Ten vierde kan de Genitiefverhouding uitgedrukt worden door de verbinding van een met possessief-suffix voorzien substantief met het ter bepaling dienende woord. *Kaparneum*, *n'uarin pege Galili*, Kapernaum, een oord van het land (Engelsche tekst: city) Galilea, Luk. 4, 31 <sup>2</sup>. Zulk een constructie komt overeen met onze oneigenlijke samenstellingen. Het is in 't Nj. de meest gebruikelijke wijze om den Genitief uit te drukken, doch zonder dat de verbinding het karakter van een samenstelling aanneemt; bijv. *omahe tanggaku*, 't huis van mijn buurman. Zoo ook in 't Sundaneesch en nog andere Indonesische talen, o. a. 't Bug., bijv. *bolana arunge*, 't huis des vorsten; *anana Abēdalla*, de zoon van Abdalla; ofschoon in deze taal, gelijk in 't Makass. en Maleisch veel meer gebruik wordt gemaakt van naastschikking <sup>3</sup>.

De Ablatief (niet te verwisselen met den Instrumentalis) valt samen met den Genitief, behalve dat bij personen ook in 't enkelvoud niet *u* of *o* maar *ira i* gebruikelijk is. Bijv. *is ahes u in wai aien*, hij kwam uit het water,

<sup>1</sup> Adriani, Sangir. Spraakk. (1893), blz. 219.

<sup>2</sup> In 't mv. zonder possessief-suffix: *ira i uari pege*, Matth. 2, 13, *n n'ohu au i gai* 8, 10.

<sup>3</sup> Zie Matthes, Boeg. Spr. § 528, vgg.

Matth. 3, 16; wanneer men onmiddellijk daarop leest: is a hes an (l. a) n' o-hatang n' ohran tah, er kwam uit den hemel eene stem, dan mag men daarom a nog niet als Ablatiefpartikel beschouwen, want bij begrippen als «uitgaan, weggaan» is het in de verwante talen niet ongewoon dat het punt van uitgang door een Locatief — en a is een Locatiefpartikel — wordt aangeduid. In den Engelschen tekst luidt het eerste: »went up out of the water;» het tweede: «a voice from heaven.» Als Ablatief of Locatief moet men beschouwen de reeds onder den Genitief aangehaalde zinsnede et e m d a a Atua par imyiatidai ilpu halav ira hat iji eingki, van deze steenen, Matth. 3, 9, waar 't Engelsch heeft: God is able of these stones to raise up children unto Abraham. Voorbeelden dat bij personen irai i gevorderd wordt zijn: eris fortiin a ilpu retpon asenga ahes ira i Ebrahim um yetpan ira i Tevit, al de geslachten (eig. voorouders) van Abraham af tot aan David, Matth. 1, 17. Op goeden grond zou men kunnen beweren dat ira i, hetwelk bij een meervoud 't voorzetsel a, te, in, vervangt, eigenlijk het teeken is van een Locatief bij begrippen als «uitkomen, verwekken» e. dgl.; zoo ook in: is ahes aien ira i mai i eris ikni atimi emesmas iran, hij kwam uit hollen van rotsen waar dooden gelegd waren (ter vertaling van «tombs»; Mk. 5, 2; doch dit verandert niets aan 't feit dat in 't enk. bij personen niet a, maar ira i gebezigd wordt. In overeenstemming hiermee wordt ira ook verbonden met de possessieven, zoowel enk. als mv., dus irak, iram, iran, van (Abl.) mij, u, hem of haar. Verkeerd is dus de schrijfwijze ira ra voor irara in Matth. 2, 16: ahes irara ero in mesese irara, te beginnen met hen die twee jaar waren.

Hetzelfde woord wordt ook gebruikt om na een comparatief begrip ons «dan» uit te drukken, als hoedanig het geheel overeenkomt met den Ablatief in 't Sanskrit, Latijn, enz. In 't mv. bij zaaknamen bijv. (et) esjilid ira i efeleligai asenga, het is grooter dan alle kruiden, Mk. 4, 32; in 't enk. bij personen: et idim esjilid irak aien, hij is waarlijk grooter dan ik, Joh. 1, 27, Matth. 3, 11. Treffend ten opzichte van 't eigenaardig gebruik van ira bij personen in 't enkv. is de overeenkomst van 't Erom. met A. Dus luiden de woorden uit Matth. 3, 11 in Erom.: momu horong irang, machtiger dan ik. Ook in 't mv. bij zaaknamen; iranda ovën älängon nē su, dan zij, de vele kruiden, Mk. 4, 32. Nu beantwoordt Erom. ra, te, in, aan A. a, niet vormelijk, maar in beteekenis; ook in deze taal volgt ra op begrippen als «uitkomen,» waar wij ablativisch «van» bezigen; bijv. ěngi nam ěma mne ra n' averan eni Nobu, door het woord dat uit Gods mond komt, Matth. 4, 3; vl. parallelplaats A.: vai in tas asenga ahes a n' ipjin eugse Atua. Maar anders sai n' avian yemne u n' isong pokop, eene stem kwam van uit (binnen) den hemel. 17, waar A. a n' o hatang heeft:

en yive sah marəŋgi nu, hij ging op uit het water, A. ahes u in wai.

Erom. *u* is «te, in», met nauwelijks merkbaar verschil van *ra*, en *A. a*; ook in *A.*, hoewel gewoonlijk Genitiefpartikel, komt *u* voor in den zin van «aan, bij»; bijv. eh mun ati in pas u n'ohu au i gai, de bijl is reeds aan den wortel der boomen gelegd, Matth. 3, 10.

Een bijzondere opmerking verdient het feit dat *u* ook de Genitiefpartikel is van 't Sangirsch, doch alleen achter gesloten lettergrepen, want na opene is het *n*, terwijl bij eigennamen en verwantschapswoorden de *u* door *i* vervangen wordt <sup>1</sup>.

De Accusatief onderscheidt zich niet van den Nominatief dan bij zulke woorden die als subject van den zin *a* aannemen.

De Vocatief wordt ingeleid door het tusschenwerpsel *ak*; bijv. *ak n'ati-mi esenge!* o leermeester!

## HOOFDSTUK IV.

### *Voornaamwoorden.*

1. *Persoonlijke.* Wanneer deze het subject van den zin zijn, luiden ze als volgt:

<i>Enkelvoud.</i>	<i>Meervoud.</i>	<i>Tweevoud.</i>	<i>Drievoud.</i>
1 ps. ainyak	{ akaija ( <i>incl.</i> ) aijama ( <i>excl.</i> )	{ akaijau ( <i>incl.</i> ) aijumrau ( <i>excl.</i> )	{ akataij ( <i>incl.</i> ) aijumtaij ( <i>excl.</i> )
2 » aiek	aijaua	aijaurau	aijautaij
3 » aien	ara	arau	ahtaij

Als object:

1 nyak	{ gaija ( <i>incl.</i> ) gama ( <i>excl.</i> )	{ gaijau ( <i>incl.</i> ) gumrau ( <i>excl.</i> )	{ gataij ( <i>incl.</i> ) gumtaij ( <i>excl.</i> )
2 eug	gaua	gaurau	gautaij
3 yin	ra	rau	ehtaij

Het is duidelijk op 't eerste gezicht dat de Nominatieven het persoonlijk lidwoord, tevens nominatiefteeken, *a* bevatten; *ainyak* is dus ontstaan uit *a nyak* samengetrokken *ainyak*, dewijl de *y* epenthese bewerkt in de voorgaande lettergreep <sup>2</sup>. *Aek* = *a* + *iek* (uit *iok*, *iko*, ouder *ikau*); *aien* = *a ien* (uit *ia-na*; vgl. Tomb. *iya* en 't aanwijzende *ana*); *akaija* = *a kaij*, uit *kati*, omzetting van *kita*, gelijk 't Makass. *kate*; waaruit de uitgang *a* ontstaan is, die ook in *aijama* voorkomt, is onbekend; de overeenkomstige vormen in het Tana zijn *keta-ha*, *kama-ha*, doch Tana *ha*

<sup>1</sup> Adriani, Sangir. Spraakk. blz. 220.

<sup>2</sup> Nyak = Tomb. *niyaku*, Biman. *nahu*, Mota, Florida, Bugotu, enz. in *au*.

komt niet goed overeen met A. *a* en schijnt een meervoudteeken te wezen. Niettemin kan ook *a* een meervoudsuffix zijn, nl. an, gelijkwaardig met *i* bij 't werkwoord. Aijama = aikam, uit ikami en 't achtervoegsel *a*. Aijaua = *a* en ikamu — anders is de palataliseering der *k* niet te verklaren — en *a*; vgl. Tont. aitjami, aan ons. Ara = *a* en *r*, uit ra, ouder. *da*, algemeen MP., met nog een *a*. Erom. heeft irora, doch als Accusatief ora; dit bevestigt het vermoeden dat ijam en ijau inderdaad uit ikami en ikamu (vgl. Tont. aitjamu<sup>1</sup> ontstaan zijn; de *i* is dan hetzelfde voorvoegsel als wat men in ikau aantreft; de *u* in aijaua is gelijk te stellen met een uit *m* voortgekomen *w*; deze overgang is zeer gewoon, zooals men uit de synopsis der voornaamwoorden bij Codrington zien kan. De dualis is gevormd uit het meervoud door achtervoeging van 't woord voor «twee», ro, uit rua, of een versterkten vorm hiervan, te vergelijken met Tag. dalaua, twee. De *u* in aijumrau zal wel een verdoeffing der *a* zijn, en geen wezenlijke *u*. Het drievoud bestaat uit het meervoud met achtervoeging van taij, drie, uit teli, ouder tēlu. Waarom hier taij, niet seij gebruikt is, valt moeilijk te zeggen; wellicht omdat uit kati tēli werd katteli, kattaij, zoodat de dubbele letter wel in een enkele overging, maar niet in *s*; of wel, zooals bij de klankvergelijking reeds opgemerkt is geworden, dewijl om een onbekende reden de oorspronkelijke Pēpēt hier in *o*, verder in *a* overging. De uitgang *a* in 't mv. vertoont zich niet in den dualis en trialis, zoodat *a* op de een of andere wijze een meervouduitgang schijnt te wezen, gelijk ha in Tana. Ahtaij staat blijkbaar voor ar (d. i. *a* + *r*) taij.

Feitelijk komt de aanduiding van den Nominatief bij 't pers. vnv. in 't A. overeen met hetgeen wij in tal van verwante talen aantreffen. Dezulke bij wie *i* persoonlijk lidwoord is, bezigen dit als Nominatiefteeken. Derhalve in Mota: i-nau = A. ainyak, iniko = aiek; ineia = aien; enz.; Florida: inau, igoe, (anggaia, omdat in deze taal ook *a* pers. lidw. is); Gaua: ina, inik, ini; igid = A. akaija; ikama = A. aijama; ikemi = A. aijaua; inir = A. ara<sup>2</sup>. In 't Fidji, waarin ko pers. lidw. is, luiden de vormen: ko iau, ko iko, ko koya; ko ikeda, ko ikemami, ko ikemuni, ko ira; ook hier vinden we een *i* vóór kemami.

Tot de talen die *i* als pers. lidw. hebben, behoort ook 't Malagasi. Hierin heeft men dus in den Nominatief: 1. izahu (uit iyaku); 3. izy (uit iya); mv. 1. isika (omzetting van ikita), incl. naast antsika, dewijl *i* en an gelijkwaardig zijn, blijkens Mal. angkau, du, maar Tag. ikau, Day. ikau, Fi. iko; izahay (uit *i* en? en kai = Tomb. kai), excl.; 3. izy (schijnt

<sup>1</sup> Een nadere bevestiging hiervan levert het Fidji, want dit heeft ko-ikemami, ko-ikemuni.

<sup>2</sup> Voor nog andere talen zij verwezen naar Codrington o. c. p. 112, vgg.

eig. enk. te wezen), ireo. Het Ibanag bezigt als pers. lidw. si, en dit is het Nominatiefteeken bij 't voornaamwoord; dus sakan (voor syakan), ik; sikau, du; sikami, wij (excl.); sikamu, gijlieden. Ook in 't Oj. komen voor syaku, sikami, sikita, en noodzakelijk sira<sup>1</sup>, waaruit blijkt dat ook een enk. siya moet bestaan hebben, hetwelk in 't Sund. als 2 ps. enk. met geringschatting gebezigd wordt op de manier van 'tDuitsche er, doch in 't Bimaneesch «hij, zij, het» beteekent.

De vormen in den Accusatief zijn in wezenlijkheid dezelfde als in den Nominatief zonder de toevoeging van *a*, en in 't mv. van den 1 en 2 ps. van *ai*, dat men een dubbel nominatiefteeken zou kunnen noemen. De *g* in stede van *k* zal wel te wijten zijn aan de minder emphatische uitspraak. Eh t aij uit r t aij — want de *a* in *ra* moet meervoudteeken wezen, — met overgang van *r* in *h*.

2. *Bezittelijke*. Bezit wordt uitgedrukt op tweeërlei wijze: door possessief-suffixen; 2. door een woordje dat bezitting aanduidt met het possessiefaanhechtsel voorzien. Niet alle naamwoorden nemen 't possessief-suffix aan: alleen de verwantschapswoorden, de namen van lichaamsdeelen en kleedij, woorden die een gedeelte van een ding of van een localiteit aanduiden, als ook eenige als praepositie dienst doende substantieven, als *ehele*, *ira*.

Als voorbeeld van de eerste wijze waarop ons bezittelijk voornaamwoord wordt uitgedrukt strekke 't woord «vader», verbonden met het aanhechtsel: *etma* — <sup>2</sup>.

*Enkelvoud.*

*etmak*, mijn vader  
*etmam*, dijn »  
*etman*, zijn (haar, deszelfs) vader.

*Meervoud.*

*etmaija* onze vader (*incl.*)  
*etmama* » » » (*excl.*)  
*etmamia* uw »  
*etmara* hun »

*Tweevoud.*

*etmajau* ons beider vader (*incl.*)  
*etmumrau* » » » (*excl.*)  
*etmamirau* uw » »  
*etmarau* hun » »

*Drievoud.*

*etmataij* ons drieër vader (*incl.*)  
*etmamtaij* » » » (*excl.*)  
*etmamitaij* uw » »  
*etmaehtaij* hun » »

De meeste van deze vormen zijn licht tot hun oudere gedaante te herleiden; nl. *tamangu*, *tamamu*, *tamana*, (eer *tamanya*<sup>3</sup>). *Etmajia*

<sup>1</sup> Vgl. Bijdr. Kon. Inst., dl. XLIX (1898), 636, vg.; en voor *sikita* Arjunawiwāha 32, 3.

<sup>2</sup> Met weglating van 't Nominatiefteeken.

<sup>3</sup> Oj. en Fi. *ngku*, Day. *ngku*, en *nya*, Nj. *ne*, Mal. *ña* bevatten duidelijk Genitief-aanduiders *n* en *ku* en *ya*. Dat *na*, hoezeer ook verbreid overal uit *nya* ontstaan is mag waarschijnlijk heeten, omdat wij ver van Maleisch en Jav. gebied *ña* terugvinden in Bugotu en Nggao.

daarentegen heeft het regelmatige *tamanta* vervangen, hetgeen verklaarbaar is, dewijl dit in 't A. *etman* of zelfs *etma* moest worden: daarom ontstond onder den invloed van *gaija* een ongrammatisch en verminkt *etmaija*; Erom. heeft den echten vorm bewaard, bijv. *un'ipmint*, in onze oogen, Matth. 21, 42; *irant*, aan ons, Mk. 9, 40. Onregelmatig en in overeenstemming met het vorige is *etmama*, uit *etma* en den verminkten Accusatief *gama*; de oude vorm is *tamamami*; Erom. bijv. *n'isekomam*. *Etmamia* uit *etmamu* en *a*, terwijl Fi. heeft -*muni*; vermoedelijk zijn *a* en *ni* of *i* synoniem en meervoudteeken; Erom. heeft insgelijks *mi*, bijv. *n'owami*, uw hart; *i* voor *u* in den uitgang, gelijk zoo dikwijls in beide talen voorkomt. *Etmara* uit *tamanda*, en toegevoegde *a*; Erom. *itemenda*.

Namen van lichaamsdeelen nemen dezelfde aanhechtsels aan *n'ikmak*, mijn hand; *n'ikmam*, dijn hand; *n'ikmara*, hun hand, enz. Uit *ehele*, aan, tot, wordt: *ehelek*, *ehelum* (de *u* door invloed van de thans afgevallen *u* van *mu*), *ehelen*; mv. *eheleija*, *ehelema*, *ehelera*. Ira, dat we vóór persoonsnamen hebben leeren kennen, in welk geval het de Genitiefpartikel aanneemt, met beteekenis «van, te beginnen met», bijv. *ira i Tevit*, van David af, wordt met het possessief *irak*, *iram*, *iran*, enz.

Het aanhechtsel van den 3 pers. enk. *n* kan, evenals in de meeste verwante talen, dikwijls niet anders dan door een onzer lidwoorden weergegeven worden. Voornamelijk, schoon niet uitsluitend, is dit het geval bij benamingen voor een gedeelte van een voorwerp, als blad, wortel, tak van een boom; of van een ruimte, als district, oord van een land. Bijv. *Kapernum*, *n'uarinpege* is *e thi Galili*, een oord van 't land Galilea, Luk. 4, 31; *a* (foutief an in den tekst) *n'ilp'un n'elgau*, in 't achtergedeelte van 't schip, Mk. 4, 38; *ehelen n'atimi* (foutief *ehele natimi*) *alupas a n'eom* (foutief an *n'eom*) *alaingaheni*, tot den grooten man (Engelsch «ruler») der synagoge, 5, 36; *a* (foutief an) *N'esgan Upenim lep ingop*, met den Heiligen Geest en ook met vuur, Matth. 3, 11; *is ahes a n'ohatang n'ohrantah*, er kwam uit den hemel zekere stem, 3, 17. Is 't geregeerde substantief een meervoud, dan blijft *n* achterwege; bijv. *un'ohuauigai*, aan den wortel der boomen, (*au* is een mv., dat achter zich heeft de genitiefpartikel *i*; van; *gai* is boomen in 't algemen), 3, 10, *n'esngan imta ilpu atimi*, 'toog der menschen (hier heeft *esnga* 't aanhechtsel omdat «'t oog», (eig. 't midden van 't oog) enk. is, maar *imta* niet, omdat het geregeerde woord mv. is), 11, 5, *n'upura i uaripege asenga* het volk van al de streken lands (enk. zou zijn *un'uarinpege*), 3, 5; *ehele ilpu atimi atahaijeng yin*, tot zijne discipelen, Mk. 4, 34. Waarom echter vs. 11 gezegd wordt in *gedpun eduon*, zijn schoenen, en



niet gedpu met of zonder *z*, is mij niet duidelijk; tenzij ed u on bedoeld is als «zijn been.»

Dit gebruik van 't possessiefaanhechtsel 3 ps. enk. is, gelijk zooeven reeds gezegd, wijd verbreid. Men vergelijke o. a. 't gebruik van 't overeenkomstige na in 't Bimaneesch; bune santika sarae mangeè di sò-na mbòto manusiya, de menschen waren talrijk als zand, dat zich bevindt in een inham <sup>1</sup>. Hetzelfde vindt men terug in 't Javaansch <sup>2</sup>.

De tweede wijze om ons bezittelijk voornaamwoord, bijvoegelijk en zelfstandig, uit te drukken, bestaat daarin dat een zelfstandig gebruikt voornaamwoord «wie, wat, hetgeen», oorspronkelijk luidende an u, zwak nu, verbonden wordt met een pers. vnw. in Genitiefbetrekking. In de meeste talen der Stille Zuidzee zijn het de behandelde possessiefaanhechtsels die dat Genitiefverband aanduiden; bijv. Mota an ok of nok, wie of iets van mij; anom, nom, van u; anon, anona, non, van hem, haar, er van; enz.; Fi. nongku, nomu, nona, enz. De meest gewone vorm is no, doch Florida, Bugotu, Vaturanga hebben ni, dat wel gelijk te stellen zal wezen met Fi. ne, en eigenlijk hetzelfde woord is als 't als vragend vnw. gebruikte an ni (uit ñni) in 't Ibanag, terwijl het Tag. daarvoor an u zegt <sup>3</sup>. Het spraakgebruik van 't Bug. en Makass. komt ten opzichte van an u geheel overeen met het zoo even vermelde; behalve dat de constructie enkel voor 't zelfstandig bez. vnw. geldt. Bijv. Bug. anuna, de of 't zijne, hare, iets van hem, haar, er van; anuku, iets van ons (incl.); Makass.: anunna; anungku; anuta. Voor de beteekenissen van 't onbepaald en betrekkelijk an u, nu in 't Oj. en Sund., vragend syano in Tag., onbepaald an o, i ano in 't Malag. vragend hanu in Florida (= Tag. syano), Lepers' Island heno, zij verwezen naar de woordenboeken en spraakkunsten.

De vormen van dit soort bezittelijke voornaamwoorden zijn in 't A., alsook in 't Erom. lang zoo duidelijk en eenvoudig niet als de boven beschrevene. Ze zijn:

<i>Enkelvoud.</i>	<i>Meervoud.</i>	<i>Tweevoud.</i>	<i>Drievoud.</i>
1. unyak	$\left\{ \begin{array}{l} \text{uja (incl.)} \\ \text{unyima (excl.)} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{ujau (incl.)} \\ \text{unyimrau (excl.)} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{utaij (incl.)} \\ \text{unyimtaij (excl.)} \end{array} \right.$
2. unyum	unyimia	unyimirau	unyimitaij
3. o-un	ura	urau	uehtaij

De verklaring van 't hoofdbestanddeel is niet moeilijk: un, uny veronderstelt een ouder ñn u; de *z* is door de *u* in de volgende lettergreep tot

<sup>1</sup> Zie Jonker, Biman. Spraakk. (Verh. Bat. Gen. dl. XLVIII, 1896), §211, voor nog andere voorbeelden.

<sup>2</sup> Zie Roorda, Jav. Gramm. (1<sup>e</sup> druk, 1855), § 487.

<sup>3</sup> Voor deze verschillende vormen zie Codrington o. c. p. 180, vg.

*u* gekleurd; later is dit laatste *i* geworden, gelijk zoo dikwijls, of geheel weggevallen. Dat het tweede bestanddeel van *u n y a k* niet het possessiefsuffix bevat, is duidelijk genoeg; toch moet er een «van mij» in vervat zijn. Erom. heeft *en y a u* of *en i a u*, uit *en u*, *en i* en «van mij»; *y a u* is «ik», doch dit kan geen Genitief uitdrukken. Daarom houd ik *u n y a k* en *en y a u* ontstaan uit *en u* + *i* of *ni*, Genitiefpartikel, + *a k u*, ik: hieruit ontwikkelden zich *en n y a k*, *un n y a k*, *u n y a k* eenerzijds, *en n y a u*, *en y a u* anderzijds. Terwijl de Genitiefbetrekking in dezen 1 ps. aangeduid wordt door een voorzetsel gevolgd door 't *vnw.*, geschiedt het in den 2 ps. door middel van 't aanhechtsel: *un y u m* staat voor *un i m u*, met epenthese en later afval van den eindklinker: *un y u m*. In afwijking hiervan heeft Erom. *en ñ g k i k*, d. i. *en u* of *en ě* + *u* (partikel *ni*, na afval van den eindklinker) + *k i k*, gij. De 3 ps. wordt in de teksten steeds geschreven *o u n*, misschien omdat men dit *o* voor de praepositie *o*, van, hield. Maar *o* is een voorzetsel dat het daarvan afhangelende woord nooit anders dan in voorwerpsvorm achter zich heeft, en deze is van den 3 ps. *y i n*, niet *u n*, wat trouwens in 't geheel niets is. Vergelijkt men het overeenkomstige woord in Rotuma, nl. *o n o n*, 't zijne; en *o n s e i*, wiens zaak, dan is het m. i. niet twijfelachtig dat een *u* tusschen twee klinkers in *o-u n* is uitgevallen, gelijk meermalen geschiedt. *On u n* uit *ĕ n u n a*; dat de Pëpët in 't A. wel eens *o* wordt, zooals in *po i n g* = *w ě n g i*, is in de klankleer aangetoond; de *u* heeft zich gehandhaafd, omdat de *a* van *n a* den overgang in *i* niet begunstigde. Terloops zij opgemerkt dat ook op *o u n* toepasselijk is wat gezegd is van 't spraakgebruik ten opzichte van den 3 ps. enk. *u* bijv. *a n-r i d j a i* *o-u n* beteekent «in 't Oosten». — Na een op *u* uitgaand woord vindt men ook *u n* geschreven: *a t a m n y u u n*, haar echtgenoot; de verkorting is vermoedelijk te wijten aan de neiging om de opeenhooping van drie klinkers te voorkomen, of wel het gegeven voorbeeld is eigenlijk *a t a m n y* (*y* voor *i*) *u-u n*. Het Erom. heeft *en i*, m. i. uit *en* + *ni* of *i*, van, + *y i* of *i*, hem; dus gevormd als bij den 1 ps.

In 't mv. is *u j a* sterk verkort, en wel naar analogie van *u n y i m a* en *u n y i m i a*, uit *u n y i j a*, waarin *i j a* het als aanhechtsel gebezigde (doch onoorspronkelijke) *vnw.* is gelijk in *e t m a i j a*; in zekeren zin bestaat dus *u j a* uit *ĕ n u* en possessief aanhechtsel. *U n y i m a* en *u n y i m i a* bevatten *u n y i* in plaats van een te verwachten *u n i*; misschien is de ietwat oudere vorm geweest *u n y a m a*, *u n y a m i a*, in welk laatste de *i* vóór *m* zich ontwikkeld heeft door den dubbelen invloed van de *i* in *m i a* en de voorafgaande *y*. *U r a*, uit *u n r a*. 't Erom. heeft, zich zelve gelijk blijvende: *en ñ g k o s*, *en ñ g k a m*, *en ñ g k i m i*, *en i r o r a*, alles Genitieven na *en ě*.

*U j a u* en *u r a u* zijn verminkingen van *u j a r a u* en *u r a r a u*. *U t a i j* is verminkt uit *u j t a i j i*; men voelde de *a* in *u j a* als meervoudteeken, dat in 't

drievoud vervangen moest worden door taij; zoo ontstond ujtaij, en daar dit een ongewone klankverbinding is, moet deze vereenvoudigd worden. Ook in de overige personen van 't drievoud verviel 't meervoudteeken. U ehtaij uit unertaij, zoo niet onmiddellijk uit urtaij; in allen geval kon rt niet blijven, dewijl de taal deze verbinding van medeklinkers niet dult.

Soms wordt een Genitief van bezit nog gevolgd door 't persoonlijk vnw., en wel in den vorm welken dit heeft als subject. Bijv. et idim unyum aiek n'elgau, want Uwer is het koninkrijk, Matth. 6, 13. Hier is aiek wel niet het grammatisch onderwerp, maar in de gedachte van den biddende staat de persoon des bezitters, niet het bezetene, op den voorgrond. Daarom valt op «Uwer» de nadruk, hetgeen in dit geval in onze taal blijkt uit de vooropplaatsing van «Uwer», want het maakt onderscheid of men zegt «Uwer is het koninkrijk,» dan wel «het koninkrijk is van U.» Ter loops zij hier nog een ander geval vermeld, waarin de subjectvorm eens voornaamwoordsgebezigd wordt zonder dat het 't grammatisch onderwerp is. Bijv. Matth. 27, 15 leest men: is ahiyi n'atimi is e thia' n'liin n'eom n'ipjin, — aien aingkieris merit vaiyin ara, hij liet vrij een mensch in de gevangenis dien (d.i. dengene) dien zij van hem verlangden. Hier staat aien, omdat dit, al slaat het terug op den Accusatief n'atimi is e thi, toch ver daarvan afstaat en in de voorstelling het onderwerp uitmaakt van een passieven bijzin; «(iemand), die door hen verlangd werd<sup>1</sup>.

Bij woorden voor voedsel wordt de Genitief van bezit of 't Possessief uitgedrukt door verbinding van de woorden ga met volgend possessief aanhechtsel; bijv. alaama aiek n'itai gaing in gama, geef gij ons ons voedsel, (eig. iets te eten voor ons gebruik), Matth. 6, 11; n'itai gaing in gamia im in wai lumamia, z.v.a. voedsel om te eten door u en water om te drinken door u, Luk. 12, 29. Op dezelfde wijze wordt ga gebruikt in de Banks-eilanden, de Nieuw-Hebriden, Salomons-eilanden; 't Fiji heeft daarvoor ke. Ofschoon ga en ke gewoonlijk, doch niet uitsluitend, in verband met voedsel gebezigd worden, staat het niet vast dat ga = kan is. Het spraakgebruik in 't A. pleit er wel voor, maar Fi. ke er tegen. Vgl. Codrington, o.c.p. 130, vg.; De Fidjitaal, blz. 25, vg.

3. *Vragende.* Wie? is a di; wien? di. Geschikte voorbeelden geeft Inglis, nl.: is aiji inggaki a di? wie is het die hier staat? is eget di aien? wien zag hij? in man u di n'ingki, van wien is deze vogel? Di is het-

<sup>1</sup> Vgl. het gebruik van a in 't Maewo bij een substantief dat door een voegwoord verbonden is met zijn voorafgaand substantief, 't welk na voor zich heeft; bijv. matagoro na vanua dan na adoana ti a maro, bewaar 't land voor ziekte en hongersnood; Codrington o. c. p. 409. In een zinverband als dit spreken wij 't tweede subst. met sterker accent uit.

zelfde woord als Mota sei, i sei, Erom. sai, Motu sai, Florida hei, Fidji *dei*, Sam. ai, Ambon sei, Sang. isai, Bat. ise, Sawu he, Malag. iza, enz.

Wat? is in he, bijv. is ango in he aien? wat deed hij? Een andere vorm vertoont zich in aua n' eve, wat doet het? n' evitai, wat voor 'n ding? Twijfelachtig of deze vertaling juist is. He voor he h (he v) is Mota, Maewo sava, Sesake sava en sa, Flor. hava, Wango e taha, Ambrym h a h a, Fi. *ɔ*ava, Sam. afa (in afaina), Mao. a h a, enz. Vergelijkt men Jav., Mal. enz. apa, dan blijkt dat de talen van de Stille Zuidzee een element aan 't begin gemeen hebben, hetwelk in de Indonesische verwanten ontbreekt. Mao. a h a, Sam. afa is slechts schijnbaar identisch met Jav. apa, want er is aan 't begin een letter uitgevallen, evenals bijv. in Sam. ala, Mao. ara, weg = Mal. djalān, Jav. dalān, Fi. sala (verloopen uit *ɔ*ala). Deze overeenstemming tusschen de zgn. Melanesische en de Polynesische talen, in verband met allerlei andere feiten, o.a. 't veelvuldig gebruik van den trialis, waarvan slechts zwakke sporen in Indonesië voorkomen, bewijzen dat gezegde Oostelijke talen één groote afdeeling vormen, en niet twee, tegenover de Westelijke, al vertoonen de oostelijke talen van den Indischen Archipel, met inbegrip van 't Makass. en Bug. eigenaardigheden welke recht geven tot de bewering dat ze den overgang vormen van de Westelijke tot de Oostelijke leden der familie. Welke oorspronkelijke klank in Fi. *ɔ*ava, Mota sava, enz. vertegenwoordigd is, is moeilijk met zekerheid uit te maken; vermoedelijk is het de Mal. en Day. dj, Jav. *ɔ*, zoodat *ɔ*ava in 't Mal. overgebracht zou luiden djapa. Aangezien nu in 't Day. idjā kwe beteekent welke, welk? evenals kwe zonder idjā, zou men een te veronderstellen dja + apa kunnen beschouwen als in beteekenis feitelijk niet verschillende van 't eenvoudige apa. Wat eve (Mk. 4, 30 eve h) betreft, dit beteekent ook, en wellicht uitsluitend «welk?» en is dan te vergelijken met Sesake seve, welk?

Een verkorte vorm ha, wat? is gebruikelijk in verbinding met ika, zeggen; dus: is ika aien? wat zeide hij? Na op *a* uitgaande woorden luidt het lidwoord natuurlijk *n*; dus va'n he? waarom? Luk. 12, 49; asa'n he? wat voor gezegde? idiva'n he? aan wat gelijk?

4. *Onbepaalde*. Als zoodanig gelden: tah, iemand, een zekere; itai, iets, met lidwoord n'itai, doch als itai nader bepaald wordt door een voorafgaand woord, staat het lidwoord vóór dit laatste; bijv. na a t a h a i j - e n g n'iji itai e t a h i n a n g a i e k, hoort gij dit vele? Matth. 27, 13, ter vertaling van 't Engelsch: «how many things». Aan itai beantwoordt Rotuma te, Mota, Sesake tea. In Fate is tea, iemand. Wanneer in onze taal 't voorwerp eener handeling verzwegen wordt als zijnde geheel onbepaald,

vindt men gewoonlijk in 't A. itai; dus; akumu itai aijaua, uhpu alupaigaua; ukumu itai aijaua, akupu egetai aijaua, vraagt, u zal gegeven worden; zoekt, gij zult vinden, Matth. 7, 7; in egetai schijnt door den vorm reeds «iets» uitgedrukt te zijn; a Etman et alum itai aien a n'uarin adenaing o-un, uw Vader, die in 't verborgen ziet, 6, 18. Tah n'itai is z.v.a. eenig, iets; jim ango tah n'itai aiek irai n'atimi upene ineingki, doe niets tegen dezen gerechten mensch, 27, 16. Opmerkelijk is de constructie in: ekpu ahiyi, tah rau a di ainyak, 21, waarvoor wij zeggen: «welken van hen beiden zal ik loslaten,» doch letterlijk staat er: «ik zal een van hen beiden — wie (is het?) — loslaten.» Ook hier a di in subjectvorm, want logisch vormt «wie» het onderwerp, hetgeen men aldus zou kunnen uitdrukken: «wie is het, dien ik zal loslaten.» In 't Fransch zou men dan ook aan den volzin deze wending geven; zoo ook in 't Oudiersch.

Tak of taka, met lidwoord in tak, in taka is «een ander»; a n'tak apnyin, op den anderen (volgenden) dag; daar na a 't lidw. *n* luidt; mv. n'upura itaka uari, 't volk van andere streken.

5. *Aanwijzende*. Personen of zaken in de nabijheid worden aangewezen door ineing, ineingki, eingki (bij Inglis geschreven ining, iningki, ingki); iji, iji eing, iji eingki; op een afstand door iyehki, erahki; iji ehki. In 't algemeen worden deze voornaamwoorden veel vaker gebruikt dan in onze taal of 't Engelsch en wel in gevallen dat wij ons van 't bepalend lidwoord bedienen. Ook wijzen ze in 't A., gelijk o.a. ook in 't Javaansch, op een hoedanigheid of den aard van iets, zoodat ze dan zooveel beteekenen als ons «zulk». Eenige voorbeelden mogen 't hier gezegde verduidelijken.

Im leip ineing, en nog dit, Matth. 6, 16; a n'adiatineing, dezen dag, 11; pam n'aopan ineing, tot op dezen tijd, 27, 8; mika eri ehnejid in tas ineing is upyi anged a Aiseya, opdat vervuld worde het woord (eig. dit) woord dat Jezaja vroeger gesproken (eig. geschreven) heeft 4, 14; n'atimi ineing yek eda irama? waar is zulk een mensch onder ulieden 7, 9, n'atimi ineing et esjilid n'emda o-un iran, zulk een mensch die sterker is dan hij (Engelsch: a stronger than he), Luk. 11, 22. — N'edoneingki, deze zelfde (zulk eene) handelwijze, Matth. 7, 2. — Na atahajeng n'iji itai et ahinang? hoort gij dit vele? 27, 13; n'iji elgau asenga, al deze koninkrijken, 4, 8 («al» wordt soms evenals «veel» gewoonlijk als (collectief) enk. behandeld, en de telwoorden hebben 't vnw. bij verb. partikel in 't enk.); ira iji uari pege asenga, van deze streken alle (Engelsch: all the countries), Luk. 3, 3. Iets meer nadrukkelijks schijnt bedoeld met iji eingki en iji eing; mv. iji ehki; in tas iji eingki unyak, deze mijne rede (mijne woorden), Matth.

7, 24; in hat iji eingki, deze steenen (schijnt wegens 't lidwoord op te vatten als collectief enk.) 4, 3; n'areto iji eing is ungni yin vaing aien, 't brood waarom hij hem vraagt, Luk. 11, 8; is wat asantas iji ehki aien, toen hij deze woorden sprak, 11, 27. Aingki, uit  $\alpha$  + ingki (eingki), is z. v. a. deze zelfde; zoo zijnde; bijv. aien aingki is amen aien ehele Atua, dit zelfde was het dat bij God verbleef (Engelsch «the same»), Joh. 1, 2; aien aingki kis tas vai yin ainyak, deze was degene (dezelfde) van wien ik sprak, 1, 15; aiek diaingki? wie zijt gij (dan nu)? 1, 19; di is gezegde, heeft dus geen  $\alpha$ ; aingki vormt in de gedachte 't onderwerp van een bijzin: «wie zijt gij, die zoo zijt?»

Op het meer verwijderde doelt iyehki; bijv. na aprofeta iyehki aiek? zijt gij die profeet? Joh. 1, 21; n'atimi iyehki, die man, Luk. 11, 26. Als drievoud hiervan komt voor erahki; bijv. ehtijis ahodai yin ahtaij atimi atahaijeng yin erahki, die drie discipelen vraagden hem; Matth. 17, 10; ook ehki komt als enk. met mv. beteekenis van ijehki voor, doch in verbinding met iji: in (voor  $n$ ) uari silver is dirte iji ehki, die dertig stuk zilver, 27, 3 (Engelsch: the thirty pieces of silver). Als drievoud, ofschoon naar den vorm een mv. van ingki, schijnt ook bedoeld raingki in: nai (= na) ika aiek, is atimie blaam nem u n'atimi iyehki o di ira i ehtaij raingki? wie van deze drie, denkt gij, was nabuur van dien man? Luk. 10, 36. Bij Inglis is dit a raingki. Overigens zijn 's mans opgaven niet geheel betrouwbaar; Niji is volgens hem: «the, used to mark the plural», doch bij Iji leest men: «pl. of niji, a. the, these. Iji iki, these. Iji ehki, those». Hij is dus met zich zelf in tegenspraak.

Verder worden opgegeven bij Inglis nai, naigo, inaigo. Naigo heeft de beteekenis van 't Latijnsche iste; bijv. Akumu apan aijaua, um asaing ehele kur aleng naigo, gaat en zegt aan dien vos, Luk. 13, 32.

Al de hier behandelde vormen vertoonen een min of meer samengesteld karakter. Ineing of ining en ineingki of iningki laten zich, wat het eerste lid der samenkoppeling betreft, vergelijken met Florida eni (a eni, deze persoon; na eni, dit ding; mv. ini; a ini, deze personen); Bugotu ia ani of ia eni, mv. ira ani of ira eni; Wango ni, na ni deze, dit. Verder met Bikol, Pampanga, Sangir, Maleisch ini, deze dit. Ngki is vermoedelijk hetzelfde woord als Fi. ke, Lo ke, hier; ke, ke i in Merlaw «deze, dit», gelijk in Mota i ke; de vorm met nasalen voorslag herinnert aan Jav. ngke in ma ngke, nu aanstonds; Oj. i ke, deze hier; hier, nu; ngke, hier; van gelijke beteekenis als i ke is iki, doch de  $i$  zou niet licht onveranderd blijven in 't A.; mogelijk is na ngki, d. i. ouder ngke, iets afgefallen, bijv.  $\alpha$ . Of in Lo nieke en kike de  $\tilde{n}$  ontstaan is uit ngke of uit ke is moeielijk uit te maken en een zaak van geen aanbelang, dewijl de M.P. talen alle min of

meer de neiging hebben sommige medeklinkers met een nasalen voorslag uit te spreken of wel dezen te laten vallen, zonder dat de beteekenis van een woord in 't minste of geringste daardoor gewijzigd wordt.

Eing heeft zijn wedergade in Nifilolo engi. deze, dit; vermoedelijk niets anders dan een bijvorm van eni, met overgang van *n* in *ng*, gelijk o.a. ook in gaing, eten, uit gani, ouder kani. Aingki bevat ing = eing en ki, en 't subjectteeken *a*; raingki mv. ra en ing + ki.

Iyehki, die, dat, is te vergelijken met Tag., Bik., Pamp. iya n, die, dat<sup>1</sup>. De *h* vóór ki heeft zich denkkelijk ontwikkeld uit *r*; dit uit ri, een deiktisch woord in F., bijv. a val é-ri, 't huis dáár. Iyehki zou dan op te lossen zijn in iya + ri (welks *i* den overgang van de voorgaande *a* in *e* bewerkte) + bovenvermeld ki = ngki. Ri vertoont zich ook in Flor. ker i, deze, dit; kiri; wat de beteekenis aangaat, kan men dit ri vergelijken met het Gr. *ι*, bijv. in *οἶκος, τουτῆ*. Het mv. ehki misschien uit rki, ouder raki; erahki uit ira (eig. pers. vnw.; vgl. Erom. irora) + ri + ki.

Iji lijkt het meest op Tomb. itii, dat wel aanwijzend is, maar niet bepaald «deze» noch «die» aanduidt en alleen op levenlooze voorwerpen slaat; vormelijk dicht hierbij Pamp. iti, deze; in 't Iloko is iti lidwoord «de, 't.» Iji zou zich kunnen ontwikkeld hebben uit itii, en wel zoo, dat hieruit itji werd, tengevolge waarvan de *t* werd gepalataliseerd, waarna de eindklinker afviel. Doch zeker is dit niet, dewijl *j* ook uit een anderen klank kan voortgekomen zijn, o.a. Day. dje, waarvan dje tä, gindsche, die, dat; dje to h, deze, dit; Bugin. dje, deze; dit; Iloko di.

6. *Betrekkelijke*. Deze ontbreken in 't A. De betrekking wordt uitgedrukt door bijstelling van een zin achter de persoon of zaak waarvan sprake is, gevolgd door een aanwijzend voornaamwoord. Gemakshalve laat ik de voorbeelden volgen die bij Inglis voorkomen en juist zijn. N'atimi ining (= ineing) is mas aien, de mensch die sterft; n'atimeris egetyin ara, de mensch dien zij zagen; n'atimi ining is mas a in hal o-un, de mensch wiens kind stierf; n'adualep ining is tas aien, de jongen die sprak; n'elgau ining eris ango, de boot die gemaakt werd; ilpu (l. a ilpu) takata iji ining eris laav ara, de vrouwen die lachten. Een paar voorbeelden uit de bijbelvertaling zijn: is um ugge in tas ineing is upyi angled a n' a profeta, en zoo is het woord dat eertijds de profeet geschreven heeft, Matth. 2, 5: et in i va j e g ineing ek asaing e helemia ainyak, het is waarachtig, wat ik u zeg, 5, 18. Het relatief vnw. dat in onze taal op een pers. vnw. slaat wordt op de volgende wijze

<sup>1</sup> Bugin. iya is noch uitsluitend «deze, dit», noch uitsluitend ons «die, dat»; het komt dus 't meest overeen met Latijnsch is, ea, id; doch iya e is bepaald «deze, dit»; iya ro, gindsche, die daar, dat daar ginds.

uitgedrukt: dus aien inyi imyipalea tah in tas alep haklin iji eingkiaien, hij die een van deze kleine geboden zal breken, 5, 19; letterlijk: hij, hij zal breken.

## HOOFDSTUK V.

### *Telwoorden.*

Van deze zijn uit de teksten en de woordenlijst van Inglis slechts de getallen van 1—5 bekend, daar alle daarboven vervangen zijn door de Engelse. Volgens een mededeeling van Inglis is het twintigtallig stelsel in A. inheemsch <sup>1</sup>, doch in wezenlijkheid is het een vijftallig stelsel, waarbij niet 10, maar 20 een grootere eenheid vormt. Datzelfde treft men aan in 't Welsh, en deels in 't Fransch en 't Deensch, met dit verschil dat deze talen namen van getallen voor 1—10 hebben. Dit zoogenaamd twintigtallig stelsel is in gebruik in New-Caledonië, de Loyalty-eilanden en A.; het zuiver vijftallige in Eromanga, Tana, Fate, Sesake, enz. <sup>2</sup>. Verreweg de meeste verwante talen hebben het tientallig stelsel en er is niet de minste twijfel aan, dat dit het stelsel bij 't stamvolk was, want over 't geheele gebied verspreid vindt men dezelfde woorden van 1—10, 100 en 1000.

De namen der getallen in 't A., voor zoover als bekend, zijn: 1. e thi; 2. e ro; 3. e seij; 4. e manowan, 5. ikman.

De *e* vóór thi, ro, seij en manowan vindt men terug in 't Fi., *e* dua, *ɛ* rua, *e* tolu, *e* va, *e* lima; Malikolo (niet vóór 1, wel vóór 5), Ulawa, Maranta *e* ta (enz. ook vóór 5): Wango niet vóór 1, tai, wel vóór 2 tot 4; Merlav heeft *i*, beginnende met *i* rua, twee tot 4; Fagani *i* tagai, *i* rua, *i* oru, *i* fai, *i* rima. Erom. heeft en; dus en duru, twee, een gereduplicateerde vorm, gelijk Jav. loro en Tag. dala ua. Vermits eindmedeklinkers in Erom. meermalen behouden blijven, terwijl ze in de overige zooeven genoemde talen meestal afvallen, begrijpt men dat de *e* uit en ontstaan is. Vermoedelijk is dit hetzelfde en, dat in het Tomb. meermalen vóór een getal staat, doch ook vóór andere woorden die men met eenigen nadruk wil doen uitkomen; bijv. ya kuman sera, ya an rurumërran en siyow, kapulu un rurumërran ni Kusoi, zij aten dan, de zitplaatsen negen in getal zijnde, (terwijl) de tiende zitplaat van Kusoi was <sup>3</sup>. Erom. en desel, bijv. in aremai kakelenëmpi uvrok en desel, het is goed dat wij drieën drie tenten maken, Mk. 9, 5, maar zonder nadruk: penuri dan desel ya o mamsora sah, na drie dagen zal ik opstaan, Matth. 27. 63,

<sup>1</sup> Codrington o. c. p. 226.

<sup>2</sup> Dezelfde, p. 235.

<sup>3</sup> Niemann, Alf. Bijdr. (1866), Leest. 21.



Zoo ook de *vat*, vier, Mk. 2, 3. Ook vóór 't onbepaalde «hoeveel?» staat *n* (voor en) *n* de *ve y u*, hoeveel manden, 8, 20: vgl. *Fi. e vi ð a*.<sup>1</sup> «Vijf» heeft in A. geen *e*, evenmin als in Wango; Erom. heeft *sukrim*, siklim, d. i. eigenlijk: *sa* (eenheidsaanduiden, welbekend uit Jav., Mal., enz.) + *kalima*, vijftal, vijfheid; Oj. *kalima*; Nj. *kalih*, 2, en *sakawan*, 4, volkomen analoog. Van A. *manovan* is alleen duidelijk dat het *va* = Oj. *p at* bevat; merkwaardig komt met het geheele woord overeen *mendavat*, dat volgens Rev. Abraham ook op Erom. bekend is<sup>2</sup>.

A. *thi* = Mao. *tahi*, uit *ta*, waarvan de beteekenis in dit verband niet duidelijk is, en *si*, waarin *e*venals in *sa* 't begrip der eenheid ligt en dat dus in een menigte der verwante talen een individu kenmerkt. *Si* maakt ook deel uit van Oj. *siki*, een eenheid van personen en zaken. Mogelijk is in A. en Mao. aan 't einde iets afgevallen, doch zulks is niet te zien.

## HOOFDSTUK VI.

### *Werkwoorden.*

De werkwoorden zijn deels stammen zonder eenig toevoegsel, deels de zulke die voorzien zijn van prefixen, suffixen of beide te gelijk. Deze laatste maken de meerderheid uit, gelijk ook in de Indonesische talen en 't Malagasi. Een werkwoord van de eerste soort is *han*, gaan, Mota, *Maewo vano*, Leon, *Motlav van*, Niasch *fano*, Sikka *bano*; doch met prefix *apan*, heengaan, Erom. *avan*; vgl. *pan*, zonder prefix. Tomb. *wana*, als bijwoord, of voorzetsel «naar toe». Een wkw. met suffix is *gaing*, eten, = *Fi. kani*, stam *kan*; een met prefix en suffix tegelijk: *atelm oi*, uit *a* + *telm* (= Oj. *tan ěm*) + *oi*, uit *aki*. Een opsomming der formatieven, voorzoover ze nog herkenbaar zijn, laat ik hier volgen.

### *Prefixen.*

**A (E).** Dit voorvoegsel is te vergelijken met Oj. *a*, Makass. *à*, Karo Bataksch *ër*, *rë*, Iloko *ag*, Day. *ha* (omgezet uit *ah*), Singkansch Form. *a* (gespeld *ah*), Tana *ra*. Waarschijnlijk zijn in 't Oj. twee prefixen in vorm samengevallen, nl. *a*, synoniem van *ma*, Tag., Bis., Ibanag, Tomb. *ma*, Day. *ba*, met *a'* (d. i. *a* gevolgd door den gutturalen triller), Karo Bat. *ër*, *rë*, Iloko *ag*. Ook 't Mal. *bër* vereenigt de beteekenissen van Tag., Bis., Iban. *ma* en *mag*, en zoo ook Makass. *à*. In 't algemeen kan men zonder in een wijdloopig onderzoek te treden, volstaan met vast te stellen dat A. *a* dezelfde waarde heeft als Oj. *a* en Mal. *bër*, dus hoofdzakelijk intransitieven vormt. Bijv. *ahen*, braden; *ahenhen*, blakeren; = Oj. *as ěn ò*, glanzen,

<sup>1</sup> Tevens heet *e* in 't *Fi.* verbaalpartikel; vgl. Codrington o. c. p. 239.

<sup>2</sup> Ik ontleen deze bijzonderheid aan v. d. Gabelentz, *Die melan. Sp.* 133.

fel schijnen (van de zon); stam sənō, felle glans, als vertaling van Skr. tejas; Sund. sōnō, vuur. Aes pan, uitkijken naar, uit *a* en es (voor yas) blikken, schouwen, Oj. awas. Ahes, uitkomen, *a* en he s = Oj. enz. wētū; de *u* is overgegaan in *z*, waardoor *t* werd *s*. Ages, bijten, uit *a* en ges, Fi., Sumb. kati; de *t* is vóór *z* overgegaan in *s*, en de *a* is *e* geworden wegens de volgende *z*, thans verdwenen. Aiyu, liefhebben, behagen hebben; Oj. ahyun; ook aiyu als adjectief «lief»; beide uit *a* en hyun, zoodat de beide beteekenissen van 't prefix in 't Oj. hier teruggevonden worden. A fwe, pagaaïen, voor afoe, afohe, terwijl zonder voorvoegsel als wkw. dienst doen Mota wose, Oba hue, Vatur. vose, Rotuma hosi, Fi. voðe, enz. Het is m. i. alleszins waarschijnlijk dat al deze talen eenmaal even goed als 't A. bij 't wkw. het prefix hadden; immers 't Nj. vertoont hetzelfde verschijnsel, al is het niet in dezelfde mate: behalve vóór eenlettergrepige stammen, waarbij *a* stand houdt, begint *a* hoe langer hoe meer verwaarloosd te worden, zoodat de taal in dit opzicht op weg is het voorvoegsel geheel te verliezen; het gevoel van de betekenis van *a* is reeds geheel weg, zoodat het als een zuiver phonetische voorslag opgevat wordt.

Soms is *a* gewijzigd tot *e* door den invloed des klinkers in de volgende lettergreep; dus eget, zien, voor akiṭa; later is de *z*zelve door invloed van *a* overgegaan in *e*, en ten slotte is de *a* afgefallen.

Het prefix treedt niet enkel op bij eenvoudige stemmen, maar ook bij dezulke die van een suffix voorzien zijn; bijv. atelmoi, begraven, uit *a* + telmoi, d.i. tanēm, met suffix oi = ai, uit aki; in 't Oj. is ananēm, begraven; doch 't achtervoegsel is begrijpelijk, omdat men 't woord kan opvatten als «een voorwerp begraven», of ook «door te begraven opruimen». Mogelijk zou oi ook uit oni = ani te verklaren wezen, want Erom. heeft tanemi; hierdoor zou 't geheel den zin krijgen van «ergens of iemand begraven»; vgl. Oj. tanēman, een begravene, te begravene. Egetai, een ding zien of vinden, Luk. 15, 6, uit *e* voor *a* + kiṭa + ai uit aki. De reden waarom *a* in atelmoi niet *e* geworden is, is dat de *e* in telm niet oorspronkelijk, niet uit *z*, maar uit *a*, wegens verdoffing, voortgekomen is, want de stam is tanēm. Admoi, iemand kussen; aan iets zuigen, uit een stam dm u, blijkens edmudmoi, + *i* of synoniem ani. Zeker is dit voorbeeld niet, daar admoi ook aan een andamwani zou kunnen beantwoorden, zoodat het prefix het met nasaal geslotene prefix zou kunnen wezen. Doch meestal heeft A. *a* ook vóór met suffix samengestelde stammen, blijkens egetai, atelmoi. In dit opzicht wijkt A. af van 't Jav., Mal., Makass., Bat. doch in 't Bug. wordt *a* ook gebruikt als voorvoegsel bij samengestelde stammen; dus aguruwi, leeren van; asiyořng, bezigen om meê te binden <sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Voor andere voorbeelden zie Matthes, Boeg. Spr. (1875), blz. 96, vgg.

Niet van alle met *a* beginnende werkwoorden kan men met zekerheid zeggen of ze al dan niet het prefix hebben. Bijv. *ango*, maken, verschilt uiterlijk niet van *ango*, gedaante, voorkomen, fatsoen, *Fi. yango* of *ango*, gedaante, figuur, *Jav. wangun*, voorkomen, fatsoen; *Oj. amangun*, maken, verrichten; ook *Nj. Is* nu 't *wkw. ango* in werkelijkheid één met het substantief, of is het ontstaan uit *a + ango*, dat *āngo* (in schrift niet te onderscheiden) zou opleveren? tenzij men aanneemt dat uit *a' + ango* zou moeten voortkomen *aango*, met hiaat. Zoo zijn er nog enkele werkwoorden, waarbij men in twijfel kan staan, doch de overgrootste meerderheid heeft duidelijk het prefix *a* of naar omstandigheden *e*, gelijk *eget*, edel, groeien, *Erom.* zonder voorvoegsel *teli*. Over 't algemeen is in *Erom.* het met *A. a* overeenkomende voorvoegsel *o* nog maar zeer zelden bewaard gebleven, bijv. in *orīngi*, hooren, *Fut. an dēngi*, doch heeft het niet meer de oude beteekenis; het is, gelijk in 't *Nj.* een louter phonetische voorslag geworden. In het *Tana*, waarin de gutturale triller *r* wordt, gelijk in *Wango*, *Fagani*, *Duke* of *York*, *Mota*, *Nufoorsch*, *Bat.*, *Mal.*, treft men ettelijke werkwoorden met het overeenkomstige prefix aan; o.a. *raregi*, verhooren, *ramuki*, overtrede, *rupu*, maken.

**AHA, AHE, (OH-).** Dit pref. schijnt tot het vorige in dezelfde verhouding te staan als *Iloko aga* tot *ag* en *Tomb. maha* tot *mah*, die te kennen geven dat de handeling in den stam vervat een poos duurt of zich over zekere ruimte uitstrekt, en, bij verdubbeling van den stam, steeds voortduurt of zich herhaalt<sup>1</sup>. Een voorbeeld in 't *A.* is *ahpoi*, uit *ahapohi*, slaan met de vlakke hand; vgl. *Mota vus*, *Motlav wuh*, *Saa rapusi*, *Merlav vusi*, *Arag wehi*, slaan, *Nengone wose*, binden; met verdubbeling van den stam *ahpoi poi*, in de handen klappen. Blijkbaar hetzelfde als *ahpoi poi* is *ohpoi poi*<sup>2</sup>, in de handen klappen. Juist deze reduplicatie versterkt mij in de meening dat *aha* = *Iloko aga* is, want in deze taal vindt men het zelfde terug; bijv. *agabungunga* beteekent «draagt steeds vrucht.» Het begrip van herhaling ligt ook in *ahpeto* «to grow a second time», *peto* vermoedelijk uit *wetwi*. *Aheled* zeilen, wellicht uit *aha*, welks tweede *a* werd onder invloed der volgende lettergreep of doordat ze toonloos werd in de lettergreep vóór de geaccentueerde, en *led* = *Fi. laða*, *Bug. ladja*, *Jav. enz. layar*, *Mao. lare*, *Tag., Bis. layag*, *Malag. láy*, zeil. *Aheled* zou dus niet volmaakt hetzelfde uitdrukken als *Oj. alayar*, *Mal. bērlayar*, maar een duratief zijn, tenzij in *he* een ander prefix, nl. *Mal. pēr* steekt.

**A** met *nasaal*. Van dit prefix dat in 't *Oj., Nj., Makass.* het imperfectieve

<sup>1</sup> Voor nadere bijzonderheden zie Lopez, *Compendio ydioma Ylocano* (1792), p. 38.

<sup>2</sup> *Ohpoi poi* bij *Inglis* is een *wanvorm*.

eener handeling uitdrukt, zijn slechts weinig sporen te vinden. Een voorbeeld levert *alum*, zien; to cohabit; = Oj. *anəmu*, vinden, terwijl *atəmu* beteekent: trouwen, gehuwd zijn; Nj. *patəmon*, echtelijke gemeenschap. Men moet hier een voorvoegsel *a* met nasaal aannemen, omdat een *l* niet uit *t* ontstaat, maar wel met *n* wisselt; en de *n* kan alleen een gevolg zijn van den bekenden overgang van *t* in *n* in verbinding met den neusklank, waar bedoeld prefix op uitgaat. Er is boven reeds opgemerkt dat misschien *adm oi*, iemand kussen, pref. *a* + nasaal bevat, maar dat dit niet uitgemaakt kan worden, omdat de medeklinkerverbinding *nd* in A. vereenvoudigd wordt. Dewijl de neusklank vóór *ɖ*, *l*, *r* spoorloos verdwijnt, is het mogelijk dat de *a* vóór een dezer letters bij eenige werkwoorden den sluitenden neusklank verloren heeft. Moeilijk is de intransitieve en passieve beteekenis te verklaren van *omot*, verminkt, «stopped» hoewel het vormelijk aan Oj. *amutus* beantwoordt, *stam putus*<sup>1</sup>; hetzelfde geldt van Fi. *mudu*, Sam. *mutu* afgedaan, met variant *motu*, afgesneden (waarvan het transitief *motusi*, afbreken, scheiden, Mao. *mutu* en *mutuhia*, afgesneden, gescheiden, welke laatste vormen bepaaldelijk passief zijn). *Anag-anag*, verordenen, besluiten; *anag* leren, overwegen, van plan zijn, in zijn binnenste (leren), bevat den stam die in Oj., Tag., Bat. luidt *taki*; Oj. *ataki* is «van plan zijn, tot iets besluiten», *tumakitaki*, legde zich toe; Tag. *takitaki*, overweging, overdenking; Bat. *taki*, (Tobasche uitspr. *tahi*), besluit; *mortaki*, van plan zijn. De overeenkomst is volkomen, behalve dat in A. de vorm door 't voorvoegsel als imperfectief gekenmerkt wordt; de overeenkomstige vorm in 't Oj. zou luiden *anaki*<sup>2</sup>. Uit dit voorbeeld blijkt met zekerheid, nog duidelijker dan uit *alum*, dat de eigenaardige verandering der *tenues* bij voorvoeging van pref. *ang* evenzeer regel regel is in 't A. als in de Westelijke talen, en hieruit is weer op te maken dat dezelfde regel voor alle MP. talen gegolden heeft. Voor 't Mota is bewijskrachtig *nolo*, slikken, *stam tələn*.

**Ava.** Dit is slechts schijnbaar een voorvoegsel; in werkelijkheid niets anders dan een andere uitspraak van *aua*, doen maken, en het geeft als zoodanig een veroorzaken te kennen. Dus *avamud*, breken (actief), waarin *mud* beantwoordt aan Fi. *musu*, afsnijden, *ramusu*, doorgebroken, en Jav. *motjok*, afsnijden; vooral van lijnwaad; misschien is iets dergelijks bedoeld met «to arrange cloth», dat Inglis als tweede beteekenis van *avamud*

<sup>1</sup> Het verdient opmerking dat ook in onze taal het transitieve *eindigen*, gevormd als *kruisigen*, *reinigen*, ook als intransitief kan gebruikt worden. Indien de opgave van Inglis, i.v. «to break» juist is, zou *omot* ook actief zijn.

<sup>2</sup> In 't Karo Bat. heeft *nakinaki*, hetwelk in vorm identisch is met A. *anag anag* de beteekenis van «trachten te verleiden».

opgeeft. A v a p i l a i n g, to twist, p i l a i n g uit p i l a n g i; zie Woordenlijst onder ATPILAING.

Een andere uitspraak van a v a is a u a, waarvan Inglis wederom ten onrechte zegt: «verbal prefix, to cause; to make.» De beteekenis is juist, gelijk overvloedig uit de teksten blijkt, maar a u a is in 't geheel geen prefix; het is een afzonderlijk woord, want het wordt gevolgd door een met het lidwoord of een meervoudteeken verbonden substantief; bijv. a u a i n t a s, spreken, eig. een rede houden, of zooals men in 't Engelsch zegt: to make a speech; a u a n ' a h e g a, dienst betoonen; mv. a u a r a h e g a; a u a n ' i m t a n, den prijs geven, betalen; mv. a u a r i m t a n, Luk. 9, 13. A u a is een kwk. uit prefix  $\alpha$  of  $\alpha'$  en w u a = Mal. b u w a t; zie Woordenlijst o. AUATI.

1. **EH (AH).** Dit is de vorm dien h i, ouder v i, moet aannemen, wanneer het gevolgd wordt door een woord met consonantisch begin en klemtoon op de eerste lettergreep. Hierdoor wordt de klinker van h i verdoft, gaat eindelijk verloren. Het prefix vormt desideratieven; dus e h t e l e (y i n), (hem) hongert; Flor. v i t o l o, hongerig<sup>1</sup>. T e l e, hier voor «eten» gebezigd, is eigenlijk «slikken, opslokken», Day. t è l è n, Malag. t e l i n à, Niasch t ò l ò, Bis., Bat. t o l o n, Mal. t è l a n, Makass. t a l l a n g; M o t a n o l o, slikken. Erom. zegt e v i o n i, hongerig zijn, met hetzelfde voorvoegsel, maar met stam o n i, eten; zoo ook e v i u m n o k, dorstig zijn, uit e v i en u m n o k, andere uitspraak van m o n e k i, drinken. Beide woorden beteekenen natuurlijk eigenlijk «verlangen te eten, te drinken.» De vorm van 't prefix in F i. is v i a, Sam. f i a, Mao. h i a, variant w h e; dus F i. v i a k a n a, Sam. f i a à i, Mao. h i a k a i, hongeren; v i a n g u n u, f i a i n u, w h e i n u, dorsten<sup>2</sup>.

2. **EH.** Dit is ontstaan uit h a, ouder v a, oorspr. p a, onder dezelfde omstandigheden als 't vorige e h uit h i. Het duidt een actie aan, vooral bestaande in een zich bewegen om zeker doel te bereiken, een aan den gang gaan, een «sich an etwas machen». Bijv. e h t e t, Erom. e v t i t, M o t a v a t a t u, ontmoeten. E h l o, verlichten, licht maken, van e h en een stam, die in A. verloren schijnt, maar bewaard in Tag. i l a u, licht, schijnsel, Mal. h i l a u, alsook in F i. i - i l o i l o, spiegel, Jav. a n g i l o, zich spiegelen, en in Makass. k i l o, schitteren. De uitspraak a h voor e h komt dikwijls voor. Bijv. a h t e t = e h t e t, ontmoeten; de  $\alpha$  heeft, naar men mag aannemen, hier stand gehouden doordat de klinker van t e t eigenlijk  $\alpha$  is. A h t a m u d, doorbreken, doorsnijden, uit a h en t a m u d, F i. t a m u s u, doorgebroken, doorgesneden; vgl. het boven behandelde a v a m u d. In alle woorden waarin b a op a h volgt is de  $\alpha$  onveranderd gebleven. Het hier behandelde prefix e h, a h = M o t a, F i., enz. v a, Indon. p a is over 't gansche taalgebied ver-

<sup>1</sup> Sesake p i t o l o met eenigszins gewijzigde beteekenis: hongersnood.

<sup>2</sup> Vgl. De F i d j i t a a l (1886), blz. 53 (zie dezen herdruk, dl. IV, 1916, p. 296).

breid, zoowel om een actie uit te drukken in den boven aangeduiden zin als ter vorming van causatieven als «vellen»<sup>1</sup>.

Niet alle woorden die met e h, a h beginnen zijn met de twee prefixen e h gevormd. Sommige zijn stamwoorden, o. a. e h n i, Erom. v e n i, vol, Oj., Mal. p ě n u h, bijv. in a n g o e h n i, voltooiën; bij andere is e h = a h, Iloko a g a, bijv. e h t i n g t a i n g, zgn. mv. v a n t a i n g, maar het moet blijkbaar wezen «steeds» of «veelvuldig weenen», Iloko a g a t a n g i s t a n g i s; in de eerste lettergreep des stams is t a i verzwakt tot i, en dit heeft den overgang der a in a h na zich gesleept. Ook in e h e l e, tot, aan, staat e voor a wegens de e van h e; hier is a = Oj. a, gelijkwaardig met m a, want Erom. heeft a f e l i, m a f e l i, tot.

**EHG (AHG).** Dit is de vorm dien 't wijd verbreide prefix p a k a regelmatig in 't A. moest aannemen. De schakeeringen van beteekenis welke het in de verwante talen vertoont, laten zich herleiden tot «maken, maken of gebruiken tot, beschouwen als, zich voordoen als»; zeer gebruikelijk ook ter vorming van multiplicativa. Bijv. e h g i l p o n, nog iets er aan toevoegen, uit e g h + i l p u, veelheid, en suffix n i, of a n i na klinkers gelijk i; wat dit suffix betreft is te vergelijken Jav. m u w u h i, er aan toevoegen. E h g o h o s, verschijnen, eig. zich vertoonen, van e h g e n o h o s voor e h o s, = Oj. w ě t u, ofwel a h o s; als mv. geldt a h g a a h o s, waarvan ten minste zooveel duidelijk is dat de a van a h g te danken is aan de volgende a; a a h o s staat tot a h o s als Iloko a g a tot a g. Een voorbeeld dat het voorvoegsel multiplicativa vormt, is e h g e t h i, eenmaal, Mota v a g a t u w a l e (waarin t u w a l e = Jav. t u n g g a l). E h g i l p a t, veelmaals, uit e h g e n e l p a t, veel. Verder zij verwezen naar hetgeen over vorm en gebruik van p a k a, enz. in de verschillende talen elders gezegd is<sup>2</sup>.

**EHR.** Hierin ligt het begrip van gezamentlijk, gemeenschappelijk. Bijv. e h r a m e n, samenwonen, uit e h r e n a m e n, wonen; e h r i g a n g, sameneten. Matth. 9, 11, van e h r i e n g a n g = g a i n g, eten. Voorts e h r i m y i a g i t a k, verheugt u met mij, Luk. 15, 6, van i m y i a g i t a k, zich verheugen. E h r a s, van denzelfden tijd of leeftijd zijnde, van e r a s, leeftijd. Hetzelfde voorvoegsel luidt in Mota en Merlav v a r en drukt uit «gezamentlijk» en «wederkeurig»; in Leon, Gaa, Motlav, Norbarbar v e r, Volow v e a r, vormt wederkeurige werkwoorden. Mogelijk heeft men hier te doen met twee zeer naverwante prefixen: v a r a en v a r i, A. e h r e n e h r i. Een varieteit

<sup>1</sup> Het is niet onmogelijk dat in enkele woorden e h uit h i ontstaan is, want in Makass. en Bug. geven p i e n p a beide een causatieven zin, en Erom. heeft ook e v i t u o k s a h, opwekken.

<sup>2</sup> De Fidjitaal, 45, vgg. (zie dezen herdruk, dl. IV, 1916, p. 288, vgg.); Codrington o. c. (1885), p. 183, vgg. en Dict. Mota (1896) i. v. v a g a.

van dit laatste zou kunnen wezen Fi., Flor., Bugotu, Vaturanga v e i, Fagani fai, Ulawa hai, Wango hei, Duke of York we, Sam. fe. Het verschil tusschen vari en vei is geen ander dan dat het eerste de gewone *r* heeft, het laatste de gutturale. Toch kan ehri niet volkomen identisch zijn met vei, want A. bezit dit laatste in den vorm van h e. Verwisseling van de twee trillers komt in alle verwante talen voor, en menigmaal bestaan beide vormen, met of zonder eenig verschil van beteekenis, naast elkaar; bijv. Oj. Jav. t u r u t naast t ū t uit tu'ut; in Mota v a r i, rog, staat *r*, terwijl het eigenlijk de gutturale *r* heeft, die in Mota anders even regelmatig uitvalt als in A., Jav., Fi., enz. Een derde klank, die met beide trillers verwant is, is de *ɖ*, welke dan ook herhaaldelijk in de meeste talen hetzij door *r* vervangen wordt of er naast voortleeft, met geen of luttel verschil in 't gebruik, bijv. Jav. k a ɖ a t o n naast k a r a t o n; p a ɖ a, gelijkelijk, gezamentlijk, en p a r a ter aanduiding van een collectief mv. bij collectieve benamingen. Voorts ligt in p a r a en evenzeer in p a r i het begrip van wederzijds, wederkeerig; bijv. p a d u p a r i p a d u of p a r a p a d u, met elkander een twistgeding hebben. Met dit p a r i komt A. ehri overeen; met p a r a Mota, enz. v a r; e h r kan zoowel uit het eene als uit het andere voortgekomen zijn; v e i, enz. is uit p a' i, met verwisseling der trillers.

**Ha** = Oj. Nj. enz. p a n g; vormt verbaalsubstantieven; bijv. h a n g = Jav. p a n g a n, wortel: kan.

1. **He**. Dit duidt een veelheid aan. Dus h e g a i n g, veel dingen eten, van g a i n g, eten. Het is, zooals boven reeds opgemerkt werd, identisch met Fi. v e i, hetwelk o.a. ook een collectief mv. te kennen geeft: v e i k a u, geboomte, bosch; a v e i v a l e, de (menigte) huizen. Dezelfde rol vervult in 't Erom. o v e (eig. o, een verouderd lidwoord, = Mota o, Fi. a, enz.). Men vindt het als voorvoegsel nu eens met het substantief verbonden, bijv. o v' e t e m e, menschen, dan weer gescheiden, bijv. o v n e t n i m e, kinderen; en steeds afzonderlijk wanneer een lidwoord volgt, bijv. o v' ē n F a r e s i m' o v' ē n S a d u s i, de Fariseeën en Sadduceeën, zoodat men het voor een afzonderlijk woord moet houden, evenals a i l p u in A.

2. **He** = Mal. p ě r, Tag., Bis. p a g, Bat. T o b. p a r, Dair. p ě r; vormt verbaalsubstantieven. Onzeker. Zie in Wdl. AHELED.

**Imyi, imi**. Dit is eigenlijk geen prefix, maar een prefixachtig afzonderlijk woord. Het vormt causatieven in den ruimsten zin, van werkwoorden en adjectieven. Bijv. i m y i a d u m o i j, terug doen keeren, terugbrengen, van a d u m o i j, terugkeeren; i m y i a t n g a, doen gaan, van a t n g a, gaan; i m i a p a m, brengen, van a p a m, (herwaarts) komen; i m i a p a n, wegnemen (weg doen gaan); i m i a m e n, doen blijven, van a m e n verblijven; i m i t a i n g, beweenen, rouw bedrijven, van t a i n g, weenen: i m i t a p,

heiligen, gewijd maken, van itap, sacer; imiimtag, vrees koesteren, ontzag hebben voor; imiimtagimtag, doen vreezen; imyiagitak, zich verheugen. Het overeenkomstige woord in Erom. is ěmpi, dat als afzonderlijk woord behandeld wordt in den zin van «maken, doen». Imyi, samengetrokken imi, is ontstaan uit miyi, mehi, mapi of ma'pi. In 't Oj. bestaat als afzonderlijk woord api in den zin van «vormen, iets kunstigs maken, dichten (vgl. Gr. ποιεῖν), een beeldwerk voortbrengen»; een zeer geschikt woord ter vertaling is Lat. fingere. Evenals nu uit dit laatste het Fransche feindre zich ontwikkeld heeft, en wij ons «veinzen» ontleend hebben, heeft Oj. api, mapi, de zeer gewone beteekenis van «veinzen», en om dit begrip uit te drukken bedient het Ibanag zich van 't prefix mappe, uit magpe (passief pappe); bijv. mappetakiten mappematakit, ziekte, en zich ziek, veinzen<sup>1</sup>. De wortel is pi, en dit wordt in 't Erom. gebezigd juist in gevallen waar A. imyi heeft, behalve dat actief en passief daarin niet onderscheiden zijn; bijv. vitorileki, terugbrengen, A. imyi-adumoj. Pi Makass., pe Bug., geven een maken of doen te kennen; dus Makass. apisangka, Bug. mapesangka, verbieden; Makass. apisona, Bug. mapesona, vertrouwen; meer bepaald causatief is Bug. mapetauta, zeer doen vreezen, nagenoeg identisch met A. imyiimtagimtag<sup>2</sup>.

**MA.** Dit is de oorspronkelijke vorm van 't voorvoegsel dat in A. naar gelang van omstandigheden optreedt als im, me, um. In 't algemeen geeft het te kennen: «(een eigenschap) hebbende of krijgende, in een toestand gerakende». Het is dus zeer geschikt om adjectieven te vormen, waarin oorspronkelijk toch het begrip van iets tijdelijks opgesloten ligt, zoodat de aldus gevormde woorden het karakter van een deelwoord hebben. Wanneer een met ma afgeleid woord als gezegde van den zin gebezigd wordt, dan zal men in onze taal het moeten vertalen door het met behulp van 't koppelwoord, dat in de MP. talen ontbreekt, aan 't onderwerp te verbinden; matakut is dus, naar gelang van omstandigheden, te vertalen met «bevreesd» of met «is of wordt bevreesd.» Woorden als in onze taal «genaamd, beangst» en dgl. zijn gevormd met behulp van bestanddeelen die ook bij werkwoorden, maar alleen bij 't deelwoord, dus een naamwoordelijken vorm, dienst doen. Daarna kan men de met ma afgeleide woorden in de MP. talen vergelijken: ze kunnen als gezegde menigmaal met een wkw. vertolkt worden, doch ze doen meestal dienst als gewone adjectieven. Vandaar dat men bijv. in 't Mal. itam zegt voor «zwart», terwijl Sesake, Oba maeto, Whitsuntide meto verkiezen; voor Mal. putih (Oj. zoowel maputih als putih) heeft Oba mavuti, Fagani mafu'i.

<sup>1</sup> Vgl. Cuevas Arte, 2<sup>e</sup> ed. (1854), p. 352.

<sup>2</sup> Zie voor meer bijzonderheden Matthes Mak. Spr. (1858), blz. 97, en Boeg. Spr. (1875), § 68.



A. imtag, bevreesd, Fate matakū, na 't lidw. na matakū, Flor. matagu, Oj., matakut, enz.; A. imtagimtag wordt door Inglis vertaald met «to fear; to reverence», terwijl imtag bij hem «afraid; timide; cowardly» is. Maar imtagimtag kan niet anders wezen dan een intensief van imtag, al wordt het als wkw. of iets wat er op lijkt gebezigd, evenals Mota matagtag; zoo ook matagut (uit matakuti), vreezen voor. Een ander voorbeeld uit A. is umoh, levend, mv. umumoh; reeds uit deze wijze van meervoudvorming blijkt dat het woord geen wkw. is; Erom. murip, Rotuma, Ses. mauri, Oj. mahurip. Dat ma in umoh anders behandeld is dan in imtag, ligt daarin dat ma(h)u samengetrokken werd tot moh, want de *h* moet reeds vroeg weggefallen zijn, zoodat ma vóór een klinker te staan kwam, terwijl in matakut een medeklinker volgde; de *u*, hetzij een heusche *u* of bedoeld de *ž*, is een voorslag, die zich in allerlei talen licht vóór een liquida ontwikkelt. De *h* van moh is vermoedelijk ontstaan uit *r*, toen morip verzwakt was tot morp, waarvan later de *p* afviel. Moeielijk te verklaren is het waarom ma in meto, ook wel gespeld metto, oudste, rijp, niet im geworden is, want meto schijnt toch niets anders te wezen dan Oj. (anak) matuwa, oudste (zoon), Mao., Sam. matúa, Fi. matua, oud, rijp, Erom. metuwo, Bat. matuwa, Karo mētūwa, Malag. matua, enz.; in al deze talen en nog andere met ma. Ook in A. mata, rechtsch, Fi., Sam., Mota matau, Mao. matau naast katau, kan ma kwalijk iets anders zijn dan 't prefix van imtag en umoh; de omstandigheid dat het Mao. een katau als synoniem van matau bezit, schijnt beslissend. Hetzelfde geval doet zich voor bij A. mou, linker, Erom. moor, Flor. mauli, Fi. mawi, want het overeenkomstige woord in Tomb. is kawih<sup>1</sup>. Ook hier dient men aan te nemen dat mo = ma is. A. mohoj, to hear at a distance, is van denzelfden stam als ahajeng, hooren, verstaan; hajeng, waarvan hoij een afgeknotten vorm vertoont, is vormelijk Oj. parəngö, Nj. parungu of parungon; in mohoj moet krachtens het prefix de zin liggen van «in 't gehoor krijgen». De vollere vorm mo kan hier behouden zijn gebleven omdat de volgende lettergreep niet het accent had. Met dit al wil ik niet ontkennen dat het pref. ma door 't naverwante pref. me' vervangen is.

**M.** Het formatief *m*, in volleren vorm *um*, hetwelk infix of prefix is naar gelang van de beginletter van den stam, is ook in 't A. vertegenwoordigd. Bijv. mas, dood, sterven; mv. emesmas, natuurlijk als adjectief. De stam van mate, waaruit mas, nl. patai, bijvorm pati, is verloren. Umjeng,

<sup>1</sup> Jav. keri, Bal. kee, uit ka en iri, dat tot Tomb. wihi staat als Oj. ëli tot wëli; Singk. en Sid. Formos. wagi tot Mal. hari, Oj. we; en dgl.

slapen, Fi. *mođe*, Sam. *moe*, Bat. *modom*, Oj. *mrëm*, *umrëm*, Nj. *mërëm*, Niasch *moro*, Mentawei, *mëdëp*, waarvoor Lamp. het stamw. *pëdëm*, Sund. *pöröm* gebruiken. De *u* in *umjeng* is een voorslag, en niet rechtstreeks te vergelijken met de *u* van infix *um*. De uitstooting van den klinker der eerste lettergreep van *mëdëm* bewijst dat het accent in 't A. op de tweede lettergreep viel, juist gelijk in 't Jav. Een voorbeeld uit Erom. is *muri*, achter; stam Oj. *wuri*, Nj. *huri*; Bug. *munri*, Fi. *muri*, enz.

**IN.** Dit infix ter vorming van passieven komt voor in *tinan*, plantsoen, uit *tinanëm*<sup>1</sup>. Vgl. Niasch *sinano*, 't geplante, van *tano*.

**TA.** Dit prefix, eigenlijk *ta'*, Makass., Bug. *tà* (vóór een klinker: *tar*), Bat. *tar*, Fi., Fate, Araga, Merlav, Mota, enz. *ta*, Day. *ta*, Mal. *tër*, duidt aan dat iets van zelfin zekeren toestand geraakt is. Een voorbeeld hiervan in A. is *talala*, uit het gezicht verdwenen; *taliek*, verkeerd, slecht; bijv. *tas taliek*, krom spreken, stotteren, van st. *liek*; vgl. Makass. *leko*, kronkeling; Day. *haleko*, gedraaid; Tana *rikau*, Flor. *diko*, slecht, beteekent eigenlijk zonder twijfel «verkeerd»; een bijvorm is Makass. *djeko*, krom. *Taliek pam* wordt door Inglis vertolkt met «to draw along towards»; blijkbaar is het «herwaarts keeren». Ettelijke van de met *ta* afgeleide woorden worden gesubstantiveerd, gelijk met het gelijkwaardige prefix *ka* gevormde in verscheiden Indonesische talen als abstracta dienst doen. Bijv. *tas*, rede, woord, uit *ta* en de stam waarvan *asaing*, zeggen; *tas* komt ook werkwoordelijk voor, en is dan te vergelijken met Mal. *tërtawa*, lachen, wat het gebruik betreft. Van zulke substantieven wordt echter gewoonlijk een *wkw.* gemaakt door voorvoeging van 't voorvoegsel *a*; dus van *tapnes*, deur (van *pënëti*, sluiten), *atapnes*, sluiten. *Talulu*, overstroming, is te vergelijken met Jav. *tjëlulup*, indompeling (intr.); *tjë* is een verouderd prefix, synoniem met *ta'*, nog in levend gebruik in 't Bug.; bijv. *tjàlëm malëm ma*, gebogen, of *tàlëm malëm ma*.

Bij voortgezet onderzoek zullen nog wel meer voorvoegsels te ontdekken zijn dan de hierboven behandelde, maar ik vond de sporen er van te onzeker om er bij stil te staan. De voorgaande opsomming van nog levende en verouderde prefixen, met korte vermelding van hun beteekenis, zal voldoende wezen om de overtuiging te vestigen dat het A. eenmaal ruimschoots van formatieven voorzien is geweest en wel van dezelfde welke men aantreft in de Westelijke zustertalen. Ik ga nu over tot de behandeling der suffixen bij 't werkwoord.

### *Suffixen.*

Deze zijn twee in getal; *ai* en *i* (*ni*, *ani*).

<sup>1</sup> Op dezelfde wijze is gevormd *Sesako vinaga*, Oba, *Motlav hinaga*, Duke of York *winangan*, voedsel.

**Ai.** Uit aki, Fij. aki, Flor. agi, Sam. ài, Mota, ag, Nj. ake, Lamp. ki, Marshall-eil. ake wordt in 't A. voornamelijk gebezigd wanneer 't voorwerp der handeling een zeker iets is. Bijv. eget is «zien, vinden» (iemand), doch egetai, (iets) zien, vinden; het bevat in zich het vnw. als voorwerp, terwijl bij eget dit moet uitgedrukt staan <sup>1</sup>; zoo heet het Luk. 15, 5; et wat egetai aien, et ahelwei aien, wanneer hij het (schaap) vindt, draagt hij het op den schouder; maar vs. 24: et idivaing is mas a in hal unyak ineingki, jam lep umoh; is tup ti aien, ja eris lep eget yin, want deze mijn zoon was dood en hij is weder levend, hij was verloren en men heeft hem wedergevonden; hier staat het object, yin, uitgedrukt. Athai, vastmaken, bevestigen, meren (een boot); hierin is te herkennen een stam tēp, met suffix aki en prefix a; tēp is de grondvorm van Jav. tētēp, vast, vast bepaald, bevestigd, bekrachtigd; met suffix ake: anētēpake, iets vastzetten, vaststellen; van dit tēp bestaat een subst. atēp Day. met de beteekenis «alles wat tot sluiting dient, slot, grendel», enz. Hierbij behoort waarschijnlijk ook A. athasngi, een water afdammen of opstuwen, ofschoon het tweede bestanddeel duister is. Aterai, begeleiden; n'atimi aterai, een begeleider; Jav. angatērake, iemand begeleiden.

Een andere uitspraak van ai schijnt oi te zijn, o. a. in atelmoi; bijv. Luk. 11, 44: eka idivaing n'ehpa i itai atelmoi atimi emesmas iran aijaua, want gijlieden zijt als graven waarin men dooden begraaft; telmoi zou dan beantwoorden aan een Oj. tanēmākēn, hoewel men voor «begraven» 't eenvoudige ananēm gebruikt. Onzeker is het ook of men almoi moet beschouwen als gevormd met oki of met ani van alum, iemand zien. Volgens Inglis, almoi n'atimi, see one man, alum atimi, see men; doch o. ecet zegt hij: almoi, see more objects than one. Dus vlak het tegendeel! In Luk. 2, 15 leest men: Ti apan Bedleem akaija, um almoi n'itai ineing et mun ham, laten wij naar B. gaan en zien de zaak die geschied is; hier dus iets enkelvoudigs zien; vs. 26 daarentegen: is asup-teгнаing ehelen a N'esgan Upene, mika yi upyi alum Kristo o Ihova aien, de Heilige Geest openbaarde aan hem, dat hij eerst den Christus van Jehova zoude zien; hier dus bij een persoon tot object alum, evenals boven eget; is het object iets, een zaak, dan almoi, gelijk egetai.

Een zeer verschrompelde vorm van ai vertoont umni, bij Inglis umnyi, drinken, Erom. emoneki (bijvorm viemonok, dorsten). Umni moet ontstaan zijn uit imunaki, umnái, umnéi (vgl. lei=lai uit laki), umnii. 't Voorwerp van umni is «water»; aanstonds zal een andere afleiding van denzelfden stam met suffix i ter sprake komen.

<sup>1</sup> Bij egetai ook als 't object een substantief is; dus egris egetai in moijeuv o-un aijama, wij zagen zijn ster, Matth. 2, 2.

Volgens een vasten regel, die hier niet behoeft gegeven te worden, wordt in 't Fi. aki vervangen door aka, uit akan, terwijl in 't Oj. alleen akən, gewestelijk akan, Mal. kan gebezigd wordt, en in 't Nj. akən als Krama van ake dienst doet. Van akan nu heb ik in 't A. geen zeker spoor kunnen ontdekken.

I, na klinkers ani, ni. Dit algemeen MP. suffix vindt men in 't A. bij werkwoorden die een transitieve beteekenis hebben en wel dezulke die in onze taal nu eens een direct, dan weer een indirect object hebben. Bijv. asaing of asan, zeggen, beide uit een w. sa of asa, waarvan 't substantief tas, rede, woord. Eigenlijk ligt in asaing het begrip opgesloten van den toegesproken persoon, evenals bijv. Jav. angaturi uninga, kennis geven, veronderstelt iemand wien kennis wordt gegeven. Eenvoudig een middel om van intransitief begrip een transitief te maken schijnt *i* in gaing, eten, uit gani, Fi. kani; het intransitief, niet meer voorhanden in A., is o.a. Day. kuman. Vergelijkt men abrai of abraing, kennis geven, zenden, bijv. Matth. 2, 8: is abrai ra aien mika eri apan Bedleem ara, hij maakte bekend dat zij naar B. zouden gaan, ter vertaling van «he sent them to B.»; is abrai yin aien, hij zond hem, Joh. 7, 18, met Erom. ovrəngi (uit ova-rani), roepen, en Mota suware, (uit su + wara + *i*), zenden, om (iemand) zenden, suware ma, roepen door een bode, halen, dan ziet men dat ook in dit voorbeeld het begrip opgesloten ligt van «aan iemand aanzegging doen» en «laten doen». De wkw. stam luidt in 't Jav. wara, waarvan wara-wara, aan den een of ander bekend maken. Intusschen zou abrai ook bij Oj. warah + *i*, waarvan winarahan, onderricht, Rām. 1, 36, kunnen behooren, doch wegens den bijvorm abraing schijnt de vergelijking met wara, dat trouwens in beteekenis nauwelijks van warah verschilt, te verkiezen. Duidelijk komt de oorspronkelijke, locatieve beteekenis van *i* uit in umwing, uit ěmuni, drinken uit (in 't Fransch: boire dans); bijv. Mk. 10, 28: aru emda aijaurau par umwing a n'ipjinitai ineingek pu umwing iran ainyak? kunt gij beiden drinken uit den beker waaruit ik drink? 1 Kor. 11, 28: eru mu ahilek in li in mopura atimi, ja pah gaing n'areto ineingki, um umwing a n'ipjinitai ineingki, laten ze hun binnenste onderzoeken, en dus van dat brood eten en uit dien beker drinken (Engelsch: eat of that bread and drink of that cup). Dat in umwing, gaing, abraing, asaing epenthese heeft plaats gehad, en de *n* overgegaan is in *ng*, gelijk in Erom., behoeft hier niet nader aangetoond te worden.

In admoi, iemand kussen, moet oi staan voor oni, wani, want de stam vertoont zich als dmu in edmudmoi.

Het achtervoegsel an, Fi. a, vervangt in A. gelijk in 't Jav., enz. *i* in naamwoorden; zie Wdl. ALAA en ALUMA.

*Tijden en Wijzen.*

Ter aanduiding van de Tijden en Wijzen worden, behalve voor den 2 ps. van den Imperatief, zekere verbindingen van hulpwoordjes met de verkorte persoonlijke voornaamwoorden vereischt, welke 't werkwoord voorafgaan, terwijl dit dan nog gevolgd wordt door 't substantief of het volle pers. vnw. in subjectvorm. Bijv. is wat mas a Herot, toen Herodes dood was; is abraï ra aien, hij ontbood hen; 't object gelijk men uit dit laatste voorbeeld ziet, staat onmiddellijk achter 't werkwoord.

Volgens de theorie van Inglis worden alle veranderingen bewerkt door middel van 't wkw. *zijn* of partikels. En dan laat hij volgen de vormen van wat hij noemt «the substantive verb to be». Doch van zulk een wkw. <sup>1</sup> is geen spoor te ontdekken. Het duidelijkst blijkt de onhoudbaarheid van 's mans theorie uit den Verleden Tijd, bijv. van asaing, waarvan al de vormen in de vier getallen hieronder opgegeven worden.

<i>Enk.</i>	<i>Mv.</i>
1. Kis asaing anyak	{ Intis asaing akaija ( <i>incl.</i> ) Egris » aijama ( <i>excl.</i> )
2. As » aiek	Akis » aijaua
3. Is » aien	Eris » ara
<i>Tweev.</i>	<i>Drie.</i>
1. { Intis asaing akaijau ( <i>incl.</i> ) Egrus » aijumrau ( <i>excl.</i> )	{ Taijis asaing akataij ( <i>incl.</i> ) Taijis » aijumtaij ( <i>excl.</i> )
2. Akis » aijarau	Taijis » aijautaij
3. Erus » arau	Taijis » ahtaij

De bestanddeelen die in deze vormen samengevloeid zijn kan men, in 't algemeen gesproken, zonder moeite terugvinden. Kis is samengevloeid uit ki of *k*, een verkorten vorm van aku, ik, en s of is, uit esi, ouder *ëti*, Fi. oti, Oj. *ënti*, afgedaan, reeds; Mota ti, Ambrym te, enz. Oorspronkelijk was de Verl. T., zoo gevormd, een Perfectum, en in 't Mota dient nu nog ti tot kenmerk van 't Plusq. Perfectum <sup>2</sup>, doch in 't A. is hetzelfde gebeurd als in de Germaansche en Romaansche talen, waarin 't Perf. een Verleden Tijd zonder meer, een Parfait défini, is geworden, en een nieuw Volm. Verl. Tijd gevormd is, juist als in 't A., zooals wij later zien zullen. Volkomen analoog aan kis, enz. is de wijze waarop in Ambrym 't vnw. met de partikel in den

<sup>1</sup> Inglis verwacht «verbum substantivum» met het als koppelwoord gebruikte wkw. Hij bedoelt het koppelwoord dat in geen enkele MP. taal bestaat; evenmin in de Drawidische talen.

<sup>2</sup> Dit ti = Oj. *ënti* is wel te onderscheiden van ti, dat een voortduur te kennen geeft; dit is = Oj. en Nj. *anti*, wijlen, wachten; vgl. Mal. *nanti*. Vgl. Codrington o.c. p. 277, vg.

Verl. T. verbonden wordt; aldus na te lehe, ik zag; o te lehe, gij zaagt; ne te l., hij zag; yi te l., wij (incl.) z.; ma te l., wij (excl.) z., mi te l., gijlieden zaagt. Zoo ook in Arag: 1. nan rāh u, ik was ziek, uit 1 ps. en *n*, verkorting van nu, 't verleden uitdrukkende; 2 ps. g o n r.; 1 ps. mv. incl. tan; excl. gan. *A* in as zou een versloffing kunnen wezen van een te veronderstellen ka, dat o.a. in het Tag. voorkomt als zwakkere bijvorm van ika u, doch ik acht het waarschijnlijker dat het een gewijzigde uitspraak is van *o*, vooreerst omdat *o* uit ko, Oj. ko in ettelijke naverwante en naburige talen, Ambrym, Espiritu Santo, Ulawa, Wango evenzoo wordt aangetroffen, en ten tweede omdat een *k* wel licht vóór een *o*, *u*, *i* wegvalt, maar niet zoo licht vóór een *a*. Is is uit ie, ouder ia + si, enz. In int is in ten onrechte ingedrongen uit het Praesens; tis uit tã, verkorte vorm van kita, wij (incl.) + si; ook egris berust op verkeerde analogie met het Praesens. De *a* in akis is in 't geheel niet te verklaren, want het Nominatiefteeken in aija ua, gijlieden, kan niet hiervoor dienen; kis moet uit zoo iets als kimi, kemi, zooals de 2 ps. mv. luidt in Gaua, Vanua, Lava, Motlav, Norbarbar, + s ontstaan zijn. Eris voor r(a) + is dankt zijn *e* wederom aan gewaande analogie van 't Praesens. In den Dualis bestaat de 1 ps. incl. en de 2 ps. uit dezelfde vormen als in het Meervoud, maar met den vollen subjectsvorm in den Dualis van die voornaamwoorden achter 't woord. Egrus en erus verschillen in zooverre van egris en eris, dat ze *u* voor *i* hebben; het zijn blijkbaar de eenigszins gewijzigde vormen van het Praesens egrau en erau, die een verzwakt rua, ro bevatten gevolgd door *s*. De Trialis bestaat oogen-schijnlijk uit een woord voor «drie» en *s*, doch in de bijbelvertaling, o.a. Luk. 9, 32, luidt de 3 ps. ehtijis, dus met hetzelfde eh dat ook in 't Praesens taij voorafgaat en met verzwakking van ai tot *i*; zonderling is de bijvorm ektijis Joh. 1, 14, e. e.

De vormen van den Tegenw. T. zijn niet zoo doorzichtig. Ze luiden als volgt:

*Enk.*

1. ek asaing ainyak
2. na » aiek
3. et » aien

*Mv.*

1. { inta asaing akaija (*incl.*)  
      » egra » aijama (*excl.*)
2. eka » aijaua
3. era » ara

*Tweev.*

1. { intau asaing akaijau (*incl.*)  
      » ecau » aijumrau (*excl.*)
2. ekau » aijaurau
3. erau » arau

*Driev.*

1. { ehtaij asaing akataij (*incl.*)  
      » » aijumta (*excl.*)
2. » » aijautaij
3. » » ahtaij

Het is niet twijfelachtig dat in *ek*, enz. een samensmelting heeft plaats gehad van een verbaalpartikel met een pers. voornaamwoord. De vraag is alleen, welke verbaalpartikel. Om dit te bepalen, beginnen wij met den blik te vestigen op de vorming van 't Praesens in de naverwante taal van Motlav, welke een dergelijke vereeniging van partikel en vnw. vertoont. In deze taal is de partikel *n*, met een wisselenden klinker, die de kleur aanneemt van den klinker in de volgende lettergreep. Aldus *no-k hag*, ik zit; *na hag*, hij zit; *ni tig*; hij staat; *ne het*, hij is slecht; *no gob*, hij is ziek; *nok boros*, ik heb lief, maar *ne bros*, hij heeft lief, omdat in *bros* eigenlijk een *ž*, niet een *o* is weggefallen, en met deze *ž* komt de *e* in *ne* overeen. In den 3 ps. enk. is ook *e* naast *n* in gebruik; dus *ne tenge e we*, deze boom is goed <sup>1</sup>. Nagenoeg hetzelfde ziet men in Norbarbar: *no-ko toron*, ik begeer, of-schoon ook *no-k et*, ik zie; *no-ki risi*, ik betaal; *no-ka van*, ik ga (in Retan: *no-k van*); *niek wu* (uit *mu*) *van*, gij gaat (in Retan: *ne-k van*); *ni van*, hij gaat, naast *ne toron*, hij begeert <sup>2</sup>. Eenigszins anders gaat Vaturanga te werk, doch ook in deze taal is de partikel van 3 ps. enk. *e* <sup>3</sup>. Ook in Florida heeft dezelfde ps. *e*, terwijl de 1 ps. oogenschoonlijk zonder partikel *n*, de 2 ps. *o* heeft. <sup>4</sup> Van de *e* is op te merken dat die regelmatig bij de telwoorden gebruikt wordt, maar anders minder gewoon is. Deze omstandigheid leidt ons van zelf naar Fidji, waar *e* niet enkel verbaalpartikel van 't Praesens is, maar ook regelmatig bij de telwoorden staat: *e dua*, *e rua*, *e tolu*, enz. <sup>5</sup>. In 't A. worden eveneens de telwoorden voorafgegaan door *e*: *e thi*, *e ro*, *e seij*. Uit het Erom., hetwelk in tegenstelling tot de genoemde talen eindmedeklinkers minder afwerpt, blijkt, dat de oudere vorm van *e* is *en*: *en duru*, twee; *en desel*, drie. Brengt men dit in verband met het feit dat in Motlav *e* als gelijkwaardig optreedt met *n* gevolgd door een onbepaalden klinker, dan komt men tot de slotsom dat de oorspronkelijke vorm van bedoelde partikel geweest is *en* of *n* sonans, waaruit zich gelijkelijk *en* en *nž* kunnen ontwikkelen. De gevolgtrekking is, dat A. *ek* ontstaan is uit *en* of *n* sonans + een korte vorm van 't vnw. 1 ps., *ku*; *engku* wordt in A. noodzakelijk *ek*. In *na* komt dezelfde partikel duidelijk voor den dag, verbonden met *a*, dat we reeds in *as* hebben leeren kennen. Over den 3 ps. *et* zal later gesproken worden. In *ta* is onmiddellijk voortgekomen uit *n-ta* of *nž-ta*, op dezelfde wijze als 't lidwoord, bijv. in *man*, uit *nž* *man*, na *manuk*; *ta* is de verkorte vorm van *kita*. In *egra* is de *r* inge-

<sup>1</sup> Codrington o. c. p. 315, vg.

<sup>2</sup> Id. p. 387.

<sup>3</sup> Id. p. 543.

<sup>4</sup> Id. p. 530.

<sup>5</sup> Vgl. Fidjitaal (1886), blz. 104, vg. [zie dezen herdruk, blz. 4 hiervóór, vg.].

drongen uit het Tweevoud; de oudere vorm was zonder twijfel *ega*, uit en + een verminkt *gam*, ouder *kami*. *Eka* bevat hetzelfde en en een verminkt *gau*, ouder *kamu*. *Era* uit en + *ra*. Het Tweevoud vertoont erg verschrompelde vormen, waarin de overblijfselen van *rau* toch nog te herkennen zijn. Wat het Drievoud betreft, dient voor alle personen *eh taij*, dat eigenlijk een 3 ps. mv. kan wezen, uit en en *rtaij*, tenzij *h* voor *he*, meervoudteeken, staat, in welk geval *eh-* uit en *he-* te verklaren ware. De verklaring van *et*, waarop we nu terug moeten komen, levert eenig bezwaar op. Waar van daan die *t*? waarom niet, gelijk in *Motlav*, *Norbarbar*, *Florida* *e*? De verklaring is, geloof ik, te vinden in 't *Eromanga*. In deze taal gaat een sluitende *n* gewoonlijk over in *t*; dus *selat*, weg, *Mal. djalan*, *Jav. dalan*, enz.; *eviat*, droom, *Oj. ipyan*<sup>1</sup>. Dat in 't *A.*, bij zijn nauwe verwantschap met *Erom.*, eenmaal dezelfde neiging bestaan heeft, is geen al te gewaagde gissing; in *et*, uit *enn*, *enya*, zouden we dan alleen een overblijfsel zien van een ouderen toestand.

Op soortgelijke wijze als in *A.*, *Motlav*, *Norbarbar*, wordt ook in 't *Makass.* de partikel *ma* verbonden met de pers. voornaamwoorden; aldus: *mà*, uit *ma* en *à*, ik; *mako*, uit *ma* en *ko*, gij; *mi*, uit *ma* en *i*, hij, zij, het; *maki*, 1 ps. mv. incl.; *makang*, 1 ps. mv. excl.<sup>2</sup>. *Ma* is de partikel om eene volbrachte handeling aan te duiden, is dus hetzelfde woord als *m* met onvasten klinker of *m* in *Erom.*, bijv. *ye moringi*, hij hoorde (uit *m + oringi*); *moku*, zeide; *měmpi*, deed (uit *m* en *ěmpi*, uit *mevi*). Verder is *ma* (*me*, *m*) partikel van den Verleden T. in *Merlav*, *Gaua*, *Vanua Lava*, *Mota*, *Motlav*, *Volow*. Bijzonder opmerkelijk is het, dat in 't *Makass.* in 3 ps. enk. ook gebruikelijk is *mo*, en dat ook in *Oba* dezelfde ps. *mo* heeft, zonder toevoeging van een pers. vnw.; *motoga*, hij zit, terwijl 1ste en 2de ps. wel een vnw. bevatten: *no-motoga*; ik zit; *go-motoga*, gij zit. Van een 3 ps. *o* is noch in 't *Makass.*, noch in een andere verwante taal een spoor te ontdekken; *mo* is dus een partikel zonder meer. Dat bij 't *wkw.* in den 3 ps. enk. het vnw. verzwegen wordt, terwijl in de overige personen zulks niet geschiedt, is een verschijnsel dat men in meerdere talen aantreft.

Bij de behandeling van 't Praeteritum is bereids opgemerkt dat deze Tijd, oorspronkelijk een Perfectum, het karakter hiervan verloren heeft en er een nieuw Volmaakt Verleden Tijd, tevens Plusq. Perf. gevormd is. Dit geschiedt door aan 't Praesens toe te voegen 't woordje *mun*. Bijv. *eramunesmasara*, zij zijn gestorven (zijn reeds dood), *Matth. 2, 20*; *ak Etmak*,

<sup>1</sup> Hetzelfde verschijnsel doet zich voor in een *Dayaksch* dialect. Ook in 't *Grieksch* heeft, naar het schijnt, hetzelfde plaats gehad; hoe anders bijv. *ὀνόματος* te verklaren, zoo de *Nom.* niet oudtijds *ὄνομα* had, uit *onomnt*.

<sup>2</sup> *Matthes, Makass. Spr. (1858), § 211.*



et mum yetpam n'aopan unyak, omijn Vader, mijn tijd is gekomen, Joh. 17, 2; ja et mun asuptegnaing ehelek a Atua, maar God heeft mij een teeken gegeven, Handel. 10, 28; ek munegetai ainyak, ik heb het gevonden, Luk. 15, 9. Dewijl mun op zich zelve «reeds» betee- kent, kan het bepaald met deze beteekenis ook bij 't Praeterium staan; bijv. erus mune fatimi arau, zij beiden waren reeds bejaard, Luk. 1, 7. Mun is Sam., Mao. mua, eerder, vroeger (uit muna); Duke of York muga, voor munga, en dit uit muna, Tag. muna; van denzelfden stam Bis. una, Iban. unona, en van denzelfden wortel Oj. ngūni, voorheen; uit den langen klinker hiervan, in verband met Tomb. puuna, zou men ge- neigd zijn op te maken dat de wortel eigenlijk uun of uhun was, of althans dat un en uun variëteiten waren van één wortel; hoe het zij, Niasch ofōna, eerst, wijst op een korten bijvorm. Een afleiding met aki is Sam. moai, eerste, Mota moai, schoon dit laatste evengoed voor muani zou kunnen staan. Wat de wijze van vorming van 't Perf. in 't A. aangaat, is te verge- lijken de toevoeging van wis, wus, sampun, aan 't Praesens in 't Jav., en van huwus, sãmpun, tēlas of ěnti in 't Oj., waardoor tevens het Plusq. Perf. wordt weergegeven.

Om 't gewone Futurum, hetwelk iets eenvoudig als toekomstig voorstelt, te vormen, bedient men zich eveneens van 't Praesens met toevoeging van 't woordje pu. De vormen zijn bij Inglis:

*Enk.*

1. ek pu asaing ainyak
2. na pu » aiek
3. et pu » aien

*Meerv.*

- |   |                       |
|---|-----------------------|
| { | intu pu asaing akaija |
| { | egru pu » aijama      |
|   | aku pu » aijaua       |
|   | eru pu » ara          |

*Tweev.*

1. { intau pu asaing akaijau
- { egrau pu » aijumrau
2. akau pu » aijaurau
3. erau pu » arau

*Driev.*

- |   |                        |
|---|------------------------|
| { | taij pu asaing akataij |
| { | » » » aijumtaij        |
|   | » » » aijautaij        |
|   | » » » ahtaij           |

Deze vormen, overeenkomende met die welke men in de bijbelvertaling aantreft, vereischen geen toelichting, daar ze niet verschillen van de Praesensvormen, behoudens de toevoeging van pu, en dat de *a*-uitgangen, door pu gevolgd, *u* geworden zijn en de *e* vervangen door *a* in aku, enz. Ekpu apan ehelen ainyak is abraï nyak aien, ik zal gaan tot hem die mij zond, Joh. 7, 33; akupu ahilek nyak aijaua, jam eti eget nyak, gij- lieden zult mij zoeken, maar mij niet vinden, 34; aien et ungni itai aien,

etpu leh aien, hij die iets vraagt, zal ontvangen, Luk. 10; va N'esngan Upene, aien aingki erupu leh yin a ilpu atimi asngeing iran, aangaande den Heiligen Geest, dien de menschen welke in hem gelooven zullen ontvangen, Joh. 7, 39. Wat de eigenlijke beteekenis van pu is, vermag ik niet te zeggen; misschien is het te vergelijken met Flor. vuha, dat na polo, totdat, gebezigd wordt: poloku vuha mate, totdat ik zal sterven<sup>1</sup>, ofschoon 't Futurum uitgedrukt wordt door de partikel k. — Een 2 ps. enk. apu, niet vermeld door Inglis, schijnt bedoeld als Conditionalis: eris idim ika apu baptis irak aiek, het was noodig dat gij mij zoudt doopen, Matth. 3, 14.

Als tweede manier om 't Futurum te vormen, geeft Inglis op ek mu, na mu, enz., in niets verschillende van 't vorige dan dat mu in plaats treedt van pu<sup>2</sup>. In de teksten wordt mu echter niet gebezigd om een eigenlijk Futurum aan te duiden, maar in zinnen die een algemeen voorschrift, een aanmaning, een aansporing bevatten. Daarom vervangt het den Imperatief in den 1<sup>sten</sup> en 3<sup>den</sup> persoon; zelfs in den 2 pers. bij een verzoek, bede, aansporing. Enkele voorbeelden zullen voldoende wezen om duidelijk te maken dat deze werkwoordvorm eer een Wijze dan een Tijd mag heeten<sup>3</sup>. Ek mu ati pangki n'ahrin gai a n'esngan imtam, ainyak, laat mij den splinter uit (letterlijk: in) uw oog verwijderen, Matth. 7, 4; va n'edo ineingki na mu ika aiek, zeg daarom (een verzoek) 27, 66; na mu imyiatamaing eug aiek, red u zelven, 40; na mu jim tasatginuhri va n'idjinum aiek, zweer niet bij uw hoofd, 5, 36; et mu itaup n'idam, uw naam worde geheiligd, 6, 9; et mu ham eheleka ien um umwing, laat hem tot mij komen en drinken, Joh. 7, 37; ektij mu<sup>4</sup> ango n'eom inyi eseij aijum taij, laten wij drieën drie hutten maken, Luk. 9, 33; zonderling de a in ahtij mu atahaijeng yin aijau taij, hoort gij drieën hem, 35; aku mu asngeing irai Atua, geloof in God! Joh. 14, 1; aku mu ahilek itai, aku pu egetai aijaua, zoekt iets, gij zult het vinden, Luk. 11, 9; aku mu jim tasatginuhri aijaua, zweert niet, Matth. 5, 34; in plaats van eraumu van Inglis heeft de bijbelvertaling arumu; arumu asaing aijaura ehele n'atimi alupas a n'eom, zegt gij beiden tot den huisheer, Luk. 22, 11. Meermalen zal men in stede van onzen Imperatief ook kunnen zeggen «zullen», d. i. Duitsch «sollen», niet «werden», en Engelsch «shall»; o. a. in de laatst aan-

<sup>1</sup> Codrington o. c. p. 534.

<sup>2</sup> In de teksten heb ik geen afwijkingen ontmoet, dan dat ze ehtijmu en ahtijmu (Luk. 9, 35) hebben in stede van ehtaijmu.

<sup>3</sup> Vandaar de benaming «Optativus» bij Von der Gabelentz o. c. 95.

<sup>4</sup> Ektij, geen drukfout; Joh. 1, 14 ektijis almoi aijumtaij.

gehaalde zinsnede «ye shall say». Met welk woordje in de verwante talen men *in* u vergelijken mag, is niet duidelijk.

Als bij een derde soort van Futurum behoorende vormen geeft Inglis de volgende vormen op:

<i>Enk.</i>	<i>Meerv.</i>	<i>Twceev.</i>	<i>Drie.</i>
1. inki enz.	{ ti enz. egri <sup>1</sup>	{ tu enz. egru	tiji enz.
2. an »	aki »	eru »	tiji »
3. inyi »	eri »	eru »	tiji »

Hiervan is op te merken dat deze vormen volgens het gebruik in de bijbelvertaling als Conjunctieven moeten beschouwd worden, al kunnen ze menigmaal ook met een Futurum vertaald worden, inzonderheid in afhankelijke zinnen. Dit kan niet bevreemden, daar in verschillende talen Futurum en Conjunctief door een en denzelfden vorm worden uitgedrukt, o. a. in 't verwante Oj. Tot voorbeeld strekke: *el eka eti aru tah n'edo has o atimi vai gaua aijaua, inyi ti aru tah n'edo has unyimia a Etmamia a n'ohatang; ja el eka aru tah n'edo has o atimi via gaua aijaua, et pu lep aru n'edo has unyimia a Etmamia*, indien gijlieden niet vergeldt eenig vergriep van menschen jegens u, zal uw Vader in den hemel niet vergelden een vergriep van u; maar indien gij eenig vergriep van menschen jegens u vergeldt, zal ook uw Vader uw vergriep vergelden, Matth. 6, 14, vg. Hier is geen onderscheid in beteekenis te ontdekken tusschen *inyi* en *et pu*. Verder is op te merken dat naast *inki* en *inyi* de kortere vormen *ki* en *yi* staan, welke Inglis ook wel opgeeft, maar als een afzonderlijke «subjunctive mood», die tot kenmerk heeft: 1. *ki*; 2. *an*; 3. *yi*; 1 mv. *ti* (incl.), *egri* (excl.), 2. *aki*; 3. *eri*; dus dezelfde vormen als in zijn derde Futurum, behalve in 1 ps., 3 ps. enk., en 1 ps. mv. (excl.). De zaak staat evenwel anders: al deze vormen behooren bij den Conjunctief. Het onderscheid in spraakgebruik is dit, dat *inki* en *inyi* optreden in den hoofdzin en waar wij een betrekkelijk vnw. bezigen, maar *ki*, *yi* in afhankelijke zinnen. Bijv. *inki ango in he ainyak?* wat zal ik doen? Luk. 20, 13; *inki et lep ham ehelemia um ohogred*, ik ben niet voornemens weder bij u te komen, in droefheid, 2 Kor. 2, 1; *inki apan ainyak um yegrei in uarin imi gaua*, ik wil gaan (Engelsch; I go) en een plaats voor u bereiden, Joh. 14, 2; *na va*, opdat, steeds *ki*. *El eka ango n'edo ineingki, inyi ti alupai gaua n'imtan a Etmamia a n'ohatang*, indien gij dit doet, zal uw Vader in den hemel u geen loon geven, Matth. 6, 1; *ja inyi ti etjose a n'obohtan inyi*

<sup>1</sup> *Egri* geeft Inglis niet als Futurum, maar als Conjunctief.

e thi u m e t i a t o a E t m a m i a, doch er zal niet één op den grond vallen terwijl uw Vader het niet weet, 10, 29; e t p u y e t p a m t a h i n y i e t h i, in y i e s j i l i d i r a k a i e n, er zal een komen, die meer is dan ik, Mk. 1, 7; a i e n i n y i a t e r i n y a k a i e n, hij die mij zal verloochenen, Matth. 10, 33; e t i k a a i e n y i a r i d j a i n' a n g e s e n g a o - u n, hij maakt dat zijn zon opgaat (laat zijn zon opgaan) 5, 45; e l e t i m y i i s j i s i r a m t a h n' a t i m i, m i k a y i l e h n' a p e l u m a i u h u p u n y u m, indien iemand u dwingt, dat hij uw kleed zal wegnemen, 40; a k u m u u n g n i n' a t i m i a l u p a s o h u u n n' o h o a i t a i a i j a u a, m i k a y i a b r a i n g p a n i l p u a t i m i a s j a p i - g n a i n' o h o a n a i e n, vraagt den meester van den oogst, dat hij menschen zende om de vrucht in te zamelen, 9, 38; i s i k a a i e n y i i d i m a p a n J e r u s a l e m, hij dacht dat hij stellig naar J. zou gaan, Luk. 9, 51; e t p u o p o u g i n t a k a t a e t i a t o a t a m a i n g i n y i e t h i, er zal een maagd zwanger zijn die (nog) geen man gekend heeft, Matth. 1, 23; men zal opgemerkt hebben dat een telwoord verbonden wordt met het substantief door een verbaalpartikel, en wel in denzelfden tijd of wat als gelijkwaardig daarmee beschouwd wordt, zoodat in dit laatste voorbeeld in y i d e b e t e e k e n i s heeft van een Futurum, evenals e t p u. Behalve ti, dat Inglis opgeeft, komt ook voor i n t i, zonder verschil, zoover ik zien kan; bijv. e t p u a p a n a i e n e d a, m i k a i n t i l e p e g e t y i n a i k a i j a? waar zal hij heengaan, dat wij hem niet meer vinden zullen (of zouden vinden)? Joh. 7, 35; t i g a i n g i n h e a k a i j a? t i u m n i i n h e a k a i j a? wat zullen wij eten? wat zullen wij drinken? Matth. 6, 31; i n t i a n g o i n h e a k a i j a v a i J e s u? wat zullen (of: moeten) wij tegen Jezus doen? Luk. 6, 11. Nog andere voorbeelden zijn: a k i i d i m e t i a p a n a i j a u a a n' e l g a u a n' o h a t a n g, gijl. zult zeker niet komen in 't koninkrijk in den hemel, Matth. 5, 20; n a m u n h a m a i e k m i k a a n a u a h a s g a m a, k a o' o? zijt gij (enk.) gekomen, opdat gij ons kwaad zoudt doen, of niet? Mk. 1, 24; e r i s a b r a i l p u a h e g a u r a a i l p u F a r i s i i m i l p u a t i m i a h l a p e s j i l i d m i k a e r i e r o p i r a n a r a, de Farizeeën en opperste priesters zonden hun dienaren opdat zij hem zouden vatten, Joh. 7, 32; a k N' a t i m a r i d, e g r a e t i a t o a i j a - m a i n (!) u a r i n i n e i n g a n a p a n i r a n a i e k, o Meester, wij weten niet waar gij heengaat, 14, 5; e t p u i k n i p a d i a i n g i n i v a i j e g i m i g a u a m i k a a k i a m i n j i n a i n g a i j a u a? wie zal de wareschatten aan u toevertrouwen dat gij ze behouden moogt? Luk. 16, 11; e g r a m u n h a m a i j a - m a m i k a e g r i a t p u s e a n' u h u p o - u n, wij zijn gekomen opdat wij vóór hem ons zouden nederbuigen, Matth. 2, 2; k i s h a m a i n y a k m i k a e r i u m u m o h a r a, ik ben gekomen opdat zij mogen leven, Joh. 10, 10; i s w a t a t o a J u t a s n' a t i m i a n i v y i n m i k a e r i s i k a a r a e r i a t - g n e i y i n, toen Judas die hem verried begreep dat zij van zins waren hem

te dooden, Matth. 27, 3; va eri jim apan a ilpu atahajeng yin an n'epeing, um ahneng yin, opdat niet zijne discipels bij nacht komen, en hem wegstellen, 64; jam apan um asaing ehele ilpu etoak mika eri apan ara Galili, maar gaat en zegt aan mijne broeders dat zij naar Galilea gaan, 28, 10; aru mu ahged nyak aijaurau, ek pu ati gaurau ainyak mika aru ahilek atimi aijaurau, volgt (beiden) mij, ik zal maken dat gij beiden menschen zoekt, Mk. 1. 17; voor aru mu en aru heeft Inglis erau mu en eru. Als 2 ps. dual. Indic-Praes. schijnt aru gebruikt in: aru imyiisjis n'inivaijeg n'emda unyak aijaurau n'ango vaing n'etai neingki, ka o'o? gelooft gij (beiden) dat ik inderdaad de macht heb om dit te doen, of niet? Matth. 9, 28; men zou verwachten erau. Als 1 ps. dual. incl. komt voor tu: vai tu jim auahas in li in mopura akaijau, opdat wij (beiden) hen niet beledigen, 17, 27.

Het is duidelijk dat het kenmerk van deze derde soort Futurum en Conjunctief in alle personen, met uitzondering van den 2 ps. enk. an, is een i, verbonden met een voorafgaand verkort voornaamwoord <sup>1</sup>. Geheel dezelfde formatie van een Futurum vindt men terug in Oba, Arag, Wango, Fagani; bijv. in Oba: enk. 1 ps. na-i; 2. go-i; mv. 1 ps. incl. da-i; excl. ga-i; 3. ra-i; Fagani: 1. wa-i; 2. goi; 3. a-i; mv. 1. kai (incl.); me-i (excl.); enz. <sup>2</sup>. Hoe echter an te verklaren? Ik denk dat a hier 't vnw. 2 ps. enk. ver- tegenwoordigt, evenals in den Verleden en den Tegenw. Tijd, en dat n, het- welk noodzakelijk een klinker achter zich gehad heeft, identisch is met de partikel na, die in 't Fi. het Futurum kenmerkt; zoo ook in Santa-Cruz en Nifilole, waar na met het voorgaande vnw. samensmelt, bijv. i mu mu-na n ubo, gij zult sterven <sup>3</sup>. Vermoedelijk bezat het A. beide partikels i en na om twee schakeeringen van een Futurum- of Conjunctiefbegrip aan te dui- den en is om redenen die ons ontsnappen alleen in an de formatie met na bewaard gebleven. Misschien is in in inki, inyi en inti (naast ti) een overblijfsel van ditzelfde na.

In de teksten ontmoet men een onvolledige reeks van vormen, waar Inglis geen gewag van maakt, hetzij met opzet of bij ongeluk <sup>4</sup>. Bedoelde vormen verkrijgt men door pu van 't Fut. enk. te vervangen door u en in 't mv. pu te laten vervallen; dus eku, nau, etu; eru enz. Ze worden gebruikt in zinnen met 't voegwoord wit, wanneer, — niet te verwarren met el, indien. Voorbeelden van 't gebruik zijn: eku wit lep apam ainyak, ek pu

<sup>1</sup> Dat in de verschrompelde vormen van den Dualis de i vóór den volgende klinker is uitgevallen, spreekt van zelf.

<sup>2</sup> Zie Codrington o. c. p. 426; 436; 5Q2; 508.

<sup>3</sup> Id. p. 490; 496.

<sup>4</sup> Bij v. d. Gabelentz (o. c. 95) staan ze vermeld als vermende den «Hypotheticus», doch wit is een voegwoord van tijd, niet van onderstelling.

lep leh n'im tam imi eug ainyak, wanneer ik terugkom, zal ik u den prijs teruggeven, Luk. 10, 35; aku wit alaingaheni aijaua, jim egilpat (l. ehgilpat) asan tas et idivaing ilpu atimia upat, wanneer gij bidt, gebruikt niet veel woorden zooals de heidenen, Matth. 6, 7; va aku wit emesmas aijaua, erupuleh pangaua ara ira i imnim inyi amen ira i ji mesese, opdat wanneer gijl. dood zijt, zij u zullen opnemen in verblijven die eeuwig zijn, Luk. 16, 9; eru wit ikni gaua ara jim aktaktai in tas ineing aijaua aki asaing, wanneer zij ulieden overleveren, denkt er niet over wat gij zult zeggen, Matth. 10, 19; eka mun ahesmoij aijaua, eru wit asan tas vai gaua atimi, zalig zijt gij, wanneer u de menschen smaden, 5, 11; et puyet pam n'adiat iji ehki, aku wit merit aijaua n'almoi vaing n'adiat inyi ethio In halo n'atimi, jam etie getai, die dag zal komen, wanneer gij een der dagen van den Zoon des menschen zult willen zien, maar gij zult dien niet zien, Luk. 17, 22.

In al deze volzinnen wordt bedoeld op een geval in een onbepaalde toekomst; men zou dus kunnen spreken van een Onbepaald Toekom. T. Ook het Preasens komt met wit voor; bijv. et wit ti pan itag n'adiat inyi e seij, ek pulen usjai ainyak, wanneer drie dagen verstreken zijn, zal ik weder opstaan, Matth. 27, 63; hier is het toekomstig geval gedacht in een bepaalde toekomst, op den derden dag. Min of meer bepaald is ook: ek wit ti pan itag n'adiat inyi ti elpat, eriti lep alum nyak n'atimi a n'obohtan, wanneer niet veel dagen verstreken zullen zijn, zullen de menschen mij niet meer zien, Joh. 14, 19. Minder duidelijk vs. 3: ek wit apan ainyak um yegrei in (!) uarin imi gaua, ja par lep ham, um leh gaua imi nyak, waar de Engelsche tekst heeft «And if I go», maar toch is wit hier niet «indien»; in de bedoeling des vertalers heeft gelegen; «al ga ik nu om een plaats voor u te bereiden, is het toch om terug te komen en u bij mij te ontvangen.»

Het element *u* herinnert aan de partikel *u*, zonder bepaalde tijdelijke betekenis in Maewo, Fate en Sesake, doch deze wordt toch anders gebruikt, bijv. in Maewo: ka mu u lolom u u lailai, gijl. wenscht te nemen, en is niet een toevoegsel bij een ander met het pers. vnw. verbonden partikel <sup>1</sup>.

Voorwaardelijke zinnen worden ingeleid door 't voegwoord el, indien, dat met verschillende Tijden verbonden kan worden. Bijv. el et atahajing a n'atimarid, egru pu tas ehelen aijama, um imyia hras gaua, indien de landvoogd het hoort, zullen wij tot hem spreken, en u vrijwaren, Matth. 28, 14; eleka mun ato nyak aijaua, eleka mun lep ato Et mak aijaua, indien gijl. mij gekend hadt, zoudt gij ook mijnen

<sup>1</sup> Zie Codrington o. c. p. 412; 463; 473.

Vader gekend hebben, Joh. 14, 7. Het eigenaardige van el is, dat het in den nazin, tevens hoofdzin, herhaald wordt. Voorts wordt, volgens een mij onverklaarbaar idiomatisch gebruik, na el bij een onderwerp 2 ps. enk. et en niet na gevoegd; dus: el et merit aiek, na emda aiek par angoadigin adigin nyak, indien gij wilt, kunt gij mij rein maken, Mk. 1, 40; el et Hal o Atua aiek, indien gij Gods zoon zijt, Matth. 4, 3; el et Hal o Atua aiek, na mu asuola n'au in gai atngeing aiek, indien Gij Gods zoon zijt, kom af van het kruis, 27, 40; doch 3 ps. el et eti eteug, elek mun asaing ehele mia ainyak, indien het niet zoo gesteld was (eig. is), zou ik het u gezegd hebben, Joh. 14, 2.

*Imperatief.* In den 2 ps. van alle getallen heeft het wkw., met of zonder vnm., geen verbaalpartikel van nooden, evenmin in den Vetatief. Dus: atnga unyum aiek, um jim lep angon'edo has, ga heen, en zondig niet meer! Joh. 8, 11; apan aijaurau, gaat gij beiden! Matth. 11, 4; angogehgehe ilpu atimi emehe aijaua, geneest zieken! 10, 8; jim apan aijaua ira i efalaing on'up ura iji taka pege; jam apan ehele siip ahnang ira in'upu Isreel, gaat niet den weg van het volk van vreemde landen; maar gaat tot de verloren schapen van het volk Israel, 10, 5, vg. Dat bij een bede, een verzoek ook na mu gebruikt wordt, is reeds vroeger gezegd, maar ook in dit geval is de Imperatief niet ongewoon; bijv. in 't Onze Vader, Matth. 6, 11, vg.: alaama aiek n'itai gaing in gama a'adiat ineing, geef ons dezen dag eten; um jim aru tah n'edo has unyimia, en vergeld niet eenig vergrijp van ons.

*Infinities.* Een bepaalde vorm voor onzen afhankelijken Infinitief bestaat evenmin in 't A., als in de overige MP. talen. Wat bij Inglis als zoodanig te boek staat, namelijk een door 't lidwoord voorafgegaan en door vaing gevolgd werkwoord, bijv. n'anged vaing, to write, doet zich door 't lidwoord kond als een substantief, is dus in zooverre te vergelijken met den gesubstantiveerden, onafhankelijken Infinitief in onze taal, 't Italiaansch, Fransch, Grieksch, enz., maar dit wordt toch anders toegepast. Het is waar dat men in den Engelschen tekst menigmaal een Infinitief zal aantreffen waar de overzetting bedoelden vorm heeft, doch niet altijd. Eenige voorbeelden mogen het gezegde verduidelijken. Is eget Jesu a Joanes n'apan vaing ehelen, Johannes zag Jezus tot hem komen (Engelsch: John seeth Jesus coming unto him), Joh. 1, 29; eris eget yin n'ango vaing in ngaijid, zij vonden haar dat zij overspel deed (of: overspel doende), (Engelsch: a woman taken in adultery), 8, 3; eka merit aijaua n'ango vaing in merit o etmama, gij wilt doen den wil van uw vader (Engelsch: the lusts of your father you will do). 44; et eti upene vai gama n'u de vaing in tas o Atua, het is niet goed voor ons het woord Gods te verlaten (Engelsch: that

we should leave), Handel. 6, 2; et ehka vai nyak n'apan vaing, het is moeilijk voor mij te komen, Luk. 14, 20. Zeer gebruikelijk is de uitdrukking n'ika vaing, z. v. a. namelijk, te weten; bijv. ek ato ainyak, n'ika vaing, eka ilpu mapo i Ebrahim aijaua, ik weet, dat gij Abrahams nakomelingen zijt, Joh. 8, 37. Met behulp van n'ika vaing wordt dus een declaratieve zin uitgedrukt, soms ook door mika, dat, hoewel dit ook «opdat» beteekent. Aangezien vaing vormelijk overeenkomt met Sam. fai (uit fani), Flor. vani, Sumb. peni, zeggen, en in onderscheiden talen onze declaratieve bijzin zóó wordt uitgedrukt datgeen declaratief voegwoord gebruikt wordt, maar aan 't einde er van een woord voor «zeggen» staat, zoo schijnt het niet twijfelachtig, dat vaing dezelfde functie heeft als bijv. Oj. rakwa, en tevens als Sanskrit iti, zoo. Want de begrippen voor «zeggen» en «zoo» bij aanhaling van een gezegde of gedachte, worden uitgedrukt door hetzelfde woord, o.a. door rakwa, van denzelfden stam als Oj. kumwa, aldus. Het eigenaardige van den declaratieven bijzin in A. is nu alleen dit, dat in stede van een verbum finitum gevolgd door vaing, gebezigd wordt een gesubstantiveerd werkwoord. Dus in den boven aangehaalden zin: eris eget yin n'ango vaing in ngaijid, zij vonden haar «een doen van overspel», voor «zij deed overspel». Het aanhalingsteecken vertegenwoordigt hier in onze taal 't vaing van A.

In 't Erom. dient wor om het doel waarom iets geschiedt uit te drukken. Bijv. wor ampesong n'am ove'n profet, opdat het woord der profeten vervuld zou worden, Matth. 2, 23; it Herodem angku memnesorengi n'alau wor etalengi iyi, want Herodes zal zoeken om het kind te dooden, 13. In 't A. luidt hetzelfde woord par, insgelijks «om te» beteekenende: Bijv. na auriaiek par apam ehelek, welk doel hebt gij om tot mij te komen? Matth. 3, 14; et emda a Atua par imyiatidai ilpu halavimi Ebrahim irai hasiji eingki, God is machtig om Abraham kinderen te verwekken uit deze steenen, Matth. 3, 9; Erom. heeft hier: et Nobu fan eteme wor evituok sah ove n'etnime iran Abraham marengi imo n'evat su. Feitelijk hetzelfde woord als A. par, Erom. wor, een afleiding van denzelfden stam, is Oj. mara, opdat.

Men kan niet zeggen dat het werkwoord achter par een vormelijke Infiinitief is, want het dient ook zonder meer als Imperatief en als Tegenw. Deelwoord; er ligt in 't algemeen 't begrip van een Agens in. Dus n'atimi aniv yin, de hem overleverende mensch; atimi ahlap, offerende menschen, offeraars, priesters; n'atimi baptiso, de dooper; atimi ahilek mu, visschen zoekende menschen, visschers.

Zeer groot, bijna onbeperkt, is 't aantal van uitdrukkingen bestaande uit



itai, iets, uari, plaats, en een werkwoord; als n'itai gaing, iets om te eten, voedsel; n'itai hang, iets voor maaltijd; n'uarin ikni sito, plaats om koorn te leggen. Deze en dergelijke uitdrukkingen zijn te beschouwen als volkomen analoog met onze samenstellingen, als «eetservies, eetkamer, bergplaats». Het zijn samenstellingen waarin natuurlijk niet de Infinitief, maar de eenvoudige stam op zijn plaats is, èn in 't A., èn in onze taal.

*Passief.* Voor 't passief bestaat geen eigen vorm in 't A. Men bedient zich van een omschrijving, overeenkomende met ons gebruik van 't onbepaalde «men», met dit verschil dat dit «men» wordt uitgedrukt door een meervoud en dat deze omschrijving van 't passief in 't A. veel vaker gebruikt wordt, ook in gevallen waar onze taal geen volzin met een onbepaald «men» tot onderwerp toelaat. Dat een handeling als passief moet opgevat worden, blijkt in 't A. terstond daaruit dat het subjectkenmerk van een mv. of persoonlijk substantief ontbreekt en gedeeltelijk ook daardoor dat in 't Praesens er of eh voor era gezegd wordt, en uh voor eru. In den verl. T. echter verschilt eris niet van 't Actief; evenmin eri in den Conjunctief. Ter nadere verduidelijking volgen hier eenige voorbeelden.

Ekpu ango in he irai Jesu er anvi n'idan parika Kristo? wat zal ik doen met Jezus die Christus genoemd wordt? Matth. 27, 22; er agaldei n'auigai asenga et eti ohoai itai upene, elke boom die geen goede vrucht voortbrengt wordt uitgehouwen, 7, 19; eh munati in pasu n'ohu auigai an'aopan ineing: uhpu agaldei n'auigai asenga et eti n'asau iran, de bijl is nu reeds aan den wortel der boomen gelegd; elke boom die geen goede vrucht voortbrengt zal worden uitgehouwen, 3, 10; eris apos Jesu Bedleem an-pege Jutai, Jezus werd geboren te Bethlehem in het land Judea, 2, 1; eris idimika apu baptiso irak aiek, het was noodig dat gij mij zoudt doopen, 3, 14; ak n'upu Kaperneum, eris atijai gaua an'ohatang, ja uphu ethainse gaua sepangko an'aupat, o Kapernaum, gij waart verhoogd tot den hemel, maar gij zult in de hel nedergeworpen worden, 11, 23; va uhpu adenaing n'iji itai tup ahtai unyum vai atimi, opdat uwe aalmoezen aan de menschen verborgen blijven, 6, 10; eriatngei yin an'au in gai atgeing, laat hem gedood worden aan het kruis, 27, 22; va uhpu etiaru n'edo has ura, opdat hun zonde (slechte daad) niet zou gestraft worden, Mk. 1, 4.

In de bijbelvertaling vindt men e in plaats van eh bij el, indien; bijv. Ele anvi n'ida in'atimi alupas an'eom parika Belsebub indien de heer des huizes Belzebub genoemd wordt, Matth. 10, 25. Dit is een geval, waarin zoowel in onze taal als in 't Engelsch niet het passief gebezigd wordt, maar: «indien ze genoemd hebben», «if they have called». Een h

aan 't einde wordt meermalen verwaarloosd; o.a. ook in se, naar beneden, voor seh.

Bij wit, wanneer, staat in de bijbelvertaling u h u, in overeenstemming met het gebruik van e r u in 't actief, ofschoon het moeilijk te verklaren is waarom in 't eene geval de *u* in de tweede lettergreep wèl, in 't andere geen invloed op de *e* heeft uitgeoefend. Een voorbeeld van u h u is: u h u wit a n g o n e d o h a s v a i g a u a, wanneer kwaad tegen u gedaan wordt (even goed zouden wij kunnen zeggen: wanneer men kwaad tegen u doet), Matth. 5, 39; j a e t p u y e t p a m n' a d i a t i j i e h k i, u h u w i t a t i p a n g k i n' a t i m i l e h e h n g a n e h e l e r a, maar de dag zal komen, wanneer de bruidegom van hen zal weggenomen worden, 9, 15. Wat u h p u betreft, is het niet twijfelachtig dat u h ontstaan is uit e h onder invloed van den klinker van p u. E r u - p u werd verzwakt tot e r p u, waaruit e h p u, en eindelijk u h p u. Deze klankverzwakking is m.i. een uitvloeisel van de neiging om 't onbepaalde van 't vnw. te kenmerken tegenover 't actief, gelijk ook ons «men» een verzwakte uitspraak is van «man», en 't Fransche «on» van «homme».

Op soortgelijke wijze als in A. pleegt het Passief omschreven te worden in Florida; namelijk door den 3 ps. mv. van 't Actief. Bijv. t a r a v a h u a t a n a n i u l u e n i, hij werd geboren (letterlijk: zij baarden hem) in dlt jaar <sup>1</sup>. Zoo heet het ook Matth. 2, 1; m' a r a v a h u a J e s u s i B e t h l e e m n i J u d e a t a n a l e i b o n g i n a H e r o d n a v u n a g i, en Jezus werd geboren in Bethlehem van Judea in de dagen (eig. nachten) van Herodes den koning. Terwijl Matth. 2, 18 in de A. vertaling luidt: e r i s a t a h a i j e n g n' o h r a n t a h R e m a, heet het in Flor.: t a r a r o n g o v i a n a m a n g a i R a m a, «eene stem wordt gehoord in Rama».

## HOOFDSTUK VII.

### *Bijwoorden.*

Over de bijwoorden die te vergelijken zijn met wat men in de verwante talen aantreft, zal 't noodige gezegd worden in de Woordenlijst. Hier slechts een enkele opmerking over een groep van bijwoorden welke alle samengesteld zijn met *z*: i j o, buiten; i t a g, achter; i t u, voorheen; i t a h o, binnenslands. De *z* is een voorzetsel, Oj. *z*, te, hetwelk soms een samenstelling vormt, o. a. in i r i k ā, daar, toen, doch meestal vóór een bijwoord staat, bijv. i h e n g, buiten; i y a w a, buiten. In 't Malagasi zijn er eenige bijwoorden met *z* samengesteld: i v o h o, achter; i m a s o, in 't gezicht; i v e l a, aan den buitenkant; i f o t o t r ā, aan den wortel. Als voorzetsel is *z* ook in gebruik in 't Dai-

<sup>1</sup> Codrington o. c. p. 532.

risch Bataksch, en in samengestelde bijwoorden is het verbreid in ettelijke talen der Stille Zuidzee; o. a. Mota iake, hier; iane, daar; ivea? waarheen? Flor. soms in samenstelling i taeni, hier, nu; i ropo, morgen; i nola, gisteren. Als afzonderlijk voorzetsel is *i* zóó verbreid, dat het onnoodig is voorbeelden aan te halen.

Een paar bijwoorden zijn door Inglis verkeerd opgegeven, namelijk ege-thi, eenmaal, en egero, tweemaal; men leze ehgethi en ehgero; z. blz. 189.

## HOOFDSTUK VIII.

### *Voorzetsels.*

Een der meest voorkomende voorzetsels is *i*, van welks bestaan Rev. Inglis niets gemerkt heeft, omdat het in de bijbelvertaling met het regeerende woord aaneengeschreven wordt, bijv. mapoi Tevit; etmai Jona, de vader van Jonas. Het heeft in 't A. steeds de beteekenis «van» en staat alleen achter klinkers, zoodat het mogelijk uit de bekende genitiefpartikel *ni* ontstaan is. Een ander voorzetsel met de beteekenis «van» is *u* of *o*. Hiervoor op blz. 169 is reeds opgemerkt dat ook het Sangirsch zoowel *i* als *u* als genitiefpartikels bezit, doch anders toepast, en wel zóó, dat *i* den Genitief aanduidt van eigennamen en verwantschapswoorden, wanneer 't regeerende woord een gesloten eindlettergreep heeft; dus ahus' i David, zoon van David; ahus' i Abraham. Doch na een open klinker bezigt men *n*; dus tauri n Simon e, de jongere broeder van Simon. Ook voor Appellatieven staat in hetzelfde geval *n*, maar na een gesloten lettergreep *u*.

Het Locatiefbegrip wordt in A. niet uitgedrukt door *i*, maar door *a*, te, in, aan, op, of ira. Volgens de theorie van de bijbelvertalers en van Inglis is niet *a*, maar an een voorzetsel. Zooals reeds vroeger gezegd, is dit een vergissing. Wanneer men geschreven ziet, bijv. an neom im an jap, in huis en op zee, dan is het duidelijk dat er een tegenstrijdigheid is; want met an neom zou stoken an in jap. A'n jap op zich zelze is onberispelijk; het bevat het lidwoord, dat na een klinker natuurlijk *n* is, maar an neom berust op een verkeerde, zuiver theoretische beschouwing. Dat bedoeld voorzetsel *a* luidt, niet an, blijkt ten overvloede uit het voorkomen van *a* in alle talen der Nieuw-Hebriden, Banks-eilanden en Duke of York<sup>1</sup>. De oorspronkelijke vorm van 't voorzetsel is an, maar juist daarom kan het in A. niet meer zoo luiden, want het is een vaste wet dat de oorspronkelijke eindmedeklinker *n* in 't A. te loor is gegaan. An bestaat nog in 't Malagasi, bij plaatsnamen, an Tananarivo, en in samenstelling als ambony (voor an + vony), boven, op; anila, naast; anaty, binnen.

<sup>1</sup> Zie Codrington o. c. p. 150.

Zowel in 't Malag., als in 't Javaansch en de talen der Stille Zuidzee verischen plaatsnamen een Locatief-voorzetsel vóór zich; een eigenaardigheid waarop ook Codrington in zijn meermalen aangehaald werk de opmerkzaamheid vestigt<sup>1</sup>. Menig eiland vertoont op de kaart een naam waar 't voorzetsel een deel van uitmaakt: Araga, Ambrym, Aoba; Efate is «te Fate». Aneityum zelf is eigenlijk a Neityum. In de «Dictionary» geeft Inglis onder RA als voorbeeld: In pece ra neityum, all the island of Aneityum». De voor de hand liggende gevolgtrekking dat wijl de naam van 't eiland Neityum is, *a*, niet *a n*, het plaatsaanduidend voorzetsel is, heeft hij niet gemaakt.

*A* wordt niet gebezigd bij een meervoud, noch bij een persoons- of verwantschapsnaam; ook kan het niet verbonden worden met een possessief-aanhechtsel. In al deze gevallen wordt het vervangen door *ira* met een volgenden Genitief, welke naar gelang van omstandigheden door *i* of een possessiefsuffix wordt aangeduid. De volgende voorbeelden zullen voldoende zijn om dit duidelijk te maken. A n'adiat atumop is e thi, eens op een sabbathdag. Luk. 14, 1; a'nridjai o-un, in het Oosten; eris ahes a'nridjai o-un a ilpu atimi arapakau, uit het Oosten kwamen wijze mannen, Matth. 2, 1, vg. Maar is arahed a'n pege Galili asenga a Jesu, um asenge ira i eom alaingaheni ura, Jezus ging geheel Galilea rond en predikte in hunne synagogen, Matth. 4, 23; ahes ira i Ebrahim, sedert, (uitgaan van) Abraham, 1, 17; ira i hat iji eingki, van (Abl.) deze steenen, 3, 9; uhpu agaldei n'au i gai asenga et eti upene n'asau iran, elke boom waaraan geen goede vrucht is zal uitgehouwen worden, 10; eris um algapdigraing n'uarin n'eom ijinies ara, is amen iran aien, um atise n'itai ahled ineing, is asjeug iran n'atimi emehe, en zij braken het dak op van het huis, waar hij vertoefde, en lieten het bed neder, waarop de zieke lag, Mk. 2, 4. Irak, in, aan, van mij (Abl., ook na Comparatieven), iram, iran, irama, irara, enz. staan dikwijls als onmiddellijk voorwerp bij werkwoorden; bijv. bij baptiso, doopen. Dit herinnert aan 't gebruik van *á* in 't Spaansch, wanneer 't object een persoon is.

*A* is een echt voorzetsel, regeert, om zoo te zeggen, den Accusatief; *ira* daarentegen is een substantief, bestaande uit het voorzetsel *i*, in de oude beteekenis van «te» en *ra*, dat blijkbaar dezelfde beteekenis heeft als 't Mal. *pada*, hetwelk slechts een afleiding is van den wortel *da* = *A. ra*. In Erom. is *ra* gebruikelijk als echt voorzetsel, met dezelfde beteekenissen als *a* in 't A.: «te, in, aan, op»; bijv. *ra* Betlehem *ra* Yudia, *ra*'n dan su eni Herod, te B. in J. in de dagen van Herodes; *ra* sai n'ěmpuo, op den berg. Doch vóór possessief-aanhechtsels *irang*, *iram*, *iran*, enz., dat evenals in

<sup>1</sup> O. c. p. 162.

A. ook in plaats van 't onmiddellijk voorwerp bij eenige werkwoorden staat: bijv. *i yi ambaptiso irami*, hij zal ulieden doopen; ma *səngku Diabolo ontapmi iran*, opdat de Duivel hem zou verzoeken. Ook als Ablatief, gelijk in 't A.: *momu horong irang*, machtiger dan ik. Met Erom. ra komt overeen Nufoorsch *ro*, dat evenals A. *an en ira*, Erom. *ra en* in 't algemeen alle locatiefvoorzetsels, *i, ri*, enz. bij begrippen als «vertrekken, heengaan» met ons «van» vertaald moet worden. Ook 't Mal. *pada* is in 't Nufoorsch vertegenwoordigd door *faro, aan*; bijv. *jafnāk sambāko faro i*, ik heb hem tabak gestuurd <sup>1</sup>. In Norbarbar hecht men aan *re den* zin van «op».

*U* of *o*, van, heeft dit gemeen met *a*, dat het vóór substantieven in 't mv. vervangen wordt door *ura i*; bijv. *n'up ura i uari pege asenga u n'ofowai Jortan*, het volk van al de landstreken der rivier de Jordaan, Matth. 3, 5. Maar de genitiefpartikel bij persoons- en verwantschapsnamen is *z*; terwijl de bezitter, wanneer het een pers. vnw. is, wordt uitgedrukt door 't possessiefaanhechtsel of de bezittelijke voornaamwoorden *unyak, unyum*, enz. *U*, hoewel meestal den zin hebbende van ons «van», komt ook wel voor met de beteekenis van «bij, tot»; bijv. *akumu apam aijaua u in hanga n'atmehngan*, komt bij het huwelijk, Matth. 22, 4; is *alum ilpu Farisi is ahinang aien im ilpu Satusi n'apan vaing u n'abaptiso o-un*, hij zag vele Farizeeën en Sadduceeën tot zijn doop komen, 3, 7; is *aiji aien u un jop Jenesaret*, hij stond bij de zee Genesaret, Luk. 5, 1. Men ziet, dat eenmaal 't lidwoord na *u* geschreven wordt in, een andermaal *un*. Beide schrijfwijzen houd ik voor een vergissing: men hoorde *u'n jop*, en begreep niet dat *u* hier 't lidwoord was. Ook Inglis haalt onder *U* als voorbeeld aan: *asjeug u un gap*, bij 't vuur liggen; ook hier leze men *aijeug u'n gap*. In Erom. heeft *u* al de beteekenis van «in», nauwelijks verschillend van *ra*; bijv. *u n'ipmi*, in 't gezicht, doch men heeft ook «*lō u'n pokop*, het koninkrijk des hemels», waarbij echter op te merken is, dat de A. uitdrukking is *elgau a n'ohatang*, zoodat men in 't algemeen kan zeggen dat Erom. *u* gewoonlijk den zin heeft van A. *a*; zoo is ook *u n'ipmi eni* = A. *a n'uhup o-un*.

Behalve de door Inglis opgenoemde voorzetsels zijn er nog twee, van welker bestaan hij evenmin iets gemerkt heeft, als van *z*. Het zijn *ak*, voor, in *elgau ak wai*, watertrog (*z*. Woordenlijst ELGAU, onder de N), en *ni*, in, *u* uit *ni*. Bijv. *a'n li in n'eom* (*l. eom*), binnen 's huis; uit *le ni eom*, Luk. 6, 4; *a'n li in mophon*, in 't binnenste van zijn hart, ald. In *gee ni pan*, mast, eig. zeilenhout; geen zou kunnen verklaard worden als *gee* + possessiefaanhechtsel, en *z* als Genitiefpartikel van 't mv. Maar wijl de uitdrukking 't karakter heeft van een samenstelling, is het waarschijnlijker dat

<sup>1</sup> Vgl. v. Hasselt, Spr. d. Nufoorsche taal (1876), blz. 51.

wij 't geheel hebben te ontleden in gee ni pan; de *ee* in gee ontstaan door invloed van de *i* in ni, uit gai. Wel is waar wordt voor «zeil» opgegeven e pan, waarin *e* een voorslag is, doch de *i* vóór pan kan dit niet wezen, daar alleen vóór een neusklank de voorslag *i* is, anders *e* of *o*, tenzij de stam een *i* heeft. In alle dergelijke uitdrukkingen zal men in 't F. ni aantreffen, en in 't Sam. en Mao. eigenlijke samenstellingen.

Begrijpelijkerwijs worden ook eenige bijwoorden, als daar zijn ijo, buiten, itag, achter, als voorzetsel gebezigd.

## HOOFDSTUK IX.

### *Woordvorming.*

Wanneer men de woorden eener taal verdeelt in stamwoorden en afgeleide, dan is daarmede nog niet gezegd dat men alle stamwoorden beschouwt als volstrekt eenvoudig. In de meeste gevallen bestaan ze, behalve in een-lettergrepige talen, uit een of ander formatief en wat men wortel kan noemen, maar ze zijn óf geheel onherleidbaar, óf de beteekenis van hun formatieven is bij den bestaanden toestand der taal niet meer vast te stellen. Intusschen zijn er ook schijnbare stamwoorden in een bepaalde taal, welke niet uit die taal zelve, maar toch met behulp van taalvergelijking in hun bestanddeelen kunnen ontleed worden. Zoo is bijv. in 't A. h ang, eten, slechts schijnbaar een stamwoord, want het is volkomen zeker dat het zich ontwikkeld heeft uit pangan, bestaande uit het prefix pa met nasalen sluiters, en den wortel kan. Evenzoo is het onbetwistbaar dat gaing ontstaan is uit kan + suffix *i*. Daarentegen is bijv. ha t, steen, een werkelijk stamwoord.

Slechts in betrekkelijken zin stamwoorden — men zou ze kunnen bestempelen als secundaire stamwoorden — zijn dezulke die, schoon duidelijk afgeleid, een bestanddeel vormen van verdere afleidingen. Bijv. tapnes, deur, beteekent eigenlijk «toegedrukt, dichtgemaakt», uit prefix ta' en pənēt + suffix *i*; uit het gesubstantiveerde tapnes met het prefix a of a' komt het werkwoord atapnes, sluiten. De stam van dit werkwoord is dus tapnes.

In 't hoofdstuk over de Werkwoorden zijn de voor-, tussen- en achtervoegsels — voor zooverre ze nog herkenbaar zijn — ter vorming van werkwoorden behandeld. Met de suffixen moet men niet verwarren zekere richting aanduidende bijwoorden, zooals se, neder. Terwijl bijv. erop beteekent «vallen», Jav. dawuh, is erop-se nedervallen. Dit is een samenstelling, volkomen gelijksoortig met onze scheidbare samenstellingen, en geen afleiding. Apam, herwaarts komen, bestaat uit apan en me, ouder mai, herwaarts; pam, waarnaast de vollere vorm pame, is in gebruik als bijwoordelijke uitdrukking voor «herwaarts»; pame voor pamme; d. i. de *n* is

geassimileerd tot *m*, en daarna de dubbele medeklinker vereenvoudigd. Arid-jai is «opstijgen», uit arid, stijgen, en jai, naar boven; 't substantief ridjai, eigenlijk «opgang», beteekent «'t Oosten». Jai is Day. daki, mandaki, Filipp. Negrito dakai, bestijgen. Duidelijk is dit jai ook vervat in as-jai, opklimmen. Zulk een samengesteld wkw. wordt echter een secundair stamwoord en kan 't suffix *z*, ni aannemen; dus atijaing, voor atijaini, boven opzetten.

De substantieven zijn voor een groot deel stamwoorden die geen ontleding toelaten. Afgeleide substantieven zijn dezulke waarin men een stam en een formatief kan herkennen, bijv. *iseug*, stok, uit *z* en *těkon*; *Fi. i-toko*, eig. iets dienende om te leunen. Hieruit blijkt dat het instrumentaal-prefix *z* eenmaal even gebruikelijk moet geweest zijn in 't A., als in 't *Fi.*, *Mota*, *Florida*, *Motu*; bijv. *Mota ilango*, roller, *Fi. ilango*; *Motu ikoko*, nagel, terwijl 't wkw. *koko*a, nagelen, beteekent <sup>1</sup>. Een ander voorvoegsel, dat niet alleen in 't A., maar ook in de verwante talen verouderd is en schaarsch voorkomt, is *han* of *an*, in *hakli*, ei, *Oj. hantělu*, *Tomb. atělu'*, *Malag. atody*, *Day. hantěloh*, naast *tantěloh*, doch *Tag.*, *Bis. itlog*, terwijl 't *Mal.* zonder voorvoegsel *tělor* heeft. Hetzelfde voorvoegsel bestond echter ook in 't *Mal.*, blijkens *hantimon*, naast *timon*, *komkommer*, *Lamp. antimun*, *Bat. ansimun*, *Bis. atimun*, *Day. hantimon* naast *tantimon*, *Iban. asimun*, doch *Malag. zonder voorvoegsel tsimundry*, *Fi. timo*.

Eenige verwantschapsnamen vertoonen een stam met een voorgevoegd bestanddeel *z*; *etma*, vader, uit *tama* of *tamang*, d.i. *ama* en voorgevoegd *z* of *tě*; *etpo*, voorvader, stam *upu* of *umpu*; *risi* uit *rě + si*, uit *tina*, stam *ina*. De *z* in deze woorden voor vader en moeder, alsook voor «jongere broeder» is karakteristiek voor de talen der Stille Zuidzee, terwijl de Westelijke verwanten *ra*, *da* hebben. Wel bestaat *tina* ook in het *Tomb.* en elders, maar in de beteekenis van «wijfje», en *Mal. betina*, als vrouwelijk wezen (van menschen en dieren), al zijn de woorden etymologisch dezelfde. In *risi* is een merkwaardig overblijfsel bewaard gebleven van een taaleigen, dat in 't *Mota* thans nog een algemeene regel is: zie boven blz. 167. <sup>2</sup>

Samengestelde substantieven zijn in 't A. niet vreemd; bijv. *atamaing*, man, uit *ata*, ouder *aťa*, mensch, en *maing*, uit *mani*, mannelijk; *atahing*, vrouw, van *hing*, uit *vini*, *Oj. bini*, *Mota tavine*, met verkorting van *ata* tot *ta*; *atmas*, spook, geest, van *mat* uit *mate*, dood, *Mota ta-*

<sup>1</sup> Vgl. voor 't gebruik van prefix *z* in de Filippijische talen, het *Tomb.* en *Sangirsch*, *De Fidjitaal* (1886), p. 58, vgg. [zie dezen herdruk dl. IV, 1916, p. 296, vgg.]; in 't *Mota*, enz. *Codrington o. c.* p. 262; vgl. p. 146.

<sup>2</sup> Vgl. *Codrington o. c.* p. 288.

mate; upsikma, vinger, uit upsi, spruit, en ikma, uit lima, hand; dat dit een echte samenstelling is, blijkt daaruit dat het woord 't possessiefsuffix aanneemt: upsikman. Een samenstelling is ook blijkbaar elgau, schip, gewest, koninkrijk, terwijl Erom. hiervoor alleen lō zegt. Eom esenge, schoolhuis, eig. leerhuis; van eom, huis, en esenge, leeren. Met onze oneigenlijke samenstellingen komen overeen uitdrukkingen als esnga n'im-tan, het (zijn, haar) oog, uit esna, 't binnenste, inwendige, Jav. tēngah, Genitiefpartikel ni en mata met possessief aanhechtsel. Dat zulke woorden het karakter hebben van een samenstelling, even goed als onze oneigenlijke samenstellingen als «hoenderhok, kindsdeel,» e. dgl., blijkt wederom uit de plaatsing van 't aanhechtsel.

Zeer gewoon is de substantiveering van een werkwoord, kenbaar aan de voorvoeging van 't lidwoord, vooral in den zgn. Infinitief.

Adjectieven, voor zooverre ze geen stamwoorden zijn, worden gevormd met behulp van 't prefix dat oorspronkelijk luidt ma; zulke adjectieven zijn imtag, umoh, enz., die reeds in 't Hoofdstuk over de Werkwoorden behandeld zijn. Een ander prefix is i in itaup, itap, verboden, gewijd, heilig. De verwante talen hebben het woord zonder voorvoegsel, Mota, Sam., Mao. tapu, Fi. tabu, enz. Of nu i in itaup het voorzetsel i is, zoodat het woord eigenlijk beteekent «onder den ban», dan wel of het een overblijfsel is van een werkwoordelijken vorm, zoodat itaup is «wat getaboed wordt», is moeilijk uit te maken. Men vindt dit i ook terug in itu, vroeger, onlangs; itaho, binnenlandsch. Erom. heeft itevau, jong, pasgeboren, dat duidelijk vau, Fi. vou, Malag. vao, Tag., Bis. bago, Oj. wāhu, Mal. baharu, enz. is; opmerkelijk Bat. echter imbaru. Vermoedelijk bestaat wel eenig verband tusschen den Bat. vorm en itevau, doch in geen geval kan in dit laatste i een nasaal gehad hebben, want die valt vóór t in Erom. niet uit. Terloops zij opgemerkt dat een prefix i, al of niet uit ing ontstaan, deel uitmaakt van 't werkwoord ika, zeggen, doen, maken. Naar ik gis, is ika een verouderd passief, gevormd door prefix in, gelijk in 't Day., en ka uit kwa, Iban. kua, doen, maken, Bis., Tag. rem facere, kuan, ding; Tomb. kua, zeggen; Day. koa, zeggen; kuan, voltooid; Mao. kua ter aanduiding van een voltooide handeling; Singkansch Formos. kwa, doen, Erom. ku, zeggen. De verbinding par ika beteekent ondubbelzinnig «om gezegd (genoemd) te worden»; bijv. napu anvi n'idan aiek par ika Jesu, gij zult hem den naam geven om Jezus genoemd te worden.

Een gewoon suffix van afgeleide adjectieven in de naastverwante talen is ga, ouder kan. Dit komt betrekkelijk zeldzaam in A. voor; een voorbeeld is aimog, bewolkt, uit animun, Oj. alimun, donkere wolk, duisternis; Sund. halimun, nevel, mist. Feitelijk komt aimog overeen met Oj. adjec-



tief alimunan; in beide woorden is 't eigenlijke suffix an en wat den overgang van *n* in *k* betreft, dit heeft zijn tegenhanger in zulke vormen als Jav. tako-k-ake voor takonake; kato-k-ën voor katonën, e. dgl. Deze *k* is niets anders dan een klank die zich vormt nadat door 't uitvallen van een *n* tusschen twee klinkers een hiaat ontstaan is, en is een bewijs dat de neiging tot uitstooting van een *n* in de gegeven omstandigheden, welke in de Polynesische talen en 't A. zoo sterk ontwikkeld is, in mindere mate ook in 't Javaansch bestaan heeft. Uit de half opgeslokte *k* is een volledige *k* ontstaan, en hieruit later een *g* in A., Mota, enz.

Onder de bijwoorden vindt men veel samengestelde uitdrukkingen; bijv. semi, beneden hierheen, van se, eig. seh, en mi, uit mai, herwaarts; sepam, uit se en pam (= pan mai); sepangko, beneden ginds, uit pan + ko; sepamki, beneden hier, uit pame + ki; een voorbeeld van dit laatste is: napu ateugse aiek sepamki, gij zult nederzitten hier onderaan, Luk. 14, 9. Ubose, diep beneden, uit ubou, ubo, diep, omlaag, dat zelf bestaat uit *u*, *te*, en *bo*, *bou*.

---

## VERGELIJKENDE WOORDENLIJST.

In de volgende lijst vindt men de woorden alfabetisch gerangschikt, *behalve* dat ten gevolge der wijziging in de door Inglis gevolgde spelling de *g* de plaats inneemt van *c*, en *ng* die van *g*.

1. A, persoonlijk lidwoord en subject kenmerk; z. blz. 165.

2. A, prefix; z. blz. 184.

ABLI, slaan. Mal., Oj., Nj. enz. palu.

ABLIM PAM, en ABLAHTIT, omhelzen; samengesteld uit abli, Oj., Nj., Sund. pëluk, Day. palok, omvatten, omarmen; ahtit is «vouwen»; *m* voor mai, z. v. a. naar zich toe; pam hetzelfde; dus pleonastisch.

ABRAI, ABRAING, aan iemand te kennen geven, iemand zenden; Ero. ovrëngi, iemand roepen; Oj. Nj. wara; mogelijk tevens warah, beide stammen van nagenoeg dezelfde beteekenis «kennis geven, manen». Uit abl- en abr- volgt, dat de klankverbinding avl en avr in A. overgaat in bl, br. In Ero. gaat vr na een neusklank over in pr; dus amprëngi of ampërëngi, Fut. van ovrëngi.

AGAIJI, verbieden, berispen. Uit pref. *a* en gajj + suff. *i*. Vgl. Fi. kaði, roepen; vakaði, voorspellen; tooverspreuk; Bis. kadji, opzeggen (een gebed, enz.); Iban. kagi, rede. Eenvoudige stam Oj. aji (adji), leer, tooverspreuk; angaji, Makass. ngadji, een heilig boek lezen.

AGAS of GAS. Zie GAS.

AGEHGEI, voor agergei, krabben, Fi. kari-a, Makass. kari, Bug. këri, schrapen. Vgl. Jav. këri, jeukte hebben.

AGEN, zuur, bitter, giftig, boos; bijw. zeer; Mota gona, gogona, bitter, scherp; slecht; Sam. òòna.

1. AGES, bijten; Fi., Sumb. kati, bijten; Tag., Sang. kati, jeukte.

2. AGES JAI, hoog zingen; ages se, laag zingen. Twijfelachtig of ges hier hetzelfde woord is als Bal. kati, zekere zangwijze, waarvan een afleiding is Jav. sêkaten, benaming van een Gamëlan. Voor de bijwoorden jai en se, die met veel werkwoorden verbonden voorkomen, zie men onder die woorden.

AGHE, alleen; bevat he, zwakkere vorm hi in ethi, één; Erom. sai. Ag-, bijvorm eg- (zie egim), is niet duidelijk; misschien uit a + kasai, een eenheid vormende.

AGID-AGID, kijken; gereduplicateerde vorm van agid, waarschijnlijk slechts andere uitspraak van eget; vgl. blz. 161.

AGRED, schrapen. Voor agredi of agreda, Tag., Bis. kalis, schrapen.

AGUJITAI, in den grond graven; andere uitspraak ugijitai, z. d.; itai, iets, behoort niet bij 't woord.

ADAHPUPI, to cover completely, bestaat uit twee woorden; adahpoi en upni, = Mal., Jav. pñuh, vol; vgl. EHNEIJID. Adahpoi is ook samengesteld, oogenschijnlijk met pai = poing, donker, doch adah of ad + ahpoi weet ik niet te verklaren.

ADAIPENG, dull; eclipsed. Bevat peng = poing, donker.

ADELA of ADILA, helder, onbewolkt, goed verlicht. Fi. ðila, schijn (van hemellichamen); kan verwant zijn met Tag., Bis. dilag, helderheid, schijnsel (van lichamen), ofschoon ook Jav. silak, helder van de lucht, in aanmerking komt, Bis. silak, bestralen.

ADE LELEN, overpeinzen. LELE is «gemoed»; z. d.

ADEMI, to come down or towards. Alleen het laatste is aannemelijk, want mi uit mai is «herwaarts», Fi., Sam., Mao., Sang., Sumb. mai, Tomb. mei, Makass. mae enz. Mota ma moet uit mai ontstaan zijn.

ADMOI, kussen; likken. z. EDMUDMOI.

ADUMOIJ, terugkeeren. Moij is O. en Nj. mulih, Espir. Santo mule, terug; Mota mule, herstellen van ziekte; wat adu aangaat z. EDUMOI.

AES PAN, nablikken. Aes = aya; z. Ya; pan, heen; vgl. Ap an.

AFA-KATOTAU, luid schreien; AFA-KAVILVIL, to whirl round. AFA is dus oogenschijnlijk een andere uitspraak van aua, bijv. in auahas, to make bad, of van ava, bijv. in avamud, breken. Vilvil is te vergelijken met Sam. filifili, verwikkeld; Mao. powhiriwhiri, draaien; en met Tomb. wiwilit, draad. Alle vijf met ka beginnende woorden zijn misschien wat men zou kunnen noemen part. perf. of abstracta.

AFOG, blistered. Jav. abuh, gezwollen, met suffix g uit k-an; vgl. blz. 215.

AFWE, to brandish, as an oar or paddle. De eigenlijke, of althans oorspronkelijke beteekenis moet zijn «to paddle», want het wkw. bestaat uit het a' en fwe, voor fo(h)e, Mota vose, Obahue, Vauranga vose, Rotuma hosi, Fi. voðe, Sumb. busi, Sund. boseh, Bat. borsi, Day. bēsāi, Bis. bogsay, Tag. bagsay, Malag. fiwoy, Bug. wise, Makass. bise, enz.

ANGA-HAS, slecht behandelen. Uit anga, andere uitspraak van ang o, doen, en has, kwaad, slecht.

ANGA-KAMANA, to mock; uit anga en kamana. Van dezelfde beteekenis AFA-KAMANA, zoodat afa een synoniem is van anga, maar natuurlijk niet hetzelfde woord. Dit afa maakt ook deel uit van Afa-kahgil, to joke; afa-katino, to pilot, to guide.

ANGED, schrijven. Flor. nggere, schrijven. Vgl. Tomb. karis, kerf, Makass. karisi; Mal. garis, schrap.

ANGO, maken, doen; als substantief: figuur, gedaante, gestalte. O. en Nj. wangun, gedaante, wangunan, gestalte, bouw; Tomb. wangun, fraai; Fi. yango, lichaam; Mota nago, gelaat; nagnagoi, good-looking.

AHANG, gapen. Mota wanga; vgl. Day. bangah, opening; Oj. wëngā, Nj. wënga; ook Tonga faga, mond van een mand.

AHAJENG, hooren, verstaan. Uit pref. *a* of *a'*, en haijeng, onder pa-  
dëngë' of paḍëngë', Oj. pangrëngö, 't hooren; stam ḍëngë', Mal.  
dëngar, Tag. dingig, Benten. ringi, Sang. ḍingihë, Bis, Mongon-  
dou dongog, Oj. rëngö, Nj. rungu, Fi. Mota, Mao, rongo, Sam.  
longo, Gilb. ongo', Malag. reny, Sumb. rongu, Kei dënar, Aru  
rëngar, Sawu rëngë, Binongko (pin)dongo, Alor dënga, Timor  
nena, Erom. oringi, Salomonseil. rongo, N. Hebr. rongo, dongo,  
Tana regi, enz,

AHAK-JOI, oprijzen; waarvoor in de Eng. An. Dict. opgegeven wordt  
AHOK-JAI. Ook hier ziet men wissel tusschen *ai* en *oi*; voor *jai*, zie blz. 214.

AHALNGAPNI, to cover completely. Bevat *a pni* of *pni*; z. ADAHPUPNI.  
Het voorste gedeelte is niet recht duidelijk, maar bevat in allen geval een  
afleiding van den stam die in 't Jav. luidt *aling*, waarvan *angalingi*,  
bedekken, *kalingan*, bedekt; waarschijnlijk is het woord te verklaren als  
bestaande uit *ah* = *a'* (of *apa*) + *alingan* of *halingan* + *pni*.

AHAPENE, goed behandelen. Bevat *pen e*; z. UPENE.

AHAU UPSI ITAI, zaad strooien; *ha u*, vgl. Jav. *sawur*, strooien; *upsi*,  
zaad; z. d.; *itai*, iets, dient om onbepaaldheid uit te drukken; wij zouden  
zeggen «eens gaan zaaien».

AHGADI, vechten. Uit pref. *ahg* = *paka*, en *adi*, Jav. *adu*, twist, strijd.

AHGALE of AGALE, uitgraven. Mota *gil*, Sam. *èli*, Mao. *keri*, Fi. *keli*,  
graven; Day. *kali*, gracht; *mangali*, Ponosak, *mongali*, Tont. *kumali*,  
graven; Jav. *kali*, rivier; Bat. *halihali*, Malag. *hady*, spade; Sang. *kadi*,  
*këkadi*, gracht; Mal. *gali*, *mënggali*, delven.

AHGIL, valsch, bedriegelijk; als wkw. liegen, bedriegen. Van st. *gil*, Mota  
*gale*, liegen, bedriegen.

AHEGA, dienen; subst. dienaar. Flor. *seka*; Jav. *sikëp*, dienstplichtige.

AHEDMAHED? hoe vele? eig. *ahed m* (en) *ahed*, hoevele en hoevele.  
*Ahed*, uit *a*, pers. lidw. en subjectkenmerk, en *hed*, Mota *visa*, Fi. *viða*,  
Tonga *fiha*, Sam. *fia*, Mao. *hia*, Iban., Bat. *piga*, Day. *pirā*, O. en N. J.,  
Tomb., Sang., Bikol, Sumb., Alor *pira*, Bis., Bara *pila*, Malag. *firy*, Motu  
*hida*, hoeveel; Bal. *hidan*, over hoe lang.

AHEI, klimmen, bestijgen. Sang. *awei*, rijzen, opklimmen. In transitieve

beteekenis bevat ahei misschien 't suffix *i*. Erom *ve* is «gaan». Aangezien de begrippen «stijgen, rijzen» en «reizen, gaan» in verschillende talen door hetzelfde woord worden uitgedrukt, kan de wortel van *awei* zijn *we*, ouder *wai*.

AHELDANG, to sail, as a passenger; to go on board. Een afleiding van AHELED (z. d.), zeilen, en suffix *ani*; de eigenlijke beteekenis moet dus wezen: zeilen in, bij, met.

AHELED, zeilen. Uit *heled*, vermoedelijk verbaalsubstantief van *led*, Fi. *laða*, Mal., Jav., Sund. *layar*, Day. Bat. *rayar*, Tag., Bis. *layag*, Makass. *layarà*, Bug., Alor *ladja*, Malag. *láy*, Sumb. *liru*, Mao. *lare*, Aru *dalar*, zeil. He beschouw ik als pref. Mal. *për*, Tag., Bis. *pag*, of-schoon *ahe* ook voor *aha*, zou kunnen staan, in welk geval de *e* ontstaan is door invloed der *e* in de volgende lettergreep.

AHELMAN of AHELMON, overschaduwēn. De *a* voor *o*, want het woord bestaat uit een prefix en *elmon*, Oj. (h) *alimun*, en afgefallen suffix *i* of *an*. Het substantief *almu* is in 't A. «schaduw»; Ero. *amoli*, met omzetting voor *alimo*. Tag. *alimuum*, *tenebroso*; Njav. *limun*. Verder verwant zijn Bat., Lamp. *kalinu* (*halinu*), schaduw, Tag. *anino*. Eenvoudiger stam in Espir. S. *melumelu*. Men ziet hier een dergelijke omzetting als in 't woord voor oranjeappel, limoen; Mota, Sam., Fi., *moli*, Mal. *limau*, Oj. *limo*, Day. *limau*, Niasch *limo*, gew. *dima*, Formosa *rima*, enz.

AHEN, to roast; AHENHEN, branden (als de zon). Hen = Oj. *sënö*, glans, schijnsel (van de zon), Sund. *sönö*, vuur. Vgl. Fi. *sonosonoua*, toornig blikkend.

AHES, uitkomende, uitgaande van stam *hes* uit *heti*, en dit uit *vetu*, Fi. *vodu*, verschijnen; O. en Njav. *wëtu*, Makass. *batu*, uitkomen, voor den dag komen, ergens van daan komen. *Ahes* is eigenlijk: zijn oorsprong nemende, uitkomende; bijv. is *ahes u* in *wai aien* hij kwam uit het water, Matth. 3, 15; *ahes* is dus een werkwoord, en niet «prep. from», zooals Inglis opgeeft.

AHESMOIJ, gezegend, gelukkig. MOIJ = Oj. *mulih*, terug gekeerd, moet hier z. v. a. hersteld (uit een ziekte), gezond, beteekenen. *Hes* komt voormelijk overeen met Erom. *ves*, *vis*, goed. Wat den samenhang tusschen de begrippen «uitkomen» en «goed» aangaat, is op te merken, dat in 't Jav. *mëtu o. a.* den zin heeft van «goed tieren», en een verwanten overgang van begrippen vertoont *andadi*, gedijende, zich goed ontwikkelende, van *dadi*, worden. Men vgl. ook Skr. *bhūti*, gedijen, welstand, welvaart.

AHNGEI, hooren. Uit *a'* en *rngēi*, welks *r*, onmiddellijk gevolgd zijnde door een medeklinker over is gegaan in *h*, evenals bijv. in *ahtaij*. Erom. *oringi*, Tana *raregi*; de *i* aan 't einde is 't suff. *i*, waardoor 't wkw. als

transitief gekenmerkt wordt; 't geheel in den oudst bereikbaren vorm hersteld is a'ḍəngə'i.

AHNGES-AHNGES, to scratch on the ground. Vermoedelijk niets anders dan een andere uitspraak van ANGED.

AHLAU IJO, naar buiten gaan; *α*. jai, opgaan; *α*. se, naar beneden gaan. Lau = Fi. lako, Rotuma lao, Esp. S. lago, Fag. rago, Bis. lakau, Tomb. lako, Bug. lao; O. en Njav. laku, gaan. Het pref. ah, waarvoor men ook vindt eh (z. EHLAU) zal wel pa wezen, al beteekent palaku in 't Jav. vlucht, vluchten.

AHLED, to spread a cover, waarvan EHLED, to pave, slechts een andere uitspraak is; z. d.

AHLO, verbannen, verjagen; Erom. alo.

AHNI, uitdooven, eindigen, doodmaken. De eigenlijke beteekenis zal wel wezen «afmaken», want hni is = ehni, vol, Erom. veni, O. en Njav., Mal. pənuh. Ehni, dat bij Inglis ontbreekt, komt o. a. voor in: kis etiham ainyak par auahas itai, jai kis ham ainyak parango ehni, ik ben niet gekomen om te voltooien, Matth. 5, 17; is wat eduaraprap ehni iran aien, toen hij alles opgemaakt (ten volle verkwist) had, Luk. 15, 14. Vgl. de opmerking bij ADAHPUPNI. Behalve pənuh, enz. vgl. men Flor. vono, vol, vonagi, vol zijn met; Tag., Bis. pono, Malag. feno.

AHO<sup>1</sup> of OHO, vrucht dragen; uit pref. *α* (o) en ho, dat in den volleren vorm ohua bewaard is wanneer het verbonden is met het possessief-aanhechtsel, terwijl het dan tevens een voorslag aanneemt, omdat een woord niet met hwa kan beginnen. Aho is letterlijk Oj. awwah, Nj. awoh, van wwah, woh, vrucht; Flor. vua, ovua-n (zijn vrucht), anders vu o, wkw. Praes. mampuo, vrucht dragende; Fi. vua, Sam. fua, Mao. hua, Mota woa, wo (doch wkw. uwa); Mal. buwah, Malag. voa, Gilbert-eil. ua. Sumb. uwa, Tomb. wua, Bent. woa, Iban., Day., Tonsaw. bua, enz.

AHOK-JAI = AHAK-JOI.

AHOLA of AHULA, helder, duidelijk. Hola is vormelijk = Fi. vola, geëteekend; vola (d. i. vola + suff. an), merken, schrijven, doch Sam. afoa, Jav. wəla is «duidelijk zichtbaar». Intusschen kan dit wəla alleen dan met hola, vola identisch wezen, als een medeklinker, en wel de gutturale triller afgevallen is.

AHOLAI, inlichten, duidelijk maken; van 't vorige met suff. *i* of ni, synoniem van an; dus feitelijk = Fi. volā.

AHOSJI of AHUSJI, villen. Hos = Fi. voḍi in voḍi-a, villen, Sam. foe. Wat ji hier moet verbeelden, vermag ik niet te zeggen.

<sup>1</sup> Aho ontbreekt bij Inglis, maar wordt opgegeven bij v. d. Gabelentz o. c. p. 81.

AHPAS, to praise; to speak softly to, but do nothing. Pas is mogelijk Sesake v a s a, spreken, doch de oorspronkelijke klinker moet *ə* zijn, en dus ware *e* te verwachten in A.; Fate f i s a of b i s a, Flor. b o s a, Fi. v o s a.

AHPOI, slaan met de vlakke hand; binden. Mota, Merlav v u s, slaan, Motlav w u h, Arag w e h i; Saa r a p u s i, waarin pref. r a, uit a r = A. a h. Nengone w o s e is «binden»; Fi. v u s i, Tam. f u s i, toeknoopen; O. en Njav., Tomb., Sund. a p u s, band, Bis. g a p u s, Mao. a h o; Oj. a n g a p u s i, binden. Het is de vraag of niet twee stammen samen zijn gevallen.

AHPOPO, in de handen klappen. Zie OHPOIHPOI.

AHPOPONES of AHPAPANES, 't gelaat bedekken. P o p o n e s, p a p a n e s, redupl. van p o n e s, p a n e s; ouder b ě n ě t i, Fi. b o n o t - a of v o n o t - a, opstoppen, afsluiten; Mota w o n o t, iets dicht drukken, Flor. v o n g o t i; Oba a o n o s i, sluiten. Jav. p ě n ě t, toedrukken, Tag. p i n i d, Bis. p o n o d, verstoppen; m u l i e r n i m i s a r c t a; Tomb. p ě n ě t, waarvan m ě n ě t, de deur dicht maken; p ě p ě n ě t, deur; Polyn. o p u n i, sluiten. Vgl. ATAPNES.

AHRE, to sweep, to fray away. Sesake s o r o, to sweep; s o r o v i, to pour away; Mota s a r a, make to pass away. Hre is h r a, uit s ě r a of s a r a en suffix *ĭ*, zoodat a h r e beantwoordt aan s o r o v i, s a r a v; en daarenboven nog het bekende prefix heeft.

AHRE-APNES, costive; stopped. Maar a p n e s, uit *a'* + p ě n ě t i is een actief, beteekent dus «stopping».

AHREN-AHREN of AREN-AREN, fijn; Mal. r ě n i q, fijn (als regen, bloemen); Bug. r e n i.

AHRING-AHRING, regen vooreen korten tijd. Oj. r ě n g r ě n g, Nj. r ě n ğ ě n g is «regentijd»; a h r i n g - a h r i n g kan een suffix a n verloren hebben, en wegens de verdubbeling den zin hebben van «eenigszins lijkende op den regentijd, regenachtig».

AHTAHNI, eindigen. T a h n i is «geëindigd»; dit, gesubstantiveerd, wordt verbonden met het prefix, waardoor een werkwoord gevormd wordt. Voor den stam h n i vgl. AHNI. Verscheiden werkwoorden zijn op dezelfde wijze gevormd, o. a. AHTAMUD, doorbreken, doorsnijden; tamud = Fi. t a m u s u. AHTALIEK, het doel missen; vgl. TALIEK, verkeerd (z. d.); e. a.

AHTAI, verkoopen, weggeven. Erom. t a i.

AHTAIJ, zij drieën. Voor a r, en dit uit *a* (subj.) r a, zij, en t a i j, drie, dat s e i j is, wanneer geen medeklinker voorafgaat.

AHTAU-SE, bijvorm AHTAAG-SE, een plaats geheel verlaten. Blijkbaar verwant met Mota v i t a g, v t a g, away from; t o a v i t a g, go away and leave. De *h* is dus een overblijfsel van pref. h i uit v i, dat hier geen Desideratief vormt, maar met het Causatieve p i in Makass. en Bug. te vergelijken is. T a g is de stam van 't bijw. en voorzetsel i t a g, achter, buiten, en van

't wkw. a pitag, achternagaan, volgen. Tag is Fi. daku, rug, achterdeel; oorspronkelijk takud, van denzelfden wortel waaruit ook voortkomt Tag., Bis., Iban., Mong. likud, Sang. likudě, Ponos. likur, rug. A. tau en tag — taag is foutief — zijn dus volkomen verklaard, als ontstaan uit taku-. Of se, naar heneden, is, mag betwijfeld worden. Te oordeelen naar de vertolking: «to leave a place all without exception», moet hier 't begrip van «geheel» er in liggen, zoodat men geneigd is er in te zien den stam van Mota gese, Fi. keđe, alle; Morlav ges, Motlav geh is een teeken van meervoud; in 't Nufoorsch is het si.

AHTET, ontmoeten. Mota tatu, vatatu. Ah is hier dus waarschijnlijk ontstaan uit ha (ouder va) of  $\alpha + ha$ .

AHTIJI, zoeken, onderzoeken. Jav. tilik, komen zien hoe het met iemand of iets gesteld is; Day. tilik, bezien, nazien. De *l* is in *d* overgegaan, die gepalatiiseerd door de volgende *i*, daardoor *j* geworden is.

AHUNGNI, wekken. Mota vangvangov, Fi. vangona; transitief van Tag., Bis., Jav., Mal. bangun, Mong. wangon, oprijzen <sup>1</sup>.

AHUYA, to foam at the mouth. Van huya of Uya; vgl. Oj. wěřh, schuim, Bat. bura, Malag. vory, Sund. budah, Tag., Bis. bula, Mal., Makass. busa, Mal. ook buhí, Fi. vuso, schuim; Mota usa, to foam at the mouth.

AHVIING, wenschen te drinken, dorsten, Matth. 5, 6; Luk. 5, 39. Wijn dit een Desideratief is, moet in  $\frac{1}{2}$  het pref. hi, ouder vi, Fi. via, Sam. fia, Mao. hia, gew. whe, Flor. vi vervat zijn; ah uit  $\alpha + hi$ , Erom. evi. Ving acht ik een gewijzigde uitspraak of spelling voor wing, door epenthese uit ungi, voor uni, unum, drinken, Fi. unuma engunu, Oj., Mal. enz. inum. Het gewone woord voor «drinken» in A. is anders UMNVI (z. d.) Dat in 't Desideratief een ander woord, althans een andere stam voorkomt, heeft zijn tegenhanger in eh te le, hongeren, terwijl 't gewone woord voor «eten» gaing is.

AHWAI of AHOAI, afgrenzen. Waarschijnlijk uit a-huak-i, met transitief suffix van st. huak, hwak, dat vormelijk te vergelijken is met Jav. suwak, scheur, doch in beteekenis dichter staat bij siwak, afgescheiden; afiwak, afscheiden; een nieuwe verdeeling maken (van gronden); siwakan, een afscheiding of afdamming; hiervoor echter ook suwakan gebezigd; zoodat men mag aannemen dat suwak en siwak eigenlijk slechts varianten zijn.

AHWAING, of AHOAING, planten. Vgl. Sang., Sam. su a, planten; Erom. aseviengi; de *i* is het transitiefsuffix.

AHWAI LELGAI, to plant weeds; to make a wilderness or a waste. Hoe deze twee beteekenissen te vereenigen zijn, is een raadsel. Het eerste ahwai

<sup>1</sup> Vgl. De Fidjitaal (1886), blz. 188 [zie dezen herdruk, p. 88 hiervóór].



kan = a h w a i n g zijn; het tweede herinnert aan Jav. s u w a k in de beteen-  
 kenis «vervallen, opgeheven, afgeschaft».

AIHI, schieten. Heeft tot stam een woord voor «boog», Whitsuntide i h u, Ambrym y u, Volow i h <sup>1</sup>; de overgang van *u* tot *i* in de laatste lettergreep is geheel in overeenstemming met de neiging van 't A.; mogelijk bevat de eindlettergreep nog suffix *i*. De wijziging van de *u* in de eerste lettergreep is een voorbeeld van differentiatie, welke ook in 't Makass. b i s o r o wordt aangetroffen.

Aiji, staan. Feitelijk schijnt het = Mal. b ē r d i r i, staan, recht opstaan, daar pref. *a* synoniem is met Mal. b ē r. Ji uit jii, ouder di'i. Dat de *r* oorspronkelijk de gutturale triller was, blijkt uit Niasch m u z i z i o, staan, en Tag., Bis. h a l i g i, Day. d j i h i, Sang. d i h i, paal, hoewel ze ook in 't Oj. d i r i, stand; Tomb. a r i h i tot de gewone *r* verlopen is. In 't Jav. komt dit gelijk men weet, meer voor, o. a. ook in t u r u t naast het regelmatige t u t, Oj. t ū t uit tu'ut.

Aiji JAI, opstaan; j a i is «opwaarts»; z. d. Hoe dit tegelijkertijd «fall behind» kan beteekenen, is vrij onbegrijpelijk.

Aiji JAI SE, to go shallower or deeper. Klaarblijkelijk is het «hooger of lager stand innemen».

AijMAODAING PAM, to beckon to come. Bevat vijf woorden! a i j voor a i j i, staan; *m*, en; a h o d a i n g, vragen; p a m, uit p a n, komen, *m* uit m e i, herwaarts.

AijNAING of AITNGAING, verwachten, verbeiden. Een leerzaam voorbeeld hoe één en hetzelfde woord zich in twee richtingen kan ontwikkelen. De *j* is ontstaan door mouilleering van de *t* vóór een *i* of *e*, welke dus na *t* uitgevallen is en epenthetisch in de voorgaande lettergreep overgegaan. Met welk woord in de verwante talen t e n g a of t i n g a vergeleken kan worden, is onzeker; mogelijk met Oj. t ě n g ā of t ě n g h ā, naar boven kijken, Tag. t a n g á, den hals uitstrekken om naar iets uit te zien. «Naar iets uitzien» en «verbeiden» zijn in allen gevalle naverwante begrippen. Vormelijk staat nog dicht bij i t n g a i n g, d. i. t i n g a n - i, Iban. s i n g a n, kijken, welks *s* regelmatig voor *t* kan staan. A i t n g a i = a t n g a i n g komt voor Luk. 1, 17.

AijUPOINGPOING, verdwijnen in de verte. P o i n g p o i n g is «wat eenigszins duister is»; z. POING. Of a i j a te verklaren is uit a i j i, staan, en *u*, in, blijve onbeslist; in AijU JAI, to go up, or east, is j a i duidelijk: ook hier zou *u* 't voorzetsel kunnen wezen, maar waarschijnlijk is a i j u een ander werkwoord, en wel verwant met Day. l i u s, gaan; of Jav. a d j u, voorwaarts gaan.

<sup>1</sup> Voor vollere vormen van 't oorspronkelijk w u s u' luidende woord, zij verwezen naar Codrington o. c. p. 41, waar bij te voegen Bat. en Mal. b u s u r, Oj. w u s u, Tag., Bis. b u s o g, Makass. b i s o r o, Bug. u s o.

AIMOG, bewolkt. Zie blz. 215.

AINYAK, ik; voor dit pers. vnw. zie Hoofdstuk IV, blz. 172.

AIYU, sweet; shady; AIYU IN LI IN MOPON, to love. In de beteekenis «lief» laat het zich vergelijken met Oj. ahyun, verlangend, verliefd; ofschoon aiyu een passieven zin heeft, dus = Oj. hyunhyun of kahyun; dus z. v. a. «bekoring hebbende»; in aiyu in li in mopon is het echter even actief gebruikt als in 't Oj. — Aiyu, schaduwrijk, schijnt een geheel ander woord te zijn, nl. Jav. ayom, ayum, schaduwrijk; ook iyo m.

AKTIT, vastbinden; adj. vast. Oogenschoijnlijk is *k* hierin 't overblijfsel van 't prefix ka, dat in 't Fi., O., enz. een soort part. perf. pass. vormt; tit zou Jav. tètëp, vast, vastgesteld, kunnen zijn; anëtëpakën, vastzetten. Vgl. ATHAI.

AKUMKUM, den mond spoelen. Oj. makumkum is «een bad nemen»; Nj. kungkum, Madur. këm këm. De vorm van 't A. wijst op akumakuman, wat nauwelijks in beteekenis verschilt van akumkum.

ALAA of ALAYI, to feed. Deze vertolking is onjuist; het beteekent «begiftigen», al wordt het wel eens verbonden met «voedsel», maar op zich zelf beteekent het toch niet «voeden»; Matth. 6, 11 heeft: alaama aiek n'itai gaing in gama a n'adiat ineing, geef ons heden ons voedsel; Luk. 11, 12; el et ungni in haklin jaa aien, inyi ti alaan n'ispeno aien? indien hij een ei vraagt, zal hij hem een zeeslang (i. pl. van schorpioen) geven? Alayi heeft het suffix *i*; alaa, het gelijkwaardige *a* (uit an); beide vormen hebben tot object den persoon aan wien gegeven wordt, welk object hier door 't possessiefaanhechtsel wordt uitgedrukt, omdat laa een substantief is; laa-ma op zich zelf is «wat door ons gekregen wordt», met pref. *a*: maken dat wij krijgen. Van ala zonder suffix *i* en *a* is 't object natuurlijk niet de persoon, maar de zaak. Derhalve is ALA GAN, eten geven. De stam la = Mota la, geven, nemen; trans. lav, nemen, Esp. S. lavi, brengen. De w. is dus lap, waarvan een langere vorm is Iban., O. en Nj. alap, Bug. ala, nemen, Tag. hanap, zoeken. De kortere vorm moet eenmaal in 't Mal. bestaan hebben, zooals men kan opmaken uit dulapan, acht; evenzoo in 't Sund., blijkens salapan, Makass. salapang, negen. Ten aanzien van A. alayi en alaa is het niet twijfelachtig dat ze uit *a* + lahi, — lahan ontstaan zijn; na 't uitvallen der *k* heeft zich als overgangsbijletter *y* ontwikkeld.

ALANGO, op iets steunen. De stam is Sam. lango, prop for canoes; Mao, rango, roller for canoes; Fi., Mot. ilango, roller for canoes; Fi. langona, stukken hout onder iets leggen, Mota lango, ondersteunen.

ALAHALA, shining; giving light. Voor alah-alah, stam lah, licht. Mota lala, to burn clear and hot; lalav, trans. to scorch. Oj. arab-arab, flam-bouw; angarabarab, flikkeren, vlammen; Iban. arab, branden (van rijs-

hout, spaanders); dabarab, zich verbreiden van vuur. Al deze woorden komen nauwkeurig met elkaar overeen dat ze geredupliceerd zijn. In 't Iban. staan de vormen zonder en met voorslag naast elkaar. De *a* of *ha* is als voorslag vóór *r* en *l* even gewoon in de verwante talen als de *ε* in 't Grieksch in hetzelfde geval.

ALAMUD, to open, as an embankment. Vgl. Mota lala, open; en AVAMUD, to break. Er ligt dus in de samenkoppeling 't begrip: openbreken.

ALGEI, openslaan. Mota lik, to open with unfolding motion; like, to open by turning back a cover. Algei en like hebben het trans. suffix *i*.

ALGINWAN, zich worgen (niet v. act., zooals Inglis opgeeft, maar intrans.); eigenlijk: zich den hals omdraaien; Matth. 37, 6; (is) um is pun alginwan (aien), en worgde zich zelf. De geheele uitdrukking is een samenkoppeling van drie woorden: algei en n'wan, nek. Brengt men dit in verband met algei, to wattle; algehni, to finish, as a house, dan rijst het vermoeden dat lge eigenlijk omdraaien of dgl. is; alge nwan zou kunnen vergeleken worden met Jav. lĕkĕr of likĕr, rond van omtrek; omheining; algehni, uit alge en ehni, voltooid, komt vrij wel overeen met algei, to wattle. En een boek openslaan, to turn over leaves, is toch ook een omslaan, omdraaien; ook Mota like is «to open by turning back a cover.» Verder is met lĕkĕr verwant Iban. lakkat, ontgrendelen, openmaken. Een ander verwant woord is Mota lago, cylindrical large basket of flattened bamboo; vgl. Day. rakar (door dissimilatie voor laka), een van rottan gevlochten onderstel voor potten wanneer men ze van 't vuur neemt; verwant met rakĕran, wat ineengerold is; Mal. lĕkar, soort mandje van rotan om potten of pannen die van 't vuur genomen zijn op te zetten; Bal. lĕkĕh.

ALGAUWAING, een water oversteken, wadende of in een boot. Uit algau, Mota lagau, oversteken; en wai, water. De samenstelling wordt als één woord behandeld en krijgt het suff. *ng* uit *ni*.

ALEUG, gekronkeld; kw. kronkelen. Vgl. Jav. likung, lengkong, kronkelen, Makass. leko, lengko; alsook Iban, leku, winding.

ALMOI, een ding zien; ook: meer dan één ding zien; alum, zien. Alum, O. en Nj. anĕmu, vinden. Almoi schijnt zoowel suffix aki, als ni, ani, te hebben; in 't laatste geval kan het met Jav. anĕmoni overstemmen. Zie voorts blz. 187.

ALO, braken, spuwen. Mota, Fi., Tomb., Tont., Tonsaw. lua, Malag. loa, hetz.; Sund. luwah, sirihspeeksel. ALWAI, uitspuwen; Mota luag, Sam. luai, Maor. ruaki, Fi. luaraka, uitbraken; Day. malua, zonder suffix.

ALUMA (ontbreekt bij Inglis), te drinken geven aan; 't onmiddelijk object is een persoon, welk object, zoo het een vnw. is, uitgedrukt wordt door 't possessiefaanhechtsel, gelijk bij ALAA. Bijv. Is ehtele nyak ainyak, ja akis

alaak n'itai gaing aijaua: um ahving wai, ja akis alumak in wai aijaua, ik was hongerig, en gij gaaft mij iets te eten; ik was dorstig, en gij gaaft mij water te drinken, Matth. 25, 35; is auroauro n'atimi is ethi ira ra um ahtut, im leh nisa, um ahtaijuli a vinegar, um ati a n'aunieng, um aluman, en dadelijk liep een van hen, en nam een spons, en doopte die in azijn, en gaf hem te drinken, 27, 48. Aluma bestaat uit pref. *a*, den stam *lum*, en suff. *an*. *Lum* voor *num*, overeenkomstig de neiging van 't A. een *n*, wanneer onmiddelijk of door een klinker gescheiden een *w* volgt, in *l* te laten overgaan; wij hebben reeds een voorbeeld gezien bij ALUM; een ander zullen wij ontmoeten in ATELMOI. Dat *num* de eigenlijke wortel is voor «drinken», blijkt o. a. uit Day., Iban. *danum*, water. Inum Mal. enz., unu Fi. enz. is een secundaire wortel, op de wijze van *ibër* naast *wör*; *ibëk*, naast *bëk*, e. dgl. Vgl. hierachter UMNVI.

ALUO (n'aman), (de tong) uitsteken. Luo is mogelijk te vergelijken met Mal. *luwar*, Day. *luar*, buiten; Bal. *ngluwarang bayu*, den adem uitblazen. Onzeker.

ALUPAI, geven. Eig. geven aan, begiftigen, want het heeft tot suffix *i*. Flor. *lubati*.

ALUPAS, groot, ruim. Mal. *luwas*, ruim, uitgestrekt. In de met A. naastverwante talen zijn wel woorden die hierop gelijken, o. a. Vuras *luwo*, maar geheel overeenkomende heb ik niet opgemerkt. Verwant is Oj. *lwā*, ruimte; de sluiters was hierin oorspronkelijk de gutturale triller.

AMAI, kauwen. Fi. *mama*, Mal., Jav., *mamah*, Tag., Iban. *mamá*, Bis. *máma*. Sund. *mamah*, eten (van een kind); Bal. *amah*, eten, nuttigen, Jav. pass. en subst. is *pamah*; dus de wortel is *mah*, *amah*.

1. AME, stank. Vgl. Jav. *amis*, stank.

2. AME = AMI, wateren. Fi., Sam. *mimi*, Mota *meme*, Tag., Bis. *mihi*, Makass. *meya*, Bug. *teme*, Lamp. *miyoh*, *miyëh*, Dair. Bat. *miyëh*. De stam, als substantief, is Oj. *ëyëh*, Tag., Bis., Bikol *ih i*, Nj. *uyuh*, Dair. Bat. *iyëh*.

AN, voorzetsel: in, op, aan, van. Een verkeerd begrepen *a*; z. blz. 210.

ANAG-ANAG, besluiten, bepalen; anag *lelen*, overdenken, overwegen, zich voornemen; uit anag en *lelen*, 't gemoed; Oj. *ataki*, zich voornemen; *matakitali*, zich geestelijk inspannen; Tag. *taki taki*, overweging, meditatie; Bat. *tahi*, besluit, voornemen.

ANIV, andere uitspraak ANVI, noemen, verkondigen. Erom. *enuwi*, zeggen, verkondigen.

ANIVALIEK, slecht of onduidelijk spreken. Mota *tiu*, een naam geven. Dus *aniv* gevormd met pref. *ang*. Voor *liek* of *aliek*, z. TALIEK.

APA-AHNI, overal heengaan; uit *apan*, gaan, en *ahni*, z. d. — APA-HAI,

landwaarts ingaan; uit apa en hai, Fi. *ðake*, opwaarts; Tomb., Tonseasch sake, Tag., Bis. *sakay*, Iban. *takai*, Mongond. *takoi*, Sam. *aè*, opgaan, bestijgen; Erom. *sah* of *sak*, opwaarts, op.

APAM, komen; uit apa, gaan, en *m*, voor me (*mai*), herwaarts. Mota *vano ma*. Fate *fana mai* of *bana mai*.

APAN, gaan, gaan naar. Uit pref. *a'* en van, ouder *wana*. Erom. *avan*, Tana *even*; Mota, Maewo *vano*, Volow *vono*, Leon, Motlav, Oba, Gog, Norbarbar, Esp. S. van, Fate *fana* of *bana*, Sikka *bano*, gaan; Tomb. *wana* alleen gebruikelijk als voorzetsel: «naar». Niasch (*mo*)*fano*. Favorl. Form. *pana*, heengaan, ook: naar, wijzen op een variant *pana*.

APAPA, gelijkstaande, gelijk. Oj. en Nj. *sawawa*; tz.; feitelijk komen de prefixen *a*, met, en *sa* op hetzelfde neer; *wawa* is de st. van «dragen»; *apapa* en *sawawa* beteekenen dus eigenlijk «van hetzelfde gewicht, dezelfde gehalte». Van een ander woord voor «dragen» komt in 't Jav. *bobot*, (tegen een ander bestand, portuur).

APAPANES of APOPONES = AHPOPONES, z. d.

APARO, verdeelen. Het zal wel «in tweeën deelen» beteekenen. Uit *a'* en *varo* = Jav. *paro*, verdeeling in tweeën; *amaro*, in tweeën deelen.

APAS, andere uitspraak van APOS, z. d.

APING, donker. Ping is een andere uitspraak van *poing*, donker; z. d. en EPING, EPEING, nacht (onder de N).

APITAG, volgende; mv. *epitpitag* (voor *epitapitag*). Uit *ape* of *api* en *itag*, achter, achteraan; *ape* is te vergelijken met Erom. *ve*, gaan; vgl. Mota *vitag*, bijv. *toa vtag* (voor *vitag*), achterlaten, waarin *vi* echter een prefix zou kunnen wezen.

APLO, rood gloeiend, als steenen voor den oven. De vraag is of het niet eigenlijk «wit gloeiend» moet heeten, want het woord lijkt sterk op Fi. *buðo*, Bis. *mafulau*, Tag. *mapudao*, Iban. *mafurau*, Rottineesch *fulak*, wit.

APNYIN, dag, morgen. Het eerste gedeelte herinnert aan Tag. *hapon*, dag; doch *yin* is duister.

APOL, kleven. Van den stam die in Mota luidt *pul*, gom, vogellijm, waarvan afgeleid *pulut*, doen kleven; Sam. *pulu*, kleverige stof, lijn; *puluti*, lijmen; Oj., Nj., Tomb. *pulut*, vogellijm; Bat. *pulut*, vogellijm; Tag. *pulut*, honig; Iban. *fulut*, kleverige honig. Mal., Day. *pulut* is «kleefrijst»; een merkwaardige variant in Day. *sambulut*, lijnstok.

APOS, dragen; baren, voortbrengen; landen. Jav. *momot*, dragen, laden; *momotan*, zwangerschap; van een stam *wot*, variant *bot* en *wrat*, dus oorspr. *wə'at*; Sikka *bua*, baren, Flor. (*va*)*hua*. Vgl. ook Bat. *borat daging*, zwanger. De stam Mal. *bərat*, Tag., Bis. *bogat*, Sang.

we'ha', enz. «zwaar». Apos, uit apoti, waarin 't trans. begrip is uitgedrukt door suff. *z*, terwijl hetzelfde in Flor. vahua geschiedt door pref. va.

APRO, vangen. Misschien. Erom. *ẽmprok*, stelen.

APUTU of APOTU, een vrouw dooden of worgen om haar gestorven man te volgen. Mogelijk Mal. *mẽmutung*, den hals afsnijden, st. *putung*; Sam. *mutu*, afgesneden.

ARAAHON = ARAHON, to finish; to complete. Vgl. Lakon won, complete. Ahon, bijvorm van ahn, waarvan ahni, met suff. *z*, z. AHNI. Ara schijnt z. v. a. «bereiden» te beteekenen.

ARAFARA, AREFARA of AROFARA, pandanusbladen bereiden. Fara is Pandanus, Sam. fala, Oj., Nj. *paṇḍan*, Mal. *pandan*, Sumb. *panda*, Tag., Bis. *pangdan*, Iban. *paddan*, Sikka *peddang*, Rotti *hendak*. Are of aro heet «garen; arase of aresei», plukken.

ARAH PAN, to seize. Daar pan «weg» beteekent, kan de vertolking niet juist zijn; het lijkt op Mota rave, trekken. Doch wegens de andere uitspraak arop, to seize, zou men ook aan Oj., Nj. *rẽbut*, zoeken te ontweldigen, kunnen denken.

ARAP-ARAP, sunset. Eer: avond, invallende duisternis. Erom. *po-arap*, avond; Mota *rav-rav*, avond, 't donker van den avond. Verder onzeker, of men dit gelijk mag stellen met Tag., Bis., Iban. *gabí*, Iloko *rabiy*, Sang. *hẽbbi*, Niasch *owi*, nacht, avond, dan wel of rap, rav dezelfde wortel is als dien men in Jav. *sẽrap*, zonsondergang, aantreft. In elk geval is *r* in A., Mota en Erom. voor den gutturalen triller ongewoon; evenwel ook in 't Iloko is ze in *r* overgegaan.

ARE GAI, brandhout zamelen. Gai is «hout»; z. onder de IN. Are, ara, aro wordt vertolkt nu eens met «to collect, to gather» dan weer met «to prepare». Vermoedelijk ligt in re, ro, ra het grondbegrip van verzamelen, bijeenvoegen, en is het te herleiden tot *rẽng*, (*ḍẽng*), dat deel uitmaakt van Jav. *sarẽng*, *parẽng*, *barẽng*, waarin 't begrip van «samen» ligt; een afleiding van denzelfden wortel is Mal. *dẽngan*, met; Day. *dẽngan*, met; *mandẽngan*, begeleiden.

ARI, met doorns bedekken. Uit pref. *a'* of *a*, ri, en suff. *z*. Ri = Oj. *rwi*, Nj., Sumb. *ri*, Bat., Mal. *duri*, Day. *duhi*, Lamp. *wuy*, Ponos., Mong. *dugi*, Dawalor *wur*, Kisar *ruri*, Binongko *orui*, Sawu *huni*, doorn. Hetzelfde woord in andere verwante talen in den zin van «graat, been».

ARID, hoog, verheven; *atimi arid*, *atimarid*, hoofdman; in de bijbelvertaling ook: koning, landvoogd. ARID JAI, opgaan, opklimmen; ARI JAI, to go a shore, blijkbaar slechts een andere spelling van *aridjai*. Jai is «naar boven», 't substantief *ridjai* is «'t Oosten», eig. opgang (der zon). Rid = Mal. *diri*; *bẽrdiri*, oprijzen, recht opstaan; A. *a* kan in waarde

= Mal. bër wezen; doch het kan ook voor  $a +$  nasaal staan, en dan is arid te vergelijken met Oj. angḍiri, heerschen. Op een andere wijze heeft zich uit denzelfden stam ontwikkeld AIJI, z. d.

AROP, to seize. Variant van ARAH, z. d.

AROP A 'N JAP, to splash; a 'n jap is «in zee». Vgl. Mota ro v, to sound like dashing water. Vgl. Oj. rwab, rob, 't onstuimig zijn, wassen van den vloed.

AROP-AROP, slaperig; gesloten (van oogleden). Herinnert aan Jav. arip, slaperig, doch de klinker is die van rēp in Jav. sirēp, slaapwekkende (tooverspreuk).

ARU, betalen, beloonen. Vgl. Mota rusag, betalen; rusai, iemand beloonen; 't eerste met suff. aki, het laatste met ani; de stam dus rus.

ASAING of ASAN, zeggen, spreken. Esp. S. aso, rede. Van denzelfden stam is afgeleid tas, gezegde, woord, taal. De juiste vorm van den schijnbaar sa of asa luidenden stam laat zich niet vaststellen, doch het zal wel dezelfde stam zijn als Mota as, gezang; Malag. antsa, zingen.

ASENGA, al. Hetzelfde woord als Makass. ngaseng, Fi. keḍenga, al, ieder, Maewo gasengi, behoudens 't verschil van prefix, en Mota gese, al, behalve dat dit geen suffix heeft. In Merlav is ges, Motlav geh aan duider van 't mv.

ASNGEING, steunen op, zich op (iemand) verlaten, Jav. tanggēn, steun; iemand op wien men zich verlaat. Sngei veronderstelt een stam tēnggēh of tēnggēn. Verder verwant is Iban. tangngal, ondersteunen.

ASNGI, hoeden, zorg dragen voor 't vee. Vgl. Iban. tangnga u, zorgen voor iemand of iets, voor 't vee of den akker; nog dichtër staat wat den eindklinker betreft, Jav. tunggu, op iets passen, over iets toezicht houden; Oj. atunggu, de wacht houden.

ASJA; hiermede beginnen enkele werkwoorden, die een bijvorm, met ara beginnende, hebben. Dus asjapignaing = arapignaing, verzamelen. In andere geeft asja een «maken» te kennen; bijv. asjaktit, vastmaken; asjamud, scheuren, breken, synoniem met avamud, breken. Aangezien in 't Fi. de prefixen ra en ḍa geheel of nagenoeg gelijkwaardig zijn, ligt het vermoeden voor de hand, dat bijv. sjamud beantwoordt aan ḍamusu, maar ra in arapignaing = asjapignaing aan Fi. ra. In 't Bug. zijn de prefixen ta (tar) en tja synoniem, en uiteen tj zou zich wel een sj kunnen ontwikkeld hebben. Moeielijkheid baart de omstandigheid dat in ettelijke gevallen asj vervangen kan worden door asu, aso; dus asuamud, asvamud, (den hals) omdraaien, klaarblijkelijk hetzelfde als asjamud, breken; asvadidi, to tear skin or bark, en asjadidi, to tear off; asuopleg, mv. isuoplegopleg, to bruise, to break in

pieces, en asjoplegopleg, to tear in pieces. Men vindt dit asv in asvalav, kinderen baren, waarin alav (halav), kind beteekent. Het schijnt dus dat asu, asv, hetzij een samengesteld voorvoegsel of veeleer een wkw., ook aan 't daarmee samengestelde woord een causatieve beteekenis geeft. Waarmede het te vergelijken is, vermag ik niet te raden; tenzij het = Oj. asung, geven, is, want syn. van asung is aweh, en dit beteekent ook «veroorzaken».

ASUPTEGNAING, verklaren, uitleggen. Uit het zooeven vermelde asu en pteгнаing, waarin gnaing van denzelfden stam is als Mota gaganag, toonen, verhalen. 't Suffix in dit laatste is aki, in gnaing is het ni, doch beide suffixen vormen transitieven. Pte, uit vete — of vet, in welk geval de e een voorslag is, ontstaan na 't uitvallen des klinkers in gnaing — is te vergelijken met Mota vet, zeggen, te kennen geven; Lo vet, zeggen; mogelijk = Jav. pətek, voorspelling: amətek, voorspellen. Het geheel schijnt een samengetelde uitdrukking, z. v. a. een verklaring en uitlegging geven aan (iemand), Wat Mota gana, A. gna aangaat, dit is identisch met Makass. kana, zeggen.

ASVAHTEUG, buigen. Vermoedelijk bedoeld ateug, Makass. ateko, bochtig, van teko, bocht; Jav. təkuk, anəkuk, buigen.

ATAHAIJENG, hooren, gehoorzamen. Uit pref. a en tahaijeng (ouder ta'padəngə'), (bijgeval) ter ooreengekomen, maar gesubstantiveerd. Tana matareg, waarin ma synoniem met a. Vgl. AHNGEI.

ATAHING, iemand van 't vrouwelijk geslacht. Uit ata (ouder aṭa), Volow at, Lifu atre, Api aru, Tana are, Alor, Solor, Sikka, Nias, ata, mensch; in de beteekenis van «slaaf» Makass., Bug., Tomb. Mongond., Sumb.; Bis. ata, agta (uit arta, aṭa), Negrito. Vgl. ATAMAING. Hing uit vini, Oj. bini, Tonsaw. bene, Sumb. wini, naast kawini; Day. habināi; Z. W. Ceram bina, naast mafinai; Mota vine; Rotuma honi; meestal in gerepliceerden vorm: Mota vavine, Sam. fafine, Mao. wahine, Sang. wawine, bawine, Benten. wawinei, Yap papine, Saleier bahine, Tont. Tonsea wewene, Tag. bini-bini, vrouw, wijffe. De vorm mahine in Mao. ta-mahine, dochter. Erom. asiven. In Mota tavine is ta verkorte vorm van ata.

ATAHNI, al 't voedsel opeten. Van tahni, ten einde gekomen; van hni = Oj., Mal. pənuh, enz. Vgl. AHNI.

ATAI, to cut (many trees); to circumcise (a bad word). Het heet een mv. (d. i. van objecten). Waarvan het een mv. begrip uitdrukt, blijkt niet. Wel wordt door Inglis opgegeven ATAH, to cut; to bleed, doch in de Eng. An. woordenlijst Athai. Zulke slordigheden zijn niet geschikt om de vergelijking te vergemakkelijken. Hoe het zij, atah en atai kunnen een slordig



gespeld atah en atahi voorstellen, zoodat het laatste als transitief van 't eerste kan bedoeld zijn. Atah, uit tah = Jav. tas, geredupliceerd tatas, anatas, doorsnijden; anatasi, mv. Mota toto, to cut, chop, is een variant van tatas, nl. Jav. tētēs, dat o. a. besnijdenis van een meisje beteekent. Verder is Oj. en Nj. tētēs, 't doorbreken (intr.) van een ei, ook «uitbroeien»; tinētēs, opengemaakt (van een ei). Doch atai is  $\alpha$  of  $\alpha'$  + taki, Jav. tētak, besnijdenis; anētaḱi, (een jongen) besnijden. Suff. *i* duidt zoowel een mv. aan, als dat het transitieven vormt met een persoon tot object. Waarom Rev. Inglis atai «a bad word» voor besnijden noemt, is moeilijk te raden; blijkens het Jav. is het integendeel het rechte woord. Vgl. ook Mal. tētaq, afhouden, afhakken; Fi. i-tātā, a chopping, verondersteld een vorm taktak.

ATAKO of ATAKOK, kakelen. Uit tako, takok, gekakel; st. ko, kok, Mota koko, kokoko, kakelen; Jav. kokok-kokok.

ATALULUP, geheel verzinken. Stam lulu, ouder lulup, een variant van Jav. lələp; kələlēp, feitelijk = talulu, onder water gezonken; Sund. lələp, ingezonken; tilələp, verdronken. De wortel is ləp, waarvan ook in 't Jav. een variant lup bestaat met afleiding katjəlup, ondergedompeld; Sund. tjəlub, antjəlub, zich in 't water dompelen. Day. lələp, overstroomd, onder water.

ATAMAING, man. Uit ata (aṭa) en maing, voor mani, mannelijk, Sumb. meni, Wango, Flor., Gilb. eil. mane, Erom. itnateman (voor tangate-man), Fi. atangane, tangane, Tana are-mama, Lifu tramani, Sam., Mao. tane, mannelijk, moedig; man; zal wel uit tangane, tanane, ouder tamane samengetrokken zijn. In 't Makass. is 't woord voor «mannelijk, man» burane, Bug. worowane. Mani is duidelijk een afleiding van 't woord dat in 't Oj. luidt wāni, moedig, Mal. bərani, Makass. barani, Bug. warani, Sang. wahani, Tag., Pamp. bayani, Tomb. waranei, Benten. wahanei, Bima mbani, Sumb. beni, de vormen in Makass. en Bug. zijn zonderling verlopen.

ATAPNES, sluiten. Uit pref.  $\alpha$  en tapnes, gesloten; 't gesloten zijn; zie verder AHPOPONES, en TAPNES onder de IN.

ATAPRAU, klimmen als een vleermuis. Verwant met Mota kaka-rau, hetzelfde; doch de formatie is niet duidelijk; waarschijnlijk is atap = atah, zich uitspreiden, want Mota kaka, schoon een ander woord, is «den arm uitstrekken».

ATAU, helpen; leiden. Vgl. Erom. tauri, leiden.

ATGEI, slaan; ATGEI-ATGEI, kloppen (van 't hart). Fi. tukia (met suff. an., terwijl A. 't gelijkwaardige suff. *i* heeft). Vgl. verder de geredupliceerde vormen Jav. ṭuṭuk, kloppen, Malag. totokā, Bis. tuktuk, Tag. tugtug,

Mal. tutuq, Sam. pātutu (= Mal. batutuq). Wortel *ṭuk* (zoo nog Jav.), klop; vgl. Makass. *pantuka*, knods.

ATELMOI, begraven. Afleiding met suff. *oi* = *ai*, *aki* of *ani*, moeielijk uit te maken, doch Erom. *tenemi*, Matth. 27, 7 heeft duidelijk suff. *i*; van *telm*, ouder *tanəm*, Oj. *tanəm*, *ananəm*, Bat. *tanom*, Iban. *tanám*, Sam., Mao. *tanu* (passief *tanumia*), begraven; Nj., Tomb. *tanəm*, Bis. *tanom*, Tag. *tanim*, Mal. *tanam*, planten; Mota *tanu*, bedelven. Voor den overgang van *n* in *l*, zie ALMOI, en ALUMA.

ATERAI, begeleiden. Erom. *etori*, Oj. *angatərakən*, Nj. *angatər* en *angatərake*, begeleiden; Oj. *angatər* ook «aandragen, vervoeren»; Bis. *hatod*, st. van «aandragen, vervoeren, begeleiden».

ATEUG, zitten. Fi. *tiko*, Motlav *tig*, Esp. S. *sigi*. Een varieteit van dezen stam heeft *u*, *o*; zoo Erom. *tuok* (voor *tuko*), er zijn; Flor. *tuguru*, Oba *toga*, zitten; Mota *toga*, verblijven, ergens zijn; Motlav: zitten; Sam. *toà*, zitten. In de meeste gevallen (behalve in Erom.) ging de stam op een medeklinker uit, en wel een *r*; van daar Mota *togara*, gedrag, terwijl Lo *tjigar*, gedrag, heeft. Doch daarnaast Mota *togava*, verblijf. In de verte verwant zijn Bente. *tikil*, Tomb., Tont. *těkěl*, rusten; en Tomb. *těka*, zitten.

ATEUG SE, nederzitten. D. i. *ateug* met *se*, neder.

ATNGO, to walk, to go; (ook: vertrekken). Malag. *tonga*, komen; Flor. *tona*, vertrekken; Vaturanga *juna*; Sund. *těng* op den loop; iteratief-intensief *těřngtěng*, hard loopen; *těng* maakt deel uit van Oj., Nj. *ḍatěng*, gekomen; komst; Nj. ook: gaan; Mal. *datang*, komen; Tag., Sang. *dating*, aangekomen. *Atnga* wordt steeds geconstrueerd met den Genitief van 't pers. vnw. overeenkomende met het onderwerp; bijv. *eris wat atnga ura ara*, toen zij vertrokken waren, Matth. 2, 13. Dit laat zich verklaren, daar *tnga*, ouder *těngan*, vormelijk een substantief is; *atnga ura* is in de voorstelling: hun tocht aannemen. Evenzoo: (is) *atnga o-un*, ging zijns weegs, Matth. 3, 16.

ATNGEI, dooden. Sam., Marques. *tinai*, Mao. *tinei*, dooden, uitblusschen.

ATHAI, vastmaken; opbinden; vastmeeren. Van *w. těp*, waarvan Oj., Nj., Sund. *tětěp*, vast, vastgesteld, enz. Day. *atěp*, slot; sluiting. *Athai* uit *a* + *těp* + suffix *aki*.

ATHEI, to cover an oven; to make firm a post with earth. Dit zal wel een andere uitspraak zijn van ATHAI.

ATHI-ATHI, een voor een. Uit *thi* (e *thi*), één, met pref. *a*, dat hierin wel de beteekenis van «met» zal hebben.

ATHO, to boil, to cook. Vgl. Jav. *tapung*, (rijst) voor den eersten kook op 't vuur zetten; Bal. *těpěng*.

ATHOI WAI, mv. handeling van Athu 'n wai, water halen of brengen. Athoi gevormd met veelvuldigheid aanduidend suff. ani = *i*; dus uit athuani. Vgl. ALMOI en ALUMA. Verwante woorden mij onbekend.

ATI, plaatsen, stellen, aanstellen; mv. ikni. Mota ti, zetten, ting, maken; Erom. ti, tin, maken; ti pe zetten. Ati vormt, gelijk ti in Mota, ook samengestelde uitdrukkingen, bijv. atidjin, to turn away; (vgl. Motatikula, to turn the back;) ati-jai, plaatsen op. Ti schijnt een sluitmedeklinker verloren te hebben; anders ware ikni onverklaarbaar. Mogelijk, doch geenszins zeker, is het dat de *i* uit *u* ontstaan is, en dan ware te vergelijken Jav. ěntun, plaatsen, posteeren; Iban. tuni, in plaats stellen, in een toestand plaatsen.

ATLENG, to swallow. Voor atleni; st. tĕlĕn, Day. tĕlĕn, Bis. tolon, Tag. tilin, Malag. telinā, Niasch tōlō, Mal. tĕlan, Sund. tĕlĕn, Makass. tallang, Iban. tallan, slikken; Fi. tiloma, slikken; itilotilo, keel; Ambon tolo, solo, sele, 't slikken: keel.

ATMAS, een doode; een geest. Uit ata, mensch, en mas, dood. Mota tamate, Solor ata maten, Sikka ata mateng.

ATMEHNGAN, man en vrouw. Samengestelde uitdrukking: ata, man; m, en; ehngan, de echtgenoot; z. EHNGA.

ATNI, licht of vuur ontsteken, branden. Mota tun of tin, to roast; Oj., Nj., Mal., Sumb., Iban., Makass., Bug., Sam. en Mao. tunu, bakken, blakeren, roosten; Tont. tono, Tomb. tinono, houtskool; Fi. tunu-tunu, warm; vakatununa, opbraden.

ATO, kennen, weten, begrijpen. Uit *a* = ma, en tau. Mao., Tomb. matau, wijs; st. van Mal. tahu, Day., Tomb., Bat. tau, weten; Sam. matau, tellen, rekenen; matau, beschouwen; Jav. tahu, Mao. tumau, Fi. dau, gewoon.

ATPILAING, mengen, ronddraaien, oprollen. Tpilaing uit tapilaing; st. pilaing ook in Avapilaing, to twist. Vgl. Sam. filo, draad; vermengd; waarvan milo, Mao. miro, draaien, twijnen. Vgl. Fi. vulovulo, draad; vuloða, twijnen; vg. ook Mota viro, to turn, ofschoon de *r* voor *l* onregelmatig is. Jav. pulĕs, ineendraaien. A. pilaing moet dus staan voor piloing of pileing.

ATPOING, to beat, as waves on reef. Oj. en Nj., Sund. tĕmpuh, 't neerstorten, neerklotsen, bestormen. A. heeft het suff. ni.

ATUA, God. Volgens Inglis «a Malay word», hetgeen niet waar is. Het is het Polyn. woord, dat door de zendelingen overgenomen is<sup>1</sup>.

ATUPA, bijl. Herinnert aan Jav. tumbak, doch dit beteekent «lans», en daarenboven is de *a* aan 't begin dan niet verklaard.

<sup>1</sup> Vgl. Bat. mortuwa, heilig; mortuwa debata; Makass. mātuwa-ya, God.

ATUPUN, beginnen, scheppen. Uit *ati*, maken, en *upun* = *uhun*; z. OHUUN, onder de N.

ATWAKAM, vasten. Erom. *tovokom* of *tevokom*. Beteekent eigenlijk zich spenen van voedsel, want ATWAN (l, *atwa*) *n'id ed* (zog) is «spenen» (een kind). Erom. *kom*, A. *kam* is Mao. *kome* of *kame*, voedsel; *tame*, eten. Van denzelfden stam, (*ěmai*), is Bis. *homai*, Iban. *ammay*, Sang. *ěme*, Benten. *mai*, Bat. *ome*, *eme*, Lamp. *me*, rijst. Voor verdere verwanten, z. AMAN, tong, onder de N. Twa, Erom. *tovo* of *tevo* is te vergelijken met Jav. *tuwang*, *towang* en *towong*, nalaten, ophouden met iets.

AUA, zgn. verbaalprefix. Onjuist; het is = Mal. *buwat*; zie hieronder AUATI.

AUA N'IMTAN, koopen; *aua rimtan n'itai*, Luk. 9, 13. doch bij Inglis: *aura rimta itai*, mv. *Imta* is «prijs»; eig. oog. Z. IMTAN, onder de N.

AUA ROHRA I, to utter a voice. Kan niet juist wezen, want «a voice» of «de stem» is *n'ohran*, terwijl *rohra* mv. is; het is dus «kreten slaken». Zie OHRAN, onder de N.

AUATA, heet een prefix; in strijd met wat volgt: *auata alupas*; *auata iraitas*, enz. Als beteekenis wordt opgegeven: «little; marking increase or decrease». Niettemin wordt *Auata iraitas* vertolkt met «to repeat»; *auata asja aignang* met «selfish; working only for self». Blijkbaar weet de woordenschrijver niet recht wat *auata* is, en moet men trachten uit den vorm van 't woord den zin op te maken. *Auata* bestaat uit pref. *a*; *uat* = Oj. *bwat*, Nj. *bot*, en suff. *an*. *Abwat* is «zwaar, sterk, zeer»; *bobot* is o. a. evenredigheid, verhouding. Dit leidt tot de gevolgtrekking dat met *auata* bedoeld is «betrekkelijk»; *auata elva alupas* is «biggish, not very big», hetgeen op hetzelfde neerkomt als «betrekkelijk dik». *Auata asja aignang* vertoont geen spoor van «little»; *asja aignang* alleen heet «to mark; to measure; to weigh»; *auata timi* (d.i. *auata ena timi*, de menschen) «misdadig». Hoe dit alles te rijmen? Hetzij door aan *auata* de beteekenis toe te kennen van Jav. *angaboti*, iemand bezwaren; *angěbotěboti*, iemand overlast aandoen; of, wat mij waarschijnlijker dunkt, door *auata* te vergelijken met Mal. *buwat*, iemand kwaad doen.

AUATI heet niet te verschillen van AUATA, en dit lijkt aannemelijk, dewijl de suffixen *an* en *i* gelijkwaardig zijn, maar de beteekenis «little» wordt door de volgende woorden gelogenstraft. AUATI IMRAINING-IMRAINING is «to behave rudely»; dit *imr.* is hetzelfde als *imringimring*, proud, angry; sullen, rough. *Auati* moet dus, zou men zeggen, zoo iets als «to behave» uitdrukken. Dit is zeer wel mogelijk, want *auati*, voor *awuati*, is het met suffix *i* voorziene *aua*, doen, maken, dus «doen, handelen jegens

(iemand)»; Mal. buwat, zonder suffix, ook «behandelen, iemand kwaad doen»; buwatan, behandeling; Niasch buabua, gedrag. Mogelijk is ook in 't bovengenoemde Auata asja aignaing, working only for self, auata als «slecht behandelen» bedoeld, nl. bij het toemeten. Het wkw. zonder suffix *i en an* is = Mal. buwat, doen, maken; het komt ook voor als hulpwoord voor de causatieve beteekenis, volkomen als in 't A.; bijv. buwat ringan = ringankan, verlichten. Dezelfde stam als Mal. buwat is Tag., Bis, buhat, werk; Malag. voatră, mamboatră, regelen; Niasch buata (= Mal. buwatan), maaksel; buabua, gedrag.

AUIL (in gauij), aanbinden (een vischhoek). Mota vil, to bind round, to tie strongly; vilit, to bind firm. Vgl. ook Tomb. wiwilit, draad.

AUI WAI, water-courses; mv. van n'au in wai; z. WAI onder de IN.

AUOG, dull; obscure; hazy; grey. Vgl. Sund. hawuk, grau, grijs; Oj. ahawuk, onduidelijk zichtbaar; mahawuk, donker; hawuk, 't nevelachtig zichtbaar zijn. Auog moet tot uitgang an gehad hebben. Daar adjectieven ook met kan gevormd worden, zou het mogelijk wezen dat de stam eigenlijk is auo = Os. hawu, asch; van een uitgebreiden vorm is Jav. kělawu, kulawu, aschkleur, grau, grijs, vaal. Day. hawo is «motregen».

AUOH, heet een verbaalprefix te zijn, met de beteekenis «to cause, to make». Uit de volgende artikelen, o.a. auoh in tak esenge, to teach differently»; auoh tak angō, to change» e.a. blijkt, dat auoh een wkw. is, en wel in beteekenis overeenkomende met aua, maar de vorm er van is onverklaarbaar.

AUUN, woest; in tup auun, woestijn. Mota wou, woest, verlaten; misschien = Erom. wokon, verlaten, niet bezet, woest; n'uru wokon, woestijn. In auun, wou zou dan een *k* uitgevallen zijn, terwijl in A. daarboven 't woord een prefix heeft.

AUWE, AWE, wee! Erom. owi.

AVAMUD, to break; to arrange cloth. Uit ava = aua en mud, Fi. musu. Vgl. ALAMUD en ASJAMUD (ASUAMUD, ASVAMUD).

AVAPILAING, to twist. Vgl. ATPILAING (ook ASVAPILAING), to twist.

AVI, to press. Uit een w. vi, ouder pit, dat geredupliceerd Jav. pipit is, met de beteekenis van drukken, persen, pletten. Onregelmatig Mota piping, to close, press upon; uit pipi en suffix ni.

AVI SE, nederdrukken; openbreken (een deur). Se is «onder».

## B.

BILI, promiscuously. Misschien slechts andere uitspraak van den stam van pilaing, daar atpilaing en Sam. filo, «vermengd met» beteekent. Doch de *i* des uitgangs is dan bevreemdend.

BUNG of PUNG, stomp. Jav. punggël, stomp, afgeknot; Sund. afgetopt; Day. stuk.

### G (= C).

GAING, eten. Flor. gani, NGuin. kani; Mota gan, gana; Fi. kama, enz. MP. wortel kăn. Merkwaardig is Erom. eni, oni, NGuin. ani. Is kăn soms een secundaire w.? Tag. kain, Bis. kaon en de lange *a* in Tomb. kăn pleiten hiervoor.

GAP of GOP, adj. heet; rood; geliefd. Zie GAP, subst., onder de IN.

GAS, brandend; scherp (op de tong); met pref. ook agas, mv. egesgas. Vgl. Fi. ngkaðo, verbrand, met bijvorm ngkisa, verbrand, verschroeid. Ondanks de *k* is als verwant te beschouwen Oj. gësöng, verbrand. Nj. gësëng en gosong, gezengd, aangebrand.

GED, ernstig verlangen; ged nyak, good for me. Het zal beteekenen «het behaagt mij». Oj. kědō, Nj. kědah en kudu, volstrekt willen, zich genoopt gevoelen; kudu ora, graag of niet.

GEDANG, heel, wel. Misschien Jav. gësang, leven; de begripen leven en gezondheid gaan in elkaar over; Fi. bula is zoowel leven, als gezond zijn, terwijl het overeenkomende Tag. buhai leven beteekent.

GEHGEHE, wel, gezond. Dit kan verwant zijn of liever identisch, met Mota gese, al, want al, heel, heelen, heil, zijn naverwant; vgl. ook Makass. gas-sing, gezond. Mogelijk is Gedang een andere ontwikkeling uit denzelfden stam.

GES PAN, proeven (eig. er in bijten), en GES VI OPLEGOPLEG, to tear to pieces with mouth, is hetzelfde als AGES N°. 1, bijten, doch zonder prefix.

### D.

DAI, bijw. op; ati dai, oprijzen. Dai uit daki, dit uit saki, sterkere vorm sakai; Fi. ðake, Merlav, Erom. sah, sak, opwaarts, Tag., Bis. sa-kay, Iban. takai, Tomb., Tonsea, sake, Mongond. takoi, Sam. aè, Mota sage, Nguna sake, Vatur. sahe, opgaan; scheep gaan; op. Mota sage ook «aan boord» sluit zich eng aan bij Tag., Bis. sasakyan, vaartuig.

DI, wien? a di, wie? Zoo ook Fi. ðei en o ðei; Mota sei en isei; Sang. isei, Bikol isai en si isai; Ambon sei, Tont., Tonsaw. si sei, Bat. ise, Sam. ai, Mao. ai en wai (Nom. voor o ai), Flor. hei en ahei, Bugotu hai, Motu sai, Erom. sai. Pak ise, Merlav. isei, vr. iro sei, Gog se, ise, vr. irose, Lakon sei, vr. irosei, Rotuma sei, Maewo isei, Esp. S. sei; enz.

### E.

EANGKOKO, ginds. Eang voor ean, wegens de volgende *k*; vgl. Mota iane, daar; koko, daar, ver af; ko, aanw. vnw.: die, dat. Vgl. Oj. ko in iko, gindsche.

EAHKI, daar, ginds. E ah, vgl. Mota a ia, de  $\frac{1}{2}$  onverklaard. Ki wijst in de meeste talen, waarin het voorkomt, op iets nabij gelegens; o. a. in Arag ke ki, hier; Oj., Nj. i ki, deze; evenzoo i ke; Mota i a ke, Norbarbar ke ke, Fi. e ke, hier. Het is de vraag of de vertolking geheel juist is, te meer omdat e a p i n g k i vertaald wordt met «here it is».

EAS ITAI, to watch; to approach an enemy. EAS PAN, to look for. Slechts andere uitspraak van AES PAN, voor a y a s p a n; z. d. E a s i t a i is «'t oog houden op iets».

EG, heet een prefix, dat herhaling aanduidt. Onjuist; het is EGH = paka; z. blz. 189. Egero, tweemaal; egeseij, driemaal; egahinang, veelmaals; alles verkeerd voor ehg-, Fi. v a k a r u a, Mota v a g a r u a, Pak v a g r u, Volow, Motlav, enz. v a g r o, tweemaal; zoo ook Fi. v a k a t o l u, Mota v a g a t o l, enz. driemaal.

EGAING (niet bij Inglis; o. a. Matth, 26, 17; upu egaing aiek) = GAING, eten, met voorv. e = a.

EGAS = AGAS, GAS, z. d. laatste.

EGEDPING, to walk at night. Bevat ping, nacht; z. EPING, onder de N.

EGEIJ, graven. Ambrym gali, Erom. kol, Flor, geli, Sesake kili, Mota gil (giliag, diep), Fi. keli-a, Sam. eli, Mao. ker i, enz. Vgl. AHGALE, dat denzelfden stam bevat, doch wellicht met een afgevallen suffix; vgl. Fi. keli-a.

EGELIEK, tweede gewas. Lees ehg eliek; uit ehg = paka; en eliek of liek; z. TALIEK.

EGEN of EUGEN, ijverig; indrukwekkend (van voorkomen); egen of eugen vai, eerbiedwaardig. Tana ekenan, heilig. Eig. «spectatus», van een verloren gun = Fi. k u n e, zien, onderscheiden.

EGESGAS, mv. verbrand; mv. van GAS.

EGET, zien, vinden. Erom. kesi (okesi), Mao. kite, Tag., Bis., Bikol kita, Jav. (was) kiṭa, Day. gitan, naast itä, mitä; Bat. mida, Sumb. ita, ngita, Bug. kita (makita) naast ita, mita.

EGETAI, een ding zien; uit eget en suff. aki; Arag gitai.

EGHAMEGHA, hoe? Voor ehgha-m (en) — ehgha; d. i. paka + ha voor hah, ouder sav, wat?

EGHIM, alleen. Voor ehg + hi, één; z. ethi; en m, een nadrukwijzer, vermoedelijk Makass. ma. Vgl. JIM.

EGSIMRAING, serious, sulky. Bevat imraing = imring, sullen; z. d. Egs is een andere uitspraak van eugse, mond, zoodat het niet verschillen kan in beteekenis van EUGSIMRING; z. d.

EGSIPEGE, figuurlijk; in tas eg si pe ge, gelijkenis. Schijnt hetzelfde eg si te bevatten, doch pe ge, dat anders «land» beteekent, weet ik in dit

verband niet te verklaren. Het woord herinnert aan Sang. *beke*, vertelling.

EDA, waar? ook *ed*, bijv. Luk. 8, 25. Voorts *id*, dat ontstaan zal zijn uit *edi* of *idi*, terwijl *eda* een ander suffix heeft (vgl. wat het suffix betreft, Mota *ave-a*, waar?). Vgl. Jav. *ěndi*, waar?

EDEI of IDEI, aan of op iets zuigen, zooals suikerriet; Oj. *isěp*, inzuigen, aan iets zuigen; *isěpan*, suikerriet. Edei, idei, voor *edehi*, *idehi*, ouder *idevi*, nog ouder *isěpi*, beantwoordt aan Nj. *isěpi* of *isipi*.

EDEL, groeien. Erom. *teli*. Mogelijk verwant met Jav. *talun*, pas ontgonnen land, rode; *talunan*, gewas; Tomb. *talun*, bosch; Iban. *talun*, Oba, Flor. *talū*, veld.

EDLOPLEGOPLEG, to crash. In de Eng.-An. woordenlijst: *eh top leg* - *opleg*, terwijl bij EHTOPLEG als beteekenis wordt opgegeven «to bruisen». *Edl en eht* onduidelijk; OPLEG, z. d.

EDMUDMOI, zuigen, nippen. Zeker in den grond hetzelfde woord als *admoi*, kussen, likken, maar verder onduidelijk.

EDUI, opzetten. Andere uitspraak van ADUWI. Herinnert aan Sang. *dui*, zich bevinden op, geplaatst zijn op; *měndui*, opheffen; *nirui*, werd opgezet.

EDUMOIJ, terugkeeren, herstellen, herleven. Andere uitspraak van ADUMOIJ, z. d. *Edu d u m o i j* of *i d u m d u m o i j*, frequentatief er van. Hetzelfde woord als *edu* schijnt te wezen EDO, to walk. Indien de *m* in *edu m d u* oorspronkelijk is, en niet voor *m* «en», staat, zou men kunnen denken aan Erom. *lum*, komen; te meer omdat *edu m o i j*, *adu m o i j* zeer wel voor *edu m m o i j*, *adu m m o i j* kan staan. Dit wint nog aan waarschijnlijkheid, omdat Day. *dumah*, komen, als ook Tomb., Tondanosch *luma*, gaan, zich daarbij aansluiten.

EF, intensive prefix, as strong, loud, large. Zie EFATIMI, onder de N.

EHG-, prefix in verscheiden woorden, bijv. *eghethi*, eenmaal; *ehgilpat*, dikwijls (verg. ILPU), enz.; oorspr. *paka*.

EHGI, pained. Tag., Jav., Mal., Bis. enz., *sakit*, Iban., Mongond. *ta-ki*, pijn: *masakit*, *asakit*, bezeerd, ziek; Sesake *masiki*, Flor. *vahaki*, enz.

EHGILPON of -PAN, nog iets er aan toevoegen. Uit *egh en ilpu* (z. d.) en suff. *ani* = *i*; dus \**paka-lěwuani*, of — *lawuhani*, of dgl.

EGHOHOS, verschijnen; mv. AGHAAHOS. *Ohos* is een andere uitspraak van *hes*; de stam is = Jav. *wětu*, Fi. *votu*, Sam. *foto*, Mota *wot*, uitkomen, voor den dag komen, verschijnen. *Aahos*, mv., met reduplicatie van de beginletter *a* in *ahos* (*ahes*), Oj. *awětu*.

EHE, regenen. Vgl. Marques. *isah*, regen.

EHELE, tot, bij. Erom. *afeli*, *mafeli*, tot aan. Blijkbaar een werk-



woordsvorm. Men moet uitgaan van de beteekenis welke 't woord in Erom. heeft van «tot eindpaal, uiteinde hebbende», en dit brengt ons tot Jav. wěling, als synoniem van wěkas, einde, eindpaal, uiterste grens. Iban. balin, st. van «eindigen, voltooiën»; Oj. tan awěling, niet willende uitscheiden; eindeloos<sup>1</sup>. Uit Flor. polo, tot aan, mag men opmaken dat naast wěling een uitspraak wělēng bestaan heeft. Zulks komt meer voor; bijv. Oj. pělēng, st. van «ontstellen» naast pēling.

EHESHAS, zeer slecht. Reduplicatie van HAS; z. d.

EHNGA, echtgenoot; ook Ehn a a. Bis. ban a han, getrouwde vrouw; Day. ban ā.

EHED, hoeveel? (ontbreekt bij Inglis, doch zeer gebruikelijk, bijv. Matth. 15, 34: et ehed n'areto unyimia? hoeveel brooden hebt gij? Eig. e vóór telwoorden (zie blz. 183) en hed, Fi. viḍa, Mota visa, Iban., Bat. piga, Jav. pira, enz.

EHLED HAT, to pave with flat stones. Ehled blijkbaar slechts andere uitspraak van AHLLED, to spread a cover. Hled is te vergelijken met Tomb., Tont. wělar, breed, waarvan mēlar, mahawělar, uitspreiden; Bis. bilád, Oj. wělar, uitgebreid zijn; Bat. Dair. bēlagēn, Malag. vela-trā, slaapmat, eig. 't uitgespreide. Mota vear en vean, op den grond uitspreiden, zullen wel uit vēlar ontstaan zijn.

EHNI, voltooid, compleet. Erom. veni, Oj., Nj., Mal. pēnuh; Ango ehni, voltooiën; ehneijid, to fulfil.

EHR — en EHRI —, duidt aan «gezamenlijk, gemeenschappelijk»; zie blz. 189.

EHRO, twee. Foutief voor ero, Fi. erua, Ero. en duru enz.

EHRO-EHRO, nauw. Fi. waro-warō.

EHTELE, hongerig; (het hongert). Flor. vitolo; zie blz. 188.

EHTET, ontmoeten. Mota vatatu, Erom. evtit.

EHTINGTAING, veel geweest. Uit eh = he, z. d.; tingtaing, redupl. van TAING, z. d.

EHV of EV, heet een prefix «asks a question». Het is echter een vorm van 't vragend voornw. welke? en bijw. hoe? Een andere uitspraak hiervan is eve, eveh. Het komt overeen met Sesake seve, welke? niet te verwarren met sava, Mota sava. Fi. ḍava, Moa. aha. De begrippen «welke?» en «hoe?» worden ook in 't Oj. door één woord, ndi, uitgedrukt; ook «waar?» gelijk in 't Jav. ěndi welke? en waar? is<sup>2</sup>.

EHVAN, what relation? Uit ehva en possessiefaanhechtsel 3 ps. enk. Eig. beteekent het: wat van hem (haar)? Volkomen gelijk in 't Jav. apane,

<sup>1</sup> De beteekenis gegeven in Kawi-Bal. Wdb. i. v. wěling is reeds grammatisch onjuist.

<sup>2</sup> Vgl. Codrington o. c. p. 462.

wat is hij van hem? in welke betrekking staat (die) tot hem? In dit woord is eh v a = Sesake, Mota s a v a, enz. en niet = Sesake s e v e.

EHVATO of EVATO, to know how? Uit eh v, eh, en a t o.

EHVELEH, EVELEH, to take how? Uit eh v e, e v e, en l e h, to take.

EIMOG, donker. Andere uitspraak van AIMOG, z. d.

EKLIM, bijw. gently. Dit strookt niet met hetgeen men leest Mk. 4. 31: e t e s j i l i d n' e k l i m h a k l i n o - u n, als vertolking van «is kleiner». De vertaler gebruikt e k l i m als een substantief, maar welken zin hij er aan hecht is moeielijk te raden. Het begrip der kleinheid is reeds vervat in h a k l i (n).

ELOAH of ELWA, to blossom, as reeds. Andere uitspraak van A l w a, to bud, to put forth leaves. Uit pref. a of e en l w a of l o a h, Oj. l a w ö, blad, bloemblad; Makass. l a w a r à; een bijvorm hiervan is Nj. l ě m b a r.

ELPAT, veel. Naar den vorm te oordeelen, te vergelijken met Mota l i w a t, boordevol, en Jav. l i w a t, overtreffen; k ě l i w a t, buitengewoon, uitmuntend; a n g l i w a t i, buitengemeen, uitermate.

EMETMAT, rauw. Gereduplicateerde vorm van m a t. Sam., Mao. m a t a, Mal. m a n t a h, Day. m a n t a, Makass. m a t t a, Jav. m ě n t a h, Sula b a m a t a, Ambon a m a t a, M. Ceram h u m a t a, Buru, A r u m a t a, Timor m a t ě, Kei m ā t, Letti m a t m a t e, Sawu m a d a. Bij verdubbeling ondergaat het eerste lid een klankverzwakking, waaruit is af te leiden dat het accent op het tweede valt. Zoo ook e g e s g a s, t i n g t a i n g, e m e s m a s, e. dgl. Dezelfde regel geldt voor 't Oj., bijv. d u d ū, h ě t h ō t, h ě m h ō m, enz. Met het accent gaat hier samen de rekking des stamklinkers.

EPEPA, united. Vgl. Jav. p ě p a k, bijéén.

ERAJJI, gezamenlijk opstaan. Lees: e h r a i j i.

ERIHANG, gezamenlijk eten. Lees: e h r i h a n g; z. HANG.

ERO-ERO, nauw. Lees: e h r o - e h r o.

EROP, neervallen; mv. e r o p r o p. Sesake d o w o, r o w o. Oj., Nj. ğ a - w u h, vallen.

EROPROPSE, ophouden. Reduplicatie van EROPSE; sluit zich in betekenis aan bij Oj. l a b u h, ophouden met iets, bijv. met vasten; l a b u h is trouwens ook «val, verval», en slechts een variëteit van ğ a w u h.

EROPSE, kalm, bedaard. Het vorige als adjectief, met toevoeging van s e, naar beneden.

ERU-ERU TAS, to speak back, to retaliate. Beter ware de vertaling «to retort» geweest, want e r u is slechts een andere uitspraak van ARU, vergel-den, en komt meermalen in dien vorm in de bijbelvertaling voor; z. ARU.

ESENGE, leeren («discere» en «docere»); van denzelfden stam Erom. t a v - s o n g, leer; t a v s o n g i, onderwijzen. Vgl. Bug. i s ě n g, Makass. a s e n g, kennen, weten; Singk. Form. s a s i n g, wijs.

ESVI, lezen, tellen. Erom. sepi, lezen; Tag. sabih, zeggen. Vgl. Lat. legere met Gr. *λέγειν*.

ETGEI, kloppen, slaan. ETGETGEI, kloppen (bijv. aan de deur). Zal wel een andere uitspraak van ATGEI wezen; doch mogelijk is ook dat de stam niet tuk is, maar = Jav. *tek*, *tek-tek*, kloppen, tikken.

ETGEI U IN GEDO, to carry on the side, as a child. Dit is niet in overeenstemming met hetgeen p. 133 te lezen staat: Carry in arms, a u a n e l c e i u i n c e d o i r a n, noch met de vertolking van In ced papu, the stomach. Dat naast ged ook ged o bestaat — behalve in een geheel ander woord —, wordt nergens vermeld. Toch zou ged o verwant kunnen wezen met Fi. kato, Jav. kaŋtoŋg, Mal. kandong, zak, of Mao. kete, zak, korf; Fi. kete, buik. Doch waarschijnlijk is ged o alleen een slordigheid of vergissing. De beteekenis van de geheele uitdrukking is wegens de tegenstrijdigheid der gegeven vertolkingen niet vast te stellen.

ETGETEUG, to sound, as when striking stones. Is de intransitieve vorm van ETGETGEI (z. ETGEI); is dus te herleiden tot tuki-tuki, of toki-toki; de eu hier Umlaut van *u* of *o*.

ETEUG, bestaan. Andere uitspraak van ATEUG.

ETHI één. Eigenlijk e thi, Sam. tasi, Mao. tahi, Wango tai, Lifu chasi, enz.

ETI, TI of ATI, niet. Vgl. Mota, Mao. te, Maewo, Oba tea, Banks-eil. tia; Makass., Bug. teya. In Erom. luidt de met het wkw. verbonden ontkenning tu; of dit uit to, ta ontstaan is, dan wel overeenkomt met Sund. tō, is moeilijk uit te maken. Vgl. voorts Mal. ti of tiya in tiyada, er is niet; en Oj. taya, er is niet; niets.

ETING, heet, bijv. een oven. Voor etung, en dit is van st. tungi, waarvan Fi. tungiva, aansteken (vuur); Mao. tungitungi, oven. De eigenlijke, primaire stam is tung, waarvan o.a. Sang, tinung, gezoden, Day. totong, aansteken.

ETIN, chill. Oogenschoonlijk hetzelfde woord als edin, idin, nat. Een voorbeeld dus van verwisseling van *t* en *d*.

ETIN'OHUN, veroorzaken. Uit eti = ati, stellen, en ohun, met lidwoord n'ohun, de oorzaak, 't begin. Z. OHU, onder de N.

ETJO, vallen; verloren gaan. ETJO ITAG, to fall behind, to come late. Van denzelfden stam als Mota masuva, val; masug, to loose; masugsug, slack. Zoo etjo niet eenvoudig een andere spelling is voor ejo, is *t* uit pref. ta' ontstaan, doch de eerste onderstelling is veel waarschijnlijker, omdat *e* (= *a*) en Mota ma synoniem zijn. De st. sug Mota, jo A., is Oj. rūg, rug, vallen, instorten; Nj. gereduplicateerd met differentiatie djugrug.

ETLING, eten. Eig. slikken. Uit etlëni, etëlëni, st. tëlën met suff. *i*. Z. bij EHTELE.

ETMAN, (zijn, haar, de) vader. Uit tama, vader, en possessiefaanhechtsel van den 3 ps. enk. Tama, (Sam. tamā, uit tamang) is zóó algemeen verbreid, dat voorbeelden onnoodig zijn.

ETNEHRI, opnieuw koken. Etni uit st. tunu; vgl. Etning. Hoe ehri «opnieuw» kan beteekenen, is duister. Met het prefix ehr, ehri, kan het kwalijk samenhangen; met ehri, heet, als water of ijzer, ook niet, tenzij er een onnauwkeurigheid in de opgaven schuilt.

ETPON, (de) grootvader of grootmoeder, voorzaat; mv. retpon, z. blz. 166.

ETWAN, de broeder, zuster. Twa, tua in Fi. tuaka, oudere broeder (uit tua en ka, Jav. ka = kaka, Sund. ka = aka, Day. aka en kaka, Tag., Iban., Makass., Bug. kaka, op zich zelf «oudere broeder» beteekenende), Mao. tuaka, Sam. tuaa, Tomb. tuari, Mota tutuai.

EUGAIJ, opgraven, bijv. wortels. Z. UGAIJ. — EUGEN, z. EGEN.

EUGSIMRING, zwijgend; onbekend met de taal die gesproken wordt. Eugse is «mond»; imring, sullen, rough, coarse. De geheele uitdrukking zal dus neerkomen op wat wij noemen «met den mond vol tanden», doch de opgegeven beteekenis van «zwijgend» is verdacht, daar 't woord kennelijk hetzelfde is als EGSIMRAING.

EUGSUPO, soldaat. Het eerste bestanddeel dezer uitdrukking is duidelijk genoeg; z. eugse; upo is mogelijk een andere uitspraak van upu, volk, dat evenmin als upo-upo, laag, nederig, niet recht past. Er schuilt dus wellicht een geheel ander begrip in upo.

## Ng (= G).

NGEI, adj. what taste? Et ngei mu? is the fish sweet or bitter? Deze vertolking kan niet goed zijn, daar door één woord geen dilemma uitgedrukt wordt. Vgl. Jav. gurih of gureh, zacht zoet, lekker van smaak. De *r*, hetzij oorspronkelijk de gutturale triller, of dit geworden door verloop, kan licht uitgevallen zijn, en de overgang een *u* in *i* of *e* in *A*. niet beveeëndend; vgl. o. a. eom = Mal. ru mah.

## H.

HADIN, de maag, 't hart. Tag., Bis. atay, Ponos. atoi, Bente. atei, Tomb., Tont., Mao., Marq. ate, Oj., Mal. hati, Sund. hate, Day. atai, hart, lever; Sund. hulu hate, maag. De *d* van hadi moet zich ontwikkeld hebben uit *s*, want *ti* werd in *A*. regelmatig *si*; de secundaire *s* is dus behandeld alsof ze oorspronkelijk was. Of de *h* werkelijk de voortzetting is eener oude *h* of te wijten aan «cockneyism», is niet licht met zekerheid te zeggen.

HANG, een maaltijd nuttigen. Erom. evang, voedsel; Jav. pangan, 't eten, waarbij mangan, eten, van w. kǎn; vgl. GAING.

HAKLIN, klein. Is geen adjectief, gelijk reeds zichtbaar is aan 't possessieaanhechtsel 3 ps. enk. Dezelfde onjuistheid wordt herhaald onder I, waar men vindt: «In haklin, young, little, small», met NB. het lidwoord; in hakli pege heet «a small land, an island». Hakli is eigenlijk «ei», en komt ook als zoodanig voor in aklin ja (of jaa), hoenderei. Oj. hantlū, antēlū, Day. hantēloh, Tomb. atēlu, Malag. atody, Tag., Bis. itlog, Mal. tēlor, Flor. tolu, Erom. akli, Mota toli, enz.<sup>1</sup>. Uit de beteekenis van «ei» heeft zich ontwikkeld die van «'t jong van een dier, jonge plant»; vgl. wat dezen begripsovergang betreft Lit. pautas, ei, met Skr. pota, jong van een dier, jonge boom. Ook omtrent de *h* van hakli doet zich de vraag voor, hoe de *h* te verklaren is, zonder dat men een stellig antwoord kan geven.

HAM, komen. Uit han, gaan, en m, uit mai, herwaarts.

HAN, gaan. Bijvorm van pan; z. APAN.

HAS, slecht. Erom. sat, Fi. đā, Mal. djahat, enz. Z. blz. 158.

HENGAING, verscheiden dingen eten. He = Fi. vei, een veelvuldigheid aanduidende; Erom. (o)ve. Ngaing kan zijn een wkw. gevormd met pref. aṁ (ang) en kan + suff. i, tenzij hengaing een substantief is, in welk geval het zou kunnen staan voor he n (lidwoord) kaing (oudervorm van gaing); vgl. Erom. ovēn Farisi, de Farizeeën; ov n'ēmpunlō, de scharen; en wat overgang van n + k in ng betreft: angesi, futur. van kesi.

HENHEN, branden, verzengen. Een geredupliceerd hen; z. AHEN.

HETO, op nieuw groeien, bijv. haar; uitkomen van tanden. Vgl. Mota tou, Oj., Nj. tuwuh. Bug., Sang. tuwo; Bente. tuwu, Fi. tuvu, Erom. tupu, Mal. tumbuh, Malag., Day. tumbo, Sumb. tumbu, enz. De HE aan 't begin onverklaard; wellicht uit prefix. pe, enz.

HUI AHELDEI, zeilen. HELDEI = AHELED (z. d.) met suff. i; voor hui weet ik geen verklaring.

HUUNGNI of AHUNGNI LELRA, to stir up. Lelra is «hun gemoed»; ahungni, z. d.; hu- wellicht voor ēh-.

## I (eerste gedeelte).

IA of YIA, o ja. Jav. iya.

IASIAS, kijken. Z. YASYAS.

ID, waar? Z. bij EDA.

IDEI, aan iets zuigen, zooals aan suikerriet. Z. EDEI.

<sup>1</sup> Zie voor nog andere talen Codrington o. c. p. 42.

IDEMOIJ, convalescent. Andere uitspraak van EDUMOIJ; idum dum oij van EDUMDUMOIJ.

IDID, zuigen. Misschien geredupliceerd id = Jav. isěp, doch zie IDENIDED onder de N.

INGGA, plaats; hier. Oj. ngkā. Het is niet bepaald «hier», zooals men kan opmaken uit ingga pam, aan den kant hierheen; inggaki, hier; ingga pok, zeewaarts.

IKHA, to say what. L. ikha, uit ika, zeggen, en ha, wat?

IJEI, naaien. Mal. djahit, Bat. djaït, Malag. djaïtrā. Ijepignaing, to couple, to tie. Vgl. Bat. padjaït, aan elkaar vastgehaakt zijn, en Fi. daita, coire.

IJI, blazen van den wind. Oj. irir, dat blijkt den vorm in A. uit idir ontstaan is.

IJO, buiten. Onzeker of dit met Jav. djaba, buiten, mag vergeleken worden; vormelijk lijkt jo meer te beantwoorden aan Mota sau, Mal. djáuh, Jav. doh, enz., doch dit beteekent «verte; ver».

IKA, zeggen, spreken; doen. Men zou geneigd zijn dit woord in verband te brengen met Tomb., Tont. kua, zeggen, spreken; Day. koa, Iban. kua, Singk. Form. kwa, Flor. gua, doen; Day. kuan, in orde gebracht; Mao. kua, afgedaan; enz. Indien dit vermoeden juist is, moet ka onregelmatig uit kwa voortgekomen zijn, en blijft de i onverklaard. Intusschen mag wel opgemerkt worden dat ook Mota wa voorkomt als teeken van aanhaling, bijv. nang neia wa, toen (zeide hij) als volgt. Dit nu komt volkomen overeen met het gebruik van rakwa in Oj., gevormd uit kwa, zeggen. Oorspronkelijk kan A. ika, verondersteld dat het uit kwa is voortgekomen, beteekend hebben «te zeggen» of «wordt gezegd». Vgl. Flor. e gagua, zeide hij, terwijl gagua evenzeer «doen» beteekent; vgl. Codrington o. c. p. 537, vg.

ILPU, dient ter aanduiding van een collectief mv., van een menigte bijeenbehoorende personen of zaken; Tana repuk. Het dichtst in vorm en beteekenis schijnt te staan Sang. kalawo, of Niasch liwu, menigte, en Sesake lavu-lavu, groeien. Zeker wel dichter of verder verwant zijn S. Cruz lepu, Fi. levu, Sesake lavu, Jav. lawu, groot, zoodat de oudere vorm van ilpu moeilijk nauwkeurig te bepalen is: lěwuh of lawuh, doch in allen gevalle een secundaire stam van den wortel die in 't Oj. enz. luidt wuh, toenemen. In ilpa u hat, steenig, eig. menigte van steenen, is ilpa òf een adjectief, gevormd met an uit ilpu, òf ilpa is een varieteit van ilpu, overeenkomende met Fate laba, veel, ook als meervoudsteeken gebezigd; de wortel is wah, ook in 't Jav. een varieteit van wuh. In S. Cruz lepa «geheel».

IM, woordverbindend vgw. en Erom. ĩm, *m*, Flor. ma, Rotuma ma, Wango ma na, ma, Vaturanga, Bugotu, Duke of York ma. De talen der Banks-eilanden hebben wa, zonder twijfel uit ma.

IMHANG, getakt. Uit pref. ma en hang, dat òf Tomb. panga, tak.; Oj. pāng, Nj. pang, is, òf sang a, Tag., Bis. sangá, Sumb. kasanga, (vgl. Fi. basanga), tak.

IMHANGRO, cloven, divided in two. Het vorige met ro, twee.

1. IMI, aan, ten behoeve van. Erom. imi, Mota ime; uit *i* en me, welk laatste zelden gebruikt wordt dan gevolgd door 't possessiefaanhechtsel, bijv. mera, met hen; Motlav mi.

2. IMI of IMYI, vormt causatieven. Z. blz. 190.

IMIALENG, to shelter, as a tree by its shade. Uit imi en aleng, uit alingan, van st. aling, Jav. aling, schutsel; angaling, zich verschuilen; angalingi, beschutten, beschermen.

IMLAI, verdord, droef. Is niet = Fi. malai, verdord, ingeval dit te vergelijken is met Iban. mallay, verslappend, loof, Tomb. lailai, krachteloo; want imlai kan alleen uit malayu ontstaan zijn; dus Mal., Oj. layu, verwelkt, verschroeid, en tevens «verslapt, flauw»; Iban. layu, verwelkt, mallayu, verwelken, de fleur verliezen. Vgl. gai, boom, uit kayu.

IMRAING, to morrow. Mota maran, ochtend, morgen, daglicht, het daagt. Ponape maran, Malag. maraina; Oj. rahina, Nj. rina.

IMRING, sullen, rough, coarse; imring imring, proud, angry. Oj. marēngu, norsch, stuursch, gefronsd, misnoegd; Nj. rēngu, misnoegd, verstoord.

IMTAG, bevreesd. Mao. matak u, Sam. mataù, Flor. matagu, Salomons-eilanden en N. Hebriden matak u, matagu, Mota matag, Ponape majak, Oj. matakut, Mal. takut, Malag. matahotră, enz.

IMTAGIMTAG, vreezen, Mota matagtag.

IMTAPLAN, dim-sighted; having sore eyes. Uit imta, d. i. mata, oog, en aplan, soft; doch aplan n'esgan imtan, dimsighted, blind. De vraag is of er niet twee verschillende woorden aplan zijn, en of aplan, van oogen gezegd, niet verwant is met Oj. apēday, gezwollen.

IMTATE, slaperig. Bevat imta, oog; ate, misschien voor ateh, gesloten; vgl. ATHAI.

IMTIMLAI, sad, as a sick person; grieved; ashamed. Uit mata en imlai, z. d.

IMTIMTAN, 't randje van iets. Een gereduplicateerd mata en possessiefaanhechtsel 3 p.s. enk. Vgl. Mal. mata in de bet. «punt van iets».

IMTITAING, voor iets vreezen. Erom. metetēngi. Van een stam die in 't Jav. luidt tintang, synoniem van sēling, bijvorm van sēlang,

waarvan *sumēlang*, in twijfel, ongerust zijn; *ñumēlangi*, in ongerustheid zijn over, bevreesd zijn voor iets; Oj. *sēlang* vertaling van Skr. *saṃçaya*, *sandeha*, twijfel, aarzeling. *Imtita atimi*, schuchter, bevreesd, is een samengestelde uitdrukking; *imtita*, vormelijk = *Kawimatintang*, en *atimi*, menschen.

## IN.

Van de substantieven welke bij Inglis als met IN beginnende opgeteekend staan, is in de volgende lijst IN *weggelaten*, daar dit lidwoord enk. in 't geheel niet een deel van de woorden uitmaakt. Daarentegen is het possessief-aanhechtsel *n* bewaard, omdat het van belang is te weten welke klassen van substantieven dat aanhechtsel aannemen.

GAI, boom. Mal., Oj., Nj., Day., Makass. Tont., Iban. *kayu*, Bat. *kayu* (Tob. uitspraak *hayu*), Malag. *hazu*, Alor kadjo, Bug., Sawu *adju*, Fi., Buru *ka u*, Sang. *kalu*, Tag., Bis., Bikol *kahoy*, Sund., Tomb., Aru *kai*, waarbij zich aansluit Mao. *kai*; een vorm zonder *k* en *n* vertoont Kei, Roti, Letti *ai*, Ceram *aia*, Ambon *aii*. Vgl. boven bij IMLAI de stammen *lai* en *layu*.

GAP (ook GAUP), of GOP, vuur. Fate, Sesake *kapu*, Api *kapi*, Whitsuntide *gapi*. Codrington o. c. p. 68 vergelijkt dit met Oj., Tag. *apuy*, Malag. *afo*, Mal. *api enz.* Hiervoor pleit de *i* in *kapi*, *gapi*, doch evengoed zou het kunnen samenhangen met Sund. *hawu*, haard, tot hetwelk het in dezelfde verhouding zou staan als bijv. Mal. *kapur*, kalk, tot Tag. *apog*, Oj. *hapū*, enz.; *kayu* tot Bug., Sawu *adju*; *kai* tot *ai*. Tomb. *awu* beteekent tegenwoordig «kamer», maar eigenlijk is het «haardstede», blijkens *kawu*, echtgenoot, d. i. haardgenoot, die dezelfde haardstede heeft. Ingeval *gap*, enz. met *hawu* te vergelijken is, zou de overgang van beteekenis dezelfde wezen als in 't Italiaansch *fuoco*, Spaansch *fuego*, Fransch *feu* uit *focus*.

GAT, korf. Fi. *kato*, korf, doos. Jav. *kaŋtong*, Day *kantong*, zak, beurs.

GAT ADNGAING, hoed. Uit *gat* en *adngaing*, 'thoofd bedekken. Dus heeft *gat* een ruimer beteekenis dan die van «korf». *Adngaing* is een andere uitspraak van *adenaing*, verbergen.

GAUAIJ, vischhoek. Vgl. Iban. *kawit*, haak, vischhoek, harpoen; Tag., Bis. haak, vischhoek; Mal. *kaït*, haak; Bat. *kahit* (spr. *haït*), vastgehaakt; Sund. *kaït*, haak, weerhaak, Malag. *havitra*. Vermoedelijk staat *gauaij* voor *gauij*, en heeft het een klinker *i* afgeworpen, of wel *gau* is uit *gauit* ontstaan en heeft daarachter een woord, van niet te bepalen beteekenis, gestaan.

GAUPDA of GOPDA, regen. *Upda* is een omgezet *wuda*, en 't geheel



vermoedelijk *kawudan*, stam *Fi. uða*, *Mal. hudjan*, *Jav., Bat. udan*, *Bikol oran*, *Malag. oranā*, enz. Een vorm met voorgevoegd bestanddeel vertoont *Ceram rowa*, *Alor guwon*; bij dit laatste zou *A. gaupda* zich kunnen aansluiten; met *Ceram rowa* vergelijk men *Aurora*, *Merlav reu*; *Aniwa* heeft *towa*. Aangezien in 't *Bikol* 't prefix *tig* (= *Dair. Bat. en Mal. tər*) o.a. aanduidt den tijd voor iets, bijv. *tigani*, tijd van rijst snijden, en pref. *ka of ka'* een synoniem is van *tě*, laat zich zoowel *ka'udan* als *Aniwa towa* verklaren als «regentijd». Vgl. voor de verschillende vormen van de woorden voor «regen» *Codrington o. c. p. 48*, en «*Fidji-taal*» (1886), blz. 186 en 231 [zie dezen herdruk, blz. 86 en 130 hiervóór].

*GEDO*, rat. *Mota gasuwa*; enz. *Z. Codrington o. c. p. 48*.

*GED-* of *GET-PAINGWAING*, the crop of a fowl; *GED-* of *GET-PAME*, the bladder; *GED-PAPU* the stomach; *GED-GET-PUN*, a sheath; o cover. *GED* of *get* is *Fi. kete*, gewestelijk *kāti*, buik; *Mao. kete*, zak, korf; *ged* uit *ges*, en dit uit *keti*, een varieteit van *Jav. kaṇḍi*, zak, buidel. Vgl. *Mal. kandong* met *Jav. kaṇṭong*, *Day. kantong*, *Fi. kato* — *Pame* is een afleiding van *me* (z. *AMT*), pis; *Mota meme*, blaas; pissen; *Fi., Polyn. mi-mi*, enz.; *pa* te vergelijken met *Erom. wo*, bijvorm van *po*, *A. va*, voor (iets dienend); de verharding van den vorigen medeklinker waarschijnlijk ten gevolge van den vorigen medeklinker. Zoo ook in *get-pun*, voor *vun*, *Fi. vuni*, *Oj. enz. wuni*, *Mal. buni*, *Malag. vony*, *Mota gavun*, verbergen. — *Papu*; vgl. *Mota ga-vut*, maag; krop van een vogel.

*GEEN*, de stok, stam, het hout (er van). *Gee* schijnt een bijvorm te zijn van *gai*, beantwoordende aan *Mao., Sund., Tomb. kai*, en het tweede gedeelte van *Mota tangae*, *Merlav tankei*, boom, tenzij *ee* de Umlaut is van *ai*, bewerkt door de *i* van *ni*.

*GEEN N'EFANA*, a bow and arrows; a quiver. De vertolking blijkbaar verkeerd; de uitdrukking beteekent «'t hout van den boog», d. i. de boog zelf; *Sam. àu fana*, boog. Waarschijnlijk is de ware vorm *gee* (d. i. *gai* met Umlaut) + *n*, uit *ni*.

*GEE[N] NI PAN*, de mast. Eig. 't hout van 't zeil; vgl. *EPAN*, onder de *N*, en blz. 212.

*GET MI*, a basket of food. Vgl. *Sam. mea*, zaak, goederen, levensmiddelen; *Fi. me*, wat tot iets dient, bijv. *ni sa senganatiki niburemendratou*, als vertaling van «because there was no room for them in the inn, Luk. 2, 7. Vgl. *Maewo mi*, aan (eig. substantief, want het regeert een Genitief, bijv. *la mini au*, geef aan mij). *Marsh. eil. men*, iets; *men a m anga*, iets eetbaars.

*GOP*, zie *GAP*. — *GOPDA*, zie *GAUPDA*.

*NGIDJIN*, de neus. *Mal. hidung*, *Oj. en Nj. hirung*, *irung*, *Tomb.*

ngirung, Bente. irun, Mongond. ngiyung, Tag., Bis. ilung, Iban., Bat. igung, Niasch ighu, Day. urong, Sumb. urung, Malag. oronā, Fi. uđu; enz.; zie bij Codrington o. c. p. 48.

HADI, een kind. Zal wel eigenlijk z. v. a. «mijn hartje, lieveling» beteekenen. Z. HADIN.

HAING, een portie eten. Vgl. Flor. vanga, voedsel; Jav. pangan; de vorm onverklaarbaar, om niet te zeggen onmogelijk, in plaats van hang.

HAKLIN, jong, klein. Heet een adjectief, wat zichtbaar onwaar is, want het woord heeft een lidwoord vóór, en 't possessiefaanhechtsel achter zich. Het beteekent eigenlijk «het ei»; voorts «het jong, het kleine van iets». Z. boven onder de H.

HAL, HALAV, kind. Erom. alau, Singk. Form. rauwei, Tomb. lowai, Fi. lúve. De voorslag van *a* of *ha* vóór *l* en *r* is zeer gewoon in Oj.

HAT, steen, rots. Mota, Fi. vatu, Sam. fatu, Mao. whatu, Iban., Mal. batu, Tag., Bis., Form. bato, Malag. vato, Erom. evat, Oj., Nj., Tomb. Tont. watu, enz.

HELDEI, 't zeilen. Uit stam led (z. AHELED), en een uitgang waardoor 't woord tot een substantief gestempeld wordt. In 't Mota geschiedt zulks met behulp van 't suffix *a*, d. i. Mal., Jav. an, Makass. ang; bijv. Mota mate, mortuus, matea, mors; Mal. mati dood, kamatian, de dood; Makass. mate, adj., kamateyang, subst. In de Polyn. talen luidt het suffix *anga*, bijv. tatakanga, 't kappen, welk *anga* bestaat uit *an* (overgegaan in *ang*, gelijk in 't Makass., Bug.) en 't hepalend lidwoord *a*, dat men in 't Makass. terugvindt. Behalve *a(n)* in Mota en naburige eilanden, treft men in Saa aan *e*, in murihe, 't leven, van mauri (uit maurih, ouder mahurip), levend. Dit *e* is m. i. gelijk te stellen met Bug. ñg, Oj. ñn, Bat. on. Verondersteld dat heldei staat voor heldeni, dan zou de *z* een overblijfsel kunnen wezen van een aangehecht lidwoord, en wel van 't lidwoord zooals dat bij soortnamen en afgetrokken begrippen gebezigd wordt; bijv. de mensch is sterfelijk; het goud is zwaarder dan zilver; de wijsheid; de dood. Zoowel in onze taal, als in 't Makass. dient één en hetzelfde lidwoord voor soortbegrippen en voor 't individueele, maar in 't Javaansch bezigt men bij soortbegrippen 't vnw. iku; dus kopi iku. Nu, ditzelfde iku in den regelmatig ontwikkelden vorm iu vindt men terug in 't Mota; bijv. panui, de hand (als soortbegrip); maar panei, hand (van iemand); doch naast ui is ook in gebruik *z*; dus panei; sasai, de naam (soortbegrip), sasa, naam; sasa-na, zijn naam; ului, 't haar; ulu, haar. Deze *z* houd ik voor een overblijfsel van 't lidwoord ya, bijv. in Saleiersch ratuw-iy a, de koning, ofschoon de uitgang gi voor *z* in de verwante talen pinigi, penigi, benegi (z. Codrington o. c. p. 44) eerder op iki, uit iku, wijst. Hoe het zij «de

slot-*i* van hel dei» moet m. i. 't lidwoord bevatten, en wel y a. Indien 't hier betoogde, in hoofdzaak althans, waar is, dan zou dit er mee gewonnen zijn dat het bestaan van wat Codrington «onafhankelijke vormen» noemt, ook in 't A. is aangetoond.

HELEL of HELLEL, nest. Beide vormen verkeerd in plaats van helhel, zooals in de bijbelvertaling geschreven wordt, Matth. 8, 20, waar het gezegd wordt van de hollen van vossen. Ook is hel enk., helhel mv., gelijk èn uit den aangehaalden tekst èn uit Erom. veli blijkt.

HELIN or ELIN, de penis. Mal. pë lir, Jav. pë li, Nuf. fir. Eli zonder *h* is een voorbeeld van «cockneyism».

JA, bloed. Mal. dar a h, Tomb. ra ha, Oj. rā h, Fi. dra, Erom. de, enz. Z. verder Codrington o. c. p. 40.

JAA (ook ja), fowl. Mal. da ra, duif. Denzelfden overgang van beteekenis vertoont Fagani, Wango ku o, Maewo kwe, fowl, terwijl Makass. ku wa «duif» is.

JAP (ook JAUP), of JOP, zee. Vgl. Oj. ḍawu han, diepte, 't diep; Makass. la bu.

LANG, vlieg. Tag., Bis., Mal., Day. lang a u, Sangir, Gorontalo, Fi., Sam., Mota lang o, Salomons-eilanden lang o, rang o, tha n o, Mao. rang o, ngar o, Nuf. ran, Motu lao; in Makass. is bu - lang o, Bug. an ang o, Iban. dang a u bepaaldelijk de stinkvlieg.

LAS, levende koraal. Mota la s.

LELEN, 't verstand, de zinnen. Ook lel, bijv. lel ra, hun geest, zinnen. Eigenlijk: 't binnenste. Reduplicatie van w. lēm; Tomb. la lēm, Makass. la lang, Bug. la lē ng, Sumb. da lu, Sang. ḍa lung, 't binnenste; Mal., Jav. da lēm, 't binnen in, diepe; Tag. la lim, Bis., Bikol la lo m, Malag. la lin ā, 't diepe; enz. Fi. zonder reduplicatie, maar met suffix a n: lo ma, 't binnenste van iets, het hart; Mao. lo, hart. Mota heeft met verloop van *l* tot *n*: nom (uit nom i), denken; non omia, uit non om i en suff. an, gedachte.

LEUG of LUG, coil. Stamvorm en subst.; wkw. ALEUG, z. d. De uitspraak lug komt overeen met Mota luk, krommen; maluk, naar binnen gebogen.

LI IN MOPON, 't hart. Liin ook in a' n liin, binnen; mv. ira ili, gevolgd door een Genitief. Li voor le, ouder lēm, de niet gereduplicateerde stam van LELE; de *i* voor *e* onder den invloed der volgende *i*; in kan evengoed uit de verouderde Genitiefpartikel ni ontstaan zijn, als uit n y a, den ouderen vorm van 't possessiefaanhechtsel na; 't eerste waarschijnlijk.

LUMA, om te drinken (ontbreekt bij Inglis). Bijv. in wai lum a mia, water om door u gedronken te worden, Luk. 12, 29. Jav. in u ma n, Bat. in u ma n, Vgl. ALUMA.

MAL, bróodvrucht. Gilberts-eil. *mei*, Marshall-eil. *me*. De eigenlijke beteekenis schijnt te zijn «iets wat men nuttigt». Vgl. *Fi. me* en 't opgemerkte bij GET ML.

MAL, menigte, groep. Vgl. Flor. *malei*, plaats. Dat begripen voor «een menigte» en «plaats» door hetzelfde woord kunnen uitgedrukt worden, ziet men o. a. uit *Fi. vei*.

MAL EOM, — *IYUM*, — *YUM*, stad. Eigenlijk: een menigte of groep huizen. Wij hebben hier dus drie verschillende wijzen waarop 't woord voor huis wordt uitgesproken. Er is nog een vierde, nl. *im*; alles uit *imo*, *imah*, 'UMAH.

MAN, vogel. MP. *manuk*.

MAS, de dood. Een gesubstantiveerd *mas*, mortuus.

MATAN, de rechterhand. Voor *matau* + *possessiefaanhechtsel*. *Fi.*, Sam. *matau*, Mao. *matau* en *katau*; Mota *matua*.

MAUN, of MOUN, de linkerhand. Erom. *moor*, *Fi. mawi*, Flor. *mauli*. Van denzelfden stam, maar met ander prefix, als Tomb. *kawihī*, en Tahiti *awi*, terwijl van een varieteit van *wiri* afkomt Makass. *kaeri*, Jav. *keri*, Mal. *kiri*.

METO, eerstgeboren. Het als superlatief gebezigde woord voor «oud», Erom. *metuwo*, *Fi. matua*, Oj. *matuha*, Malag. *matoa*, enz. Vormelijk schijnt *me* echter aan *me'*, Bat. *mor*, Filipp. *mag*, enz. te beantwoorden.

MOGOP, wonde, zweer. Eig. «vurig», uit *ma* (= *ma of me'*) en *gop*, vuur.

MOH of MAH, stof van den grond. Verwant met Tomb. *awu*, Bis. *abug*, stof. Van denzelfden w. Oj. *lëb ū'*, stof.

MOHOG (en MAHOG bij v. d. Gabelentz), maan. Tana *maukua*; misschien ook Torres-eilanden *magaga*. Hieruit mag men besluiten dat *mo* = *ma* of *më* is; de Umlaut veroorzaakt door de *o* in de volgende lettergreep. Ondanks de onverklaarbare vormen *magaga*, *magag*, houd ik *mohog*, *maukua* voor feitelijk hetzelfde woord als Jav. *pawukon*, Oj. *pawukwan*, kalender, van *wuku*, een 30<sup>ste</sup> der maand. De maan heet zoo als meter, regelaar van den tijd. Het zou echter ook mogelijk wezen dat *mohog* en Tana *maukua* niet volkomen gelijk zijn, en dat *mohog* = *mawuku*, d. i. *Wuku's* hebbende, beteekende, maar dan zou de uitdrukking alleen passen als benaming der maand, niet der maan.

MOŦE, rif. Blijkens Erom. (e)mote, uit *moti*, Polyn. *motu*, eiland, Nufoorsch *meos*.

MOPON, 't hart, de lever en longen; 't ingewand van een dier; binnenzijde. Van denzelfden stam als Mao. *kopu*, Rarotonga *kobu*, buik; Tahiti *opu*, buik; ingewand; Sumb. *kambu*, buik; Ponos, Mongond. *kompong*, ingewand; Jav. *këmpung*, onderbuik.

MUNUM of MUNUUM, a hole for cooking; oven, vuurplaats. Mu heet «opening»; in de bijbelvertaling steeds ma, wat beter strookt met Mota maea, open ruimte. Um, niet uum, in A. anders verouderd, ten minste nergens opgeteekend, is duidelijk Erom. om, vuur, dat ik elders nog niet heb aangetroffen.

NYUM, mug = YUM.

PAING, reiger. Mal., Day. bangau, Oj., Nj., Sund. bango. Paing moet ontstaan zijn uit p'angi, dit uit pangu.

PAS, bijl. Bis. wasay, Iban. watay, bijl. In de meeste verwante talen heeft hetzelfde woord de beteekenis van «ijzer»; Mal. bēsi, Jav. wēsi, Makass. bassi, Bug. bēssi, Tont. wasei, Benten. oasei, Sang. uase, Mongond. watoi, Ponos. oase, Bat. bosì; terwijl Fi. vesi, speer, beteekent, en 't afgeleide adj. vesivesia, hard. De bewerking van 't ijzer is, merkwaardig, 't meest ontwikkeld bij de minst ontwikkelde MP. stammen, zooals de Dayaks en de Igorroten.

PAS ADUWI, bijl om hout te kappen. Aduwi kan hier niet zijn wat bij ADUWI wordt opgegeven, nl. «to set up a pillar»; het staat voor atuwi, in beteekenis = Jav. n u t u w i, takken afkappen, besnoeien, van st. tatuh, gereduplicateerd tutuh. Ook Oj., bijv. tinutuh ring paraçwadha, werd door den bijl doorgehakt; tinutuhan; getopt, ontakt.

PEGE, landstreek, country. Vgl. Sang. wēka, bēka, zijde, kant.

PING, vandaag. Kwalijk juist, want ping is nacht (z. EPING onder de N). en z. v. a. etmaal, dewijl men bij nachten telt.

RAIMU, broeder, neef of nicht, Hetzij uit ra, een gemeenschap aanduidende als bijv. in Jav. rowang, gezel, en im u = im o, oudere vorm van im, eom, huis, of staande voor rahim u, in welk geval rah zou kunnen beantwoorden aan Erom. rav (ravi, rave), mv. van ave, avi; bijv. rapmi (voor ravmu), uwe broeders, Matth. 12. 47.

RIDJAI (ontbreekt bij Inglis), 't Oosten. Z. bij ARID.

ROHOS, ground to be cleared. Vgl. Jav. rumputan, met gras begroeide plaats; rompot, dicht begroeid met struikgewas en geboomte.

TAINGTAING, smart; mv. eh tingtaing. Eh = he; de juistere beteekenis moet zijn: gejammer; mv. jammerklachten. Z. TAING.

TAK, TAKA, ander. Eig. «volgende»; a'n tak apnyin, den volgenden dag. Mota tataga, volgen. Vgl. APITAG.

TAKATA, vrouw. Eig. de andere mensch.

TAL, taro. Oj., Sund. talös, Nj. talēs, Sam. talo, Mao. taru, Fi. dalo.

TAN, roode aarde. MP. tanah, grond, aarde.

TAN APOL, klei. Tomb. tana pulut. Dus APOL, klevend; z. d.

TAP (ook taup), a sacred place. Onnauwkeurig uitgedrukt; niet een

plaats heet zoo, maar de ban, de tabu zelve, die op een plaats of een zaak rust. Als adjectief treedt op itap, itaup, mogelijk een verouderde passievorm, z. v. a. «als heilig te beschouwen», of «onder verbod gesteld». 't Woord heeft onder de vorm van «taboe» reeds in de Europeesche talen zijn weg gevonden: Polyn., Mota tapu, Fi. tabu, Tjam tabung, enz.; naverwant, hoewel niet identisch is Bat. robu, verboden.

TAPIN, a hedge, a shelter. Dit beteekent blijkens zijn vorm: plaats waarop een ban rust, want tapi is de passieve substantievorm van een trans. wkw., hetzij nog bestaande of bestaan hebbende, met suffix *i*, met beteekenis «taboe leggen op»: tapi voor tapwi.

TAPNES, deur, deksel. Een gesubstantiveerd tapnes, gesloten. Z. ATAPNES.

TAS, woord, rede, taal. Afgeleid van denzelfden stam als ASAING.

TEHET, familie, 't volk van een distrikt; bedrijf. Vergelijkt men dit met Oj. tēpēt, bestendig, vast, juist; Tag. tapát. Bis. tápat; voorts met Iban. tappót, huisvesten; en Mal. tēmpat, plaats; F. tovo, waarvan totovo, itovo, gewoonte; en 't met nasaalprefix afgeleide wkw. Sam. nofo, Mao. noho, wonen, verblijven; dan begrijpt men dat A. tehet, hetwelk het suffix a n moet verloren hebben (vgl. Tahiti nohoraa, woning), beteekent: de bewoners, bevolking; gewoon bedrijf. Minder duidelijk is eugse<sup>1</sup> tehet, vertaald met: «the path of the spirits; a sacred path; the road to a sacred place». Vooreerst is eugse niet «pad», maar «mond, ingang»; tehet kan syntactisch niet anders zijn dan een adjectief. Het nauwkeurigst zal dus wel zijn: «a sacred path», al is tēpēt niet precies «gewijd pad» maar z. i. a. «vastgestelde toegang».

TIKNGAN, 't oor. Erom. telēngo, teling, Mallikolo talinga, Lakon tjelnga, Fi. dalinga, Sam. talinga, Mao. taringa, Bis., Iban., Tomb., Mal., Oj. talinga, Tag. tayinga, Favorlangsch charinga, enz.

TINAN, plantsoen. Afleiding met infix in (z. blz. 193) van den stam die Oj., Nj., Mal., Tomb. luidt tanēm, Bis. tanom, Tag. tanim, planten. Oj. en Mal. ook gebruikt voor «begraven»; zoo ook tanu in Sam. en Mao., tanam, Iban., Bat. tanom. Vormelijk is tinan = Oj. tinanēm, geplant, maar als substantief, waarvoor Oj., Nj. hebben tanēman, plantsoen, doch Makass. tinanang is ook subst. in den zin van «padiplant»; en Niasch sinanō is «aanplanting» Ambonsch tinamao, plantsoen. Een ontwikkeling van tanēm in andere richting vertoont ATELMOI, z. d.

TIVAING. Intivaing wordt vertolkt met «nothing». Onnauwkeurig, want het bijgevoegde voorbeeld: et ehka in ti vaing, it is impossible (beter: moeilijk) not to be or take place, bewijst dat in ti vaing overeenkomt met

<sup>1</sup> Eucere bij Inglis is een drukfout; in zijn Eng.-An. Dict. staat eucsen (sic) tehet.

hetgeen naar ons spraakgebruik is: «dat het niet is», want *vaing* dient om een gezegde of gedachte aan te halen; anders gezegd om een declaratieven bijzin te vormen. Vgl. in 't hoofdstuk over de Werkwoorden de vorming van den zgn. Infinitief (blz. 206).

TOHO, a trumpet shell; a trumpet. Mota tauwe, a conch; een schelp-hoorn. Zeker wel verwant met Oj. tyup, bijv. anyup çangka, op een schelphoorn blazend; en tulup, hetz. Een zonderlinge omzetting van tulup is Bat. ultop, blaasroer. De onderlinge verhouding dezer vormen is niet duidelijk.

WAH, food or seed of all sorts; the juice of any plant. Vergelijkt men dit met ASWAH of ASWA, food for a journey (onder de N), dan rijst de vraag of hier in de opgaven geen verwarring schuilt en of de *h* in wah wel juist is, want wa beantwoordt, oogenschijnlijk althans, aan Bat. boras, vrucht; Mal. bēras, Tag., Bis. bugas, Sang. bogasē, Sund. beyas, Day. bēhas, Oj. wwās, Nj. wos, Niasch bora, ontbolsterde rijst. As herinnert aan Sang. asi, zaad, pootsel; Makass., Bug. ase, rijst; waarbij behoort Mal., Bal. nasi, gekookte rijst; en Oj. tasi, als vertaling van Skr. bhikṣā, het om voedsel bedelen. Vermoedelijk is as-wa niets anders dan een samenkoppeling van twee nagenoeg synonieme woorden om «leeftocht» aan te duiden.

WAI, water. Fi., Polyn., Fagani, Maewo wai, Oj. wāy, Sumb. wāi, Buru, Ceram wae, Bug. uwaē, Mota pei, water; Erom. in umpe, voor u ni we (A. auinwai), waterkanaal.

WELAH, helderheid. Onder de W vindt men wela, helder, naast weilah. Wegens 't verschil in den uitgang kan dit niet rechtstreeks gelijk gesteld worden met Nj. weleh, welehwelehan, duidelijk, noch met Fi. weweli, helder, blinkend; evenmin met Nj. wela, duidelijk.

YAU, walvisch. Mota kio, walvisch. Hetzelfde woord als Mal. hyau, hiyau, Oj. hyu, Day. hiu, Sumb. iyu, Bis. iho, Aru dju, Malag. akio, Fi. nggio, haai. Merkwaardig dat men de vormen met en zonder *h* aan 't begin op zoover van elkaar gelegen eilanden terugvindt.

YUM of NYUM, mug. Flor. namu, Fi. Polyn., Kisar namu, Mal. ñamuq, Day. ñamok, Makass., Bug. ñama en lamuk (vertoont dezelfde vermijding van *n* bij *m* in de volgende lettergreep als A. bij ALUM (bij ALMOI), ALUMA, ATELMOI), Tag., Bis. namok, Bat. namuk, Iban. nammúk, Malag. mokā, Mota namu. enz.

## I (slot).

IPNYI, ruiken; ipin en epi, reuk. Ipnyi is een afgeleid wkw. van een stam ipin, waarschijnlijk met suff. aki, waaruit ai, ei, ii, yi werd. Terwijl epi te vergelijken is met Nj. ambu, Fi. bo-i, Mal. báu, Tomb.,

Benten. wou, Ponosak. um bau, Tag., Bis. ba hu, Sesake qo-a, komt ipin uiterlijk meer overeen met Jav. a m b u n g, kussen, dat trouwens ook in een ruiken, beruiken bestaat; Sikka wa u n g, rieken, maar wa u k, stinken. De *i* in de laatste lettergreep van epi en ipin is in elk geval uit *u* ontstaan. Ook in Fi. heeft een stam met nasalen uitgang bestaan, blijkens b o n a, stinken.

ISEG, ISEUG, op iets steunen. Het is tevens een substantief, dus identisch met Fi. i t o k o, staak, stut; waaruit volgt dat het A. eenmaal, gelijk Fi., Mota, Iban., Bis., met behulp van een prefix *i* substantieven vormde, die een werktuig aanduiden; bijv. Mota i s a r, speer, van s a r, doorboren; Iban. i b i g a d, iets waarmee men slaat, van b i g a d, slaan. En uit het werkwoord i s e g, i s e u g is op te maken dat in A., evenals in Tag. en Bis., ook werkwoorden met voorvoegsel *i* gevormd werden met de beteekenis: tot datgene gebruiken wat de wkw. stam te kennen geeft; bijv. i b a g s a y, i b o g s a y, wordt gebruikt om te pagaaien; zoo is ook gevormd i s e g, gebruiken om te steunen. Dit gebruik van *i* is evenwel in 't A. slechts een overblijfsel, evenals bij 't substantief. De stam s e g is uit t ě k ě n; s e u g uit t ě k o n; Oj., Nj., Day., Tomb. t ě k ě n, Malag. t e h i n ā, Sam. t ò o, Mao. t e o, Tag. t i k i n, Bis. t o k ó n, Sumb. t o k u n g, Niasch s i' o, Bug. t ě k k a n g, Makass. t a k k a n g, Mal. t ě k a n, stok, staak, boom (van een schuit); Mota t i g o, op een stok steunen; t i g o n a g, boomen (een schuit); Fi. t o k o n a, trans. steunen. Oj. t ě k ě n a k ě n, dat vormelijk aan Mota t i g o n a g beantwoordt, beteekent «dwarsboomen»; a t ě k ě n, tot steun hebben, terwijl Sam. t o ò n à i, tot stok gebruiken, in beteekenis, niet in suffix, overeenkomt met t o k o n a en A. i s e u g.

ISJI, to press; to strike. Vermoedelijk uit siji, dit uit t i d i; vgl. Oj., Nj. t i n d i h, wat op iets anders ligt; n i n d i h, op iets drukken, onder den duim houden.

ISJISJI, zacht regenen, herinnert aan Jav. ritjik-ritjik, aanhoudend zacht regenen; Makass. ritji-ritji; stofregen; vgl. ook Jav. udan ritjih, stofregen.

ISPUN, adv. instinctively. Het is noch een bijwoord, noch «instinctively», maar «spontaneously»; ispun is eig. «sponte sua»; ispuk, «sponte mea»; ispum, «sponte tua,» enz. In hoofdzaak hetzelfde als Mota matapu; bijv. n i m e g e m a t a p u n a, he did it by himself, spontaneously; na pugak matapuk, mijn eigen schuld.

ITU, oud, vroeger. In de bijbelvertaling tu = Pol. tua, enz. ITU zal wel geen adj. zijn, maar een bijwoord; vgl. Flor. tua, reeds. Evenwel zij niet verzwegen dat een voorvoegsel *i* ook voorkomt in Erom. i t e v a u, nieuw, anders geschreven i t o v, jong. Itu agen, lang geleden; dit ook bij Inglis bw.



IVIDIN, uitwringen. Mota vir, wringen; Fi. wiri, ronddraaiing; Sam. wiri, wringen. Door de voorvoeging van *i* wordt te kennen gegeven dat de handeling van wringen, vidi, geschiedt met een ander doel dan 't object van «wringen» zelf. Door suffix *n* (*ni* = *i*) wordt het transitief karakter des werkwoords gekenmerkt.

## J.

JA, JAI, maar. Oj. *ndā*.

JAI, bijw. op. Mota raka (uit rakai), Day. daki, Negrito dakay, opstijgen; Iban. dakay, bespringen (van dieren).

JEKO, opwaarts. Zeker wel je = jai; in ko moet het begrip «waarts» liggen; vgl. suko, benedenwaarts.

JIM, vetatief: opdat niet; Lat. ne. Uit ji; Fi. de, opdat niet; Bikol dai, Tomb. dei, Tag., Bis. di; en gereduplicateerd met differentiatie dili, Sumb. de, Sam. le, niet; Sang. madiri, ontkennen. Van denzelfden wortel Oj. hade, verkeerd, valsch, anders; Nj. dede, anders zijn, niet die of dat zijn; Mao. hore. De *m* van jim een nadrukswijzer; vgl. Makass. ma en mo. Een andere nadrukswijzer heeft Vaturanga jika, vetatief gelijk A. jim.

JIPANGKI, up here; JIPANGKO, up there. Ji in beteekenis = JAI, doch met verzwakten klinker. Pang voor pan, gaan, maar als bijwoord; vgl. Tomb. voorzetsel wana, naar.

## K.

KA, of. Erom. ko (ku).

KAUOKE, of KOOKE, een vlot. Oke komt overeen met Pak, Tegel, Motlav ok, boot, andere uitspraak van ak en waka, oorspr. wangka.

KAVA, Piper methysticum. Blijkens den vollen uitgang is dit in Polyn. zoo wijd verbreide woord ontleend.

KURI, hond. Fi. koli, Sam. ùi, Mao. kuri, S. Cruz kuli. Het woord moet door A. ontleend zijn aan een taal, waar de *l* in *r* was overgegaan. Ook Mota kurut is een vreemd woord, want er waren vroeger geen honden op de Banks-eilanden. Ook Erom. kuri is een vreemd woord.

KURIMATAU, koe. Dier en naam ontleend; evenals Erom. kurimatau.

## L.

LAV, schijnen. Oudere uitspraak van lah; z. ALAHALA.

LAH, licht. Z. ALAHALA.

LAI of LEI, trouwen (met een man), Mal. enz. laki, Bug. laï, man. Lai staat dus voor alai, een man nemen.

LAU, lang; LAULAU, lang van tijd. Oj., Nj. lawas, lang (van tijd).

LEL, veld. Timor lele, Roti lele, lale, veld; Ulawa lalo, tuin. Vgl. ool Jav. lalahan, voor bezaaiing toe bereide grond.

**LELEN**, rational; endowed with reason. Verkeerd; het beteekent «'t inwendige, 't gemoed, de inwendige zin.» Inglis geeft zelf op: Iji ato lelek, to think about; wat trouwens ook niet geheel juist is, want lelek is «mijn gemoed»; lenen natuurlijk lele met poss. aanh. van 3 ps. enk. Lele, geredupliceerd uit le, d. i. lēm; Tomb. lalēm, Tag. lalim, Makass. lalang, Fagani raro, binnen; met differentiatie Mal., Jav. dalēm, enz. Lele beantwoordt in alle opzichten aan Mota lolo, the inner part; the inward part of man, heart, affections; met bijvorm lele, binnenzijde. In beteekenis gelijk, doch met suffix an, zonder reduplicatie, Fi. loma, 't binnenste van iets, hart; met reduplicatie Maewo lolomu, wenschen.

**LEL OHOS**, pisangtuin. Samenstelling van LEL en OHOS (onder de N).

**LEP**, wederom; ook nog. Oj. lēwih, Tag. labi, enz., daarenboven.

**LINGLING**, sprekend. Mota linga, stem, geluid; linge gosogoso, lastertaal; Oj., Nj. ling, de woorden, rede; kalingan, bedoeling, zin.

## M.

**MA**, of **MAH**, rijp. Mal. masaq, Lamp. mēsaq, Sund. asak; Oj. met ander prefix tasak, rijp.

**MAPO**, kleinkind; naneef. Feitelijk schijnt het hetzelfde woord als Tag., Bis. apu, Bug. ēppo, Buru opon, kleinkind; Iban. afut, kleinkind, doch afu, grootvader. Intusschen is het niet onmogelijk dat mapo eigenlijk beteekent «een po, pu = opo, ompu, grootvader, voorvader hebbende.»

**MARARA**, effen, vlak. Mota rata, Oj. maratā en aratā, Tag. latag, Bis. datag, Mal. datar, Malag. ratanā. De vorm van A. heeft reduplicatie; zoo ook Bal. kararata, geëffend.

**MAS**, adj. dood; mv. ememas. MP. matai, enz.

**MAT**, rauw. Oj. mētah, Mal., Jav., Mal. mēntah, Day. manta, Tomb., Tont., Tonsaw. mata, Sam. mada, Rotti matak, Polyn. mata, Amb. amata, enz., rauw, onrijp.

**MATAN**, (zijn, haar, de) schoonvader; moeders broeder. Vgl. Mal. mēntuwa, Jav. maratuwa, Oj. ramatuha, Bat. si matuwa (d. i. oudje), Lamp. matuha, Sund. mitoha, schoonvader of schoonmoeder.

**MATONGA**; z. bij ARU TU onder de N.

**MAUMAU**, onbetamelijk, onwelvegelijk. Reduplicatie van mau, linker; vgl. MAUN onder de IN.

**MELNGA**, to wander, to remove from, to leave. Uit pref. mē' of ma, en lnga, Oj. lunghā, zich verwijderen.

**MERIT**, to wish for, to desire. Gog moros, Lakon maris, Tana merhi. Gevormd met infix-prefix um, m, en een stam pērēt, gelijk te stellen met Jav. pēṇḍēt, bijvorm van puṇḍut, om iets vragen, iets willen hebben.

Van merit is de uitgang *i* afgevallen, na in de voorgaande lettergreep den overgang van *e* in *i* bewerkt te hebben, doch vóórdát de *t* door de *i* een *s* was geworden.

MESE, droog. Fi. ma<sup>ɔ</sup>ɖa, Makass., Bug. mara, Iban. mamaga, Tag., Bis. mala, mamala, Rottin. mada.

METO, rijp. Hetzelfde woord als meto, oud; z. d. onder de IN.

MOHOIJ, hooren op een afstand. Eig. te hooren krijgen; van ma of mē' en hoij, andere uitspraak van heij, uit dēngi, dit uit dēngē'.

MOIJ, zeer. Motlav mur, vol. Moij zal wel «ruimschoots» beteekenen; en verwant zijn, schoon niet identisch, met Jav. murah, overvloedig, waarmede in allen gevalle Motlav mur te vergelijken is.

MOLMOL, waggelen. Erom. mol (mival), vallen. Vgl. Jav. owalawil, heen en weer wiggelen; uwal-uwil, weifelen.

## N.

Van de woorden, die Inglis opgeeft met het lidwoord, is dit in de volgende lijst *weggelaten*.

ADIAT, dag. Fate liati, daglicht. Sesake aleati is «licht geven». Dit leidt tot een stam liat, Oj. en Mal. lihat, st. van zien; adiat is dus «lichtend».

ADIN, de borst. Hetzelfde woord als HADIN, zonder de *h*.

ADU ALEP, jongen. Vermoedelijk eigenlijk «boodschaplooper», want alep (tas alep) is bevel; en adu, gaan, komen; z. EDUMOIJ.

AFETU of AFOTU MANAVA, hart. Beide woorden hebben een zeer ouderwetsch voorkomen, geheel in strijd met het hedendaagsche klankstelsel van A. Daarom schijnt het niet al te gewaagd in AFETU, AFOTU een ouderen vorm te zien van AHES, doch dan in den zin van «uiten» (Jav. a w ě tu), gesubstantiveerd «uiting». Manava is Sam. manawa, ademen; leven, pols, buik; Mao. adem, buik; geest, zin; manawareka, vergenoegd zijn; Mal., Jav. fiawa, ziel; Makass., Bug. nawa, gedachte; Bug. ininawa, Makass. fiawa, ziel. Eigenaardig, doch begrijpelijk is de overgang van beteekenis bij Jav. manawa, dat alleen over is gebleven als veronderstellend voegwoord «indien»; eig. «veronderstel»; vgl. 't gebruik van Engelsch «suppose». Afetu manawa is vermoedelijk «gedachtenuiting».

ANGESENGA, zon. Senga is Fi. singa, zon (vl. singasinga, Sam. sengasenga), Makass. singlarà, daglicht. Blijft over ange, dat vermoedelijk met S. Cruz nanga, zon, samenhangt.

ANGO, gedaante, voorkomen, kleur. Mota nago, gelaat; Oba nago, S. Cruz nango, Sesake nak'o, voorkomen; Oj., Nj., wangun, gedaante; Tomb. wangun, fraai; Fi. yango, lichaam.

AH, a fence. Vgl. Mota a v, to pile, as stones for a fence, to fence; Motu a h u, to fence.

AHAJIN, de zijde (er van). Vgl. Mota t a v a l i, een van de twee zijden; van een secondairen stam p a l i h, Jav. p a l i h, s a p a l i h, de eene helft; m a l i h, in tweeën deelen; p a l i h a n, een half aandeel. A h a j i is gevormd met pref. *a* of *a'* en h a j i, uit p a l i h; Mota t a v a l i, eig. «in tweeën gedeeld»; in beide talen is het woord gesubstantiveerd.

AHAU, een schildpad. Eigenlijk n a, de oude vorm des lidwoords, en h a u. Zoo vindt men ook n a h a r, naam van een visch, en in h a r, zoodat 't eerste op te lossen is in n a h a r. H a u is Tahiti h o n u, Sesake f o n u, Mal., Makass. p a ñ u, Oj., Nj., Lamp., Bug. p ě ñ u, Bat. p o n u, Malag. f a n o, Mongond. p o m p o n u, zeeschildpad.

AHEGA, dienaar. Flor. s e k a, Jav. s i k ě p, dienstplichtige.

AHLAHALA, maanlicht. Misschien slechts een andere spelling van ALA-HALA, z. d. Wegens de *h* vóór *l* zou men echter kunnen denken aan Oj. en Nj. p a ð a n g, heldere schijn; p a ð a n g l e k, maneschijn.

AHPAN (foutief: aphan), de wang. Vgl. Oj. w ě h a n g, wang; hier schijnt de *h* onbetwistbaar aan Oj. *h* te beantwoorden.

AIYU, a shade. A i y u u i n (beter u'n) l i i n m o p o n, sweetness of heart, love. Zie AIYU, blz. 225; l i u i t l e, binnenste, wegens de volgende *i*; in hier vermoedelijk uit n i, van; m o p o n, z. blz. 250.

AKAUKAU, dwarsbalken. Klaarblijkelijk een mv. gevormd door reduplicatie van k a u, vormelijk = Fi. k a s o, in beteekenis echter i k a s o, dwarsbalk. K a u staat dus voor k a h u. De *a* vóór *k* ontstaan door verkeerde woordscheiding; n a de oude vorm van 't lidwoord. Hetzelfde k a u of k o is vervat in k a u o k e of k o o k e, vlot, misschien op te vatten als «vlottende balken»; z. blz. 256. K a s o, k a u is Day. k a s a u, dwarsbalk.

AKL AHOAD, bedorven ei. Uit a k l i = h a k l i, zonder *h*; z. HAKLIN; zoo ook a k l i n'ja, hoenderei.

ALAUPA, soort duif. Tahiti u r u p u, e r u b e, Sam. l u p e, Fi. r u v e.

ALMU, schaduw; afbeelding; n'almu i d i? wiens beeltenis? Z. Ahel-man.

ALMU N'WAI, mirage. Uit a l m u n i (van) w a i, water. Er ligt het begrip in van «schijn van water».

AMA, mijn tong; a m a m, uw tong. Fi y a m e, S. Crist. m e a, Ceram m e i, Ambon m e i, gewestelijk l a m a (voor l a m a i); Sumb. l e m a, omzetting van l a m e, Mota n a m e, Kisar n a m a'n, tong. Vgl. verder Makass. n a m e, smaken, proeven, alsook Mao. t a m e-t a m e, smakken. Voorts Jav. k ě ñ a m, proeven; ñ a m i k a n, snoeperij. Van denzelfden wortel is Mota g a r a m e a, Duke of York k a r a m e, tong.

AMARERO, bedrevenheid, wijsheid. Moet eigenlijk «welbespraaktheid» beteekenen; want Sam. *alelo*, Mao. *arero* is tong; Mao. *korero*, Ha-waii *olelo*, spraak, taal, gezegde. Marero is dus «bespraakt»; de voorafgaande *a* een gevolg van verkeerde woordafscheiding.

AMASAKI, melaatschheid. Eig. *masaki*, ziek; Sesake *masiki*, Flor. *vahagi* (vormelijk = Jav. *pasakit*), Oj. *masakit*, Mal., Nj. *sakit*, ziek, ziekte. 't Woord schijnt in 't A. niet oorspronkelijk, dewijl 't behoud der *k* tusschen *a* en *i* tegen den gewonen regel aandruischt.

AOPAN, tijd. Ontbreekt bij Inglis, maar is de gewone vorm in de bijbelvertaling voor OPAN.

AP, inlandsche mat. Mota, *Lo epa*, Maewo *eba*, Gog, Sasar, Volow *eb*, Rotuma *ep*, Fi. *ibi*, Mosina *apa*, Lakon *ap*.

APUKE, a mound or hillock for yams. Fi. *buke-buke*, aardhoop; Mao. *puke*, heuvel, berg; Sang. *wukidě*, *bukidě*, Oj., Nj. *wukir*, Bis., Iban. *bukid*, Mal. *bukit*, Malag. *vohiträ*, Makass. *buke*, berg. Tag. *bukid* is «akker»; (a)*puke* vormt als het ware den schakel tusschen deze toepassing van 't woord en die in de overige talen. Vgl. ook Mota *ga-wug*, grafheuvel.

ARASIN, de huid; de huls (van iets); *n'arasin n'obohtan*, the surface of the ground. Het grondbegrip is dus van oppervlak en dit brengt ons van zelf op Sang. *dasi* (*rasi*), wat (er) boven op (zit); Makass. *rate*, boven; van een w. *ḍas*, waarbij behoort Nj. *ēṇḍas*, Oj. *tēṇḍas*, ook *tēras*, hoofd.

ARIN of AHRI, omheining; *arin'eom*, heg. Een gesubstantiveerd ARI, met doorns voorzien; z. d.

ARUPOING, mist, nevel. Bevat *poing*, donker.

ARU TU MATONGA, Noord-Oostenwind. *Tu matonga* is vormelijk hetzelfde als Marques. *tu vatone* (behoudens dat dit *va*, niet *ma* heeft), Zuid-Westenwind; Sam. *tonga* is «'t Zuiden». *Tonga* kan kwalijk iets anders zijn dan Jav., Mal. enz. *tēngah*, middelpunt. Dat middelpunt moet voor de Samoanen, Marquesanen, Aneityumers in verschillende richting gelegen hebben. Ik veronderstel dat met «*tēngah*» bedoeld is het binnenland, hoogland van ieder eiland. In veel gevallen worden bij de volken der MP. taalfamilie de windstreken aangeduid naar gelang van de ligging des binnenlands tot de zee. Bij de Javanen bijv. is de zeekant Noord (*lor*), bij de Madureezen Zuid, bij de Formosanen der Westkust West. Voor de Madureezen is *ḍaya* Noord; bij de Iloko's *daya*, Oost; bij de Pampanga's *pura-laya*, Noord; voor de Niassers is *miraya*, zuidwaarts. Uit deze benamingen voor de windstreken kan men meestal ook opmaken welke kust van een eiland 't eerst door de aankomelingen bevolkt is geworden.

ASIOM of ASIUM, vogelnestje. Vermoedelijk siom, sium, huisje, uit verkleinwoord si, Sam. si, ook Jav. hypokoristisch gebruikt, en om, um, bijvorm van eom, ium, im, Mal. rumah, Oj. umah, enz. De *z* van si niet uitgestooten, dewijl um oorspronkelijk met een medeklinker begon.

ASUSU, zuigeling. Uit susuan, Jav. suson, zuigeling; van susu, Sam. susu, vrouwenborsten; zuigen; Fi. suđu, Oj., Nj. susu, Bis., Tag., Tomb. susu; Day. tuso, Iban. tutu, hetz.; Mal., Bat. susu, de borsten.

ASWA, of ASWAH (foutief: aswaa). Zie WAH onder de IN.

ATAMNYU UN, haar echtgenoot. Atamny = atamaing, d. i. aṭa + mani; mogelijk staat -u n voor o-un, maar het kan ook zijn dat in nyu hetzelfde woord steekt als in AIVU, lief; z. d. Atamaniyu zou dan wezen «geliefde man, manlief». Vgl. Oj. kahyun, de verloofde (van een prinses). Doch de eerste verklaring is waarschijnlijker, omdat atamanyu u n in Matth. 1, 19 een vertaling is van «haar man».

ATIMARID, een hoofdman, vorst, groot heer. Uit ATIMI en ARID.

ATIMI, mensch. Erom. ateme (in atemonok), gewoonlijk eteme, Tana aremama, Nifilole sime. Uit aṭa, mensch, en een ter bepaling toegevoegd woord, dat te oordeelen naar den vorm in A. zoo iets als emi moet geluid hebben. De vraag is wat dit toevoegsel eigenlijk beteekent. In Erom. komt me, eme voor als meervoudsachtervoegsel bij verwantschapswoorden; bijv. netnime, kinderen, zonen, van enk. netni, o. a. Matth. 5, 9; ravensai eme, zijn broeders, enk. avensai, zijn broeder, waarin 't mv. dus dubbel is uitgedrukt; ook etememe, menschen; Tana arumama is vermoedelijk zulk een mv., doch misverstaan. Verder treft men in Erom. een achtervoegsel me, mi aan in dineme of dinemi eni, zijn moeder, doch als de bezitter een 2 ps. is, bezigt men ook dine, moeder, Fi. enz. tina, zonder me in dinum, dijn moeder; ook echter dineme (e)kik, Mk. 7, 10. Opmerkelijk is name (voor ina-me) een uitdrukking voor «mijn moeder», Matth. 12, 48. Het is moeielijk uit te maken of en welk verband er bestaat tusschen dit me en eme, imi in eteme, atimi. Bij name zou men eerder denken aan Sund. ěma, dat ook moeder beteekent en vrouw. Intusschen is ěma bij 't aanspreken niet beleefd, terwijl men in name ten minste een vleiterm zou verwachten, zoo iets als «moeder lief». Hoe het zij, tot de verklaring van atimi, eteme kan 't raadselachtige me in dineme en name niet bijdragen. Wanneer eme, me in Erom. bij een mv. voorkomt, zou men kunnen denken aan Singkansch Formos. imid, alle, en daar de begrippen alle en algemeen elkaar raken, zou in atimi 't begrip kunnen liggen van «mensch in 't algemeen» in tegenstelling tot atamaing, man, atahing, vrouw. Het is duidelijk dat het woord voor mensch in een groot aantal der verwante talen een samenge-

stelde uitdrukking is. Aldus: Sang. tau-mata, Bente. to-mata, Fi. ta-mata, Ambon, Kei, Aru tamata, Sam., Mao., Aniwa tangata, Hawaii kanaka. Tau, to is niet hetzelfde als ta, hetwelk een kortere vorm van ata is, maar toch synoniem; mata hebben alle gemeen, want men mag aannemen dat Polyn. ngata, naka uit mata is ontstaan, evenals bijv. Mao, ringa, Fi. linga uit lima, hand. Mata beteekent in 't Oj. en Sumb. «slechts»; tau-mata en ta-mata laat zich dus verklaren als «eenvoudig een mensch», zonder nadere bepaling van geslacht. Deze verklaring wint aan waarschijnlijkheid door Sesake en Api ta-moli, Fate ta-mole, want moli is een gewoon woord in Sesake voor «slechts». Geheel onafhankelijk van deze beschouwingen was Codrington reeds tot dezelfde uitkomst geraakt ten opzichte van tamoli<sup>1</sup>.

ATMAS, een geest. Eig. een dood mensch, uit ata en mas. Mota tamate, een doode, een geest, of liever spook. In tas atmas wordt door Inglis vertolkt met «threatening». Erom. tamas is een woord voor «groot»; Mota tamate is «zeer». Deze verbleekte beteekenissen schijnen zich ontwikkeld te hebben uit «vreeselijk». Solor ata maten, Sikka ata mateng, een doode.

ATONGA, Oostenwind; ATONGA AN WAI, Zuid-Oostenwind; ATONGA matahau a'n jap, Noord-Oostenwind. Onder de *M* wordt opgegeven matahau a'n jap, zonder voorafgaand Atonga als NO. wind. Blijkbaar is dit laatste Fi. mata-sawa, the part of the beach where canoes are accustomed to come to land. Mata, oog, hier kant; sawa, is = Mal. sawang, laag water bij de kust; Bis. sawang, lagune. De geheele uitdrukking vertoont de kenmerken van ontleend te zijn.

1. ? AU, schijnen (als wkw. bij Inglis NAU). Ik houd n'au voor een substantief, «'t schijnen»; = Oj. awa of awā, 't schijnen, lichten. Bepaald substantief is het in au yang, dawn of day; doch naunau, bright, shining, is een adj. Vgl. ook Jav. tawang, uitzicht; nawang.

2. AU, bamboe. Mota au, Sund., Lamp. awi, Tahiti oe, owhe, bamboe; een afgeleide vorm, doch met dezelfde beteekenis is Tag., Bis., Iban. kawayan. — Evenals in onze taal «roer», dat eigenlijk «riet» is, wordt au toe past op lichamen die in vorm op buizen, kanalen gelijken. Van dit overdrachtelijk gebruik volgen eenige voorbeelden:

AU I AIURN, a bar of iron. Opmerking verdient dat de benaming van een metaal behandeld wordt alsof het een mv. is, gelijk in Tomb., waar 't enk. lidwoord van attributieven un is, dus in waarde gelijk A. in, n, maar wanneer 't subst. een mv. is of collectieve beteekenis heeft, an; dus um

<sup>1</sup> O. c. p. 467, waar o. a. gezegd wordt: «tamoli, a bare man, nothing else, not a ghost or spirit». Vgl. aangaande taumata ook Adriani, in mijn Album (1903), blz. 219.

banua (uit un wanua), een dorp; am bitu (uit an witu), koper.

AU IN WAI, the bed of a river or stream. Veeleer «stroom, rivier», = Erom. u-m-pe. Vgl. het synonieme Day. batang danum, rivier (eig. stam des waters).

AU IN WAN, hals. Z. v. a. halsbuis, luchtpijp; want wan op zich zelf is «hals»; z. ALGINWAN.

AU (n'au intin); mv. AU I TIN, darmen. Z. v. a. buizen, kanalen van 't ingewand. Z. TIN.

AUITONGA, mes, zwaard. Erom. au itënga. Vgl. ATNGEI, dooden.

AYI of AII, a shade. Jav. ayum of ayom; ngayumi, ngayomi, beschaduwen, beschermen.

1. EGEN N'UMU, staart van een visch. Oj. ik ū<sup>1</sup>, Bat. ikur (Tob. uitspr. ihur), Mal. ekor, Day. ikoh, Lamp. ikuy, Makass. ingkong, Bug. iko, Niasch i'o, Tag., Bis. ikug, Sumb. kiku, Mao. hiku, Sam. iù.

2. EGEN, of EUGEN, of IGEN, nageboorte. Hetzelfde woord als 't vorige.

EGET, luis. MP. kutu; z. bij Codrington de vormen van dit woord p. 46.

EDING, zon, zonnehitte. Fi. singa; vgl. ANGESENGA.

EDO, gedrag. Oj. dwan, don, handeling; doel.

EDOA, oorlog. Oj. donan, o. a. krijgstoicht; van don, oogmerk, handeling; dumon, (hij) trekt ten strijd, valt aan.

EDUON, 't been (bot); voet; mv. edue i. Fi. dua, Flor. tua, been; maar knook, bot is huli, d. i. Fi. sui; Tomb. ruhi, bot, hetzelfde woord als Mal. duri, Oj. rwi, enz. doorn; vgl. Lat. spina; zie verder de overeenkomstige woorden voor «bot, knook» bij Codrington p. 40 en vgl. p. 60, waar gewezen wordt op samenhang van edu met Mal. tulang, Malag. taholană, waaraan toegevoegd kan worden Oj., Bat. tahulan, Bis., Ponosak., Mongond. tulan, Iban., Day. tulang. De l in dit woord is dus in A. en Fi. uitgevallen, hetgeen in Tag. meermalen voorkomt.

EFANA, pijl. In het Engelsch-An. Wdb. heet het «boog». De ware vorm is fana, dat evenals Tag., Bis. pana, boog en pijl moet beteekenen; Sam. fana, geweer; schieten; Fi. vana, Mota vene, met een pijl schieten; Oj., Mal., Day. panah, boog, pijl, schot; Sumb., Makass., Bug. pana, boog; enz. Vgl. GEEN N'EFANA, onder de IN.

EFATA, a press; a shelf. Eigenlijk fata, Fi. vata, rek, schap, halfzolder; vgl. Iban. batangan, solera de la casa; Bis. batang, balk, Mota vat, the space between knots in bamboo; vat tangae, houtblok. Tahiti fata, altaar. In de bijbelvertaling ook «altaar», gelijk Erom. efatī.

EFATIMI, oud man. Uit efa en ATIMI. Ef(a) vormt het eerste bestanddeel van een samengesteld woord, nu eens met de beteekenis van groot, dan

<sup>1</sup> Foutief iku in 't Kawi-Bal. Wdb.



weer van oud of sterk. Zoo in efelgau, a large canoe; efehgat (l. efegat), a large basket; efemaliyum, een groote stad; efalaing, een groote weg; efepepege, een groot land. Dit ef(a), efe is Fi. ewa-ewa, uitroep van verbazing; Jav. iba, o hoe zeer! hoe groot! Efelgau is dus «o wat (een verbazende) boot!» efamaliyum, wat een stad; enz. Dit is volmaakt in overeenstemming met het deels intensieve, deels pejoratieve, deels verbazing uitdrukken gebruik in 't Skr. van ko, kad, kava, kim, ka, kā.

ENGA of INGA I NOHOS, foutief voor I OHOS, a bunch of bananas. Bevat OHOS, z. d., in 't mv.

ENGA N'ELAN of INGA N'ELAN, the scrotum. Foutief, daar met elan in dit geval niets anders kan bedoeld zijn dan HELIN; z. d. onder de IN.

EHEV, pagaai, roeieriem. Omzetting van eveh, Day. bēsai, Makass. bise, Bug. wise, Fi. voðe, Mota wose, enz. Z. AFWE.

EHIO, orkaan. Vgl. Oj. halisyus, wervelvind, een frequentatief of intensief van een verloren syus; Nj. Iesus.

EHPAN, vleugel. Foutief voor epan, eig. pan, Mota, Lakon pane, Ambrym pan, Volow pene, Norbarbar, Vureas peni, Gog beni, Merlav ban, enz. (z. Codrington, p. 52); ook Bare'e pani, Buru pane'n.

EIJIN (zijn, haar, de) tand; mv. eije, bijv. eije-ra, hun tanden. Sang. isi, Segaar nise'ne, Ceram nesi, Buru ngisi'n, Leti nis'ne, Kisar nihi'n, Rotti nisi, Esp. Santo uju, Bare'e ngisi.

ELAN, de penis. Wanvorm voor HELIN; z. d. onder de IN.

ELGAU, boot; doos; gewest; koninkrijk. El beantwoordt aan Erom. lō, hetwelk al de beteekenissen van ELGAU in zich vereenigt. Lō kan = Oj. lwā, ruimte, wezen; en gau = Oj., Nj., kawah, ruimte; groote ketel, of kookpan; zoo ook Sund. kawah, Tag., Bikol kaba, terwijl Iban. kaba is «lo ancho de cualquiera cosa». Elgau is dan een verbinding van twee synonieme begrippen, die feitelijk op hetzelfde neerkomt als een van beide reeds op zich zelf. Zoo laat zich ook verklaren waarom Erom. lō volmaakt hetzelfde uitdrukt als A. elgau.

ELGAU AK WAI, trog; kanaal voor water. Eig. een receptaculum voor water. Ak, dat door Inglis nergens vermeld wordt, moet dus beteekenen «voor»; men herkent er zonder moeite in Mal. akan, waarvan Tag., Pamp., Bis. kan een kortere vorm is. Gelijkwaardig met akan, kan is Tonseasch aki, Tont. asi (voor atji); kortere vorm ki in Fi. ki-na, Mao. ki; met sterkeren klinker Pamp. ke, Mongond. koi. Mogelijk zou A. ak ook aan ake, akoi kunnen beantwoorden, doch akan is waarschijnlijker, daar aki, licht ai zou worden <sup>1</sup>.

ELIPNES, een gezwel in de keel. Bevat pnes, gesloten; vgl. ATAPNES.

<sup>1</sup> Vgl. De Fidji-taal (1886), blz. 84 [zie dezen herdruk, dl. IV, 1916, blz. 326].

Eli staat tot tēlən, enz. in dezelfde verhouding als Oj. hēlō (ēlō) of hēlēd, Nj. ēlēd, slikken.

ENIHEN, vischschubben. Mao. unahi, gewestelijk inahi, schubben; Sam. una, vischschub (unafi, wkw. schubben); Ponosak., Mongond. unap, Benten. onop, Sumb. una. In enihe is de *e* aan 't einde op te vatten als *z* in Mao. unahi, een mv. suffix, dat in de meeste verwante talen slechts bij werkwoorden een veelvuldigheid der handeling aanduidt.

EOM, huis. Bijvormen im, iyum; Erom. imo, enz. Zie Codrington o. c., p. 45.

EPAN, zeil. Hetzelfde woord als 't foutieve ehpan, vleugel. Mota gapane. Elders geeft Inglis geen nipan, mast; eig. zeilhout; nl. GEE (z.d.), ni, van, en pan. Gelijk in zooveel andere woorden is de voorslag *e*, *a* eenigszins verdacht. In de bijbelvertaling leest men herhaaldelijk n profeta, doch zonder lidwoord profeta; het heeft dus al den schijn dat men na, den oorspronkelijken vorm van 't lidwoord, heeft misverstaan. Aan hetzelfde misverstand is toe te schrijven o. a. de opgave bij Inglis: Nahar, the name of a fish like ling (p. 94), terwijl men op p. 115 leest: Inhar, a fish like ling; wat op deze zelfde blz. heet Inhade, a sea slug, bêche de mer, wordt blz. 94 opgegeven als Nahede, the seaslug; bêche de mer. Hoewel ik van 't bestaan in dergelijke woorden van een voorslag niet zeker ben, zal ik ze opgeven, zooals ze zich bij Inglis vertoonen, na aftrek van de *n*.

EPEK of IPEK, hoofd; schedel. Oba qatug, Mota, Maewo, Merlav, Lakon qatu, Ambrym botu, Wango, Fagani ba'u, Ulawa, Nggaopapu, enz. (zie Codrington p. 45). Jav. baṭuk, voorhoofd, eigenlijk hetzelfde woord als baṭok, halve klapperdop, schaal; zoodat baṭuk oorspronkelijk niet «voorhoofd», maar evenals in de bovengenoemde talen «hersenschaal, kop» moet beteekend hebben. Een soortgelijken overgang van beteekenis vertoont Skr. kapāla, 't Lat. testa in de Romaansche talen, en kop in Nederlandsch en Hoogduitsch.

EPI of IPUYI, reuk. Vgl. Fi. iboi, reuk; van boi, ruiken. Erom. impi (uit mevi), Mal. ha'u, Tag. bahu, Oj., Sund. ambō, Malag. vuo, enz. Fi. bona, Sesake qoa, stinken; Mota puna, Jav. ambung. Vgl. De Fidji-taal (1886), blz. 129 [zie dezen herdruk, blz. 29 hiervóór].

EPING, nacht; in de bijbelvertaling EPEING. Oj., Nj., Tomb. wengi, Fi. bongi, Sam., Mao pō (door den nacht overvallen: pongia), Erom. pō en pu (voor pō) mrok (d. i. = Marshall-eil. marok, duister), Sesake, Api, Rotuma, Florida, bongi, Lakon qeng, Mota, Maewo, Motlav, enz. qon, Aniwa pongi; zie verder Codrington p. 47.

EPRIJ, a brown bird, of the size of a small fowl. Lijkt veel op Oj. prit, rijstvogeltje; Nj. ěmprit, benaming van meer dan één soort kleine vogels.

ERIN, 't blad. Malag. ravină, Mal. dáun, Oj. rwan, Fi. drau, Nengone ru, Sam. lau, Mao. rau, S. Cruz leu, Duke of York dono, Mota nau, no. Ri wijst op een oudere uitspraak rewin, uit dawën; vgl. Merlav doui, Merlav doi, Lakon drawi, hoewel de *i* hiervan wel een lidwoord zal wezen, gelijk het ontwijfelbaar is in Oba rau-gi; Volow heeft rare'n.

ESNGAN, de ziel; de essentie van iets; the hull of a ship. Oj., Nj., Mal.; têngah, 't midden, middelpunt; Tag. tinga, Bis. tonga, Iban. tangnga, Bare'e tongo, Bat. tonga. Erom. u n'isong, binnen in.

ESNGA N'IMTAN, 't gelaat, 't oog. Z. IMTAN hierachter.

ETNGAN, de buik. Vgl. Mota, Fi., Sam. tanga, zak, beurs, pens.

ETTO, suikerriet. Wanspelling voor etoh, zooals Inglis p. 119 schrijft; ook eto (bij Nigyi neto, p. 101) onberispelijk. Algemeen MP., mutmut. Oj., Nj., Mal., Buru tēbu, Day. tēwu, Tag., Bis. tubó, Sund. tiwu, Sumb. tibū, Ceram tēhu, tohu, tēpu, Fi. dovu, Flor. tovu, Polyn. to, ko; Nufoorsch kob, N. Guin. tohu, tou, Mota tou, Bare'e towu, Buru tefu.

EUGSEN, de mond, opening. Uit eguse; Fi. ngusu, Rotuma nuchu, Nengone ngoce, Ambrym noe, Fag. no, mond; Tag. nguso, snuit, snoet.

EUGVAN of IGVAN, wortel. Hetzelfde woord, behalve dat het aan 't begin een *k* heeft, als Day. uhat, Tomb. ohat, Tondan. oat, Tag., Bis., Iban., Mongond. ugat, Malag. ozatră, Bat. urat, Makass. ura, Bug. urē, Sumb. uwa, Niasch uwo, Lamp. oya, Oj. wwad, Nj. oyod (en uwat in kuwat, gespierd, lichaamskracht), ader, spier, vezel, zenuw, wortel; Fi. ua, Mal. urat, spier, zenuw, ader. Erom. oatn is, schijnt het, een afleiding met an; dus uit u'atan, een collectief begrip; in Flor. oga is de gutturale triller overgegaan in *g*, hetgeen in deze taal ongewoon, in de Filippijnsche talen regel is.

IGEN, nageboorte = EGEN, of EUGEN.

IGET, luis. Andere uitspraak van EGET, ontstaan uit kitu, voor kutu.

IDAN, de naam. Fi. yaða, Lifu adhe, Nengone iele, Arag iha, Tana naghén, Sesake nisa, Esp. S. gise, Flor. aha, Fagani ata; Erom. n'ii, n'i; zonderling verkort in Pak sa, Merlav ha, waarnaast gereduplicateerde vormen sese, hehe staan, waarmede overeenkomt Mota sasa. Verwant in de Westelijke talen zijn o. a. Oj., Tomb. ngaran, Bis., Tag. ngalan, Iban. ngagan, Buru ngaan, Malag. anarană, Sumb. ngara, en zonder *ng* Oj., Nj. haran, aran, Sang., Benten. arēn, arēng, Bug. asēng, Makass. aseng, Day. aran, enz.

IDED, melk. Z. IDENIDED en IDI.

IDENIDED, melk. Dit bevat ide = idi, vocht, maar de verklaring van

nided, zeker wel ni, van, en ided, is onzeker. Idid (sic) heet bij Inglis «to suck». Dit ziet er uit als een reduplicatie van idei, aan of op iets zuigen, doch ided is ook substantief, met de beteekenis 't zuigen of «zog», gelijk te zien is uit atwa n'ided, spenen; vgl. ATWAKAM. Mogelijk is idid, ided eenvoudig een andere ontwikkeling van susu, vrouwenborst, want *d* voor oorspronkelijke *s* is in A. niet zeldzaam, gelijk *δ* in Fi., en even gewoon is overgang van *u* in *i*; idid dus uit didi, dit uit sisi, susu; met voorslag idid.

IDI, sap. Waarschijnlijk uit idu, dat wegens de *i* aan 't begin identisch lijkt met Nj. idu, Bat. idjur, Makass. iluru, speeksel, maar in beteekenis komt het overeen met den primairen stam Oj. duh, sap; duhing darçana, vocht der oogen (tranen); duhing susu, melk; Day. djoho, Bug. duro, sap; Tag., Bikol dugo, bloed; Malag. ru, vleeschnat; Bat. duruh, gom; Sund. djuuu, uitvloeien van sap; gereduplicateerde vormen zijn Nj. duduh, uitgeperst sap, saus; Lamp. djudjuh, semen virile. Bij vergelijking dezer vormen, waarbij men 't Nj. djuruu, stroop, kan voegen, blijkt dat Oj. duh eigenlijk dūh, uit du'uh is. Hetzij nu de eerste *i* in idi een prefix is gelijk in Oj. idu, Bal. iduh, Nj. idu, dan wel een voorslag op andere wijze ontstaan, gelijk bijv. in iget, luis, in allen geval is de etymologische eenheid met Oj. duh, enz. verzekerd.

IDI IMTAN, tranen. Eig. oogenvocht, geheel 't boven vermelde Oj. duhing darçana.

IDJAN, de punt. Vermoedelijk een andere uitspraak van 't volgende.

IDJIN, de buitenhoek; de basis. Mal., Sund. djuru, Malag. zoro, Oj. dū, Tag. dulo, Bis., Bikol dugo, buitenhoek, uiteinde; Bat. duru, Tomb., Tont. ruru, zijde, boord, rand; Lamp. djuyu, erf van 't huis beneden. Idja, vermoedelijk uit idjo. De *dj* in plaats van *j* is eenvoudig wanspelling en onuitspreekbaar.

IDJININ, (zijn, haar, 't) hoofd. Idj, d. i. *ij* of *iji*, is te vergelijken met Nengone ele, hoofd; dus ook met Oj. enz. ulu, hoofd. Het tweede bestanddeel is onduidelijk; te meer omdat n'ijinum beteekent «uw hoofd». Vermoedelijk heerscht hier eenig misverstand.

INGMA A N'EDOA, a tower or place to look out from in war. Een andere spelling is Jim a n'edoa. De *ng* is te verklaren als een wijziging van *g*, en ingm als omzetting van ngim, gim. De *g* een ongewone ontwikkeling van den gutturalen triller, evenals Flor. oga (z. boven bij egvan, eugvan); regelmatig valt deze klank uit.

IHKAN SE of ISKAN SE, dal. Letterlijk beantwoordende aan Hoogd. absteigen, behalve dat het een substantief begrip is; want ihka, iska is Oj., Nj. sengkā, stijgen, en se, naar beneden.

IHVIN, de staart van een slang. Iihv wellicht een andere uitspraak van ege, uit oorspr. iku', doch wat is 't volgende z of vi?

IJA, worm. Fi. ulo, Oj., Nj., Sund., Tont. ulër, Bis., Mongond. ulod, Tag. uwod, Malag. olitră, Mal. ulat, Day. urët, Bug. ule, Bare'e, Buru ule, Makass. olo, Sam. ilo, Mao. iro, worm, made, Bat. ulok, Niasch ulo, slang.

IJI N'EDUON, de knie. Uit iji = idji, uitspringende hoek, en eduo, been. Ditmaal iji behoorlijk gespeld.

IJING, midden. Gewestelijke uitspraak van Esng, uit tengah.

IJMAING of IGMAING, vlerk van een vaartuig. Zal wel niet Mota sama, Fi. dāma, Polyn. hama, ama, Mortlock-eil. tam, Mal. der Molukken sema-sema, Ternate samah, zijn. Ijmaing voor ijmani, heeft het voorkomen van een mv., gevormd als Mao. unahi, schubben (vgl. boven bij ENIHEN), maar dit strookt niet met de opgegeven beteekenis.

IJMAN of IKMAN, de hand. Twee verschillende ontwikkelingen uit een en hetzelfde woord, MP. lima, hand.

IJUN' IJ, rotstop. Uit ij, wanspelling idj, hoofd. Misschien is ook ij, rots, eigenlijk «top, spits». Vgl. de uitdrukking «kopjes» in Z.-Afrika.

IKKAN SE, dal. Andere uitspraak van IHKAN SE.

IKMAT, rots. Voor il-mat; il = Nengone ele, Oj. ulu, enz. Mat uit wat (thans hat), steen, rots.

ILIN, de top. D. i. ili = il = ij (idj), en possessiefaanhechtsel.

ILPA U HAT, stony. Kan niet juist zijn, want het heeft 't lidwoord vóór zich: n'ilpa u hat. Het beteekent «veelheid van steenen». Ilpa, bijvorm van ILPU; z. d.

ILVA, spinneweb. Day. lawa, lalawa, Mal. labalaba, Bis. lawa-lawā, NO. Ceram lawalawa, ZW. nawanawa, Ambon walawala, Iban. alawalawa, Niasch kalawa, Mota marawa, spin; Fi. lawalawa, spin, spinneweb; lawa, net; Bis. lawa, web. Mota marawa is dus etymologisch «een web hebbende, makende; hebber van een web.»

IMHANG, groote tak. Hang kan = Tomb. panga, tak, zijn, maar ook = Tag., Bis. sanga, Sumb. kasanga, Fi. basanga, tak. Eigenaardig is zoowel in A. 't prefix im (d. i. ma), als in Fi. ba, wjl ma en ba adjectieven vormen. De eigenlijke beteekenis zal wezen «van vertakkingen, twijgen voorzien», en zoo een hoofdtak aanduiden.

IM-IM (N'IM N'IM), huis en erf; alle huizen binnen een omheining. Im, huis, andere uitspraak van eom.

IMTA HUNGED, de oogen in een kokosnoot. Imta = MP. mata, oog. Hunged, onbekend.

IMTAN, de prijs; betaling (in de bijbelvertaling ook: loon, belooning).

Ook in het Erom. heeft it me, ip mi, oog, de beteekenis van «beloofing» en «prijs». Hoe heeft zich deze beteekenis ontwikkeld? Ons eigen woord «aanzien» en 't Oud-Iersche enech, aangezicht, etymologisch = Skr. anīka, wijzen ons den weg. 't Begrip van «aanzien» raakt dat van «achting, eer, waarde». Wordt «waarde» toegepast op een zaak, dan zal een uitdrukking als «de waarde geven» licht neerkomen op «de waarde vergoeden, betalen, den prijs geven» en dit verschilt weinig van tot loon geven. In 't Oud-Iersch is enech in de eerste plaats «aangezicht»; verder «eer»; enecclann, eereprijs; en prijs, boete die men betalen moet voor de schending van iemands eer; Welsh wynebwerth, waarde (vergoeding, boete) der (beleedigde) eer; Oud-Iersch enechgris.

IMTA'N WAI, bron. Uit IMTA, Genitiefpartikel ni, en wai, water. Volkomen dezelfde uitdrukking is 't Mal. mata-ayër, Sumb. mata-wai, Rotti met ontzetting van de leden der samenstelling oè-mata; Mao. mata-wai, Sam. mata o le wai. A. imta'n wai komt geheel overeen met Fi. mata ni wai, omdat het ook de Genitiefpartikel bevat, dus een oneigenlijke samenstelling is; in 't geheel geen samenstelling is Sam. mata o le wai, oog van 't water.

IMTIMLAI (n'imtimlai); droefheid. Uit im t(a) en IMLAI; z. d.

IMTINJAP, wind. Uit im t, Genitiefpartikel ni, en j a p, zee. Eenigszins anders Erom. emetangi, Sam., Mao. matangi, d. i. mata en angin; dus eigenlijk «windstreek, windpunt»; Makass. mata anging.

IPAI, haai. Uit \*ipa, Oj., Nj., iwak, Lamp, iwa, visch, en Mal. hyau, Oj. hyu, Day. hiu, Sumb. iyu, Bis. ihu, Aru dju. Een bijvorm is Fi. ngkio (nggio), Malag. akio. Merkwaardigerwijs geeft Inglis in zijn Engelsch-An. Dict. op niet ipai, maar ipgiv, waarin men gezegden bijvorm herkent; de *v* zal wel een verkeerd opgevangen *w* zijn, zooals wij deze uitspreken en die voor Engelschen als een *v* klinkt, schoon dit een geheel andere klank is. Vgl. YAU onder de IN, waar men zien kan dat eigenlijk hetzelfde woord op walvisch wordt toegepast.

IPEK, hoofd = EPEK. — IPI, reuk = EPI.

IPJIN, the shell of anything. IPJI N' ETNGAN, de buik; moederbuik. Vermoedelijk ipji verwant met Oj. wa di, lichaam, lijf; Nj. over in pribadi, zelf, synoniem van piyambak. Ipjipaip is «a pipe for smoking»; ipjiuru, ijzeren pot; ipji n'itai, een vat of schotel voor iets. In al deze en nog andere soortgelijke verbindingen is *n* of in uit Genitiefpartikel ni ontstaan. Ipji, uit vadi, zal in 't algemeen beteekenen «invatting, pot».

IPNYIN, 't weder. Vgl. APNYIN.

IPUYI, reuk = EPI. — ISKAN SE, dal = IHKAN SE.

ITAI, een ding, iets. Rotuma te, Mota tea, Sesake tea, een ding, iets;

Erom. tiame bevat hetzelfde woord met toevoeging van me, hetwelk aan ti, Eng. something, de beteekenis geeft van «anything»: Vgl. aanmerking bij ATIMI hiervóór.

OBOHTAN, aarde. Tan = MP. tanah, grond. Voor oboh weet ik geen zekere verklaring: Fi. vuravura, wereld, aarde; Flor. vure, volk; Singkansch Formos. purugh, land, schijnen te ver af te staan; Jav. ambah, 't begaan worden, is mogelijk verwant; 't geheel zou dan zoo iets als «begane grond» beteekenen.

OFON, de navel. Gewestelijke uitspraak van OPOH; z. d.

OHATANG, hemel. Vgl. Iban. batangan, bovenverdieping, Day. batang langit, hemel.

OHAU = AHAU, zeeschildpad, zie hiervóór.

OHOAN of OHWAN, de vrucht; mv. ohoa i, vruchten van. Erom. ovua. Mota wo (uwa). Fi. vua, Sam. fua, Mao. hua, Gilberts-eil. ua, Malag. voa, Day. bua, Mal. buwah. Oj. wwah, Nj. woh, Sumb. uwa, Iban., Tonsaw. bua, Tomb., Bare'e wua, Benten. woa, Buru fua-n, Niasch bua; enz.

OHOS, pisang. Oj., Tomb., Sumbawa, Lamp. punti, Makass. unti, Malag. ontsi, Oud-Malag. afunti, Ceram vuri, Moa, Letti udi, Roti huni, Fi. vudi.

OHRAN, de stem, klank. Erom. sora (nasoran, zijn, de stem), dat slecht toevallig met Jav. swara, aan 't Skr. ontleend, overeenkomt.

OHU, begin, oorsprong, oorzaak, grondslag. Fi. vu, basis, wortel; A. n'ohu auigai, de wortel der boomen, stammen, Matth. 3, 10; Luk. 3, 9. Tana kupun, beginnen, Moeielijk uit te maken of ohu identisch is met Day. upon, stam, boom; of met den vorm in Sang. pung, Bug. pong, Iban. fun, begin, stam, of eindelijk met Oj., Bis., Mal. puhun (pohon), begin, stam, boom; Tomb. puuna, Tag. puhunan, eerste. Al deze vormen zijn variëteiten van een en denzelfden wortel pun. Als identisch met A. ohu is te beschouwen Erom. obum, begin, voor obun.

OHUN, 't lichaam. Is hetzelfde woord als 't vorige; vgl. Mal. batang, stam, met Jav. batang, lichaam.

OHWAN APING, oogappel. Eig. de donkere (zwarte) vrucht (z. OHOAN); aping, adjectiefvorm van ping, al. poing, donker.

OKORO, erf, hof. Fi. koro, woonoord, dorp, stad; Sam. òlo, burcht. Koro, gewestelijk kolo, is zeer gewoon in plaatsnamen. Sesake koro is «omheining», en dit komt overeen met Jav. kurung, omheining, waaruit zich de beteekenis van omheinde plaats, stad (vgl. Engelsch town met ons tuin) van zelf laat verklaren. In 't algemeen ligt in Oj., Mal., Sund., Makas. kurung, Tag. kulon, Day. kurong, Bug. urung de betee-

kenis van «insluiten». Erom. *uru*, land, heeft de *k* aan 't begin verloren, gelijk Bug.

OMOMOT, gras. *Mota mot*, bush, *motmot*, forest.

OMUNJOP, zeestrand, Matth. 13, 2; bij Inglis in Eng.-An. Dict. *omun* jap. Misschien verbasterd uit *onu'n jop*, zeezand; Sam., Mao. *one*, Oj. *hëni*, Sang. *ëne*, Moa, Letti *ëni*, Binongko *hone*, Niasch *ene*, Buru *ena*, Bare'e *bone*, Alor *ta-ni*, zand.

OPAN, tijd. (Zie de *Aanvulling* op blz. 285.)

OPOH, navelstreng; slechts een andere uitspraak van *of*o, navel. *Fi. vido*, *vido-vido*, Tag., Bis. *pusod*, Formos. *pusol*, Oj., Nj., Day., Tomb. *pusër*, Ponosak. *pusor*, Mongond. *putod*, Iban. *futad*, Mal. *pusat*, Malag. *foiträ*, Saleier *posò*, Sumb. *pusu*, Bug. *posi*, Makass. *potji*, Buru *pusen*, Bare'e *puse*, Aru *vusa*, Kei *vuhar*, Alor *kopohoro*, Borowahing *ta-puhe*, Sang. *pude*, navel; Sund. *pusör*, Niasch *fusö*, ook «navelstreng». Eigenaardig afwijkend van de gewone klankontwikkeling heeft Mao. *uho*, Sam. *uso*, navelstreng; even onregelmatig is Mao. *pito*, *Mota puto*, navelstreng. Vormelijk, niet in toepassing, komt met Sam. *uso*, Mao. *uho* overeen Rotti. *usek*, Timor *osa*, Ambon *useu'n*, Kisar, Moa *ohor-ne*, *ohar-ne*. Die onregelmatigheden zijn waarschijnlijk een uitvloeisel van de neiging om door een kleine wijziging van klank een verschil — bijv. tusschen navel en navelstreng — aan te duiden. Ook 't A. vertoont twee vormen, waarvan *opoh* te herleiden is tot een ouder *wus-*, nagenoeg wat men aantreft in Mao. *uho*, Sam. *uso*, terwijl *of*o uit *föh-*, ouder *pus-* is voortgekomen.

UH, obi. MP. *uwi*, huwi.

UMRI, haar. Erom. *ovli*, *Mota vulu en ulu*, Sam. *fulu*, Mao. *huru*, haar, *hou*, veëren; *Fi. vulu*, (afl. *vulua*, schaamharen), Oj., Nj. *wulu*, lichaamsharen, veëren; Mal. *bulu*, Malag. *volu*, enz.

UMU, visch; in de bijbelvertaling MU. Erom. *omu*, S. Cruz *o*.

UP, volk; ook UPU. Erom. *ëmpu*, schare; Lamp. *umbul*, dorp; Jav. *ombol*, troep.

UPSI, zaad; UPSIKMAN, vinger. Erom. *ovse*, *ovsi*, zaad; *Mota pisu*, vinger. Hieruit blijkt dat de oorspronkelijke beteekenis van *upsi* niet kan wezen «een zaad», maar zoo iets als uitspruitsel, spruit; kiem, hartje; vgl. Skr. *pallava*, uitspruitsel, maar *karapallava*, vinger. Hetzelfde woord als *upsi*, *Mota pisu*, Erom. *ovsi*, is Tag., Bis. *puso*, bloesem, hart; Day. *puso*, bloesemknop; Iban. *futu*, spruit van den pisang-tros; Tomb. bloesem, hartje.

UPSI 'N OHOS, a wart. Vgl. Iban. *futu*, cogollo del plátano, que cuelga del racimo.



URI TONGA ATAHING, Zuidenwind ten Westen; uri tonga atamaing, Zuidenwind ten Oosten. 't Eerste is «vrouwelijke», het tweede «mannelijke» Zuidenwind. Dus mannelijk z. v. a. rechtsch; vrouwelijk: linksch, als mèn zich in 't punt waar 't Zuiden is verplaatst. Uri is Flor. guri, en mata ni guri, wind, windrichting. Vgl. boven ATONGA.

## O.

OHAL-OHAL, ruim. Mota wala, openen; tawala, geopend, tawela ruim. Oj. wɛlar, ruim.

OHO, vrucht dragen. Andere uitspraak van AHO, uit pref. *a* en *h* o, voller vorm *hwa*, Flor. *vua*, Mal. *buwah*, Oj. *wwah*, Nj. *woh*, Erom. *vu o*, enz. *Aho*, *oho* = Oj. *awwah*, Nj. *awoh*.

OHPOH, mv. OHPOHPA, nat, vochtig. Oj. *wasɛh*, Makass. *basa*, Mal. *basah*, nat; Iban., *bata*, *basa*, vochtigheid. Vgl. ook Fi., Sam. *was a*, oceaan.

OHPOI, kleeren wasschen. Flor. *apoi*, vaatwerk wasschen; afgeleide vorm van *apo*, wasschen; Mota *aqo*, 't gezicht en 't hoofd wasschen. *Oh* schijnt omgezet uit *ph*, tenzij *oh* = *ah* uit *a'* is. Oj. *wasɛh*, water om de voeten te wasschen; *winasɛhan*, afgewasschen, gereinigd, van *wasɛhi*, afleiding met suffix *z*, gelijk ook Flor. *apoi*, A. *ohpoi*, is; Nj. *wasuh*, 't wasschen van kleëren door kloppen; doch ook 't aangezicht, de voeten en handen wasschen. Bijvorm Jav. *wisuh*, waarvan *misuhi*, de handen of voeten wasschen.

OHPOIHOI, in de handen klappen. Schijnt een geredupliceerde vorm van 't vorige, aangezien Jav. *wasuh* bepaaldelijk ook wasschen door kloppen, en ook beuken, kletsen beteekent; Tag., Bis. *basa*, wasschen. Vgl. *Ahpopoi*.

OHPOSPOS = OPOS-OPOS, Matth. 25, 8. Zie OPOS.

OHRAI, bevelen. Komt in beteekenis geheel overeen met Mal., Jav. *suruh*, bevel, last; Oj. *anurui*, bevelen, Nj. *fiurui*, uitnoodigen. Vormelijk kan *ohrai* hiermede niet gelijk gesteld worden, maar wel met Jav. *ñɛɖahi*, in Krama gebruikt voor *fiurui*.

OHRAN, zingen, spreken. Onzeker of dit te vergelijken is met Tomb. *rani*, zang, geluid, klank, Tont. *nani*; want *ohra*, Erom. *sora* is «klank, geluid, stem»; z. OHRAN onder de N. Intusschen pleit de *n* in 't wkw. voor de eerste vergelijking, in welk geval *oh* uit *a'* moet ontstaan zijn. Misschien is de *n* eenvoudig een fout van Inglis.

1. OHUA, vol. Erom. *ovuara*, *obuara*, (eig. beladen, gevuld); van den stam waartoe Nj. *amot*, *mot*, bevatten, inhouden, beladen, bezwaard, behoort. Die stam is oorspronkelijk *wɛ'at*, bijvorm *wɛrat*, *wrat*, Mal.

b ẽrat, enz., terwijl een andere uitspraak van wwat, wot is bot, inhoud, last, zwaarte; Oj. abwat, mabwat, Nj. abot, zwaar; Leon, Sasar mav, Mota mava, zwaar; mavat, Sam. mafati, Oba mavasi, Lo meveji, bezwaren; Jav. met ander prefix, maar met hetzelfde suffix ang ẽboti. Erom. ovuara = Oj. (ka)bwatan, Nj. k ẽbotan.

2. OHUA. Volgens Inglis zou dit ook beteekenen «vullen», en als voorbeeld geeft hij: et ohua in wai a n'ipjin itai, the water fills the vessel». Dit bewijst dat hij onbekend is met een MP. idioom, afwijkend van 't onze. Wij zeggen bijv. «de ton is vol water»; niet aldus in 't A., noch in de verwante talen. Bijv. Mal. ay ẽr p ẽnuh dalam tong, letterlijk: water is vol in den emmer; manusiya p ẽnuh pada padang itu, menschen waren vol op die vlakte, terwijl wij zeggen: die vlakte was vol menschen.

OHU'N of OHU UN, to own. Eig. bezitter, heer zijn van; Erom. Obu, God (eig. Heer); vgl. Mongond. Mobu, Sang. Mawu, Wawu, Bantisch Mobu = Dewata. Of Ohu rechtstreeks gelijk te stellen is met Oj. pu, mpu, Tag. po, Bat. ompu, Fi. vu enz. heer, meester, eigenaar, dan wel met den uitgebreiden stam pun, waarvan in 't Oj. o. a. punpunan, bezitting, eigendom; pinun, slaaf (eig. bezetene, beheerde); Nj. mumpuni, beheerschen; Flor. vunagi, heerscher, vorst, is moeilijk uit te maken. Eigenaardig wordt in A. ohu gebezigd in ohu u n'ato vaing, getuige (eig. bezitter van 't weten) en ohu u n'ehogred, kweller (niet wkw., zooals Inglis opgeeft, tenzij u verkeerd is).

OHWAT. Volgens Inglis een adjectief, beteekenende «twee», alsof dit een adjectief ware. Ook de beteekenis deugt niet; het is «een paar», met bijvorm ahwat. Het is hetzelfde woord als Tomb. suat; Tomb., Tonsea masuat, gelijk zijn, evenaren; kasuat tou, evenmensch; sumuat, treffen; Bis. sugat, ontmoeten; Day. suat, twist. Vgl. voor den samenhang der begrippen Jav. lawan, tegenhanger, medehelper, tegenpartij, wederhelft. De beteekenis van masuat, gelijken, komt duidelijk uit in A. ohwat asaing, I said so; when a person is found right after a dispute. Natuurlijk in onze taal «gelijk hebben».

OPLEG-OPLEG, pained. Doch bij ASUOPLEG, ASWOPLEG, mv. ISWISWOPLEG, ISWOPLEGOPLEG wordt opgegeven: «to break, to break in two, to break in many pieces, to bruise». Heel helder staat de beteekenis den woordenboekschrijver niet voor den geest. Vgl. Jav. belek, spleet; ambelek, opensnijden; beekan, insnijding, 't doorgebrokene, scheur, bres, opening.

OPOG (ook OPOUG), zwaar, zwanger. Erom. ẽmpok (tandio k ẽmpok), zwanger. Vgl. Fi. bu-kete, zwanger, waarin kete, buik, ofschoon de vorm opoug niet met bu overeenstemt. Makass. bokkò, Bug. wok-

kong, zwaar. Voor zwanger heeft Makass. *tiyanang*, Bare'e *motiana*, overeenkomende met *Motiana*.

OPOH, vochtig = OHPOH.

OPOS, uitgegaan (van vuur of licht); OPOS-OPOS, uitgaan. Tag., Bis. *ubus*, Oj. *huwus*, Madur. *obus*, Nj. *wus*; bijvormen: Tomb., Tont. *awës*, Nj. *wis*, Mal. *abis*, uit, afgedaan.

## P.

PAM, herwaarts. Uit *pamm*, en dit uit *pan mai*; stam als in *APAN*. *Fate bana mai!* kom!

PAN, heen; aan (Matth. 9, 21). De als voorzetsel optredende stam van *ahan*; Tomb. *wana*, naar.

PAR, and; to. Erom. *wor*, om te. In beteekenis overeenkomende is Oj. *mara*, opdat; om te; bijv. *lumaku sira marādyus*, hij ging om een bad te nemen; hiermede vgl. men bijv. Erom. *it kakelokesi mosi eni u n'uru im livelum wor etivita iran*, want wij hebben zijne ster gezien in (ons) land en zijn gekomen om hem te vereeren. *Mara* is ook voortgaande, voorwaarts, bijv. *mulat mara sang Arjjuna*, A. zag voorwaarts; *mangsō mara sira*, hij rukte voorwaarts. Zeer gebruikelijk als voorzetsel «naar, tot», en ook wel «met», bijv. *mara tewōk*, met een dagger; in 't Nj. *marang* en dichterlijk *maring* (uit Oj. *mareng*, naar de, 't) in al de beteekenissen van *měñang*, *ḍatěng*. Als stam van *mara* moet men aannemen *para* (zie de Woordenboeken), maar meer-malen staan stammen met *p* en *w* beginnende als varianten naast elkaar; bijv. Oj. *pěņtang* en *wěņtang*, spannen. Aan A. *par*, Erom. *wor* beantwoordt vormelijk *Day. bara*, van wege, van-uit, in; (c. Accus.) bijv. *prentah barā Rasdin*, bevelen van wege den Resident; *bara Bandjar*, van Banjermasing; *āla mingkes ramom hong huma bara bentok*, leg uw goed niet midden in huis; Jav. zou hier voor *bara* vereischen *marang* (*měñang*). Eigenlijk is *bara* geen Ablatief, want bij woorden die een gaan, vertrekken en dgl. aanduiden staat het punt van uitgang in den Locatief, welks kenmerk zelfs mag ontbreken. Zoo ontwikkelt zich uit een woord dat heengaan, voortgaan, weggaan beteekent, wanneer het als voorzetsel dienst doet, de zin van «vanuit». Erom. *marěng*, afgeleid, hetzij van *para* of van *wara*, *Day. bara*, is in hoofdzaak Nj. *marang*, doch wordt gebezigd in denzelfden zin als *Day. bara*; bijv. *amne marěng kik sai Nivuo*, van u zal komen (uitgaan) een Bestuurder; *palsi su marěngi* (d. i. *marěng* en pers. vnw. 3 ps.) *Abraham mafeli ran David*, de geslachten van A. af tot aan D.

PELAING, mengen. Z. ATPILAING.

PIGAD, varken. Erom. *ẽmpekasi*, bij Codrington, p. 48 *opia*. Blijkbaar zijn *pi*, *ẽmpe*, *opia* slechts verschillende uitspraken van een en hetzelfde woord, hetwelk in de verwante talen voorkomt als *poi*, *po*, *bo*, *qo*, *pu*, *pui*, *vu*, alles uit een stam *wui*, zwakker vorm *wi*; Tag., Bis., Iban. *babuy*, Formos. *babo*, Day. *bawoi*, Buru *fafu*, Bare'e *wawu*; Tomb., Bente. *wawi*, Mal. *babi*, Sang., Makass., Bug. *bawi*; zonder reduplicatie Sumb. we. Wat zijn *gad*, *kasi*, en *aka*? *Aka* of *waka* (Mal. *akar*, Fi. *waka*) zou «wortel, kruid» kunnen beteekenen, want Tag. heeft *babuy dama* (wortelvarken, d. i. wildzwijn). Misschien is *rumu*, *rom*, *ro* in Motu *bu-rumu*, Murray-eil. *bo-rom*, Duke of York *bo-ro* = Tag. *damu*. Vgl. Codrington, p. 48.

POING, donker. Hetzelfde woord als EPING (onder de N), EPEING, nacht; gedifferentieerd in uitspraak en daardoor gewijzigd in beteekenis.

POP, dumb. Sang. *bobo*, Tomb., Tont. *wowo*, stom.

PUNG, stomp; z. BUNG.

## R.

RA, RI, ter aanduiding van een mv. of een geheel. Z. blz. 167.

RANRAN, branching; spreading. Oj. *ranggah*, vertakking, uitloopers; Mal. *tjëranggah*, Nj. *ranggah*, getakt (van hertehoorns).

RENGEING, to strengthen; to shake, as threatening. Voor de laatste beteekenis vgl. Mota *nenge*, to knock; shake. Rengeing uit *rengeni*, met suffix *z*.

RISI, moeder. Uit *tina*, Fi., Polyn. enz. *tina*, Erom. *din*, *dineme*, en vrouwelijk pers. lidwoord *re*; z. blz. 167.

## S.

SE, naar beneden. Voor *seh*, Erom. *sep*, Mota *siwo*, Sam. *ifo*, Tonga *hifo*, Mao. *iho*, Motu *diho*. Een bijvorm van Sam. *ifo* is *sisifo*, Tonga *hihifo*, 't Westen; vgl. A. SUKO.

SEMI, naar beneden herwaarts. 't Vorige met *mi*, uit *mai*.

SEPANGKO, beneden ginds. *Pangko*, uit PAN, z. d. en *ko*; vgl. *naigo*, blz. 181.

SEPAM, en SEPAMKI, beneden hier. *Pamki* is PAM, z. d. en *ki*; vgl. blz. 182.

SIKI, *sike*, beneden daar (doch op korten afstand). Uit SE + *ki* (vgl. blz. 180—182).

SUKO of SUKKO, benedenwaarts, westwaarts. Vgl. opmerking boven bij SE omtrent Sam. *sisifo*.

## T.

TAH, iemand, een zekere. Uit ta, 't eerste bestanddeel ook van thi, één, Mao. tahi; en  $\frac{1}{2}$  uit sa, Mal., Jav. enz. sa, één; ook als tweede bestanddeel in Vaturanga kesa, Malag. isa.

TAHIHPEN, sheltered; protected. Pen lijkt wel Oj. wuni, Mal. buni, enz. verbergen, te zijn; ta 't bekende prefix; hih onverklaarbaar.

TAING, schreien, weenen. MP. tangis. Z. EHTINGTAING, TAINGTAING (onder de IN), en blz. 189.

TAK, Lat. ne. Doch tak itai, niets, Matth. 23, 16, 18. Dit laatste strookt met Mota tagal, niets; niet. Ta = MP. ta, ontkenningspartikel.

TALALA, uit het gezicht verdwenen. Verwant Jav. kalëlëb of këlëlëp, weggezonken; een bijvorm van lëb, is lab, waarvan o. a. 't transitief ngalabi, overstroomen, geheel bedekken.

TALIEK, badly. Het is echter een part. p. «verkeerd»; als adjectief: ave-rechtsch, verkeerd, slecht; hetzelfde woord als Oba taligu, terug. Een-voudig adjectief is Tana rikau; min of meer verwant Flor. diko, slecht; Makass. djeko, kromming; Day. haleko, gebogen; enz. Taliek, taligu behooren hoogstwaarschijnlijk bij den stam waarvan Tag., Bis. talikud, met den rug naar iets gekeerd; Tomb. tumalikur, den rug toekeeren; talikuran, 't Westen. De wortel is kuḍ, waarvan secondaire stammen met schakeeringen in de beteekenis gevormd worden met voorvoegsels li, i, dje, le, pung.

TALULU, overstrooming. Vgl. Jav. lub of lup, klanknabootsend woord om aan te duiden dat iets in 't water gedompeld wordt; katjëlup of katjëlub, ingedompeld geraakt, van tjëlub, tjëlup, indompeling; salulup, onder water duiken.

TALUOPNI, overschaduw (ontbreekt bij Inglis; komt voor Matth. 17, 5). Bevat opni, Fi. vuni, verborgen; vunia, Mota tavun, Motu tahuni, Oj. amuni, Malag. mamoni, verbergen; stam wuni. Talu van denzelfden stam als Mota, Fi., Sam. malu, Mao. maru, schaduw. In taluopni ligt dus 't begrip van «door schaduw bedekken».

TAMOP HADIN, uit den adem door 't loopen. Bevat hadi, borst; z. d. Tamop moet «hijgen» beteekenen, want mopmop is «asthmatisch»; mopo, de lever. In tamop hadin zullen met hadin wel de longen bedoeld zijn.

TAS, spreken. Z. ASAING (of ASAN).

1. TAU, antwoorden. Day. tahor, Sund. taur, betalen. Jav. sahur is zoowel antwoorden, als betalen. Vgl. TAURELIEK.

2. TAU, to pierce a stick. Sam. tau, slaan; Fi. tau-ḍoka, doorboord.

3. TAU, to fit on. Mota tau, to set in place so as to catch; Fi. tauḍa.

TAUAI, bevel geven, kond doen. Afleiding met ai, d. i. aki, van tau, in, Sam., Mao. matau, wijs; Mao. matauranga, de wijsheid; Mal., Oj. tahu, Day., Bat., Tomb. tau, weten, kennen.

TAURELIEK, veranderen en terugbrengen. Taure komt overeen met Mota taur, Erom. tōri, brengen; liek, is de stam van TALIEK; hier in beteekenis = Oba taligu. Erom. efitorileki is «willen teruggeven», Matth. 27, 3. Tori, metsuff. i van tōr, = 1. Tau, Day. tahor; Sund. taur.

Ti, niet; z. ETI.

TIN, the dung of lower animals. Ti uit tahi, Mal., Jav. tahi, Makass. taï, Malag. tay, Motu tage, Bat. tayi, te, Sam. tae, Fi. de, da, Mota tae, ta, enz.

TINTIN, klein. De *n* aan 't einde bevreemdend; intusschen heeft Singk. Formos. titing, klein, Mota, Vanua Lava tiktik, in hoofdzak gelijk Jav. sētiṭik, een weinig, gering; sētiṭike is «op zijn minst». Naardien tintin Matth. 25, 9 «te weinig» beteekent, zou men kunnen vermoeden dat tin, evenals in Jav. sētiṭike, 't possessiefaanhechtsel heeft.

TORELIEK, to blow, as a strong wind. Hierboven heette het van TAURELIEK, to change and carry back, ook van den wind gezegd; terwijl ATORALIAK heet te zijn «to seize by force; to ravage; to spoil». 't Eenigste wat hier duidelijk uitkomt, is dat de vertaler niet recht weet wat het woord beteekent. In Luk. 11, 39 komt atorialiak voor als substantief: «ravening». Wjl Erom. tori «voeren», is, en liek duidelijk «terug» beteekent, mag men aannemen dat toreliek hetzelfde is als taureliek, en den zin heeft van «terugvoeren», to carry back, en niets gemeen heeft met «to blow», noch met «to change». Wel kan in liek de beteekenis liggen van Oba taligu, terug, dat ook als reflexief gebezigd wordt, bijv. nge mo vagamatea taligu, hij doodde zich zelf. Tori, taure is Mota taur, to carry, to hold; dus atorialiak eig. naar zich toehalen, d. i. inhalig zijn.

TUMOP HADEN, zuchten. Stellig hetzelfde woord als TAMOP HADIN; z. d.

TUP, freely; gratuitously; unconditionally; without any object. Tup lah, vacant, empty; tup atnga, naked. Ondanks de verbijsterende veelvuldigheid van omschrijvingen, is in tup te herkennen Jav. tuwang, towang, ledig, onbezet, open; tawang-tawang, ledig, met ledige handen; ijdel, nutteloos; bijvorm towong, ledig, vacant; Tup atnga is «bloot gaan».

## U.

UBLI, to touch, applied to persons. Zal wel een andere uitspraak wezen van ABLI in ABLIM PAM, z. d.

UBO, ubou, diep; UBOS, aan land; UBO SE, diep beneden. Vgl. Fi. sobu, afkomen, afdalen, aan wal gaan; vgl. UPO-UPO.

UBUTPOTET, dicht bij. Erom. potipot, botipot; ook pot ni (ni Genietiefpartikel; in A. wordt *U* gevolgd door *u*). Vgl. Jav. pèpèt, o. a. dicht aaneen; bijvorm pipit; en ons woord «dichtbij». Vormelijk schijnt Ubutpotet 't naast te staan bij Jav. umpèt, verdonkeremanen, verstoppen; een uitbreiding van den wortel pèt.

UGAIJ of EUGAIJ, mv. UGIJ, enk. graven. Ook UGIJ en AGIJ. Vermoedelijk vertegenwoordigt de *u* hierin een doffe *ž*; ugaij dus žgaij; vgl. Egeij. Erom. keli, Fi. kelia, Sam. èli, Mao. keri, Mota gil; met *a* als stamklinker Tont. kali, kumali, graven; Day. kali, gracht, mangali, graven, Ponos., Mong. mongali, Mao. kari, enz. Mogelijk heeft in A. ook een andere uitspraak ugoij bestaan, waaruit zich de voorgeslagen *u* en *e* laten verklaren.

UGNI, branden. Voor utni, en dit uit tunu of tunui; andere uitspraak van ATNI.

UGSEI, zagen, snijden, knippen. Fi. ikoti, schaar, kotiva, knippen; Tag., Oj., Nj., Tomb., Sumb., Mal. enz. gunting, schaar; knippen; Bug. gonting, Makass. gontjing, Mongond. gonsing, Day. gunting en kunting, Moa kunti, Sawu guti, Timor nguti. Mota got is «to cut with point of knife; igot, pointed wooden knife; Nieuw-Brit. koto; dus een ander woord, Jav. kětok, ngětok, doorsnijden, afhakken, afknippen, afsnijden; Makass. katto. Ugsei gevormd met suffix *i* van ugse voor ugsi, uit kunti(ng). Ugs, zonder 't suffix, maakt deel uit van Ugsakoai, in de lengte zagen; ugsalad tiklaigai, kleine takken afhakken; ugsaldei, to cut across; ugsamud, to break; to saw crosswise; dus «stuk zagen»; vgl. AHTAMUD (bij AHTAHNI).

UGWAN, sterk. Jav. kuwat, gespierd, sterk. De *u* onverklaard.

UHUP, before. Uit voorzetsel *u* en hup, voor up, Erom. obum, voor obun; Flor. vuivuni; van wortel pun; z. OHU'N onder de N.

UM, zinverbindend «en». Uit ma, evenals im, doch gedifferentieerd met syntaktisch verschil.

UMA, veld. MP. uma.

UMJENG, slapen. Uit mējēn, Bat. modom, Niasch moro, Mentawai medep, Lamp. pēdēm, Oj. mrēm, Nj. mērēm, Fi. mode, Sund. pōrōm, slapen, de oogen sluiten; stam pēdēm.

UMNYI, drinken. Erom. moneki; eigenlijk: gebruiken om te drinken. Mn, mon omgezet uit num. Of hier een *i* aan 't begin is afgevallen, dan wel of num de eenvoudigste wortelvorm is, gelijk in Day., Iban., Bis. d anum, water, zij in 't midden gelaten. Vgl. blz. 188.

UMOH, levend; mv. umumoh. Erom. murip, murep, Sesake, Fate mauri, Oj. mahurip; st. hurip, Mal. hidup; enz.

UMWING, drinken uit iets. Uit muni, d.i. mun met suffix *i*; vgl. AHVING.

UPENE, goed. Mota penen, iets goeds; Mao. pono, waar; Oj., Nj. bĕnĕr, recht, waar, juist; Mal. bĕnar, Tag., Pamp. banal. De *u* in upene, zooals men zien kan uit AHAPENE, to treat well, is een voorslag.

UPO-UPO, laag, nederig. Vgl. Mota pepewu, laag, nederig, en Favorlangsch bo, diep, als ook hierboven Ubo, waar Fi. sobu aangehaald is; Mota pepewu schijnt met sobu, Day. sĕwu, naar beneden komen, den wortel wu gemeen te hebben, een verkorting van Jav. bawah, Tomb. wawa, Tag. baba, omlaag.

UPSAHU, the seed of breadfruit that is not firm. Upsi, zaad, en ahu, Oj. awūk, rot; Mal. buruq, Sund. biyuk, Lamp. buyuk, Bis. mabuguk, Tag. mabugok en maburok, Iban. mabuyuk en maburuk; Buru mefuk, Bug. amporo, Malag. amborokā, Tomb., Tont. wuruk, Bat. buruk.

UPSAPING, jong of klein van kinderen. Een zonderlinge uitdrukking, welke eig. «zwartzaad» beteekent.

## V.

1. VA, voegw. opdat. Bijv. Ak Natimi esenge, inki ango in he ainyak va ek pu leh n'itai umoh iran ineing inyi ti lep ti? Meester, wat zal ik doen om het leven dat niet eindigt te erlangen? Luk. 10, 25. Zoo ook va, bijbelvertaling vai, met de ontkenningsspartikel jim, Lat. ne, «opdat niet»; bijv. jai vai, tu jim auahas in li in mop ura, maar opdat wij hen niet ergeren, Matth. 17, 27. Inglis geeft alleen va jim, wat verkieselijk lijkt; vgl. Niasch, Malag. fa, opdat, omdat.

2. VA en VAI of VAING, voorz. voor, wegens (ook: aangaande). Bijv. va 'n he, voor wat? waartoe? Luk. 12, 49. Vgl. Iloko pan, Api, Flor., vani, aan.

VAING, zgn. teeken des Infinitiefs. Is een woord voor «zeggen», dat op de wijze van Oj. rakwa en Skr. iti dient om woorden of gedachten aan te halen; Florida e vani, zegt hij; Samoa fai, Sumb. peni, zeggen; vgl. blz. 207.

## W.

WEILAH, helder, als water. Bedoeld zal wezen wai, water, en lah, licht, tenzij het een verkeerde spelling is voor WELA.

WELA, helder. Onzeker of dit met Jav. wĕla, wĕlawĕla, helder zichtbaar; Fi. vola, geteekend, gemerkt; Sam. folafola, bekend maken, mag vergeleken worden.

WOD, WUD, AUUD, to strike, beat, etc. Kan Mota vus to strike, beat, wezen; doch zie AHPOI.



## Y.

YA, o ja! Zie IA.

1. YAH, running, als water. Oj. wāh, Madur. baah, Mal. bah, Sund. tjaah, Nj. wah (wawahan), Fi. ua, stroom, vloed; Fi. ook vloeien.

2. YAH, a creeping plant. Vgl. Fi. waka, wortel, Niasch wa'a; bijvorm zonder *w* als beginletter Mal. akar, wortel, kruipende plant, slingerplant; Makass. aka, Mao. aka, Tahiti *a'a*.

YAL, broad, as a walk. Mota tawala, wijd open, van wala, openen. Vgl. Jav. wĕlar, syn. van amba.

YAL SE, weak; feeble. Erom. ale se, nederliggend.

YAP = YOP.

YAS of YASYAS, zien, aanschouwen. Oj. wās, wāswās, scherp zien, spieden, goed kijken; Nj. was, waswas, en was-kiṭa, enz.

YA-SE, to bend down; to stoop; to bow. Uit ya en se, neder. YA is Oj. ayat, 't neigen; bijv. mayatikang laras, legde zijn boog aan, vertaling van Skr. dhanur namayati<sup>1</sup>; rawi mangayat mukṣā, de zon neigt ten ondergang; Nj. ayat, helling; Iban. ayat, neiging, geneigd of genegen zijn.

YETPAM, to arrive here; YETPAN, to arrive there; YETJAI, to reach up. Waarschijnlijk is YET een andere uitspraak van ya (yat), in den zin van «zich uitstrekken»; transit. Jav. ngayati, iets (bijv. de handen) «uitstrekken»; pam is «hierheen»; pan, daarheen; jai, naar boven.

YIA = IA. Z. daar.

YIAT, IAT of AAT, vechten, twisten. Tag. awat, twisten.

YIDEI, zuigen. Eig. aan of op iets zuigen. Andere uitspraak van IDEI en EDEI, z. d.

YILVIL, mooi. Fi. weweli, helder, blinkend.

YIRI, wasschen. Zal eig. wel «uitwringen» van de wasch, beteekenen; Fi. wiri, draaien; Sam. wili, wringen. Dus, naar het schijnt, een andere uitspraak van Ividin; z. d.

YOP of YAP, gekookt. Mal. uwap, damp, stoom; 't in stoom koken; Jav. uwab, uitwaseming; umob, koken, zieden.

<sup>1</sup> De vertaling «spannen» in 't Kawi-Bal. Wdb. is niet geheel juist.

# ERRATA DER VOLGORDE:

Op enkele plaatsen moet de *alphabetische volgorde* verbeterd: p. 226 (Algauwaing), 233 (Atngei), 238—239 (Eghohos), 239—240 (Ehed), 256 (Lav).

## AANHANGSEL.

### *Klankstelsel van 't Eromanga.*

Voor de spelling van 't Eromanga worden in de Evangelievertaling de volgende letterteekens gebezigd:

a, b, d, e, ē, f, g, h, i, ĭ, ī, k, l, m, n, o, ō, p,  
r, s, t, u, ū, v, w, x, y.

De prosodische teekens dienen om verschillende klanken aan te duiden. De *ē* komt enkel in open lettergrepen en zeer zeldzaam voor; men mag aannemen dat daarmede de klank van onze zachtlange *e* bedoeld is. De waarde der *ĭ* is op te maken uit de schrijfwijze *sĭti* om 't Engelsche woord *city* weer te geven; *ĭm*, en, uit *ma*, beantwoordt zoowel aan *A. i m* als aan *um*. We mogen aan de *ĩ* dus de waarde toekennen van onze *i* in *schip*, *kin*. De *ī* stelt *ai* voor. De *ō* heeft in open lettergrepen een gerekten klank, maar zeker niet in geslotene, waarin ze waarschijnlijk een sterk gesloten *o*-klank vertegenwoordigt. 't Lengteteeken boven de *u* heeft niets met kwantiteit te maken en dient slechts om de korte Italiaansche en Hoogduitsche *u* aan te duiden, terwijl *u* zonder streep niets met de Italiaansche *u* gemeen heeft. Het is alleen een teeken voor een klank die geheel of nagenoeg overeenkomt met de Engelsche *u* in *hundred*; de *o* in *money*. Deze Engelsche woorden zijn in den Erom. tekst ingevoerd als *hunder*, *muni*; Engelsche *one* als *wun*. Uit menig voorbeeld blijkt dat deze *u* een verdoffing is van alle heldere klinkers; bijv. *tugi*, weenen, *A. taing*, *MP. tangis*; nu eens wordt gespeld *deg*, hooren, *MP. dëngë'*, dan weer *dug*. Men mag dus aannemen dat ze onze doffe *e*, de Javaansche *Pëpët* voorstelt. Daarom heb ik de *u* in de uit het Erom. aangehaalde woorden vervangen door *ë*; en 't lengteteeken boven de *u* als volkomen overbodig en misleidend weggelaten.

De *g* stelt den gutturalen neusklank voor; ik schrijf daarvoor *ng*. De *x* is een averechts vernuftig bedenksel om *au* uit te drukken. De *y* is de halfklinker *j*. — Een samengesteld geheimzinnig teeken, zelden en alleen als sluiters voorkomende, is *kc*, waarvan het mij niet gelukt is de bedoeling te raden.

De spelling in de bronnen, waaruit Von der Gabelentz geput heeft, wijkt in sommige punten af, doch het zou mij te ver voeren daaromtrent in nadere bijzonderheden te treden.

't Het klankstelsel van 't Erom. vertoont veel punten van overeenkomst met dat van 't Aneityumsch, al ontbreekt het niet aan verschillen. Het voornameste verschil bestaat daarin dat het Erom. de oorspronkelijke sluitmedeklinkers beter bewaard heeft dan 't A., ja dan elke andere taal der Stille Zuidzee. Het heeft al die medeklinkers behouden behalve de *h*, *b*, *ng*, en de gutturale triller. Dus imo, huis, voor 'imah, Mal. rumah, enz.; orĩngi, hooren (stam dẽngi) voor dẽngẽ'; de *n* valt zeer dikwijls als sluitersluis eener ongeaccentueerde lettergreep weg, benevens den voorafgaanden klinker; dus emetangi, wind, voor matangin. Doch meermalen is een sluitende *n* ook overgegaan in *t*, gelijk in een der Dayaksche talen, en als zoodanig bewaard; bijv. selat, weg, Mal. djalan, Jav. dalan; eviat, droom, uit ipian, Oj. ipyan, enz. Overgang van een sluitende *n* in *m* vertoont obum, vóórgaan, uit pun of puhun met voorslag van *o*. Opmerking verdient dat in het Timoreesch de *m* als sluitletter een nevenvorm is van *n*; bijv. hukim, kurkema, omzetting van kunik, Rottineesch kunik, Mal. kuñit<sup>1</sup>.

Het is onnoodig voorbeelden te geven van woorden die den oorspronkelijken sluitmedeklinker bewaard hebben, aangezien ze passim voorkomen. Alleen zij opgemerkt dat in een woord als murip of murep, leven, Oj. mahurip, Sumb. mirip, enz. de *p* wel is waar een verscherpte *b* zal wezen, dus eerst ten gevolge van omstandigheden tot den oorspronkelijken toestand terug gekeerd, maar het bewijst in allen geval dat een *p* als sluitersluis geduld wordt. Als regel mag men aannemen dat een sluitende media of spirant verhard wordt tot tenuis, en tevens dat de *t* in selat enz. tot *n* staat als de tenuis tot media. Overgang van *ng* in *n* vertoont dan, dag; Mao. rã; de wortel is ḍang, waarvan o. a. Jav. tẽrang, helder.

Met het A. komt het Erom. daarin overeen, dat de eindklinkers meestal verdwijnen en nagenoeg in dezelfde gevallen gespaard zijn gebleven. Bijv. de uitgang aki, die in A. als ai voortbestaat, luidt in Erom. eki, o. a. in moneki, drinken. Eenige voorbeelden van 't wegvallen van eindmedeklinkers in beide talen zijn: evat, steen, A. hat; evang, voedsel, A. hang, beide uit pangan; im, en (vóór een volgenden klinker: *m*), A. im en um; emas, imas, dood, A. mas; desel, tesil, drie, A. seij; pẽng, aan, voor, A. vaing, naast pẽngi, ofschoon dit laatste op sommige plaatsen 't vnw. 3 ps. enk. *i* zou kunnen bevatten; tẽng, weenen, A. taing.

't Erom. deelt met het A. de neiging, en wel in sterker mate, om de woorden te voorzien van een voorslag; bijv. itemen, de vader, A. etman; evat, steen, uit vatu, ouder watu; evang, voedsel, uit vang an, ouder pangan; orĩngi, hooren, voor rẽngi, dẽngẽ'; enz. Zonder twijfel heeft

<sup>1</sup> Zie verder Jónker, Over de eindmedeklinkers in het Rottineesch en Timoreesch, Bijdr. Kon. Inst., 7<sup>e</sup> Reeks, V (1906), 270.

in beide talen de verzwakte uitspraak van het proklitisch met het substantief verbonden lidwoord *na* bijgedragen om aan menig woord het voorkomen te geven alsof ze een voorslag hebben; in *orĩngi* en andere met anorganische *o* beginnende woorden kan *o* een overblijfsel zijn van een in onbruik geraakt verbaal prefix, *A. a*. In *ove*, in waarde gelijk aan *Fi. vei*, *A. he* zou *o* eigenlijk hetzelfde lidwoord kunnen wezen als *A. a* in *a ilpu*, of *Mota o*, dat niet bepaald het subject aanwijst. Geen voorslag, maar een prefix is *e* in 2 ps. enk. van den Imperatief; bijv. *eve*, *ga!* want men vindt het terug in 't *Niasch*: *ovano!* *ga!* *Favorlangsch e* in *epe-e nomono!* geef ons! *e-illa na joa micho boa!* wacht u zelve!

Verder heeft *Erom.* met *A. gemeen*: 1° de neiging om een *u*, vooral als uitgang, te laten overgaan in *i*; bijv. *kimi*, gijlieden, voor *kamu*; een bestanddeel van 't *Drievoud* is *li*, een verminkte vorm van *teli*, uit *telu*; *veni*, voleindigd, *A. ehni*, uit *pěnuh*; *imo*, huis, *A. eom*, *ium*, *im*, uit 'umah; min of meer openbaart zich diezelfde neiging in de talen der naburige eilanden. 2° de *t* gaat vóór *i* of *e* over in *s*; *emas*, dood, *A. mas*, uit *mate*, ouder *matai*; *okesi* (fut. *angesi*), zien, uit *kati*, omzetting van *kiṭa*; *kos*, wij (incl.), uit *kati*, doch *A. gaija* met palatalisèering. Dit verschijnsel is zeer gewoon, ook in verder afstaande verwante talen, o. a. *Ibanag*, *Niasch*, *Nufoorsch*, alsook buiten Maleisch-Polynesisch taalgebied.

Eigenaardig is in *Erom.* de verandering van *ng*; hetzij dit oorspronkelijk is of uit *n* ontstaan, onder bepaalde omstandigheden in *kn*. Bijv. *tavsongi*, onderwijzen (ook: hem onderwijzen; verwant met *A. esenge*), wordt met toevoeging van 't *vnw*. 3 ps. mv. *tavsokon da*, hen onderwijzen; *ovrēngi*, roepen, laten komen, *A. abraing*, wordt in hetzelfde geval *ovrokon da*, hen roepen; *semsimēngi*, verzamelen (met object in 'tenk.), maar *memsemsimokon da ovēn potni sokowar*, en hij verzamelde de opperpriesters; *efielentēng*, vergeef! *kemlafielentokon da*, (zooals) wij hun vergeven. Het is denkbaar dat deze klankverwisseling een gevolg is van verwarring tusschen de werkwoorden afgeleid met suffix *i*, *ni*, en die met *Fi. aka*, *Jav. akēn*, *Mal. kan*, maar waarschijnlijker acht ik het dat *kon*, (*kn*), een omzetting is van *ng*, met verharding tot *ngk*, zoodat *ovrokon da* staat voor *ovrokna da*. De oorzaak van de verharding kan daarin liggen, dat *ng* het woord sluit. In 't algemeen heeft *Erom.* de neiging, gelijk boven reeds gezegd, een sluitmedeklinker te verharden, even als zulks in zooveel talen, o. a. in onze eigene, het geval is. Bijv. *okoben*<sup>1</sup>, zijn hand; maar *okopmu*, uw hand. *Sam. sifo*, *Mota siwo*, *A. se* (voor *seh*), enz. luidt in *Erom. sep*, dat vroeger *seb* of *sev* moet geluid hebben. Over *murip* is boven reeds gesproken. Regelmatig wordt *v* ook *p*, wanneer ze door 't

<sup>1</sup> *Okobe* is *Esp. S. gāve*, *Nggao kame*, *Tag. kamay*.

wegvallen eens klinkers onmiddellijk aansluit bij een neusklank. Zoo is vai, nemen, maar am pai, zal nemen; am staat voor an, maar het is regel dat een *n*, wanneer een lipletter, bepaaldelijk de *w*, volgt, in Tomb. *n* overgaat in *m* en *w* in *b*; zoo ook in hoofdzaak in 't Jav., bijv. tambuh, weet niet, uit tan wruh; botën uit (ta)n wwantën. Even zoo in Malag., uit an + vony (spr. wuni) wordt ambony. Erom. ěmpi, maken, doen, A. imyi, is oorspronkelijk mapī. Dat nu in dit en soortgelijke gevallen de oorspronkelijke *p* zich zou gehandhaafd hebben is niet aan te nemen, want de *a* kan moeielijk reeds zoo vroeg uitgevallen zijn. De *p* is schier in alle woorden waar ze in voorkomt bewijsbaar ontstaan uit oorspr. *w*; bijv. in pu, nacht, A. eping, Fi. bongi, Sam. pō, enz. De schakel tusschen oorspr. *p* en secondaire *p* is *b* of *v*, klanken die licht in elkaar overgaan. Als beginletter ging *w* over in *b* in Mal., de Filippijnsche talen, Makassaarsch, Fidji (mb), enz. Door verharding kwam hieruit voort *p* in Erom., A., Sam., Mao., enz.

Een zonderlinge afwisseling van vorm vertoont het woord voor oog: imete, imt- (imtem, uw oog); nimi-nda, hun oog; emetangi (eig. windrichting), itme, en eindelijk ipme. Dit laatste is zelfs de gewone vorm in ipmi nen, zon, ontstaan uit mata ni (van) endo, dag, volkomen beantwoordende aan mat ni elo van Api, en aan Malag. maso-andro, behalve dat dit laatste een eigenlijke samenstelling is<sup>1</sup>. In ipmi is de *i* der laatste lettergreep ontstaan uit *e* door invloed der *i* van ni, die terugwerkende kracht heeft, gelijk in A. bijv. in li in mopen; nen, uit ni en endo; de eindklinker viel weg; daardoor bleef over nd, wat vanzelf nn, eindelijk *n* werd. De zonderlinge verandering van itm, dat reeds door omzetting uit imt voortgekomen was, in ipm, is eenigermate te vergelijken met A. km in ikman, hand; kn in tiknga, oor. Of de *p*, welke, vóór 't historisch Praeteritum geplaatst, het Perfectum en Plusq. Perf. vormt, en ook in den Conditionalis optreedt, ook uit *t* veranderd is, welke *t* dan een overblijfsel zou wezen van *t* = Mota ti, Fi. oti, Oj. (h)ěnti, enz., durf ik niet beslissen. Hier een paar voorbeelden: dumokesi, zij zagen; dupmokesi, zij hadden gezien; profet yepmenuwi, de profeet heeft uitgesproken. In waarde is *p* gelijk A. mun.

Zeer gewoon is uitstooting of verdoffing van klinkers. Dus oveteme, menschen, voor ove eteme; ovën Potni sokowar, de Hooge-priesters; avensai, zijn broeder; apmi sai, uw broeder; ve, geven; utuvën, geeft niet! voor ovengi, veani, vormelijk = Oj. wehani, ovëng (voor evëng) kam irě, geef heden aan ons, ov n'ěmpelēves, de aalmoezen;

<sup>1</sup> Onmiskenbaar een eigenlijke samenstelling is Makass. mata-allowā, de zon, blijkens de plaats van 't lidwoord.

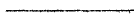
n'imtēm, uw oog. Als possessiefaanhechtsel 2 ps. enk. komen *mu*, *mi* en *m* gelijkelijk voor.

De klinkers zijn in Erom. nog meer dan in A. onderhevig aan schommeling in de uitspraak: *e* en *i*; *o*, *e*, *a* worden dooreen gebruikt. De *u* in *pum-rok*, nacht, staat voor *ō*. De oorsprong van *tu*, niet (in werkw. vormen) beantwoordt wellicht aan *ö* in Sund. *tö*; ook in Nj. is *u* meermalen uit *ö* voortgekomen, o.a. in *rungu*, Oj. *rěngö*; *kudu*, Oj. *kědö*. Erom. *su* ter aanduiding van een mv. is te vergelijken met Oj. *sök*, veel.



*Aanvulling op blz. 271. (1916)*

OPAN, of AOPAN, tijd. Tana *n-apan*, dag; Espiritu Santo *gavune*, today, na *gavune*, lately; Tag., Bis. *hapon*, laat op den dag, namiddag (*tarde*); *kahapon*, gisteren.





# BOEKBESPREKING.

---

Dr. G. FRIEDERICI: Beiträge zur Völker-und Sprachenkunde  
von Deutsch-Neuguinea; & Untersuchungen über eine  
melanesische Wanderstrasse.

Berlin, 1912—13.

---

Göttingische gelehrte Anzeigen, 1915.

Berlin, 1915.





Dr. GEORG FRIEDERICI, Beiträge zur Völker- und Sprachenkunde von Deutsch-Neuguinea. Berlin 1912, Mittler u. Sohn. VI, 324 S. Mit 33 Abbildungen auf vier Tafeln und einer Karte. Gross 4°. — DERS.: Untersuchungen über eine melanesische Wanderstrasse. Ebd. 1913. 182 S. Mit einer Karte. Gr. 4°. (Wissenschaftliche Ergebnisse einer amtlichen Forschungsreise nach dem Bismarck-Archipel 1908. II u. III — Mitteilungen aus den deutschen Schutzgebieten. Ergänzungsheft Nr. 5 u. 7).

Vorstehende Publikationen nehmen unter allen bis jetzt erschienenen Werken über Deutsch-Neuguinea eine hervorragende Stelle ein. Der durch seine früheren Schriften auf ethnographischem Gebiete rühmlichst bekannte Verfasser ist ausgerüstet nicht nur mit umfassender Gelehrsamkeit und seltener Literaturkenntnis, sondern auch mit Sachkenntnis. Dabei ist er ein scharfer, doch vorurteilsloser Beobachter. Das alles sind Eigenschaften, die nicht immer in einer Person zusammentreffen.

Aus der Vorbemerkung zur ersten der oben genannten Schriften erfahren wir, dass der Inhalt in allen wesentlichen Punkten den Ergebnissen entnommen worden, welche während der gemeinsam mit Prof. Dr. Karl Sapper unternommenen Forschungsreise gewonnen worden sind. Diese Ergebnisse sind nachgeprüft, vertieft und ergänzt während einer Reise, die der Verfasser als Leiter der «Hanseatischen Südsee-Expedition» durch die Südsee gemacht hat.

Wie allseitig und erschöpfend die Gegenstände, denen die «Beiträge» gewidmet sind, behandelt worden, ist schon ersichtlich aus dem Inhaltsverzeichnis. Den Anfang macht «ein Beitrag zur Entdeckungsgeschichte von Deutsch-Neuguinea». Hierin handelt es sich um Ortsbestimmungen auf grund alter Wörterverzeichnisse, wobei die Ansichten anderer Forscher kritisch besprochen werden.

Der folgende Beitrag «zur Kenntnis des westlichen Neu-Pommern, mit vergleichenden Ausblicken auf das übrige Melanesien, vornehmlich innerhalb des deutschen Schutzgebietes» verbreitet sich, nach einleitenden Bemerkungen und einem geographischen Ueberblick, über die Völkerkunde, S. 28—167. Im ersten Abschnitt über Somatisches und Sitten wird alles, was sich auf Körperbau, geistige Beschaffenheit, Gepflogenheiten der nicht

ganz homogenen Bevölkerung bezieht, ausführlich geschildert, und immer mit Anführung von Parallelen aus andern Gebieten, wobei die grosse Beläsenheit des Verfassers glänzend zutage tritt. Der Abschnitt über die äussere Kultur vergönnt uns einen Blick auf das häusliche und gesellschaftliche Leben der Eingeborenen zu werfen. Wir machen Bekanntschaft mit ihren verschiedenartigen Häusern, mit dem Leben im Dorf, mit Waffen und Kriegführung, mit Arbeit, mit Kulturpflanzen und Tieren, mit Kleidung und Schmuck, mit Krankheiten, Sterblichkeit und Totenbehandlung. Gelegentlich unterlässt der Verfasser es nicht, bei der Beschreibung gewisser Sitten, die nicht die unsrigen sind, zu warnen vor ungerechtem Verdammungsurteile. So sagt er in Bezug auf die Anschauungen der Eingebornen über Liebe und Ehe: «Die erste Erscheinung im häuslichen und dörflichen Leben des Melanesiers, die zu betrachten wäre, ist die Liebe, ohne die ja ein Gemeinwesen unmöglich ist. Immer ist über die Sitte der meisten Naturvölkergewimmert und gejammert worden, die den jungen unverheirateten Mädchen freien Geschlechtsverkehr nach eigener Wahl gestattet. Eine solche Auffassung ist weder gerecht, noch hat sie dort zum Segen geführt, wo man sie und ihre Konsequenzen bei Naturvölkern hat durchführen wollen». Was weiter über dieses Thema und die Heiratsgebräuche gesagt wird (S. 87—89), ist höchst interessant. Beachtenswert ist auch, was der Verfasser über die Einführung europäischer Bekleidung bemerkt. «Man weiss ja nun», so äussert er sich S. 161, «dass die Europäer einer gewissen Richtung mit heissem Bemühen versuchen, den Völkern der Tropen unsere Anschauungen über Scham aufzupropfen, und eifrig dabei sind, als bestes und wirksamstes Mittel zur Erreichung dieses Ziels, jene Leute europäisch einzukleiden. Man fährt fort, es zu tun, obwohl nachgewiesen ist, dass durch dieses System ihre Moral nicht verbessert, ihr Gesundheitszustand aber verschlechtert worden ist».

Nicht nur Sprachforscher, sondern auch Ethnographen werden dem Verfasser Dank wissen für seine Skizze der Grammatik der Barriai-Sprache (S. 167 ff.), denn wie er mit Recht hervorhebt, soll die Sprache uns bei der Suche nach Kulturzusammenhängen als Leitstern vorausleuchten.

In der Skizze ist die Lautlehre verhältnismässig ausführlich behandelt, was wohlbegründet ist, weil aus gewissen Eigentümlichkeiten und Veränderungen der Laute deutlich die Verwandtschaft mit anderen Gliedern der weitverzweigten malaio-polynesischen Sprachfamilie zutage tritt. Uebrigens weist der ganze Sprachbau, wie auch der Wortschatz darauf hin, dass das Barriai sich anschliesst an jene Abteilung der Sprachfamilie, welche östlich der von Brandes gezogenen Linie verbreitet ist. Was die Erklärung einzelner Sprachformen — nicht die Tatsachen selbst — betrifft, möchte ich eine

andere Auffassung haben, doch es ist hier nicht der Ort, darauf einzugehen. Nur eine Bemerkung erlaube ich mir in betreff des Passivum, das mit dem Präfix *ma* gebildet wird; dies *ma* kommt in mehreren Sprachen als passivbildend vor; z. B. im Tombulu ist *mailëk* das Passivum von *makailëk*, zu sehen bekommen. Merkwürdig ist das Suffix *a* bei Imperativen; z. B. *ěáu nama*, komm her! von *nam*, *ta nam*, kommen; anscheinend identisch mit Imperativsuffix *a* Alt- und Neujavanisch, Malagasi, Bisaya, Formosanisch.

Das Wörterverzeichnis, S. 185—198, ist genügend, wo es sich darum handelt, aus einer Prüfung des Wortschatzes Schlüsse zu ziehen auf den Zusammenhang der Barriaisprache mit verwandten Idiomen Indonesiens. Nach der Ansicht Friedericis weist das Barriai hin in eine Gegend, die in der Linie Nord-Molukken, Nordost-Celebes und Philippinen liegt; in der Hauptsache sollen es die Bewohner der Molukken und von Nordost-Celebes sein, die «in einer ethnologisch nicht fernen Zeit dem heutigen Melanesien seiner Bevölkerung melanesische Sprache gaben; die mit dieser Sprache auch ihre Kulturgüter in die Südsee brachten, und die dann von der hier vorgefundenen Bevölkerung mit Papua-Idiomen mehr oder weniger linguistisch und kulturell beeinflusst wurden».

Es folgt nun Sprachvergleichendes, anfangend mit *gau*, ich, und *eau*, du. *Gau* wird zusammengestellt mit alt-jav. *aku*, usw. Ganz richtig, insofern *gau* ein älteres *aku* enthält, aber der Vorschlag *g* bleibt dabei unerklärt. Nun haben fast alle Sprachen, die man als «melanesische» zu bezeichnen pflegt, wie auch manche indonesische im Nominativ eine emphatische Form, in der *aku* einen Vorschlag zeigt. So in Mota *i-nau*, Florida *inau*, Gaua *ina*. Lautlich ist Barriai nicht aus *in* zu erklären, wohl aus Fidji *ko iau*. Da *ko* im Fidji persönlicher Artikel ist, und in allerlei indonesischen Sprachen *si*, neben *i*, als solcher auftritt, und zugleich mitunter den Nominativ hervorhebt; da weiter in den philippinischen Sprachen und dem Alt-Javanischen *syaku* (d. i. *siaku*) ganz gewöhnlich ist, möchte ich den Schluss ziehen, dass *gau* zu Fidji *ko iau* stimmt. Dass der Vorschlag ursprünglich ein Artikel ist, erhellt auch aus den verschiedenen Varietäten der zweiten Person, Barriai *eau*, wahrscheinlich aus *ikau*. Dieses *ikau* kommt in einer Menge verwandter Sprachen vor neben *añkau*, und ohne Artikelvorschlag *kau*, jünger *ko*, wie im Alt-Javanischen. Dass *i* ein persönlicher Artikel ist, habe ich oben schon bemerkt, und *añ*, *i* ist überhaupt Artikel. Für die dann folgende sprachvergleichende Liste van 146 Wörtern habe ich nichts als Bewunderung für die Vollständigkeit und Genauigkeit.

Als Hilfsmittel zur Beurteilung der näheren oder entfernteren Verwandtschaft des Barriai mit benachbarten Sprachen dienen die kurzen, aber bei

dem jetzigen Zustand unsrer Kenntnis wertvollen Wortverzeichnisse von Kobe, Nakanai, Kilenge, Longa, den Lieblichen Inseln, Witu-Inseln, Paluan, Lau, Päk, Mou und Graget (Neu-Guinea).

Im Leben der malaio-polynesischen Völker hat von jeher die Schifffahrt eine hervorragende Bedeutung gehabt; sonst würden sie sich nicht über eine so grosse Inselwelt, von Formosa bis Neu-Seeland, und von Madagaskar bis Roga Nui verbreitet haben. Es ist deshalb erklärlich, dass der schiffstechnische Wortschatz der Malaio-Polynesier ungeheuer gross ist. «Ein Blick in die Zusammenstellungen bei Shellabear (p. 139 ff.) und Badings (p. 265 ff.) muss selbst einem Uneingeweihten diese Tatsache scharf vor Augen führen; Badings hat über tausend malaiische schiffstechnische Ausdrücke». F.s «Beitrag zur Kenntnis der malaio-polynesischen Schifffahrt, vornehmlich innerhalb der deutschen Schutzgebiete» ist, sozusagen, ein Hauptstück aus der Geschichte der Nautik; eine Monographie, so gründlich, wie man nur erwarten kann von einem Forscher, der mit der erforderlichen technischen Kenntnis ausgerüstet ist und dabei genügend Gelegenheit hatte, das was er beschreibt, gehörig wahrzunehmen.

Von S. 235—244 finden wir eine genaue, mit Textfiguren illustrierte Beschreibung, hauptsächlich von Auslegerbooten in Indonesien, wie F. sie in Bali, Buton, Banda, Ambon, Batjan, Ternate, Halmahera gesehen hat. Nach Abschluss des beschreibenden Teiles folgt eine Liste der wichtigsten Ausdrücke für Fahrzeuge usw. mit Heranziehung auch der Südsee-Sprachen. In Bezug auf diesen Teil kann ich nicht umhin, einzelne Bedenken zu äussern. Das erste behandelte Wort ist Balin. djukuñ (nicht dyukuñ), das richtig identifiziert wird mit Mal. djokong, Jav. djukung, djungkung; Tontemboan rungu, aber ferner wird mit Unrecht angeführt; «Bisaya und Bikol adyong; Tag. dawong; Iloko: daón; Batjan: nyön». Man kann hinzufügen: Pampanga daung; Solor djon; Lampong djung, rëdjung; Jav. (alt und neu) djong (aus älterem djaung). Dieses nun stimmt weder sachlich, noch lautlich zu djukung, denn es ist ein grösseres Schiff. Gewöhnlich versteht man jetzt darunter eine chinesische Dschunke, über deren Ursprung und Verhältnis zu djong man noch immer im Unklaren ist. Unstreitig ist das in ganz Indonesien so gebräuchliche sampan ursprünglich ein chinesisches Wort, aber daraus ist noch nicht zu folgern, dass djong ein Lehnwort ist. Wohl ist es sicher, dass bei seefahrenden Völkern häufig Entlehnungen stattgefunden haben. So ist Mal. kapal, Schiff, unbestritten Tamil kappal; umgekehrt sind Tamil paḍavu und vaṅkam aus Indon. parahu und waṅka entstanden.

Auch bei anderen Wörtern der Liste ist nicht alles sicher gestellt. So glaube ich nicht, dass das Wort saman usw. für den Auslegerbalken etwas

mit *sama*, gleich, zu tun hat, nicht nur wegen der Form, sondern auch, weil der Ausdruck so allgemein verbreitet ist in Gegenden, wo von *sama*, gleich, keine Spur zu finden ist. Freilich muss ich gestehen, dass meine Zusammenstellung des Wortes mit *Mal. djambatan* («Fidjitaal» p. 138) unhaltbar ist.

Mit S. 248 kehrt der Verfasser zurück zur Betrachtung der Eingeborenen-Fahrzeuge, welche anfangend vom Osten der Neu-Guinea-Küste regelmässig fortgeht bis zu Fidji, Tonga, Samoa, Niué und den Cook-Inseln. Die Fülle des von S. 248—315 gesammelten und übersichtlich geordneten Materials ist so reich, dass es mir erlaubt sein wird, nicht näher auf den Gegenstand einzugehen. Es braucht kaum hervorgehoben zu werden, dass Friederici keine Mühe gescheut hat, der sprachlichen Seite der Untersuchung volles Recht widerfahren zu lassen. «Auch dieser Beitrag», bemerkt er, «dürfte die Tatsache beleuchtet haben, dass es kaum möglich ist, unter Vernachlässigung der Sprache gesicherte ethnologische und kulturhistorische Ergebnisse zu gewinnen». Auf der dem Werke beigegebenen Sprachenkarte von Neu-Mecklenburg und angrenzenden Nachbargebieten zeigen die den Beitrag «Schiffahrt» betreffenden Abschnitte des Inhaltsverzeichnisses (S. VI) neben dem Nautischen und Technischen auch die sprachlichen Grenzen des behandelten Stammes oder Volkes an.

Das ganze Werk schliesst mit einer Reihe von anthropologischen Messungen.

Auf den vier hinzugefügten Tafeln findet man 33 Abbildungen, meistens von Volkstypen, an erster Stelle von dem Barriai-Jungen Kabui, dem treuen Diener Friedericis. Eine anziehende Charakteristik dieses Melanesiers findet der Leser S. 14 ff.

Ich hoffe mit meinem Referat, wie unvollkommen auch, fühlbar gemacht zu haben, dass die besprochenen «Beiträge» eine Leistung ersten Ranges sind. Mehr habe ich nicht bezweckt.

Geringeren Umfangs, aber nicht weniger wertvoll als die soeben besprochenen Beiträge, ist die Abhandlung, welche «Untersuchungen über eine melanesische Wanderstrasse» zum Gegenstand hat. Hierin wird «zum erstenmal der Versuch gemacht und begründet, wichtige Teile der Eingeborenen-Bevölkerung der von Deutschland, Gross-britannien und den Niederlanden kolonisierten Gebiete von Neu-Guinea und Nachbarinseln auf einen gemeinsamen Ursprung zurückzuführen».

Das Hauptaugenmerk des Verfassers ist, den Nachweis zu liefern, dass es die Bewohner von Ceram oder den unmittelbar benachbarten Inseln waren, deren Väter oder ganz nahe Verwandte den Wanderzug um Neu-Guinea herum in die Südsee entsandten.

Nach einer Einleitung, die hauptsächlich über Nomenklatur handelt, wird der gegenwärtige Stand des zu behandelnden Problems besprochen. Es wird die besondere Wichtigkeit der Landessprache (auf Malaiisch: *bahasa tanah*), Ambons und der Uliasser, wie auch der Dialekte West-Cerams hervorgehoben, da es eben diese Sprachen sind, die Friederici als die Hauptstütze für seine Beweisführung betrachtet. Weiter wird festgestellt, dass auch die Dialekte der sogenannten Alfuren der Minahassa in der Untersuchung berücksichtigt werden müssen. Da es hier bei der Wiedergabe der Ansicht des Verfassers auf Präzision ankommt, zitiere ich den folgenden Passus (S. 10): «Der Sprachschatz der Alfuren der Minahassa zeigt so beträchtlich viel verwandte Elemente mit den Sprachen der Barriai-Gruppe und der Melanesier von Britsch-Neu-Guinea, dass ich trotz der grösseren grammatikalischen Unterschiede eine Zeitlang geneigt gewesen bin, ihnen einen näheren Verwandtschaftsgrad zu jenen melanesischen Sprachen zuzuschreiben als denen der *bahasa tanah*. Weitere Untersuchungen unter Heranziehung neuen Materials haben aber ausgewiesen, dass eine solche Auffassung irrig war. Die *bahasa tanah* steht sowohl in ihrer Grammatik als in ihrem Wortschatz jenen melanesischen Sprachen erheblich näher. Die Dialekte der Minahassa enthalten aber in ihrem Wortschatz eine nicht geringe Zahl von Elementen, die sie mit der Barriai-Gruppe gemeinsam haben, während sie in der *bahasa tanah* völlig fehlen oder wenigstens im bekannten Sprachmaterial nicht vorhanden sind. Da nun die Barriai-Gruppe ihre Grammatik und einen Teil ihres Wortschatzes mit der *bahasa tanah* gemeinsam hat, einen anderen Teil ihres Wortschatzes aber mit den Dialekten der Minahassa, so folgt hieraus zweierlei: 1. Die *bahasa tanah* und die Dialekte der Minahassa besitzen eine gemeinsame linguistische Unterschicht, welche diese beiden Gruppen einander näher bringt, als es die allen diesen Sprachen gemeinsamen M. P.-Charakterzüge tun. 2. Die in Melanesien kolonisierend eingebrochenen Stämme der Barriai-Gruppe und ihre Stammesbrüder, die Väter der Melanesier von Britisch-Neu-Guinea, sind von Alfuren-Stämmen ausgegangen, die zwar die nächsten Verwandten der Vorfahren der Alfuren von Ceram und Nachbarschaft waren, die aber zugleich den Alfuren der Minahassa sprachlich näher standen, als dies bei den jetzigen Sprachgenossen der *bahasa tanah* der Fall ist».

In der hier angeführten Stelle liegt der leitende Gedanke der ganzen Untersuchung beschlossen.

Weiter (S. 11 ff.) kommt eine Betrachtung der Zusammenhänge innerhalb der Barriai-Gruppe. Als eine dieser Gruppe angegliederte Untergruppe werden die Sprachen von Jabim, Bukaua, Kelana, Rook, Siassi-Inseln und Tami zusammengefasst. Ferner kommen die sogenannten Papua-Melanesier

in Britisch-Neu-Guinea zur Sprache und schliesslich wird angegeben, welche Inseln der Salomonen-Gruppe und der Neu-Hebriden für die Abhandlung in Frage kommen.

Nach einer Skizze und zugleich kritischen Würdigung der verschiedenen Auffassungen über melanesische Wanderungen, wie sie 1912 bei Ethnologen und Linguisten zur Geltung kamen, kommt der Verfasser S. 19 zu der Vergleichung der Sprachen. Es werden unter einander verglichen: die Dialekte der bahasa tanah der Ambonschen Inseln und von Ceram, die Sprachen der Barriai-Gruppe, die melanesischen Sprachen der westlichen Papuo-Melanesier von Britisch-Neu-Guinea und die Sprachen der südlichen Salomonen und der nördlichen Gruppe der Neuen Hebriden. Die sogenannte Neu-Guinea-Untergruppe wird der Barriai-Gruppe angegliedert.

Die Prüfung der Grammatik entspricht vollkommen dem Zweck, zu dem sie zusammengestellt ist und bietet keine Veranlassung zu Anmerkungen. Sehr anerkennungswert ist, was Friederici über die eigentümliche Genitiv-Konstruktion in den Sprachen östlich von der von Brandes festgestellten Linie bemerkt, wobei er das volle Verdienst an der Entdeckung durch den verstorbenen holländischen Gelehrten ins wahre Licht stellt.

Brandes konnte nur die westliche Grenze der besagten grammatischen Eigentümlichkeit feststellen. Jetzt sind wir weiter, und dank dem Verfasser können wir die Linie über Neu-Guinea und Neu-Pommern, westlich von Neu-Mecklenburg und den Salomonen bis zum Ende, westlich von den Neu-Hebriden, verfolgen. Auf der Uebersichtskarte indonesisch-melanesischer Wanderzüge ist die Linie deutlich angegeben.

Die Tatsache, dass man auf einem gewissermassen beschränkten Gebiete eine Menge verwandter Sprachen antrifft, welche sich sämtlich durch eine syntaktische Eigentümlichkeit von allen übrigen M. P.-Sprachen westlich, nördlich und östlich vom besagten Gebiete unterscheiden, steht fest, aber eine endgültige Erklärung dieses Unterschieds ist noch nicht gefunden. Alles, was man bisher darüber sagen kann, findet der Leser S. 36 ff.

So notwendig eine vergleichende Untersuchung der Grammatik ist, wenn es sich um Feststellung der Sprachverwandtschaft handelt, bedarf sie doch der Ergänzung durch die Vergleichung des Wortschatzes. Mit Recht hat Codrington, dessen Ausspruch Friederici mit Zustimmung zitiert, gesagt: «Der Beweis für den verwandtschaftlichen Zusammenhang ist nur dann vollständig, wenn der Wortschatz der Grammatik zu Hilfe kommt». Freilich muss der Untersucher stets auf seiner Hut sein, damit er nicht Entlehnungen für angestammtes Gut halte und als Beweis anführe. Doch die Gefahr ist nicht so gross, wie man meinen möchte, denn auf einige Missgriffe mehr oder weniger bei der Unterscheidung zwischen ursprünglichen und fremden



Elementen kommt es wenig an. Wer würde z. B. dem Englischen den Charakter einer germanischen Sprache absprechen, wenn irgend ein Forscher irrtümlich alle Fremdwörter für angelsächsische Erbschaft erklärt hätte? Hier kommt eben die Grammatik zur Hilfe.

Die wortvergleichende Zusammenstellung umfasst sieben Gruppen: I. Bahasa tanah und Alfuren von Ceram; II. Alfuren von Buru; III Alfuren von Nord-Celebes; IV. Barriai-Gruppe; V. Westliche Papuo-Melanesier; VI. Süd-Salomonen; VII. Nord-Neu-Hebriden. Synoptisch stehen diese Gruppen neben einander, während das deutsche Stichwort die erste Reihe einnimmt.

Zu bemerken ist, dass Friederici den Dialekten Burus eine Stelle eingeräumt hat, um zu zeigen, «wie die einzigste Sprache dieser Gegend, die überhaupt noch in Betracht kommen konnte, in augenfälliger Weise auch im Wortschatz gegen die bahasa tanah abfällt». Die Beibehaltung der Alfuren-Sprachen von Nord-Celebes hat zum Zwecke, die Auffassung zu stützen, dass jene Dialekte, «wenn sie auch nach ihrer Grammatik beurteilt hier nicht in Frage kommen, im Wortschatz» den melanesischen Gruppen nahe stehen, dann und wann sogar scheinbar noch näher als die bahasa.

Das synoptische Wörterverzeichnis umfasst 177 Nummern. Am Ende wird über die einzelnen Nummern die überaus reiche einschlägige Literatur, nebst kritischen Bemerkungen, in einer bewundernswerten Vollständigkeit verzeichnet.

Es versteht sich von selbst, dass in einer so gewaltigen Masse von Material — von S. 116—148 — nicht alle Vergleichen ausnahmslos unanfechtbar sind. Mir als Referenten liegt die Pflicht ob, die ganze Liste durchzumustern und hie und da fragliches zu besprechen.

Bei Nr. 21. Daging in bahasa tanah ist gewiss unursprünglich und dem Mal. entlehnt.

Nr. 22. Ich habe Bedenken gegen die Schreibweise *vurak*. Die Aussprache des *w* ist genau dieselbe wie im Niederländischen, ganz abweichend vom französischen und englischen *v*, das die Eingeborenen nicht aussprechen können, sie machen daraus *p*. Die Schreibweise mit *v* ist darum so unzweckmässig, weil in einigen Sprachen, z. B. Fidji, *v* und *w* denselben Unterschied zeigen, wie im Niederländischen *v* und *w*; für Fidji *v* hat Samoa *f*. Dass die Engländer unfähig sind, das niederländische, alfurische, javanische, Fidji, Sanskrit *w* auszusprechen, weil ihr eigenes *w* anders lautet, ist kein Grund, den ihnen unfassbaren Laut mit *v*, der ganz anders lautet, wiederzugeben. Am wenigsten sollen die Deutschen es tun, bei denen *v* gar als *f* gesprochen wird.

Nr. 36. Auch hier gibt die Schreibweise *vanua*, *kavanua* von Nordost-

Celebes Veranlassung zu einer verkehrten Aussprache. Dieselbe Bemerkung gilt *vevene* usw. bei Nr. 165.

Nr. 44. Bahasa: *kuat*, Ost-Ceram und Bonghia: *kuat*, stark, kräftig, ist, wie aus der Form ersichtlich, entlehnt, wohl aus dem Mal. Auch ist es ein ganz anderes Wort als *matua*, usw.: alt. Dies ist identisch mit Altjav. *tuha*, *tua*, alt. *Matua*, fest, stark, scheint wiederum ein anderes Wort, vom Stamme, der Altjav. *twas*, Sund. *tōas*, Mal. *tēras*, Batak *toras*, Tagal. *tigas* lautet und «Härte» bedeutet. Die Möglichkeit, dass Barriai *matua*, fest, stark, dasselbe Wort wie Alf. *matua* ist, will ich nicht verneinen, denn die Begriffe «alt» und «stark», wenigstens wenn von Holz die Rede ist, gehen ineinander über.

Nr. 46. Das Verhältnis von *bahasa rina*, Glanz, und *diña* in Barriai und *riña*, Feuer in Kilenge, mit *sina* usw. ist nicht sogleich einleuchtend. *Sina* ist offenbar identisch mit Fidji *siña*, Mal. *sinar*, usw. *Diña* hängt gewiss damit zusammen. Wahrscheinlich ist das *d* ein spirantisches *d* oder daraus entstanden, denn im Fidji ist aus einem ursprünglichen *s* öfter ein spirantisches *d* hervorgegangen. Aus *d* wird leicht *r* (vgl. besonders auch Barriai *tadn*, Kobe *tari*, Motu *tadi* aus *tasik*, Nr. 9b). Der Zusammenhang mit Skr. *dina*, Tag, kommt gar nicht in Betracht.

Nr. 55. Geist eines Verstorbenen, in *bahasa nitu*, usw. Barriai *antu*. Hier ist der Ort, zu versuchen, die Frage zu beantworten, ob wir zwei Varietäten eines und desselben Wortes oder verschiedene Bildungen aus einer Wurzel vor uns haben. *Nitu* — daran zweifelt niemand — ist dasselbe wie das über das ganze MP.-Sprachgebiet gewöhnlichere *anitu*.

Im Ngadju-Dajak ist *hantu*, Leiche, aber auch eine Bezeichnung für böse Gespenster; *hantuën* sind sehr gefürchtete Wesen, welche alle Arten Krankheiten erregen. Im Alt-Jav. kommt *hantu* vor in der Bedeutung «gestorben, umgekommen», doch es muss gewiss auch, wie jetzt noch im Jav., ein «böser Geist, ein Spuk» bedeutet haben; *hantu griya* ist ein Hausteufel; *hantu wana* ein Waldteufel. Neben *hantu* besitzt das Alt-Jav. *anitu*, das ich nur im übertragenen Sinne von Herrschern, die eine Landesplage sind, kenne<sup>1</sup>. Wiewohl nun im Alt-Jav. beide Formen vorkommen, brauchen es noch nicht ganz verschiedene Wörter zu sein. Doppelformen sind gar nicht selten. Alles zusammengenommen, neige ich zur Ansicht hin, dass *anitu* und *hantu* förmlich und begrifflich sich nahe berühren. Mit Sicherheit lässt sich nichts aussagen, so lange man die Etymologie nicht aufgefunden hat. Die abenteuerliche Vergleichung mit dem Sanskrit *hantu*, Tötung, Vernichtung, das S. 148 genannt wird, ist fern zu halten.

<sup>1</sup> Das Wort fehlt ganz im Kawi-Balinesch *Woordenboek*, I (1897), S. 53.

S. 74. Es darf hinzugefügt werden, dass das so weit verbreitete Wort *natu* für «Kind» sich wiederfindet im Ponosakan und Bolaäng Mongondou in der Bedeutung von «Ei»; und von «Fischlaich» auf Timor und Roti. Man darf daraus schliessen, dass *natu* einmal zu dem Urbestand der MP.-Sprachen gehört hat.

Nr. 95. *Mane*, männlich, in Bugotu und Sa'a stimmt merkwürdig zu Rotin. *mane*, während die verwandte Form *maruane* bei den Papua-Melanesiern sich anschliesst bei Makass. *burane*, Balin. *muani*, etymologisch gleich Malaiisch *barani*, Alt-Jav. *wuani*, tapfer. Identisch, auch förmlich, mit *mane* ist Bima *mone*, Sumba *meni*, *mini*, Sawu *momone*. Aus dieser Zusammenstellung ersieht man zugleich, wie das ursprüngliche gutturale *r* in den betreffenden Sprachen sich entwickelt hat.

Nr. 99. Für «Mund» hat eine der papua-melan. Sprachen *boka*, das dem italienischen *bocca* täuschend ähnlich ist, doch selbstverständlich nichts damit zu tun hat. Dies ist ein warnendes Beispiel, wie Aehnlichkeit ohne weiteres bei Sprachvergleichung nichts bedeutet.

Nr. 102. Das Minah. Wort für «Nacht» lautet *wēni* (*wēni*), nicht *vengi*.

Nr. 117. Bahasa *pisara* reden, ist entstanden aus einer nicht ungewöhnlichen platten Aussprache von Mal. *bitjāra*, das seinerseits ein Lehnwort ist aus Sanskrit *vicāra*, Ueberlegung. Es ist nicht verwandt mit Barriai *posa*, usw.

Nr. 120. In Bezug auf die Wörter für «Sonne» will ich nur bemerken, dass Mal. *hari*, Tag, welches S. 148 als eine Entlehnung aus dem Sanskrit bezeichnet wird, dies keinesfalls ist, ebensowenig wie *dina* und *hantu*. Die Uebereinstimmung zwischen Mal. *hari* und Sanskr. *hari* ist rein zufällig, und nicht einmal vollkommen, denn das *r* im mal. Wort ist ursprünglich ein Guttural, wie erwiesen wird aus Balin. *hahi*, Tag. Eine Nebenform ist Balin. *wahi*, Formos. *wagi*, Tag; Alt-Jav. *hyang way*, der Tagesgott, die Sonne; in etwas jüngerer Form sang *hyang we*, Sonne, Neu-Jav. *sēneṇe*, *sṛneṇe*.

Nr. 145. Alles was F. über das wichtige Wort «*tabu*» bemerkt, ist recht interessant. Ich habe dem nichts zuzufügen als den Hinweis auf das Wort *tabuñ* im Tjam: «*tabou*, interdiction religieuse; interdit, prohibé, défendu; malheureux, désastreux»; s. Aymonier-Cabaton, Dictionnaire čam.-français, p. 179. Es ist überraschend, das Wort so weit im Westen anzutreffen.

Nr. 158. Die Form *ama* für «Vater» in bahasa, übrigens weit verbreitet und gewiss aus der M.P.-Ursprache stammend, weicht nur im Anlaut von *tama* im Barriai und fast allen Sprachen der Südsee ab. Merkwürdig nun ist es, dass auch im Favorlang auf Formosa die Form *tamau* auftritt. Dasselbe Verhältnis zeigt bahasa *ina*, Mutter, und *tina* in der Barriai-Gruppe.

Uebrigens besteht tina auch im Tombulu tina, Henne, und Mal. bëtina, weiblich (von Menschen und Tieren); das Wort ist also uralte.

Die Liste enthält 177 Nummern. Bei einer Zählung der Fälle, in denen die Wörter der Sprachen von Ambon und Ceram ganz oder hauptsächlich mit denen der Barriai-Gruppe übereinstimmen, komme ich zu einer Summe von 107. Der Betrag würde vielleicht noch grösser sein, wenn die erste Gruppe nicht mehrere Lücken zeigte. Uebereinstimmung zwischen der Barriai-Gruppe und den Sprachen der Minahassa findet sich, wenn ich richtig gesehen habe, in 84 Fällen, was immerhin eine beträchtliche Zahl ist. Wenn man aber die Ergebnisse der Grammatik in Erwägung zieht, ist es keinen Augenblick zweifelhaft, wie ja auch Friederici als feststehend annimmt, dass die Vorfahren der Barriai-Gruppe jedenfalls den Stämmen von Ambon und Ceram viel näher gestanden haben als den sogenannten Alfuren von Nordost-Celebes. Mehr zu präzisieren wage ich nicht.

Die durch die Linguistik erlangten Resultate finden eine Bestätigung in den durch eine ethnologische Untersuchung gewonnenen Ergebnissen, wenn auch nicht ausser acht zu lassen ist, das «mit ethnologischen Bausteinen allein der die Molukken, Neu-Pommern und Ost-Neu-Guinea verbindende Bogen nicht aufzubauen ist». Es ist nämlich der sprachliche Beweis eindeutig und, soweit unsere Kenntnis reicht, nur passend für die hier in Frage stehenden Völker, während die ethnologischen Daten nicht nur Barriai mit Motu oder etwa Kilenge mit Süd-Salomoniern, sondern auch manche anderen Völker weiterer oder näherer Verwandtschaft zusammenbringen.

Die Abteilung, welche der anthropologischen und ethnologischen Vergleichung gewidmet ist, von S. 140—172, enthält eine reich dokumentierte Beschreibung von ethnologischen Tatsachen, jedesmal mit Seitenblicken auf analoge Erscheinungen auf ganz anderen Gebieten. Eine solche Zusammenstellung ist schon an sich sehr dankenswert, besonders wenn man dabei, wie Friederici tut, mit der nötigen Kritik verfährt.

Auf der Uebersichtskarte indonesisch-melanesischer Wanderzüge wird der Alfuren-Wanderzug, wie F. sich denselben vorstellt, angegeben durch eine rote Linie. Nördlich davon läuft eine grüne Linie, welche einen mutmasslich philippinischen oder sub-philippinischen Wanderzug andeutet, Auf S. 172 werden in Kürze die Gründe angegeben, die für die Feststellung dieser Linie massgebend gewesen sind. In der Hauptsache bin ich mit der vorgetragenen Theorie einverstanden. Nach meiner eigenen Vorstellung, die ich zur Prüfung hier mitteilen will ohne die Gründe anzuführen, was hier nicht am Platze sein würde, sind die Formosaner, Philippiner, Talauer-Insulaner, die Völker von Nord-Celebes, wie auch alle Südsee-Insulaner östlich von Neu-Guinea Abkömmlinge von Stämmen, die in verschiedenen

Zeiten ausgewandert sind aus den nördlichen Teilen des Landes, das als letzte Etappe von dem noch eine Einheit bildenden Volke bewohnt wurde, nämlich des Küstengebietes Hinter-Indiens, etwa zwischen Annam und Kambodja, wo noch jetzt die Tjam in ihren alten Stammsitzen leben. Aus dem Süden jenes Landes stammen die Malaien der Halbinsel und Sumatras, weiter die übrigen Völker von Sumatra und nahe liegenden kleinen Inseln, die Bevölkerung Javas, die Malegassen, und wohl auch die Balinesen. Eine Mittelstellung nehmen die Dajak ein: sie dürften aus den mittleren Teilen des Landes stammen. Sehr schwierig ist die Stellung von Makassaren, Bugis, To-radja zu bestimmen. Die Völker, die sich durch ihre abweichende Genitiv-Konstruktion unterscheiden, halte ich für Verwandte der nördlichen Abteilung, die sich aber von ihren Brüdern auf der Fahrt nach Osten abzweigten, südwärts zogen, auf Inseln im Osten Indonesiens sich niederliesen und dort Eingeborene anderer Rassen vorfanden, mit denen sie sich mehr oder weniger vermischten.

Ich habe mich bestrebt, die Verdienste der zwei sich ergänzenden Abhandlungen, deren Besprechung mir oblag, nach Gebühr zu würdigen. Ob mir das gelungen ist, bleibe dem Urteil der Leser überlassen.

**V.**

**INDONESIË IN 'T ALGEMEEN.**



# Java en het Goudeiland volgens de oudste berichten.

---

Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië,  
3<sup>e</sup> Volgreeks, dl. IV.

's-Gravenhage, 1869.





De oudste onder de Grieksche schrijvers, bij wien men den naam van Java vermeld vindt, is Claudius Ptolemaeus. Het aardrijkskundig werk van dezen Alexandrijnschen sterrekundige, 't welk tusschen 151 en 165 na Chr. moet vervaardigd zijn, <sup>1</sup> behelst in het 7<sup>de</sup> Boek, aan het einde van het 2<sup>de</sup> Hoofdstuk het bericht, dat Iabadiu een zeer vruchtbaar eiland is en veel goud oplevert, dat de hoofdstad, aan het westelijk uiteinde gelegen, Argyre (d. i. Zilverstad) heette, en dat de beteekenis des naams Iabadiu is: gersten-eiland. Deze naamsverklaring is inderdaad juist, want yava is in 't Sanskrit «gerst», en diu is het Prākritsche woord dīvu, hetwelk o. a. ook voorkomt in Malediven, Lakkhediven, Diu, Diu-Sokotera. De naam van het eiland in zuiver Sanskrit luidt Yava-dvīpa. De vorm, welke den Alexandrijnschen aardrijkskundige ter ooren was gekomen, was die der volkstaal, en dit is zeer natuurlijk, dewijl in zijne eeuw het Sanskrit, gelijk men weet, niet meer door het volk gesproken werd. Het verdient echter opmerking, dat Ptolemaeus den vorm Iava, en niet Java (spreek uit: Dzjava), gehoord had, want in de toenmalige en hedendaagsche volkstalen (één tongval uitgezonderd), heeft de *y* van 't Skr. als beginletter de uitspraak van dzj aangenomen. Het Iabadiu van Ptolemaeus is dus een half Sanskritsche, half Prākritsche vorm, zooals bijv. ook Taprobane, dat in zuiver Skr. Tāmaparṇī heet, in volledig ontwikkeld Prākrit echter Tambabāni; als het ware halfweg tusschen beide in staat de in Europa doorgedrongene vorm Taprobane.

Uit de opgaven omtrent de ligging van Iaba-diu bij Ptolemaeus blijkt geenszins met zekerheid, dat juist ons Java, of enkel Java, bedoeld is. Het schijnt althans vreemd, dat Ptolemaeus niets zou vernomen hebben aangaande zoo'n uitgestrekt eiland als Sumatra, waarop de Indische kooplieden toch zeker op zijn minst even lang handel gedreven hadden als op Java. Deze bedenking tracht Lassen <sup>2</sup> te ontzenuwen door aan te voeren, dat de Chinees Fa-Hian in 414 na Chr. op zijne terugreis van Indië naar China het eiland Jēfo-thi; d. i. Yāvadiu, bezocht en aldaar veel Brahmanen gevestigd vond. Doch hieruit volgt nog niet, dat Jēfo-thi, Yava-dīu, juist Java of uitsluitend Java aanduidt; Sumatra kan evenzeer in aanmerking komen. Wel is waar is Java, zoover we weten, steeds het middelpunt der uitheemsche Hindusche beschaving geweest, doch Sumatra had hierin ook een aandeel.

<sup>1</sup> Zie Lassen, Indische Alterthumskunde, III (1858), bl. 95.

<sup>2</sup> Indische Alt. II (1852), bl. 1042. — (Verg. den 2<sup>en</sup> verm. en verb. druk van dit dl. II, 1874, p. 1061—1062. *Noot van 1916.*)

Alles wat Fa-Hian mededeelt is belangrijk, omdat het toont welk eenen invloed reeds in 400 na Chr. de Hindus uitoefenden op een gedeelte van den Archipel, en bepaaldelijk op dat gedeelte hetwelk als een tusschenstation tusschen Voorindië en China beschouwd kan worden, maar zijn verhaal kan niet strekken om uit te maken, dat men onder Yava-dīu Java verstaan moet in tegenoverstelling tot Sumatra. Als Ptolemaeus gewag maakt van den rijkdom des eilands aan goud, dan zou men geneigd zijn ook hieruit op te maken dat hij met Iabadiu het grootste eiland bedoelde, of wel dat zijne zegslieden tusschen Java en Sumatra, om welke redenen dan ook, geen onderscheid maakten. Al hetgeen Ptolemaeus verder opgeeft, is alleen van nut om ons te overtuigen, dat behalve Java en Sumatra, geen andere groo-tere eilanden aanspraak kunnen maken Iabadiu te wezen. Wanneer men het aangehaalde hoofdstuk doorleest vindt men telkens gewag gemaakt van eilanden door menscheneters bewoond; van Iabadiu wordt gesproken als van een beschaafd land, met eene hoofdstad, hetgeen het bestaan van andere steden veronderstelt. Nagenoeg 250 jaar nadat de Alexandrijn zijn werk geschreven had, vond de Chinees Fa-Hian op Jefo-thi de Brahmaan-sche instellingen reeds in vollen bloei. Hoe lang van te voren de Hindusche beschaving tot Java-Sumatra doorgedrongen was, is onbekend, doch klaarblijkelijk was ze daar al ten tijde dat Ptolemaeus den Indischen naam, be-nevens de vertolking daarvan, opgaf.

Het zal bij menigeen, die niet met den aard en omvang der tot ons geko-men Sanskritsche letterkunde bekend is, bevreemding wekken als hij ver-neemt hoe luttel van Yavadvīpa in Indische werken te vinden is. Toen Las-sen in 1852 het 2<sup>de</sup> deel zijner Indische Alterthumskunde uitgaf, wist men in Europa niet eens, of Yavadvīpa wel in een enkel Sanskrit werk voor-kwam. Wel is waar vermeldt een zeer bekend dichtwerk, het Rāmāyaṇa, ons Yavadvīpa, doch de volledige uitgave van 't gedicht, waarvan men zich in Europa bediende, die van Gorresio namelijk, is eene doorloopende omwer-king van den ouderen tekst en heeft ook Yavadvīpa, of naar eene mogelijke andere lezing Javadvīpa, verknoeid tot Jaladvīpa, d. i. «watereiland»; eene snuggere verandering. Later zal zĳch de gelegenheid opdoen om over andere verbasteringen van Yava te spreken; vooraf zij hier de bedoelde plaats uit het Rāmāyaṇa meêgedeeld, volgens de Bombaysche uitgave van 1863.<sup>1</sup> In Boek IV, Hoofdstuk 40, vs. 30 leest men, dat de apen (d. i. de winden) op bevel van Hanumān voor Rāma (den Zomergod), ten einde de geroofde Sītā op te sporen, onder de verschillende landen in het verre oosten ook moeten gaan naar Java:

<sup>1</sup> Zie reeds mijne korte opmerking over deze plaats, in de Preface to the *Bṛhat Saṃ-hitā* (1865); verg. deze Serie, dl. IV (1916), p. 103 noot. (*Noot van 1916*).

yatnavanto Yavadvīpaṃ saptarājyopaçobhitam |  
 Suvarṇarūpyakadvīpaṃ suvarṇākaramaṇḍitam ||  
 Yavadvīpaṃ atikramya Çiçiro nāma parvataḥ |  
 divaṃ sprçati çrṅgeṇa devadānavasevitaḥ ||

«(Doorzoekt) zorgvuldig Yavadvīpa, waarvan zeven koninkrijken het sieraad uitmaken, het goud- en zilvereiland, rijk aan goudmijnen.<sup>1</sup> Voorbij Yavadvīpa is de berg Çiçira geheeten, die met zijnen top den hemel raakt en door goden en demonen bezocht wordt.»

Opmerkelijk is hier de indeeling in zeven koninkrijken, die eer op Sumatra van toepassing zou wezen. De berg Çiçira (d. i. koud, koel) is zuiver fabelachtig; hij maakt de uiterste oostelijke grens van de aardrijkskundige kennis des dichters uit, want verder op worden geen landen, wel fabelachtige zeeën genoemd. Zou Çiçira eene vervorming zijn van een misverstaan pasisir «strand»? Doch, laat dit wezen wat het wil, van aanbelang is het niet. — De bewoordingen van het Rāmāyaṇa omtrent het goud- en zilvereiland zijn in 't oorspronkelijke niet vrij van dubbelzinnigheid, doch die is niet grooter dan in de vertaling, en nu zou het toch, dunkt me, eene zeer gedwongene verklaring wezen, als wij hetzij uit het oorspronkelijke of uit de vertaling wilden opmaken, dat er behalve van Yavadvīpa nog van een ander eiland sprake was. Verreweg de eenvoudigste opvatting is deze, dat goud- en zilvereiland eene omschrijving is van Yavadvīpa. In allen gevalle is Yavadvīpa het oostelijkst gelegen, want daar voorbij komt men aan de grens der aarde. Uit den rijkdom aan goud, die zoo uitdrukkelijk op den voorgrond gesteld wordt, zou men al wederom aan Sumatra denken. Vergelijkt men de opgave in 't Rāmāyaṇa met die in Ptolemaeus, dan mag men met genoegzame zekerheid vaststellen, dat, wat ook met Yavadvīpa bedoeld zijn moge, in allen gevalle het goudrijke Yavadvīpa des Indiërs en het goudrijke Iabadiu des Alexandrijns één en hetzelfde zijn.

Het bericht in het Rāmāyaṇa zoude aanmerkelijk in waarde winnen, indien men wist uit welken tijd het dagteekent. Daar dit niet het geval is, moeten we ons voorshands met eene ruwe benadering vergenoegen. Zoo we de boven aangehaalde regels en 't geen er bij hoort, vergelijken met een stuk uit het 1<sup>ste</sup> Boek, Hoofdstuk 55, vs. 3, waar op de Romeinen gezinspeeld wordt, dan vinden we noch in stijl noch in versbouw eenigen grond om de beide stukken niet voor gelijktijdig te houden. Nu kan er toch bij de Indiërs kwalijk sprake geweest zijn van de Romeinen vóór den tijd van Julius Caesar. Aan den anderen kant onderscheiden zich stijl, taal en vers-

<sup>1</sup> De tekst heeft suvarṇākara, derhalve «rijk aan of prijkkende met goudsmeden». Niettegenstaande ook de commentaar zoo leest, is het klaarblijkelijk niets anders dan eene afschrijversfout voor suvarṇākara.

bouw van 't Rāmāyaṇa zoo aanmerkelijk van die, welke men aantreft in werken uit het laatst der 5<sup>de</sup> eeuw onzer jaartelling, dat men noodzakelijk een geruim tijdsverloop moet aannemen tusschen het heldendicht en zulke boeken als de Pauliṣa-Siddhānta uit het laatst der 5<sup>de</sup> eeuw, als het Āryabhaṭṭiyam van 499, als de Romaka-Siddhānta van 505, enz. Om kort te gaan, naar eene ruwe schatting moet het bericht in het Indische gedicht ongeveer gelijktijdig zijn met dat van Claudius Ptolemaeus, derhalve van omstreeks 150 na Chr. dagteekenen. Zooveel is zeker, dat de aangetogen plaats uit het Rāmāyaṇa de oudste is uit het eenig Sanskritsch werk, dat van Yavadvīpa spreekt, voor zooverre tot nog toe bekend is.

In tijdsorde volgt nu eene andere opgave, waarvan we met juistheid den tijd kennen. In het sterrekundig leerboek van Āryabhaṭṭa, geboren 476 na Chr., wordt namelijk gewag gemaakt van Yava-koṭi, d. i. «punt van Java».<sup>1</sup> Aangezien het werk van Āryabhaṭṭa nog niet gedrukt is, zij hier tot toelichting medegedeeld, dat reeds bij dezen sterrekundige, evenals bij al de lateren, de eerste meridiaan getrokken wordt over Oojein (Skr. Ujjayinī, Ὀζύνη) en Laṅkā (Ceilon). Op 90° westelijk van dezen meridiaan liep, zoo men waande, die van Rome, en op 180° westelijk die van de Insulae Fortunatae. Gelijk men ziet, is het vermeende getal graden tusschen de meridianen van Ceilon en Rome te groot; de fout bij Ptolemaeus is nagenoeg even groot. De tweede fout is nog veel grooter, en tevens veel grooter dan bij Ptolemaeus. Ten oosten op 90° van den meridiaan van Ceilon werd die van Yava-koṭi geacht te wezen. Stellen we, dat met Yava-koṭi de oosthoek van Java bedoeld is, dan vinden we wel is waar dat het verschil in lengte tusschen beide plaatsen niet eens de helft bedraagt van die, welke de Indische sterrekundigen aannemen, doch we hebben reeds opgemerkt, dat het verschil in lengte tusschen de Insulae Fortunatae (Ferro) en Rome ook geschat werd op 90°, terwijl het in werkelijkheid ongeveer 30° bedraagt. De onjuistheid dus der opgave kan geen bezwaar zijn tegen de gelijkstelling van Yava in Yavakoṭi en Yavadvīpa. De woorden van Āryabhaṭṭa luiden:

Udayo yo Laṅkāyāṃ so 'stamayas savitur.eva Siddhapure |  
smadhyāhno Yavakoṭyāṃ Romakaviṣaye 'rdharātras syāt ||

«Als de zon opkomt op Ceilon, is het zonsondergang in de stad der Gelukzaligen (180° W. L. van Ceilon), middag aan de punt van Java, en midernacht in het land der Romeinen.»

Hetgeen we hier bij Āryabhaṭṭa lezen, vindt men in alle latere Indische leerboeken over sterrekunde terug; alleen heeft de onwetendheid der afschrijvers, misschien ook der latere schrijvers, Yavakoṭi in Yamakoṭi ver-

<sup>1</sup> Āryabhaṭṭiyam, IV, vs. 18. — (Over den schrijver verg. mijn «On some fragments of Āryabhaṭṭa» van 1868; zie deze Serie, dl. I (1918), p. 88 vlg. *Noot van 1916.*)

anderd<sup>1</sup>. Een afschrift van Āryabhaṭa's werk zelf, dat in het noorden van Indië gemaakt is, heeft Yamakoṭi. Al de bekende afschriften uit het noorden zijn echter van begin tot eind bedorven en geheel onbruikbaar; van een commentaar weet men daar ook niets. Toch zijn er ten minste drie commentaren van, die in het zuiden van Indië algemeen bekend zijn, en op de Londensche boekerijen voorhanden. Nu, zoowel in den tekst, dien beide commentaren volgen, als in de verklaring staat Yavakoṭi. In een er van wordt naar aanleiding van bovenstaand vers ook de Sūrya-Siddhānta aangehaald. In de gedrukte uitgave van dit werk<sup>2</sup> staat wederom Yamakoṭi, terwijl de uitlegger van Āryabhaṭa in zijne aanhaling Yavakoṭi schrijft. Ook de gedrukte uitgaven van den Siddhānta-Çiromaṇi hebben Yamakoṭi. Hoe de schrijvers tot dat Yama vervallen zijn, is licht te verklaren. Vooreerst zijn voorbeelden eener verwarring van *v* en *m* talrijk; verder is Yama, de Indische Pluto, een naam dien ieder Hindu kent, al weet hij niets van 't Sanskrit; daarenboven heeft ieder wel eens gehoord van Yama's stad, daar ver aan het einde der wereld. Ongelukkig is Yama's stad niet in het oosten gelegen, maar in het zuiden. Voorts is een woord Yamakoṭi in 't Skr. evenzeer onzin, als «Pluto's punt» het in onze taal wezen zou.

De zoo even genoemde plaats uit den Sūrya-siddhānta verdient ook, dat we een oogenblik er bij stilstaan. Ze luidt:

bhūvṛttapāde pūrvasyāṃ Yavakoṭi viçrutā |

Bhadrāçvavarṣe nagarī svarṇaprākāratoraṇā ||

«Op een vierde van den omtrek der aarde, ligt oostelijk, in het werelddeel der Bhadrāçvas de als Yavakoṭi vermaarde stad, wier wallen en poorten van goud zijn.»

Bij Āryabhaṭa vindt men niets er van, dat Yavakoṭi eene stad is, doch in den Sūrya-Siddhānta, die wel is waar niet in den oudsten, maar wel in den tegenwoordigen vorm later is dan Āryabhaṭa, is de «punt van Java» tot eene hoofdstad geworden. De gouden wallen en poorten schijnen eene opsmukking te wezen van het bericht in 't Rāmāyaṇa. Die opsmukking heeft in zooverre waarde, omdat ze ons, zoo noodig, versterkt in de overtuiging, dat Yavakoṭi de echte lezing is, en Yamakoṭi eene verknoeiing daarvan, doch voor 't overige geeft ze ons niet meer middelen aan de hand om tusschen de aanspraken van Java en Sumatra op den naam Yava te beslissen.

Behalve in Sanskritsche bronnen laat het zich verwachten dat ook in Tamilsche werken van Java melding gemaakt wordt. Althans in Winslow's

<sup>1</sup> Verg. den tekst met de lezing «Yamakoṭi», in mijn Preface to the *Bṛhat Samhitā* van 1865; zie deze Serie, dl. IV (1916), p. 116. En verg. ook in dl. I (1913), p. 43—45 der in de vorige noot aangetogen studie. (*Noot van 1916*).

<sup>2</sup> XII, vs. 38 (ed. Fitz-Edward Hall, Calcutta 1859; Bibliotheca Indica).

Tamil-Engl. Dictionary (1862) wordt opgegeven Yāvattīvu (uit Yāvadīv, d. i. «eiland der Javanen») en Yāvam (d. i. 't Javaansche, nl. eiland). Ook komt in hetzelfde werk onder 't woord pāshei (taal) eene lijst voor van 18 talen, waarvan 16 in Voorindië gesproken worden; de twee overige zijn het Chineesch (Sīnam), en het Javaansch (Sāvakam).<sup>1</sup> Het is zeker aan onachtzaamheid te wijten, als in stede van sāvakam, hetwelk in het woordenboek ontbreekt, opgegeven wordt sāvāsam, met de vertolking: «one of the eighteen languages — the Malay (!) language of Java». Het is alleszins twijfelachtig, of de Tamils onder hun Javaansch juist die taal verstaan, welke wij de Javaansche noemen, want de Siameezen noemen de Maleische taal Javaansch; dit feit vindt men vermeld in van der Tuuk's Bataksch Leesboek, 4<sup>de</sup> stuk (1862), bl. 43. Al de bijzonderheden die van der Tuuk nog verder vermeldt, en waarnaar ik den lezer verwijs, strekken al weder om ons te doen gelooven, dat met den naam Java ook Sumatra werd aangeduid. Zoo goed als de Arabieren ons Java groot-Java, en Sumatra klein-Java noemen, schijnen de Indiërs, reeds in veel vroeger tijd éénen naam op beide eilanden toegepast te hebben.

Bij gelegenheid dat hierboven het Rāmāyaṇa werd aangehaald, is het gebleken, dat Yavadvīpa het goudeiland heette, of ten minste dat er zulk een eiland bekend was. Het Goudeiland, Suvarṇadvīpa of Svarṇadvīpa, is nu ook van elders bekend. Het komt verscheiden malen voor in de verzameling van vertellingen, die onder den titel van Kathāsarit-sāgara door Somadeva uit Kaśmīr in de 12<sup>de</sup> eeuw uit oudere bronnen bewerkt en uitgegeven zijn. Men leert in dit werk<sup>2</sup> Suvarṇadvīpa kennen als een land, dat druk door kooplieden bezocht en aangedaan werd op hun tochten naar Kaṭāha. Of schoon dit Kaṭāha ook een dvīpa, d. i. eiland, genoemd wordt, kan toch kwalijk iets anders er meê bedoeld zijn dan Katai, d. i. China. Uit Kathāsarit-sāgara 56, 60 blijkt, dat men van Kaṭāha uit de reis aanvaardende eerst het Kamfereiland bereikt, vervolgens het Goudeiland, daarna Ceilon en dan het vasteland van Indië. Gemakshalve laat ik de aangehaalde plaats hier in haar geheel volgen:

Tac chrutvā sa tato vipro vaṇijā Dānavarmaṇā |  
 potena gacchatā sākaṃ Kaṭāhadvīpam abhyagāt ||  
 tatrāpi sa dvijo 'çrauṣid gataṃ taṃ vaṇijaṃ tatah |  
 dvīpāt Kanakavarmāṇaṃ dvīpaṃ Karpūrasaṃjñakam ||  
 evaṃ krameṇa Karpūra-Suvarṇadvīpa-Siṃhalān |

<sup>1</sup> L. c. p. 754. In het Tamil vervangt de harde keelletter *c* de zachte *j*; de heerschende uitspraak maakt daarvan weêr eene *s*, zoodat Sāvakam beantwoordt aan Skr. Jāvaka (spr. uit Dzijāwaka).

<sup>2</sup> Zie Kathās. 54, 86, 100, 129;—56, 62;—57, 72;—123, 110. — (En verg. mijne bespreking uit 1885; deze Serie, dl. III (1915), p. 281—284. Noot van 1916.)

vaṇigbhiḥ saha gatvāpi taṃ prāpa vaṇijaṃ na saḥ ||  
 Siphalebhyas tu ॠṣṛāva gataṃ taṃ vaṇijaṃ nijam |  
 deçaṃ Kanakavarmāṇaṃ Citrakūṭābhidaṃ puram ||

«Toen de Brahmaan dit hoorde begaf hij zich met den koopman Dānavarman te scheep naar Kaṭāha-dvīpa. Daar echter vernam hij dat de koopman Kanakavarman reeds van daar vertrokken was naar 't Kamfereiland. Hoewel hij nu met handelaars achtereenvolgens naar het Kamfereiland, het Goudeiland en Ceilon reisde, trof hij Kanakavarman niet, doch van de Singaleezen hoorde hij, dat deze naar zijn eigen land, naar de stad Citrakūṭa (in Bandelkhand) was afgereisd.»

We laten in 't midden, welke streek door 't Kamfereiland, dat enkel hier aangetroffen wordt, aangeduid is, Borneo of een ander eiland in de Chineesche zee. Waar het op aankomt, is, dat er tusschen het Goudeiland en Ceilon geen land werd aangedaan. De natuurlijkste verklaring is wel Suvarṇa-dvīpa voor Sumatra te houden. Van Fa-Hian weten we, dat hij op zijnen terugtocht van Ceilon naar China de reis over Jefothi nam. Hieruit volgt niet met noodzakelijkheid, dat Jecho-thi, Yava-diu, hetzelfde is als het Goudeiland, doch de waarschijnlijkheid er van kan toch moeielijk betwist worden. Jammer genoeg, dat er geen bijzonderheden van Suvarṇa-dvīpa opgegeven worden; het eenigste wat van eenige waarde zou kunnen wezen is de vermelding, in 54, 108, van eene stad Kalaçapura.<sup>1</sup>

In de bewering, dat men onder Suvarṇa-dvīpa en Yava-dvīpa wel eens hetzelfde bedoelde, ligt nog niet opgesloten, dat het spraakgebruik nauwkeurig was, dat er oorspronkelijk en eigenlijk geen onderscheid tusschen beide bestond. In eene Javaansche bron<sup>2</sup>, het verhaal van Pandji en Tundjung Seta, heet de laatste een Vorst van Nusa-Kěntjana, d. i. «Goudeiland», een land van overzee, tanah sabrang. Welk eiland nu met dezen naam aangeduid is, mag twijfelachtig zijn, doch zooveel is gewis, dat het van Java onderscheiden wordt.

Wat den naam Goudeiland betreft, die wordt ook in sommige Grieksche schrijvers teruggevonden. Een werk uit de tweede helft der eerste eeuw na Christus, de Periplus Maris Erythraei<sup>3</sup>, vermeldt in noordoostelijke rich-

<sup>1</sup> Daar kalaça en kalasa verschillende spellingen van hetzelfde woord zijn, en kalasa zeer licht een verkeerd gelezen kalapa wezen kan, zou het niet onmogelijk zijn, als de stad eigenlijk Kalapapura heette.

<sup>2</sup> Wajangverhalen, uitgegeven door T. Roorda (1869), bl. 324.

<sup>3</sup> Bl. 35, vg. in Vol. I der Geographiae veteris scriptores Graeci minores uitgeg. door Hudson, Oxford 1698. Ik meen menig lezer, die boeken als dit misschien niet dadelijk bij de hand heeft, geen ondiens te doen met hier en daar den tekst uitvoerig aan te halen. — (Inmiddels verscheen een nieuwe editie van den Periplus door Fabricius, Leipzig 1883. En verg. ook de Eng. vertaling door Mc. Crindle, Calcutta 1879. *Noot van 1916.*)



ting van Taprobane — juist laten zich de streken niet aangeven — enkele wilde volksstammen, zooals de Hippioprosopi (mensen met paardenkoppen) en menscheneters, welke de Hindus in Achterindië terecht of ten onrechte plaatsen. Als men van die wilde streken in oostelijke richting vaart, zóódat men aan zijne rechterhand den oceaan heeft en aan de linker het land, dan komt men aan den Ganges(!) en aan het verst oostelijk gelegene vasteland, «het Gouden» geheeten. Hier de eigen woorden des schrijvers: *μετὰ δὲ ταῦτα, εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ὠκεανὸν ἐν δεξιούσις ἔχοντων, εὐώνυμα δὲ τὰ λοιπὰ μέρη ἔξωθεν παραπλεόντων, ὁ Γάγγης ἀπαντᾷ καὶ ἡ περὶ αὐτὸν ἐσχάτη τῆς ἀνατολῆς ἡπειρος ἢ Χρυσή. ποταμὸς δὲ ἐστὶν περὶ αὐτὴν ὁ Γάγγης λεγόμενος.* Het is overbodig er op te wijzen, welke verwarde begrippen de schrijver omtrent den loop van den Ganges en de kust van Voor- en Achterindië had. Volgens hem is Chryse het uiterste vasteland ten oosten, en stroomt de Ganges daaromstreeks. Na straks hierop gesproken te hebben van eene stad aan den Ganges, van denzelfden naam, en van de natuur- en nijverheidsvoortbrengselen, gaat hij voort: *κατ' αὐτὸν δὲ τὸν ποταμὸν νῆσος ἐστὶν ὠκεάνιος, ἐσχάτη τῶν πρὸς ἀνατολὴν μερῶν τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ αὐτὸν ἀνέχοντα τὸν ἥλιον, καλουμένη χρυσή, χελώνην ἔχουσα πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν τόπων ἀρίστην.* Derhalve, bij den Ganges (die omstreeks 't uiterste gedeelte van 't vasteland zou loopen) ligt een eiland, ook Chryse genaamd. Dit Goud-eiland is het oostelijkste der bewoonde wereld, ligt juist daar, waar de zon opkomt, en levert het beste schildpad op.

Uit deze gedeeltelijk mythologische volzinnen, die men in een Grieksch prozawerk uit dien tijd niet zou verwachten, leiden we af, dat er, afgescheiden van het Goudvasteland, nog een Goudeiland bestond, en verder, dat de schrijver getrouw, zelfs slaafsch, weêrgeeft wat hij van Hindusche of andere varensgezellen had opgevangen. Dat het Goudeiland daar zou liggen, waar de zon opkomt, stemt vrij wel overeen met de mythologische phrase in 't Rāmāyana omtrent Yava-dvīpa gebezigd.

Gaan we over tot een later Grieksch schrijver, Dionysius Periegetes (2<sup>e</sup> eeuw na Chr.), die in de volgende regels <sup>1</sup> nagenoeg hetzelfde vertelt:

*Ἄλλ' ὁπότεν Σκυθικοῖο βαθὺν ὕδρον ὠκεανοῖο  
Νηὶ τάμης, προτέρω δὲ πρὸς ἡψὶν ἅλα κάμψης,  
Χρυσέην τοι νῆσον ἄγει πόρος, ἐνθα καὶ αὐτοῦ  
Ἀντολή καθαροῖο φαίνεται ἡέλιου.*

Dit strookt zeer wel met het vorige: ook hier wordt van het Goudeiland verteld, wat in den Periplus daarop van toepassing wordt geacht. Nu be-

<sup>1</sup> Geogr. vet. script. IV, bl. 110 (vs. 587, vgg.). — (Nieuwere uitgave door Müller, Geogr. graec. min. II (1861), bl. 102, vgg. *Noot van 1916*.)

weert Professor Lassen in zijne Ind. Alterth. III, 247, 301 en 46, dat beide Grieksche schrijvers dwalen, en dat zij in stede van eiland hadden moeten zeggen: schiereiland. Doch indien hij geweten had,<sup>1</sup> dat Indische bronnen wel degelijk een Goudeiland kennen, zoude hij waarschijnlijk anders geoordeeld hebben. Eigenlijk is het, in de eerste plaats, volstrekt niet de vraag, of de twee Grieken feitelijk gelijk of ongelijk hadden, alleen maar of ze getrouw hebben oververteld wat ze gehoord hadden; met andere woorden, of de vermeende dwaling aan eene vergissing van hen zelven moet toegeschreven worden. Wel verre van dit laatste te veronderstellen, houden wij het er voor, dat hun inlichtingen op betrekkelijke juistheid aanspraak mogen maken, dat hun Goudeiland en het Suvarṇadvīpa der Hindus één en hetzelfde is. Dit neemt niet weg, dat hun kennis van de oorden, wier naam ze goed opgeven, toch zeer gebrekkig is. Als Dionysius in dier voege de reis van zijn Goudeiland naar Ceilon beschrijft, dat men na om het zuidelijk voorgebergte van Chryse gevaren te zijn Ceilon bereikt, dan is het wel ondoenlijk te beslissen, wat dat voor een gebergte moet geweest zijn. Hij zegt:

*Κεῖθεν δὲ στρεφθεὶς νοτίης προπάροιθε κολώνης,  
Αἰνῶ καὶ Κωλιάδος μεγάλην ἐπὶ νῆσον ἵκοιο,  
Μητέρα Ταπροβάνην Ἀσιγγενέων ἐλεφάντων.*

In eene Latijnsche navolging van 't gedicht van Dionysius door Rufius Festus Avienus (4<sup>e</sup> eeuw na Chr.), vs. 767, vgg. <sup>2</sup>, vindt men wel een eenigzins wijdloopiger, maar nog onbegrijpelijker voorstelling:

inde fluenta

Tenduntur Scythici longe in facis ortum  
Eoae, qua cyaneis erepit ab undis  
Insula, quod fulvo sol hic magis orbe rubescat.  
Contemplator item qua se mare tendit in austrum,  
Inque notum oceanus freta ponti caerulea curvat:  
Altaque Coliadis mox hic tibi dorsa patescent  
Rupis, et intenti spectabis cespitis arces.  
Pro quibus ingenti consistens mole per undas  
Insula Taprobane gignit taetros elephantos.

Er wordt niet gezegd, waartusschen men zich die freta, zeeëngte, denken moet, die daarenboven nog dit eigenaardige heeft, dat ze voor schepen

<sup>1</sup> In 1858, toen het 8<sup>de</sup> Deel der Ind. Alterth. verschenen is, was de Kathāsarit-sāgara nog niet geheel in druk. — (Thans vergelijkte men, behalve de goede Bombay-editie van 1903, ook de Eng. vertaling uit het Sanskrit door C. H. Tawney, Calcutta 1880, 84; Bibliotheca Indica. Noot van 1916.)

<sup>2</sup> Uitgave van Holder, Innsbruck 1887. (Noot van 1916.)

uit het noorden komende eene zuidelijke bocht maakt. Het voorzichtigste is, de bijzonderheden, waarin de navolger van zijn voorbeeld afwijkt, voor louter verzonnen te houden.

Wanneer we alles wat uit verschillende bronnen is aangevoerd, overwegen, dan kunnen we ons niet verhelen, dat er in de berichten verwarring heerscht. Desniettemin maken ze, in hun onderling verband beschouwd, een zekeren indruk, dien ik trachten zal zoo bepaald mogelijk in woorden te brengen: 1° Suvarṇa-dvīpa en Yava-dvīpa waren volgens de heerschende voorstellingen één; 2° twee oorspronkelijk verschillende eilanden werden met elkaar verward; 3° Suvarṇa-dvīpa in eigenlijken zin is Sumatra, Yava-dvīpa in eigenlijken zin Java; 4° Sumatra (of een deel er van) en Java werden als één geheel beschouwd, wellicht omdat ze in één staatkundig verband stonden; 5° Met Yavakoṭi, «de punt van Java», werd eigenlijk de oosthoek van Java bedoeld.

# De naamsoorsprong van Java.

---

Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië,  
3<sup>e</sup> Volgreeks, dl. VI.

's-Gravenhage, 1871.



Er is over de beteekenis van Yava-dvīpa reeds zooveel in verschillenden zin geschreven, dat ik mij niet vlei eene voor iedereen bevredigende oplossing van 't vraagstuk te geven. Het is mij daarom ook minder te doen: wat ik voornamelijk wenschte, is de opmerkzaamheid te vestigen op een feit hetwelk in aanmerking behoort te komen, wanneer we eene redelijke keuze uit de verschillende mogelijke verklaringen wenschen te doen.

Het is bekend dat sommige geleerden 't woord Yava-dvīpa vertaald hebben met «Gerst-eiland»; reeds Ptolemaeus had deze vertolking van de Indiërs in zijn tijd gehoord. Anderen, zooals W. von Humboldt, R. van Eysinga en Dr. van der Tuuk<sup>1</sup> hechten aan 't woord de beteekenis van «Buitenland» of «Buiten-eiland». Ofschoon «buiten» in 't hedendaagsche Javaansch jaba en javi heet, luidde toch in 't Kawi de vorm yava, hetgeen aan R. van Eysinga onbekend was, doch niet aan v. d. Tuuk (zie bl. 90 van deze Bijdragen). De aanmerkingen van Prof. Pijnappel op 't gevoelen van R. v. Eysinga (in deze Bijdragen, 3<sup>e</sup> Volgr., V, 1870, bl. 63) verliezen dus tegenover 't Oudjavaansche yava hare kracht. Ook 't hybridische der samenstelling van een inheemsch woord met het Skr. dvīpa, waarop Pijnappel wijst, laat zich met verwijzing naar andere gelijksoortige samenstellingen in 't Oudjavaansch verdedigen. Moeielijker evenwel zou het wezen voorbeelden aan te halen van eilandnamen die in beteekenis overeenkomst vertoonen met «buiteneiland», of zooals v. d. Tuuk (t. a. p.) het schijnt op te vatten: «eiland der buiten de drie kasten staande lieden». Daarentegen is niets gewoner dan dat eilanden, inzonderheid in den Indischen Archipel, hun naam te danken hebben aan een of ander natuurvoortbrengsel. Bijv. suvarṇa-dvīpa is buiten kijf «goud-eiland»; karpūra-dvīpa «kamfer-eiland»; bekend zijn ook de Kokoseilanden, Sandelhouteiland, Pulo pinang, e. a., terwijl Indische bronnen ook nog een Vṛṣa-dvīpa, d. i. Stieren-eiland; Nālikera-dvīpa, d. i. Kokos-eiland, kennen. Opzettelijk spreek ik niet van Jambūdvīpa e. dgl., omdat dvīpa hier een werelddeel, en niet eiland beteekent. In 't opstel van Pijnappel (t. a. p. bl. 65—66) wordt dan ook 't eerste lid van 't samengestelde Yava-dvīpa opgevat als de naam eener plant,

<sup>1</sup> W. von Humboldt, Ueber die Kawi-Sprache auf Java, I (1836), p. 56, 59—67.

P. P. Roorda van Eysinga, Handboek land- en volkenkunde Ned.-Indië, III<sup>e</sup> Boek, 1<sup>e</sup> dl. (1841), p. 1—2.

H. N. van der Tuuk, in: Korte opmerkingen over Balineesch en Kawi, Bijdr. Kon. Inst. 3, VI (1871), p. 90. (*Noot van 1916*).

en wel der Chineesche roos. De Skr. naam nu dezer bloem is japā en jabā (javā is eene wanspelling). Aangezien verwarring tusschen *v* en *b*, zoowel in de uitspraak van oostelijk Hindustān en Bengalen als in 't Kawi niets ongewoons is, bijv. in 't Kawi vivudha voor vibudha en omgekeerd byatīta en byātīta voor vyatīta, e. a., zou de *v* in javā geene zwaarigheid opleveren. Bedenkelijker is de korte *a* van Yava-dvīpa, terwijl jabā altoos de lange *ā* heeft. 't Allerbedenkelijkste echter is de *j*; want het is voldoende bewezen dat de Indische bronnen, waarvan de jongste van 499 na Chr. dagteekent, yava (dvīpa, — koṭi) hebben en niet java, en nog veel minder jabā of javā. In 't Skr. komen ettelijke woorden voor, waarin *j* uit *y* ontstaan is en in 't geheele noorden en oosten van Indië wordt de Skr. *y* aan 't begin der woorden onveranderlijk als *j* (dzj) uitgesproken, hoe verkeerdt dat ook zijn mag; dat ook de Javanen 't Hollandsche jan, enz. als dzjang of djang uitspreken, kan ook niet ontkend worden. Nu gaat het niet aan, de latere uitspraak voor oorspronkelijker te houden dan de oudere, en gesteld eens dat java in betrekkelijk oude stukken voorkwam, dan zou dit bewijzen dat de gewijzigde uitspraak wel reeds oud, maar niet dat zij de oudste is. Kortom, yava is de oudste vorm, boven alle verdenking verheven, en dus de eenigste die in aanmerking komt als we de beteekenis van 't woord willen opsporen.

De vertaling door Ptolemaeus van Yava-dvīpa gegeven als Gerst-eiland, is, uit een zuiver taalkundig oogpunt, onberispelijk; dat wil zeggen, het is geen verzinzel van hem dat yava gerst, althans ook gerst, beteekent en dvīpa eiland. 't Bericht van den Griek is dus echt, berust op mededeelingen van Indiërs. Doch hadden deze zijne zegslieden recht met yava in dit bijzonder geval als gerst op te vatten? Dát is 't punt, waar het op aankomt. Vermits gerst geen gewas is van Java of Sumatra, moet de vraag ontkennend beantwoord worden. Reeds Lassen kwam op 't vermoeden dat met yava in ons geval wel panicum italicum (eene soort gierst) zou bedoeld zijn, want dat groeit wèl daar te lande, gelijk door niemand, zoover ik weet, ontkend is. De vraag is maar: heeft in sommige streken van Voorindië yava die gierstsoort aangeduid? Hoe de inlanders die graansoort in vroeger of later tijd genoemd hebben, is volmaakt onverschillig; het doet evenmin iets ter zake als de kwestie of in javavut 't woord yava vervat is of niet. Het woord dvīpa is in allen gevalle Sanskrit.

De gissing van Lassen, dat 't Skr. yava wel eens panicum italicum of gierst kon aangeduid hebben, berustte op zwakke gronden; desniettemin was ze juist en we zullen die rechtvaardigen, gebruik makende van de bronnen welke dien veteraan der Indische taal- en oudheidkunde niet ten dienste stonden.

Dat yava niet overal in Indië «gerst», maar ook «gierst» aanduidde, staat in de woordenboeken niet vermeld. Wel vindt men in Dl. VI (1871) van 't groote Wdb. van Böhtlingk en Roth de woorden aangehaald van eenen commentator, die ons vertelt dat yava bij de Ariërs (d. i. Indiërs) gerst beteekent, maar bij de Mleccha's (d. i. barbaren) gierst. Dit bericht is klaarblijkelijk nageschreven uit hetgeen men aantreft in sommige geschriften over de Karma-mīmāṃsā. Uit een dezer werken deelt Colebrooke (Misc. Essays, 1837, I, 314) eene vertaling in de hoofdzaak mede, welke luidt als volgt:

«A very curious disquisition occurs in this part of the Mīmāṃsā, on the acceptation of words in correct language and barbaric dialects, and on the use of terms taken from either. Instances alleged are yava, signifying in Sanskrit, barley, but in the barbaric tongue, the plant named priyaṅgu; varāha, in the one a hog, and in the other a cow; pīlu, a certain tree, but among barbarians an elephant; vetasa, a rattan cane and a citron. The Mīmāṃsā concludes, that in such instances of words having two acceptations, that in which it is received by the civilized (āryas), or which is countenanced by use in sacred books, is to be preferred to the practice of barbarians (Mleccha), who are apt to confound words or their meanings.»

Uit welken tot nog toe onuitgegeven commentaar Colebrooke 't voorgaande geput heeft, blijkt niet, maar de bron is zeer onzuiver geweest; dat blijkt wel, tenzij Colebrooke zelf twee geheel ongelijkslachtige dingen door elkaar heen gewerkt heeft, wat van dien grootsten aller Sanskritisten niet waarschijnlijk is. Zeker is het dat in een betrekkelijk jong werk over de Karma-mīmāṃsā, namelijk in den Nyāya-mālā-vistara wel is waar niet al de punten van 't door Colebrooke meegedeelde uittreksel terug keeren, maar toch de dwaze voorstelling alsof yava bij de Ariërs gerst, bij de barbaren gierst beteekent. Dat deze voorstelling voortgevloeid is uit begripsverwarring blijkt uit den oudsten commentaar, dien van Çabara-svāmin. In de Jaiminīyasūtra's zelf (I, 3, kwestie 5) worden geen voorbeelden aangehaald; Çabara-svāmin eerst voert die aan, en alle volgende commentatoren hebben op die wijsheid geteerd, met hier en daar zelfstandige verknoeiing van Çabara's werk. Deze weet nog niets van de ontdekking, d. i. 't verzinsel, dat yava bij de barbaren in gebruik is voor gierst; kwestie 5, waarbij hij yava te pas brengt, loopt over 't bezigen van dubbelzinnige woorden, en eerst kwestie 6 betreft het gebruik van vreemde woorden. Ik laat hier de woorden van Çabara-svāmin zelve volgen (op I, 3, kwestie 5), voor zooverre ze ons hier aangaan:

«Sommigen passen 't woord yava toe op een graansoort met lange baarden, anderen op panicum italicum; sommigen gebruiken varāha



in den zin van «mannetjes-varken», anderen in dien van een zwarte vogel; sommigen verstaan onder *vetasa* rotting, anderen *Eugenia*<sup>1</sup>. Daamen nu 't woord in tweeërlei zin kan opvatten, bestaat er twijfel omtrent de keuze.»<sup>2</sup>

De kwestie tengevolge van de dubbelzinnigheid der aangehaalde woorde wordt nu verder zoo beslist: «dat men zich in dezen te houden heeft aan 't spraakgebruik der beschaafden (*çiṣṭa*, niet te verwarren met *ārya*, gelijk in 't door Colebrooke meêgedeelde uittreksel geschiedt); dat, vermits in Veda-teksten klaarblijkelijk met *yava* gerst, met *varāha* zwijn, met *vetasa* rotting bedoeld is, de eerste beteekenis van *yava* moet geacht worden te zijn die van gerst, en de oneigenlijke of overdrachtelijke die van gierst.»

Het is, dunkt me, duidelijk genoeg dat *yava*, *varāha* en *vetasa* behalve de meest gewone beteekenis nog eene andere hadden; voorts dat er geen sprake kan wezen van ontleende woorden, op grond van 't boven aangemerkte en ook op grond daarvan, dat 't eenigste vreemde volk dat in aanmerking zou kunnen komen de Iraniërs zijn. Nu is het onmogelijk dat Skr. *varāha* en *vetasa* in eenige Iraansche taal evenzoo konden klinken. Wel is waar bezitten de Iraniërs, evenzeer als de Afghanen, 't woord *yava* ook, thans in den vorm van *jav*, maar juist bij hen duidt het gerst, en niet gierst aan. Of in den Veda *yava* overal gerst beteekent, is aan bedenking onderhevig. In andere Indogermaansche talen (waarvan de Indiërs geen kennis droegen), bestaat hetzelfde woord, en wel in gewijzigde opvatting; 't Litausche *java* (gebruikelijk als meerv. *javai*) is «koorn»; over de beteekenis of beteekenissen van 't etymologisch verwante Grieksche *ζέα* en *ζειύ* (spelt?) zijn de geleerden het niet eens, behalve in zooverre dat het meer dan ééne graansoort aanduidde.

In alle landen waar ééne taal verbreid is over streken van verschillend klimaat of verschillenden bodem vindt men verschil van toepassing van één en hetzelfde woord op verschillende gewassen. Om eens dicht bij huis te blijven, in sommige streken van Duitschland verstaat men in de wandeling onder koorn rogge, in andere tarwe, in andere spelt, in andere haver, in andere gerst. Daarbij vergeleken is de dubbelzinnigheid van 't Skr. *yava* over een veel grooter taalgebied eene kleinigheid. Anders wisselt misschien in geen land ter wereld 't klimaat en daarmee de plantengroei op een betrekkelijk klein bestek zóó af als in Indië. Welk een verschil tusschen de gletschers van den *Himālaya* en de brandende vlakten van *Hindustān*, de

<sup>1</sup> Colebrooke moet gelezen hebben *jambīre* «citroen», voor Çabara's *jambvām* «*Eugenia*», de *jambu*.

<sup>2</sup> *Tatra kecid dīrghaṣṭkeṣu yavaçabdam prayuñjate, kecit priyaṅguṣu; varāhaçabdam kecit sūkare, kecit kṛṣṇaçakunau; vetasaçabdam kecid vañjulake, kecij jambvām. Tatrobhayathā padārthāvagamād vikalpaḥ.*

broeikaswarmte van Bengalen! Het is dus geen wonder, dat 't Skr. *tuṣāra* voor de Hindus van 't Noorden ijs, vorst beteekent, doch voor andere dauw, nevel; dat de Javaan wel 't woord *hima* «sneeuw» heeft overgenomen, maar de zaak daardoor aangeduid niet kent en onder *hima* nevel of wolk verstaat. Om nog een voorbeeld uit het plantenrijk aan te halen: de *deva-dāru* beteekent in 't Noorden den Deodaar-pijnboom; in Bengalen, waar die boom natuurlijk niet groeit, de *Uvaria longifolia*; in Dekkhan, *Erythroxylon*; op Bali, 't sandelhout<sup>1</sup>; in 't Maleisch, zekeren denneboom (volgens Klinkert).

Na 't betoog dat 't woord *yava* in Indië, in niet te bepalen streken op gierst toegepast werd, vervallen de bedenkingen tegen de gissing van Lassen gemaakt. Daaruit volgt nog niet, dat *Yava-dvīpa* «Gierst-eiland» moet beteekend hebben; alleen maar, dat er in die opvatting niets ongerijmds, niets vreemds, niets onwaarschijns ligt opgesloten.

<sup>1</sup> In de interlineaire vertaling van den *Wiwāha* 13 wordt ten minste *candana* met *devandaru* verklaard.



4

CORRIGENDA:

- p. 27 r. 1 v. o. & 28 r. 2: voor TEVE, *lees* TEBE.  
" 81 r. 6: voor TOKA-LLAU, *lees* TOKA-LAU.  
" 217 r. 2 v. o.: voor egim, *lees* EGHIM.  
" 250 r. 9: voor or, *lees* of.
- 

In dl. III, p. 257, r. 8 v. o. (en verg. daar p. 323): voor III, *lees* VI.

---

In dl. IV, p. 116, r. 9: voor Ch. 3, *lees* Ch. 4.

- " " " 245, r. 18—19, *lees*: bestaande uit eene kleine spraakkunst (1850), en woordenboeken van zeer bescheiden omvang (1<sup>e</sup> druk, alleen Fidji-Engelsch, Vewa 1850; 2<sup>e</sup> druk, met toevoeging van een Engelsch-Fidji Wdb., diverse bijzonderheden over de Fidji-eilanden, en een onveranderden herdruk met iets kleiner letter (64 pp. in plaats van 70 pp.) der spraakkunst, Londen 1872).  
" " " 307 r. 9 v. o.: voor Gramm. (1872), *lees* Gramm. (1850 of 1872).  
" " " 316 r. 1 " : voor Gramm. 1872, *lees* Gramm. 1850.
-

Case 15

*"A book that is shut is but a block"*

**CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY**  
GOVT. OF INDIA  
Department of Archaeology  
NEW DELHI

Please help us to keep the book  
clean and moving.

---